

UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

Alemanya vista des de la política i cultura catalanes entre 1890 i 1914

Xavier Fleck Gatius

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – Compartir Igual 4.0. Espanya de Creative Commons**.

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – Compartir Igual 4.0. España de Creative Commons**.

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0. Spain License**.

Alemanya vista des de la política i cultura catalanes entre 1890 i 1914

Xavier Fleck Gatius

NIUB: 14751774

Universitat de Barcelona

Programa Doctoral: Societat i Cultura: Història, Antropologia, Art i Patrimòni

Directors de Tesi: Jordi Casassas Ymbert i Giovanni Conrad Cattini

Tutor: Giovanni Conrad Cattini

Sumari

<u>Introducció</u>	pàg. 3
<u>Estats de la Qüestió</u>	pàg. 16
<u>CAPÍTOL PRIMER.</u> Model Universitari	pàg. 80
<u>CAPÍTOL SEGON.</u> Model Institucional	pàg. 124
<u>CAPÍTOL TERCER.</u> Model Nacional	pàg. 192
<u>CAPÍTOL QUART.</u> Model Cultural i Artístic	pàg. 230
<u>Conclusions</u>	pàg. 264
<u>Arxius i fonts primàries</u>	pàg. 279
<u>Bibliografia</u>	pàg. 295
<u>Annexes</u>	pàg. 308

Introducció

L'objectiu d'aquesta tesi s'emmarca en la història de la cultura. En un article titulat «*La historia cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal*», publicat en el primer número de la revista «*Cercles revista d'història cultural*» l'any 1998, en Jordi Casassas Ymbert, un dels estudiosos de la història cultura de l'Edat Contemporània més destacats de les últimes dècades a Catalunya, definia la cultura, o la història d'aquesta, «*com un grup humà que s'entén a ell mateix i entén el món que l'envolta, i de com els individus poden entendre la seva pertinença a un col·lectiu*».¹ Estudiar la cultura ajuda a entendre com els individus han reaccionat davant dels esdeveniments o quina opinió han tingut sobre aquests. Fins i tot la concepció del poder, la política, es pot arribar a entendre mitjançant el coneixement cultural.

El títol d'aquesta tesi és el resum dels objectius d'aquest doctorat: saber quina era la visió d'una institució estatal anomenada històricament Imperi Alemany per part d'individus vinculats a la política i a la cultura catalanes entre 1890 i 1914. Malgrat que es tracti d'un tema que pot semblar anecdòtic, pot ajudar a entendre la història de la cultura de la Catalunya de finals del segle XIX i principis del segle XX, la qual estava marcada per importants canvis polítics, socials i culturals. Perquè encara que aquest treball es focalitzi en un petit territori com seria Catalunya, com a tota història local, és important connectar-ho a nivell general, en aquest cas en el context peninsular, europeu i fins i tot mundial de les dècades de 1890, 1900 i 1910.

La complicada qüestió d'Alemanya

Sempre he tingut un gran interès per Alemanya. Per començar, el meu cognom patern és d'origen alemany: la història és que el meu besavi s'instal·là a Catalunya a principis del segle XX. Per aquest motiu, sempre he rebut una gran influència germanòfila a nivell familiar (tot i que lingüísticament l'alemany és una llengua que he començat a estudiar d'adult i encara no en tinc un gran domini). En conseqüència, com a historiador, sóc un apassionat de la història d'Alemanya, especialment de la Contemporània. A més a més, el meu interès cap la Germania contemporània és degut al fet que la meua família paterna va ser testimoni (i fins i tot víctima) dels convulsos esdeveniments històrics del segle XX alemany.

La Història Contemporània europea no s'entendria sense les repercussions polítiques, socials i culturals d'Alemanya en el continent europeu i en el món. Tot i que el món germànic posseïa una cultura i una llengua mil·lenàries, no fou fins a la segona meitat del segle XIX que nasqué el primer estat modern en tenir el nom oficial de

¹ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La historia cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 1; 1998; pàg. 6-11

«*Deutschland*», el país dels *deutschen*, com s'anomenen els alemanys a ells mateixos. L'any 1871, es constituí una institució estatal anomenada «*Deutsches Reich*» la qual unificava la major part dels territoris de parla alemanya. El «*Deutsches Reich*» va existir entre els anys 1871 i 1945 i durant aquest període va passar per diverses etapes: entre 1871 i 1918 fou una Monarquia confederal semiautoritària sota el paraigües del Regne de Prússia (coneguda com l'Imperi Alemany), que desaparegué després de ser derrotada durant la Primera Guerra Mundial; entre 1918 i 1933 fou una inestable República democràtica (entès en la forma liberal) federal i semipresidencialista (coneguda com la República de Weimar); i entre 1933 i 1945 fou una dictadura totalitària feixista (coneguda com l'Alemanya Nazi). El «*Deutsches Reich*» desaparegué l'any 1945 arran de la derrota de la Segona Guerra Mundial i l'ocupació militar del Regne Unit, França, els Estats Units i la Unió Soviètica. A més a més, a partir de les desfetes de 1918 i 1945, diverses parts del «*Reich*» foren annexionades directament a altres països. Després de quatre dècades d'ocupació militar i la conversió de l'antic «*Deutsches Reich*» en dues repúbliques (una liberal i l'altre socialista) dividides per la Guerra Freda, l'any 1990, es reunificà el territori sota el paraigües de la «*Bundesrepublik Deutschland*»², una república federal democràtica parlamentària. L'existència dels 74 anys del «*Deutsches Reich*» no està absent de polèmica degut a les seves enormes conseqüències no tant sols en els territoris de parla alemanya, sinó també pel continent europeu i pel món, degut el gran impacte de les dues guerres mundials.³

Després de la seva desaparició l'any 1918, el prestigi de l'Imperi Alemany estava molt tocat perquè havia sigut la principal perdedora de la Gran Guerra. Es considerava que la seva creació l'any 1871, el qual havia suposat un daltabaix en l'equilibri europeu de potències, i la política expansionista a partir de 1890, eren les proves que demostraven que l'Imperi Alemany era el causant exclusiu de la Primera Guerra Mundial.⁴ A més a més, la política autoritària portada a terme pels diferents governs imperials no havien ajudat a millorar la imatge del *Kaiserreich*.⁵

Però el que més ha contribuït en la imatge negativa del «*Deutsches Reich*» fou l'Alemanya Nazi, la qual no tant sols tingué un enorme poder durant la Segona Guerra Mundial sinó que es caracteritzà per una implacable repressió política i per una neteja ètnica eficient i brutal. Després de la Segona Guerra Mundial, el món intel·lectual es va preguntar el motiu pel qual Alemanya havia arribat a acceptar la «barbàrie» del Règim Nacionalsocialista. Bona part d'aquest discurs buscà l'origen del «mal» en la creació de l'Imperi Alemany l'any 1871, les polítiques del qual haurien contribuït a la creació del

² La traducció al català seria «República Federal d'Alemanya»

³ SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 155-324

⁴ Actualment encara continua havent un enorme debat sobre quina és la responsabilitat de l'Imperi Alemany en l'esclat de la Primer Guerra Mundial [MACMILLAN, Margaret; «*1914. De la paz a la guerra*»; Turner; Madrid; 2013; pàg. 46-488]

⁵ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 339-340

Nazisme. No tant sòls aquest discurs fou argumentat per historiadors fora de l'àmbit germànic sinó també fou defensat a la mateixa Alemanya.

Hi havia una teoria de la historiografia germànica, molt estesa sobretot a finals dels anys 1960, que argumentava que el fet que l'Imperi Alemany no hagués adoptat un sistema plenament liberal com ho havien fet altres potències com el Regne Unit o França, havia provocat una desviació política, un «*Sonderweg*», camí especial en alemany, el qual, a la llarga, seria l'origen del Nacionalsocialisme. Aquesta teoria ajudava a entendre l'evolució política del «*Deutsches Reich*», des de l'Imperi Alemany fins a l'Alemanya Nazi. Fins i tot hi havia historiadors que posaven l'origen d'aquest trencament amb la resta de països europeus amb les guerres revolucionaries i imperials franceses de finals del segle XVIII i principis del segle XIX. Cal tenir en compte que després de la Segona Guerra Mundial i durant els anys de la Guerra Freda, tant la parlamentària «*Bundesrepublik Deutschland*» com de la socialista «*Deutsche Demokratische Republik*»⁶ no tant sols rebutjaven el passat del Règim Nacionalsocialista sinó també el llegat polític del *Kaiserreich*.⁷ Però en els anys més recents, bona part de la historiografia alemanya ha sigut molt crítica amb el discurs del «*Sonderweg*», ja que ha considerat que Alemanya no va fer un camí gaire diferent si es compara amb altres estats i nacions europeus.⁸

La historiografia catalana no ha estat aliena a aquest fet. La majoria dels referents historiogràfics a Catalunya fora de l'Estat Espanyol sobre història d'Europa són originaris de França (que fins a finals a la segona meitat del segle XX era el referent cultural més important de la Catalunya contemporània per motius històrics i geogràfics), d'Itàlia (que sempre ha sigut un referent cultural per motius històrics i geogràfics) i dels països anglosaxons (degut al domini cultural d'aquests a nivell internacional a partir de la Segona Guerra Mundial). Aquests països, entre 1914 i 1945 havien tingut períodes de relació hostil amb el «*Deutsches Reich*». Això va fer que durant molt de temps, els 48 anys d'existència de l'Imperi Alemany fossin vistos de manera desvirtuada.⁹ A més a més, en el cas català s'ha de tenir en compte que, en comparació amb altres llengües com el francès o l'anglès, hi ha pocs acadèmics, fora dels àmbits filològics, que tinguin un gran domini de la llengua alemanya. Això ha contribuït a que la major part de la història política i cultural d'Alemanya que ha arribat a Catalunya sigui a partir d'altres intermediaris estrangers.

El cas de França és important ja que, fins i tot abans de 1890, fou un destacat punt de connexió cultural dels diferents territoris del Vell continent. Per aquest motiu, tot i que

⁶ La traducció en català seria «*República Democràtica Alemanya*»

⁷ SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 288-324

⁸ WINKLER, Heinrich August; «*Germany: The Long Road West* . Vol. 1»; Oxford Press University; Oxford; 2006; pàg. 1

⁹ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 15-23

s'ha de remarcar que des de les Guerres Revolucionàries del segle XIX i principis del XX els móns gal i germànic estaven políticament enfrontats, França va ser la gran difusora d'importants elements culturals alemanys que es distribuïren per altres territoris europeus, sobretot al sud. Per exemple, Ernest Renan (1823-1892), un dels pensadors francesos que més influència a l'Europa austral de finals del segle XIX, fou un gran especialista sobre el món germànic, el qual analitzà amb profunditat per realitzar les seves destacades reflexions sobre el concepte «nació».¹⁰

La pròpia història política i cultural de Catalunya a partir de 1914 també influencià en la visió que s'ha tingut per part del món acadèmic sobre el «*Deutsches Reich*». Per començar, durant la Gran Guerra, la major part de l'opinió pública catalana, degut a la proximitat amb França i perquè aquesta era el primera referència internacional en la informació política i cultural del Principat, fou partidària (amb algunes notables excepcions) de la Triple Entesa (Sobretot de França).¹¹ Després de la Primera Guerra Mundial, el complicat context polític, social i cultural que va viure la República del Weimar¹² va fer que difícilment Alemanya es convertís en un exemple de gestió política i cultural. El sorgiment de l'Alemanya Nazi a partir de l'any 1933 suposà un sotrac a la visió que es tenia d'Alemanya a Catalunya. El Règim Nacionalsocialista no tant sols donà suport el bàndol nacional de la Guerra Civil, sinó que un cop acabat al conflicte bèl·lic es convertí en un dels col·laboradors polítics i culturals més destacat dels primers anys del Franquisme.¹³ Aquesta poca simpatia per part d'amplis sectors intel·lectuals cap al fet alemany es va accentuar amb les lluites culturals en el món acadèmic català entre els anys 1960 i 1970, coincidint amb el període final del Règim Franquista. En les últimes dècades, amb l'aparició d'una forta historiografia cultural per part del món acadèmic català, s'ha començat a donar certa importància en com els elements germànics influenciaren en el pensament i accions del món polític i cultural català de finals del segle XIX i principis del XX.¹⁴

¹⁰ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*La Recepció del pensament i la cultura europeus a la Catalunya de la Restauració: l'Ateneu Barcelonès i la seva Biblioteca com vehicles de recepció, assumpció i difusió*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2005

¹¹ DÍAZ-PLAJA, Fernando; «*Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*»; Dopesa; Barcelona; 1972; pàg. 75

¹² Sobre la visió catalana d'Alemanya en el temps de la República del Weimar i dels primers anys del nazisme la historiografia catalana destaca la figura del periodista Eugeni Xammar i Puigventós (1888-1973), corresponsal a Berlín entre els anys 1923 i 1936 pels diaris *La Veu de Catalunya* i *La Publicitat*, entre altres publicacions [CANOSA, Francesc; «*Eugeni Xammar: un superperiodista sobrevolant el futur*»; Trípodis; núm. 20; 2007; pàg. 71-78].

¹³ Un dels estudis que més han destacat sobre la relació entre les autoritats franquistes i les de l'Alemanya Nazi en territori català és «*Nazis a Barcelona. L'esplendor feixista de postguerra (1939-1945)*», publicat el 2017 [VILANOVA VILA-ABADAL, Francesc i CADEVILA CANDELL, Mireia; «*Nazis a Barcelona. L'esplendor feixista de postguerra (1939-1945)*»; L'Avenç; Barcelona; 2017]

¹⁴ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*»; Pòrtic; Barcelona; 2017; pàg. 11-23

Per què he escollit cronològicament el període entre 1890 i 1914?

La major part dels estudis que han focalitzat l'opinió de la política i cultura catalanes sobre Alemanya es concentren bàsicament en el període que va entre els anys 1914 i 1945. Aquest fet també es produeix en els estudis que han tractat les relacions polítiques i culturals entre Alemanya i Espanya, tot i que en aquest cas concret, són molt més nombrosos que no pas els que tracten el cas específic de Catalunya.¹⁵

Els escrits acadèmics que han estudiat l'opinió catalana sobre el «*Deutsches Reich*» abans de 1914 són escassos: alguns són articles que tracten la qüestió a partir de personatges concrets, com ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*», escrit per Horst Hina i publicat a la revista L'Aiguadolç l'any 1991¹⁶, sobre la visió d'Alemanya per part del filòsof noucentista Eugeni d'Ors i Rovira, o «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*», sobre la visió d'Alemanya per part de l'escriptor modernista Joan Maragall i Gorina, escrit per Enric Bou i publicat a la revista de la Fundació Joan Maragall l'any 1997.¹⁷ Les altres referències historiogràfiques pel que fa l'opinió del món intel·lectual sobre l'Imperi Alemany abans de la Gran Guerra estant mencionades indirectament en tot tipus de publicacions que tracten temàtica de política i cultura catalanes de finals del segle XIX i principis del XX. I aquests foren els motius acadèmics que em portaren a enfocar la meu estudi en els anys anteriors a l'any 1914.

La part complicada fou escollir el límit cronològic de l'estudi. Després de reflexionar i de recercar sobre aquest assumpte, vaig escollir finalment una data clau en aquest període: 1890. Els motius per haver agafat aquesta data cronològica inicial foren molt diversos.

A nivell Europeu, a la dècada de 1890 hi hagué un seguit d'esdeveniments que provocaren el començament del període conegut com la «*Belle Époque*». Per començar, fou el moment que disminuïren els efectes de la Gran Depressió de 1873, fet que suposà un augment de les mesures proteccionistes per part de les diferents potències, una concentració més gran de capitals, una urbanització social i cultural més accelerada i l'aparició de grans avenços científics i tecnològics que donarien pas a la Segona Revolució Industrial. La dècada de 1890 també fou l'inici de l'Auge Imperialista. Degut

¹⁵ Un exemple destacat seria l'estudi realitzat pel Doctor Jesús de la Hera Martínez titulat «*La política cultural de Alemanya en España en el período de entreguerra*» publicat l'any 2002 [DE LA HERA MARTÍNEZ, Jesús; «*La política cultural de Alemanya en España en el período de entreguerra*»; Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Madrid; 2002]

¹⁶ HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 27-47

¹⁷ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 5

al reforçament polític, cultural i social de les organitzacions estatals, accelerà l'expansió territorial dels estats europeus, dels Estats Units i del Japó pel món. La creació al llarg del segle XIX d'un marc científic i intel·lectual justificà l'expansió europea sobre altres territoris. A més a més, hi havia la necessitat de recerca de matèries primeres per part d'unes potències cada cop més proteccionistes. Tot i que el continent europeu visqué un gran període de pau (excepte als Balcans), aquesta època també causà friccions entre les diferents potències, un episodi que seria conegut com la «Pau Armada». Algunes d'aquestes disputes entre estats serien claus per entendre l'esclat de la Primera Guerra Mundial l'any 1914.¹⁸ Finalment, a nivell intel·lectual destacaríem el començament de la crisi del *fin de siècle*. Durant les dècades de 1890, 1900 i 1910 imperà en el continent europeu una gran dicotomia ideològica: per una banda, hi havia una gran admiració cap als grans avenços socials, tecnològics, científics, etc.; però d'altra banda, hi havia un seguit de moviments polítics i culturals no majoritaris, conscients dels enormes canvis que s'havien produït en aquelles dècades, que formularen la teoria de què la mentalitat positivista del segle XIX havia portat la civilització europea a la decadència i, per tant, s'havien de buscar nous models per tornar-la a ressorgir.¹⁹

En el cas de l'Imperi Alemany, l'any 1890 marcà històricament un abans i un després: és l'any de l'acomiadament d'Otto von Bismarck, el qual havia sigut *Ministerpräsident* del Regne de Prússia des de l'any 1862 i Cancellier Imperial des de l'any 1871. A nivell interior, aquest fet suposà l'augment de la tolerància política (degut als èxits electorals dels socialdemòcrates i dels catòlics centristes), social (l'Imperi Alemany es converteix en un dels primers estats en fer polítiques de benestar), cultural (com seria l'auge del moviment artístic del *Jugendstil*) i territorial (com seria la suavització de la pressió dels Governos del *Kaiserreich* sobre la província imperial d'Alsàcia-Lorena). A nivell exterior, l'Imperi Alemany va començar una política expansiva per esdevenir una primera potència mundial, fet que suposà un trencament amb la diplomàcia bismarckiana de pacificació feta durant les dècades de 1870 i 1880.²⁰ Aquest nou expansionisme alemany seria conegut com el nom de «*Weltpolitik*», la traducció en català seria «política mundial».²¹

Pel que fa al Regne d'Espanya, el qual estava governat des de 1875 pel sistema liberal elitista de la Segona Restauració Borbònica, també és vàlid utilitzar l'any 1890 com a punt de partida cronològic, ja que fou l'any 1891 quan s'aprovà el Sufragi Universal Masculí. A principis de la dècada de 1890, és destacat el segon Govern presidit per Práxades Mateo Sagasta Escolar (1823-1903) entre els anys 1892 i 1895, les accions

¹⁸ MACMILLAN, Margaret; «1914. De la paz a la guerra»; Turner; Madrid; 2013; pàg. 461-594

¹⁹ FUENTES CODERA, Maximiliano; «Un viaje por los extremos. Eugeni d'Ors entre la Gran Guerra y el Fascismo (1914-1923)»; Universitat de Girona; Girona; 2011; pàg. 21-22

²⁰ SCHULZE, Hagen; «Breve historia de Alemania»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 166-184

²¹ CARROL, E. Malcom; «Germany and the great powers, 1866-1914: A study in public opinion and foreign policy»; Prentice-Hall; Nova York; 1938; pàg. 274-484

del qual fou un intent de culminar la fixació de l'estat liberal modern espanyol. Aquests fets, juntament amb els enormes canvis polítics, socials i culturals de l'època, foren molt importants ja que suposà una participació més gran de múltiples sectors socials a la política, cosa que simplificaria a la llarga un problema pel bipartidisme cacic de la Restauració Borbònica²² (tot i que en el cas espanyol sempre es marca la derrota contra els Estats Units d'Amèrica de l'any 1898, com a punt de partida per entendre el canvi polític i intel·lectual del Regne d'Espanya en els últims anys del segle XIX i principis del XX).²³

En el cas de la Catalunya de la Restauració, al voltant de l'any 1890 es produeixen un seguit d'esdeveniments que marcaran la política, la societat i la cultura del Principat. Per començar, l'Exposició Universal de l'any 1888 provocà el triomf definitiu de Barcelona com a centre neuràlgic de poder a Catalunya. Aquest fet (sumat d'altres, com la crisi de la fil·loxera) va accelerar el procés d'urbanització, cosa que suposà un augment del conflicte social al llarg de les dècades de 1890, 1900 i 1910. A més a més, a partir de l'any 1893, l'obrerisme català viu un període dominat per l'auge de l'anarcosindicalisme. La violència social i l'auge anarquista tingueren un enorme impacte cultural a la Catalunya de la *Belle Époque*. Intel·lectualment, la data aproximada de 1890 també suposà que les ciutats es tornessin definitivament en el centre dels canvis culturals del Principat.²⁴ A nivell polític, als voltants de l'any 1890 fou el moment que el catalanisme republicà federal dirigit per Valentí Almirall entrà en decadència i el protagonisme dintre del món catalanista l'adquiriren grups més conservadors. Una de les organitzacions polítiques més destacades d'aquest catalanisme conservador fou la Unió Catalanista, la qual es fundà l'any 1891. La Unió Catalanista destacà perquè fou la impulsora de les «*Bases per la Constitució Regional Catalana*», un document aprovat en una assemblea de l'entitat feta a Manresa l'any 1892, el qual fou un dels primers en reivindicar la necessitat d'un autogovern català. Dintre de la Unió Catalanista hi destacaren un grup de joves intel·lectuals com Enric Prat de la Riba i Sarrà (1870-1917), Francesc Cambó i Batlle (1876-1947), Josep Puig i Cadafalch (1867-1956), entre altres. Aquests joves van ser el principal motor ideològic del salt del catalanisme cap a la política amb la creació de la Lliga Regionalista, la qual arribà a ser un dels partits més importants del panorama polític català del primer quart del segle XX. A més a més, Prat de la Riba es convertí en el President de la Diputació de Barcelona entre 1907 i 1917 i President de la Mancomunitat de Catalunya entre 1914 i 1917. La Mancomunitat fou el primer autogovern català des de l'any 1714.²⁵ A nivell

²² CATTINI, Giovanni C.; «*Prat de la Riba i la histografia catalana: intel·lectuals i la crisi política a la fi del segle XIX*»; Afers; València; 2008, pàg. 276-277

²³ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*Espanya en la Primera Guerra Mundial: Una movilizació cultural*»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 23

²⁴ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Entre Escila i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*»; La Magrana; Barcelona; 1990; pàg. 231-272

²⁵ CATTINI, Giovanni C.; «*Prat de la Riba i la histografia catalana: intel·lectuals i la crisi política a la fi del segle XIX*»; Afers; València; 2008, pàg. 288

intel·lectual, a partir de 1890, tot i que ja era un fenomen que començava a néixer durant la dècada de 1880, la cultura catalana començà agafar tot de referents allunyats del positivisme del segle XIX. A més a més, el món cultural català estigué profundament vinculat amb la política, especialment a partir dels primers anys del segle XX. Els dos moviments culturals més destacats del període entre 1890 i 1914 foren el modernisme (sobretot durant les dècades de 1890 i 1900) i el noucentisme (destacat a finals de la dècada de 1900 i la de 1910).²⁶

Fonts tractades

Les grans preguntes plantejades per aquesta tesi són: Com influeix la praxi política alemanya en el món cultural català? Quins són els intermediaris culturals catalans de la cultura germànica? El fet de viatjar a terres germàniques és sinònim d'admiració cap al sistema polític i cultural del «*Deutsches Kaiserreich*»?

El meu estudi es focalitza en uns individus que protagonitzaren un debat intel·lectual en un territori (Catalunya) i en un període concret (1890-1914). El fil conductor de la tesi és saber com les opinions d'aquests individus inseriren en el marc cultural català dels anys finals del segle XIX i principis del segle XX. Com hem vist abans, aquest període es caracteritzà pels enormes canvis polítics, socials i culturals que van canviar Catalunya. Aquest dinamisme va fer que hi hagués més interès de la població general en els grans debats de l'època, per tant podríem dir que tots aquests elements contribuïren al naixement d'una incipient cultura de masses catalana. En aquest període, al Principat, com en altres territoris europeus, aparegué la figura de l'intel·lectual modern, un individu que no tan sols se'l reconeix per la difusió dels seus amplis coneixements sinó també perquè la seva opinió influeix en el debat públic general. Tot i que els intel·lectuals de finals del segle XIX i principis del segle XX continuaren difonent els seus missatges en publicacions tradicionals, com seria el cas dels llibres, la premsa escrita, la qual visqué una enorme transformació durant aquell període degut a aquesta naixent cultura de masses, guanyà pes en la difusió dels dinàmics debats culturals del *fin de siècle*.²⁷ Per aquest motiu, les fonts principals de la tesi doctoral són els escrits dels diferents individus que contribuïren en el debat germanòfil a Catalunya, i que es publicaren en els diversos mitjans de difusió. Per tant, la importància d'aquestes fonts és que ensenyen quina era la visió de l'Imperi Alemany que arribava a l'opinió pública del Principat entre els anys 1890 i 1914.

La idea inicial d'aquesta tesi era fer un estudi a profunditat de l'opinió sobre l'Imperi Alemany per part dels deu mitjans de comunicació més destacats de l'època. Després de

²⁶ HINA, Horst; «*Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*»; Península; Barcelona; 1986; pàg. 270

²⁷ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*»; Pòrtic; Barcelona; 2017; pàg. 26-27

recercar sobre aquesta qüestió vaig adonar-me que era millor concentrar-me en els escrits fets (la majoria publicats en premsa i en menor mesura en altres formats) pels intel·lectuals que més destacaren en el debat germanòfil a Catalunya abans de la Gran Guerra. Aquests personatges foren importants per diversos motius: foren pioners en l'arribada de material cultural provinent d'Alemanya (ex. Joan Maragall), viatjaren a Alemanya i escrigueren a partir del que observaven (ex. Josep Maria Folch i Torres), estudiants, becats per les diferents administracions, que visqueren a l'Imperi Alemany durant un període llarg de temps i escrigueren articles a diferents publicacions de l'època (ex. Miquel Vidal i Guardiola), o altres individus que opinaren sobre diversos aspectes que afectaven el «*Deutsches Reich*» (ex. Jaume Collell i Balcells).

Però hi ha tres individus els escrits dels quals vaig investigar amb més detall: Enric Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i Manuel de Montoliu. Els vaig agafar de referència perquè eren representatius en el món polític i cultural català, tradicionalment se'ls ha considerat catalanistes conservadors (tot i que historiogràficament aquest debat és molt més complicat) i han sigut considerats com a importants representants de la germanofília catalana durant la Gran Guerra. Enric Prat de la Riba fou un dels líders polítics catalans més destacats del període entre 1890 i 1914.²⁸ Tot i que Prat de la Riba no parlà mai alemany ni viatjà mai en terres teutones, els seus escrits a finals del segle XIX i principis del segle XX sobre el tema germànic són un exemple de l'evolució d'una part important del catalanisme conservador (i també d'altres sectors de l'opinió pública del Principat) cap a l'Imperi Alemany. Eugeni d'Ors fou un dels intel·lectuals més destacats i influents de principis del segle XX. Els seus articles, foren dels més influents a l'opinió pública del període. El filòsof noucentista escrigué múltiples articles sobre temes relacionats amb Alemanya. A més a més, ell viatjà dues vegades a l'Imperi Alemany: a Heideberg l'any 1908 i a Munic el 1910. Les gloses escrites des de les dues ciutats eren un testimoni periodístic de primera mà sobre algunes característiques de l'Imperi Alemany.²⁹ El filòleg Manuel de Montoliu va viure becat a l'Imperi Alemany entre els anys 1908 i 1911. Durant el temps que va estudiat a la ciutat de Halle, juntament amb Ors, Montoliu fou un dels principals cronistes catalans sobre l'Alemanya Guillermina. Des de l'any 1904 fins el 1908 havia publicat cròniques literàries a *El Poble Català*, moltes de les quals tractaven temes relacionats amb la cultura germànica. Un cop tornat a Catalunya l'any 1911 continuà publicant articles que tractaven diversos aspectes de l'Imperi Alemany. A diferència de Prat de la Riba i d'Eugeni d'Ors, la vida i obra de Manuel de Montoliu abans de 1914 ha sigut escassament tractada.³⁰ Per aquest motiu, ha sigut l'únic autor del qual he tractat la seva

²⁸ CATTINI, Giovanni C.; «*Prat de la Riba i la histografia catalana: intel·lectuals i la crisi política a la fi del segle XIX*»; Afers; València; 2008, pàg. 13

²⁹ HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista «L'Aiguadolç, Revista de Literatura»; núm. 14; 1991; pàg. 32-35

³⁰ ROVIRA SORIANO, Jordi; «*Any Montoliu*»; *La Vanguardia Tarragona*; (14/1/2011); pàg. 4 [Suplement de *La Vanguardia*, Any CXXX, núm. 46.431, 14/1/2011]

documentació personal: en el cas de Montoliu, els documents estan situats a la Biblioteca Nacional de Catalunya³¹ (on treballà en la secció filològica del Institut d'Estudis Catalans) i la Biblioteca de Tarragona³² (durant els últims anys de la seva vida fou assessor cultural de la Diputació de Tarragona). A més a més, també s'ha tractat unes cartes que envià Montoliu a Prat de la Riba abans de 1914, les quals estan guardades a l'Arxiu Nacional de Catalunya, provinents del Llegat de la Família Prat de la Riba Dachs³³ i del Llegat Puig i Cadafalch³⁴.

A part dels arxius mencionats, s'han tractat diversos mitjans de comunicació, la majoria dels quals es troben digitalitzats a l'Arxiu de Revistes Catalanes Antiques, situat a la Biblioteca Nacional de Catalunya. Alguns llibres escrits a finals del segle XIX i principis del XX s'han trobat en el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya, com seria el cas del llibre d'Alfred Opisso titulat «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*», un dels exemplars del qual es troba a la biblioteca de la Facultat del Barri Vell de la Universitat de Girona. Una de les coses que he tingut en compte durant la meua recerca ha sigut la importància que tingué l'Ateneu Barcelonès del *fin de siècle* català en la formació dels intel·lectuals que he tractat en el meu estudi: la biblioteca d'aquesta entitat era destacada perquè estava al dia de les diferents novetats internacionals, mentre que les diferents biblioteques d'altres institucions, com la de la Universitat de Barcelona, no estaven en aquella època.³⁵

Bona part dels articles i escrits tractats en aquest doctorat provenen de publicacions acadèmiques i de recopilacions d'escrits portades a terme per diferents investigadors, com per exemple, les obres completes de Prat de la Riba recollides pels historiadors Albert Balcells González i Josep Maria Ainaud de Lasarte l'any 1998.³⁶ Per aquest motiu, al llarg del doctorat hi ha cites escrites en un català escrit abans de la normalització de Pompeu Fabra i d'altres que estant escrites en un català actualitzat.

³¹ Biblioteca Nacional de Catalunya. Llegat Manuel de Montoliu (Ms.3114)

³² Biblioteca de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu (ST 017:027.1 (467.1)LLE)

³³ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Prat de la Riba i Dachs (ANC1-137-T-1046)

³⁴ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Puig i Cadafalch (ANC1-137-T-2797)

³⁵ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*La recepció del pensament i la cultura europeus a Catalunya de la restauració. L'ateneu barcelonès i la seva biblioteca com vehicles de recepció; assumpció i difusió*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 9; 2006; pàg. 148-158

³⁶ BALCELLS, Albert; «*Evolució del pensament de Prat de la Riba*»; PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 1*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 56

Nomenclatura

Una de les coses que he tingut en compte a l'hora d'escriure aquesta tesi ha sigut la nomenclatura. Sempre he intentat ser curós en el context i les formes oficials del període, sempre que ha sigut possible i sobretot en el cas alemany.

Durant el segle XIX i la primera meitat del segle XX, el nacionalisme alemany considerava que «Alemanya» era el territori on es parlava alemany. Quan es constituí l'Imperi Alemany l'any 1871, es considerava que la unificació era incompleta, que només s'havia constituït una «*Kleindeutschland*», Alemanya petita, i que encara faltaven els altres territoris de parla germànica per completar la «*Großdeutschland*», la gran Alemanya, on, a part de les fronteres del *Kaiserreich*, s'havia d'incloure les zones de parla alemanya de l'Imperi Austrohongarès (on eren el 24% de la població i eren l'ètnia més nombrosa), de Suïssa, de Luxemburg i del Bàltic, entre altres territoris.³⁷ Per aquest motiu, el nom de l'estat-nació alemany tindria el nom de «*Deutsches Reich*». La paraula «*Reich*» és difícil de traduir al català. El significat aproximat seria «domini» o «territori». En alemany, la paraula «*Reich*» també és utilitzada com a sufix: per exemple, «França», en alemany és «*Frankreich*», «domini/territori dels francs», «regne» seria «*Königreich*», «domini/territori del rei», i «imperi» seria «*Kaiserreich*», «domini/territori de l'emperador». La paraula «*Reich*» és polèmica, ja que fora de l'àmbit germànic se l'ha relacionat amb el Nazisme, oblidant així que fins i tot en la República del Weimar s'utilitzà el terme «*Reich*» per referir-se a la Federació Alemanya. Per aquest motiu, al llarg d'aquest treball els noms de l'Alemanya oficial del període 1890-1914 utilitzats han sigut «Imperi Alemany», «*Kaiserreich*», «Segon Reich» o «Segon Reich Alemany» (el «Primer Reich» fou el Sacre Imperi Romà Germànic entre els anys 962 i 1806) i «Alemanya Guillermina» (pel nom dels emperadors alemanys Guillem I i Guillem II). Un altre punt problemàtic en el cas alemany ha sigut la utilització de la paraula «estat». Tots els règims polítics alemanys des del segle XIX fins a l'actualitat han sigut sempre federals o confederals, exceptuant el cas de l'Alemanya Nazi i la República Democràtica Alemanya. Aquesta federació alemanya sempre ha estat dividida territorialment amb diferents «*Land*», «*Länder*» en plural, que es traduiria en català com «país». Però la traducció historiogràfica que tradicionalment se li ha donat als «*Länder*» tant en català com en castellà ha sigut «estat», ja que s'ha fet una inevitable comparació amb els Estats Units d'Amèrica, el qual està dividit en diferents «*states*». Sempre que he tractat la política interior he utilitzat la paraula «estat» o «estat de la Confederació» per referir-me als «*Länder*» de l'Imperi Alemany. A més a més, per evitar confusions, per referir-me a altres estats d'Europa i del món, he utilitzat el màxim possible els mots «potències» o «administracions estatals» (i en menor mesura «estats-nació»).

La nomenclatura en el cas espanyol i català ha sigut més senzilla. Per referir-se a l'Espanya del període entre 1890 i 1914 he utilitzat majoritàriament els noms de Regne d'Espanya (nom oficial), Espanya de la Restauració (en referència al règim polític) i

³⁷ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 72

Espanya Borbònica (en referència a la dinastia regnant). En el cas català, s'ha utilitzat el nom Catalunya o Principat (nom tradicional que se li ha donat des del mateix territori). En aquesta tesi, sempre que he utilitzat el mot «Catalunya» ha sigut per referir-me al conjunt de les províncies administratives de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, les quals estaven sota el poder del Regne d'Espanya. Cal tenir en compte que a finals del segle XIX i principis del segle XX no existia una administració anomenada Catalunya, i no fou fins a l'any 1914, quan es constituí la Mancomunitat. La referència institucional que s'ha agafat pel cas català és la Diputació Provincial de Barcelona, l'administració governamental (juntament amb l'Ajuntament de Barcelona) més poderosa del Principat a finals del segle XIX i a principis del XX, el President de la qual fou Prat de la Riba entre els anys 1907 i 1917.³⁸

Composició de la tesi

Aquesta tesi està dividida en cinc grans blocs. Primer, uns estats de la qüestió on s'ha fet una anàlisi de la bibliografia que ha tractat la visió d'Alemanya per part de la política i cultura catalanes entre 1890 i 1914. A més a més, en aquest apartat s'ha fet una reflexió sobre la metodologia utilitzada i una anàlisi dels debats bibliogràfics sobre el canvi cultural que suposà el «*fin de siècle*» a nivell europeu, espanyol i català. El següent bloc, titulat «*Model Universitari*» s'ha fet una mirada amb profunditat sobre els estudiants catalans que viatjaren a l'Imperi Alemany becats per les diferents administracions entre els anys 1907 i 1914 i quina era la visió que es tenia del sistema universitari germànic per part dels intel·lectuals del Principat. A més a més, s'ha tractat amb profunditat les experiències i opinions universitàries d'Eugeni d'Ors i de Manuel de Montoliu. Seguidament, el bloc titulat «*Model Institucional*», és una anàlisi de l'opinió que es tenia des de Catalunya sobre els diversos aspectes institucionals de l'Imperi Alemany: des de les institucions governamentals, la política exterior, els partits opositors i la política territorial. A més a més, s'ha analitzat com al llarg dels anys els canvis polítics, culturals i socials de Catalunya al llarg dels anys 1890 i 1914 canviaren la percepció que es tenia sobre la política del *Kaiserreich*. Posteriorment trobaríem el bloc titulat «*Model Nacional*», on s'ha profunditzat si la concepció nacional, intel·lectual, artística, lingüística, de comportament social i educativa de l'Imperi Alemany era vista com un exemple per aplicar-lo en el món polític i cultural català. Aquest capítol s'enfoca especialment en els primers catorze anys del segle XX, període que coincideix amb una acceleració de la dinàmica política, cultural i social de la Catalunya de la Restauració. L'últim bloc temàtic, titulat «*Model Cultural*», s'ha escollit quatre destacats artistes i pensadors representatius de la cultura germànica (Goethe, «*Novalis*», Wagner i Nietzsche), s'ha fet una breu explicació sobre com les seves obres van arribar a Catalunya i s'ha analitzat l'opinió que hi havia en el Principat sobre aquests autors entre 1890 i 1914. La figura clau en aquest apartat, sobretot durant

³⁸ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996; pàg. 75

la dècada de 1890, és la del poeta modernista Joan Maragall, el qual fou un gran admirador i divulgador d'aquests artistes i pensadors (a més a més, fou l'introduïdor principal de «Novalis» i Nietzsche a Catalunya). Finalment, en el darrer capítol s'ha fet una reflexió final sobre la investigació portada a terme i les seves conclusions finals.

Agraïments

Per acabar aquesta introducció, m'agradaria dedicar unes línies dedicatòries a tota aquella gent que ha fet possible la realització d'aquesta investigació doctoral:

- Agraïment als meus directors de tesi, Jordi Casassas i Giovanni Cattini per haver sigut una molt bona i imprescindible guia acadèmica per realitzar aquesta difícil tasca.
- Agraïment a diversos membres de la comunitat universitària, com el professor Joan Villarroja de la Universitat de Barcelona o el professor Maximiliano Fuentes Codera de la Universitat de Girona, els quals han sigut de gran ajuda per detectar els meus encerts i errors fets durant la meua carrera acadèmica i la meua investigació doctoral.
- Agraïment als meus companys i companyes del GEHCI, perquè m'han donat a conèixer un seguit de visions i de perspectives que m'han ajudat en aquesta complicada recerca.
- Agraïment als meus pares, els meus germans (Cristina i Ernest) i a la meua parella (Itzel) per la paciència i el suport moral que he rebut durant tots aquests anys.
- Especial agraïment als meus padrins, Emili Massallé i Míriam Soriano, no tan sols pel suport moral, sinó també pel suport intel·lectual i acadèmic que ha possibilitat un bon encarrilament de la investigació.
- Agraïment a la resta de familiars i amics que d'alguna manera o altra heu contribuït a que continués endavant en la finalització de la tesi.

Estats de la Qüestió

Metodologia: definicions de la història intel·lectual

Aquesta tesi s'emmarca en la història cultural. Com s'ha explicat a la introducció, la cultura és la cosmovisió que tenen els col·lectius humans de si mateixos i del món que els envolta. Però dintre de la història cultural, aquest estudi està enfocat en la història dels intel·lectuals, és a dir, aquells individus que fan la funció de transmissors culturals. Per tant, aquesta tesi és l'anàlisi de l'opinió i mentalitat que tingueren uns intel·lectuals (en aquest cas catalans) sobre un tema específic (Alemanya) que fou divulgat a l'opinió pública. Per això, la majoria de fonts consultades són provinents de diferents mitjans de difusió, des de llibres fins a la premsa escrita (tot i que com hem especificat en la introducció, també s'ha analitzat alguna documentació personal d'aquests intel·lectuals, és a dir, també es destaca com treballen o què opinen fora de l'àmbit públic aquests difusors culturals). Aquest tipus de treball historiogràfic ha tingut en les últimes quatre dècades una gran repercussió en el món acadèmic tant internacional com espanyol, fins i tot a Catalunya.

La història cultural moderna apareix a partir dels anys 1970. Aquesta dècada fou testimoni d'una sèrie de grans esdeveniments polítics (ex. Revolució Iraniana de 1979, la primera revolució no il·lustrada des del segle XVIII), socials (ex. Crisi de 1973) i culturals que marcarien els últims anys del segle XX i els primers anys del segle XXI. El món historiogràfic no fou aliè a aquests esdeveniments. Per intentar explicar processos que bona part dels dogmes acadèmics del segle XIX i XX no havien pogut desxifrar (ex. com seria el cas del marxisme) alguns historiadors focalitzaren el seu estudi en la cultura, la qual ajudava a entendre millor els diferents esdeveniments polítics i socials.³⁹ L'estudi de la cultura i la manera de com es transmet aquesta va permetre l'aparició de treballs que tractaven la figura de l'intel·lectual, és a dir, l'anàlisi dels individus que tenen la funció de transmetre la cultura a un públic més general. Aquest fet fou transcendent, ja que fou un trencament amb la mentalitat historiogràfica anterior, la qual considerava que els escrits biogràfics no tenien valor acadèmic.⁴⁰ El final de la Guerra Freda, en el període 1989-1991, ha permès un creixement del prestigi de la història cultural i dels intel·lectuals en aquests últims anys del segle XX i principis del XXI.⁴¹

Per explicar la metodologia aplicada en aquesta investigació doctoral, he escollit una curta biografia, però destacada, que pot ajudar a entendre el debat que s'ha produït sobre

³⁹ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La renovació de la historiografia sobre la nació a finals del segle XX i el cas català*»; Catalan Historical Review; núm. 10; pàg. 203-2014

⁴⁰ DOSSE, François; «*La marcha de las ideas: Historia de los intelectuales, historia intelectual*»; Universitat de València; València; 2007; pàg. 12-13

⁴¹ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: materials per un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*»; Pòrtic; Barcelona; 1999; pàg. 23

la història cultural durant les últimes dècades, i específicament, pel que fa al debat de la història dels intel·lectuals a nivell mundial, espanyol i català.

Una de les figures internacionals que més ha destacat en el debat sobre la història cultural en les últimes dècades és Peter Burke. Tot i que l'especialitat de l'historiador britànic ha sigut l'estudi del Renaixement, aquest autor també s'ha destacat en l'estudi de la història cultural on destaquen títols com «*Popular Culture in Early Modern Europe*» (1979), «*Varieties of Cultural History*» (1997) o «*What is Cultural History*»⁴² (2004). En el seu llibre «*Varieties of Cultural History*», el qual es traduí al castellà amb el nom de «*Formas de historia cultural*», on feia un repàs de la història cultural dels últims cinc segles, Burke destacava com la historiografia cultural de les dècades de 1980 i 1990 havien ajudat als investigadors a entendre els diferents processos històrics:

«[...] actualmente [1997] se recurre a la cultura para comprender los cambios económicos o políticos que anteriormente se analizaban de una forma más reductora e interna. Por ejemplo, un historiador de la decadencia de la economía británica entre 1850 y 1980 la explicaba por «la decadencia del espíritu industrial», vinculado a la gentrificación de los industriales y, en último término, a una revolución (o, como él la denomina, «contrarrevolución») en los valores. Por su parte, los historiadores políticos cada vez se sirven más de la idea de «cultura política» para referirse a los valores, actitudes y prácticas transmitidos como parte del proceso de «socialización» de los niños y, que, después se dan por supuestos.»⁴³

Pel que fa a l'estudi de la figura de l'intel·lectual com a dinamitzador cultural, la historiografia francesa ha sigut imprescindible a nivell internacional. Amb el debat que es generà arrel del cas Dreyfuss⁴⁴ durant els últims anys del segle XIX i principis del XX, el món cultural francès del segle XX fou dominat per la figura dels intel·lectuals crítics amb el poder, com serien l'Émile Zola (1840-1902) o en Jean-Paul Sartre (1905-1980). Tot i que França ja tenia una escola historiogràfica cultural amb l'«*Ecole des Annales*», no fou fins els anys 1980 que hi hagué un interès per estudiar la història dels intel·lectuals. L'any 1985 es creà el *Groupe de recherche sur l'histoire des intellectuels* (GRHI) dirigit primerament per Jean-François Sirinelli. El treball del GRHI va donar els seus fruits amb la publicació l'any 1986 d'un llibre titulat «*Les Intellectuels en France*,

⁴² Aquest llibre fou traduït i publicat al castellà amb el nom de «¿*Que és la historia cultural?*» [BURKE, Peter; «¿*Qué es la historia cultural?*»; Paidós; Barcelona; 2006].

⁴³ BURKE, Peter; «*Formas de historia cultural*»; Alianza; Madrid; 2011; pàg. 245

⁴⁴ El Cas Dreyfus fou un dels escàndols polítics que més polaritzà la societat francesa de finals del segle XIX i principis del segle XX. L'any 1894, Alfred Dreyfus (1859-1935), capità destinat a l'Estat Major Francès, d'origen alsacià i jueu, fou acusat de ser un espia de l'Imperi Alemany, en conseqüència, se l'expulsà de l'exèrcit i fou empresonat a l'Illa del Diable, a la Guaiana francesa. No va ser fins a l'any 1906 que se'l rehabilità de tots els seus càrrecs. El fort debat que es generà a la República Francesa pel Cas Dreyfus és considerat pel món historiogràfic cultural el començament de la figura de l'intel·lectual modern, en aquest cas, representat per un article titulat «*J'accuse*», escrit per l'escriptor Émile Zola i publicat al diari *L'Aurore* el dia 13 de gener de l'any 1898, on es demanava la revisió de la condemna de Dreyfus. [WINOCK, Michel; «*El siglo de los intelectuales*»; Edhasa; Barcelona; 2010; pàg. 70-89]

de l'affaire Dreyfus à nos jours», editat pel mateix Sirinelli i per Pascal Ory. Això fou l'espurna per la publicacions d'altres volums com «*Dictionnaire des intellectuels français*», editat per Michel Winnock i Jacques Julliard l'any 1996, o «*Le siècle des intellectuels*», escrit per Michel Winnock i publicat l'any 1997.⁴⁵

Un cop entrat al segle XXI, l'any 2003 va sortir publicat un llibre titulat «*La marche des idées. Histoire des intellectuels, histoire intellectuelle*», escrit per François Dosse i traduït al castellà com «*La marcha de las ideas. Historia de los intelectuales, historia intelectual*». En aquest escrit, Dosse reflexionà sobre el que suposava la història dels intel·lectuals i considerava aquesta com el punt en comú de les diferents branques historiogràfiques:

«Esta historia intelectual se ha desarrollado en un punto de encuentro entre la historia clásica de las ideas, la historia de la filosofía, la historia de las mentalidades y la historia cultural. Este espacio de investigación también tiende a hacerse autónomo. Sin espacio imperial, esta historia intelectual simplemente tiene como ambición el hacer que se expresen al mismo tiempo las obras, sus autores y el contexto que las ha visto nacer, de una manera que rechaza la alternativa empobrecedora entre una lectura interna de las obras, y una aproximación externa que priorice únicamente las redes de sociabilidad. La historia intelectual pretende dar cuenta de las obras, de los recorridos, de los itinerarios, más allá de las fronteras disciplinares.»⁴⁶

Aquesta enorme importància dels intel·lectuals també la remarcava Jean-François Sirinelli en un article titulat «*La culture de masse*», publicat l'any 2008 en un volum recopilatori sota el títol de «*L'histoire culturelle en France et en Espagne*», editat pel mateix Sirinelli i Benoît Pellistrandi. En aquest escrit, enfocat essencialment en el cas francès, Sirinelli remarcà com la cultura de masses cresqué gràcies a la importància dels intel·lectuals com a difusors culturals, fet que és important per l'anàlisi d'esdeveniments polítics:

«Si l'étude de la culture de masse relève, par essence, de l'histoire culturelle, est précieuse également pour l'analyse des phénomènes politiques. C'est le cas, par exemple, pour ce qui concerne la victoire et l'enracinement, en France, de la République, dont il convient de faire aussi l'histoire par son versant culturel. Politiquement autant que culturellement, la France entre, en effet, au cours des dernières du XIXe siècle, dans le temps des masses : celles-ci, progressivement, prennent une importance en tant qu'opinion publique, structurée certes par l'influence des informations politiques alors en voie de constitution, mais tout autant par la diffusion massive de la presse écrite. Dans un tel contexte, les intellectuelles, hommes à la croisée des trois retrouvent, de ce fait, au cœur de la production et de la circulation des idées au moment où celle-ci devient à la fois plus rapide et plus massive. Ils peuvent

⁴⁵ DOSSE, François; «*La marcha de las ideas: Historia de los intelectuales, historia intelectual*»; Universitat de València; València; 2007; pàg. 11-13

⁴⁶ Ídem; pàg. 14

éprouver, de la sorte, le sentiment d'avoir prise sur le cours des choses. Et leur rôle durant l'Affaire Dreyfus, à la confluence de deux trends de l'histoire française qui commencent alors : le cycle culturel de l'imprimé de masse et l'avènement des «foules» dans le cadre d'une démocratie représentative.»⁴⁷

La historiografia cultural francesa de les dues primeres dècades del segle XXI ha treballat la relació entre la política i els intel·lectuals. La sociòloga Gisèle Sapito escrigué un article titulat «*Modelos de implicación política de los intelectuales: el caso francés*», publicat en llibre «*Ideas comprometidas. Los intelectuales y la política*» editat per Maximiliano Fuentes Codera i Ferran Archilés l'any 2018. En aquest escrit, Sapito descata la important relació històrica entre els intel·lectuals, la política i la cultura:

«La idea de un ámbito intelectual nos permite analizar la tensión existente entre ambas definiciones: la política y la profesional. El campo de lo intelectual se sitúa en la intersección entre el ámbito de la político y los campos concretos de producción cultural, de manera que engloba la producción ideológica; «ese universo, relativamente autóomo, donde se elaboran, por medio del consenso y el conflicto, las herramientas objetivas a nuestro alcance, en un momento dado, para pensar el mundo social, definiendo, a la vez, el ámbito de lo políticamente pensable o, si se prefiere, [...] las problemáticas legítimas». Los individuos y grupos pertenecientes a campos diversos (político, sindical, mediático, académico, literario, etc.) se enfrentan en ese universo y luchan para imponer sus legítimos puntos de vista sobre de lo social. Lo más característico del modo de intervención de los intelectuales, en su calidad de tales, es que tienden a referirse sólo a los debates propios del ámbito intelectual, con el consiguiente riesgo de autoexclusión [...].»⁴⁸

A l'Estat Espanyol, un dels treballs pioners en la història cultural intel·lectual fou el llibre «*La edad de plata (1902-1931). Ensayo de interpretación de un proceso cultural*» escrit per José-Carlos Mainer i publicat l'any 1975, el qual tractava la història cultural intel·lectual espanyola dels primers trenta anys del segle XX. Una de les coses més destacades del seu escrit és veure perquè justificà a la introducció les fonts utilitzades en el seu treball:

«No he pretendido, desde luego, ni elaborar un manual exhaustivo de literatura contemporánea ni reconstruir una historia social sitiva de la alta divulgación anglosajona[...]. De hecho, ni están todos los autores ni están todas sus obras: se mencionan aquellos y aquellas que proceden de la línea interpretativa que he escogido. Apoyados en una serie de textos – o pretextos—muy conocidos y ciertos documentos

⁴⁷ SIRINELLI, Jean-François; «*La culture de masse*»; PELLISTRANDI, Benoît i SIRINELLI, Jean-François (ed.); «*L'histoire culturelle en France et en Espagne*»; Casa de Velázquez; Madrid; 2008; pàg. 374-375

⁴⁸ SAPIRO, Gisèle; «*Modelos de implicación política de los intelectuales: el caso francés*»; FUENTES CODERA, Maximiliano i ARCHILÉS, Ferran (ed.); «*Ideas comprometidas. Los intelectuales y la política*»; Akal; Madrid; 2018

hemerográficos que lo son menos, he querido enhebrar así los temas que me interesan más profundamente [...].»⁴⁹

Pocs anys més tard, l'any 1980 va sortir publicat un llibre titulat «*Burguesía y cultura. Los intelectuales españoles en la sociedad liberal 1808-1931*», escrit per Francisco Villacorta Baños. En la introducció de la seva obra, l'autor destacava com l'estudi dels intel·lectuals ajudava a entendre la difusió de continguts culturals i la identificació que fa la societat d'aquests:

«El estudio de los intelectuales es [...] el de un fenómeno histórico-social y no sólo el de unos datos de análisis ideológico. Sólo teniendo en cuenta este criterio podemos extrapolar el concepto de intelectual fuera de su primitivo territorio. En cuanto fenómeno social, el estudio de los intelectuales adquiere siempre su significado en una sociedad concreta. Esto significa que en la creación, difusión y administración de los productos de su trabajo el intelectual se ve en la precisión de reciclar los contenidos – aquellos que recibe del pasado- de forma que adquieran un sentido para sí y para los hombres de su época, un sentido captado de los grupos sociales de los que el intelectual surge o de aquellos a los que se adhiere en un proceso consciente de identificación social. Es la forma que tiene la cultura de adquirir su «universalidad»: la de reinsertarse en las experiencias de época y hombres nuevos y de convertirse en su instrumento.»⁵⁰

Un cop entrat en el segle XXI, l'any 2001 sortí publicat a la revista acadèmica *Cercles* un article d'Elena Hernández Sandoica titulat «*La historia cultural en España: tendencias y contextos de la última década*», on feia un repàs de la historiografia cultural a l'Estat Espanyol sorgida des de finals dels anys 1980 fins el 2000. En aquest escrit també es destacà com durant la dècada dels anys 1990 havia crescut els estudis acadèmics d'història cultural intel·lectual a l'Estat Espanyol:

«Junto a una realidad ya mensurable a primera vista (el crecimiento sustantivo en obras y en productos de este campo de estudios), parece conseguida, además, una entidad metodológica suficiente como para decir, sin miedo a equivocarse, que, al final del milenio, estaba ya en España conseguida la suficiente legitimación para un campo específico de historia cultural (el de la historia «de los intelectuales profesionales», [...]), definido y concreto. Un género de análisis que parte del individuo para llegar al medio que lo sustenta y le da significado. Y que aspira a entenderlo, desde luego, como actor y sujeto de ideas y de proyectos de cierta «calidad creadora» y originalidad, aunque no sea ése su objeto principal ni agote ahí su objetivo político.»⁵¹

⁴⁹ MAINER, José-Carlos; «*La edad de plata (1902-1931). Ensayo de interpretación de un proceso cultural*»; Asenet; Barcelona; 1975; pàg. 15-16

⁵⁰ VILLACORTA BAÑOS, Francisco; «*Burguesía y cultura. Los intelectuales españoles en la sociedad liberal 1808-1931*»; Siglo XXI; Madrid; 1980; pàg. 2

⁵¹ HERNÁNDEZ SANDOICA, Elena; «*La historia cultural en España: tendencias y contextos de la última década*»; *Cercles*: revista d'història cultural; núm. 22; 2001; pàg. 74

L'any 2019, es publicà a la revista *Cercles* un altre article de Hernández Sandoica, titulat «*El presente de la historia cultural*». Tot i que la història cultural dels intel·lectuals no era el punt principal d'aquest escrit, l'autora afirmava que aquest enfocament historiogràfic estava vivint un nou auge.⁵²

Catalunya també ha tingut una forta historiografia cultural intel·lectual. L'any 1977, en Jordi Casassas Ymbert presentà una tesi doctoral titulada «*Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*». En aquest escrit, Casassas fou dels primers historiadors catalans que estudià en profunditat la figura de l'intel·lectual professional. Aquesta figura de l'«intel·lectual professional» és molt destacada, perquè no només es tracte de l'individu que difon les seves idees a la massa i participa en política, sinó que també, moltes vegades, està connectat amb les estructures de poder.⁵³

Casassas aprofundiria la relació entre els intel·lectuals i el poder en un en un llibre titulat «*Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: materials per un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*», publicat l'any 1999. En la introducció del seu llibre, Casassas remarcava que els intel·lectuals (els historiadors també entrarien en aquest grup) eren els millors interpretadors dels símbols i llenguatges i, per tant, el poder era un element imprescindible per ells:

«No podem oblidar que és l'intel·lectual qui escriu la història i que a través d'això pot emfatitzar la seva la seva pròpia importància i el seu propi protagonisme. També és l'intel·lectual qui millor domina el llenguatge i els símbols, és a dir, la tradició que pot ajudar a explicar i justificar els canvis que es van produint: seran els intel·lectuals, doncs els principals responsables de les recreacions de la realitat i la posada en circulació de les representacions d'aquesta realitat que utilitzaran els altres membres de la societat. Aquestes funcions acostaran molt l'intel·lectual a les diferents formes de poder i tendiran a convertir aquest intel·lectual en una mena de mercenari, així com la seva existència personal en una gran tensió entre el que sap, el que creu i el que diu.»⁵⁴

Estats de la Qüestió sobre la Crisi Cultural en el fin de siècle europeu, espanyol i català

Estats de la Qüestió sobre el context cultural europeu: la crisi del fin de siècle

Si parlem del món cultural i ideològic europeu dels últims anys del segle XIX fins el 1914 és imprescindible parlar de la crisi del *fin de siècle*, és a dir, la consciència d'un

⁵² HERNÁNDEZ SANDOICA, Elena; «*El presente de la historia cultural*»; *Cercles*: revista d'història cultural; núm. 22; 2019; pàg. 59

⁵³ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Jaume Bofill i Mates. L'adscripció social i l'evolució política*»; Curial; Barcelona; 1980

⁵⁴ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: materials per un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*»; Pòrtic; Barcelona; 1999; pàg. 25

canvi de segle (en aquest cas, del XIX al XX) també suposa un canvi de paradigma. L'Europa d'aquell període estava ideològicament dominada per una gran admiració cap als grans avenços socials, tecnològics, científics, etc. que s'estaven produint en aquell moment. Però al mateix temps, existia un sector polític i cultural, força minoritari, conscient dels enormes canvis que s'havien produït en aquelles dècades, que pregonava que la mentalitat positivista del segle XIX havia portat la civilització europea a la decadència i per tant s'havien de buscar nous models per tornar-la a ressorgir.⁵⁵ Degut a la seva importància per entendre la mentalitat dels anys anteriors a la Gran Guerra i a les enormes influències que tingué durant la primera meitat del segle XX, la crisi *fin de siècle* ha sigut objecte d'un extens debat historiogràfic, els enfocaments del qual han anat canviant a mesura que passava el temps. Per aquest motiu he escollit les obres més importants i específiques que han estudiat la crisi del *fin de siècle* en el Vell Continent.

Durant els anys 1960 i 1970, la historiografia cultural sobre el període abans de 1914 posà en èmfasi la figura de l'intel·lectual europeu caracteritzada per un fort elitisme antiliberal i antipositivista. L'any 1961 es publicà un llibre titulat «*The Culture of Western Europe: The Nineteenth and Twentieth Centuries*», escrit per George L. Mosse i traduït al castellà com «*La cultura europea del siglo XIX*». Mosse argumentava que durant el *fin de siècle* a Europa hi hagué un trencament per part de la joventut intel·lectual amb els règims liberals consolidats a la segona meitat del segle XIX i amb el positivisme. A més a més, segons l'autor, aquest fet també va comportar un canvi en les dinàmiques culturals i polítiques d'una Europa de finals del segle XIX i principis del segle XX:

«Pero este liberalismo [...] sería objeto de los ataques de una nueva generación que se había formado en el fin de siècle y a la que la atmósfera de conformismo le resultaba asfixiante. Estos jóvenes se sentían frustrados en el desarrollo de su individualidad y culpaban de ello al «positivismo» de sus mayores. Con ellos se inició un cambio en el carácter del pensamiento europeo que habría que tener consecuencias de largo alcance, sobre todo porque este cambio, hostil a la sociedad existente, rechazaba el universo materialista. Iba a ser una revolución antipositivista. Como tal, apoyaba en las fuerzas del romanticismo y del idealismo [...], revigorizando una concepción del mundo que veía la verdad no en una realidad material o del medio, sino que buscaba más bien lo «auténtico» por debajo de las apariencias. [...] La segunda oleada de romanticismo parecía exaltar lo impreciso, lo místico y lo sentimental. Por supuesto, estos cambios en el espíritu público de la sociedad europea produjeron mucha literatura y arte, pero fomentaron también un sentimentalismo y un irracionalismo políticos que llevarían al final a eliminar estos mismos aspectos literarios y artísticos del movimiento.»⁵⁶

⁵⁵ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*Un viaje por los extremos. Eugeni d'Ors entre la Gran Guerra y el Fascismo (1914-1923)*»; Universitat de Girona; Girona; 2011; pàg. 21-22

⁵⁶ MOSSE; George L.; «*La cultura europea del siglo XIX*»; Ariel; Barcelona; 1997; pàg. 249

L'any 1968 es publicà un llibre titulat «*European Intellectual History Since 1789*», escrit per Roland N. Stromberg i traduït al castellà amb el nom de «*Historia intelectual europea desde 1789*». En aquest escrit, Stromberg va fer una anàlisi en profunditat sobre els principals debats culturals que es produïren al Món Occidental des de la Revolució Francesa fins a mitjans del segle XX. El quart capítol del llibre tractà principalment els grans canvis intel·lectuals que es van produir entre els anys 1880 i 1914, els quals foren classificats per l'autor com la «crisi del pensament europeu».⁵⁷ En aquest escrit, Stromberg remarcà que els grans autors del període intentaven fer una separació entre l'elit intel·lectual i la resta població:

*«La mayoría de los escritores pensadores serios no se dejaron arrastrar por la multitud. Por cierto, su sello es prácticamente el rechazo de la multitud, de la civilización de masas, del fracaso de los valores, de la entronización de la mediocridad. Utilizarán como epíteto la palabra bourgeois y también, a menudo, masa o popular. En modo alguno respecto a todos, esta afirmación es verdadera en relación con los más sorprendentes y originales: Nietzsche, los simbolistas, los decadentistas y los principales teóricos políticos. Como la sociedad nacionalista y democrática de su época no les resultaba satisfactoria, reaccionaron como rebeldes, outsiders, negadores y desafiadores de sus convencionalismos»*⁵⁸

A partir de l'any 1979 la historiografia cultural continuava destacant l'antiliberalisme dels principals moviments ideològics dels anys anteriors a la Primera Guerra Mundial, però la novetat aquí era que aquest rebuig ideològic cap al positivisme del segle XIX era generalitzat socialment. En aquell any va sortir publicat un llibre titulat «*Fin-de-siècle Vienna. Politics and Culture*», escrit pel Carl Emil Schorke, i traduït al castellà amb el nom de «*Viena de fin de siglo. Política y cultura*». Utilitzant la capital de l'Imperi Austrohongarès com a referent per entendre els grans canvis polítics i, sobretot, culturals del *fin de siècle*, Schorke considerava que diferents branques intel·lectuals del període, des dels ultraconservadors fins als socialistes, tenien la intenció de trencar els consensos del liberalisme del segle XIX.⁵⁹

A partir de la segona meitat de la dècada de 1980 i els anys 1990, la historiografia cultural continuà posant èmfasi a l'antiliberalisme del món intel·lectual del *fin de siècle*. A més a més, també es focalitzà en l'estudi a Europa de la nacionalització i la violència dels estats i de les masses abans de 1914, remarcant com aquests elements havien sigut l'embrió pels règims autoritaris i totalitaris del segle XX.

⁵⁷ STROMBERG, Roland N.; «*Historia intelectual europea desde 1789*»; Debate; Madrid; 1991; pàg. 259

⁵⁸ Ídem; pàg. 332

⁵⁹ BALTAR, Rosalía; «*Carl E. Schorske, La Viena de fin de siglo. Política y cultura. Buenos Aires, Siglo XXI, 2011, 284 páginas*»; Orbis Tertius; núm. 17; 2011; pàg. 1

L'any 1986 va sortir publicat un llibre titulat «*France, Fin de Siècle*», escrit per Eugen Weber i traduït al castellà amb el nom de «*Francia. Fin de siglo*». En aquest escrit s'analitzava els aspectes més destacats de la política, societat i cultura de la Tercera República Francesa abans de la Gran Guerra. A més Weber remarcava el caràcter elitista del món intel·lectual de la segona meitat del segle XIX:

*«Ya no se trataba tan sólo de que los hombres no fueran iguales, sino que además las desigualdades eran hereditarias. El destino de los individuos y las sociedades estaba marcado, no por la meritocracia, sino por el elitismo a los predestinados, y el problema social confirmaba la amenaza personal. El rechazo y el miedo – a las masas «democratizadas y sifilíticas», a la democracia identificada con la mediocridad, al mestizaje y, finalmente, a la «degeneración» -- acabaron confundándose, como un sistema de vasos comunicantes.»*⁶⁰

L'any 1989 es publicà un llibre titulat «*Naissance de l'ideologie fasciste*», escrit per Zeev Sternhell i traduït al castellà amb el nom de «*El nacimiento de la ideología fascista*». Durant la llarga introducció del llibre s'exposà els antecedents ideològics del feixisme europeu a finals del segle XIX i principis del segle XX. A més Sternhell afirmava que els canvis polítics, socials i culturals del període es caracteritzaven per l'aparició d'un nacionalisme allunyat del liberalisme del segle XIX:

*«Para ese nacionalismo nuevo – en las antípodas de lo que había intentado, desde la Revolución a la Comuna, una síntesis de la «religión de la Patria» y de la religión de la Humanidad—la nación es un organismo comparable a un ser vivo. Ese nacionalismo «total» pretende ser una ética, un conjunto de criterios de conducta dictados por el interés de todo el cuerpo, independientemente de la voluntad del individuo. Ese nacionalismo, por definición, niega la evidencia de cualquier norma moral universal y absoluta: la verdad, la justicia, el derecho, sólo existen para servir a las necesidades de la colectividad. Una visión de la sociedad concebida como algo cerrado y compartimentado, un antirracionalismo virulento, así como la primacía del inconsciente sobre la razón, tejen una auténtica visión tribal de la nación.»*⁶¹

L'any 1993 va sortir publicat un llibre titulat «*Culture and Imperialism*», escrit per Edward W. Said i traduït al castellà amb el nom de «*Cultura e Imperialismo*». Said havia publicat l'any 1978, un llibre titulat «*Orientalism*», el qual fou pioner degut a què s'analitzava el colonialisme des d'una perspectiva no occidental. L'obra «*Cultura e Imperialismo*» és considerada la seva segona part. Aquest fou un dels primers escrits que estudiava amb profunditat la visió de la cultura europea sobre el colonialisme del segle XIX i XX. Said remarcà com la cultura jugà un paper imprescindible en el discurs ideològic pel domini europeu i nord-americà sobre la resta del món. A més a més, posava en èmfasi com aquest fet no havia estat considerat historiogràficament abans:

⁶⁰ WEBER, Eugen; «*Francia. Fin de siglo*»; Debate; Madrid; 1989; pàg. 33

⁶¹ STERNHELL, Zeev; «*El nacimiento de la ideología fascista*»; Siglo XXI; Madrid; 1994; pàg.11

«Así, muchos de los humanistas profesionales se ven incapaces de establecer conexiones entre la crueldad prolongada y sórdida de prácticas como la esclavitud, la opresión racial y colonialista o la sujeción imperial en el seno de una sociedad, por un lado, y, por otro, la poesía, la ficción y la filosofía de esa misma sociedad. Una difícil verdad que descubrí al trabajar en este libro es cuán pocos de los artistas ingleses o franceses que admiro analizaban la noción de «sujeto» o raza «inferior» dominante entre los funcionarios que practicaban esas ideas como algo asumido al gobernar en Argelia o en la India. Sin embargo, fueron nociones ampliamente aceptadas, y ayudaron a completar la adquisición imperial de los territorios de África a lo largo de todo el siglo XIX. Creo que al estudiar a Thomas Carlyle o a John Ruskin, o incluso a Charles Dickens y a William M. Thackeray, los críticos relegan con frecuencia las ideas de cada uno de estos escritores en lo que atañe a la expansión colonial, las razas inferiores o los «negros» a un departamento muy diferente al de la cultura, concebida como esa área de elevación a la que los autores «verdaderamente» pertenecen y en la cual llevaron a cabo su «importantísimo» trabajo.»⁶²

L'any 1994 sortí publicat un llibre titulat «*Staat und Nation in der Europäschen Geschichte*», del Hagen Schulze i traduït al castellà amb el nom de «*Estado y nación en Europa*». En aquest escrit, Schulze considerava que el discurs ideològic de les potències europees abans de la Gran Guerra era la justificació de la violència per garantir la supervivència de la comunitat nacional:

«De acuerdo con su concepción básica, la ley de la naturaleza es la lucha de todos contra todos, la paz es una ilusión débil, en el mejor de los casos, una pausa para tomar aliento en la eterna lucha por la existencia, y sólo sobrevivirá el superior en fuerza y moral. Que el ser humano no estaba preparado para la paz, era válido como axioma para todas las agrupaciones sociales y políticas, ya se tratara de la visión marxista de la lucha de clases, de la idea nacionalista popular del eterno antagonismo de los pueblos o de la recién llegada de la lucha entre razas. Era una época en las que las ideas humanitarias del derecho natural perdían terreno frente al poder seductor de las ideologías antidemocráticas y antiindividualistas, en apariencia fundadas sobre la ley natural, en la que el valor propio de la nación triunfaba sobre el individuo.»⁶³

A més a més, la idea que l'esclat d'una guerra podia solucionar els problemes de la nació era habitual en l'opinió pública de finals del segle XIX i principis del segle XX, segons Schulze:

«Política significa guerra, y ésta es necesaria para abrasar el mal de la nueva era, del individualismo al socialismo, a fin de que la nación renazca rejuvenecida como el fénix de sus cenizas: esta no era una interpretación extrema, sino que resultaba de la lectura de los diarios y revistas, tanto populares como también serios, de la época

⁶² SAID, Edward W.; «*Cultura e Imperialismo*»; Penguin Random House; Barcelona; 2018

⁶³ SCHULZE, Hagen; «*Estado y nación en Europa*»; Crítica; Barcelona; 1997; pàg. 218

comprendida entre 1880 y 1914, una mina de hallazgos para el observador actual acerca del armazón fundamental darwiniano-social del nacionalismo popular de aquel tiempo, tanto en el ámbito anglosajón como en Francia, Alemania o Italia.»⁶⁴

L'any 1997 sortí publicat un llibre titulat «*Le siècle des intellectuels*», de Michel Winock i traduït al castellà amb el nom de «*El siglo de los intelectuales*». Winock utilitzava l'exemple de l'enorme debat que generà el Cas Dreyfus per explicar la polarització violenta del món intel·lectual dels anys del *fin de siècle*.⁶⁵

Un cop entrat en el segle XXI, la major part dels treballs sobre història cultural dels anys abans de la Primera Guerra Mundial han focalitzat la seva investigació en el concepte «decadència» i la por als grans canvis polítics, socials i tecnològics que s'estaven produint durant aquell període.

L'any 2000 sortí publicat un llibre titulat «*The Crisis of Reason. European Thought, 1848-1914*», escrit per John W. Burrow i traduït al castellà amb el nom de «*La Crisis de la Razón. El pensamiento europeo, 1848-1914*». En aquest escrit, Borrow va intentar buscar una definició del concepte «decadent» i «degenerat» durant la segona meitat del segle XIX i els primers anys del segle XX:

«La «decadencia» se consideraba frecuentemente una condición de las personas muy cultas y se asociaba con las artes. La «degeneración» se aplicaba en los citados contextos también, a veces para ofrecer un diagnóstico muy parecido. Pero lo contrario no siempre era válido. Era típico ver los «degenerados» bajo la forma de una perversidad deliberada en las clases altas pero en las bajas con frecuencia se consideraban endémicos. La degeneración, además, sugiere regresión, decadencia, agotamiento. Como concepto la primera se deriva al menos en apariencia de la biopsicología; la segunda principalmente de la historia de la cultura, con referencia especial a la Roma decadente. Ni en uso ni en teoría, sin embargo, era clara la distinción. El concepto de decadencia, por ejemplo, dependía explícitamente o implícitamente de una analogía orgánica con la juventud, la madurez y la senescencia. La morbilidad y la locura se invocaban a menudo en el discurso de la decadencia, especialmente en las grandes ciudades, a las cuales, en su resplandor y sus distracciones, su tumulto de impresiones en incesante cambio y su aislamiento moral, se atribuía una sobreexcitación crónica de los nervios.»⁶⁶

L'any 2008 sortí publicat un llibre titulat «*The Vertigo Years*», escrit per Philipp Blom, traduït al castellà amb el nom de «*Años de vertigo. Cultura y cambio en Occidente, 1900-1914*». Aquest escrit era una anàlisi en profunditat dels canvis polítics, socials i culturals a nivell mundial que es produïren en els primers quinze anys del segle XX. A

⁶⁴ Ídem; pàg. 219

⁶⁵ WINOCK, Michel; «*El siglo de los intelectuales*»; Edhasa; Barcelona; 2010; pàg. 89

⁶⁶ BURROW, John W.; «*La Crisis de la Razón. El pensamiento europeo, 1848-1914*»; Crítica; Barcelona; 2001; pàg. 247

les primeres pàgines del seu llibre, Blom considerava que el *fin de siècle* era una època idealitzada fins i tot a principis del segle XXI i que els que van viure en aquell període tenien grans preocupacions relacionades amb els enormes canvis que s'estaven produint a nivell social i cultural:

«Hoy [2008], el periodo anterior al estallido de la Primera Guerra Mundial suele considerarse una época idílica, los buenos tiempos, una belle époque celebrada en películas de decorados fastuosos entre los que se movía una sociedad elegante, y hasta entonces intacta, a punto ahora de quedar reducida a añicos por las fuerzas que le empujan inexorablemente hacia el desastre. Según esta lectura de los hechos, después de 1918 el fénix de la modernidad resurgió de las cenizas del Viejo Mundo.

A la mayoría de los que vivieron alrededor de 1900, esta visión nostálgica, con el acento puesto en la solidez y la gracia, les resultaría sorprendente. Hasta ese momento, su experiencia de esa época no estaba embellecida por el recuerdo. Fue más marcada por fascinaciones y temores mucho más cercanos a nuestro tiempo. Entonces como ahora, en las conversaciones se hablaba sobre todo del veloz avance de la técnica, de globalización, de los progresos en el ámbito de la comunicación y de los cambios que afectaban el entramado social; entonces como ahora, dejaba su sello en la época la cultura del consumo de masas; entonces como ahora, la sensación de vivir en un mundo en imparable aceleración, de estar lanzándose a lo desconocido, era arrolladora.»⁶⁷

Finalment, en aquests principi del segle XXI, un dels aspectes que més s'ha remarcat en l'estudi del *fin de siècle* és l'enorme intercanvi cultural que es produí a nivell mundial. Un dels exemples més destacats d'aquest enfocament «global» és un llibre publicat l'any 2009 titulat «*Die Verwandlung der Welt. Eine Geschichte des 19. Jahrhunderts*», escrit per Jürgen Osterhammel, i traduït a l'anglès com «*The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*»⁶⁸:

«The novelty of the nineteenth century was the spread of media that allowed people to send news over great distances and across cultural boundaries and to make themselves familiar with the ideas and artifacts produced in distant lands. There were more translations than in previous times: not only within Europe [...] but also in the more difficult interchange between European languages and others more remote from them. In 1900, the major libraries of the West had available in translation the basics text of the Asian tradition, while European textbooks in many branches of knowledge, as well as a selection of writings in political philosophy and legal or economic theory, were accessible to readers of Japanese, Chinese, and Turkish. [...] Some gasp of foreign

⁶⁷ BLOM, Phillip; «*Años de vértigo. Cultura y cambio en Occidente, 1900-1914*»; Anagrama; Barcelona; 2010; pàg. 14

⁶⁸ Aquest llibre fou traduït al castellà amb el nom de «*La transformación del mundo: una historia global del siglo XIX*» [OSTERHAMMEL, Jürgen; «*La transformación del mundo : una historia global del siglo XIX*»; Crítica; Barcelona; 2015]

*languages, especially English and French, made it easier for educated elites in the East to become familiar with Western ideas at first hand.»*⁶⁹

Estats de la Qüestió en el context cultural espanyol: la Generació de 1898

El debat historiogràfic sobre el *fin de siècle* espanyol s'ha focalitzat en una data concreta: 1898. Aquell any, el Regne d'Espanya patí una dura derrota militar contra els Estats Units d'Amèrica, i en conseqüència perdé les possessions imperials del Carib i del Pacífic. Aquest fet fou un xoc tant gran que ajudà a l'acceleració de les dinàmiques polítiques, socials i culturals de l'Espanya Borbònica. La historiografia espanyola ha considerat l'any 1898 com l'entrada real al segle XX hispànic. Una de les conseqüències més destacades a nivell cultural és l'aparició de la Generació de 1898, un grup d'intel·lectuals espanyols que compartien la reivindicació d'una regeneració per salvar el Regne d'Espanya de la decadència.⁷⁰ Per aquest motiu he escollit les obres que més han destacat en el debat historiogràfic sobre els canvis culturals i intel·lectuals del Regne d'Espanya a partir de la Crisi de 1898.

Un dels primers estudis acadèmics que remarcà la importància de la Generació del 98 a la cultura espanyola del *fin de siècle* fou un llibre titulat «*La edad de plata (1902-1931). Ensayo de interpretación de un proceso cultural*», escrit per José-Carlos Mainier i publicat l'any 1975. L'autor destacà l'elitisme intel·lectual dels escriptors de la generació del 98 contra el que consideraven els elements «negatius» de la societat del Regne d'Espanya:

*«Distante por igual de una oligarquía que desprecia y manda y de un pueblo que calla, el escritor sin sociedad literaria normal tiende a representarse la realidad de su país como algo distinto de su imagen moral (la idea nacionalista como integración de dualidades no alcanzada por su sociedad) y como mito bipolar: así habla de «las dos Españas» o contrapone una España buena a una España mala, una España posible a una España real.»*⁷¹

Els debats historiogràfics més importants sobre les conseqüències de la Guerra de l'any 1898 al Regne d'Espanya es produïren durant el centenari de l'esdeveniment. Una mostra d'això fou un Congrés Internacional celebrat a Barcelona l'abril de l'any 1998 que portava el títol de «*1898: entre la crisi d'identitat i la modernització*», les actes del qual es publicaren l'any 2000. Una de les primeres ponències que es celebraren, titulada

⁶⁹ OSTERHAMMEL, Jürgen; «*The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*»; Princeton University Press; Princeton; 2014; pàg. 911-912

⁷⁰ GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro Carlos; «*El pensamiento político de la derecha española en el siglo XX. De la crisis de la Restauración al Estado de partidos (1898-2000)*»; Tecnos; Madrid; 2005; pàg. 53

⁷¹ MAINIER, José-Carlos; «*La edad de plata (1902-1931). Ensayo de interpretación de un proceso cultural*»; Asenet; Barcelona; 1975; pàg. 77

«*Concepcions d'Espanya i de Catalunya a finals del segle XIX*» i llegida per Isidre Molas, remarcava que l'origen del debat de la regeneració política i cultural espanyola no s'inicià amb la crisi de l'any 1898, sinó que els seus inicis es remuntaven a la Restauració Borbònica de finals de la dècada de 1870:

«La reflexió sobre la decadència d'Espanya i la seva regeneració no fou producte de la pèrdua de les colònies de 1898. [...] La influència de mètode positivista s'havia estès tant entre els qui acceptaven la ideologia positivista del progrés com entre els qui la negaven. El regeneracionisme, vigent fins ben entrat el segle XX, no fou més que una derivació produïda dins d'un marc teòric elaborat prèviament. L'ampli i apassionat debat de fons sobre la nació espanyola existia des de molt abans i marcaria tot el tombant de segle. En la teoria política els continguts vitalistes i modernistes s'expandirien a partir de la primera dècada del nou segle i només aleshores substituirien el positivisme, tot seguint les tendències europees, només apuntarien tímidament.

El gir important es produí a partir de la Restauració i durant el darrer terç de segle. En aquests anys liberals, demòcrates, conservadors i contrarevolucionaris s'esforçaren per determinar la identitat d'Espanya, a través de reelaboracions diferenciades, que donaren lloc a concepcions contraposades sobre la nació espanyola. És aquest període en què [...] culminà la invenció d'Espanya. [...] En efecte, en aquesta època anaren prenent cos les visions modernes d'Espanya i la nació s'imposà com el concepte central de legitimació política. S'imposà una concepció de la nació entesa com una personalitat socialcultural històricament preexistent i indisponible, i s'arraconà la concepció democràtica de nació entesa com el resultat incondicional del pacte constituent de la convivència política celebrat entre els individus. La determinació de la identitat, de l'ésser nacional, d'Espanya es convertirà en un tret fonamental de les fractures polítiques, a partir de l'aplicació d'un approach semblant, que produiria resultats diferents en cadascun dels corrents ideològics. La nació esdevingué un dels temes centrals de la vida pública.»⁷²

En el mateix Congrés, Borja de Riquer va presentar una conferència titulada «98, un xoc d'identitats», on remarcava l'any 1898 com el moment en què es constatà l'existència de diferents nacionalitats dintre del Regne d'Espanya, les quals rebutgen la identitat espanyola per castellanitzadora i uniformitzadora. Per evidenciar aquest fet, Borja de Riquer remarcà dos elements importants; la creació de l'Estat Liberal amb la construcció d'un ideal de nació espanyola, i l'existència a Catalunya, el País Basc i a Galícia d'una identitat protonacional que existia abans de la construcció de la identitat nacional espanyola. El resultat, segons Riquer, és que malgrat els intents

⁷² FONT DE RUBINAT, Iolanda i MARTIN, Jordi; «1898: entre la crisi d'identitat i la modernització: actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, 20-24 d'abril de 1998, Volum 1»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 17

uniformitzadors de l'Estat Liberal, havia fracassat el procés de nacionalització espanyola.⁷³

En aquest Congrés hi hagueren ponències que també tractaren el xoc de 1898 des de l'òptica de Madrid. Una d'aquestes conferències portà de títol «*En torno al 98: la fragua de los intelectuales*», llegida per José Carlos Mainer. Mainer analitzava el naixement d'un grup de joves intel·lectuals a Madrid, a començaments del segle XX, que seguien les pautes d'opinar, criticar i fer propostes d'intentar millorar el Regne d'Espanya. Una de les característiques que més remarcà el ponent fou que aquests joves intel·lectuals intentaran sempre mantenir una posició d'independència política.⁷⁴ El tema de la separació entre intel·lectuals i el poder a l'Espanya després de 1898 és una constant a la bibliografia acadèmica espanyola.

L'any 1999 fou publicat un article titulat «*La Institucion Libre de Enseñanza: de la Restauración a la Generación de Ortega*», escrit per Vicente Cacho Viu. Aquest escrit tractava com la *Institución Libre de Enseñanza* va ajudar en la dinamització de l'alta cultura espanyola després de la Crisi de 1898. La ILE fou una organització acadèmica fundada l'any 1876 pel filòsof i pedagog Francisco Giner de los Ríos (1839-1915), la qual fou pionera al Regne d'Espanya perquè no estava subjecta a les directrius de l'Estat Central ni de l'Església. Giner de los Ríos fou un dels màxims exponents espanyols del Krausisme, un corrent ideològic neokantià promogut pel filòsof germànic Karl Christian Friedrich Krause (1781-1832), el qual fou molt exitós en els ambients acadèmics laicistes espanyols del segle XIX.⁷⁵ En el mateix article, també es menciona el cas de Josep Pijoan i Soteras, el qual fou membre de la tercera generació d'estudiants de la ILE i fou l'intel·lectual català de principis del segle XX que més contacte tingué amb Francisco Giner; a més a més l'ajudà en la difusió de les idees de la ILE en el camp cultural del Principat. Cacho Viu considerava a Giner com un pioner ideològic de l'enviament de pensionats per estudiar fora d'Espanya a partir de la primera dècada del segle XX:

«La inquietud regeneracionista suscitada a raíz de 1898, pese a la superficialidad de la mayoría de sus análisis, contribuyó a que una serie de gabinetes liberales hiciesen aprobar, urgidos por la minoría intelectual, algunas medidas legislativas favorables a la difusión de la ciencia, institucionalizando en 1907 el sistema de pensiones de estudio fuera de España, del que se beneficiarían en adelante tantos miembros eminentes de la nueva juventud. El envío masivo de becarios fuera de España y la progresiva creación de centros pilotos de investigación y docencia o de formación universitaria integral, aunque siempre contrañidos en su alcance por la desconfianza del mundo político

⁷³ Ídem; pàg. 35-54

⁷⁴ Ídem; pàg. 304-320

⁷⁵ UREÑA, Enrique M. i ÁLVAREZ LÁZARO, Pedro; «Prólogo»; UREÑA, Enrique M. i ÁLVAREZ LÁZARO, Pedro (ed.); «*La actualidad del krausismo en su contexto europeo*»; Parteluz; Madrid; 1999; pàg. 11

oficial, nunca del todo disipada, venía en efecto a hacer realidad una parte de los sueños pedagógicos de Giner, ya entrado entonces en la ancianidad.»⁷⁶

Aprofunditzant més en aquesta idea, Cacho Viu argumentava que el referent de Giner pel que fa a l'enviament d'estudiants fora de les fronteres espanyoles era l'Imperi Japonès, el qual, després de la Restauració Meji de l'any 1868 havia enviat a milers d'estudiants arreu del món per copiar i importar elements que poguessin contribuir a la modernització de les illes nipones, les quals estaven fent una ràpida evolució d'una societat completament feudal cap a una societat plenament industrialitzada. Per tant, segons l'autor de l'article, Giner era partidari de la «japonització» d'Espanya.⁷⁷

L'impacte de la Guerra de 1898 en el món intel·lectual espanyol ha continuat sent una constant a la historiografia espanyola un cop entrat en el segle XXI. A més a més, la historiografia hispànica ha incorporat de la historiografia cultural occidental l'estudi de la concepció de «decadència» que tenia el món intel·lectual europeu abans de la Primera Guerra Mundial.

L'any 2001 va sortir publicat un article escrit per Mariano Estaban de la Vega sota el títol de «*La crisis de finales del siglo XIX y el nacionalismo español*», el qual fou publicat en el llibre «*Les fins de Siècles en Espagne*». En aquest escrit, Estaban de la Vega contextualitzava la Crisi de 1898 en un temps en el qual els estats llatins d'Europa estaven sent derrotats militarment i diplomàticament en la cursa per expandir o preservar els dominis colonials:

«Como es bien sabido, una de las manifestaciones más características de la crisis intelectual y de valores de fin de siglo es la reflexión sobre las ideas de «crisis» y «decadencia». Se trata de un fenómeno que hunde sus raíces en la crisis del positivismo y en el creciente prestigio de las filosofías de una nueva moral vitalista, y que abre un período de la historia cultural europea marcado por la pérdida de confianza en la razón como factor de progreso universal y por la vigencia de un difuso ambiente de darwinismo intelectual. La naturaleza de dicho debate, así como muchos de los argumentos que en él se manejan, no pueden entenderse tampoco sin atender al contexto de consolidación del principio nacionalista en Europa, y a la carrera de las principales naciones europeas hacia la competencia económica, colonial y militar. Como se sabe, tras la derrota francesa de Sedán y, más aún, ya en la última década del siglo, 1890, el año del Ultimátum para Portugal, 1896, el año de Adua para Italia, y 1898, el año de Cavite y Santiago de Cuba y de Fashoda para España y Francia respectivamente – [són] fechas que simbolizan sendas frustraciones coloniales y el desplazamiento, en distinto grado, de los países latinos del reparto colonial del mundo, la preocupación de las élites intelectuales europeas por la idea de «decadencia» acabó

⁷⁶ CACHO VIU, Vicente; «*La Institucion Libre de Enseñanza: de la Restauración a la Generación de Ortega*»; UREÑA, Enrique M. i ÁLVAREZ LÁZARO, Pedro (ed.); «*La actualidad del krausismo en su contexto europeo*»; Parteluz; Madrid; 1999; pàg. 181-182

⁷⁷ Ídem; pàg. 180

refiriéndose sobre todo a la situación de las razas y las naciones latinas respecto de los pueblos anglosajones y germánicos.»⁷⁸

Segons Esteban de la Vega, el regeneracionisme espanyol era un moviment contextualitzat en el debat intel·lectual de finals del segle XIX i principis del segle XX, on hi havia la idea que la cultura europea estava en «decadència» i s'havia de buscar la manera perquè funcionés millor:

«El regeneracionismo de estos autores arranca justamente de la obsesión, tan característica de la cultura europea fin de siglo, por el problema de la «crisis» y la «decadencia». A la búsqueda de respuestas y de soluciones a la misma, tuvieron una especial preocupación por fijar para el caso español los rasgos físicos, raciales, lingüísticos, históricos, etc., que – según se consideraba en esta época de abierto irracionalismo – conformarían la «identidad», el «espíritu», la «psicología colectiva», peculiar e irreductible de cada pueblo.»⁷⁹

Segons l'autor de l'article, els intel·lectuals de la generació del 98 creien que el Regne d'Espanya era una nació malalta que necessitava un urgent reforma per aturar la seva evident decadència:

«Sobre estas bases, la discusión sobre el problema de España alcanzó enseguida unas dimensiones aún más amplias como consecuencia de la «crisis del 98». Aunque la crisis de la conciencia nacional que se asocia usualmente con la generación del 98 y con el «Desastre» de aquel año, no sólo no fue fruto de éste, sino tampoco – según se suele afirmar en los últimos años – una de sus claves de interpretación fundamentales, la derrota colonial del 98 actualizó y multiplicó las manifestaciones de este debate e incluso coloreó la reflexión sobre estos temas con tintes más emocionales y dramáticos. En adelante, para la minoría más instruida, España no sería sólo, ni sobre todo, una nación en «crisis», «decadente» o «degenerada», sino una raza en pleno declive físico, biológico, que había tocado fondo, «agónica», «moribunda», y lo sucedido entonces únicamente podía merecer la consideración de «desastre.»⁸⁰

L'any 2003 va aparèixer a la revista *Historia Mexicana* un article titulat «*La nación posimperial. España y su laberinto identitario*», escrit per José Álvarez Junco. Álvarez Junco ha destacat per ser un important investigador del problema identitari espanyol. Sobre la problemàtica de l'any 1898, l'autor remarcà el fracàs de la nacionalització de les masses per part de les institucions espanyoles durant el segle XIX i, a més a més, com els intel·lectuals de la generació del 98 no entenien els corrents ideològics de l'Europa del moment:

⁷⁸ ESTABAN DE LA VEGA, Mariano; «*La crisis de finales del siglo XIX y el nacionalismo español*»; AYMES, Jean-René i SALAÛN, Serge; «*Les fins de Siècles en Espagne*»; Presses Sorbonne Nouvelle; París; 2001; pàg. 125-145

⁷⁹ Ídem; 125-145

⁸⁰ Ídem; 125-145

«El “Desastre” generó una enorme literatura sobre el llamado “problema español”. Pero, a la vez, se observó una considerable pasividad popular, lo que fue interpretado en aquel momento como un síntoma más de la “degeneración de la raza”. Hoy podemos intuir que fue el resultado lógico de aquel siglo XIX en el que no se había “nacionalizado a las masas” por medio de escuelas, ni fiestas, ni símbolos nacionales (bandera, himno, monumentos, nombres de calles).

La desmesurada reacción de las élites, interpretando en términos colectivos y raciales lo que no era sino un fracaso del Estado, se entiende también por las circunstancias hasta aquí expuestas. Por un lado, por el proceso nacionalizador, que a ellos, las élites escolarizadas, sí les había afectado. Por otro, entre los intelectuales de mayor entidad, porque esta crisis nacional coincidió con la del racionalismo progresista que había dominado durante todo el siglo XIX. De ahí los disparatados planteamientos de un Ganivet, que equipara el problema de España al dogma de la Inmaculada Concepción de María, o las soluciones políticas arbitristas, autoritarias y melodramáticas que tantos otros proponen para regenerar el país. En definitiva, no hay que olvidar que, pese a que apelaran tanto a la modernización o europeización de España, ni siquiera eran unos intelectuales en contacto con el mundo moderno, exceptuando quizás los terrenos estéticos. No conocían el mundo industrial, sino que procedían de clases medias provincianas, básicamente de rentas agrarias, y no sentían afición por los problemas económicos ni por los científicos o técnicos. Sus mayores creaciones fueron literarias, en general a partir de la fusión de la crisis nacional con su crisis de conciencia individual.»⁸¹

Al mateix any va sortir publicat un llibre titulat «*Maeztu. Biografía de un nacionalista español*», escrit pel Pedro Carlos González Cuevas. En aquest llibre es descriu la biografia de Ramiro de Maeztu Whitney (1875-1936), escriptor i intel·lectual basc, destacat membre de la Generació del 98. Maeztu és per l'autor del llibre un exemple d'una generació d'intel·lectuals espanyols que estaven disposats a ajudar en el reformisme del Regne d'Espanya sense que això suposés un canvi de sistema. En el moment d'explicar l'arribada de Maeztu l'any 1897 a Madrid (on faria la seva carrera intel·lectual), González Cuevas contextualitzava el moment cultural de l'Espanya del segle XIX. Segons l'autor del llibre, la cultura espanyola del segle XIX no sobresortia massa en comparació a la resta del continent europeu, tot i que reconeixia que hi havia algunes figures que destacaven:

«En el contexto cultural español, los periódicos iban a ser un vehículo de primer orden en el lento y sinuoso proceso de modernización de la sociedad. Buena parte de la cultura del siglo XIX había sido, y seguía siendo, mediocre. La centuria decimonónica registró una larga tensión como el krausismo y el tradicionalismo y la neoescolástica. Las corrientes más creativas del siglo, el positivismo, el idealismo hegeliano y luego el marxismo, tuvieron, en la sociedad española, una recepción tardía y problemática. Por

⁸¹ ÁLVAREZ JUNCO, José; «*La nación posimperial. España y su laberinto identitario*»; Historia Mexicana; vol. LIII; núm. 2; desembre 2003; pàg. 458

supuesto, no todo era negativo; en el haber decimonónico tenían asientos las ideas pedagógicas de Francisco Giner de los Ríos y sus colaboradores de la Institución Libre de Enseñanza, herederos del krausismo; la erudición histórica de Marcelino Menéndez Pelayo; la literatura de Clarín y de Galdós; la labor científica de Ramón y Cajal o de Torres Quevedo, etc. Pero mucho menos valor tenía el teatro de José de Echegaray, cuyo éxito en la sociedad española, e incluso la europea, dado que fue beneficiario de un Premio Nobel, resulta difícil de explicar.»⁸²

González Cuevas remarcava la importància de personatges com Maeztu per destacar el canvi cultural que va viure el Regne d'Espanya amb el canvi de segle:

«Mientras tanto, emergían nuevas élites culturales e intelectuales portadoras de valores y tendencias estéticas y literarias alternativos, una de cuyos portavoces iba a ser Maeztu. A estas minorías les tocó vivir en una etapa excepcional de la filosofía y de la cultura europeas, la de la rebeldía contra la razón. Los adalides de esta operación debeladora habían sido Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, Bergson, Simmel; etc. Un magma confuso, impreciso y misterioso, irisado de poesía y misticismo, que fue imponiéndose a un tomismo anquilosado, el neokantismo y al positivismo. Frente a la razón positivista, la irracional resurgía: la razón histórica y vital reprimida por el reduccionismo idealista del positivismo se manifestaba de nuevo e intentaba ajustar las cuentas con la razón abstracta hasta entonces reinante»⁸³

Però una de les coses que més remarcà González Cuevas és que Maetzu, com molts intel·lectuals de la generació del 98, mai va qüestionar l'ordre social espanyol, sinó que volia reformar-lo perquè funcionés de manera més eficient:

«En realidad, como tendremos oportunidad de ver, Maeztu nunca traspasaría, en su dilatada vida de intelectual y periodista, los límites del horizonte ideológico burgués y los del orden social capitalista. Lejos de configurar su pensamiento en un sentido socialista revolucionario, su norte ideológico se encuentra en un nacionalismo burgués radicalmente crítico con respecto a la situación social dominante durante la Restauración. En modo alguno se planteaba una subversión de las bases sociales del capitalismo español, sino su realización plena, es decir, la modernización de sus estructuras y comportamiento. Sus reflexiones se centran en una acusada nostalgia de un desarrollo capitalista y en el análisis de los factores políticos, culturales y sociales limitativos del mismo.»⁸⁴

L'any 2005, sortiria publicat un altre llibre escrit per González Cuevas titulat «*El pensamiento político de la derecha española en el siglo XX. De la crisis de la Restauración al Estado de partidos (1898-2000)*». En aquest escrit, l'autor remarcà com

⁸² GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro Carlos; «*Maeztu. Biografía de un nacionalista español*»; Marcial Pons; Madrid; 2003; pàg. 50

⁸³ Ídem; pàg. 52-53

⁸⁴ Ídem; pàg. 59-60

els intel·lectuals de la Generació del 98 mai tingueren unes idees fixes més enllà d'una nova forma de nacionalisme espanyol i l'antiliberalisme:

«En el resto de España, la crisis del 98, generó igualmente una reacción de carácter intelectual, muy semejante a la ocurrida en otros países europeos. Lo que se ha venido en llamar «espíritu del 98» significó una reacción de inconformismo, de rebeldía, de inquietud por parte de la[s] élites intelectuales emergentes, con respecto al sistema y la sociedad de la Restauración; y que envuelve la búsqueda de una tradición sustentadora de un nuevo nacionalismo español. Esta apelación fue igualmente tributaria del enrarecido momento filosófico y literario finisecular, teñido de vitalismo, decadentismo e irracionalismo, lo que explica el voluntarismo de que está impregnado el conjunto de las obras y de las tesis de estos autores.

El conjunto de los noventayochistas no fue ni liberal ni demócrata. En este sentido, se les ha clasificado de «anarco-aristócratas». [...] En realidad, nunca tuvieron una posición política fija, coherente y definida.»⁸⁵

En el mateix any, va sortir publicat un llibre titulat «*El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats*», escrit per Jordi Casassas Ymbert. En aquesta publicació, Casassas remarcava que hi havia al Regne d'Espanya no tant sols una gran sensació de fracàs d'uniformització nacional per la pèrdua de l'Imperi d'Ultramar al Carib i al Pacífic, sinó també pels conflictes socials del període:

«D'allò que es va parlar, fonamentalment, va ser de la «crisi nacional» (que volia dir crisi de confiança amb l'estat), de la crisi de prestigi, de la ineficàcia del sistema polític i institucional, i de la manca de capacitat social i integradora que es manifestava en un moment realment compromès: de forta pressió obrera, d'una certa recuperació sindical o d'acció directe anarquista (del 1893 al 1897, en el seu punt àlgid), això és, quan el «problema social» s'estava anunciant com el gran tema del segle a punt de començar.

El fracàs de l'estat era el fracàs d'aquella tasca democratitzadora i integradora que havia de representar un dels elements consubstancials. Situats en aquest moment fronterer entre dos segles, una mancança com aquesta significava la impossibilitat de concretar un bloc de poder econòmic i social al costat de l'estat; representava la manca d'estabilitat política assegurada; i, finalment, comportava la impossibilitat d'assegurar una política que permetés emprendre la moderna i imprescindible nacionalització de les masses.»⁸⁶

La problemàtica de la nacionalització del Regne d'Espanya en el context de la Crisi de l'any 1898 també fou tractada per Ferran Archilés, el qual escrigué juntament amb Manuel Martí un article titulat «*Una nació fracassada? La construcció de la identitat*

⁸⁵ GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro Carlos; «*El pensamiento político de la derecha española en el siglo XX. De la crisis de la Restauración al Estado de partidos (1898-2000)*»; Tecnos; Madrid; 2005; pàg. 53

⁸⁶ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats*»; Proa; Barcelona; 2005; pàg. 161

nacional espanyola al llarg del segle XIX», publicat a la revista Recerques: Història, economia i cultura l'any 2005. En aquest escrit, Archilés criticava a la historiografia espanyola perquè aquesta només focalitzava la problemàtica de la nacionalització de les masses durant el fin de siècle peninsular amb l'institucionalisme i en l'elit intel·lectual de la Generació del 98:

«Potser el moment decisiu per comprovar l'abast de la difusió de la identitat nacional sigui el del final de segle, amb els esdeveniments que seguiren al Desastre de 1898. Malgrat que s'ha assenyalat que hi hagué una veritable explosió de nacionalisme espanyol tant en els sectors de la dreta com de l'esquerra, per a certs autors l'agitació patriòtica desencadenada per la guerra no demostraria una difusió suficient de la identitat espanyola contemporània. En insistir en la falta de mecanismes formals de nacionalització a càrrec de l'Estat, és obligat minimitzar la importància del que aquella agitació significà. Es tractaria tan sols d'una mobilització d'elits urbanes o intel·lectuals centralistes (mentre les perifèriques haurien optat per l'abandó del projecte nacional espanyol). Es menysté així que l'impacte de l'agitació afectà amplis sectors socials. Molts d'aquells nuclis urbans (Madrid, Barcelona, València...) comptaven amb una destacada presència de partits republicans — partits situats als marges del sistema— que participaren activament de l'explosió finisecular de nacionalisme espanyol. Aquests partits enquadraven bona part de les classes populars i sectors de classes mitjanes i, encara que actuaven en esferes locals d'influència (ja que l'accés al poder de l'Estat els era vedat), es convertiren en eficaços instruments nacionalitzadors. Fins i tot entre els republicants emigrats, l'esclat que seguí al 98 mostrà la forta interiorització del discurs nacionalista (manifestada ja anys abans).

D'altra banda, s'ignora gairebé tot sobre el paper fet per altres ideologies i moviments socials: per exemple, pel moviment obrer organitzat, l'estudi del qual rarament s'aborda des de la perspectiva de la seva funció en l'assimilació i la reproducció social de la identitat nacional. En canvi, se sol donar per descomptat que res té a veure amb la nació (espanyola) i el nacionalisme (espanyol), i fins i tot se sosté que va ser exactament l'oposat. Com demostren altres exemples europeus, en canvi, la importància d'aquesta dimensió concreta fou decisiva en la construcció d'identitat i en l'acció col·lectiva d'aquells moviments socials, no sempre, a més, en les seves manifestacions més amables. L'absència d'estudis des de la perspectiva de la història social i cultural ha dut, a més, a menystenir el fet que, en l'era de les masses, estava forjant-se una veritable cultura popular d'abast nacional. En aquest sentit, cal apuntar exemples tan significatius com l'extensió sense precedents de la festa dels bous o la de la zarzuela com a gènere musical/teatral preferit.»⁸⁷

⁸⁷ ARCHILÉS, Ferran i MARTÍ, Manuel; «Una nació fracassada? La construcció de la identitat nacional espanyola al llarg del segle XIX»; Recerques: Història, economia i cultura; núm. 55; 2005; pàg. 154-155

En un article titulat «*Vivir la comunidad imaginada. Nacionalismo español e identidades en la España de la Restauración*», publicat a la revista de *Historia de la Educación: Revista universitaria* de la Universitat de Salamanca l'any 2008, Ferran Archilés continuà insistint que a l'Espanya de la Restauració hi havia una forta consciència nacional de les masses, exemplificant amb el cas de les organitzacions obreres més destacades de principis del segle XX, les qual havien sigut considerades tradicionalment de «no-nacionalistes»:

«[...]convendría no pasar de puntillas por el alto grado de aceptación del marco territorial de la nación, y ello en diferentes culturas políticas del movimiento obrero en España: no por casualidad se llama el principal partido Partido Socialista Obrero Español o el sindicato anarquista Confederación Nacional de Trabajadores. Es claro que existían notables diferencias entre socialistas y anarquistas en el grado de voluntad de participación, y por lo tanto de «integración» en el marco de la política nacional. Pero no lo es menos que la intensa politización obrerista (en que los sectores de las clases trabajadoras son herederos en muchos casos de prácticas políticas previas muy nacionalistas, como las de las culturas políticas del republicanismo) tomaba el ámbito nacional/estatal como marco básico de referencia y acción. Al imponer en el debate público la cuestión social, se reclamaba el marco del Estado-nación como espacio para la obtención de derechos, movilizándolo en consecuencia a los trabajadores en esta dirección. Se creó además una red asociativa que ordenaba, desde los ámbitos locales, la fragmentada estructura de sociabilidad respecto de una dimensión nacional.»⁸⁸

La problemàtica de les «multituds» en el debat cultural de la Generació del 98 també fou tractada per Santos Julià. L'any 2008 va sortir publicat un llibre titulat «*Vida y tiempo de Manuel Azaña (1880-1940)*», escrit pel mateix Julià, on es feia un repàs de la biografia de Manuel Azaña Díaz, el qual fou President del Govern (1931-1933, 1936) i President de la República Espanyola (1936-1939), el qual a principis del segle XX fou un destacat membre en els ambients intel·lectuals de Madrid. Durant les primeres pàgines del llibre, Julià ressaltà les preocupacions intel·lectuals espanyoles respecte el concepte de «massa» o «multitud»:

«La multitud, la masa, fue inquietud constante entre los intelectuales de fin de siglo, aterrados por su presencia, prueba palmaria de la degeneración de la raza, de la decadencia de la nación y de la abyección de los políticos que reclamaban su voto. Más aún, en sus primeros usos como sustantivo, la voz «intelectual» se empleaba como correlato positivo de la negatividad de la masa: si ésta es amorfa, ignorante, pasiva, ineducada y grosera, el intelectual es pura conciencia movida por los altos ideales de la justicia y la libertad, una visión que heredó la segunda generación de intelectuales, cuando definieron su tarea como la de educadores y guías de la masa.»⁸⁹

⁸⁸ ARCHILÉS, Ferran; «*Vivir la comunidad imaginada. Nacionalismo español e identidades en la España de la Restauración*»; *Historia de la Educación: Revista universitaria*; núm. 27; 2008; pàg. 65

⁸⁹ JULIÀ DÍAZ, Santos; «*Vida y tiempo de Manuel Azaña (1880-1940)*»; Santillana; Madrid; 2008; pàg.

En els últims anys, un dels historiadors més destacats que han treballat la temàtica dels intel·lectuals del Regne d'Espanya durant el *fin de siècle* ha sigut Maximiliano Fuentes Codera. Un dels primers llibres publicat per aquest autor portava de títol «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*», on estudiava la figura d'Eugeni d'Ors, posant el focus en els primers anys de la Gran Guerra. Detallant el que havia publicat l'any 2009, l'any 2011 Maximiliano Fuentes Codera va presentar una tesi doctoral titulada «*Un viaje por los extremos. Eugeni d'Ors entre la Gran Guerra y el Fascismo (1914-1923)*», on feia una anàlisi de l'evolució ideològica del filòsof noucentista, especialment en els anys de la Primera Guerra Mundial fins els anys 1920. Fuentes Codera va contextualitzar el moment ideològic de l'Europa del canvi de segle, la qual es debatia entre la idea de «decadència» i «progrés». A més a més, tot això unit amb la idea de què la violència institucional i la guerra eren un element imprescindible en el concepte nacional dels Estats:

«En este sentido, parece claro que la reflexión de los intelectuales sobre el destino del hombre moderno en la época de la modernidad se movía entre dos elementos contrapuestos: el optimismo del progreso y el pesimismo de sus consecuencias. El nuevo siglo XX, que se había iniciado con grandes demostraciones de la modernidad triunfante en Europa, desplegada de manera vertiginosa, escondía a su vez una gran cantidad de desastres y problemas que también se manifestaban. Mientras París era ejemplo de la ciudad moderna con la inauguración de su Exposición Universal en 1900, Gran Bretaña combatía brutalmente en el sur de África en la guerra anglo-boer. Pero el colonialismo no estaba asociado a la idea de violencia y barbarie sino que, por el contrario, era sinónimo de progreso y evolución de la ciencia. La fe en a raza blanca era una demostración de la victoria de la modernidad [...]. En el contexto del darwinismo social y el positivismo, la guerra aparecía como una función positiva en el avance de la humanidad, era considerada como un elemento “natural” en la condición humana y uno de los valores centrales de los Estados nacionales.»⁹⁰

Sobre el cas específic de la Generació de l'any 1898, Maximiliano Fuentes Codera remarcà com els seus intel·lectuals posaven en èmfasi la culpabilitat col·lectiva en la decadència del Regne d'Espanya a finals del segle XIX i principis del segle XX:

«La conclusión más elemental que la mayoría de estos intelectuales extrajo de la crisis de 1898 fue que nadie había sido culpable en concreto, pero que todos lo habían sido. El problema parecía ir más allá de éste o aquel gobierno. El desastre de 1898 fue la salsa en la que se comenzó a cocer la figura del intelectual como nuevo sujeto que hizo su aparición en la escena pública para protestar contra los políticos y proponer al mismo tiempo medidas regeneradoras para la nación. La crisis del 98 actuó como catalizadora de unos discursos, los de la nación decadente y la raza degenerada, que se habían mantenido hasta entonces relativamente dispersos y poco escuchados por quienes detentaban el poder. Una elite de intelectuales, la llamada Generación del 98,

⁹⁰ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*Un viaje por los extremos. Eugeni d'Ors entre la Gran Guerra y el Fascismo (1914-1923)*»; Universitat de Girona; Girona; 2011; pàg. 21-22

se convirtió en una fuerza encabezadora de la denuncia de la corrupción de las élites dinásticas y propuso una salida cultural a los males del país.»⁹¹

L'any 2011 Eric Storm va publicar un article titulat «*La cultura regionalista en España, Francia y Alemania: una perspectiva comparada*» a la revista *Ayer*. Storm havia destacat per la publicació d'un llibre l'any 2001 titulat «*La perspectiva del progreso: Pensamiento político en la España del cambio de siglo (1890-1914)*», on feia un anàlisi en profunditat dels canvis culturals produïts en el Regne d'Espanya a finals del segle XIX i principis del segle XX. Seguint la línia traçada l'any 2001, en l'escrit publicat a la revista *Ayer*, Storm analitzava la reformulació del nacionalisme de la *Belle époque*:

«Durante el fin de siècle se produjo también una revisión del nacionalismo. Intelectuales influidos por el nuevo clima del irracionalismo como Maurice Barrès, Julius Langbehn y Ángel Ganivet reinterpretaron la suposición del historiador francés Hippolyte Taine de que las manifestaciones culturales estaban determinadas por “race, milieu et moment”. Mientras que para Taine esta teoría le servía para estudiar de una manera “científica” el pasado, estos jóvenes intelectuales la convirtieron en una obligación moral en el presente. Las expresiones culturales, si querían tener valor real, debían enlazarse de manera orgánica con el pasado nacional y el entorno natural. De esta manera convirtieron un método “objetivo” de estudio del pasado en una obligación subjetiva de crear una cultura verdaderamente nacional. Sin embargo, como otorgaban gran importancia a la influencia de la geografía, también admitían que las diversas regiones del país tenían su propio carácter. Por ejemplo, las regiones montañosas requerían unas adaptaciones culturales diferentes a una llanura o una zona costera. Según ellos, cada región tenía su propio “espíritu”, y todas las regiones juntas constituían el espíritu nacional. Influidos por la terminología biológica que estaba en boga gracias a Darwin, veían la nación como un cuerpo y las regiones como sus órganos. Cuando una parte estaba enferma o era amputada, el organismo entero sufría. La salud del conjunto sólo se podía garantizar si todas las partes prosperaban; y salud, en el vocabulario del Volksgeist (espíritu popular) significaba ser fiel a la propia personalidad colectiva.»⁹²

L'any 2012, en Ferran Archilés, en un article escrit conjuntament amb la Marta García Carrión titulat, «*En la sombra del Estado. Esfera pública nacional y homogeneización cultural en la España de la Restauración*», publicat a la revista *Historia Contemporànea* l'any 2012, creia que un dels factors més destacat en el procés de nacionalització del Regne d'Espanya durant el Règim de la Restauració Borbònica era la uniformització castellanitzadora, no només per part de les administracions sinó també per part d'altres actors culturals:

⁹¹ Ídem; pàg. 75

⁹² STORM, Eric; «*La cultura regionalista en España, Francia y Alemania: una perspectiva comparada*»; Revista *Ayer*; núm. 83; 2011-2012; pàg. 163

«La Restauración fue, en aspectos muy diversos, un periodo de fomento muy activo de la nacionalización española, y especialmente de unas pautas de homogeneización cultural, singularmente lingüística y ex clusivamente en castellano. Nunca hubo voluntad alguna de reconocimiento de la pluralidad lingüística por parte del Estado. Por definición, todo proceso de homogeneización cultural (a no ser que desemboque en una limpieza étnica) tiene sus límites, y así sucedió en el caso español. En efecto, la pluralidad lingüística en España no desapareció ni en la Restauración ni en resto del siglo XX. Sin embargo, el proceso de nacionalización tuvo un alcance notablemente más exitoso de lo que el relato sobre las debilidades de la construcción de la nación española, y de manera directamente relacionada de las insuficiencias del Estado, hacen suponer. [...] la homogeneización lingüística se desplegó tanto en ámbitos dependientes del Estado, así en la educación primaria, como en ámbitos no dependientes del mismo: la prensa, la acción de las culturas políticas fuera del marco del turno o la cultura popular y de masas. En todos estos casos, impulsada desde arriba y/o desde abajo, la esfera pública se concibió de manera nacional, de suerte que concedió un alcance muy limitado a la diversidad cultural (excepto en una dimensión regionalizada políticamente no amenazante). Uno de sus resultados más duraderos (incluso cuando no hubo un proceso directo de sustitución lingüística) fue la difusión masiva del castellano. Habida cuenta que esta era la lengua nacional, la del Estado, todas estas dinámicas tendieron a fomentar el prestigio social de la misma en detrimento de las demás. Por otra parte, la creciente integración de una esfera pública en ámbitos como la política y el ocio, ayudaron a la naturalización («banalización») del espacio nacional. Ciertamente, la posición de los individuos no debió de ser simplemente pasiva, aunque es mucho lo que nos falta saber sobre este extremo. La participación desde abajo en los procesos de nacionalización, y por tanto la aceptación del modelo cultural en juego es algo sobre lo que cabe reflexionar. Especialmente en la medida en que no puso en cuestión (ni siquiera entre los excluidos del sistema restauracionista) la aceptación del espacio nacional. Un espacio nacional, en definitiva, delimitado por el Estado y forjado en sus zonas de sombra.»⁹³

Archilés reflexionà sobre els processos de nacionalització en un article titulat «Lenguajes de nación. Las «experiencias de nación» y los procesos de nacionalización: propuestas para un debate», publicat a la Revista Ayer l'any 2013. En aquest escrit l'autor remarcava que eren els elements culturals els més eficients alhora de difondre una consciència nacional:

«La dimensión nacional implica necesariamente un ámbito político (ya existente o deseado) sin el cual la comunidad imaginada no puede articularse y al cual la pluralidad de experiencias e identidades sociales debe apuntar. Pero es a través de los mecanismos culturales de representación de la identidad propia como la comunidad imaginada llega a dotar de sentido las experiencias de nación. A través, en definitiva,

⁹³ ARCHILÉS, Ferran i GARCÍA CARRIÓN, Marta; «En la sombra del Estado. Esfera pública nacional y homogeneización cultural en la España de la Restauración», ; Historia Contemporánea; núm. 45; 2012; pàg. 517-518

de unas narrativas de pertenencia e identidad, mediante las cuales los individuos elaboran sus propias experiencias de la nación.»⁹⁴

En els últims anys, alguns historiadors han relaxat la categorització de l'any 1898 com a data clau del *fin de siècle* espanyol. L'any 2014 va sortir publicat un llibre escrit per Maximiliano Fuentes Codera titulat «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*». En aquest llibre es feia una anàlisi del fort debat intel·lectual que va tenir el Regne d'Espanya durant el període de la Gran Guerra. Tot i que Fuentes Codera remuntà l'origen dels debats durant la Primera Guerra Mundial al naixement dels intel·lectuals amb el context de la pèrdua de les possessions espanyoles al Carib i al Pacífic l'any 1898, també destacà (tot i que en menor mesura) l'impacte del polèmic procés de Montjuic l'any 1896:

«En este contexto, y con el antecedente inmediato del proceso de Montjuic, se levantó definitivamente el «acta de nacimiento de los intelectuales españoles», que emergieron en un proceso de formación de una conciencia crítica y decadentista frente a los acontecimientos nacionales e internacionales [...] y se autodefinieron como tales en la intervención frente a los hechos políticos, sus propias circunstancias y el contexto que les rodeaba. Desde el punto de vista de las ideas y de su socialización, la configuración de esos intelectuales y su encuentro con la política se dio en unas determinadas circunstancias de tipo europeo-continental y otras específicamente españolas, ambas estrechamente relacionadas. Entre las primeras, el crecimiento de la ciudad como espacio de socialización intelectual y la crisis de un cierto tipo de positivismo social como visión del mundo y paradigma dominante de la ciencia del siglo XIX. Entre las segundas, la pérdida de las últimas colonias en la guerra de 1898 –y, en menor medida, las repercusiones del proceso de Montjuic– acabó por configurar las retóricas de muerte y resurrección que precedieron, acompañaron y siguieron la derrota imperial.»⁹⁵

Segons Fuentes Codera, molts d'aquests intel·lectuals espanyols, coneguts com la «generació del 98» promouien una concepció d'Espanya essencialista, castellana i mística. Segons l'autor del llibre, alguns intel·lectuals defensaren alternatives més autoritàries ja que consideraven que l'Estat liberal sorgit al segle XIX era decadent i corrupte per culpa de la professionalització de la política.⁹⁶

⁹⁴ ARCHILÉS, Ferran; «*Lenguajes de nación. Las «experiencias de nación» y los procesos de nacionalización: propuestas para un debate*»; Revista Ayer; núm. 90; 2013; pàg. 104

⁹⁵ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 23

⁹⁶ Ídem; pàg. 23-25

Estats de la Qüestió en el context cultural català: preocupació pel conflicte polític i social

A diferència del cas hispànic, no hi ha un consens sobre quina és la data definitiva el *fin de siècle* a Catalunya. Des de l'any 1888 fins el 1914 al Principat es produïren un seguit d'esdeveniments de tanta importància que és complicat posar una data específica. Però hi ha un element en comú que hi està d'acord la majoria d'acadèmics relacionats amb la historiografia cultural: el conflicte polític (especialment el catalanisme polític) i el violent conflicte social foren imprescindibles per entendre les preocupacions del món intel·lectual català d'abans de la Gran Guerra. Per analitzar el debat intel·lectual de la Catalunya de la *Belle Époque* he escollit els llibres més destacats en l'anàlisi d'aquells individus que més contribuïren a la dinamització política i cultural del Principat.

Un dels primers estudis acadèmics que tractaren la crisi de *fin de siècle* a Catalunya a nivell cultural fou un llibre titulat «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*», escrit per Eduard Valentí i Fiol i publicat l'any 1973. Aquest llibre fou una anàlisi de les implicacions ideològiques del modernisme en el món intel·lectual català, sobretot durant els últims anys del segle XIX. En aquest escrit, Valentí Fiol remarcà com el modernisme no era aliè als enormes conflictes polítics i socials del *fin de siècle* català:

«[...] aunque desde el comienzo aparece una tendencia que se limita a lo literario y artístico y que, si sale de esta esfera, es sólo para proclamar la excelencia de un ideal de belleza y afirmar la preeminencia de los valores vitales, predomina sin embargo, al menos en las primeras etapas, un radicalismo ideológico que está directamente vinculado a la situación política y social, de cuyas alternativas y vicisitudes participa[...]. Para muchos, el modernismo consistía esencialmente en adoptar una determinada postura ante cuestiones muy vivas y candentes, cuestiones que se debatían entre disparos por las calles. Cada bomba que estallaba en el período de terror anarquista que abarca la última década del siglo podía significar el silencio temporal o definitivo de un escritor, la interrupción de unas actividades o la supresión de una revista.

No quiere esto decir que los modernistas barceloneses fueran hombres de acción. Pero sí que existían contactos reales entre algunos de ellos y los círculos más extremistas. Sobre todo, el público que seguía, con variables grados de curiosidad y con mayor o menor simpatía, estas novedades tan estridentemente anunciadas y a veces tan desconcertantes, se sentía con frecuencia invitado a ponerlas en relación con hechos no menos inquietantes de la vida cotidiana. Así, aparte de las represiones policíacas, que también hacían su papel, el miedo o la indignación colectiva podían repercutir, y repercutían de hecho, de un modo imprevisible y raramente razonable, en los

acontecimientos que se desarrollaban en la escena mucho más remota y resguardada del pensamiento y las letras.»⁹⁷

En el mateix llibre, l'autor considerà que la Crisi de 1898 va marcar el final de l'auge del modernisme, i a més a més, destacava com el concepte «modernisme» era diferent a Catalunya que a la resta de l'Estat Espanyol:

«Las fechas que jalonan la historia del modernismo barcelonés como fines o principios de etapas, son también hitos significativos de nuestra historia civil: los atentados de 1893 (la bomba de la Gran Vía, contra Martínez Campos, y, sobre todo, la tragedia del Liceo) ocasionaron la definitiva desaparición de L'Avenç, órgano principal del modernismo barcelonés, y la dispersión o el silencio de sus colaboradores más significados. En 1896, el atentado de la calle de los Cambios, con la secuela del proceso de Montjuïc (y el asesinato de Cánovas, secuela a su vez del proceso), marca también una época en la vida cultural catalana con salpicaduras que alcanzan a España entera. La crisis nacional de 1898, a la que siguió de un catalanismo político por fin viable, señala la inflexión donde comienza el descenso del modernismo en Cataluña.»

Aclaremos este último punto. La crisis colonial crea en Cataluña las condiciones políticas y sociales para una nueva orientación que, en plano del espíritu, había de acabar marginando al modernismo: el «noucentisme», cuya implantación puede situarse en 1906, año en que Xènius inicia en La Veu de Catalunya la publicación de su Glosari, y deja de publicarse Joventut. Esta año 1898 es, justamente, la fecha que señala la llegada a la madurez de los escritores españoles de la generación llamada modernista. Podríamos preguntarnos, pues, dadas las diferencias que antes hemos enumerado entre los dos movimientos, si no sería más pertinente y ajustado a la realidad histórica decir que lo que en Cataluña se corresponde con el modernismo general español, es, no lo que aquí designamos con el mismo nombre, sino, precisamente, el «noucentisme.»⁹⁸

Un altre estudi pioner sobre els intel·lectuals catalans a finals del segle XIX i principis del segle XX és la tesi doctoral de Jordi Casassas Ymbert, titulada «*Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*», presentada acadèmicament l'any 1977 i publicada en forma de llibre per l'editorial Curial l'any 1980. En el seu escrit, Casassas fou dels primers que estudià en profunditat la figura de l'intel·lectual professional dels segles XIX i XX a Catalunya, en aquest cas analitzà la figura de l'escriptor noucentista, periodista i polític Jaume Bofill i Mates.⁹⁹

⁹⁷ VALENTÍ FIOL, Eduard; «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Barcelona; 1973; pàg. 16-17

⁹⁸ Ídem; pàg. 17

⁹⁹ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Jaume Bofill i Mates. L'adscripció social i l'evolució política*»; Curial; Barcelona; 1980

A partir de les dècades de 1980 i 1990, bona part de la historiografia cultural catalana remarcà el contacte que hi hagué entre el catalanisme polític i el món cultural. L'any 1983, es publicà un llibre titulat «*Raimon Casellas i el Modernisme*», escrit per Jordi Castellanos, on feia una anàlisi de l'obra i pensament de l'escriptor modernista Raimon Casellas i Dou (1855-1910). En un moment de l'obra, Castellanos remarcà la col·laboració que hi hagué entre els modernistes i els catalanistes conservadors polítics, malgrat les grans diferències entre els dos moviments:

«La col·laboració, és clar, s'assenta en la voluntat comuna d'incidir ideològicament en la vida col·lectiva, de transformar colturalment el país, i, per tal d'assolir aquests objectius, coincideixen en uns mateixos organismes i en una mateixa acció, tot i que els objectius últims dels uns i dels altres puguin éssers diversos.

[...]

Malgrat aquesta coordinació, l'acord no fou, ni de bon tros, absolut. Els dos grups intel·lectuals –que això és el que eren, al cap i a la fi, els dirigents polítics del futur catalanisme intervencionalista- s'acollien a tradicions diverses i perseguien objectius ideològics diferents. L'arrel vigatana, pairalista, dels Prat, Puig i Cadafalch i Duran i Ventosa, era l'altra cara de l'antitradicionalisme dels modernistes, prescindint fins i tot del fet que alguns d'aquests darrers fossin tan conservadors com aquells o més.»¹⁰⁰

L'any 1986 va sortir publicat un llibre titulat «*Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*», escrit per Horst Hina. En aquest llibre, Hina considerà que els grans moviments culturals catalans de finals del segle XIX i principis del segle XX, el Modernisme i el Noucentisme, eren el reflex de les grans transformacions culturals que vivia el Principat en aquest període:

«La transformación del movimiento catalán en las palabras de moda de la época: «universalismo», «futurismo», «modernismo», «europeización». Los citados conceptos reflejan el intenso esfuerzo por una cultura catalana moderna. Modernisme y noucentisme no son sólo tendencias literarias, sino totalidades sociales que conciernen a la relación de cultura y sociedad. Paralelamente al nacionalismo político transcurre una cultural, consolidándose incluso el político a través del cultural.»¹⁰¹

Segons Hina, el catalanisme polític, nascut ideològicament a finals del segle XIX i desenvolupat de manera clara a principis del segle XX, considerava la cultura com un element imprescindible per desenvolupar una modernitat nacional catalana:

«[...] la misma cultura se convierte en un objetivo prioritario de la discusión ideológica. La literatura popularizante, las tendencias «provincialistas» y «regionalistas» del siglo XIX son sustituidas por un nuevo concepto del catalanismo, cuya característica

¹⁰⁰ CASTELLANOS, Jordi; «*Raimon Casellas i el Modernisme*»; Curial; Barcelona; 1983; pàg. 278-290

¹⁰¹ HINA, Horst; «*Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*»; Península; Barcelona; 1986; pàg. 270

esencial debe ser la capacidad cultural [...].El sentido del movimiento catalán se ve ahora, sobre todo, en la formación de una cultura nacional que esté a la altura del desarrollo europeo moderno, y esta aspiración aparece incluso antes que el movimiento político nacional, aunque permanezca viva la conciencia de que la tutela del Estado central puede ser perfectamente un impedimento en el camino hacia tal cultura.»¹⁰²

L'any 1990 va sortir publicat un llibre titulat «*Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*», escrit per Jordi Casassas. Aquest escrit era una descripció del món conservador català des dels anys 1870 fins aproximadament l'any 1900. Casassas donà molta importància al canvi intel·lectual dels joves catalanistes de la dècada de 1890, perquè eren gent que observaren la importància de les noves dinàmiques polítiques, socials i culturals que s'estaven desenvolupant en aquell període:

«[...] la gent jove va acabar preferint el marc de les principals corporacions ciutadanes com a banc de proves polític: en ell es combinaven diversos factors atractius, com ara, que fos un àmbit conegut de temps enrere; lluny de les apetències caciquistes; representació del model de societat que propugnaven en el camp de la teoria; i encara prou influents dins de la dinàmica local; perquè, si hi triomfaven, poder tenir un punt real d'aproximació a les oligarquies urbanes, poc propenses a confiar en les especulacions dels intel·lectuals i, molt menys, en el «radicalisme» catalanista del jovent. Des d'aquesta perspectiva, doncs, la «batalla» que donaran els joves catalanistes per dominar l'Ateneu Barcelonès, en la tensa conjuntura de l'inici de la Guerra Colonial, prendrà una significació i tindrà unes repercussions que aniran molt més enllà del seu abast episòdic.»¹⁰³

Algunes publicacions de la historiografia catalana han restat importància a l'element «decadentista» dels intel·lectuals del segle XIX. L'any 1992 sortí publicat un llibre titulat «*Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme a Catalunya (1838-1868)*», escrit per Josep Maria Fradera. Aquesta publicació era una anàlisi en profunditat de la identitat política i cultural a Catalunya a mitjans del segle XIX. És interessant veure les descripcions que fa Fradera sobre les preocupacions dels escriptors de la Renaixença, les quals eren molt similars a les que tenien els intel·lectuals de finals del segle XIX i principis del XX. Però cal remarcar com Fradera considerava el tema de la «decadència» com una característica pròpia del «caprici burgès» contemporani que no pas la d'una època determinada:

«L'aparent desconexió entre el procés històric i la literatura renaixentista no es pot comprendre sense considerar primer l'abrupte rebuig de la industrialització i de les seves conseqüències que s'instal·là en la consciència d'un sector clau de la intel·lectualitat catalana en els anys de sortida de la revolució liberal. Encara que

¹⁰² Ídem; pàg. 271

¹⁰³ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*»; La Magrana; Barcelona; 1990; pàg. 312

pugui semblar una paradoxa difícil d'explicar, quan el carlisme es trobava militarment derrotat i l'estat liberal definitivament assentat [...], la sensació de crisi que dominava la consciència burgesa a Catalunya no va fer sinó augmentar. No és pas un procés que tingui res d'especialment notable, ja que aquesta forma d'estranyament burgès ha estat una de les línies més característiques del romanticisme europeu i de la cultura europea en general. [...] és prou evident que el pessimisme crònic s'apoderà dels homes més representatius de la intel·lectualitat burgesa catalana, la que havia viscut la crítica experiència de la revolució liberal i de les bullangues, de la guerra civil violenta i inacabable, estava lligat a una amarga decepció dels valors de la cultura de classe. Com hem vist abans, és un estat d'esperit dominat per la preocupació pel doble efecte de la revolució liberal i de la industrialització, que es concretà en una manifesta aversió a la ciutat industrial, en la lamentació pel canvi dels costums populars i per l'aparició de formes no controlades de comportament social. Paral·lelament, s'imposà de manera impressionant una idealització i mitificació del món rural, una visió que començà ja afirmar-se en els anys de la guerra civil, malgrat el menyspreu que la majoria d'aquells homes sentien envers el carlisme, una tradició d'insurgència pagesa indissolublement lligada a normes legitimadores de la més genuïna cultura pagesa tradicional, encara que aquesta no fos l'única component del moviment. No és gaire difícil d'entendre que la mitificació del món pagès i la seva progressiva conversió en la representació ideal de la identitat col·lectiva, un procediment que es prolongaria molt més enllà en la literatura catalana era l'altra cara de l'avversió i de la incomoditat que els literats burgesos de mitjan segle sentien per la ciutat industrial, el lloc on tots ells es trobaven personalment instal·lats. L'important del cas és entendre com en aquelles claus de definició de les línies sobre les quals s'havia d'assentar la nova cultura, aquest pessimisme i estranyament social, la recuperació de la religió i del catolicisme com a terreny on definir les actituds morals, i la sensació que les fronteres de classe havien de ser novament dibuixades es combinaren en una estructura de sentiments que unificava la percepció dels intel·lectuals i la vivència quotidiana de la classe a la qual pertanyien. D'aquesta experiència col·lectiva, en sortiren els criteris de selecció i afirmació cultural que es troben al dessota i que donarien força a la literatura renaixentista; sense partir d'aquestes connexions unificadores seria molt difícil d'entendre la potència ideològica d'una literatura que quasi no era literatura.»¹⁰⁴

Un altre escrit crític cap a l'element burgès del *fin de siècle* català fou un llibre titulat «*La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*», escrit per Joan-Lluís Marfany i publicat l'any 1995. Aquest llibre és una dura crítica cap als joves catalanistes conservadors de la dècada de 1890, els quals l'autor acusà d'esnobisme cultural. A més a més, Marfany argumentava que els joves catalanistes donaven importància a la cultura perquè era una manera de «sacralitzar» la seva concepció de catalanitat:

¹⁰⁴ FRADERA, Josep M.; «*Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme a Catalunya (1838-1868)*»; Curial; Barcelona; 1992; pàg. 131-133

«El motiu essencial, en la meua opinió, és el model de comportament social que havia creat el catalanisme, un model adreçat sobretot als joves, que eren al capdavant els qui en constituïen el gruix principal: el model [...] del jove seriós i responsable, preocupat per ser un bon professional o pel seu ascens social. Però aquest model s'inseria dins una ideologia que es presentava, no com una opció política convencional, sinó com a un programa de transformació total, per generació, de la societat. Això, unit a la repugnància dels joves a admetre el seu conservadorisme –en un moviment que era molt jove i molt conservador alhora-, va quallar en el paradigma no tant del jove estudiós i com cal com del que té un elevadíssim ideal que dona sentit a la seva vida. [...] El catalanista es veia, doncs, a si mateix com elevat per damunt del ramat dels rutinaris i, en mesura que el seu moviment era encara molt minoritari, com a víctima incompresa de les befes de la «societat». A més a més, a la base de la seva devoció a aquest ideal que omplia la seva vida, hi havia la revelació d'una simple, però fonamental veritat: Catalunya és la nació. Això contribuïa dotar el catalanisme de les mateixes ressonàncies religioses que tenia la concepció finisecular de l'«art»: el catalanista perseguia un «ideal de perfecció en tots els sentits; ideal de perfecció que sadolla a l'esperit d'idees novas y generosas». El catalanisme era molt més que no una causa política justa: era un ideal sublim de vida. I la vocació «artística» era el senyal d'haver estat tocat per aquest ideal.»¹⁰⁵

Molts historiadors han donat molta importància a la institucionalització de la cultura que es realitzà a principis de segle XX. L'any 1996 va sortir publicat un llibre titulat «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*», escrit conjuntament per Albert Balcells, Enric Pujol i Jordi Sabater. En matèria d'institucionalització cultural, els autors d'aquest llibre remarcaren la creació de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1907 per la Diputació de Barcelona presidida per Prat de la Riba:

«L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) fou un dels primers organismes fundats per Prat de la Riba després del seu nomenament, el 1907, com a president de la Diputació de Barcelona. Aquest fet, evidentment, no responia a cap circumstància casual, sinó a un programa d'institucionalització cultural de gran abast, en el qual el nou organisme havia de tenir un paper cabdal. Fonamentalment, havia d'afermar la cohesió interna de la comunitat científica catalana i havia d'aconseguir el seu reconeixement internacional.»¹⁰⁶

En la mateixa línia, l'any 1998 va sortir publicat un llibre titulat «*El nacionalismo catalán como factor de modernización*», escrit per Vicente Cacho Viu. En aquest escrit, Cacho Viu afirmava que la voluntat de diferenciar-se amb els partits dinàstics amb seu a

¹⁰⁵ MARFANY, Joan-Lluís; «*La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*»; Empúries; Barcelona; 1995; pàg. 280-281

¹⁰⁶ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996; pàg. 441

Madrid i l'acció política de Prat de la Riba van permetre que hi hagués una bona comunicació entre les institucions catalanes i els intel·lectuals:

«Su propio talante, que le hizo sobreponerse a su condición de hombre de partido, con tal de no romper la unidad básica del nacionalismo, y diferenciarse, además moralmente del artificial turno de partidos madrileño, hizo en realidad, en el contexto de una forma progresivamente democrática de conducir los asuntos de gobierno, un tipo de relación fluida entre los intelectuales y políticos, que no ha vuelto a producirse con características similares en la vida española.»¹⁰⁷

Un cop entrat en el segle XXI, el debat historiogràfic sobre la cultura catalana abans de la Gran Guerra ha destacat la importància dels ràpids canvis polítics, socials i culturals al Principat de finals del segle XIX i principis del XX per entendre la posició dels intel·lectuals catalans d'aquell període. L'any 2005 va sortir un llibre escrit per Jordi Casassas titulat *«El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats»*. En aquest escrit, Casassas considerava que degut al canviant context polític, social i cultural del *fin de siècle* al Principat, el catalanisme d'aquell període tenia un enorme bagatge intel·lectual:

«[...] la mateixa dinàmica de la Restauració, havia permès que aquesta sensibilitat catalanista fos present en les manifestacions més variades: en el centre de la vida literària; en el debat científic; en moltes facetes de la vida de les principals corporacions ciutadanes; al costat de moltes formulacions estatutàries de les corporacions d'oci, professionals, excursionistes, corals, etc.; en algun debat polític; en el gran floriment periodístic que es feia evident per aquests anys i, en definitiva, en multitud de manifestacions ciutadanes que, del 1888 endavant, ja no s'estranyen d'unir la reivindicació particularista amb la del cosmopolitisme més conscient.»¹⁰⁸

L'any 2005 fou presentada una tesi doctoral titulada *«La recepció del pensament i la cultura europeus a Catalunya de la restauració. L'ateneu barcelonès i la seva biblioteca com vehicles de recepció; assumpció i difusió»*, escrita per Manel Pérez Nespereira. Aquesta investigació analitzava la importància que tingué l'Ateneu Barcelonès, una de les entitats culturals més destacades de la Catalunya contemporània, en la difusió d'obres provinents d'altres territoris de la geografia europea durant el segle XIX i la primera meitat del segle XX. L'any següent, va sortir publicat a la revista *Cercles* un article de Pérez Nespereira on resumia el contingut de la seva tesi. Sobre la recepció d'autors europeus durant el *fin de siècle*, l'autor remarcava com els intel·lectuals del Principat interpretaren i fins i tot utilitzaren les obres de diferents autors europeus per construir un marc nacional català per canalitzar una naixent cultura de masses:

¹⁰⁷ CACHO VIU, Vicente; *«El nacionalismo catalán como factor de modernización»*; Quaderns Crema; Barcelona; 1998; pàg. 77

¹⁰⁸ CASASSAS YMBERT, Jordi; *«La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX»*; Afers; Barcelona; 2009; pàg. 161

«Aquestes mateixes influències són rebudes i difoses a Catalunya, amb una coloració pròpia, sí, però bevent dels principis essencials. Ja que finalment del que es tracta és de definir uns nous marcs en els quals encabir les masses obreres sense afectar els grups de poder o bé generar espais de participació que enquadrin aquests nous i potents grups socials en un disseny adient al disseny de país que s'està construint, feina feixuga i no sempre reeixida. Per això, en rebre aquestes influències, [...] les adapten a les condicions específiques del Principat i dels seus propis interessos de classe, però també a la imatge de país que es vol edificar.»¹⁰⁹

L'any 2006 va sortir publicat un llibre titulat «*L'Ateneu i Barcelona. Un segle i mig d'acció cultural*». Aquest llibre era un estudi en profunditat sobre la història de l'Ateneu Barcelonès. En aquest llibre es va publicar un article de l'Óscar Costa Rubial titulat «*La Brillant arrancada del segle XX*», on analitzava l'Ateneu Barcelonès a principis del segle XX. Costa Rubial exemplificà el cas de l'Ateneu per entendre com els grans canvis socials del *fin de siècle* afectaren a les organitzacions culturals catalanes:

«Amb el nou segle una sèrie de factors diversos contribuiran a dibuixar una nova realitat per a l'entitat: la major complexitat social, un tramut institucional molt més dens que assumirà funcions que fins aleshores monopolitzava l'Ateneu, com ara ser la principal tribuna de l'alta cultura local o tenir la biblioteca millor i més al dia. L'aparició de l'Institut d'Estudis Catalans, o el mateix desenvolupament universitari satisfaran en part algunes de les funcions que havia acomplert quasi en exclusiva la docta casa.

Però també els canvis sociològics que va experimentar el seu entorn el van afectar, i van contribuir a dibuixar-ne un perfil definitivament propi del Nou-Cents. Tots els efectes del ja tòpic adveniment de la societat de masses van deixar la seva petjada en la marxa de l'Ateneu. L'ampliació de les capes mitjanes, l'establiment d'una premsa de masses, la irrupció de la dona i l'agreuament de la qüestió social a gran escala, van incidir en la conformació noucentista de la institució. L'Ateneu continuarà girant al voltant de la seva biblioteca, que tot i no ser l'única, seguirà sent una de les poques d'importància a Catalunya [...].La nòmina d'escriptors, intel·lectuals i polítics que la freqüenten continuarà sent important; al seu costat s'incrementarà notablement la presència d'estudiants, d'opositors i sobretot de periodistes.»¹¹⁰

L'any 2009 es va publicar un llibre escrit per Jordi Casassas titulat «*La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX*». En aquest escrit, Casassas remarcava la dificultat de posar una data límit entre la mentalitat del segle XIX i la

¹⁰⁹ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*La recepció del pensament i la cultura europeus a Catalunya de la restauració. L'ateneu barcelonès i la seva biblioteca com vehicles de recepció; assumpció i difusió*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 9; 2006; pàg. 156

¹¹⁰ CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.); «*L'Ateneu i Barcelona. Un segle i mig d'acció cultural*»; RBA-La Magrana; Barcelona; 2006; pàg. 225

mentalitat del segle XX degut els diversos canvis que s'havien produït a Catalunya de manera gradual entre les dècades de 1890 i 1900:

«Que hem de fer en el cas del Nou-cents català? Quins índexs o elements ens permeten diferenciar el segle XIX del XX? El cert és que tenim algunes «facilitats» que ens inclinen a pensar a l'espanyola, i a parlar del nostre 98 liminar: el Procés de Montjuïc de 1897 ens fa pensar en el cas «Dreyfus» i ens internacionalitza el traspàs; el 1899 i fets com el Tancament de Caixes connecten la nostre dinàmica local amb el reflex de la internacional crisi imperialista; el 1901 i el catalanisme polític ens aporten el canvi en l'esfera política i nacionalista (aqueix any, l'ascens de Lerroux dóna un modern dinamisme polític al republicanisme); el 1902 i les seves vagues socials que ens permeten iniciar el procés que ens porta a Solidaritat Obrera i a la posterior CNT; el 1901, Ferrer i Guardia funda l'Escola Moderna; 1903 es realitza a Barcelona el I Congrés Universitari Català i es pot pensar que s'inicia la moderna reforma universitària a Catalunya; el mateix 1903, l'Ajuntament de Barcelona convoca el concurs internacional de Projectes d'Enllaç de Barcelona amb els pobles agregats tot just cinc o sis anys abans i inicia la preocupació per l'urbanisme metropolità del Nou-cents; i, així, successivament, fins a concretar el canvi amb l'eclosió del noucentisme politicocultural (1906-1907).»¹¹¹

Hi ha autors que han donat molta importància al tema de les reivindicacions universitàries en la política i cultural catalana de finals del segle XIX i principis del segle XX. L'any 2011 es va publicar un llibre titulat *«Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana»*, escrit per l'Albert Balcells. En aquest escrit, Balcells remarcà la reivindicació d'una universitat catalana no controlada des de Madrid com un dels camps de batalla culturals més destacats del període, ja que seria l'embrió d'importantes associacions intel·lectuals catalanes com els Estudis Universitaris Catalans, creats l'any 1903, o l'Institut d'Estudis Catalans, creat l'any 1907.¹¹²

Hi ha estudis acadèmics que han remarcat la importància de la cultura en el discurs nacional en el canvi de segle. En l'article titulat *«La cultura regionalista en España, Francia y Alemania: una prespectiva comparada»*, escrit per Eric Storm i publicat a la revista *Ayer* l'any 2011, destacava com durant la dècada de 1890 una generació de joves intel·lectuals catalans va començar a donar una gran importància a la cultura per legitimar un nou discurs nacional regional:

«Durante la última década del siglo XIX esta situación empezó a cambiar cuando una nueva generación de educados miembros de la élite local quiso involucrar a un público más amplio. Para ello era necesario buscar otras formas de sociabilidad y de

¹¹¹ CASASSAS YMBERT, Jordi; *«La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX»*; Afers; Barcelona; 2009; pàg. 219

¹¹² BALCELLS, Albert; *«Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana»*; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 7-43

expresión. Así, para movilizar a las clases medias y bajas, fundaron nuevas asociaciones que se orientaban esencialmente a actividades recreativas. En vez de dar conferencias, organizar banquetes y publicar estudios eruditos, emprendían excursiones, organizaban festivales y abrían museos locales. Utilizaban dialectos o lenguas regionales más que antes, no sólo como objeto de estudio, sino también como medio de publicación. Al mismo tiempo, su atención se desplazaba de un pasado distante, que sólo era comprensible para las clases educadas, al patrimonio tangible que distinguía la región del resto del país. De esta manera, se organizaban excursiones a paisajes naturales, lugares históricos, pueblos antiguos y edificios típicos, y se exponían herramientas antiguas, artesanía local y trajes tradicionales. Aunque defendían la identidad idiosincrática de su patria chica, en general seguían subrayando que la región estaba conectada orgánicamente con la patria grande. Por tanto, en la mayoría de los estudios recientes, se interpreta el regionalismo como una nueva fase del proceso de construcción nacional (nation-building), ya que, en general, las nuevas identidades regionales complementaban las identidades nacionales existentes. El regionalismo amplió enormemente el patrimonio nacional y de esta manera logró enraizar la identidad nacional en el terruño.»¹¹³

Maximiliano Fuentes Codera, en el seu llibre «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*», publicat l'any 2014, considerà que el dinamisme polític i cultural català de principis del segle XX tenia el seu origen en les conseqüències de la derrota espanyola en la Guerra de l'any 1898:

«El desarrollo de la crisis de fin de siglo y el desastre de 1898 provocaron en Cataluña unas reacciones que tuvieron gran incidencia en su futura inmediato. A diferencia de lo que sucedió en Madrid, en Barcelona propició el comienzo de un periodo de reacción y concienciación contra lo que había sido hasta entonces la política española. La pérdida de las colonias acabó por identificarse como una demostración de la inviabilidad de un modelo centralista liberal que no había acabado de consolidarse. La reflexión de los intelectuales barceloneses, al igual que entre sus contemporáneos madrileños, se orientó hacia la superación del desfase entre la vida oficial y la real. Pero ellos, en lugar de ir a buscar la solución en la nacionalización de España, realizaron un repliegue hacia Cataluña en un proceso de «redescubrimiento» de la existencia de la nación catalana en términos políticos que se anclaba en la Renaixença y se sustentaba en la premisa de que el catalanismo podía ser sinónimo de modernidad y modernización en una Espala atávica que los regeneracionistas no habían podido curar.»¹¹⁴

Però una de les qüestions més destacades de la historiografia cultural catalana d'aquest segle XXI és la comparació i semblances entre el *fin de siècle* català i el que es dona a

¹¹³ STORM, Eric; «*La cultura regionalista en España, Francia y Alemania: una perspectiva comparada*»; Revista Ayer; núm. 83; 2011-2012; pàg. 162-163

¹¹⁴ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 26

altres llocs del continent Europeu. Jordi Casassas és un dels autors més destacats que ha tractat aquesta qüestió. L'any 2014 es publicà un llibre escrit per Casassas titulat «*La nació dels catalans. El difícil procés de la nacionalització de Catalunya*». Casassas remarcà com les preocupacions dels intel·lectuals catalans del *fin de siècle* eren similars a les d'altres països com França i Itàlia. Però l'autor del llibre considerava que les característiques polítiques i culturals de Catalunya entre 1890 i 1914 van fer que al Principat es seguís un discurs ideològic diferent:

«Tot i que el cas català presentava punts de contacte evidents amb els mencionats de França i Itàlia, especialment en la cerca de donar una sortida a les necessitats intervencionistes del sector intel·lectual en una època en crisi, la seva fixació política i posterior evolució esdevingueren força atípiques. En pla concret, a Catalunya podem fer començar el procés el 1891-1892 amb la discussió de les denominades Bases de Manresa, un pla reivindicatiu polític, com varen entendre els joves catalanistes, en oberta oposició a la generació anterior feta d'intel·lectuals que amb el temps acabarien catalogant com a «catalanistes contemplatius». En contra d'aquests, que en aquesta conjuntura finisecular es postularen com a catalanistes radicals incompatibles amb la corrupció política electoral de la Restauració, els joves intervencionistes s'abocaran a l'acció política i institucional amb la vocació irrenunciable de la nacionalització de la societat catalana. per emprendre aquesta tasca, que els allunyarà de l'antiparlamentarisme dels seus companys italians o francesos (d'aquí la particularitat catalana), els intel·lectuals intervencionistes catalans van assegurar que iniciaven una fase nova de la reivindicació nacional que trencava i alhora culminava tota l'acció desenvolupada fins aleshores per les generacions precedents. No obstant això, més enllà de la grandiloqüència de les declaracions, la seva acció es va fonamentar en la ingent obra complida pels intel·lectuals pioners de la nacionalització contemporània de Catalunya que nosaltres agrupem sota la denominació de la Renaixença.»¹¹⁵

Seguint en la mateixa línia, l'any 2017 es publicà un llibre titulat «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*», escrit pel mateix Casassas. L'autor del llibre considerava que el segle XIX i principis del XX, com va passar a altres països europeus, es caracteritzà per un gran canvi en el consum cultural català, el qual es va massificar. A més a més, Casassas observava com el temor a la uniformització que es donava a la segona meitat del segle XIX a nivell global fou un dels motius que va fer créixer el catalanisme del *fin de siècle*:

«A mesura que avançava el segle XIX, i encara més amb la irrupció del nou-cents, la cultura es va anar assimilant a l'aparició dels mercats culturals que identifiquen les modernes societats massificades i es va adequar a la jerarquia de mercats que determinava una uniformització global difícil d'aturar. No ens ha de sorprendre que l'origen d'aquesta pràctica cultural «nova» estigués sempre acompanyada per polèmica sobre si resultava més convenient sotmetre's a la uniformització, amb tot el que podia representar de plagi i subordinació, o bé s'havia d'arribar a la universalitat

¹¹⁵ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La nació dels catalans. El difícil procés de la nacionalització de Catalunya*»; Afers; Barcelona; 2014; pàg. 40

per la via lenta de la fidelitat a la pròpia tradició. Amb el temps aquesta polèmica va perdre sentit davant la rapidesa dels avenços científics i tècnics globals i per la uniformització de les condicions de vida supranacionals: a partir d'aleshores les sintonies es trobaran tant en els estímuls creadors com en els objectius finals de la creació cultural i de les idees.»¹¹⁶

Un dels punts que més destacà Casassas en el seu escrit és com el mercat de masses europeu, que va sorgir a finals del segle XIX fins a la Primera Guerra Mundial, va fer trontollar l'elitisme cultural que havia predominat a Catalunya fins aleshores:

«La irrupció d'aquest mercat cultural de masses, que l'oest europeu es consolidà entre 1880 i la Gran Guerra, va revolucionar els punts de vista de la producció cultural i estètica, però, sobretot, el valor de la seva difusió. L'elitisme imperant fins aleshores va anar perdent sentit dins aquest nou marc socialment «democratitzat». Les velles preocupacions sobre si la massificació que propiciaria la democràcia faria abaixar el nivell cultural mitjà [...] s'esvairan davant l'evidència de la consolidació irreversible, i després de la Gran Guerra esdevindran quelcom marginal, esnob i per a molts fins i tot menyspreable, mancat de sensibilitat i de compromís social.»¹¹⁷

Estats de la Qüestió sobre l'Imperi Alemany vist des de la política i cultura catalanes

La majoria de les publicacions acadèmiques que tracten l'opinió que hi ha hagut a Catalunya sobre Alemanya al llarg de la història es concentren bàsicament entre els anys 1914 i 1945. Aquest fet és degut a la destacada importància del país teutó durant els conflictes mundials que van assolir Europa durant aquest període.

No hi ha una bibliografia que tracti específicament la visió que es tenia de l'Imperi Alemany des de Catalunya entre els anys 1890 i 1914. Tot i això, en les diverses publicacions que tracten tot tipus de temàtiques del període hi ha força referències sobre l'opinió dels intel·lectuals catalans sobre el Segon Reich Alemany

Publicacions sobre les relacions entre el Regne d'Espanya i l'Imperi Alemany abans de la Primera Guerra Mundial

Per començar a parlar bibliogràficament sobre la qüestió germànica per part del món polític i cultural català durant la «*Belle Époque*», primer de tot s'ha de veure les publicacions acadèmiques que han tractat específicament el tema de la relació a nivell polític i intel·lectual de l'Espanya de la Restauració i el Segon Reich Alemany.

¹¹⁶ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*»; Pòrtic; Barcelona; 2017; pàg. 26-27

¹¹⁷ Ídem; pàg. 27

Una de les primeres referències que trobem al respecte és un escrit titulat «*La influencia alemana en la prensa española de la Restauración*» llegit per Luis Álvarez Gutiérrez en una conferència feta la Facultat de Ciència de la Informació de la Universitat Complutense de Madrid l'abril de l'any 1982. Aquesta conferència fou publicada l'any 1983 en un recopilatori titulat «*La Prensa en la Revolución Liberal : España, Portugal y América Latina : actas del coloquio internacional que sobre dicho tema tuvo lugar en la Facultad de Ciencias de la Información, Universidad Complutense, los días 1, 2 y 3 de abril de 1982*». En aquest escrit, Álvarez Gutiérrez feia un anàlisi dels intents del Segon Reich Alemany per incidir en l'opinió pública del Regne d'Espanya. La majoria de referents són relacionats amb la premsa publicada des de Madrid, on destaquen essencialment els intents d'intervenció propagandística alemanya sobretot a partir de les Crisis del Marroc dels anys 1904 i 1911. En un moment de l'escrit, es mencionà com l'Imperi Alemany també va intentar influir a la premsa de Barcelona, especialment al diari La Vanguardia, amb una reunió amb el seu propietari, el Comte Ramon Godó Lallana (1864-1931):

«[el embajador alemán]Ratibor [...] propone atraer los servicios de “La Vanguardia”, de cuyo propietario afirma que tiene pocas simpatías por los franceses. [...] Por encargo del embajador, el cónsul alemán en Barcelona, señor Lehr, se entrevista con Godó, que parece dispuesto a tratar el asunto, siempre y cuando le conste el carácter privado de dicha oficina informativa y con la condición expresa de que los despachos y demás informativos estén redactados en francés y que el servicio no sea más caro que el actual procedente de París. El comienzo de la [Gran] guerra dejan en suspenso estas gestiones.»¹¹⁸

Els escrits acadèmics sobre les ingerències propagandístiques del Segon Reich Alemany sobre el Regne d'Espanya abans de la Gran Guerra, continuarien en un escrit del mateix Álvarez Gutiérrez titulat «*Intentos alemanes para contrarrestar la influencia francesa sobre la opinión pública española en los años precedentes a la Primera Guerra Mundial*», el qual fou publicat l'any 1986 en el llibre recopilatori titulat «*Espanoles y Franceses en la primera mitad del siglo XX*». En aquest capítol, Álvarez Gutiérrez considerava que l'Imperi Alemany va fer una mala política cultural i propagandística a l'Estat Espanyol, mentre que la República Francesa fou molt més eficient en aquesta matèria.¹¹⁹

¹¹⁸ ÁLVAREZ GUTIÉRREZ, Luis; «*La influencia alemana en la prensa española de la Restauración*»; GIL NOVALES, Alberto (ed.); «*La Prensa en la Revolución Liberal : España, Portugal y América Latina : actas del coloquio internacional que sobre dicho tema tuvo lugar en la Facultad de Ciencias de la Información, Universidad Complutense, los días 1, 2 y 3 de abril de 1982*»; Universidad Complutense de Madrid; Madrid; 1983; pàg. 388

¹¹⁹ ÁLVAREZ GUTIÉRREZ, Luis; «*Intentos alemanes para contrarrestar la influencia francesa sobre la opinión pública española en los años precedentes a la I Guerra Mundial*»; «*Espanoles y franceses en la primera mitad del siglo XX*»; Centro de Estudios Históricos; Madrid; 1986; pàg. 1-21

També hi ha hagut publicacions que han analitzat les relacions diplomàtiques entre el l'Imperi Alemany i l'Espanya de la Restauració. Un dels casos més significatius fou l'escriptura d'un article de Manuel Espadas Burgos titulat «*Alemania y España: de la época bismarckiana a la Gran Guerra*»; publicat en el llibre «*España y Alemania en la Edad Contemporánea*» l'any 1992.

En aquest article es fa un repàs de les relacions entre les dues potències: des dels intents d'aliança a finals de la dècada de 1870 i durant la dècada de 1880, el conflicte de les Carolines l'any 1888 i la seva venda al Segon Reich Alemany l'any 1890, les pressions de l'Imperi Alemany pel control i la protecció de les Illes Canàries i de les Balears, el temor espanyol sobre les pretensions alemanyes sobre les illes africanes de Muni i Fernando Poo, els conflictes del Marroc entre els anys 1904 i 1911 i la Conferència d'Algeciras, la qual, segons l'autor, acabà amb la possibilitat que es produís una aliança entre el Regne d'Espanya i l'Imperi Alemany.¹²⁰

A més a més, en el mateix article descriu els intents de control de l'opinió pública espanyola per part dels diferents governs del *Kaiserreich*. Espacialment es posa l'enfocament amb la política del Canceller Bernhard von Bülow a partir de l'any 1902, quan ordenà que els ambaixadors alemanys d'Europa i els USA tinguessin contactes amb els homes més representatius i influents de la premsa. L'autor també detallà els intents de l'ambaixada espanyola per contrarestar les intencions de l'Imperi Alemany contra el poder de l'agència Havas mitjançant l'agència de notícies Wolff.¹²¹ Fins i tot Espadas Burgos remarcà els intents de pacte l'agost de l'any 1906, entre les agències Fabra (la més important a nivell espanyol) i la Wolff perquè les notícies no fossin contràries als interessos d'Espanya i Alemanya, tot i que les negociacions foren un fracàs degut a les pressions de les agències britànica (Reuters) i francesa (Havas). En aquest article no es fa menció com aquest assumpte afecta en el cas concret català.¹²²

L'article d'Espadas Burgos no fou l'únic que s'escrigué sobre les relacions entre l'Imperi Alemany i el Regne d'Espanya abans de la Gran Guerra. Durant la dècada de 1990 sorgiren dues monografies que investigaren el domini colonial espanyol sobre les illes Carolines, Marianes i Palau en els anys 1880 i 1890: «*España en el Pacífico: la colonia de las Islas Carolinas, 1885-1899: un modelo colonial en el contexto internacional del imperialismo*», escrit per María Dolores Elisare Pérez-Grueso, publicat el 1992, i «*Les Engrunes de 1898: el Pacífic colonial espanyol: les illes Carolines, Mariannes i Palau*», escrit per Santiago Izquierdo, publicat l'any 1998. En

¹²⁰ ESPADAS BURGOS, Manuel; «*Alemania y España: de la época bismarckiana a la Gran Guerra*»; BERNECKER, Walther L. (ed.); «*España y Alemania en la Edad Contemporánea*»; Vervuert; Frankfurt amMain; 1992; pàg. 64-79

¹²¹ L'Agència Havas tenia el control del 90% de les notícies internacionals que arribaven a Espanya a principis del segle XX [ESPADAS BURGOS, Manuel; «*Alemania y España: de la época bismarckiana a la Gran Guerra*»; BERNECKER, Walther L. (ed.); «*España y Alemania en la Edad Contemporánea*»; Vervuert; Frankfurt am Main; 1992; pàg. 82].

¹²² Ídem; pàg. 80-83

aquests escrits es remarquen els dos moments que el Segon Reich Alemany i l'Espanya de la Restauració van tenir contacte en el Pacífic: primer tot, quan s'enfrontaren diplomàticament per la sobirania de les illes a causa de les ambicions de l'Alemanya de Bismarck l'any 1885;¹²³ segon, com la pèrdua de les Filipines per part del Regne d'Espanya l'any 1898 va fer que la defensa de les Carolines, Marianes i Palaos fos inviable i que venguessin la sobirania d'aquestes illes a l'Imperi Alemany.¹²⁴

Publicacions sobre la visió del catalanisme de finals del segle XIX

Per començar a parlar de l'opinió d'Alemanya que es tenia des de Catalunya durant la *Belle Èpoque* s'ha de destacar els debats sobre aquest tema que es generaren a les últimes dècades del segle XIX, especialment pel que fa al món catalanista conservador, el qual agafarà un enorme relleu polític i intel·lectual un cop entrat en el segle XX.

El treball més destacat sobre la relació entre el catalanisme de finals del segle XIX i l'Imperi Alemany és una tesi doctoral publicada a la Universitat Autònoma de Barcelona titulada «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*», escrita per Josep Burgaya. Aquesta tesi és un anàlisi de la visió que tenia la premsa catalanista conservadora sobre altres models polítics i nacionals europeus entre la dècada de 1870 fins a l'any 1901. La importància d'aquesta tesi doctoral ha sigut tant destacada que s'ha convertit en la referència bibliogràfica sobre l'opinió del catalanisme del segle XIX sobre processos internacionals. Fins i tot el treball de Burgaya fou la base que utilitzà Josep Termes per parlar dels models internacionals del catalanisme en el seu llibre «*Història del catalanisme fins el 1923*», publicat l'any 2000.¹²⁵

Burgaya dedicà un capítol sencer de la tesi parlant de la visió d'Alemanya per part dels catalanistes conservadors titulat «*El particularisme d'Alemanya*». En aquest capítol destaca quatre punts destacats: primer de tot, la crítica ferotge del catalanisme conservador cap a la política anticatòlica del Govern d'Otto von Bismarck (*Kulturkampf*)¹²⁶; segon, les relacions culturals entre intel·lectuals alemanys i intel·lectuals catalans, exemplificant en el cas de la relació epistolar entre l'escriptor

¹²³ ELISARE PÉREZ-GRUESO, María Dolores; «*España en el Pacífico: la colonia de las Islas Carolinas, 1885-1899: un modelo colonial en el contexto internacional del imperialismo*»; Instituto de Cooperación para el Desarrollo; Madrid; 1992; pàg. 29-59

¹²⁴ Ídem; pàg. 239-250

¹²⁵ TERMES, Josep; «*Història del catalanisme fins al 1923*»; Pòrtic; Romanyà de la Selva; 2000; pàg. 311-331

¹²⁶ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 339-340

hispanòfil alemany Johannes Fastenrath i el jurista i escriptor Verdaguer i Callís;¹²⁷ tercer, la percepció que es tenia del Govern Bismarck: mentre que els catalanistes progressistes tenien una visió completament negativa, per part dels conservadors era vist com un exemple d'eficiència, malgrat la *Kulturkampf*¹²⁸; quart i últim, la simpatia dels moviments catalanistes cap a les minories nacionals que habitaven a l'Imperi Alemany: els casos que més destacats per Burgaya eren el d'Alsàcia-Lorena¹²⁹ (minoria afrancesada), el de Schleswig-Holstein (minoria danesa) i el dels polonesos de Prússia.¹³⁰

Burgaya destacà que la major part de les reflexions que feren la premsa catalanista conservadora sobre el Segon Reich Alemany de finals de segle XIX estaven més enfocades en el tracte sobre les seves minories nacionals que no pas sobre si Alemanya era un exemple de model nacional:

«La premsa catalanista utilitza de manera profusa el cas alemany, informen puntualment de la seva política interna i externa. No es tracta que s'utilitzi l'exemple alemany com a referent del catalanisme, sinó com l'expressió de la incapacitat de l'imperi de fer desaparèixer les particularitats i les expressions regionalistes i la impossibilitat d'absorbir i unificar, malgrat els intents, els territoris ocupats d'Alsàcia-Lorena, d'Slesvig-Holstein o bé Polònia»¹³¹

Publicacions sobre la visió catalanista d'Alemanya: el cas de Prat de la Riba

La majoria de les referències bibliogràfiques sobre l'opinió d'Enric Prat de la Riba sobre Alemanya les trobem en publicacions acadèmiques que tracten el pensament ideològic i filosòfic del líder catalanista.

Un dels primers escrits que tractaren la qüestió germànica de Prat de la Riba fou un llibre titulat *«Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba»*, escrit per Enric Jardí i publicat l'any 1974 per l'Institut d'Estudis Catalans. Jardí havia sigut un dels primers investigadors que havia pogut consultar el llegat de la família Prat de la Riba i Dachs, i per tant fou un dels pioners en la descripció de la biblioteca personal del primer President de la Mancomunitat de Catalunya. A partir de la seva anàlisi de la col·lecció bibliogràfica de Prat de la Riba, Jardí arribà a la conclusió que

¹²⁷ Ídem; pàg. 342-343

¹²⁸ Ídem; pàg. 344-359

¹²⁹ L'opinió sobre el cas d'Alsàcia –Lorena havia estat mencionada breument en aquest llibre: LLORENS VILA, Jordi; *«La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític: dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià, 1891-1903»*; Abadia de Montserrat; Barcelona; 1992; pàg. 251

¹³⁰ Ídem; pàg. 363-379

¹³¹ Ídem; pàg. 339

bona part del pensament polític i intel·lectual del líder catalanista era degut al coneixement que tenia d'autors alemanys de la branca de la filosofia i de dret de finals del segle XVIII i principis del XIX traduïts al francès i, en molta menor mesura, a l'italià. Segons Jardí, l'autor que més influí en l'obra de Prat de la Riba fou Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), filòsof germànic romàntic, un dels pares intel·lectuals del nacionalisme alemany del segle XIX.¹³²

L'any 1998 aparegué publicat en tres volums l'obra completa d'Enric Prat de la Riba, a càrrec dels historiadors Albert Balcells i Josep Maria Ainaud de Lasarte. En la introducció del primer volum, titulat «*Evolució del pensament de Prat de la Riba*», escrit per Balcells, s'esmenta per primer cop l'admiració de Prat de la Riba cap al model de política social de l'Imperi Alemany, el qual veia com un exemple per superar el conflicte social català de finals del segle XIX i principis del XX. Tot i això, Balcells reconeixia que els casos de la Catalunya de la Restauració i el Segon Reich Alemany eren ben diferents:

«El cas de Catalunya era ben diferent el de l'Alemanya bismarckiana, malgrat ser també un país industrial. En lloc d'un moviment vertebrat i dirigit per la socialdemocràcia, a Catalunya hi havia un sindicalisme atomitzat on la influència anarcosindicalista havia d'anar incrementant-se. En lloc d'un Estat com el prussià, aquí no es disposava més que de l'Estat rudimentari propi d'una Espanya agrària subdesenvolupada i, al costat de tot això, d'una patronal que es mantingué durant temps, hostil a les assegurances socials obligatòries.»¹³³

Un cop entrat en el segle XXI, la major part dels escrits acadèmics que han tractat la visió que tenia Prat de la Riba sobre Alemanya han continuat posant èmfasi a la influència dels filòsofs alemanys de principis del segle XIX en el seu pensament polític.

L'any 2007, Manuel Pérez Nespereira va publicar un llibre titulat «*Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un Estat Català*» on es posava l'èmfasi en el pensament ideològic de Prat de la Riba. En aquest escrit, Pérez Nespereira remarcà el context intel·lectual a nivell internacional, fet que fou bàsic per entendre la recerca per part del líder catalanista de referents allunyats de les ideologies que havien marcat el segle XIX:

«El panorama internacional, des de tots els punts de vista, no era gaire més tranquil·litzador. La crisi franco-prussiana de 1870 encara es deixava sentir amb força, i el Congrés de Berlín havia dividit el món entre les grans potències.

Els estats llatins, el marc sociocultural on naturalment estava incorporada Catalunya, vivien o bé emmirallats en un passat llegendari, o bé amb la feixuga càrrega de construir un Estat que havia format la seva realitat política a cops militars, però desestructurat socialment i econòmicament; Espanya i Itàlia no albiraven gaire

¹³² JARDÍ, Enric; «*Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 1974; pàg. 18

¹³³ BALCELLS, Albert; «*Evolució del pensament de Prat de la Riba*»; PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 1*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 56

afalagador, i França vivia una III República assetjada pels enemics interns i temorena de l'enemic exterior. El vast moviment del pensament de la dècada de 1890 és un moviment de revolta contra el món de la matèria i la raó, contra el materialisme i el positivisme, contra la societat burgesa i la seva mediocritat, contra la democràcia liberal i les seves incoherències. Dins l'esperit de la generació d'aquests anys, la civilització està en una crisi que ni pot tenir més que una solució total, que potser no sempre es troba en una quimera de futur.

[...]

Al final del segle XIX, doncs, el clima intel·lectual d'Europa canvia i dóna lloc, amb caire genèric, a un qüestionament de les idees i les institucions característiques de la civilització industrial i a la negació de les valors heretats del segle XVIII i de la Revolució Francesa.»¹³⁴

Pel que fa a la qüestió germànica, segons Pérez Nespereira, la concepció nacional de Prat de la Riba es va veure influenciada per les doctrines de Johann Gottfried Herder i Georg Wilhelm Friedrich Hegel, els quals creien que les nacions es formaven a partir d'unes característiques comunes dels individus que habitaven en aquells territoris anomenat *Volkgeist*¹³⁵, com per exemple «és Alemanya on es parla alemany». Segons Pérez Nespereira, Prat de la Riba utilitzà el concepte de «Comunitat» dels filòsofs germànics com a fil conductor de la seva pròpia concepció nacional de Catalunya:

«Així com Hegel parla d'«entitat» en referir-se a l'esperit del poble, al Volksgeist, també per al pensador català l'esperit del poble té una existència substantiva, pròpia, autònoma dels determinants accidentals (llengua, raça, territori...) que l'han conformat. I, segons una afirmació taxativa, sobreviurà a tots ells, de manera que només l'anihilació completa pot destruir-lo.»¹³⁶

L'any 2008 va sortir publicat un llibre titulat «Prat de la Riba i la histografia catalana: intel·lectuals i la crisi política a la fi del segle XIX», escrit per Giovanni Conrad Cattini. Cattini va remarcar en el seu escrit que Prat de la Riba utilitzà elements culturals provinents de l'estranger per intentar entendre la canviat societat catalana de finals del segle XIX i principis del segle XX:

«Prat aprofità per fer de mediador cultural de la naixent societat de masses i dels seus conflictes socials, unes aportacions que el futur president de la Mancomunitat havia de tenir en compte tant a l'hora de sintetitzar la seva doctrina catalanista com de governar i solucionar els problemes reals de la ciutadania del Principat. [...] Algunes de les

¹³⁴ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un Estat Català»; Editorial Base; Barcelona; 2007; pàg. 19-20

¹³⁵ La traducció en català seria «*Esperit del poble*».

¹³⁶ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un Estat Català»; Editorial Base; Barcelona; 2007; Ídem; pàg. 146

intervencions de Prat donen la mesura de com es va articular el seu pensament en aquest tombant de segle i com va criticar l'Estat nacional liberal, tal com s'havia articular al llarg del segle XIX.»¹³⁷

L'any 2014, Mercè Vidal i Jansà publicà un recull epistolar entre Prat de la Riba i gent relacionada amb el camp de les arts i les humanitats que va viatjar arreu del continent europeu per estudiar el funcionament cultural dels diferents països. En la introducció d'aquest recopilació, titulat «*Entorn del recull epistolar 1911-1916*», Vidal considera que la filosofia romàntica alemanya havia donat a Prat de la Riba la base ideològica per intentar millorar la política cultural de Catalunya:

«[...]Prat argumentava la lògica a què van portar les ciències d'observació de la naturalesa física que confeccionaren la idea de la influència que l'ambient material exerceix sobre l'home fins a referir-se a l'extrem que portaria Herder a dir: <<Doneu-me l'estructura d'un país i jo us diré la història.>> En el mateix fil de discurs, l'argumentació l'amplia a través de l'etnografia i de l'antropologia per expressar el concepte que la <<nacionalitat és una raça>>. Concepte que implementava amb el de <<L'esperit nacional>>, el Volkgeist, que creava un art original, i considerava que era l'essència del poble.»¹³⁸

Pel que fa en l'àmbit purament polític, hi ha poca bibliografia que tracti l'opinió de Prat de la Riba o el catalanisme de principis del segle XX sobre l'Imperi Alemany. Un dels pocs individus que han tractat aquest tema és l'Enric Ucelay-Da Cal en la seva obra «*El Imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*», publicada l'any 2003. Per Ucelay-Da Cal, l'Alemanya Guillermina era un referent incòmode pel catalanisme polític:

«Desde la perspectiva catalanista [...] la lectura del modelo alemán era más problemática. Los catalanistas <<puristas>> tradicionalmente se habían incomodado con las tendencias anticatólicas del Reich o la germanización de sus minorías nacionales (polacos, daneses, alsacianos) [...]. Un dualismo España-Cataluña era [...] el esquema base del catalanismo; era una confederación de dos Estados. Pero ¿Cómo asegurar que Cataluña no quedara supeditada dentro del sistema? [...]. En el caso alemán, Baviera, como segundo Estado de la Monarquía tenía rey y dinastía propios, y además, podía plantear una consulta a los príncipes de las restantes monarquías y ducados, que podía llegar a traducirse en una acción política en la cámara imperial, el Reichsrat. Nunca ocurrió tal cosa, pero era factible, y, como amenaza teórica, existió como limitación estructural a un abuso estatal prusiano, aunque tanto los admiradores como los detractores del <<prusianismo>> dudaran de la eficacia de semejante

¹³⁷ CATTINI, Giovanni C.; «*Prat de la Riba i la histografia catalana: intel·lectuals i la crisi política a la fi del segle XIX*»; Afers; València; 2008; pàg. 294

¹³⁸ VIDAL JANSÀ, Mercè; «*Entorn del recull epistolar 1911-1916*»; «*Enric Prat de la Riba i les arts: recull epistolar 1911-1916*»; Cubert; Barcelona; 2014; pàg. 64

acción. Pero Cataluña nunca podría presumir de recurso semejante, al carecer de punto de partida [...].»¹³⁹

Tot i això, Ucelay Da-Cal no aprofundí molt sobre l'opinió política del catalanisme del segle XX sobre l'Imperi Alemany abans de 1914. Per l'autor de *«El Imperialismo catalán»*, considerà que l'únic model a seguir per part de la Lliga Regionalista era el del «gran bloc» alemany, és a dir, una aliança entre liberals i socialdemòcrates amb l'objectiu de ser un contrapoder parlamentari a les decisions dels governs i monarquies de l'Imperi Alemany. Fins i tot explicà que, entre 1905 i 1914, el Gran Ducat de Baden va millorar la seva política interna gràcies a les pressions del «gran bloc» local. Per Ucelay-Da Cal aquest tipus de política era l'objectiu que catalanistes de la Lliga Regionalista per buscar solucions als problemes del Regne d'Espanya:

«[...] con el recurso del gran bloque, la tesis política de la Lliga pretendía nada menos que establecer una idea nueva del <<Estado nacional>> sobre una redefinición de la <<Nación estatal>> que, a su vez, dependiera de una radicalísima reformulación de la <<Nación cultural>>. No sólo se rechazaba lo que de francés y genérico tenía el nacionalismo institucional español, borrando la impronta de los siglos XVIII y XIX borbónicos, sino que se suponía que la realidad cultural, al ser fundamentalmente plural, debería estar articulada en un marco variado, que –simultáneamente y sin contradicción- preservara la continuidad de la Corona y de las fuerzas armadas. Sólo así se preservarían los intereses de todos los colectivo históricos capaces de una plasmación territorial o de oponerse abiertamente a ella.»¹⁴⁰

Opinions del noucentisme

S'han fet molts estudis sobre la incidència cultural del noucentisme a la societat catalana. Però n'hi ha molts pocs que hagin tractat l'opinió del Noucentisme sobre l'Imperi Alemany. Un dels casos destacats fou la tesi d'Óscar Costa Rubial, el qual l'any 1989 publicà una tesi per la Universitat de Barcelona titulada *«La recepción del pensamiento imperialista en las élites barcelonesas del novecientos»*. Anys més tard, el treball de Costa Rubial es veuria publicat l'any 2002 en el llibre titulat *«L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional»*.

Sobre el tema germànic, Oscar Rubial dedicà un curt capítol titulat *«La intervención económica: El Model Prussià»*. En aquest capítol posa en èmfasi la importància dels economistes proteccionistes a partir de la victòria política de la Solidaritat Catalana l'any 1907, sota el paraigües de la Càtedra d'Economia Social, la qual tingué el suport de l'Institut d'Estudis Catalans i el Foment del Treball de Barcelona. En aquest capítol, Oscar Costa també remarcà la figura de Guillem Graells, un economista i historiador

¹³⁹ UCELAY-DA CAL, Enric; *«El Imperialismo catalán : Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España»*; Edhasa, Barcelona; 2003; pàg. 508

¹⁴⁰ Ídem; pàg. 511

que fou secretari del Foment del Treball i un dels mentors d'un nucli d'estudiants i intel·lectuals noucentistes partidaris de l'expansionisme imperialista.

Els estudiants més destacats foren, segons Costa Rubial, Josep M. Tallada, Miquel Vidal Guardiola, Aureli Ras, Ramon Rucabado i Manuel Reventós. Alguns d'aquests personatges havien estat deixebles del catedràtic Antonio Flores de Lemus, professor de la Universitat de Barcelona entre 1904 i 1906. Flores de Lemus els va introduir estudis bàsics de clàssics de l'economia alemanya. La formació acadèmica germanòfila, més el fet que la Diputació de Barcelona sota Prat de la Riba donés beques d'estudis per anar estudiar a l'estranger, van fer que alguns membres d'aquests grups intel·lectuals anessin a estudiar a l'Imperi Alemany. Per Oscar Costa, els casos més destacats foren el de Miquel Vidal Guardiola i el de Manuel Reventós.

En aquest capítol, Oscar Costa descrivia la Societat d'Estudis Econòmics com una institució que es caracteritzava pel rebuig al liberalisme clàssic britànic i francès i per defensar propostes provinents de l'escola econòmica nacionalista alemanya, on hi destacaven autors com Friedrich List, Gustav von Schmoller, Carl Menger, Werner Sombart i Max Weber. A més a més, destacà com els becaris enviats a Alemanya van expandir aquestes idees pels mitjans de comunicació, destacant els articles de Vidal Guardiola a la revista *La Catalunya*.¹⁴¹

L'any 1997 sorgí una tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona per Antoni Guirao, que portava de títol «*La Catalunya*»; *ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914*». Aquest era un estudi en profunditat sobre el contingut ideològic de la revista noucentista *La Catalunya*. Hi ha un capítol de la tesi dedicat a l'opinió que es tenia sobre l'Imperi Alemany en els articles publicats a la revista.

La figura que més destacà Guirao sobre l'opinió germànica de *La Catalunya* són les opinions de l'economista Miquel Vidal i Guardiola, el qual estudià a l'Alemanya Guillermina becat per la Diputació de Barcelona entre 1907 i 1908. Vidal i Guardiola va fer un seguit d'articles sobre el model alemany per aplicar-ho a Catalunya. Segons Guirao, Vidal i Guardiola era un ferm defensor del model social i econòmic del Segon Reich Alemany i considerava que s'havia d'imitar. En matèria de política exterior, Guirao manifestà que Vidal i Guardiola admeté els errors de la gestió de l'Alemanya Guillermina.¹⁴²

Una altra figura que remarcà Guirao era el filòleg Manuel de Montoliu, el qual visqué a l'Imperi Alemany entre els anys 1908 i 1911. L'autor de la tesi sobre *La Catalunya* va fer una comparació entre Vidal Guardiola i Montoliu: d'una banda, Miquel Vidal Guardiola creia que Alemanya era una civilització superior i que, per tant, s'havia de

¹⁴¹ COSTA RUBIAL, Oscar; «*L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional*»; Institut Cambó; Barcelona; 2002; pàg. 68-70

¹⁴² GUIRAO, Antoni; «*La Catalunya*»; *ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914*; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1997; pàg. 579-597

copiar model i formes institucionals de l'Imperi Alemany; d'altra banda, Manuel de Montoliu considerava que Alemanya funcionava perquè tenia molt bon sistema educatiu per tant és millor, en conseqüència, Catalunya havia de realitzar el seu propi camí.

A més a més, Guirao també remarcà com Montoliu diferenciava clarament les diferències entre els pobles llatins, els quals considerava que eren científicament intuïtius i creatius i que eren políticament democràtics, i els del nord d'Europa, els quals considerava científicament cerebrals i organitzats i que eren políticament aristocràtics.

A més a més, sobre la figura de Montoliu, Guirao destacà la importància que tenien dos grans filòsofs per aquest autor: Johann Wolfgang von Goethe, com a representant de l'organització i l'harmonia alemanya, i Friedrich Nietzsche, com a representant de la genialitat i l'espontaneïtat germànica.

Una de les figures que també esmentà en la seva tesi, fou la del filòsof noucentista Eugeni d'Ors i la transcripció de les glosses defensant la vessant científica de les Biblioteques. Ors estava l'any 1910 becat per la Diputació de Barcelona per estudiar la Reial i Oficial Biblioteca de Munic, la qual fou un referent pel filòsof noucentista.¹⁴³

Opinions d'Eugeni D'Ors

Acadèmicament, la majoria de publicacions que han tractat la visió que tenia Eugeni d'Ors sobre l'Imperi Alemany es focalitzen essencialment en els seus escrits fets durant el període de la Primera Guerra Mundial, ja que el filòsof noucentista tingué un protagonisme destacat en l'opinió pública catalana durant aquells anys.¹⁴⁴

Tot i això, al llarg dels anys han aparegut algunes referències acadèmiques sobre les opinions d'Eugeni d'Ors sobre el Segon Reich Alemany abans de la Gran Guerra. Però la majoria dels estudis sobre els pensaments germanòfils d'Eugeni d'Ors estant enfocats en l'admiració cap al món intel·lectual alemany. Aquest fet, el podem veure, per exemple en el llibre de Norbert Bilbeny titulat «*Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme*», publicat l'any 1988. Bilbeny observà que els autors romàntics alemanys de principis del segle XIX tingueren molta influència en el món intel·lectual en el període entre 1880 i 1914:

«En els cercles simbolistes de la cultura de la fi de segle XIX hi planava una certa represa de romanticisme alemany. Goethe, Novalis, Hegel, Schopenhauer, apareixien citats en la premsa d'aleshores com si es tractés d'autors del moment. Els contemporanis Nietzsche i Wagner havien contribuït, involuntàriament, amb la captació que provocaven arreu, a aquest retorn amateur dels autors finiseculars –i els catalans

¹⁴³ Ídem; pàg. 597-602

¹⁴⁴ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009

*també, pensem només en Maragall- cap a la [...] filosofia de la poètica romàntica que encara llavors subsistia.»*¹⁴⁵

Sobre el cas concret d'Eugeni d'Ors, Bilbeny remarcà que l'admiració del filòsof noucentista cap els primers romàntics alemanys també era degut a la recerca filosòfica de referents que existia en aquella època:

*«[...] a Alemanya –el medi amb més llarga i qualitativa tradició estètica i historiogràfica- no es feia, en aquells moments de crisi, una literatura estètica gaire diferent, amb tots els seguidors del posthegelià burckhardt; Wölfflin, Nietzsche, Dvorak, Hildebrand, Spengler... I era l'estètica del moment; una hora que es demostrà, més tard, com de transició en la història de l'estètica. El recurs nostàlgic al classicisme que compartiren gairabé tots els autors europeus entre els dos segles és una prova feaent de la crisi que dominava l'ambient artístic i cultural. L'art, en conflicte amb la societat de masses i el predomini industrial, cercava desesperadament la seva essencialitat. Ors, els noucentistes, estaven atrapats del tot en aquesta contrapassa.»*¹⁴⁶

Una de les coses més destacades sobre el llibre de Bilbeny, és que remarcà la contraposició entre les visions modernistes i noucentistes sobre la cultura germànica. En aquest cas, exemplifica la diferència de visions que tenien el modernista Joan Maragall i el noucentista Ors sobre la figura de Johann Wolfgang von Goethe:

«L'éthos noucentista del treball contraposava el limitat i acabat <<clàssics>> a l'indefinit o inacabat <<romàntics>>. Mentre que Maragall podia, així, haver defensat el Goethe que sostenia <<Das du nicht enden kannst, das macht dich gross>>¹⁴⁷, Ors en canvi, prenent l'«altre» Goethe, podia haver tutelat aquell que sentenciava <<In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister>>¹⁴⁸»¹⁴⁹

Un dels punts més remarcables de Bilbeny, és que considerava que Eugeni d'Ors tenia una visió d'Alemanya com un país que era la antítesi de la Civilització:

*«Així, durant els primers anys de publicació del *Glos.*, i com a pretext per al seu obsessiu llatíisme, l'enemic natural era l'alemany, el <<Bàrbar>>[...].*

L'alemany, per a Ors, és més que la representació de la Reforma luterana, del Romanticisme o de la grollera <<Tècnica>>: Alemanya és la incivilitat per naturalesa: <<És que, per ventura –escriu el 1910-, l'alemany no neix, “encara”,

¹⁴⁵ BILBENY, Norbert; «*Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme*»; La Magrana; Barcelona; 1988; pàg. 63

¹⁴⁶ Ídem, pàg. 64-65

¹⁴⁷ Traduït al català: «*Que no puguis acabar, és allò que et fa gran*»

¹⁴⁸ Traduït al català: «*Sols en la imitació es revela el mestre*»

¹⁴⁹ Ídem; pàg. 92

civil.>> *El seu poble té <<l'ànima tancada>> i el país és tot ell <<una terra bàrbara>>.*»¹⁵⁰

L'anàlisi de Norbert Bilbeny sobre la relació entre Eugeni d'Ors i l'Alemanya Guillermina també foren mencionades en altres treballs acadèmics. Aquest seria el cas de l'article de Horst Hina, titulat «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors», publicat a la Revista literària *L'Aiguadolç* l'any 1991. Hina destacà com Norbert Bilbeny, juntament amb Jordi Solé Tura, ressaltaren la importància que tenien els intel·lectuals i polítics noucentistes sobre Alemanya:

«[...] Norbert Bilbeny en el seu estudi *Eugeni d'Ors i la seva ideologia del noucentisme* ha indicat la importància creixent d'Alemanya en l'obra de l'Ors. Ens en dona també una font important, concretament *Prat de la Roba*, en certa manera patró de l'Ors i que <<s'havia>> proclamat, des de principi de segle, admirador de l'obra governamental, administrativa, urbanística, educativa i militar de l'Estat prussià, fina al punt de fer acabar el seu històric llibre *La Nacionalitat Catalana* amb una exhortació a realitzar, tot citant Bismarck, <<l'ideal de l'imperialisme alemany?>>. Que Prat de la Riba era un gran admirador de la cultura alemanya ho destaca també Jordi Solé Tura: <<La seva admiració pel romanticisme i historicisme alemanys (Herder, especialment, "L'home de les grans intuïcions"), és extraordinària. Lloa també amb veritable entusiasme l'aportació de l'escola historiogràfica de [Gustav]Hugo, [Barthold Georg] Niebuhr i [Friedrich Carl von] Savigny>>. Ací hi havia, doncs, sens dubte, una clara perspectiva de cara a Alemanya, i ben característicament tant des del punt de vista cultural com socio-polític, un punt de vista que diferencia Prat de la Riba dels altres administradors de la cultura alemanya a la Catalunya del tombant de segle.»¹⁵¹

Perquè segons Hina, Bilbeny creia que l'Eugeni d'Ors fou el gran germanòfil durant la dècada de 1910:

«Norbert Bilbeny s'esforça per demostrar que l'Ors a la segona dècada del segle, precisament sota l'impacte de la Guerra Mundial, s'interessava de manera creixent per Alemanya amb motiu de l'estada a Múnic de 1910 i les de la Tina i la Guerra Gran de 1915, i que aquest canvi és sobretot motivat per la política: Ors demostra ésser un <<germanòfil polític>>. Afirmar que aquest autor durant la primera Guerra Mundial tendirà cada vegada més cap Alemanya, sense però –i això és ben típic d'aquest defensor de la llatinitat- declarar-se obertament partidari d'Alemanya i en contra dels Aliats. Val a dir que en aquest moment l'esperit llatí i el germànic ja no es troben en

¹⁵⁰ Ídem; pàg. 163

¹⁵¹ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista *L'Aiguadolç*, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 31

oposició contradictòria en l'obra de l'Ors: coincideixen més ben dit en llur oposició mútua enfront de l'anarquia i en la defensa del principi d'autoritat.»¹⁵²

L'article de Horst Hina és un dels més destacats pel que fa la descripció de la relació entre Eugeni d'Ors i l'Imperi Alemany abans de la Gran Guerra. A començaments del seu escrit, Hina comparà dos personatges alemanys femenins de la literatura d'Ors que eren l'exemple de les dues visions que tenia l'intel·lectual noucentista sobre Alemanya:

«L'estudianta jueva i Eva: aquestes són les dues imatges de dones alemanyes en Ors, que també deixen endevinar l'ambivalència de la seva pròpia visió d'Alemanya. Ambdues dones disposen d'un elevat nivell de cultura. En el cas d'Eva es tracta de cultura humanística en el sentit tradicional (Eva ha llegit molt, sap llengües –aviat el català deixarà de ser-li estrany- i l'autor n'admira el seu domini del cant). En el cas de l'estudianta ens assabentem només sobre l'aspecte central, és clar, de la seva formació professional: es tracta, doncs, d'una de les poques dones que aleshores tenien estudis universitaris. L'estudianta és progressista, socialista, emancipada, cosa que en el cas de l'Ors el porta involuntàriament a retirar-se darrera posicions masclistes. La posició d'Eva com a dona harmonitza, malgrat la seva alta cultura, amb la imatge tradicional de la dona; en tot cas no se'ns diu res que la contradigui.

Eva i l'estudianta jueva: dues dones alemanyes i a [...] dues imatges d'Alemanya: és un cas el de la cultura convertida en producte cultural i en l'altre el de la societat alemanya contemporània en procés de transformació. Ors ha construït els dos aspectes de la imatge d'Alemanya, o si més no s'hi ha trobat confrontat, com gairebé cap dels seus contemporanis catalans. I és per això, que no se'l pot oblidar en el procés de cristal·lització de la imatge catalana d'Alemanya.»¹⁵³

A l'escrit de Hina, es detallà l'estada d'Eugeni d'Ors en el III Congrés Internacional de Filosofia a Heidelberg i els articles que escrigué sobre aquella ciutat, en els quals Ors apropava el lector als tòpics de la vida i la realitat de l'Alemanya Guillermina. Hi ha tres aspectes importants que destacà Hina sobre el viatge del filòsof noucentista a Heidelberg: el poder intel·lectual de la cultura alemanya, la descripció quotidiana de Heidelberg i la justificació del fet mediterrani enfrontat a l'element germànic.¹⁵⁴

Hina, en el mateix article, destacava com Ors donava importància al poder de la llengua alemanya en el món de la filosofia, i com aquest pensament germànic podia ser un referent futur per Espanya:

«El grup de llengua alemanya, com descriu l'Ors, és més fort que tots els altres, també que l'anglès o el francès. I és que justament en la llengua i la cultura alemanyes hi participen no només els de l'Imperi Alemany o de la Monarquia Austro-hongaresa, sinó

¹⁵² Ídem; pàg. 32

¹⁵³ Ídem; pàg. 29

¹⁵⁴ Ídem; pàg. 32-35

també, els escandinaus, els polonesos i fins i tot els italians. Es tracta, doncs, d'una veritable <<colla imperial>> en aquest congrés, enfront de la quals els altres estan francament en posició inferior. En aquest congrés no hi és present el castellà (Ors parlarà en francès); i ací s'evidencia el que a Catalunya exigien des de feia anys els representants del modernisme i del noucentisme, i a Espanya des del noventayocho, és a dir que Espanya s'havia d'uropeitzar i apropiar-se la ciència i la cultura europees, per promocionar la pròpia llengua i cultura.»¹⁵⁵

Per Hina, era important destacà que els escrits sobre el viatge a Heidelberg eren molt parcials:

«[...] la descripció del viatge que fa Ors, i que és una obra mostra de periodisme tenint en compte les imatges extraordinàriament ràpides i precises i els detalls impressionistes, vol acostar al lector sobretot els punts centrals típics de la vida, de la realitat a Alemanya, tal com es podien apreciar a la ciutat universitària del Necker. La descripció que en fa vessa ironia, frega la caricatura, però no està mancada de simpatia. Ors ha viscut plenament, i no cal dubtar-ne, <<l'orgia de pensament>> en aquest congrés, però no es pot pas parlar d'una fascinació especial sobre ell del pensament alemany. Al mateix temps, adopta Ors una irònica distanciació de la realitat alemanya d'acord amb el pensament noucentista i la primacia del pensament que deriva del llatí.»¹⁵⁶

L'autor de l'article destacava com Ors diferenciava clarament entre els dos regnes més importants de l'Imperi Alemany, Prússia i Baviera, com un exemple de contraposició entre la civilització llatina i la barbàrie:

«En la geografia mitològica de l'Ors, Múnic hi té un lloc ben destacat. Amb els edificis neoclàssics, la ciutat marcava la ratlla entre el món germànic i l'hel·lènic. L'oposició entre la Baviera catòlica i la Prússia protestant tampoc hi és menystinguda per part de l'Ors. Però Baviera és tan <<alemanya>> com Prússia, d'això ell no en dubta pas, perquè la manera d'ésser alemanya és justament, segons la definició que més tard en farà, l'oscil·lació entre l'Est i l'Oest, entre <<cultura>> i <<barbàrie>>. Les experiències orsianes a Munic són ben bé experiències <<alemanyes>>, si bé ell té sempre en compte les especials característiques bavareses (vistes aquestes justament en llur proximitat a l'hel·lenisme, és a dir a la <<cultura>>).»¹⁵⁷

Seguint el mateix discurs que Bilbeny, Hina remarcava que el mot «civilitat» era un dels leitmotiv més importants d'Ors respecte la seva opinió sobre la cultura alemanya:

¹⁵⁵ Ídem; pàg. 33

¹⁵⁶ Ídem; pàg. 35

¹⁵⁷ Ídem; pàg. 35-36

«El tema de la <<civilitat alemanya>> és, efectivament, un dels punts principals de la reflexió orsiana sobre Alemanya. S'hi troben en contrast factors interns i externs, com l'Ors constata una i altra vegada: la cultura interna no hi val gran cosa. Tant Carlemany com Luther o Goethe, segona la cèlebre sentència orsiana, han fracassat en llur intent de crear-la. En la maligna glosa Nens, Ors dóna la seva opinió sobre els nous corrents alemanys d'educació dels infants: amb el resultat que les criatures que s'hi formen són <<més imbècils que pertot arreu>>. En una altra glosa, l'Ors s'estranya en veure que a Múnic riuen perquè un cavall caigut ja no es pot aixecar (un exemple que més tard repetirà). <<L'alemany contemporani –el prussià en especial– (llegim en un altre lloc), té sovint la psicologia de l'adolescent>>. L'alemany en el seu fur intern és un bàrbar (i el prussià possiblement encara més que el bavarès catòlic). Segons Ors, li falta la disciplina interna. I és clar que per això ha estat més fàcil de crear una disciplina externa, sobre la base de l'educació, la disciplina, el militarisme i la burocràcia. Amb una barreja d'admiració i d'avversió, Ors constata repetidament com han estat possible de convertir Alemanya en a penes un segle en un centre de ciència i cultura, i això que cent anys abans aquí encara regnava la ignorància i la incultura: aquest èxit de l'educació només era possible a base de disciplina, esperit de sacrifici i fins i tot servilisme. Malgrat tot, però, Múnic, afirma, és avui un centre intel·lectual de nivell europeu, de tendències cosmopolites.»¹⁵⁸

L'article de Hina destacà perquè fou una de les poques referències acadèmiques sobre el llistat d'obres literàries alemanyes de finals del XIX i principis del XX que Ors recopilà l'any 1910 en les «Notes sobre la novíssima literatura alemanya»:

«Una especialitat dels informes orsians sobre Múnic són les vuit gloses Notes sobre la novíssima literatura alemanya, una sorprenent provatura per a donar una visió completa de la literatura alemanya del moment. Si bé la deficient ortografia de molts noms i la confusió d'algunes formes de genitiu i acusatiu dels noms permeten deduir una certa pressa i descurança de l'empresa –que Ors mateix confessa– aquesta provatura de segur que és única en el camp de la crítica catalana de l'època. [...] El tombant de segle és una gran època en la literatura alemanya i cal preguntar-se fins a quin punt l'Ors la jutja com cal. El seu plantejament, però, és tot un altre: contempla la literatura alemanya contemporània com un fil conductor de la seva pròpia estètica literària noucentista, i prova d'advertir en la literatura alemanya el reflex de les tendències europees generals, en ambdós casos n'obté una resposta positiva. La posició orsiana és contrària al realisme i al naturalisme, i se sent refermat en la idea que la literatura que ve a substituir el naturalisme reflecteix una tendència vers <<un nou classicisme, més fort i més seriós que el del Renaixement>>, és a dir, vers la tendència que ell mateix propaga [...]. La tendència del temps se'n va cap a un nou <<idealisme>>, i amb aquest patró mesura el valor de la literatura, no en la forma com s'hi presenten els conflictes socials. L'enrevessada quantitat de noms, malgrat tot el respecte per a la feina de l'Ors com a compilador, va causar més aviat irritació en el

¹⁵⁸ Ídem; pàg. 37

lector català; alguns dels autors que Ors cita i caracteritza breument [...] han trobat entrada molt més tard en el domini lingüístic català.»¹⁵⁹

Bilbeny i Hina no foren els únics que tractaren la visió d'Eugeni d'Ors sobre el món germànic abans de 1914. L'any 1991, sortí publicat un llibre titulat «*Eugeni d'Ors: obra i vida*», escrit per Enric Jardí. Jardí, com la majoria d'acadèmics que han tractat la visió d'Alemanya per part d'Ors, es concentrà sobretot en la part filosòfica. Jardí observà l'admiració que va tenir el filòsof noucentista sobre la figura de l'escriptor i intel·lectual germànic Johann Wolfgang von Goethe, del qual Ors destacava per la seva «universalitat»:

«D'ell apreciava la universal curiositat que el dominà i el féu interessar-se per totes les ciències, virtuts que el convertiren en un filòsof, en l'autèntic significat del mot equivalent al d'«amant de la saviesa», baldament alguns li hagin regatejat la condició de filòsof per no haver elaborat un sistema propi, total i continu, o i hagin formulat la ridícula objecció de no haver estat mai «un professor de filosofia» [...].»¹⁶⁰

L'altra aspecte que destacà Jardí és la participació d'Eugeni d'Ors en el III Congrés Internacional de Filosofia a Heidelberg l'any 1908. Jardí concretà que la participació del filòsof noucentista va consistir en la lectura d'un treball en llengua francesa titulat «*Religio est Libertas*», que es va presentar en la secció dedicada a la filosofia religiosa.¹⁶¹

L'any 2000 encara continuaren els estudis de la visió del món cultural germànic per part d'Eugeni d'Ors abans de la Gran Guerra. En aquell any va sortir publicat a la Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona un article titulat «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*», escrit per en Lluís Quintana Trias. En aquest article, on es feia una comparació entre el Goethe vist per Joan Maragall i el Goethe vist per Ors, Quintana Trias deia que el filòsof noucentista tenia la pretensió de comparar-se amb l'autor de «*Faust*»:

«[...] Ors s'interessa sobretot pel Goethe pensador i polític, s'explica millor l'espècie d'identificació del català amb l'alemany. I no només perquè el projecte de Goethe de convertir la cort de Weimar en una capital cultural (diríem ara) és probablement un dels referents d'Ors en la seva feina dins la Mancomunitat, sinó que la identificació arriba al nivell personal.»¹⁶²

¹⁵⁹ Ídem; pàg. 40-41

¹⁶⁰ JARDÍ, Enric; «*Eugeni d'Ors: obra i vida*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1991; pàg. 33

¹⁶¹ Ídem; pàg. 90-94

¹⁶² QUINTANA TRIAS; Lluís; «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*»; Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona; núm. 19-20; 2000; pàg. 67

Un cop entrat en el segle XXI, les referències acadèmiques més destacades sobre l'opinió del Segon Reich Alemany que tenia Eugeni d'Ors abans de la Gran Guerra foren escrites per Maximiliano Fuentes Codera en el seu llibre *«El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra»*, publicat l'any 2009 i *«España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural»*, publicat l'any 2014.

En el llibre publicat l'any 2014, Fuentes Codera diu el següent sobre la visió d'Alemanya per part d'Eugeni d'Ors abans de la Gran Guerra:

*«El glosador catalán había sido uno de los pensadores más atentos al devenir cultural europeo en los años anteriores. Antes de la guerra, había presentado en el Glosari una concepción de Europa y su cultura marcada por la voluntad de un retorno mítico al Sacro Imperio Romano Germánico. Junto a esta idea estaban presentes las dos culturas, la latina (mediterránea) y la germánica, que habían construido una Europa dinámica durante toda su historia posterior y que le habían proporcionado una unidad desde la época clásica. Desde su perspectiva, Europa debía construirse como una federación subordinada a la autoridad y el orden de un gobierno que debería quedar en manos de una aristocracia intelectual. D'Ors deseaba, pues, una Europa federal y republicana (en el sentido clásico), pero, también autoritaria y jerarquizada.»*¹⁶³

Segons Fuentes Codera, Eugeni d'Ors admirava els valors imperials d'ordre i jerarquia del Segon Reich Alemany. Però estava en contra d'una guerra entre la República Francesa i l'Alemanya Guillermina. L'ideal d'Ors era reconstruir l'Imperi de Carlemany, per tant, una nova cultura europea civilitzadora.¹⁶⁴

Un dels punts que destacà Maximiliano Fuentes sobre la visió d'Ors cap al món cultural de l'Alemanya Guillermina, era la consideració per part del filòsof noucentista del gran error dels intel·lectuals alemanys de veure la cultura germànica completament diferenciada de les altres cultures europees. Pel filòsof noucentista, segons Fuentes Codera, l'Imperi Alemany era la protectora dels valors de la cultura europea, ja que barrejava dos conceptes europeus ben diferents: la «llibertat», d'origen germànic i l'«autoritat», d'origen llatí, la qual considerava Ors que fou perduda en els països mediterranis amb les revolucions, liberalismes i democràcies del segle XIX.

Per tant, Fuentes Codera remarcà que el futur d'Europa segons Ors era la política i l'organització germànica (que fins i tot considerà que França adoptaria aquest model) més l'art i la filosofia llatina. Aquestes idees són exemplificades per Fuentes Codera amb la següent reflexió arran del començament de la Gran Guerra:

«Así [...] D'Ors planteaba que el Káiser ya estaba aportando a Francia en forma de Autoridad lo mismo que Napoleón había dado a Europa en forma de una virtud

¹⁶³ FUENTES CODERA, Maximiliano; *«España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural»*; Akal; Madrid; 2014; pàg. 57

¹⁶⁴ Ídem; 57

típicamente germánica, la Libertad <<¿1914 no representaría la réplica contraria, pero simétrica de 1814?>>. A partir de estas ideas, la guerra permitiría poner las bases para una regeneración de Europa en un movimiento que solamente sería posible gracias el <<orgullo de clase>> alemán, es decir, el orgullo de función, al sentido social, al Estado, al Socialismo, en suma <<El hombre-función apreciado por encima del hombre-persona>>».¹⁶⁵

Sobre els pensionats a Alemanya

No hi ha moltes publicacions acadèmiques sobre individus que foren becats per les administracions per anar estudiar a l'Imperi Alemany abans de la Gran Guerra. La major part de les publicacions al respecte són capítols de biografies d'individus que destacaren en els seus camps. Els tres llibres més destacats que han detallat més el viatge dels pensionats a l'Alemanya Guillermina són «*El pensamiento político, economico y social de Manuel Reventós i Bordoy*», escrit per María Encarnación Gómez Rojo i publicat l'any 1993, «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*», escrit per Joan Julià Muné, publicat l'any 2000, i «*Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio*»; escrit per Francisco Gracia Alonso i publicat l'any 2011. En molta menor mesura, no cal oblidar el curt escrit de Fèlix Villagrassa titulat «*Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana*», publicat l'any 2015, on feia un dels llistats més extensos dels pensionats catalans que viatjaren fora del Regne d'Espanya, incloent aquells que foren a l'Imperi Alemany.¹⁶⁶

En el llibre «*El pensamiento político, economico y social de Manuel Reventós i Bordoy*», Gómez Rojo dedica poques pàgines a l'estada de l'economista Manuel Reventós a l'Imperi Alemany. Els punts importants foren el trajecte per viatjar a l'Imperi Alemany, la designació econòmica per realitzar aquest viatge i el que més es destacà de tot fou la seva formació intel·lectual juntament amb els acadèmics que foren els seus tutors, els quals, segons l'autora, foren molt importants en el desenvolupament del pensament de l'economista català.¹⁶⁷

En el cas de la biografia de Julià Muné sobre la figura del filòleg Pere Barnils, li dedicà 17 pàgines a l'estada que va realitzar a la Universitat de Halle entre els anys 1908 i 1912. En aquestes pàgines es detallà el procés de selecció que van realitzar la Diputació de Barcelona per escollir els estudiants que anaren becats a l'Imperi Alemany. A més a més, en aquest llibre s'explica els problemes que tingué Barnils per sobreviure a l'Alemanya Guillermina i les destacades anècdotes com el trencament l'any 1910 amb

¹⁶⁵ Ídem; pàg. 59

¹⁶⁶ VILLAGRASA HERNÁNDEZ; Fèlix «*Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana*»; Afers; Barcelona; 2015; pàg. 21-28

¹⁶⁷ GÓMEZ ROJO, María Encarnación; «*El pensamiento político, economico y social de Manuel Reventós i Bordoy*»; Universitat de Màlaga; Màlaga; 1993; pàg. 26-31

el tutor designat per la Diputació de Barcelona. Però un dels punts interessants de l'obra de Julià Muné, és no tant sols la descripció de les experiències de Pere Barnils sinó també la dels seus companys: Antoni Grieria i Manuel de Montoliu¹⁶⁸. Tot i que Montoliu fou un prolífic escriptor d'articles dedicats a la qüestió germànica pel diari *El Poble Català* durant aquest període, el llibre de Barnils és dels pocs que tracta la seva estada al *Kaiserreich* entre els anys 1908 i 1911.¹⁶⁹

La biografia de Pere Bosch i Gimpera escrita per Francisco Gracia Alonso dedica 40 pàgines per explicar en detall l'estada de tres anys de l'arqueòleg català va fer a Berlín: des dels diners concedits per la *Junta de Ampliación de Estudios*, als seus estudis acadèmics, a les seves vivències a la capital del Segon Reich i a la seva llarga correspondència amb la seva família.¹⁷⁰ Segons Gracia Alonso, l'estada a l'Imperi Alemany no tant sols fou important pel rendiment acadèmic de Bosch i Gimpera, sinó que el convertiren en un fervent germanòfil durant la Gran Guerra:

«En lo personal, la estancia en Alemania convirtió a Bosch en un germanófilo convencido. En una España en la que los sentimientos durante la guerra eran esencialmente francófonos o aliadófilos, destacará la posición intransigente de Bosch en apoyo de la política y la causa del Segundo Reich[...].»¹⁷¹

Bibliografia d'en Joan Maragall com a traductor

L'escriptor modernista Joan Maragall i Gorina fou important pel que fa a la visió del món germànic a Catalunya a finals del segle XIX i principis del segle XX perquè fou dels primers traductors d'importants autors alemanys al català. Un dels primers estudis sobre les traduccions de Maragall és un llibre titulat «*Maragall i Goethe: Les*

¹⁶⁸ El cas de Manuel de Montoliu és destacat perquè durant el període de la Primera Guerra Mundial fou un gran defensor de les Potències Centrals, especialment de l'Imperi Alemany. La germanofília del filòleg tarragoní durant la Gran Guerra ha estat tractada bibliogràficament. Les obres que més destaquen són «*Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*», publicat l'any 1972 i escrit per Fernando Díaz-Plaja, «*Notícies d'abans d'ahir. Llengua i cultura catalanes al segle XX*», publicat l'any 2011 i escrit per August Rafanell, i «*Germanófilos y neutralistas: proyectos tradicionalistas y regeneracionistas para España (1914-1918)*», publicat l'any 2013 a la Revista *Ayer* i escrit per Maximiliano Fuentes Codera [DÍAZ-PLAJA, Fernando; «*Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*»; Dopesa; Barcelona; 1972, pàg. 682-686/ RAFANELL, August; «*Notícies d'abans d'ahir. Llengua i cultura catalanes al segle XX*»; Acontravent; Barcelona; 2011; pàg. 245-281/ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*Germanófilos y neutralistas: proyectos tradicionalistas y regeneracionistas para España (1914-1918)*»; FUENTES CODERA, Maximiliano (ed.); «*La Gran Guerra en los intelectuales: España en Europa*»; Revista *Ayer*; núm. 91; 2013; pàg. 63-92]

¹⁶⁹ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 18-35

¹⁷⁰ GRACIA ALONSO, Francisco; «*Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio*»; Marcial Pons; Madrid; 2011; pàg. 51-90

¹⁷¹ Ídem; pàg. 83

traduccions de Faust», escrit per Jaume Tur i publicat l'any 1974. Aquest escrit fou un dels primers casos que estudià a fons les traduccions fetes per Maragall i la coneixença que tenia el poeta modernista sobre la llengua alemanya.¹⁷²

L'any 1997, la Fundació Joan Maragall publicà un seguit d'articles escrits pel poeta modernista que expressava la seva opinió sobre diferents autors germànics. L'autor d'aquesta recopilació, Enric Bou, escrigué un article introductori titulat «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*». En el començament d'aquest escrit, Bou justificà el títol de l'article en el context d'admiració que es tenia des de Catalunya cap al nord d'Europa:

*«Per un català del tombant de segle [XIX i XX] el «Nord» era una entelèquia que es debatia entre el somni i la realitat. París, Alemanya, Anglaterra, gairebé per aquest ordre exercien una atracció poderosa. Per un nombre significatiu d'autors es quedava a un nivell merament instintiu. En d'altres, però, es materialitzava en uns viatges d'aprenentatge, ritus de pas que resultaven un Rubicó de força corprenedora i els situava en una esfera dels qui havien conegut el més enllà. [...] Uns pocs hi anaren sense bitllet de retorn, la gran majoria en tornaren transformats.»*¹⁷³

Bou destacà les dues constants que tingué Joan Maragall envers la literatura alemanya: primer de tot, la traducció d'obres claus de la literatura alemanya del romanticisme i de finals del segle XIX al català; segon, la incorporació de literats alemanys en la construcció de la seva obra literària.

Segons Bou, els autors més admirats per Maragall foren Goethe (que fou el més destacat i preferit), Friedrich Nietzsche, Richard Wagner i «*Novalis*», els quals foren traduïts pel mateix escriptor modernista. Fins i tot Bou considerava que el «*Faust*» de Goethe i «*Also sprach Zarathustra*» de Nietzsche van servir d'inspiració per algunes obres de Maragall.¹⁷⁴

Bou utilitzà l'obra de Jaume Tur per criticar a Maragall pel fet que no tenia un domini complet de la llengua alemanya, per tant, això repercutia a les traduccions, malgrat la gran aportació del poeta modernista a la incorporació d'autors alemanys a les cultures de la Península Ibèrica:

«Sabem des de fa temps que Maragall no sabia gaire alemany: “Em costa d'entendre bé”, feia a propòsit d'un llibre en aquesta llengua que llegia l'any 1907. Jaume Tur fou el primer en remarcar-ho i a iniciar l'ensorrament de la reputació de Maragall com a “germanista” [...]. Aquest fet és del tot evident per a tots els qui hem llegit Goethe, Nietzsche, Novalis, no en l'original alemany sinó en la “versió” maragalliana. I

¹⁷² TUR, Jaume; «*Maragall i Goethe: Les traduccions de Faust*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1974

¹⁷³ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 5

¹⁷⁴ Ídem; pàg. 6

subratllo, “versió”, oposat a “traducció”, ja que les traduccions de Novalis que féu Maragall són ben lluny de ser un exemple de precisió i de fidelitat a la lletra de l’original alemany. Si per cas és un bon exemple de vibració i d’identificació, per vies més intuïtives que no pas atansades al rigor filològic, amb els textos d’un poeta que per alguna raó decidí que li era particularment suggerent. I, transmeté els seus coetanis íntims [...] i públics [...] és clau per llegir la incorporació del poeta alemany en les cultures peninsulars.»¹⁷⁵

Bou també remarcà el debat acadèmic sobre quin era el moment en el qual Maragall va entrar en contacte amb l’obra de «Novalis». Fins i tot, l’autor de l’article destacà que Manuel de Montoliu va estar dècades buscant una resposta. Per Bou no hi ha cap dubte sobre la clara influència de l’autor germànic sobre Maragall. D’una banda el «Comte Arnau» s’havia inspirat amb «Heinrich von Ofterdingen» i, d’altra banda, el «Cant Espiritual» amb «Geistlichen Lieder».¹⁷⁶

Bou considerava que aquesta admiració de Maragall cap a «Novalis» s’havia de contextualitzar quan a finals del segle XIX hi havia un gran moviment simbolista postromàntic que recuperà els autors més adients pel seu context cultural (com el cas, per exemple, de Charles Baudelaire).¹⁷⁷ A més a més, l’autor de l’article deia que Maragall utilitzava la poesia germànica per trobar-se com a poeta:

«En el cas de Maragall, sembla evident que el poeta català utilitzà el pensament poètic i l’exemple del poeta alemany per tal de retrobar-se a si mateix, i això ho féu justament en el moment just en què estava elaborant el seu pensament literari.»¹⁷⁸

Finalment, Bou sentencià el seu article posant en relleu la importància dels autors romàntics alemanys en l’obra de Joan Maragall:

«Els exemples de Goethe i Novalis presenten a dos nivells, en l’exemple de la poesia el primer, i en el de la reflexió poètica el segon, vies de perfeccionament. Exemples de la llum que ve del nord enllà que impregnaren un poeta i una literatura.»¹⁷⁹

A principis del segle XXI, Lluís Quintana Trias, en el seu article «Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d’Ors)» publicat l’any 2000, va fer una anàlisi sobre les opinions i traduccions que va fer Maragall sobre la figura Goethe, sobretot en l’obra magna de l’escriptor germànic: «Faust». Segons Quintana Trias, Maragall va fer

¹⁷⁵ Ídem; pàg. 7-8

¹⁷⁶ Ídem; pàg. 9

¹⁷⁷ Ídem; pàg. 11

¹⁷⁸ Ídem; pàg. 13

¹⁷⁹ Ídem; pàg. 14

una lectura «parcial», ja que la intenció del poeta modernista era la recerca d'un referent intel·lectual i per tant, amb algú que estigués d'acord amb els seus ideals.¹⁸⁰

L'any 2000 va sortir publicat un article a la revista de literatura *Els Marges* titulat «*Joan Margall i J.W. Goethe. La influència de l'escriptor alemany en el pensament civil de Maragall*», escrit per Roser Campi. En aquest escrit, dedicat a la visió de Maragall en l'obra de Goethe, l'autora fa un resum de les referències literàries i filosòfiques d'autors germànics que tingué el poeta modernista al llarg de la seva vida:

«Tal com la crítica va assenyalar des d'un bon començament, Goethe és una figura capital en l'obra maragalliana, tant per la durada de la influència com per la profunditat. [...] Maragall va llegir Goethe de molt jove i va estar acompanyat sempre de l'autor alemany. Goethe no queda anul·lat per altres autors que van influir Maragall, sinó superposat, especialment a Nietzsche, hereu també de Goethe i cabdal en el pensament polític Maragall que es manifesta en la dècada dels noranta. L'època de més distanciament amb Goethe es produeix potser entre els anys 1904 i 1907, aproximadament, i aquest distanciament afecta sobretot l'estètica; correspondria a l'etapa més marcada per Novalis, mentre que l'art del poeta de Weimar sembla, per contrast, fred i en excés racionalista. Finalment, les posicions del Maragall més madur, les que manté entre 1908 i la seva mort, reflecteixen una forta presència goethiana, mentre que Nietzsche ha perdut força pes; Maragall esdevé un home més complex, més abocat al dolor, que busca en Goethe, i en la pietat cristiana, no pas un model estètic, sinó humà, que li doni força i serenor per afrontar els conflictes propis de l'existència i els reptes d'una realitat social difícil.»¹⁸¹

L'octubre de l'any 2006, la revista digital «*VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català*» va dedica el seu número 2 a la figura de Joan Maragall i a les seves traduccions. A part d'explicar en detall les diferents traduccions fetes pel poeta modernista, en aquest número es troba un dels llistats més complets de les traduccions que portà a terme Maragall al llarg de la seva vida.¹⁸²

¹⁸⁰ QUINTANA TRIAS, Lluís; «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*»; Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona; núm. 19-20; 2000; pàg. 55-68

¹⁸¹ CAMPI, Roser; «*Joan Margall i J.W. Goethe. La influència de l'escriptor alemany en el pensament civil de Maragall*»; *Els Marges*; núm. 68; 2000; pàg. 47

¹⁸² GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; *VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català*; núm. 2; octubre 2006

Bibliografia d'en Joan Maragall com a pensador polític

Hi ha poca bibliografia sobre l'opinió política de Joan Maragall sobre el Segon Reich Alemany. Però la major part dels articles escrits sobre aquest assumpte remarquen la importància del filòsof Friedrich Nietzsche en el pensament del poeta modernista, especialment a principis de la dècada de 1890. Un dels primers llibres en tractar aquest tema fou el d'Eduard Valentí Fiol titulat «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*», publicat l'any 1973. En aquest llibre no només es va fer ressò dels articles de Maragall admirant la figura de Nietzsche, sinó també va incidir en les cartes escrites pel poeta modernista en el seu cercle més íntim. En aquestes cartes, segons Valentí Fiol, es podia veure com Maragall era conscient de l'escàndol que provocarien les seves opinions.¹⁸³

L'any 1988 va sortir una recopilació d'articles escrits per Joan Maragall que foren recopilats per Joan-Lluís Marfany. En el capítol introductor del recull d'articles, Marfany esmentà que Maragall agafà l'exemple de Nietzsche com a canvi de paradigma social:

«El descobriment de Nietzsche, en efecte, li permetia de donar una formulació coherent a la seva íntima convicció que els aparents senyals de crisi i decadència de les societats avançades, en aquesta època finisecular, eren, de fet, símptomes de vida, febre de creixença. Els tradicionalistes, els vells carrinclons, els <<misoneistes>>, remarcaven els aspectes indesitjables d'aquesta modernitat que hom volia importar a Catalunya: corrupció dels costums, apoteosi del demi-monde, inestabilitat política i social, terrorisme anarquista. Senyals de vitalitat –responien els modernistes, Maragall inclòs– que només poden ser condemnats a partir de l'escala de valors d'una ètica irrellevant, de la moral dels febles. La vida era així, i prou. I quan, a les darreries de 1893, l'epicentre mundial del terrorisme va passar de París a Barcelona, Maragall, mig de debò, mig de broma –però ja és significatiu que hi fes broma–, acceptava el fet com un indicati més que Barcelona havia <<entrat en ple dans le mouvement>> i es complaïa més que mai a esverar els lectors del <<Brusi>> interpretant els atemptats com a un retorn a la lluita oberta per la vida, sense encobriments pietosos ni subterfugis moralistes. E que això indicava, és clar, era l'extraordinari optimisme i la confiança en el futur que Maragall tenia, i amb ell tot el sector més jove de la burgesia barcelonina, en aquesta èpica. L'equanimitat davant aquests trasbalsos s'explicava perquè hom estava segur que els febles que hi peririen serien els altres; el retorn a la barbàrie, a l'anar a cops de puny, era celebrat perquè hom estava segur de guanyar.»¹⁸⁴

A més a més, Marfany considerava que Maragall agafà les idees de Nietzsche per remarcar les diferències entre Catalunya i l'Espanya castellana:

¹⁸³ VALENTÍ FIOI, Eduard; «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Esplugues de Llobregat; 1973; pàg. 328-330

¹⁸⁴ MARFANY, Joan-Lluís; «*Articles polítics/Joan Maragall*»; La Magrana; Barcelona; 1988; pàg. 10

«Hom se sentia atret pel vitalisme nietzscheà per una altra raó encara. A Madrid no hi havia bombes, ni atemptats anarquistes, ni trasbalsos d'aquesta mena. Justament, perquè Madrid era la capital, el resum, i el símbol de l'Espanya decadent i exsangüe de les darreries del segle XIX. Catalunya, en canvi, domava, literalment, senyals de vida. ¿Com podria, doncs, seguir endavant i créixer, aquesta cosa viva, lligada a una de morta? [...] I els arguments accessoris, directament o indirectament vinculats a Nietzsche, s'acumulaven sobre aquesta base: tothom podia veure que l'energia històrica residia ara en els països del Nord, als quals pertanyia el futur, mentre els del Sud dequeïen, arrapats a les relíquies arnades del passat; els aris eren la raça superior, els semites la inferior, i els catalans eren gots, i doncs aris, mentre que els castellans no es podien treure del damunt la influència semítica de set segles de dominació àrab.»¹⁸⁵

Wagnerisme a Catalunya

Un dels primers treballs en profunditat sobre l'arribada de Richard Wagner a Catalunya va ser un llibre titulat «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*», escrit per l'Alfonsina Janés Nadal i publicat l'any 1983, coincidint amb el centenari de la mort del compositor. En aquest escrit, Janés dedicà 222 pàgines a com va ser la recepció de l'obra de Richard Wagner, des de l'estrena d'un moment coral de l'òpera «*Tannhäuser*» l'any 1862 fins a l'estrena de «*Parsifal*» al Liceu el Cap d'Any de 1914.¹⁸⁶ El mateix any 1983 va sorgir un llibre titulat «*Wagner i Catalunya. Antologia de textos i gràfics sobre la influència wagneriana a la nostra cultura*», un recull d'escrits sobre Wagner fets entre l'any 1895 fins el 1955. La curta introducció que va fer l'editor d'aquest llibre, Miquel Lerín Vilardell, consistia en fer un repàs de la recepció de Richard Wagner a Catalunya des dels anys 1870 fins els anys 1980, posant en èmfasi les representacions del compositor de Bayreuth fetes al Teatre del Liceu.¹⁸⁷

No tots els escrits sobre la recepció de Richard Wagner es concentren a com es va difondre la seva obra. També hi ha hagut escrits acadèmics que han remarcat el fet que Wagner inspirà la recerca d'un estil nacional català propi a finals del segle XIX i principis del XX. Un dels llibres més destacats sobre aquesta qüestió es titula «*Aproximació de la premsa musical barcelonina dels seus orígens fins al final de la Guerra Civil (1817-1939)*», escrit per Claudi Fuster Sobrepere i publicat l'any 1999. Fins i tot el treball de Fuster fou la base que utilitzà Josep Termes per parlar dels models musicals del catalanisme en el seu llibre «*Història del catalanisme fins el 1923*»,

¹⁸⁵ Ídem; pàg. 11

¹⁸⁶ JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983; pàg. 22-244

¹⁸⁷ LERIN VILARDELL, Miquel (ed.); «*Wagner i Catalunya. Antologia de textos i gràfics sobre la influència wagneriana a la nostra cultura*»; Cotal; Barcelona; 1983; pàg. 9-20

publicat l'any 2000. Claudi Fuster utilitza la figura del compositor català Felip Pedrell i Sabaté per explicar l'adopció del model wagnerià en el món musical català:

«Amb la intenció de donar una òpera nacional catalana, a la manera que Wagner ho féu a Alemanya, <<Els Pirineus>> [...] no van fer que consagrar la invasió d'una estètica que trobà un camp força adobat amb la recuperació, en marxa, de la llengua, les glòries passades i l'esperit nacional.»¹⁸⁸

Fusté remarcà que la fundació de l'Orfeó Català l'any 1891 va ser beneficiosa per l'expansió del wagnerisme a Catalunya:

«Aquesta evolució estètica afavorí, per nova, la influència wagneriana. Aquí es tractava de fer una nova música, d'acord amb un país jove renaixia però amb un passat gloriós, amb una cultura i ara s'hi creava (pensem en els Jocs Florals), amb un nou teixit social que apostava per la indústria, i que, immodestament, pensàvem que tot això ens feia assemblar a Alemanya. Wagner era l'ideal: Com no identificar-s'hi [...].

Així, doncs, els valors ètnics i tradicionals, deformats per la Renaixença en confluïr amb la doctrina wagneriana, determinen l'espai creatiu català a la recerca d'un drama nacional [...].»¹⁸⁹

Un cop entrat el segle XXI, va sortir publicat l'any 2001 un especial de la revista Terra Nostra sobre la recepció del compositor de Bayreuth a Catalunya titulat «*El Wagnerisme a Catalunya*», escrit per Maria Infiesta. A diferència d'altres escrits sobre la recepció de Richard Wagner a Catalunya, l'escrit d'Infiesta es concentra essencialment amb els autors que van portar l'obra del compositor de Bayreuth al Principat: des de Joaquim Marsillach, passant per Josep de Letamendi fins a il·lustres membres de l'Associació Wagneriana com seria Joaquim Pena, Miquel Domènech Español o Xavier Viura.¹⁹⁰ Posteriorment, Infiesta, juntament amb Jordi Mota, publicaran l'any 2008 un llibre titulat «*Richard Wagner et la littérature espagnole. Le wagnerisme a la Catalogne*». La major part del llibre és un estudi de les influències d'autors espanyols a la literatura de Richard Wagner. Les últimes 35 pàgines del llibre és el resum del que Infiesta havia publicat l'any 2001.¹⁹¹

En les últimes dècades, la revista de l'Associació Wagneriana de Barcelona ha anat publicant alguns articles relacionats amb l'arribada de l'obra de Richard Wagner a finals del segle XIX i principis del segle XX. Un exemple destacat el trobaríem en un article que fou publicat l'any 2005 amb el títol de «*L'Ateneu barcelonès i el Wagnerisme a*

¹⁸⁸ TERMES, Josep; «*Història del catalanisme fins al 1923*»; Pòrtic; Romanyà de la Selva; 2000; pàg. 348

¹⁸⁹ Ídem; pàg. 349

¹⁹⁰ INFUESTA, Maria; «*El Wagnerisme a Catalunya*»; Terra Nostra; núm. 43; maig 2001

¹⁹¹ INFUESTA, María i MOTA, Jordi; «*Richard Wagner et la littérature espagnole. Le wagnerisme a la Catalogne*»; Infiesta; Barcelona; 2008

Catalunya», escrit per Montserrat Vila. Per l'autora, l'Ateneu va tenir una importància cabdal en la difusió de l'obra del compositor de Bayreuth. Fins i tot remarcà com algunes de les conferències més destacades de la Wagneriana dels primers anys del segle XX foren llegides a la mateixa seu de l'Ateneu.¹⁹²

¹⁹² VILA, Montserrat; «*L'Ateneu barcelonès i el Wagnerisme a Catalunya*»; *Wagneriana catalana*; núm. 22; 2005

CAPÍTOL PRIMER

Model Universitari: la gran importància dels becaris que viatjaren a l'Alemanya Guillermina

La victòria de la coalició catalanista Solidaritat Catalana a les eleccions provincials del març de l'any 1907 provocà l'arribada d'Enric Prat de la Riba a la Presidència de la Diputació de Barcelona. Era la primera vegada que una de les institucions més destacades de Catalunya era governada per un president no vinculat als partits dinàstics, fet que no es produïa des del naixement de la Restauració Borbònica a la dècada de 1870.¹⁹³ Des del 1907 fins a la seva mort l'any 1917, Prat de la Riba va prioritzar la dinamització d'una potent política cultural. Des de finals del segle XIX a Catalunya hi havia un gran moviment cultural que afectà a diverses institucions del territori, com seria el cas de l'Ateneu Barcelonès.¹⁹⁴ La conflictivitat política i social del Regne d'Espanya a partir de l'any 1898, l'aparició del catalanisme polític entre els anys 1899 i 1901 i el dinamisme cultural havien provocat l'augment d'una demanda més gran per regenerar la política cultural de les institucions.¹⁹⁵

La necessitat de regeneració també era una reivindicació destacada en el món universitari català. Per exemple, durant els últims anys del segle XIX i principis del segle XX, el Govern Espanyol tenia el control absolut de la Universitat de Barcelona pel que fa al professorat, als pressupostos i als programes d'estudi.¹⁹⁶ Des de finals del segle XIX hi hagueren veus que reivindicaren la necessitat de crear una entitat universitària que donés resposta a les necessitats intel·lectuals catalanes. En una intervenció feta a l'Ateneu Barcelonès l'any 1898, l'arquitecte Lluís Domènech i Muntaner havia fet un discurs on reivindicava la necessitat de crear una universitat no dependent del Govern Central:

«És menester fer autònoma la universitat de Catalunya: que s'organitzi més àmplia i pràctica, disposant d'allò que l'estat hi destina ara i d'allò que Catalunya, mestressa dels seus recursos, té l'obligació d'afegir-hi. Cal que es triï i es formi el seu professorat i els seus directors amb els procediments que li sembli. Que cridi cada any a les seves càtedres algunes de les grans capacitats estrangeres per donar-hi cursos curts i

¹⁹³ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia»; Proa; Barcelona; 1996; pàg. 46

¹⁹⁴ CASASSAS YMBERT, Jordi; «Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX»; La Magrana; Barcelona; 1990; pàg. 120-121

¹⁹⁵ BALCELLS, Albert; «Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 9-12

¹⁹⁶ Ídem; pàg. 7

*pràctics de les especialitats i dels descobriments, experiències i operacions novament fetes.»*¹⁹⁷

Un cop entrat en el segle XX, el Govern Espanyol era reticent a acceptar la investigació i la divulgació superior de la cultura catalana en la llengua pròpia. Per aquest motiu, es celebrà el Primer Congrés Universitari Català als dies 31 de gener fins el 2 de febrer de 1903 a Barcelona, on es va promoure la creació dels Estudis Universitaris Catalans, una universitat paral·lela i no oficial.¹⁹⁸

En aquest context, una de les primeres accions que va fer Prat de la Riba l'any 1907 fou la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, la tasca del qual era regularitzar i promoure els diferents aspectes de la cultura i de la llengua catalanes. El primer president de l'entitat fou Antoni Rubió i Lluch (1856-1937), el qual conservà el càrrec fins a l'any 1915. Poc després l'IEC es convertí en el òrgan institucional per administrar el món de l'alta cultura catalana, convertint-se així en una de les organitzacions més destacades durant la Presidència de Prat de la Riba a la Diputació de Catalunya, entre els anys 1907 i 1917, i la Mancomunitat, entre els anys 1914 i 1923.¹⁹⁹ Un dels exemples més destacats de la importància que li donà el nou Govern de la Diputació Provincial a la protecció del món cultural català fou un discurs titulat «*En Prat de la Riba propulsor eminentíssim de la cultura catalana*», llegit per l'escriptor i recent membre de la Lliga Regionalista Jaume Bofill i Mates el dia 23 de desembre de l'any 1910 en motiu de la publicació de la segona edició de «*La Nacionalitat Catalana*» d'Enric Prat de la Riba. Cal tenir en compte que aquest discurs formava part d'un homenatge organitzat per Joan Maragall per exaltar la figura del llavors President de la Diputació de Barcelona després dels convulsos esdeveniments de la Setmana Tràgica. En aquest discurs, Bofill defensà la necessitat de crear una potent política cultural perquè la cultura del país no caigués sota el poder d'institucions estrangeres:

*«A la solidaritat cultural universal hi és admès el què aporta quelcom de propi i humà al patrimoni de la civilització. A la conservació i a l'augment d'aquest patrimoni, del qual se'n beneficia tota la humanitat, tots els pobles estan obligats a contribuir-hi. Al poble qui no compleix el seu destí, qui popa de la civilització com un paràsit, sense preocupar-se d'enriquir-la, se li aplica un protectorat cultural. Així, per exemple, el que exerceix Alemanya sobre l'Estat Espanyol, amb les seves excavacions numantines.»*²⁰⁰

¹⁹⁷ MONÉS PUJOL-BUSQUETS, Jordi; «*El Congrés de 1903*»; Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació; núm. 5; 2001-2002; pàg. 135

¹⁹⁸ BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 12-16

¹⁹⁹ Ídem; pàg. 45-52

²⁰⁰ BOFILL MATES, Jaume; «*Prat de la Riba i la cultura catalana*»; Edicions 62; Barcelona; 1979; pàg.

L'any 1907, el Govern Espanyol va crear la *Junta de Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas*, la qual depenia del Ministeri d'Instrucció Pública. Basada en altres organitzacions similars creades per altres organitzacions estatals europees, aquesta institució promovia la connexió dels estudis universitaris del Regne d'Espanya en altres centres estrangers. A part de la influència fora de l'Estat, a la *Junta* admeteren, a les pàgines 50 i 51 de la memòria del primer any, que l'Institut d'Estudis Catalans era una referència pel que fa a la modernització dels coneixements en humanitats:

«A más del ejemplo de otros países, hay ya una experiencia en España que justifica una cierta esperanza en que esa iniciativa ha de ser, más tarde ó más temprano, recogida.

Fundado mientras el proyecto análogo de la Junta se hallaba paralizado en el Ministerio, funciona ya en Barcelona un Institut d'Estudis Catalans, creado por la Diputación para la superior investigación científica de todos los elementos de la cultura catalana; publicación de trabajos sobre Historia, Arqueología, Literatura y Derecho; formación de un Archivo y Biblioteca; apertura de concursos, conferencias, misiones de exploración, etc.»²⁰¹

Entre els anys 1908 i 1911, es concediren les primeres beques de la *Junta de Ampliación de Estudios*. Els pressupostos del Govern Espanyol destinaven més d'un milió de pessetes a sufragar més de 200 subvencions a fora de l'Estat. Com que la *Junta* disposava d'uns recursos econòmics molt superiors als que tenia la Diputació de Barcelona, l'administració Prat de la Riba aprofità la situació i va promoure que diversos estudiosos catalans obtinguessin les beques del Govern Espanyol per anar estudiar a l'estranger.²⁰² Fins i tot la Diputació de Barcelona, mitjançant l'IEC, va finançar algunes beques per anar estudiar fora de l'Estat.²⁰³

La importància que la Diputació de Barcelona donà als becaris catalans a l'estranger es veié reflectida en el discurs de Jaume Bofill i Mates esmentat abans, on destacà com era de primordial el fet de què els estudiants anessin a altres indrets del món per absorbir la informació necessària per crear una Catalunya potent:

«L'enviu de pensionats a estudiar o , més ben dir, a aprendre d'estudiar, d'investigar i d'organitzar, a l'estranger, ens és absolutament urgent indispensable. És l'única manera de provocar, com ha fet el Japó, una ràpida assimilació de cultura. És l'única manera d'improvisar el primer grau d'una civilització.»²⁰⁴

²⁰¹ VILLAGRASA HERNANDEZ; Fèlix *«Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana»*; Afers; Barcelona; 2015; pàg. 23

²⁰² CASASSAS YMBERT, Jordi; *«La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme»*; Pòrtic; Barcelona; 2017; pàg. 166-167

²⁰³ JULIÀ MUNÉ, Joan; *«Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre»*; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 20

²⁰⁴ BOFILL MATES, Jaume; *«Prat de la Riba i la cultura catalana»*; Edicions 62; Barcelona; 1979; pàg. 96

Els destins més destacats que anaren aquests pensionats foren la República Francesa, el Regne d'Itàlia, el Regne Unit, Bèlgica i els Estats Units d'Amèrica. Però hi hagueren molts becaris que també estudiaren a l'Imperi Alemany.²⁰⁵

El Segon Reich Alemany era un dels països amb un dels sistemes universitari més avançats del món a finals del segle XIX i principis del segle XX. El sistema universitari havia gaudit en els territoris germànics d'un gran prestigi durant segles. Per exemple, el model creat pel Baró Wilhem von Humboldt (1767-1835) l'any 1805 havia arribat a ser un dels més destacats a Europa. La fundació de l'Imperi Alemany va accelerar el prestigi del sistema universitari germànic. A més a més, durant les més de quatre dècades que existí l'Alemanya Guillermina, també augmentà la qualitat de les escoles tècniques, les quals es convertiren en la institució formativa del creixent sector serveis germànic. Socialment, les universitats i les escoles tècniques eren vistes per la creixent classe mitjana de l'Imperi Alemany com una via d'ascensió social. Per aquesta motius, els professors universitaris i de les escoles tècniques alemanys gaudien d'un gran prestigi i reconeixement.²⁰⁶ Durant els últims anys del segle XIX i primers anys del segle XX, el sistema universitari del *Kaiserreich* augmentà el nombre d'estudiants: dels 11.000 estudiants que havia matriculats a les universitats alemanyes l'any 1860 es passà a 60.000 estudiants l'any 1914, dels quals 4.000 eren dones.²⁰⁷ Moltes de les universitats doblaren el nombre d'estudiants en pocs anys, per exemple, l'any 1885, a les facultats de Dret hi havia apuntats 4.682 alumnes, mentre que a l'any 1906, la xifra de matriculats havia augmentat fins els 11.678.²⁰⁸

Les principals universitats de l'Imperi Alemany estaven situades a Berlín, Breslau, Hamburg, Halle and der Saale, Leipzig, Jena, Munic, Tubingen, Bonn, Freiburg de Brisgòvia, Estrasburg, Göttingen, Erlange, Würzburg, Marburg, Greiswald, Rostock, Kiel, Münster, Königsberg i Heidelberg.²⁰⁹

Tècnics: científics, metges i economistes

Quan a partir de l'any 1908 els estudiants becats per la Diputació de Barcelona i la *Junta de Ampliación de Estudios* començaren a viatjar arreu del Continent Europeu, l'Imperi Alemany era tecnològicament un dels estats més moderns del món. Per començar, el *Kaiserreich* Alemany era un estat amb una gran enginyeria de les

²⁰⁵ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*»; Pòrtic; Barcelona; 2017; pàg. 169

²⁰⁶ STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 105

²⁰⁷ SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 178

²⁰⁸ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 70

²⁰⁹ Ídem; pàg. 70

comunicacions: L'any 1906 posseïa 23.000 kilòmetres de vies fluvials, 45.000 kilòmetres de carreteres i 118.000 kilòmetres de telègrafs. La indústria naval, la qual posseïa un estol mercant de 4.154 vaixells l'any 1906, i la siderúrgica eren capaces de rivalitzar a les indústries del Regne Unit i dels Estats Units d'Amèrica²¹⁰. A més a més, era un dels estats més competitius a nivell industrial: Destacaven les zones industrials de la Zona del Ruhr (la més nombrosa i important) la Zona del Saarland i d'Alsàcia-Lorena, la Zona del Regne de Saxònia i la zona de la província prussiana de Silèsia.²¹¹

Gràcies al seu sistema universitari, el Segon Reich Alemany era capdavanter en descobriments científics en els camps de la medicina, la química i la tecnologia. A partir de la dècada de 1890, gràcies a la seva capacitat industrial, l'Imperi Alemany s'havia convertit en la primera potència econòmica del Vell Continent. Aquest fet, sumat a algunes polítiques socials que havia fet el Govern del *Kaiserreich* a finals de la dècada de 1880, havia suposat un augment del salari general de la població i va fer que per primer cop en la seva història Alemanya visqués en un cert estat del benestar.²¹²

Per aquest motiu, la major part dels becats que anaren a l'Imperi Alemany, eren enginyers, científics i economistes. El mateix Prat de la Riba, en una memòria de la Diputació de Barcelona, titulada «*Obres públiques, cultura, beneficiència, hisenda provincial. Memòria adreçada a la Diputació de Barcelona pel seu President el 29 de novembre de 1910*», considerava que per anar estudiar humanitats era preferible viatjar al Regne d'Itàlia mentre que per estudiar matèries tècniques era recomanable anar països com l'Imperi Alemany i al Regne Unit:

«[...]avui me limitaria als següents: un o dos a Roma, a estudiar arqueologia i història clàssica[...]; altres a Alemanya i Estats Units per anar instituint o desenrotllant l'ensenyança tècnica en la Universitat Industrial; un a Anglaterra i Alemanya a estudiar les finances de les corporacions administratives corresponents a les Diputacions espanyoles; i dos o més enginyers a Anglaterra i Alemanya, a estudiar carreteres i als Estats Units a estudiar els ferrocarrils, base de l'enfortiment de la nostra oficina d'obres públiques.»²¹³

En el camp de l'enginyeria, destaquen els casos de Rafael Campalans i Puig (1887-1933) i de Josep Baltà Rodríguez de Cela (1866-1937). Campalans fou pensionat l'any 1911 a la ciutat prussiana de Charlottenburg per estudiar l'arquitectura industrial. Tot i que Campalans visità les principals construccions d'edificis industrials, el seu interès extraoficial en la seva visita a Charlottenburg fou el contacte directe amb el moviment socialista alemany, el qual era un dels partits més poderosos del Segon Reich. D'altra banda, Baltà Rodríguez de la Cela, professor i director de l'Escola d'Enginyers de

²¹⁰ Ídem; pàg. 70

²¹¹ Ídem; pàg. 73

²¹² STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 116

²¹³ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 3*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 535

Terrassa entre els anys 1904 i 1936, va viatjar l'any 1909 a diverses indústries electroquímiques, com la *Badische Sodafrabrik*, per conèixer el procés industrial d'obtenció de la sosa i el clor electrolític.²¹⁴

En el camp de la ciència mèdica, la majoria d'estudiants que anaren a l'Imperi Alemany foren majoritàriament per estudiar el camp de la psicologia i la psiquiatria. El metge Joan Alzina Melis (1879-1979), especialista en psicopedagogia i psiquiatria infantil, fou becat per estudiar psiquiatria a la Universitat de Munic l'any 1912, i fou alumne d'Emil Kraepelin (1856-1926) i d'Ernst Rüdin (1874-1952). Durant la seva estada a Múnic, Alzina estudià el sistema nerviós al laboratori del prestigiós psiquiatre Alois Alzheimer (1864-1915). L'enginyer industrial, naturalista i psicòleg Antoni Llorens i Clariana, el qual havia iniciat els seus estudis de psicologia als Estats Units d'Amèrica l'any 1908, va ser becat per viure durant sis mesos a Leipzig. Allà estudià psicologia animal, psicologia ètnica i formació dels conceptes en cultures superiors. Llorens Clariana fou alumne del filòsof i filòleg Wilhem Wundt (1832-1920), en matèria de psicologia ètnica, i de l'historiador Karl Gotthard Lamprecht (1856-1915), en matèria de formació dels conceptes en cultures superiors.²¹⁵

Finalment trobaríem els estudiosos de les finances. A principis de segle XX, hi hagué un nucli d'estudiants universitaris que eren partidaris d'una economia imperialista i proteccionista. A més a més, aquests estudiants volien que es realitzessin a Catalunya estudis d'economia científica. Els estudiants més destacats foren Josep Maria Tallada i Paulí (1884-1946), Aureli Ras, Ramon Rucabado i Comerma (1884-1966), Manuel Raventós i Bordoy (1889-1942) i Miquel Vidal i Guardiola (1887-1961).²¹⁶ Alguns d'aquests individus havien sigut deixebles d'Antonio Flores de Lemus (1876-1941), catedràtic d'economia de la Universitat de Barcelona entre 1904 i 1906. Flores de Lemus els va introduir en els estudis bàsics dels clàssics de l'economia alemanya.²¹⁷

Després de la victòria de Prat de la Riba a la presidència de la Diputació de Barcelona l'any 1907, un grup de joves vinculats ideològicament amb la defensa del proteccionisme financer crearen la Societat d'Estudis Econòmics. Aquesta organització acadèmica es caracteritzava pel rebuig del liberalisme clàssic britànic i francès i defensava propostes provinents de l'escola econòmica nacionalista alemanya. Els economistes germànics admirats per la Societat d'Estudis Econòmics foren Friedrich List (1789-1846), Gustav von Schmoller (1838-1917), Carl Menger (1840-1921), Werner Sombart (1863-1941) i Maximilian Weber (1864-1920). Aquests estudiants

²¹⁴ BALTÀ MONER, Jordi; «*El Dr. Jordi Baltà de Cela (1866-1937), un pedagog desconegut a la seva vila*»; Revista del Penedès, publicació de l'Institut d'Estudis Penedesencs; núm. 24; 2011; pàg. 68

²¹⁵ BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 45-52

²¹⁶ ROCA, Francesc; «*Política econòmica i territori a Catalunya (1901-1939)*»; Ketres, Barcelona; 1979

²¹⁷ COSTA RUBIAL, Oscar; «*L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional*»; Institut Cambó; Barcelona; 2002; pàg. 69

organitzarien cursos i activitats amb el recolzament de la Càtedra d'Economia Social, vinculada a l'Institut d'Estudis Catalans. Per tant, tenien el suport de la Diputació de Barcelona. A més a més, aquestes activitats organitzades per la Societat d'Estudis Econòmics estaven recolzades pel Foment del Treball de Barcelona.²¹⁸

Quan la Diputació de Barcelona i l'Administració Central de l'Estat començaren a donar beques per anar estudiar a l'estranger, alguns membres de la Societat d'Estudis Econòmics començaren a estudiar becats a l'Imperi Alemany. Els casos més destacats foren el de Manuel Reventós i, sobretot, el de Miquel Vidal Guardiola.²¹⁹

Manuel Reventós fou becat tant per la *Junta de Ampliación de Estudios* com per la Diputació de Barcelona per estudiar economia a Düsseldorf i a Berlín entre els anys 1911 i 1914. Amb l'esclat de la Gran Guerra el 1914, tornà a Catalunya i es convertí en professor de l'Escola d'Arts i Estudis Comercials i de l'Escola d'Administració Pública, creades durant la Mancomunitat. Posteriorment es convertí en un dels prioners en els estudis de sociologia a Catalunya.²²⁰

Miquel Vidal i Guardiola es llicencià en Dret l'any 1905. Seguint el consell d'Antonio Flores de Lemus, el qual era professor seu a la Universitat de Barcelona, Vidal i Guardiola amplià els seus estudis a Berlín entre els anys 1907 i 1908. Durant la seva estada a la Universitat Humboldt de Berlín, Vidal i Guardiola fou alumne de Werner Sombart i de Max Weber. A partir de 1908 fins el 1911, Vidal i Guardiola continuà viatjant a l'Imperi Alemany. Fins i tot l'any 1911 treballà a l'administració local de la ciutat de Colònia.²²¹

Durant el temps que estigué a Berlín, Vidal i Guardiola es convertí en el corresponsal a l'Imperi Alemany del setmanari catalanista conservador noucentista *La Cataluña*, fundat per Carles Jordà i Fages (1883-1935), enginyer industrial i polític vinculat a la Lliga Regionalista. Aquesta revista existí entre els anys 1907 i 1912. Durant els anys 1907 i 1908, Vidal i Guardiola es dedicà a traduir articles del setmanari polític austríac *Oesterreichische Rundschau*; però la tasca més destacada que va fer per *La Cataluña* va ser escriure un seguit d'articles on es descrivia detalladament el model social i econòmic del *Kaiserreich* Alemany. A més a més, Vidal i Guardiola defensava la necessitat d'aplicar el model social i econòmic germànic a les institucions catalanes.²²² Durant els anys 1907 i 1908, molts d'aquests articles també foren publicats al diari

²¹⁸ Ídem; pàg. 70

²¹⁹ Ídem; pàg. 69

²²⁰ GÓMEZ ROJO, María Encarnación; «*El pensamiento político, económico y social de Manuel Reventós i Bordoy*»; Universitat de Màlaga; Màlaga; 1993; pàg. 26

²²¹ RIBAS, Frederic; «*Miquel Vidal i Guardiola, l'oblit dels seus perfils*»; Revista de Catalunya; núm. 204; 2005; pàg. 94-101

²²² GUIRAO, Antoni; «*«La Cataluña»>>; ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914»;* Universitat de Barcelona; Barcelona; 1997; pàg. 579

catalanista progressista *El Poble Català*. A més a més de defensar el model alemany, Vidal Guardiola utilitzà aquests articles per expandir les idees dels pensadors econòmics germànics a l'opinió pública catalana.²²³ Quan tornà de Berlín, Vidal i Guardiola deixà de ser corresponçal de *La Cataluña* a l'Imperi Alemany, però continuà col·laborant en els següents anys, fins i tot amb articles relacionats amb el Segon Reich.²²⁴

Tot i que no dedicà masses línies a escriure sobre el model universitari alemany, Vidal i Guardiola admirava l'eficiència pragmàtica del món acadèmic germànic. En un dels articles escrits des de Berlín, titulat «*Alemania. Burocracia. – Carta abierta al amigo M. Reventós. - II*», publicat a *La Cataluña* el dia 28 de març de l'any 1908, Vidal i Guardiola defensà la necessitat de fer estudis d'administració a l'Imperi Alemany, ja que d'aquesta manera es formarien funcionaris eficients per les administracions catalanes:

*«Alemania ofrece un vastísimo campo de estudio á todo catalán que quiera prepararse para la carrera administrativa. [...] si Alemania nos ofrece algo ó mucho que no tenemos aquí, es un deber social por parte de los directores de nuestras corporaciones político-administrativas (representantes en esto como en todo del interés social) procurar que vayan á Alemania á prepararse no dos, ni cinco, ni diez, sino ciento y muchos cientos de los futuros empleados, pues la obra de pocos – por esforzados que ellos sean- correrá siempre el peligro de perderse en el vacío entre la burla de las gentes.»*²²⁵

Humanistes

Durant la segona meitat del segle XIX, hi hagueren intel·lectuals alemanys que estaven interessats per la llengua i la cultura catalanes, fins el punt que es crearen nuclis catalanòfils a les universitats de l'Imperi Alemany. A més a més, alguns d'aquests acadèmics mantenien una relació epistolar amb intel·lectuals catalans. Un dels exemples més destacats fou el del poeta, filòleg, hispanista i catalanòfil Johannes Fastenrath (1839-1908).

Johannes Fastenrath fou traductor de diverses obres literàries castellanes i catalanes a l'alemany. L'any 1888, Fastenrath visità Barcelona i l'any 1891 publicà una antologia de poetes catalans contemporanis precedida d'un estudi lingüístic i literari que rebé el

²²³ COSTA RUBIAL, Oscar; «*L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional*»; Institut Cambó; Barcelona; 2002; pàg. 70

²²⁴ Com seria el cas de l'article «*Prusia y Cataluña*», publicat a *La Cataluña* el dia 27/03/1909 [RIBAS, Frederic; «*Miquel Vidal i Guardiola, l'oblit dels seus perfils*»; Revista de Catalunya; núm. 204; 2005; pàg. 94-101]

²²⁵ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Burocracia. – Carta abierta al amigo M. Reventós. - II*», *La Cataluña*, Any II, núm. 26 (28/03/1908), pàg. 200

nom de «*Catalanische Traubadoueder Geganwart*». El poeta alemany tingué al llarg dels anys una gran relació epistolar amb l'escriptor i sacerdot Jacint Verdaguer i Santaló (1845-1902) i el seu cosí germà, l'advocat i polític Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918).²²⁶ Durant els anys 1891 i 1892, el setmanari catalanista conservador *La Veu de Catalunya* publicà diversos articles de Fastenrath, principalment sobre temes literaris, lingüístics o històrics. Aquests articles eren originàriament cartes enviades a Verdaguer i Callís. Fins i tot, *La Veu de Catalunya* es va fer ressò de la traducció feta per Fastenrath de la trilogia «*Los Pirineus*», de Víctor Balaguer i Cirera (1824-1901).

El setmanari catalanista també es va fer ressò de les traduccions a l'alemany d'obres de Jacint Verdaguer i de l'escriptor realista Narcís Oller i Moragas (1846-1930). Un altre catalanòfil alemany destacat fou l'escriptor Viktor Martin Otto Denk (1853-1918), el qual tingué una gran correspondència amb l'escriptor Joaquim Rubió i Ors (1818-1899), President de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona entre els anys 1878 i 1889, i Rector de la Universitat de Barcelona l'any 1899.

L'existència dels catalanòfils acadèmics alemanys també fou aprofitada per diferents intel·lectuals catalans per criticar la situació del món acadèmic català. Per exemple, el canonge i escriptor Jaume Collell i Balcells (1846-1932), en un article titulat «*Es una vergonya*», publicat a «*La Veu de Catalunya*» el 25 de gener de l'any 1891, havia criticat la Universitat de Barcelona perquè no hi havia cursos formals de literatura catalana, mentre que si se'n feien a diferents universitats alemanyes.²²⁷

Amb l'arribada de Prat de la Riba a la Presidència de la Diputació de Barcelona i la creació de la *Junta de Ampliación de Estudios* va augmentar el contacte entre els humanistes catalans i les universitats alemanyes. Part dels humanistes que van anar a estudiar a les universitats de l'Imperi Alemany influïren en l'evolució cultural catalana.

El filòleg i historiador Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982) aprofità la beca ministerial per anar fer de lector de filologia romànica a la Universitat de Hamburg entre els anys 1911 i 1913, i realitzà un seguit de recerques sobre manuscrits de l'escriptor i missioner medieval Ramon Llull (1232-1316), els documents dels quals estaven situats a les biblioteques de Munic i Innchen (Tirol). Gràcies a la seva estada a Hamburg, Rubió Balaguer aprengué el funcionament, l'organització i la classificació de les biblioteques alemanyes. Quan tornà a Catalunya, Rubió Balaguer utilitzà els nous coneixements per estructurar la Biblioteca de Catalunya (la qual s'estava organitzant des de l'IEC a partir de l'any 1907), fet que permeté la seva obertura al públic l'any 1914. Des de l'any 1914 fins el 1939, Rubió Ors esdevingué el seu primer director.²²⁸

²²⁶ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 342

²²⁷ Ídem; pàg. 343

²²⁸ BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 45-52

D'altra banda hi hauria l'arqueòleg i historiador Pere Bosch i Gimpera (1891-1974), el qual se'n va anar a Munic i a Berlín per estudiar religió i mitologia gregues entre els anys 1912 i 1914. Durant aquest temps fou alumne de prestigiosos historiadors com Eduard Meyer (1855-1930) i August Frickenhaus (1882-1925) i de prestigiosos filòlegs de literatura clàssica com Ulrich von Wilamowitz-Möllendorf (1848-1932) i Gustaf Kossina (1858-1931). A partir de la seva estada a l'Imperi Alemany, Bosch i Gimpera es decantà pels estudis de prehistòria, i es convertí en el primer prehistoriador de formació científica i moderna de la Península Ibèrica.²²⁹

Pel que fa al món de les arts, la major part dels estudiants anaren a la ciutat de Dresden. Aquest seria el cas de l'escultor Antoni Badrinas i Escudé (1882-1969), el qual visqué a la capital del Regne de Saxònia entre els anys 1909 i 1914, i del músic Joan Llongueras i Badia (1880-1953), el qual va fer un estudi sobre la gimnàstica rítmica i la pedagogia moderna musical.²³⁰

Però hi hagueren dos becats al Segon Reich que serien claus per la visió d'Alemanya en els últims anys de la *Belle Époque* a Catalunya: el filòleg Manuel de Montoliu i de Togodes (1877-1961) i el filòsof noucentista Eugeni d'Ors Rovira (1882-1954).

El cas de Manuel de Montoliu

Manuel de Montoliu i de Togodes, nascut a Barcelona el 30 d'abril de l'any 1877, provenia d'una importat família aristocràtica del Camp de Tarragona. El seu pare, Plàcid-Maria de Montoliu i de Sarriera (1828-1899), arribà a ser alcalde de Tarragona entre els anys 1865 i 1867 i en temps de la Restauració Borbònica, fou membre del Partit Conservador: va ser diputat pel districte de Tarragona entre els anys 1876 i 1881 i senador entre els anys 1884 i 1885. Durant els seus primers anys de vida, Montoliu estudià el batxillerat amb els jesuïtes de Manresa. L'any 1896 es llicencià en Filosofia i Lletres i l'any 1903 es doctorà a Madrid.²³¹ A partir de l'any 1898 començà a col·laborar en revistes literàries com *L'Avenç*, *Pèl i Ploma* i *Juventut*.²³²

Els anys d'estudiant de Manuel de Montoliu estan poc investigats però a partir de les publicacions fetes en aquest període se sap que estava vinculat amb el moviment modernista i amb el catalanisme. Una de les descripcions més detallades sobre en

²²⁹GRACIA ALONSO, Francisco; «*Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio*»; Marcial Pons; Madrid; 2011; pàg. 51-83

²³⁰ FREIXA, Mireia; «*Antoni Badrinas, 1882-1969: Una vida dedicada a l'art*»; Fundació Caixa Terrassa, Terrassa; 2003; pàg. 3

²³¹ ROVIRA SORIANO, Jordi; «*Any Montoliu*»; *La Vanguardia Tarragona*; (14/1/2011); pàg. 4 [Suplement de *La Vanguardia*, Any CXXX, núm. 46.431, 14/1/2011]

²³² JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 23

Manuel de Montoliu d'aquells anys fou feta per l'escriptor i poeta Josep Maria de Sagarra i de Castellarnau (1894-1961) en el seu llibre titulat «*Memòries*», publicat l'any 1954. Sagarra, el qual era parent llunyà de la família Montoliu, considerava que el filòleg tarragoní havia sigut el «*primer home de lletres amb qui vaig tenir contacte i que en certa part col·laborà en les meves produccions inicials*»²³³ quan tenia entre set i vuit anys. Sobre en Montoliu de finals del segle XIX i principis del segle XX, Sagarra el descriu com un individu atípic dintre dels ambients aristòcrates catalans de l'època:

«*Aleshores Montoliu era un xicot de vint-i-dos o vint-i-tres anys, i entre les ràncies famílies de Barcelona amb les quals estava emparentat tenia fama, com tots els seus germans, de bellesa física i de positiu talent; però era considerat com un revolucionari, un modernista i un catalanista, coses que entre les consciències emmidonades de l'època no eren precisament massa recomanables.*»²³⁴

Però el que més destaca Sagarra de Montoliu és la seva producció com a literat i com a traductor de publicacions vinculades al món modernista:

«*Montoliu acabava de publicar un llibre de versos i una traducció de la Vita Nuova de Dant. Respirava l'atmosfera de L'Avenç i el de Pèl i Ploma i fins donava lliçons a una criatura com jo [...]. Montoliu, amb altres exaltats del modernisme i en unes golfes que tenia davant de la catedral el pintor Alexandre de Riquer, llegia i cimentava la Divina Comèdia i s'emborratxava materialment de Burne Jones, de Dante Gabriel Rosetti i de tot el pre-rafaelisme, que, en aquella època, representava el plat més exquisit.*»²³⁵

Un cop doctorat, Montoliu es casà amb la violinista Júlia Vidal i, fins a l'any 1908, compaginà la feina d'administratiu de la *Compañía de Tabacos de Filipinas* amb la de crític literari. A partir de l'any 1904 començà a treballar a la secció literària del setmanari catalanista progressista *El Poble Català*.²³⁶ Quan l'any 1906 *El Poble Català* es convertí en diari, Manuel de Montoliu escrigué setmanalment en una secció titulada «*Lletres catalanes*», la qual durà fins a finals de l'any 1908.²³⁷

L'any 1907, amb l'arribada de Prat de la Riba a la Presidència de la Diputació de Barcelona, la creació el IEC i la concessió de les primeres beques per anar estudiar a l'estranger, foren una oportunitat per Manuel de Montoliu per augmentar el seu prestigi com a acadèmic. Fou en aquest context quan obtingué una beca de la Diputació de

²³³ DE SAGARRA, Josep Maria; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 2012; pàg. 345

²³⁴ Ídem; pàg. 345-346

²³⁵ Ídem; pàg. 346

²³⁶ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 23

²³⁷ ROVIRA SORIANO, Jordi; «*Any Montoliu*»; *La Vanguardia Tarragona*; 14/1/2011; pàg. 4 (Suplement de *La Vanguardia*, Any CXXX, núm. 46.431, 14/1/2011)

Barcelona per anar estudiar a l'Imperi Alemany.²³⁸ Les figures claus per entendre l'estada de Montoliu al *Kaiserreich* foren els filòlegs Antoni Maria Alcover (1862-1932) i Bernhard Schädel (1878-1926) .

Alcover, escriptor sacerdot, folklorista i lingüista mallorquí, era conegut des de finals del segle XIX com a folklorista, amb obres com «*Contarelles*», publicada l'any 1885, i «*Rundayes*», publicada el 1896. L'any 1901, fundà la primera publicació filològica catalana titulada com a «*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana(sic)*». Gràcies al «*Bolletí (sic)*», Alcover es convertí en una de les figures més importants de la filologia catalana de principis del segle XX, fins el punt que quan es creà IEC el 1907, es convertí en un dels màxims dirigents de la secció filològica. L'any 1906, fou l'organitzador i president del Primer Congrés de la Llengua Catalana, celebrat entre el 13 i el 18 d'octubre d'aquell any, l'objectiu del qual era orientar els estudis sobre la llengua catalana i per redactar una gramàtica comuna per tots els territoris de parla catalana.²³⁹ En aquest Congrés, hi col·laboraren cinc acadèmics provinents de diferents facultats de l'Imperi Alemany: Eberhard Vogel Müller, catedràtic de l'Institut i l'Escola Politècnica de Aachen; els *privatdozent*²⁴⁰ Bernhard Schädel i Albert Couson, de la Universitat de Halle; Johannes Fastenrath, des de Colònia; i el Karl Vollmöller, des de Dresden.²⁴¹ D'aquests cinc acadèmics, fou Schädel qui més contacte tingué amb Alcover.

Bernhard Schädel (1878-1926) fou el filòleg fora del Regne d'Espanya que més influí en l'obra d'Alcover. Schädel es doctorà l'any 1901 a la Universitat de Halle and er Saale amb una tesi titulada «*Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*»²⁴², dirigida pel filòleg romanista Herman Suchier (1848-1914). Viatjà dues vegades a Mallorca, una el 1901, on tingué contacte per primer cop amb Mossèn Alcover i el 1904, per enllestir un treball titulat «*Mundartliches aus Mallorca*»²⁴³, publicat el 1905. L'any 1906, Schädel assessorà a Alcover en l'organització del Primer Congrés Internacional

²³⁸ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 23

²³⁹ Ídem; pàg. 18-19

²⁴⁰ Títol que significa professor no numerari que prepara per accedir al grau de numerari, equivalent a l'actual professor agregat o titular. Aquest càrrec era de vital importància pel sistema universitari alemany, però el sou d'aquests professors era molt baix ja que només cobraven per les taxes de matrícula dels estudiants. [JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 18].

²⁴¹ ALCOVER, Antoni (ed.); «*Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Octubre de 1906*»; Estampa d'en Joaquim Horta; Barcelona; 1908

²⁴² La traducció en català seria «*Estudis sobre el canvi fonètic del català*»

²⁴³ La traducció en català seria «*Dialectes de Mallorca*»

de la Llengua Catalana, tot i que no pogué viatjar a Barcelona a causa d'un problema familiar.²⁴⁴

En una carta datada del 22 de març de l'any 1905, Schädel va escriure un agraïment a Mossèn Alcover per participar en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana que s'havia de celebrar l'octubre del 1906. En aquesta carta, el filòleg alemany proposava, entre altres coses, la preparació d'un equip d'investigadors lingüistes, ja que creia que abans calia promoure un estudi científic abans de la celebració del Congrés. En una llarga carta (28 pàgines), datada de 14 de juny de l'any 1905, Schädel exposà el seu pla definitiu per l'estudi de la llengua catalana.²⁴⁵

L'estiu de 1907, poc després de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, Schädel, que era col·laborador de l'entitat, proposà a Alcover i a Prat de la Riba un projecte per enviar a uns quants joves perquè estudiïn filologia romànica a l'Imperi Alemany, específicament a la seva Universitat, a Halle, al Regne de Prússia. A més a més, Schädel proposava que es dotessin beques per finançar els estudis durant tres anys que corresponien als sis semestres de les universitats alemanyes. El 26 de novembre de l'any 1907 la Diputació de Barcelona acordà dur a terme la proposta de Schädel, i va decidir convocar tres places per anar estudiar a la Universitat de Halle.²⁴⁶ En el text on s'aprova l'enviament dels pensionats, es remarcava que a les universitats del Segon Reich hi havia els recursos possibles per tirar endavant un bon estudi científic de la llengua catalana:

*«Estos estudios no pueden hacerse en nuestro país, porque no existen en España los elementos científicos necesarios para ello; en cambio en Alemania, se estudia, con gran profundidad, la filología de las lenguas románicas y allí es donde cabe estudiarse la de la Catalana y de sus dialectos.»*²⁴⁷

El filòleg alemany envià una carta a Mossèn Alcover el dia 20 de desembre de l'any 1907 on fou molt insistent en la necessitat de què la Diputació de Barcelona pagués tant el seu sou durant el temps que els pensionats estiguessin a Halle (com a *privatdozent*, no cobrava ni de la Universitat ni de les administracions) com una beca anticipada als pensionats per tal de poder sufragar les despeses del viatge:

«M'agradaria afegir-hi encara una petita cosa, relacionada igualment amb això: que no tinc cabals, ni rebo cap sou de l'Estat de Prússia. Així, doncs, si tot es realitza d'aquesta manera, seria imprescindible per a mi que aquesta quantitat fixada per al desenvolupament de la instrucció em fos pagada per avançat per la Diputació en un

²⁴⁴ JULIÀ MUNÉ, Joan; *«Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre»*; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 18

²⁴⁵ Ídem; pàg. 19

²⁴⁶ Ídem; pàg. 20

²⁴⁷ VILLAGRASA HERNANDEZ; Fèlix *«Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana»*; Afers; Barcelona; 2015; pàg. 24

període determinat de temps, per exemple cada mig any o per trimestres, ja que pel que fa a mi es tracta dels cèntims que necessito per viure i que fins ara, com he dit, guanyava d'una altra manera. Si aquesta forma de pagament és possible, us prego que sigueu tan amable de comunicar-ho per escrit a Barcelona. També s'hauria de pagar anticipadament als 3 estipendiats les 3.000 ptes. Anuals per a cadascun en sumes parcials durant diverses vegades a l'any, car altrament no podrien pagar-se a temps la subsistència ací.»²⁴⁸

El dia 27 d'octubre de l'any 1907 es publicà a *La Veu de Catalunya* un anunci que deia el següent:

- a) La creació de tres places per estudiar a Alemanya:
 - Filologia de les llengües romàniques, especialment la catalana.
 - Fonètica teòrica amb referències a la fonètica catalana.
 - Lingüística catalana.
 - Gramàtica històrica del francès i el provençal.
- b) Una pensió d'una durada de tres anys per cadascun i amb un pagament anual de 3.000 pessetes.
- c) Els aspirants havien de realitzar les següents proves d'accés:
 - Traducció i conversació del francès.
 - Traducció del llatí i gramàtica llatina.
 - Traducció de l'alemany.
 - Exercicis per determinar l'aptitud auditiva per als estudis de fonètica.
- d) El jurat qualificador estaria format per tres membres de l'IEC, un filòleg i un especialista en llengua alemanya.
- e) L'assignació d'un pressupost extraordinari de 15.000 pessetes²⁴⁹.²⁵⁰

El dia 15 de desembre de l'any 1907 aparegué el mateix anunci en *El Poble Català*. Teòricament les proves s'havien de realitzar durant la segona quinzena de setembre de l'any 1908. Finalment se celebraren el dia 2 d'octubre de l'any 1908 a les 10 del matí al Palau de la Diputació de Barcelona, situat en aquell moment a la Plaça Sant Jaume de Barcelona. El tribunal estava compost per:

- Antoni Rubió i Lluch (1856-1937), historiador, membre de l'IEC i President del Jurat.
- Guillem Maria de Brocà i de Montagut (1850-1918), jurista, historiador i membre de l'IEC.

²⁴⁸ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 30

²⁴⁹ Segons Joan Julià Muñé, aquest pressupost no apareix a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona [JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 20]

²⁵⁰ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 24

- Jaume Massó i Torrents (1863-1943), director i fundador de la revista catalanista *L'Avenç* i membre del IEC.
- Mossèn Antoni Maria Alcover, el qual actuà com a filòleg i coneixedor de la llengua alemanya.
- Pompeu Fabra i Poch (1868-1948), filòleg i membre del IEC.²⁵¹ En aquell moment Fabra estava a Bilbao per obligacions acadèmiques i per aquest motiu va delegar el seu vot a Mossèn Alcover²⁵².

Manuel de Montoliu coneixia a Mossèn Alcover des de principis de segle XX, fins i tot, havia participat en una comunicació en el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana amb el títol «*Moviment assimilista de la literatura catalana en el temps moderns. Conveniència de que es facin moltes traduccions i esments (sic) amb què cal fer-les*». L'endemà d'aparèixer l'anunci de les tres beques en *El Poble Català*, Manuel de Montoliu publicà un llarg article titulat «*La passió filològica*», en el qual defensava la necessitat de fer estudis seriosos de filologia per elevar el nivell de competència dels intel·lectuals catalans i per millorar acadèmicament aquest tipus d'estudis. Poc després, amb el vist-i-plau d'Alcover, Montoliu decidí presentar-se en aquestes proves. Montoliu envià una carta a Prat de la Riba el dia 26 d'agost de l'any 1908 on expressava la necessitat de desenvolupar les seves habilitats acadèmiques i no estancar-se professionalment:

«Tinc una gran passió per l'estudi i no més desitjo trovar una ocasió per a satisfer els meus anhels i demostrar que esser útil en l'esfera de mes aficions literaries. Pero els anys passen i un es fa vell sense adonar-se'n, i espanta de que ha passat mitja vida sense haver pogut passar de la categoria d'aficionat per manca d'una situació apropiada al nostra ideal [...].»²⁵³

El filòleg tarragoní no fou el primer membre de la família Montoliu que viatjà a terres germàniques pensionat per les administracions. El seu germà gran, l'arquitecte Cebrià de Montoliu i de Togodes (1873-1923), el qual escrivia articles sobre problemàtica social per a *El Poble Català*, viatjà becat per la *Junta de Ampliación de Estudios* a l'Imperi Alemany per estudiar les societats cooperatives de crèdit, per tal d'impulsar l'edificació de barris obrers i facilitar-ne el finançament a partir de l'estalvi dels treballadors.²⁵⁴

Les proves que foren sotmesos els examinats foren les següents:

- Traducció d'un text llatí difícil al català: Cap. III, *Ad Demetrianum*, de Sant Cebrià.

²⁵¹ Ídem; pàg. 21

²⁵² Ídem; pàg. 22-23

²⁵³ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat família Prat de la Riba Dachs: ANC1-137-T-1046

²⁵⁴ CASTELLANOS, Jordi; «*Intel·lectuals, cultura i poder*»; Edicions La Magrana; 1998; pàg. 102-150

- Examen oral de gramàtica llatina: Anàlisi de fragments del Llibre I de l'*Eneida* de Virgili.
- Conversa en francès: Sobre literatura catalana de diverses èpoques.
- Traducció del català al francès: Un fragment del «*Felix*» o «*Llibre de les Meravelles*» de Ramon Llull.
- Exercici d'aptitud per a la percepció fonètica: Destriar i qualificar els sons de diverses paraules franceses.
- Traducció al català d'un text fàcil en alemany: La 2a rondalla de follets dels germans Grimm «*Es war einmal ein armes Dienstmädchen...*»²⁵⁵,²⁵⁶

El 4 d'octubre sortiren els resultats publicats en *El Poble Català* i els guanyadors foren Antoni Griera i Gaja (1887-1973), Pere Barnils i Giol (1882-1933) i Manuel de Montoliu. Barnils i Griera provenien de la comarca d'Osona. Els dos estudiaren en el Seminari de Vic, però seguiren dos camins diferents.

Barnils abandonà els seus estudis eclesiàstics l'any 1902, i treballà durant gairebé sis anys a dues fàbriques tèxtils de les rodalies de Barcelona, i fou autodidacta en l'estudi del francès i llatí, fins i tot donà classes particulars d'aquestes llengües. L'any 1908, Barnils s'havia presentat als Jocs Florals de Cornellà del Llobregat amb el poema «*La meva vida*», publicat el 1910. Un dels membres del jurat, el sacerdot i historiador Jaume Barrera i Escudero (1879-1942) informà a Barnils de les oposicions per rebre una beca de la Diputació de Barcelona per estudiar a l'Imperi Alemany, i l'animà a presentar-s'hi.²⁵⁷

D'altra banda, Griera, segons explicà ell mateix a la seva autobiografia, estudià en el Seminari de Vic i fou un dels protegits de Josep Torres i Bages (1846-1916), bisbe de Vic entre els anys 1899 i 1916. Interessat per les llengües, contactà per primer cop amb Alcover i Schädel en una trobada sobre lingüística a Ripoll l'any 1906. Griera també va estar present en el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana l'octubre de 1906. En el seu cas, foren Alcover i Schädel qui animaren a Griera perquè accedís a les proves d'accés per estudiar a la Universitat de Halle.

En la seva autobiografia, Griera posà en èmfasi que el món filològic català estava profundament dividit entre els tradicionalistes, com els sacerdots Alcover, Torres Bages i Collell Balcells, i els de l'entorn de Pompeu Fabra i la revista l'*Avenç*, els quals els descrigué com «*d'ideologia dissolvent i massònica*»²⁵⁸. Cal tenir en compte que Griera va escriure les seves memòries l'any 1963, per tant, anys després del seu trencament

²⁵⁵ La traducció en català seria «*Hi havia una vegada una pobra minyona...*»

²⁵⁶ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 23

²⁵⁷ Ídem; pàg. 16-17

²⁵⁸ GRIERA, Antoni; «*Memòries*»; Instituto Internacional de cultura romànica; Sant Cugat del Vallès; 1963; pàg. 33

amb l'IEC l'any 1932, i anys després de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), en la qual Griera fou un fervent partidari del bàndol rebel i del posterior Règim Franquista. Tot i que la rivalitat entre Pompeu Fabra i Antoni Maria Alcover és més que demostrada, s'ha de tenir en compte que Fabra va rebre el suport de l'IEC i la Diputació de Barcelona, les quals en aquell moment estaven sota control de la conservadora Lliga Regionalista, per dur a terme les reformes fabrianes de la llengua catalana. Fins i tot Manuel de Montoliu havia defensat les idees de Pompeu Fabra en un article titulat «*La passió filològica*» publicat a *El Poble Català* el dia 16 de desembre de l'any 1907 i posteriorment va ser un dels seus col·laboradors.²⁵⁹

Montoliu publicà el seu últim article de la secció literària de *El Poble Català* el dia 2 de novembre de l'any 1908, sota el títol «*Lletres catalanes. Comiat*». En el començament d'aquest article Montoliu explicava als lectors de *El Poble Català* que el dia 6 de novembre arribaria a la Universitat de Halle per estudiar becat per la Diputació de Barcelona:

*«El dilluns que vé, si Déu vol, amics llegidors meus, us escriuré la meva acostumada crònica desde terra estrangera, desde Alemanya, on tinc d'estar absent de la meva volguda terra durant tres anys pera dedicarme a l'estudi de la Filosofia. Permeteume, doncs, que sortintme avui de la rigidesa del tema literari que m'imposa la meva obligació setmanal, m'entregui ab vosaltres comentant la significació del meu viatge y del dels meus companys que ab envia la nostra Diputació a estudiar en terra estrangera.»*²⁶⁰

En el mateix article Montoliu remarcà que el fet d'anar a estudiar a l'estranger ajudaria a modernitzar el camp acadèmic català, el qual Montoliu considerava que estava antiquat:

*«Catalunya [...] està cercant el seu destí y no'l troba. Y no'l trobarà fins que estraint resoltament en aquesta segona etapa acabi d'aclari y d'illuminar les seves orientacions del seu instint, les impulsions innates de la seva intuïció, que han produït l'originalitat exontania del seu art y la seva literatura, ab la llum de la coneixensa plenament disciplinada, ab l'acceptació y l'assimilació del regim de ciencia implantat en totes les manifestacions de la seva vida, que'ns dotarà del sentit orgànic que tant ens manca pera arribar a constituir un poble verament modern.»*²⁶¹

El dia 6 de novembre de l'any 1908, Manuel de Montoliu arribà a la ciutat de Halle acompanyat de la seva dona i el seu fill. Barnils i Griera havien arribat a la ciutat alemanya a mitjans d'octubre. Els becats foren rebuts pel Dr. Schädel, el qual preparà

²⁵⁹ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 23

²⁶⁰ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Comiat*», *El Poble Català*, Any V, núm. 992 (2/11/1908), pàg. 3

²⁶¹ Ídem; pàg. 3

l'allotjament i la matricula a la Facultat de Filosofia de la Universitat de Halle per començar el màxim aviat possible el curs semestral d'hivern.²⁶² Durant el temps que va ser a l'Imperi Alemany, Montoliu no només es dedicà a estudiar per les matèries per les quals havia sigut becat sinó també per analitzar documentació catalana, especialment medieval, que estava situada a diferents arxius i biblioteques repartits pel Segon Reich, feina de la qual Prat de la Riba també n'estava al càrrec.²⁶³

Halle and er Saale era capital de la província prussiana de Saxònia²⁶⁴, actualment el *Land* de Saxònia-Anhalt, situada a la ribera del riu Saale, afluent del riu Elba. En aquella època tenia al voltant de 160.000 habitants, i constituïa un centre miner, industrial, comercial i universitari important. La seva Universitat, seu de la *Friedrichs Universität Halle-Wittenberg*, era coneguda per les seves classes de teologia i filosofia, que incloïa la filologia romànica. La Universitat de Halle havia estat fundada el 12 de juliol de l'any 1694 pel Príncep Friedrich III von Hohenzollern (1651-1713), Elector de Brandenburg, que a partir del 1901 fou el primer Rei de Prússia amb el nom de Frederic I. Fou considerada la primera universitat moderna de terres germàniques. A partir de l'any 1817, la Universitat de Halle es fusionà amb la Universitat de Wittenberg, creant així la *Friedrichs Universität Halle-Wittenberg*. La seu que tenia l'any 1909 era la mateixa des de l'any 1834.²⁶⁵

Un dels primers articles que escrigué Montoliu per *El Poble Català* es titulava «*L'Universitat de Halle*», i fou publicat el dia 14 de desembre de l'any 1908. En aquest article Montoliu admirava l'eficiència del sistema universitari alemany i com l'especialització del professorat feia, paradoxalment, que hi haguessin catalans que anessin al Segon Reich Alemany per estudiar la seva pròpia llengua:

«D'aquí resultà també una indefinida especialització de les coneixenses, ja que per preocuparse deixebles tant els <<privatdozents>>, com els <<professors>> fujen de les matèries generals que, té per má la majoria, y agafan una branca desconeguda o poc estudiada de la seva matèria pera ferse valer y fer, tant com sía possible, indispensables llurs estudis y ensenyances. Aquesta tendència moderna vers una progressiva especialisació de la ciència que infaliblement resulta d'aquesta organisió, explica el fet, que potser a molts els deu semblar inexplicable, de que tres catalans hagin de sortir de Catalunya y anar al estranger pera estudiar al catalá. No el

²⁶² JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 25

²⁶³ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Puig i Cadafalch: ANCI-137-T-2797

²⁶⁴ No confondre la província de Saxònia que estava dintre del Regne de Prússia amb el Regne de Saxònia, la capital del qual era Dresde.

²⁶⁵ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 25

catalá, sino el dialecte o varietat dialectal que's parla en el més ignorat recó de Catalunya, tindrem d'anar a estudiar a Alemanya o a un altre país estranger [...].»²⁶⁶

Una de les coses que cridaren més l'atenció a Montoliu fou la figura del *privatdozent* perquè considerava que a diferència dels professors auxiliars de les universitats del Regne d'Espanya no està supeditat completament els designis dels catedràtics:

«[...]que no és, com sembla, a primer cop de vista, lo que aquí en diem un <<auxiliar>>, sinó un contricant, un rival del professor oficial, que aixeca càtedra davant de ell pera ensenyar les mateixes matèries y no estudia, ab emportàrseli els estudiants i deixar-lo sense alumnes, perquè'ls estudiants tenen aquí plena facultat d'elegir el professor que vulguin, cosa que poden fer sempre, car se troben al menys ab dos catedràtics que'ls poden ensenyar la mateixa materia, sense comptar ab la llibertat absoluta de traslladarse d'una universitat a qualsevulga altra.»²⁶⁷

Montoliu i la seva família s'instal·laren juntament amb Griera i Barnils en una casa situada a la mateixa escala que viva Bernhard Schädel a la *RichardWagnerstrasse*, 43. El dia 22 de novembre de l'any 1908, poc després d'arribar a Halle, Montoliu escrigué una carta a Prat de la Riba on explicava la situació en la que es trobaven els catalans que havien viatjat a l'Imperi Alemany. Primer de tot, Montoliu detallava com Schädel havia adoptat un pla d'estudis per aconseguir la ràpida adaptació dels becats, ja que entre altres coses, no dominaven la llengua alemanya:

«Halle a. S. 22/XI/[1]908,

Sr. D. E. Prat de la Riba

Car y distingit amic: A la fi trovo temps y una mica de calma d'esperit després d'aquests primers dies de noves impressions pera demostrar à V.[ostè] que'l tinc en la meva memoria y comunicar-li al mateix temps algunes d'aquestes impressions y com ho estem passant en terres d'Alemanya els tres estudiants enviats per la Diputació.

El Dr. Schädel ens ha fet variar el plà d'estudis senyalat en el projecte y crec que ha estat encertat. Segons el plà esmentat, durant el 1er semestre, no més teniem de dedicarnos al alemany y el Dr. Schädel ha cregut que fora convenient que comencessim ab ell un curs de nocions de fonètica y filologia catalanes que per ara ens explica en francès, y al mateix temps ens ha fet matricular à l'Universitat ont anem a escoltar alguns cursos de caracter general per a que'm acostumem à sentir y ens esforcem en compendre l'alemany. Aquesta llengua, es realment terrible; la dificultat no vé precisament de la materialitat de la llengua, del vocabulari, sinó de la peculiar constitució cerebral que tenen aquesta gent, que per força ha d'esser difenta de la nostra, puix construeixen ab una llogica diametralment distinta de la nostra, y fins que un no les arriat à assimilarse aquesta llògica especial de la llengua alemanya, es inutil que intenti parlarla y compéndrela del tot. Mes en fi, jo hi poso els meus cinc sentits y

²⁶⁶ MONTOLIU, Manuel de; «L'Universitat de Halle», *El Poble Català*, Any V, núm. 1034 (14/12/1908), pàg. 2

²⁶⁷ Ídem; pàg. 2

totes les meves forces pera posseir aviat la llengua d'aquest pais, y crec que en el segon semestre, lo mateix per'ls meus companys, ja estaré en disposició de treure profit dels cursos de l'Universitat.»²⁶⁸

Posteriorment, Montoliu exposà en la seva carta la seva admiració de la riquesa cultural de la ciutat de Halle, especialment quedà meravellat del funcionament de la Universitat:

«En quant à la vida, aquí es molt agradable, en primer lloc per la gent que es sumament civilisada y tambe per la ciutat mateixa que es tota bonica y riallera. Se veu que la seva importansia es de poc temps perque quasi tota l'estensió de la ciutat actual està cupada per edificis moderns y la part històrica, per cert, molt interessant, està reduïda à un perimetre molt petit. A Alemanya diuen de Halle que es una ciutat de savis; y realment es la vida estudiantil y universitaria que li posa el seu cachet. De l'Universitat mo'n sabria pas descriure l'impressió que n'he rebut: pera mi, es la descoberta d'un nou mon. Quina serietat, quina immensitat de coneixaments y especialitats, quina intensitat de treball intel·lectual! Qui pogués passarhi 6 anys o 7 en una Universitat aixi!»²⁶⁹

Finalment, Montoliu sol·licità a Prat de la Riba un augment econòmic per poder subsistir la seva família i per continuar els seus estudis de documents catalans situats en diferents biblioteques i arxius del Segon Reich:

«I ara perdoni si li torno a recordar aquell assumpto de que li vaig parlar avans de partir. A la Companyia de Filipines ont estava empleat m'han concedit uns pocs mesos de sou que'm permeten aguantar la situació per ara. Pero a principis d'any necessitaré ab tota precisió un augment en la meva assignació si vull continuar els meus estudis. Aixi, doncs, li agrairia ab tota l'ànima que a primers de Janer ja'm pogués dir alguna cosa del cert. A Alemanya per lo que he sentit à dir aquestes dies hi ha gran riquesa de manuscrits y falta molt encare pera espigolar en aquest camp pera trovar documents catalans. Es una feina que la podré fer comodament perque puc aprofitar les festes y sobre tot als mesos de vacances que son uns quatre al any. Donat lo que costa aqui la vida y lo precis que necessito pera la sustentació de la meva familia, aquesta nova consignació m'hauria de suposar un mínimum de 125 ptas al mes (1.500 ptas anuals). He volgut precisarli aquests detalls perque aixi V.[ostè] se pugui formar carrec complet de la meva situació y pugui obrar en conseqüència. Ja sap V.[ostè] y no cal repetirli l'agraïment que tota la ida li sere ací per haverme ajudat y costingut ab son bons oficis en aquesta fase trascendental de la meva vida.

*Potser he abusat de la seva atenció tant ocupada sempre en infinits y grans afers. Excusi'm, doncs, la dimensió d'aquesta carta en gracia al meu desitj de consultarli tot, y disposi per tot quant se li ofereixi del seu atent y devot amic [...].
Richard Wagnerstr. 43*

Halle a,S, Manuel de Montoliu»²⁷⁰

²⁶⁸ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Puig i Cadafalch: ANC1-137-T-2797

²⁶⁹ Ídem

²⁷⁰

Ídem

Les dificultats econòmiques foren un dels maldecaps més importants que tingueren que patir el grup de catalans que va anar a Halle. La situació econòmica era tant complicada que els tres pensionats, juntament amb Júlia Vidal, muller de Montoliu, la qual era violinista professional, crearen un grup musical amateur per tal d'augmentar els seus escassos recursos.²⁷¹

Fins i tot, des d'abans de l'arribada dels pensionats, Schädel sol·licitava constantment un augment d'ingressos a la Diputació de Barcelona per tal de sufragar les despeses de la tutoria dels estudiants catalans. Dies abans de l'arribada de la família Montoliu i Vidal a Halle, Schädel encià una carta el dia 27 d'octubre de l'any 1908 a Mossèn Alcover, on demanava un augment del sou per les despeses dels becats i també pel seu propi manteniment econòmic:

«Com ja us vaig escriure abans i com vós mateix sabeu, la vinguda dels estipendiats a Alemanya gairebé no tindria sentit si un professor universitari de romànica no s'ocupés amb ells, de forma especial, de la matèria que els és pròpia, la filologia catalana. Si no era així, els 3 estipendiats en 3 anys aprendrien molt poc alemany i adquiririen unes quantes nocions deficientes de romanística. Després, res. De la manera que jo porto la seva instrucció ací a Halle, aquests senyors al cap de 3 anys estaran en condicions, com a romanistes, de practicar la dialectologia, de fer edicions crítiques de textos i treballs de lingüística catalana, de redactar el Diccionari amb vós i de publicar treballs científics sobre les matèries que estudien ací. M'alegro que la Diputació ho hagi vist així, i ha estat molt bé que el Sr. Prat de la Riba, després que s'ha demostrat que també hi ha enemics –meus i vostres- a la Diputació, hagi presentat a votació la qüestió de si calia o no que jo fes classes als estipendiats. En efecte, us haig de dir que sempre he cregut que la Diputació havia pres la decisió que jo havia de ser el professor, car aleshores vós em vau escriure que Prat de la Riba us havia demanat que em comunicuessiu que em seria concedida una remuneració adequada per a la meua feina[...].

Naturalment estic ben disposat cada 3 mesos a enviar un rebut a Prat de la Riba, que, com deia, importi cada cop 1075 marcs; només que m'és impossible de viure si cobro a la fi de cada trimestres (3 mesos). Jo he de fer tots els pagaments per la seva subsistència per avançat; els grans, com el lloguer, cada 3 mesos; els petits, cada mes. Aquesta és la nostra llei i el nostre costum. Si ara no rebia la remuneració dels tres primers mesos fins a la fi d'aquest període, no tindrè cap més remei que patir gana, si no trobo mitjans pecuniaris, des del 15 d'octubre de 1908 fins el 15 de gener de 1909; en altres mots, des de l'inici de la meua tasca amb els estipendiats i d'ençà que vaig deixar de percebre els meus anteriors ingressos. No em resta altra cosa que fer-vos amablement el prec que us adreceu a Prat de la Riba per explicar-li aquesta qüestió i demanar-li que, tal com jo desitjaria, em facin efectiva la compensació no a la fi sinó al

²⁷¹ JULIÀ MUNÉ, Joan; *«Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre»*; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 25

començament de cada trimestre, i, consegüentment, pel que fa al present trimestre no dintre de 3 mesos sinó immediatament. Si calia, d'altra banda, enviar-li un rebut, us demano, si teniu l'amabilitat, una resposta immediata i la indicació de la forma en que se solen fer, segons el costum espanyol, tals rebuts[...].

La Diputació va lliurar als estipendiats poc abans de la seva pertinença la quantitat per a 3 mesos: 750 ptes. Els estipendiats, però, a l'inici dels seus estudis no han de pagar solament el viatge a Halle, sinó també els drets de matrícula per al primer semestre (2 trimestres), els llibres imprescindibles, i finalment, ja que han vingut gairebé sense roba d'hivern ni roba interior, han de comprar articles d'ús imprescindible. Aquestes són coses el cost de les quals es distribueix en un període més llarg que el del primer trimestre. Si els estipendiats han de pagar puntualment les seves compres, és necessari que cobrin a la bestreta no 3 mesos, sinó, almenys al començament, 6 mesos. Al capdavant, us he de participar amb satisfacció que els estipendiats han trobat tot el que necessiten encara més barat, en comparació amb el pressupost que havia fet abans i que sortia per un càlcul de 3.000 ptes.»²⁷²

Quan Alcover rebé la carta de Schädel, escrigué un seguit de cartes a Prat de la Riba exposant les demandes de Schädel pel bon funcionament dels estudis realitzats a Halle. El dia 10 de desembre de l'any 1908, Prat de la Riba contestà el següent:

«En quant a lo passat son coses inevitables en corporacions formades per molta mena de gent y en que's resolen a cada reunió moltitud d'assumptos. La Comissió va acordar pensionar tres joves a Alemanya de conformitat ab les bases que V.[ostè] va enviarme y que varen ser integrament llegides pel Secretari en la reunió. En aquestes bases s'hi comprenien dugues parts: pensió a tres estudiants y organisació d'unes ensenyances especials complementaries de les que's donen a la Universitat de Halle. Per lo primer volien 9.000 pts; per lo segon 6.000; total, 15.000. Pero el Secretari al formular el dictamen per la sessió de la Diputació, si be en els considerandos va consignar totes dugues coses mes o menys precisament, va descuidarse de posar en la part dispositiva que a la organisació de les ensenyances especials s'hi destinaria 6.000 pts., ab tot y que en el mateix dictamen se diu que per aquestes pensions se senyala un credit de 15.000 pts., y que no mes s'en fixa 3.000 a cada un dels tres pensionats. —Per lo mateix, jo vaig creure que l'acort era tal com voliem que fos, V.[ostè] sap prou que se llegeixen els dictamens en les corporacions publicues. Y no vaig enterarme de que hi hagues dificultat, fins aquest istiu quan al parlarne al Secretari, sempre m'hi trobava inconvenients y dilacions, presentant objeccions sense gaire valor. El veritable motiu el vaig descobrir al ferme dur l'expedient: allavors vaig veure l'omissió que hi havia en el dictamen, ommissió que exigeix un nou acort de Diputació.»²⁷³

Tot i la voluntat de Prat de la Riba per solucionar aquesta situació, la partida pressupostària que oficialment donà la Diputació de Barcelona als tres pensionats a

²⁷² Ídem; pàg. 31-32

²⁷³ Ídem; pàg. 31-33

Halle foren un total de 6.750 pessetes entre l'octubre de 1908 al setembre de 1911, és a dir, 2.250 pessetes per cada becat.²⁷⁴

Durant els primers mesos a Halle, els tres becaris combinaren la Universitat amb les classes particulars que feia Schädel en un local que havia llogat en el mateix edifici que vivien i que l'havia dotat d'una biblioteca especialitzada, amb llibres de català i romanística per als tres pensionats catalans, per facilitar-los els exercicis i el treball en comú. A més a més, passaren el primer semestre a Halle estudiant alemany i fent intercanvi lingüístic de català-alemany i castellà-alemany amb estudiants alemanys que preparaven tesis de doctorat sobre el català o el castellà. A més a més, Montoliu, Barnils i Griera assistiren a nombroses classes d'art, història i geografia per acostumar-se a la llengua alemanya. Pel que fa els estudis de filologia, els tres pensionats reberen classes de Schädel principalment de gramàtica històrica, i de fonètica general i catalana.²⁷⁵

El dia 14 de gener 1909 Manuel de Montoliu envià una carta a Prat de la Riba per posar-lo al dia de la seva situació a Halle. El primer que s'observa és que a principis de l'any 1909, el filòleg tarragoní ja no estava allotjat a l'edifici on estaven els altres pensionats catalans. Després, es veu reflectit com Montoliu estava satisfet per l'evolució de les seves investigacions, per la bona relació que tenien els pensionats catalans amb Schädel i perquè els diners assignats per la Diputació de Barcelona el 1908 havien arribat a Halle. Fins i tot, Montoliu explicava en aquesta carta que havien anat a classes del professor Hermann Suchier, el qual havia sigut director de tesi d'en Bernhard Schädel:

«Halle a. S. 14/1r/[1]909

Sr. D. Enric Prat de la Riba

Distingit y apreciat amic y Sr.: Poc temps després de la meva arribada a Halle li vaig escriure a V.[ostè] ma llarga carta, contant-li les meves primeres impressions, que suposo haurà rebut en son degut temps. Avui, complint la promesa que al partir de Barcelona li vaig fer de posarlo ben sovint al corrent dels nostres treballs, torno à escriure-li per dir-li totes les esperances que tinc fundades en els meus estudis i tot el profit que treuré segurament de la meva estada a Alemanya, sobretot en lo concersent a les tasques per les que ens ha enviat la Diputació. No puc negar que havia vingut aquí ab un cert recel, ab cert escepticisme sobre el profit que podria treure d'uns estudis empresos ab una llengua desconeguda y dificilíssima, Pero avui, al cap de mesos d'estada en aquest pais, havent vist els grans progressos que ja he fet en entendre y parlar l'alemany, me trovo plé de coratge y d'ilusió, sobre tot considerant que tinc al meu costat aquest savi y simpàtic Sr. Schädel que's desviu materialment per nosaltres, y ens inicia d'una manera admirable y ab una metòdica graduació en aquest intrincat laberint de Filologia moderna. Confïem molt fundadament tots tres pensionistes que durant el semestre següent estarem ja suficient ensinestrats en l'alemany pera pendre part activa en les classes de l'Universitat ont anirem al curs de Filologia romana den Suchier. Per ara son nocions y elemenys lo que'ns ensenya el Dr. Schädel; ens ha ensenyat detalladament el seu sistema de transcripció fonètica que ja comencem à

²⁷⁴ Ídem; pàg. 33

²⁷⁵ Ídem, pàg. 27

dominar, y analisem filologicament, en especial en la part etimològica, el texte del Llibre d'Amic y Amat den Lull. El Dr. Schädell ens parla també molt sovint de tot lo que manca à fer per l'estudi científic de la nostra llengua; y tots els seus projectes sobre 'ls nostres treballs futurs y la prespectiva de dotar à la nostra terra d'una cultura filològica digna dels temps moderns, ens donen el coratje y el entussiasme necessaris pera sortir airosos de la dificil tasca que en el curt espai de tres anys em toca realisar [...].

En quant á la feina de copiar manuscrits, es cosa sumament facil y sensilla y no suposa cap pèrdua de temps en les meves tasques. Aquí, à Alemanya, els professors de les Universitats se poden fer venir de qualsevulga biblioteca d'Alemanya els manuscrits y documents que necessitin. No hi ha necessitat aixi de viatjar y per medi del Dr. Schädell me podrà fer venir succesivament tots els manuscrits catalans que existeixen à Alemanya y fotografiarlos en el nostre Seminari. Puc esperar que aquest mateix mes quedarà resolt aquest assumpte? Amic Prat, sigui bò! y no 'm fassi un desgraciat y un fracassat!

Heusaquí breument exposades les meves ilusions y les meves inquietuts. De V.[ostè] depen ara que aquestes desapareguin y que 'ls esforços fets per la nostra Diputació (que en realitat son esforços exclusius de V[ostè]) tinguin ab el meu treball i el meu fervorós estudi un felix coronament.

Esperant ab tota la meva ansia una resposta favorable y una resolució satisfactoria s'ofereix de V. [ostè] affm. amic y sincer devot

Manuel de Montoliu

P.D. Ja he rebut els diners. Quins dies mes cruels m'ha fet passar la seva tardança en arribar!

J.C. Reilstrasse -132-II

Halle a. S»²⁷⁶

Però en la mateixa carta, Montoliu, com els altres pensionats, demanava a Prat de la Riba si la Diputació de Barcelona podia enviar més diners cap a Halle, ja que considerava que estaven econòmicament al límit. Fins i tot, el filòleg tarragoní afirmà que tornaria a la seva antiga feina a Barcelona, a la *Compañía de Filipinas*, si no hi havia més compensació financera:

«Solament, amic Prat, hi ha, per lo que à mi toca, un punt negre, que m'ompla d'inquietut. Mentres no estigui resolt l'assumpte del qual li vaig parlar sobre l'augment de la meva pensió, no puc estar tranquil i no puc tenir la seguretat de poder continuar sostenintse en l'estranger durant els tres anys. Ara tinc aquí la meva dona y el meu nen; y si podem aguantar es gracies à unes poques mensualitats que, com una mercè especial, me va concedir la "Compañía de Filipinas" ont, com sap V. [ostè], estava empleat. Un cop acabats aquests fondos, si no 'ns vé un reforç per part de la Diputació, la meva situació es insostenible, Encare que aquí la vida no resulti cara, V. [ostè] comprendrà que ab els 50 ptes. mensuals de la Diputació no 'ns basta per viure als tres

²⁷⁶ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Puig i Cadafalch: ANC1-137-T-2797

que som de familia. Ha de considerar també que cada semestre me toca gastar al menys 100 M[arc]s, de matrícules y que tinc d'estaliar després del 4t semestre el viatge d'investigació filològica per Catalunya que'l Dr. Schädel te en projecte. Tot això'm posa sumament angustiós; y si no's resol aviat l'augment que V.[ostè] em va prometre per medi de l'encàrrec de la copia de manuscrits, à primers de Març me veuré obligat à tornar à Barcelona pera encamarme de nou en la meva oficina. Espero, doncs, de la seva bontat y del seu noble interès per tot lo referent à la cultura catalana que no permetrà que vagin per terra totes les meves grans illusions de poder dedicarme de plè a l'estudi y lo adjurar ab totes les meves forces á l'analtiment de la nostra cultura intelectual.»²⁷⁷

Des de la Diputació de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans es veié amb preocupació el fet que Montoliu volgués tornar a Barcelona. En Josep Pijoan i Soteras (1881-1963), Secretari de l'IEC, el qual havia fet estudis d'art en el Regne d'Itàlia entre els anys 1903 i 1904, escrigué una carta a Manuel de Montoliu el dia 20 de març de l'any 1909 en la qual animava a continuar els seus estudis a Halle malgrat els problemes de pressupost, ja que la seva tasca estava ajudant al prestigi de l'IEC:

«Hem de fer tots els possibles perque tu t'aguantis aquí els tres anys, ho necessitem molt tots. Tu necessites per això un suplement de ingresos que t'ajudi en lo que no arriba la Diputació. Jo se per experiencia lo que es això de trobar-me sol en pais foraster a careixer de lo necessari y de l'espant que dona aquesta soledat [...].

Pro t'has de convencer [...] que'l teu treball sigui eficaz y util, perque tingui que durar tots tres anys. Si lo que fessis, fos una cosa poch important o discutible, ab el pressupost de l'Institut, que no es gran y que serà magre ab el temps, s'et discutirà y s'et suspendria aquesta ajuda.»²⁷⁸

Durant els semestres següents es continuà seguint el programa d'estudis aprovat per la Diputació de Barcelona, tot i que no sempre es complí al peu de la lletra.²⁷⁹ L'any 1910 la relació entre els pensionats i Schädel es truncà. Mesos abans, un cop acabades les classes de fonètica general, els becaris catalans havien fet un treball sobre la transcripció fonètica catalana. Schädel havia comprovat els resultats i els havia publicat *Bulletin de Dialectologie Romane* de Brussel·les a principis d'aquell any amb el títol «*Über Schwankungen und Fehlergrenzen beim phonetischen Notieren*»²⁸⁰. Montoliu, Barnils i Griera s'enfadaren perquè el filòleg alemany s'havia apropiat de les investigacions i havia relegat als becats catalans com a informants en algunes referències de l'article. Schädel al·legava que estava en el seu dret de triar, citar o no els seus informants i que podia fer les seves investigacions segons el seu parer. Aquest fet, més el control continu que exercia Schädel sobre els seus estudiants i la poca acceptació a les crítiques dels

²⁷⁷ Ídem

²⁷⁸ Biblioteca de Catalunya. Fons Montoliu: MS.3114

²⁷⁹ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 28

²⁸⁰ La traducció en català seria «Fluctuacions i aproximacions en les anotacions fonètiques»

seus estudis acadèmics que tenia el filòleg alemany per part dels pensionats catalans, va provocar un seguit de cartes enviades a Alcover i a Prat de la Riba per part dels pensionats i de Schädel on s'acusaven mútuament de no haver complert els reglaments establerts pel pla d'estudis.²⁸¹

D'una banda, Bernhard Schädel deia que els estudiants catalans no treballaven prou ni de forma adequada. A més a més, argumentava que Montoliu, Barnils i Griera eren poc disciplinats en el compliment dels seus deures respecte al pla de treball en general i al treball de camp en particular, el qual els becaris es negaven a realitzar, fet que Schädel ho considerava inadmissible. Per aquest motiu, el filòleg alemany considerava que els becats no podien assolir de cap manera el nivell de coneixements ni de formació que s'havien marcat. Per tant, Schädel creia que els pensionats no tenien cap dret a desautoritzar-lo, ja que no s'esforçaven com requeria el nivell d'estudis ni li tenien prou respecte.

D'altra banda, els pensionats catalans creien que Schädel no tenia dret a cobrar de la Diputació de Barcelona perquè el nivell de les classes que impartia no era el promès. A més a més, es queixaven que Schädel els volia monopolitzar i controlar amb excés, sobretot a partir del tercer semestre. Finalment consideraven que el filòleg alemany els hauria d'haver fet més cas i d'haver-los orientat cap a noves assignatures i nous coneixements. Un exemple de les crítiques contra Schädel fou una carta de Manuel de Montoliu enviada a Prat de la Riba el 17 de febrer de l'any 1910 on atacà durament al filòleg alemany i li demanà que ell i Mossèn Alcover es posicionen a favor dels pensionats:

«Halle a S. 17/II[1]910
Rosenstrasse - 9

Molt distingut Sr. y amic: Suposo que a hores d'ara haura rebut la carta firmada per tots tres pensionats, refermant la nostra absoluta unió davant del trist conflicte creat pel nostre professor Dr. Schädel. Jo en el meu interés y en interes de la veritat y del patriotisme tinc d'afegir algunes paraules que l'acabin de convencer a obre'ls fets denunciats en cartes de nosaltres tres al Dr. Alcover y qual contingut deu V. [ostè] conèixer.

[...]

Sé que tinc fama de inquiet y revolucionari a la que alguns pobres fets de la meva fosca vida han pogut donar onament. Per això vull sortir al pas d'aquest apriorisme que V. [ostè] s'hagi pogut formar y ferli constar els grans sacrificis (V. [ostè] ja li sap) que vaig tenir de fer per venir á estudiar á Alemania ont sols me va portar la meva boja afició al estudi y el meu viu amor à Catalunya. El Dr. Alcover suposa que m'ha mogut sempre una passió contra el Dr. Schädel. Deu sap la devoció que en els dos primers semestres vaig sentir per ell com professor y que vaig expressar no sols à V. [ostè] y al Dr. Alcover sino tots els meus amics sense distinció.

²⁸¹ JULIÀ MUNÉ, Joan; «Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 29-30

[...]

Com vol V.[ostè] que callessim els pensionats y que no denunciessim la manca d'interès per nosaltres, les faltes de consideració personal, la negligència de les seves ensenyansa en aquest semestre, la falta de preparació en molts punts del nostre programa com son el provençal y la critica dels antics textos, l'abus intolerable que fet fentnos pagar en matricules d'Universitat lliçons que eren pagades especialment per la Diputació, els obstacles que ha oposat als nostres treballs particulars tot perque no anessim massa despressa y podernos entretenir durant els tres anys etc. etc.? No; no ha sigut sol el revolucionari [...] Montoliu el que s'ha exaltat davant de tant abús y de tanta frescura (no trovo altra paraula) sino adhuc el timit company Sr. Griera ens prenem massa en serio els nostres estudis per tolerar que's jugui ab nosaltres y ab la nostra formació científica. [...]»²⁸²

Després de rebre els arguments de les dues parts, Alcover i Prat de la Riba decideixen deslliurar-los dels seus compromisos. Schädel fou acomiadat de la tutoria dels pensionats catalans i del contracte amb la Diputació de Barcelona. D'altra banda, els becats foren alliberats de l'obligació de donar comptes a Schädel i, en conseqüència, de disposar de llibertat per escollir un programa d'estudis diferent, sempre que estigués dintre del pla d'estudis aprovat per la Diputació i amb l'acord amb un nou tutor. Durant els següents mesos, la Diputació de Barcelona continuà donant suport els becats a Halle, fins i tot ja se'ls estava preparant per treballar amb feines de filologia a l'Institut d'Estudis Catalans, tal com ho expressa el mateix Prat de la Riba a la memòria anual de la Diputació de Barcelona el dia 29 de novembre de l'any 1910:

«[...]els pensionats de filologia no han tornat encara, però en acabar els seus estudis, podrien treballar profitosament en les Oficines del Diccionari de la Llengua Catalana a organitzar per l'Acadèmia corresponent del nostre Institut.»²⁸³

A partir d'aquest episodi, els quatre filòlegs seguiren camins ben diferents.²⁸⁴

Bernhard Schädel deixà la Universitat de Halle l'any 1911 per obtenir una plaça de Filologia Romànica de la Universitat de Hamburg i fer-se càrrec del *Seminar für romannische Sprachen und Kultur*, un dels seminaris de filologia romànica més prestigioses del Segon Reich Alemany, on creà posteriorment el *Ibero-Amerikanisches Institut*. Fins a l'any 1919 no es reconcilià amb els antics pensionats a Halle.²⁸⁵

Barnils fou l'únic dels tres pensionats que complí els sis semestres d'estada a la Universitat de Halle, amb Hermann Suchier com a nou tutor. Després de que li concedissin una pròrroga econòmica per part de l'IEC per estudiar entre Alacant, París i

²⁸² Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Puig i Cadafalch: ANC1-137-T-2797

²⁸³ JULIÀ MUNÉ, Joan; «Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 37

²⁸⁴ Ídem; 2000; pàg. 29-30

²⁸⁵ Ídem; pàg. 35

Halle entre els anys 1911 i 1912, l'any 1913 publicà la seva tesi doctoral amb el nom de «*Die Mundart von Alacant. Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen*»²⁸⁶. D'altra banda, Antoni Griera cursà els seus últims semestres a la Universitat de Zuric, on estudià amb el lingüista i romanista Louis Gauchat (1866-1942). L'octubre de 1911 es doctorà amb una tesi titulada «*La frontera catalano-aragonesa*».²⁸⁷ Antoni Griera envià una postal des de Zuric a Manuel de Montoliu, el qual continuava a Halle, el dia 1 de novembre de l'any 1910, on explicava les dificultats econòmiques que patia degut als alts preus de la ciutat suïssa:

«*Estimat Manel; carregat de culpa i vergonya gayrabé no goso contestarte després de tants dies.*

Estas reventat però jo estic penjat pel coll [,] mira [,] 100 pts tenia del semestre d'estiu i encara no podré arribar. Mira l'Universitat sola m'ha costat 163 frcs. Rodons. el consolat 5, dos dies d'Hotel 20, viatge 72, llibres 60; figurat com puc estar aci solitari sense una persona coneguda no hi puc quedar sense un xavo figurat tinc uns 300 frcs fins qu'arribi'l trimestre i noy me trovo espantat. [...] La vida aci es caríssima. [...] Ja ho veus Manel! Estem condemnats a la miseria.»²⁸⁸

A partir de la segona meitat de l'any 1910, la notícia del conflicte entre Schädel i els pensionats es va fer pública. Però hi hagueren mitjans de comunicació que informaren erròniament, explicant que foren els tres pensionats els que tornaren a Barcelona, com fou el cas de *El Poble Català*. En una carta al director de *El Poble Català*, titulada «*Retificació*», publicada el 14 d'agost de l'any 1910, Montoliu hagué d'aclarir que només l'Antoni Griera havia tornat a Barcelona (tot i que viatjaria a Zuric poc després). També va comentar que ell i en Pere Barnils es quedarien a l'Imperi Alemany per complir el pla establert per la beca donada per la Diputació de Barcelona.²⁸⁹

Montoliu continuà pensionat a l'Imperi Alemany durant els últims mesos de l'any 1910 i els primers mesos de l'any 1911. Durant aquests mesos, el filòleg tarragoní, juntament amb Pere Barnils rebé classes particulars de llengua provençal amb el Professor Suchier. A més a més, com s'ha vist abans, Montoliu aprofità els dies festius per anar a diferents ciutats de la geografia alemanya a consultar documentació literària catalana que estava repartida en diferents biblioteques i arxius del *Kaiserreich*. Per la seva documentació conservada, es pot intuí que tingué contacte amb diferents ciutats alemanyes com Dresden, Leipzig, Sprenberg, Hamburg o Stuttgart.²⁹⁰

²⁸⁶ La traducció en català seria «*El dialecte d'Alacant. Contribució al coneixement del valencià*»

²⁸⁷ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 38

²⁸⁸ Biblioteca de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu.: *ST 017:027.1 (467.1)LLE*

²⁸⁹ MONTOLIU, Manuel de; «*Retificació*»; *El Poble Català*, Any VII, núm. 1989 (14/8/1910), pàg. 2

²⁹⁰ Biblioteca de Catalunya. Fons Montoliu: MS.3114

Durant el temps que estigué a Halle, Montoliu continuà escrivint articles per al diari *El Poble Català*. Els escrits publicats en el diari catalanista progressista a partir del gener de l'any 1909 portaven el títol de «*Coses d'Alemanya*». En aquests articles, Montoliu va escriure sobre tota mena de temàtiques: política, societat, ideologia, etc. Durant els anys que va viure a Halle, els articles de Montoliu a *El Poble Català* foren considerats com una de les cròniques més destacades sobre l'Imperi Alemany que es rebien a Catalunya.²⁹¹

Una de les temàtiques que tractà Montoliu en els articles «*Coses d'Alemanya*» fou també el sistema universitari del Segon Reich, del qual n'era un gran admirador. Un exemple d'aquesta simpatia cap al món acadèmic de l'Imperi Alemany fou un article titulat «*Coses d'Alemanya. El centenari de La universitat de Berlín*», publicat a *El Poble Català* el dia 22 d'octubre de l'any 1910. Montoliu es congratulava del centenari de la *Universität zu Berlin*, fundada pel lingüista Wilhem von Humboldt (1767-1835) l'any 1809. Pel filòleg tarragoní, la creació de la Universitat de Berlin havia sigut el fonament d'un potent sistema universitari alemany, el qual no havia deixat de créixer des de la creació de l'Imperi l'any 1871:

«Recordem, recordem amics meus, perquè aquests records [del centenari] són un poderós estímulo per a tots nosaltres, recordem que la Universitat de Berlín, ont cremà la primera flama impulsora de tot aquest gegant mecanisme de l'Imperi alemany, fou fundada en un temps en el qual Alemanya, estava políticament per terra. Aquesta fundació fou una empresa heroica que portaren a cap uns quants esperits vidents decidits a reemplaçar per medi de la activitat intel·lectual lo que mancava a la nació d'importancia política. Desde l'any 70, Alemanya ocupa un lloc preeminent entre les primeres potencies; y mal que durant molt temps s'hagués cregut que tota la grandesa d'Alemanya no passaria de la grandesa de la seva ciencia y que el poble alemany era un poble de poetes y pensadors y no de fets, l'experiencia dels últims quaranta anys ha demostrat tot lo contrari. En els temps de sa grandesa política no sols Alemanya ha conservat sa anterior potencia científica, sinó que aquesta li ha permès resoldre molts dels problemes que havien sorgit del sí del seu gran poder polític y econòmic. Així, doncs, la Ciencia y la Pràctica dels interessos materials continúen en aquesta Alemanya, completament unides y completamentantse l'una a l'altra.»²⁹²

Montoliu també es lamentava que el *Kaiserreich* Alemany fos un destí poc atractiu pels estudiants del Regne d'Espanya.. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. Estadística eloqüent*», publicat en *El Poble Català*, el dia 4 de juliol de l'any 1910, el filòleg tarragoní analitzava unes estadístiques que deien que entre el curs 1905-1906 i el curs 1909-1910 s'havia passat de 20 estudiants espanyols a Alemanya a 29. Montoliu

²⁹¹ MAUREL, Amadeu; «*La moralitat alemanya*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2005 (30/8/1910), pàg. 2

²⁹² MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El centenari de La universitat de Berlín*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2057 (22/10/1910), pàg. 1

considerava que aquestes eren unes xifres massa baixes, perquè des de l'Estat Espanyol es desaprofitava una oportunitat per millorar el sistema acadèmic hispànic.²⁹³

Una de les coses que més cridaren l'atenció a Montoliu del sistema universitari del *Kaiserreich* foren les associacions d'estudiants. Les associacions d'estudiants eren tota una institució en terres germàniques des de feia segles, amb els seves tradicions i costums. Fins i tot a principis del segle XX, en el món universitari alemany encara existia la cultura del duel a sabre, una especialitat coneguda com a *Mensur*²⁹⁴, un estil d'esgrima creat a les universitats germàniques pensat per evitar la mort dels duelistes. La Universitat de Halle tenia les seves pròpies associacions de *Mensur*, les quals gaudien de fort prestigi.²⁹⁵ Montoliu, en un article titulat «*Coses d'Alemanya. Els estudiants y la política*», publicat a *El Poble Català* el dia 15 de novembre de l'any 1910, creia que aquestes tradicions estudiantils s'extingirien per ser anacròniques amb els canvis polítics i socials que estava vivint l'Europa d'aquell període:

*«Però aquest romanticisme tradicional dels estudiants alemanys ab les llurs bandes y uniformes, ab els llurs duels y les llurs orgies de cervesa, està sofrint una fonda y lenta crisi que acabarà per ferlo desaparèixer. Es impossible de sostenir en els nostres temps de lluita y de responsabilitat individual aquesta concepció que d'uns ciutadans, ja ab tota la consciència dels devers de ciutadania, ne fa una casta apart que's tanca en un paradís artificial isolat en mitg de les lluites socials del món modern.»*²⁹⁶

Montoliu tornà a Barcelona poc després d'acabar el cinquè semestre a Halle, el març de l'any 1911 i treballà per la Diputació de Barcelona. Quan esdevingué secretari-redactor de els Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans col·laborà amb Pompeu Fabra en l'edició del Diccionari Agulló.²⁹⁷ L'any 1912, Montoliu publicà la seva primera obra important «*Estudis de Literatura catalana*», una recopilació d'articles sobre literatura escrits entre els anys 1898 i 1912. El periodista mallorquí Miquel dels Sants Oliver i Tolrà (1864-1920), director del diari generalista *La Vanguardia* entre els anys 1901 i 1920, escrigué el pròleg d'aquest llibre, on considerava que Montoliu «*palpita la promesa de algo próximo y de gran empuje para nuestra cultura*».²⁹⁸ Gràcies al contacte amb Miquel dels Sants Oliver, Montoliu deixà

²⁹³ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Estadística eloqüent*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1948 (04/7/1910), pàg. 1

²⁹⁴ La traducció en català seria «*dimensió*»

²⁹⁵ MCALEER, Kevin; «*Dueling: The Cult of Honor in Fin-de-Siecle Germany*»; Princeton University Press; Princeton; 1994; pàg. 119-159

²⁹⁶ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Els estudiants y la política*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2081 (15/11/1910), pàg. 1

²⁹⁷ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 38

²⁹⁸ SOTELO VÁZQUEZ, Adolfo; «*Montoliu y la historia literaria*»; *Cultura/s. Revista Cultural de la Vanguardia*; 17/10/2015; pàg. 14

de col·laborar amb *El Poble Català* un cop tornat de Halle i entre l'octubre de l'any 1911 fins el maig de 1916 treballà per *La Vanguardia* on publicà un total de 34 articles sota el títol de «*Letras catalanas*».²⁹⁹

Però Montoliu no només col·laborà amb *La Vanguardia* sinó també ho va fer amb el diari republicà *El Diluvio* entre els anys 1912 fins els primers mesos de la Primera Guerra Mundial. El filòleg tarragoní continuà fent la mateixa tasca que havia realitzat per a *El Poble Català* durant el temps que va estar pensionat en el *Kaiserreich* Alemany, aquesta vegada sota el títol «*Desde Alemania*». Montoliu treballà per *El Diluvio* per una qüestió econòmica i no ideològica, tal com es pot veure en la seva correspondència. Fins i tot abans d'anar a Halle, Montoliu havia intentat treballar pel diari *La Veu de Catalunya*, el qual estava dirigida per Prat de la Riba, fet que ho demostren les diverses cartes que envià el filòleg tarragoní al dirigent de la Lliga a partir de 1907, en les quals demanava poder col·laborar en el principal mitjà de comunicació del catalanisme conservador. A més a més, durant els primers anys del segle XX, el filòleg tarragoní passà de ser el «*jove revolucionari*» de finals del segle XIX descrit per Josep Maria de Sagarra a postures ideològiques molt més conservadores. Mesos després d'haver començat a treballar per a *El Diluvio*, Montoliu envià una carta el dia 9 d'octubre de l'any 1912 a Prat de la Riba on explicava quines eren les seves condicions laborals en el diari republicà i exposava dues constants que l'havien marcat al llarg dels anys: la seva dretanització ideològica i la voluntat de poder treballar a *La Veu de Catalunya*:

«*Barcelona 9 de octubre de 1912*

Distingit Sr. i amic: Me permeto avui molestar la seva atenció per oferir a V.[ostè] la meva col·laboració a la "Veu de Catalunya". El motiu que m'empeny a fer semblant proposició es el de trovarme avui formalment el compromís en posar la meva firma en unes Cròniques alemanes que fins ara escrivia per "El Diluvio" ab la meva sola inicial. Com sia que l'evolució que sofert ca les meves idees aquests derrers anys m'allunya cada dia mes del camp de les esquerres, i sentintme de dia en dia ab una creixenta incomoditat espiritual dintre dels cercols d'aquest camp que encara no he pogut abandonar, me decideixo avui, confiat en la seva amistat de sortir d'un círcol d'idees polítiques, socials i religioses que repugnen a les seves, i evitarme l'estampar ara el meu nom en un diari de significació tan concreta com "El Diluvio", lo qual allargaria considerablement els meus esforços per sortir d'una vegada de tot lo que sigui esquerra, república i democracia. La quantitat que en el damunt dit diari me donen fer les meves cròniques es la de 100 ptes mensuals (4 articles al mes). Ara V. [ostè] veji, si es possible la meva collaboració a "La Veu" per la mateixa quantitat, que es lo que necessitaria. Y en cas de ser possible, V.[ostè] mateix ja coneix prou bé el fort i el flux de la meva ilustració per saber que podria fer pel seu diari. Accepti avui la meva bona disposició i el meu viu desij de colaborar en la publicació que surt baix la seva ilustrada direcció. Espero que'm farà saber aviat la seva resolució i que en tot cas guardará absoluta reserva sobre el contingut d'aquesta lletra, lo qual prego a V.[ostè] insistenment.

²⁹⁹ Ídem; pàg. 14

Sap V.[ostè] que es son affm. amic i atant s. s.

Manuel de Montoliu
Passeig de la Diputació, 28, III»³⁰⁰

Manuel de Montoliu no pogué treballar per *La Veu de Catalunya* fins a l'any 1923.³⁰¹

L'experiència d'estudi a l'estranger d'Eugeni d'Ors

Eugeni d'Ors i Rovira fou un dels filòsofs més influents de la Catalunya de principis del segle XX. Nascut a Barcelona el dia 28 de setembre de l'any 1881, començà la seva carrera literària a partir de l'any 1899 publicant poemes i articles de crítica literària, artística i de pensament polític a publicacions ben diverses com *La Renaixensa*, *La Creu de Montseny*, *Lo pensament Català*, *El Poble Català*, *La Veu de Catalunya*, *Catalunya Nova*, *Catalunya Artística* i *Pel&Ploma*, entre altres. A la revista modernista *Pel&Ploma*, Ors publicà l'any 1902 el seu primer gran relat, «*La fi de l'Isidre Nonell*». En aquests primers anys de la dècada de 1900, fou constant la presència d'Ors en els ambients literaris modernistes. A partir de 1904, començà a escriure articles per a *El Poble Català* amb el pseudònim «*Octavi de Romeu*» que poc després el canviaria per «*Xènius*» l'any 1905. Ors freqüentà altres ambients artístics modernistes com Els Quatre Gats i el Cercle Artístic de Sant Lluc, i destacà com a dibuixant, il·lustrador i caricaturista sota les inicials de «*O. de R.*». Algunes de les seves il·lustracions foren publicades a l'*Auba* i a *La Veu de Catalunya*. Acadèmicament, Ors es llicencià en dret a Universitat de Barcelona i es va doctorar a Madrid amb la tesi «*Genealogía ideal del Imperialismo*» l'any 1905.³⁰²

L'any 1906, Eugeni d'Ors, sota el pseudònim «*Xènius*», començà a publicar a *La Veu de Catalunya* una columna gairebé diària titulada «*Glosari*». L'estrena del «*Glosari*» fou el dia 1 de gener de l'any 1906 amb un article titulat «*Les festes dels solitaris*»³⁰³. El «*Glosari*» estava format per uns escrits en els quals Ors tractava tot tipus de temàtiques (literatura, política internacional, anècdotes ciutadanes, consells morals, viatges, moda, etc.) des d'una visió absolutament personal. Es caracteritzava per un estil de literatura culta que utilitzava un vocabulari allunyat de la naturalitat. Gràcies a les seves glosses, Eugeni d'Ors es convertí en un dels intel·lectuals més visibles del panorama cultural i

³⁰⁰ Arxiu Nacional de Catalunya. Llegat Puig i Cadafalch: ANC1-137-T-2797

³⁰¹ SOTELO VÁZQUEZ, Adolfo; «*Montoliu y la historia literaria*»; Cultura/s. Revista Cultural de la Vanguardia: 17/10/2015; pàg. 14

³⁰² FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009; pàg. 113

³⁰³ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. 3

estètic català. A més a més, les seves idees també influïren en el catalanisme conservador dirigit per l'Enric Prat de la Riba.³⁰⁴

Eugeni d'Ors considerava que el *glosador* era un periodista d'idees que utilitzava els mitjans de comunicació per adoctrinar a la població. Per aquest motiu, utilitzava el seu estil culte acompanyat per la reiteració de paraules claus: arbitrarisme, imperialisme, classicisme, etc. Però el mot que tingué més fama i transcendència fou «Noucentisme». El Noucentisme fou el moviment cultural i ideològic més influent del món intel·lectual català del primer quart del segle XX. Es caracteritzava generalment per la recerca de l'ordre i l'harmonia dintre del món polític i cultural. Artísticament, els noucentistes rebutjaven l'espontaneïtat i el descontrol que havia caracteritzat el Romanticisme i el Modernisme.³⁰⁵ Políticament, el Noucentisme es considerava allunyat de la dicotomia entre conservadors i progressistes que havia dominat el món intel·lectual i institucional europeu durant el segle XIX. En una glosa titulada «*Del respecte*», publicada el febrer de l'any 1911 a *La Veu de Catalunya*, Ors descriu la incomprensió de les generacions anteriors respecte al posicionament institucional del Noucentisme:

*«La nostra generació és molt mal coneguda. –Els uns, trobant-hi a faltar les estridències revolucionàries que les generacions anteriors havien transmès cuidadosament de pares a fills, acusen a la nostra de conservadora. Però, curiós fenomen!, els conservadors no ens volen tampoc. Per a aquests som uns heretges endimoniats i uns iconoclastes. Abans, mil cops, els revolucionaris que nosaltres. Conservadors i revolucionaris s'entenen arreu perfectament.»*³⁰⁶

Eugeni d'Ors, com en general tot el Noucentisme, era un gran admirador de la Grècia i Roma antigues, ja que considerava que havien portat l'ordre i la civilització a la Mediterrània i, fins i tot, a Europa. Segons el filòsof noucentista, Catalunya havia de buscar en la cultura clàssica per trobar els seus orígens i retornar a l'espiritualitat perduda al llarg dels segles. Per Ors, el classicisme era la novetat i recuperar-lo era una forma de posar les bases per una futura cultura catalana d'èxit.³⁰⁷ El dia 19 de gener de l'any 1906, el filòsof noucentista publicà a *La Veu de Catalunya* una glosa titulada «*Emporium*» en motiu de l'estrena de l'òpera «*Emporium*» del compositor Enric Morera i Viure (1865-1942) al Gran Teatre del Liceu de Barcelona. En aquest escrit, Eugeni d'Ors defensa que Catalunya ha de buscar en el mediterrani el mirall per promoure l'expansió de la cultura catalana:

³⁰⁴ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009; pàg. 114

³⁰⁵ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*»; Pòrtic; Barcelona; 2017; pàg. 33

³⁰⁶ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009; pàg. 107

³⁰⁷ Ídem; pàg. 119

«...I de vegades penso que tot el sentit ideal d'una gesta redemptora de Catalunya podria reduir-se avui a descobrir el Mediterrani. Descobrir lo que hi ha de mediterrani en nosaltres, i afirmar-ho de cara al món, i expandir la obra imperial entre els homes.»³⁰⁸

Aquesta admiració cap a la cultura clàssica fou bàsica per justificar el concepte de «Classicisme», el qual fou molt important en la filosofia d'Eugeni d'Ors. Aquesta idea es desvinculava de l'element no urbà que havia caracteritzat els diversos corrents intel·lectuals i artístics del segle XIX i principis del segle XX, com el Romanticisme, el Modernisme i fins i tot els pensadors pro-castellans de la Generació del 98. A més a més, el filòsof noucentista, creia que els sistemes parlamentaris no eren la sol·lució als problemes de la societat; en el cas de Catalunya hi havia dos elements que el preocupaven: l'encaix en un Regne d'Espanya generalment endarrerit i la superació de la confrontació social. Tenint en compte aquestes preocupacions, per Ors, el «Classicisme» era concebut com una idea-força, elevada a la categoria «d'un concepte ple, global, del món i de les coses, i d'una norma total i estricta de conducta».³⁰⁹

La visió que tingué Eugeni d'Ors sobre l'Imperi Alemany durant els anys anteriors a la Gran Guerra es veieren influenciats pel seu mediterranisme i classicisme. El filòsof noucentista considerava que la civilització europea estava dividida entre dues grans cultures ben diferenciades: la llatina, per tant, la del Sud d'Europa, i la germànica, la del nord d'Europa.³¹⁰ Pel que fa el cas de l'Imperi Alemany, Ors era conscient de la seva gran diversitat cultural, política i religiosa. Mentre que el sud del *Kaiserreich*, de tradició catòlica, era vist com una terra llatinitzada i civilitzada, la zona nord-est de l'Imperi, representada pel Regne de Prússia, de tradició protestant, era vista pel filòsof noucentista com la representació de la barbàrie contraposada a la cultura clàssica.

Per aquest motiu, Ors era partidari que els pensionats catalans becats per la *Junta de Ampliación de Estudios* i la Diputació de Barcelona no estudiessin a les universitats del nord d'Alemanya. En una glosa titulada «*Ab el peu a l'estrep*», publicada el dia 29 d'octubre de l'any 1907 a *La Veu de Catalunya*, explicà l'anècdota d'una conversa amb un amic seu que estava a punt d'anar a estudiar a la Universitat de Berlín, on l'avisava de la corrupció moral de la capital del Segon Reich Alemany:

«- Doncs, ¿a Alemanya? – vaig demanar-li- - Sí: penso matricular-me a l'Universitat de Berlín. -¿Coneixeu prou la llengua? -Suficient. -¿Ja us considereu ab la necessària força moral per a batallar, sol, contra l'adjecció i corrupció de costums que us

³⁰⁸ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. 31-32

³⁰⁹ CACHO VIU, Vicente; «*Revisión de Eugenio d'Ors (1902-1930), seguida de un epistolario inédito*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1997; pàg. 52-53

³¹⁰ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009; pàg. 114

envoltaran en aquella vila, al costat de la qual la tan bescantada París és una mena d'austeríssima Esparta?»³¹¹

Entre els anys 1906 i 1914, Eugeni d'Ors va fer dos grans viatges a l'Imperi Alemany: a Heidelberg, l'any 1908, i a Munic, l'any 1910.

L'any 1908, Eugeni d'Ors havia rebut una beca de la Diputació de Barcelona per anar a París a estudiar mètodes científics. El setembre del mateix any, el filòsof viatjà a la ciutat de Heidelberg en motiu de la celebració del III Congrés Internacional de Filosofia³¹², que tingué lloc entre els dies 31 d'agost i 5 de setembre d'aquell any. Situada a la província del Rheinland, administrada directament pel Regne de Prússia, la ciutat de Heidelberg tenia l'any 1908 aproximadament 50.000 habitants. La institució més reconeguda de la ciutat era la Universitat, fundada l'any 1386 pels prínceps electors del Palatinat, la qual era una de les institucions universitàries més antigues del món germànic. La importància acadèmica de la ciutat era tan destacada que fins i tot l'escriptor austríac Stefan Zweig (1881-1942) la definí com «*la talaia impertorbable del caràcter alemany*»³¹³. Quan Ors visità la ciutat, Heidelberg tenia investigadors tant prestigiosos com el sociòleg Max Weber.

Aprofitant els seus estudis realitzats a la capital de la República Francesa, el filòsof noucentista presentà en el Congrés de Filosofia dues comunicacions redactades en francès: una en la secció de Lògica i Crítica de les Ciències, amb el títol «*Le résidu dans la mesure de la science par l'action*», i l'altra en la secció dedicada a la filosofia religiosa, titulada «*Religio est Libertas*». Eugeni d'Ors fou l'únic català que participà en el Congrés. A més a més, allà tingué contacte amb grans filòsofs del període com els italians Benedetto Croce (1866-1952) i Giovanni Vialati (1863-1909), el francès Émile Boutroux (1845-1921), i els alemanys Karl Vossler (1872-1949) i Ferdinand Canning Scott Schiller (1864-1937).

Durant la seva estada a Heidelberg, Eugeni d'Ors escrigué onze articles publicats a *La Veu de Catalunya* amb el pseudònim de «*E. d'Ors*». Tot i que la intencionalitat de l'autor era concentrar-se amb el Congrés, els escrits d'Ors transmeten la visió que tenia sobre l'Imperi Alemany. La descripció que fa el pensador noucentista de la seva estada a Heidelberg és a partir d'impressions descrites com si fossin imatges, per tal d'apropar

³¹¹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. 677-678

³¹² Els dos Congressos anteriors havien tingut lloc a París l'any 1900 i a Ginebra l'any 1904. [PLA; 2000; pàg. 24]

³¹³ ZWEIG, Stefan; «*El món d'ahir. Memòries d'un europeu*», Quaderns Crema; Barcelona; 2001; pàg. 277

al lector als punts centrals i típics del dia a dia en el *Kaiserreich*.³¹⁴ Un exemple d'això ho trobem amb el resum que fa sobre la descripció que fa de la ciutat:

«¿què importa afegir que aquesta ciutat com totes les de l'Alemanya renana, té son riu romàntich³¹⁵; son <<Schloss>> senyorial, les seves cerveseries ombríves, servides per mosses bones, altes, esculpturals, pulquérrimes y promptes al riure; els seus horribles edificis, vagament neo-clàssics, un burgomaestre gras y ab ulleres, la lletjor per tot y la bona fé al dins?»³¹⁶

Pel que fa al món universitari, Ors es quedà meravellat de la potència del món acadèmic germànic. Segons el filòsof noucentista, el grup que feia les ponències en llengua alemanya en el Congrés de Filosofia era molt més potent que els de llengua anglesa i francesa. La llengua alemanya no tan sols era utilitzada pels acadèmics de l'Imperi Alemany i la Monarquia Austrohongaresa sinó també pels estudiosos escandinaus, els polonesos de Rússia i els italians. Aquest grup germanòfil els descrigué com la «*colla imperial*», ja que, segons el filòsof noucentista, eren més poderosos que no pas els anglòfils o els francòfils. Tot i que admirà la capacitat acadèmica del món germànic, Ors no fou un seguidor de la filosofia germànica i es decantà més pels autors francesos i italians.³¹⁷

Però una de les coses que li cridaren més l'atenció sobre Heidelberg fou el prestigi dels professors universitaris. En el primer article que escrigué sobre la ciutat universitària, publicat el dia 8 de setembre de l'any 1908, Ors observà que fins i tot les figures humanes dels aparadors de les botigues de roba es representaven com si fossin acadèmics:

«Per la seva psicologia, basti consignar un fet que he observat aquesta tarda arribant, a l'esguardar les botigues... ¿Sabeu aquells figurins de modes que'ls sastres ens obliguen a esguardar en el moment de decidir la forma a que s'ha d'aproximar el vestit a fer? Semblants figurins representen, com és natural, una espècie de concreció dels ideals vulgars de la vida. Es per aixó que en els nostres coneixem, apareix, per

³¹⁴ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista «L'Aiguadolç, Revista de Literatura»; núm. 14; 1991; pàg. 32-35

³¹⁵ Es tracta del riu Neckar, afluent del riu Rin [PLA, Xavier; D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1908-1909»; Quaderns Crema; Barcelona; 2000; pàg. 24]

³¹⁶ «E. d'Ors»; «El III Congrés de Filosofia I»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3371 (08/09/1908); Ed. Vespre; p. 1

³¹⁷ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista «L'Aiguadolç, Revista de Literatura»; núm. 14; 1991; pàg. 33

*exemple, un jove gentleman [...]. Donchs bé; a Heidelberg, els figurins dels sastres son imatges de graves professors ab la barba blanca.»*³¹⁸

Un dels acadèmics alemanys que més simpaties va despertar a Ors fou el romanista Karl Vossler. Vossler era en aquell moment professor adjunt de la Universitat de Heidelberg. El filòsof noucentista va classificar al romanista alemany com un «*señor hidalgo*», un «*savi artista*» i «*un humanista complet*»³¹⁹. Aquesta fou la primer vegada que Vossler era mencionat a la literatura catalana. Posteriorment, el romanista alemany aconseguí una plaça de professor a la Universitat de Munic, on seria mestre i mentor d'alguns estudiants catalans que anaren a estudiar en aquella universitat, com seria el cas de l'escriptor i poeta Carles Riba i Bracons (1893-1958) durant l'any 1922.³²⁰

La segona vegada que Eugeni d'Ors tornà a l'Imperi Alemany fou entre el juliol i el novembre de 1910, becat per la Diputació de Barcelona per anar estudiar el sistema i el catàleg de la Universitat de Munic. La visió del filòsof noucentista sobre la biblioteca i mètode classificatori de la Universitat de Munic va promoure un gran debat a Catalunya sobre com havia de ser la futura Biblioteca Nacional de Catalunya.

En «*Xènius*» va fer algunes parades abans d'arribar a la capital del Regne de Baviera. Primer de tot, Ors va passar uns dies a Zurich a mitjans de juliol. Allà es trobà amb l'Antoni Griera, el qual feia poc que havia arribat a la ciutat suïssa després del conflicte que havien tingut ell i els seus companys amb el seu tutor durant la seva estada a la ciutat de Halle.³²¹ A Zurich, Ors escrigué una glosa titulada «*El clam*», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 17 de juliol de l'any 1910. El filòsof noucentista escrigué aquest article dedicat als estudiants universitaris catalans que estaven becats a l'estranger, posant en èmfasi les experiències d'Antoni Griera a Halle i a Zurich:

«Parle. Ell me narra la vida que ha dut, a la petita ciutat sàvia, el grupet dels missioners barcelonins. Ah! Les hores allí baix no han pas estat blanques! S'hi ha apretat fort. En els primers temps, tot era prou i ben dur. (Només aquells d'entre nosaltres qui han realitzat experiències anàlegues poden saber-ne l'heroisme...) Però la recompensa ha vingut també. Un món nou, el món a on s'agita el viure científic universal, s'ha obert als ulls dels nostres joves. Han après els mètodes, han entrat en les disciplines infinites i temptadores de lo a fer, els camins al terme dels quals hi ha corones. I ara ja se senten en terreny segur, i coneixen ses forces, i –lo que és encara més important– coneixen ses

³¹⁸ «E. d'Ors»; «*El III Congrés de Filosofia I*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3371 (08/09/1908); Ed. Vespre; p. 1

³¹⁹ HINA, Horst ; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista «L'Aiguadolç, Revista de Literatura»; núm. 14; 1991; pàg. 33

³²⁰ Ídem; pàg. 33

³²¹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 217

actuals llacunes que ompliran... En Griera ja em parlava ab alegria de lo que compta aprofitar a Zuric.»³²²

En el mateixa glossa, criticà el fet que l'esforç que havien fet els tres pensionats a Halle no servia per res si a Catalunya no hi havia una bona infraestructura acadèmica:

«Sí, però, ¿Quan aquest home preciós [, en Griera], quan els seus companys sien de retorn a Barcelona, ¿com s'ho arreglaran per a continuar les seves tasques? ¿Com els serà possible el treball EN UNA CIUTAT SENSE LLIBRES?... He demanat a n'en Griera: <<Quins treballs teniu en projecte per a l'avenir?>> - M'ha respost, naturalment: <<No en puc tenir cap. No en puc confessar cap. Tot dependrà dels instruments de treball que se'ns donguin. Si Barcelona continua sense res, NO PODREM FER RES...>> - No podem fer res! Mots tràgics! RES, res de veritable valor modern podran fer – després d'haver tastat la vida científica i d'haver-se dolorosa, abnegadament capficat per a ella – aquests nostres joves filòlegs de Halle, en Griera, en Barnils, i el qui més altament s'ha sacrificat de tots, en Manuel de Montoliu.

[...]

Un cop més, torni a sonar el clam: LLIBRES...! LLIBRES!»³²³

Després de fer una parada per Alsàcia, Eugeni d'Ors arribà a Munic l'última setmana de juliol. Les gloses fetes pel filòsof noucentista durant la seva estada a la capital bavaresa són les més destacades per entendre la visió que ell tenia sobre l'Imperi Alemany. Durant els mesos que va estar en aquesta ciutat, entre el juliol i el novembre de 1910, Ors va escriure més de seixanta glosses per *La Veu de Catalunya*, on tractava tota mena d'aspectes relacionats amb la capital bavaresa: des de política, societat, sistema universitari, cultura, etc. ³²⁴ Fins i tot el filòsof noucentista descriu la trobada amb diferents personatges, com el metge Víctor Conill i Montobbio (1886-1970), el qual estava treballant a la *Frauerklinik* de Munic³²⁵, la ballarina i futura actriu de cinema mut Margherita «Rita» Sacchetto (1880-1959), i la germana d'Alfons XIII, la Infanta Maria Teresa de Borbó (1882-1912), casada amb el Príncep Ferdinand von Bayern (1884-1958), membre de la família reial Bavaresa³²⁶.

Durant la seva estada a Munic, Ors escrigué sis gloses dedicades al món universitari de la capital bavaresa. En el primer d'aquests articles, titulat «*Universitat*», publicat a *La Veu de Catalunya* el dia 13 d'agost de l'any 1910, el filòsof noucentista admirava la

³²² Ídem; pàg. 215

³²³ Ídem; pàg. 216

³²⁴ HINA, Horst ; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista «L'Aiguadolç, Revista de Literatura»; núm. 14; 1991; pàg. 35-36

³²⁵ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 255

³²⁶ Ídem; pàg. 233

capacitat que tenia la Universitat de Munic per confluïr les facultats de ciències i de filosofia, criticant durament la separació que se'n feia d'aquestes facultats en el sistema acadèmic espanyol:

«Me plau aquí la disjunció entre la Universitat pròpiament dita i les Altes Escoles Tècniques, a on l'aplicació és el valor fonamental. M'entusiasma, per son acord ab les que judico ésser les actuals desiderata de l'ensenyament superior, la unificació, en una mateixa Facultat de Filosofia, i Lletres –no solament distintes, entre nosaltres, sinó llastimosament acostumades a una mutual abominació de mètodes i d'esperit. –Però quan veig en mon programa de Munic la Facultat de Filosofia subdividida en dues seccions, aproximadament corresponents a les nostres Facultats esmentades, penso que ab això s'ha de malograr d'aquella unificació... Al meu flac capir, la separació pedagògica dels estudis de Ciències i de Filosofia és artificiosa i perjudicial, per a la Filosofia i per a les Ciències. Més tost cal separar l'ensenyança d'aquella de les disciplines històriques, i fer d'Història i Ciències les dues grans seccions de la vasta facultat de Filosofia, típica, ideal. La Psicologia i la Lògia, per exemple, no han d'anar vora les investigacions d'arqueologia, sinó vora, ben a la vora –millor quant més a la vora- de les ciències naturals.»³²⁷

En el segon d'aquests articles, titulat «Universitat II», publicat a *La Veu de Catalunya* el dia 17 d'agost de l'any 1910, Ors descrigué la Universitat de Munic com un edifici que representava l'ordre, l'harmonia i el classicisme ideat pel Noucentisme:

«Diria que tot en ella és meditat, segons un esperit agudament utilitari i previsor. Confort, netedat, impressió d'itxosa de calma i de taques eficacíssimes... –No és massa gran. Ja he dit que era clara, en son aspecte material, en sa organització, àdhuc en la nodrició científica que en ella més característicament se dóna...-Una construcció romàntica, dues ales d'edifici que avencen, un ample cos al mig. En altre carrer paralel, una nova fatxada tranquila. Un poc de marbres a l'entresòl, i decoracions brillantes i mosaics; després, només blancor, i asèpsia. Al mig, el gran amfiteatre. Al darrera, un jardí, ab pavellons isolats per als laboratoris i museus de zoologia, de botànica, de mineralogia, de palentologia, de meteologia, de física, de química. A dalt de tot, una Biblioteca de 300.000 volums. I, distribuïdes en tres pisos, unes 250 aules, que comprenen una quarantena de sales de curs i uns vint-i-cinc seminaris...

[...]

I ha també, afortunadament per a mi, petits laboratoris amagats a on no s'interromp en tot l'any la feina, i a on sempre es troben aciençats obstinadíssims, seguint una investigació en currs, oblidats de tot l'exterior, ignorants d'almanacs i temperatures... I hi ha, per últim, l'aigua, la bona aigua remorosa, que, alegre per lo incansable –símbol del treball d'itxós-, salta i canta vora el vestíbul universitari, les dues belles fonts, ab

³²⁷ Ídem; pàg. 240

motius de les que a la plaça de Sant Pere a Roma, colocà la fantasia noblíssima del Bernini.»³²⁸

La següent glosa, publicada a *La Veu de Catalunya* amb el nom de «*Universitat III*» el dia 18 d'agost de l'any 1910, el filòsof noucentista mencionà un llarg llistat de matèries i seminaris que es donaven a les Facultats de Teologia, Jurisprudència, Administració i Filosofia de Universitat de Munic. La conclusió que arribà Ors al final d'aquesta enumeració d'assignatures és que la Universitat de la capital bavaresa tenia una enorme diversitat de matèries a tractar amb un gran suport econòmic al darrera, al mateix temps que amb una bona organització:

«La primera impressió que l'interior enumeració esquemàtica ens produeix és la de un enorme abundància. –Però, darrera d'aquesta impressió, en ve una altra per a l'atent, i tal segona és encara la de més valor. Perquè ens revela, precisament, UNA ECONOMIA, un estalvi d'esforços...»³²⁹

En la següent glosa, titulada «*Universitat IV*» i publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 19 d'agost de l'any 1910, el filòsof noucentista explicava que la idea d' «*un estalvi d'esforços*» significava que la Universitat de Munic es caracteritzava pel seu sentit pràctic:

«El principi d'economia de forces ha dominat arreu, i si el quadre de la Facultat de Filosofia resulta extensíssim, és perquè el daber contemporani així ho exigeix. És perquè ja ha devingut més indispensable, més PRÀCTIC, en una obra de cultura superior, estudiar la gramàtica etrusca, la vida d'en Wagner, i l'Arqueologia de les Catacombes, que no pas l'Administració pecuària o el Dret marítim.»³³⁰

D'altra banda, Ors era molt crític amb la nul·la visió practica del món acadèmic espanyol en comparació a la Universitat de Munic:

«A terres d'Espanya, no n'havem esment, d'això. Semblem ni remotament donar-nos compte de la universalitat, de la complexitat a què arriba l'Enciclopèdia avui. – Quan se veu a enteniments selectíssims de casa nostra tractar tan tranquilament a la manera de diletants, no ja de les idees generals ressortintes de les diverses ciències – que això restaria sempre llegítim- sinó de ses notícies concretes de son contingut teòric; quan se llegeix lo que en un article de diari improvisa aquest o el de més enllà sobre la poesia dels trobadors o sobre el simbolisme en els mites helènics primitius; quan se passa, com jo faig cada dia, d'una lectura de pàgines d'allà baix a una audició d'un curs d'aquí, és quan es pot mesurar tota l'extensió, no tan sols de lo que ignorem, sinó de quelcom més trist encara; de lo que ni sospitem...! – Aquesta falta de sospita és la que ens pot fer

³²⁸ Ídem; pàg. 242-243

³²⁹ Ídem; 249

³³⁰ Ídem; pàg. 251

semblar <<fastuós>>, <<pròdig>>, d'anduvi, un quadre d'ensenyances com el de la Facultat de Filosofia a la Universitat de Munic.»³³¹

Durant la seva estada a Munic, Eugeni d'Ors també publicà en el «Glosari» la feina realitzada per la qual ell havia sigut pensionat per la Diputació de Barcelona. Durant tretze glosses publicades a *La Veu de Catalunya* i a la revista *La Cataluña* entre els dies 17 de setembre fins el 3 d'octubre, Ors es dedicà a transcriure en detall el catàleg de la Biblioteca de la Universitat de la capital bavaresa i fer-hi opinions al respecte. En el primer dels articles, titulat «*Biblioteca I*» i publicat a *La Veu de Catalunya* el dia 17 de setembre de l'any 1910, el filòsof noucentista admeté que escrivia aquests articles per motivar a futurs investigadors:

«Aprofitant la meva estada a Munic i treball a sa Biblioteca, vull publicar aquí, ab ànim de colaborar a la propaganda per la nostra, uns extractes de catàleg, a fi de que pugui alhora excitar-nos l'enveja la <<quantitat>> d'instruments de treball de què disfruten els estudiosos en un país culte, i alligonar-nos el judici, la <<calitat>> dels mateixos, permetent orientar-nos en el plantejament de problemes que avui agiten la opinió.»³³²

En el mateix article, aprofità per criticar durament el sistema bibliotecari de la ciutat de Barcelona:

«POQUÍSSIMS DELS LLIBRES QUE PODEN CONSTITUIR EL CATÀLEG D'UNA EXCELENTA BIBLIOTECA POPULAR FALTEN AVUI A BARCELONA. En canvi, els que hi manquen tràgicament, els que cal que demanen a clams, són els llibres necessaris al treballador científic, al qui fa estudis especials, al qui vol FER CIÈNCIA, alta ciència, ciència pròpiament dita –descobriments, teoria, hipòtesis, invenció—com se fa en tot el món civilisat i com no podem fer encara nosaltres--, CIÈNCIA ORIGINAL, que a l'endemà es torna als pobles riquesa, benestar, emancipació.»³³³

Aquesta crítica al sistema de Barcelona continuaria a la quarta glosa sobre la Biblioteca de la Universitat de Munic, titulada «*Biblioteca IV*» i publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 21 de setembre de l'any 1910. Eugeni d'Ors comparà l'extensa varietat de revistes de filosofia que hi havia a Munic amb la de Barcelona, on la Biblioteca de l'Ateneu tenia només exemplars de la revista *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger*, fundada l'any 1875 i dirigida pel psicòleg racionalista Théodule-Armand Ribot (1839-1916)³³⁴:

«¿Quantes Revistes filosòfiques se publiquen avui a Espanya? –Cap.- -Només la Cultura española té una seccioneta de Filosofia que... –Ai Senyor, no em feu parlar!

³³¹ Ídem; pàg. 250

³³² Ídem; pàg. 279

³³³ Ídem; pàg. 278

³³⁴ Ídem; pàg. 287

¿Quantes Revistes filosòfiques se reben a les Biblioteques de Barcelona? A les públiques, penso que ni una sola. A l'Ateneu, soleta i tristeta la de M. Ribot [...]. Tal volta a algun lloc se rep alguna Revista Catòlica o eclesiàstica, més o menys filosòfica. <<Un point, c'est tout.>>»³³⁵

Però no tot seran alabances pel sistema universitari alemany. En una glossa titulada «Exàmens», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 20 d'octubre de l'any 1910, Ors criticà el sistema d'estudis de les universitats de l'Imperi Alemany, especialment, les del Regne de Baviera:

«A la Prússia, la revisió de la competència en els escolars, la qualificació dels estudis dels mateixos, són deixades, en llarga mesura, per a cada matèria a la discreció isolada e son respectiu professor. Aixís no existeixen allí el nostre sistema d'exàmens, tan ruïnós per la salut física, intel·lectual i moral de la juvenesa...—Però a la Baviera aquest sistema és aplicat, encara. Se constitueixen tribunals d'exàmens, s'examina, no en cada assignatura, com vol el nostre refinament de barbàrie, mes sí l'acabament d'alguns grups i graus. Això és suficient per a què es conegui aquí aquell estat d'angoixa que nosaltres havem massa conegut. ¿El resultat definitiu ne devé millor? És permès dubtar-ho.

[...]

El fet és que s'ha observat que a les Universitats bavareses, certament sense que els professors, ni els mètodes, ni els instruments d'ensenyança sien gents inferiors, el nivell intel·lectual dels alumnes i dels estudis és, en conjunt, bastant més baix que en els altres llocs de l'Imperi...»³³⁶

A més a més, el filòsof noucentista, en una glossa titulada «Ciència i Pedagogia», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 29 d'octubre de l'any 1910, creia que les universitats del Segon Reich s'havien tornat massa burocràtiques i havien perdut potència intel·lectual:

«Informacions superficials ens parles de les Universitats alemanyes com si encara subsistís en totes elles la originalitat que produí sa glòria i que l'ha mantinguda, temps i temps... – En realitat, aquesta tradició només se conserva avui íntegrament dins les Universitats petites. Dins les grans, el nivell científic ha descendit. Lo que ahir dèiem que ocorria en les escoles és arribat també, mutata mutandis, en l'ensenyament superior; el tecnicisme ha perjudicat a l'Esperit; la perfecció didàctica ha tingut com a conseqüència l'afebliment del poder de creació. Abans, a les Universitats capdals dominaven els savis; ara se n'han fet senyors els Mestres. – Són, a voltes, Pedagogia i Ciència germanes una mica rivals. Per ventura hi ha, en llur sentit íntim, una essencial divergència, si no oposició. [...] També, durant les dècades últimes, en els grans centres universitaris de l'Alemanya, els interessos de la Ciència i de la Pedagogia han

³³⁵ Ídem; pàg. 283

³³⁶ Ídem; pàg. 321-322

rivalisat. La victòria ha estat ha estat per a aquests. – Però ja s’ha adonat tothom de que això no va sense perill per a l’avenir de la cultura germànica.»³³⁷

Unes setmanes més tard, la glosa d’Eugeni d’Ors fou criticada per Manuel de Montoliu. En un article titulat «Coses d’Alemanya. <<Lehrbücher>>», publicat en *El Poble Català* el dia 17 de novembre de l’any 1910, Montoliu deia que no observava aquesta decadència, sinó, una edat d’or d’aquestes institucions:

«Si aquest esperit científic ha decaigut en altres Universitats, com assegura l’amic <<Xènius>>, hi ignoro. No més m’estranya que aquí en tot lo referent a cultura intel·lectual està subjecte a una viva y seguida polèmica, mai hagi topat en alguna revista o periòdic ab cap queixa d’aquesta mena. Al contrari, en ocasió del Centenari de l’Universitat de Berlín, tota la premsa en pes, tant la profana com la professional, van gloriar ab unanimitat la perpetuació y la consolidació de l’antiga tradició científica en les Universitats alemanyes.»³³⁸

L’impacte universitari del Kaiserreich

En definitiva, es pot concloure que L’Imperi Alemany fou un dels grans destins de les desenes d’estudiants provinents del Regne d’Espanya que es beneficiaren de les beques concedides a partir de la segona meitat de la dècada de 1900 per les diferents administracions. En el cas català, la Diputació de Barcelona sota la Presidència de Prat de la Riba fou una de les institucions claus per l’enviament d’aquests joves a terres germàniques, tot i que hi hagueren algunes dificultats, com s’ha demostrat, per exemple, en els casos de Montoliu, Griera i Barnils. Pels estudiants que marxaren a l’Imperi Alemany hi ha dos elements destacats:

Primer de tot, haver conegut una realitat universitària diferent. A partir dels escrits dels pensionats tant en cartes personals com en cròniques periodístiques va fer que el públic català pogués accedir al coneixement en primera persona de com funcionava un sistema acadèmic diferent al del Regne d’Espanya (Fins i tot, en els conceptes considerats negatius, com seria l’exemple de la glosa «Exàmens» escrita per Eugeni d’Ors i publicada l’octubre de l’any 1910).³³⁹

Segon, l’experiència dels becats que estudiaren a l’Imperi Alemany. L’aprenentatge adquirit a les universitats del Segon Reich va permetre als pensionats, un cop retornats a Catalunya, adquirir càrrecs tant en entitats com en administracions de la Diputació de Barcelona i de la posterior Mancomunitat. Importants personatges que estudiaren a

³³⁷ Ídem; pàg. 332

³³⁸ MONTOLIU, Manuel de; «Coses d’Alemanya. <<Lehrbücher>>», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2083 (17/11/1910), pàg. 1

³³⁹ D’ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 147

l'Imperi Alemany abans de 1914 foren Jordi Rubió Balaguer, Primer President de la Biblioteca de Catalunya entre els anys 1914 i 1939, o Manuel Reventós, el qual fou nomenat professor de les escoles d'Alts Estudis Mercantils i d'Administració Pública a Barcelona. Montoliu i Ors tingueren càrrecs corresponents al que havien estudiat en el Segon Reich: el filòleg tarragoní treballà a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC i el filòsof noucentista es convertí en el director de l'Escola de Biblioteques l'any 1915.³⁴⁰

³⁴⁰ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996; pàg. 441-457

CAPÍTOL SEGON

Model Institucional: el *Kaiserreich* és un exemple polític?

L'opinió sobre les elits dirigents del Segon Reich

L'Imperi Alemany tenia unes característiques polítiques que el convertiren en un cas únic al Continent Europeu. El sistema polític del Segon Reich es sustentava legalment per la Constitució Imperial de 1871, la qual era la versió revisada del projecte constitucional que s'havia fet l'any 1867 per la creació de la Confederació Alemanya del Nord. La primera autoritat de l'Imperi era el Kàiser, l'Emperador, el qual anomenava al Canceller, el cap de l'Executiu.³⁴¹ Aquestes dues figures polítiques governaven el Segon Reich d'una forma gairebé autoritària. El Govern del *Kaiserreich* tenia potestat absoluta sobre l'exèrcit, la marina, la diplomàcia, els correus, els telègrafs i les relacions comercials a l'estranger. A més a més, el Govern Imperial també obtenia la recaptació directe dels impostos sobre les duanes, els productes com la sal, el tabac, el sucre, l'aiguardent, la cervesa i els productes de correus i telègrafs. Tot i això, l'enorme poder del Govern Imperial també tenia el seu contrapunt.³⁴²

Per començar, l'Imperi Alemany tenia una cambra baixa, el *Reichstag*, els representants del qual eren votats per sufragi universal masculí. Tot i que no podien decidir sobre assumptes com la creació de Govern o la política internacional, els membres del *Reichstag* tenien altres poders, com l'aprovació dels pressupostos de l'Administració Central. El creixement de partits polítics opositors com els socialistes o els catòlics militants en les diferents eleccions en el *Reichstag* a partir sobretot de la dècada de 1880, provocaren alguns canvis en la política interior del Govern Imperial. Per exemple, el creixement del moviment socialdemòcrata va fer que l'Executiu del Segon Reich promogués un seguit de polítiques socials que van fer que l'Imperi Alemany es convertís en un dels primers territoris en gaudir d'un cert estat del benestar a l'Europa del segle XIX.³⁴³

L'altre contrapoder era la composició territorial de l'Imperi. Territorialment, el *Kaiserreich* era una Confederació formada per diferents regnes, grans ducats, ducats, principats i ciutats autònomes, els quals tenien els seus propis monarques i parlaments (*Landtag*) i tenien una gran autonomia política i jurídica. A més a més, aquests governs territorials estaven representats en el *Reichsrat*, la cambra alta de l'Imperi, formada pels enviats dels diferents estats de la Confederació.³⁴⁴

³⁴¹ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 652

³⁴² OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 92

³⁴³ STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 120

³⁴⁴ WILLMOTT, H. P.; «*La Primera Guerra Mundial*»; Inédita Ediciones, Barcelona; 2004; pag. 38

El món intel·lectual català de finals del segle XIX i principis del segle XX observà la peculiaritat del sistema polític de l'Alemanya Guillermina. Per aquest motiu hi havia una gran diversitat d'opinions sobre el sistema polític del Segon Reich. Un dels individus que va observar la polèmica que generava el poder dirigent de l'Imperi Alemany va ser l'escriptor, metge, botànic, crític d'art i periodista Alfred Opisso i Viñas (1847-1924). Durant la dècada de 1890, Opisso viatjà per diversos llocs de l'Europa Central i Oriental. D'aquests viatges, sortiria publicat un llibre titulat «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*», l'any 1896. Opisso tornaria a publicar una versió revisada del mateix llibre l'any 1906 per l'Editorial Bastinos. Els relats ficticis del llibre d'Opisso són protagonitzats per personatges ficticis d'origen espanyol que realitzen un seguit de viatges pels Imperis Alemany, Austrohongarès i Rus i expressen les seves opinions del que observen. El capítol dedicat al Segon Reich Alemany, el viatge és realitzat per la família Salamanca. El patriarca de la família, Don Cándido, és descrit com un germanòfil extrem fins a la caricatura:

«En su apasionamiento por la patria de Lessing³⁴⁵ y de Virchow³⁴⁶, habíase el doctor Salamanca arreglado una cabeza que remaba perfectamente la de un sabio de las orillas del Rhin, llegando en su manía ¡oh flaqueza! Hasta hacer teñir de rubio su pelo, negro como una endrina. Había proscrito su casa el vino, y todo el mundo tenía que beber cerveza; obligaba á sus hijos a hablar en alemán, y en lugar de Carlos, Juanito y Margarita, les llamaba Karl, Hanschen y Gretchen.»³⁴⁷

El final del seu viatge per l'Imperi Alemany, Don Cándido elogia l'equilibri, la tranquil·litat i el bon funcionament de les institucions de les institucions del Segon Reich:

«Todo funciona aquí con la precisión de un organismo perfecto.; arriba el Emperador, un Consejo de príncipes, ó Consejo federal; el Reichstag; ó cámara alemana, y cada Estado de por sí libre en cuanto no se trata de lo que atañe al interés general.»³⁴⁸

Els fills de Don Cándido, Juan i Carlos, els quals acompanyen el seu pare en el viatge per l'Imperi Alemany, són descrits per Opisso com la contraposició de les idees del seu progenitor. Al final del relat, el personatge d'en Carlos, critica el funcionament de l'Imperi Alemany, acusant-lo d'autoritari i classista:

³⁴⁵ Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), fou un dels poetes més destacats de la Il·lustració germànica.

³⁴⁶ Rudolf Virchow (1821-1902), fou un metge prussià, conegut pels seus estudis en el camp de la recerca mèdica.

³⁴⁷ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 6

³⁴⁸ Ídem; pàg. 92

«[...] yo no sé si lograría avenirme á vivir en este país. Acostumbrados á nuestra democracia española, no sé si podría sujetarme á la diferencia de clases que aquí se observa, al empaque de los militares, á la pedantería de los doctores, que creo natural y sin malicia, pero que no ha dejado de molestarme algunas veces, y al orgullo de los superiores con los inferiores, aunque menos aún al excesivo respeto de los humildes hacia los poderosos...»³⁴⁹

Hi hagueren autors catalans que reflexionaren sobre aquesta qüestió en els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial. Un dels exemples més destacats és el de l'arqueòleg Pere Bosch i Gimpera. Bosch i Gimpera havia sigut becat per anar estudiar a l'Imperi Alemany entre els anys 1913 i 1914. Durant la Primera Guerra Mundial es convertí en un dels membres més destacats del nucli germanòfil a Catalunya.³⁵⁰ Durant els anys 1920 milità a Acció Catalana i a partir dels anys 1930 es convertí en el primer rector de la Universitat Autònoma de Barcelona entre els anys 1933 i 1939, i fou Conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya entre els anys 1937 i 1939. Acabada la Guerra Civil, a causa de la seva implicació política, Bosch i Gimpera s'exilià a Mèxic, on exerciria de professor universitari. Morí exiliat a Ciutat de Mèxic l'any 1974, a l'edat de 83 anys. Durant el seu exili a Mèxic Pere Bosch i Gimpera escrigué les seves memòries, les quals foren publicades pòstumament a Barcelona l'any 1980 per Edicions 62. En el capítol cinquè, titulat «L'experiència de la Guerra del 14», l'arqueòleg català descrigué l'ambient polític del Berlín de l'any 1913, l'any del qual ell va fer la seva estada. En aquest capítol, Bosch i Gimpera destacà com l'estabilitat institucional feia que no hi hagués a la societat alemanya una gran preocupació per la política:

*«La política preocupava poc el comú de la gent, i la deixaven al govern. Sols els socialistes eren un element protestari. Els intel·lectuals eren liberals, seguint la tradició de Humboldt, de la Revolució del [18]48 i de la seva formació clàssica. L'ambient universitari era de perfecta llibertat. L'Exèrcit era popular com a salvaguarda de la independència i la grandesa d'Alemanya. Els estudiants esperaven fer el servei com a voluntaris Einjähriger o sia amb privilegi d'un any i la possibilitat d'esdevenir oficials de reserva. Se sabia poc dels Juncker prussians i de la casta nobiliària dels oficials i generals, així cim de els limitacions constitucionals, ja que, si bé el Reichstag votava els pressupostos, tot el que es referia a l'Exèrcit era d'exclusiva competència del Kaiser.»*³⁵¹

Per parlar de l'elit governant de l'Imperi Alemany, el món polític i cultural català es va focalitzar majoritàriament amb els dos personatges més poderosos i carismàtics del Segon Reich abans de la Primera Guerra Mundial: Otto von Bismarck i el Kàiser Guillem II.

³⁴⁹ Ídem; pàg. 91

³⁵⁰ FUENTES CODERA, Maximiliano; «España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 153

³⁵¹ BOSCH GIMPERA, Pere; «Memòries»; Edicions 62; Barcelona; 1980; pàg. 74

La figura del Cancellier Imperial: l'exemple d'Otto von Bismarck

En el món germànic, el càrrec de «Cancellier», «*Kanzler*» en alemany, era al segle XII el cap de l'administració del Sacre Imperi Romà Germànic, però el sistema institucional de l'Imperi era tant inestable que a la llarga aquest càrrec caigué en desús.³⁵² Amb la creació de la Confederació Germànica del Nord l'any 1867, es recuperà el títol de Cancellier pel cap de l'executiu, sota el nom de *Bundeskanzler*, és a dir, Cancellier Federal.³⁵³ L'any 1871, amb la creació de l'Imperi Alemany, el càrrec de Cancellier Federal canvià de nom pel de *Reichskanzler*, és a dir, Cancellier de l'Imperi. El Cancellier era el Cap del Govern del *Kaiserreich*, anomenat directament per l'Emperador. Oficialment, el Cancellier només havia de donar explicacions al *Reichsrat* i al mateix Cap d'Estat de l'Imperi. És important destacar que el Regne de Prússia tenia 17 dels 43 representants en el *Reichsrat*. A més a més, la major part dels Cancelliers de l'Imperi també foren *Ministerpräsident* de Prússia, cap de l'executiu prussià, el qual només havia de passar comptes amb el Rei d'aquest estat, que resultava ser també l'Emperador del *Kaiserreich*. Per tant, el Regne de Prússia tenia jurídicament un poder enorme sobre la resta de l'Imperi. Tot i la gran autoritat del càrrec de Cancellier, qualsevol llei creada per l'executiu havia de ser acceptada per l'Emperador i pels dos terços de les dues cambres representatives del Segon Reich, fet que provocà forces problemes a diversos cancelliers, especialment a partir de la dècada de 1890, quan el *Reichstag* estava dominat per grups polítics opositors a l'autoritarisme prussià.³⁵⁴ El Cancellier que més poder polític tingué durant l'Alemanya Guillermina fou Otto von Bismarck.

Simbòlicament, Bismarck representa el segle XIX: nasqué l'any 1815, any del Congrés de Viena i morí l'any 1898, amb la Crisi Imperialista. Nascut al dia 1 d'abril de l'any 1815, Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen era fill de l'aristocràcia rural prussiana (*junker*) per part de la família paterna i de família burgesa de part de la família materna. Durant la seva joventut, Bismarck estudià a les universitats de Göttingen (1832-1833) i de Berlín (1824-1835), i posteriorment treballà a l'administració fins a l'any 1839.³⁵⁵ Durant la dècada de 1840, Bismarck es dedicà a l'explotació de les terres de la seva família, fet que el contactà amb altres *junker* locals que el catapultaren cap a la política, convertint-se l'abril de 1847 en membre de la Dieta del Regne de Prússia. Durant la seva època com a parlamentari fou un destacat polític conservador: per exemple, fou partidari de la repressió de les revoltes liberals alemanyes entre els anys 1848 i 1849. L'any 1851, Bismarck es convertí en el representant del Regne de Prússia a la Dieta de la Confederació Germànica a Frankfurt am Main, on desenvoluparia una intensa activitat diplomàtica amb la resta d'estats de la Confederació. Posteriorment, Bismarck fou enviat com a Ambaixador del Regne de Prússia a Sant Petersburg i a Paris

³⁵² SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 14-45

³⁵³ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 68

³⁵⁴ Ídem; pàg. 70

³⁵⁵ Ídem; pàg. 9-17

entre els anys 1859 i 1962.³⁵⁶ L'any 1862 hi hagué una greu crisi política a Prússia entre els polítics liberals i el nou monarca de Prússia, el Rei Guillem I, el qual era d'idees conservadores i va estar a punt d'abdicar del tron per aquest conflicte. Fou llavors quan el Rei de Prússia anomenà a Bismarck com a nou *Ministerpräsident*. Bismarck resolgué la crisi política amb un cop d'autoritat que consistí en rebaixar el Poder de la Dieta Prussiana i donant més poders a l'Executiu.³⁵⁷

Durant els 28 anys que va ser *Ministerpräsident* de Prússia, els 4 anys que va ser Canceller Federal de la Confederació Germànica del Nord i els 19 anys que va ser Canceller Imperial, convertiren a Bismarck en un dels personatges més destacats de la política europea de la segona meitat del segle XIX. Bismarck fou l'artífex d'una Unificació Alemanya sota el paraigües de Prússia a partir de les tres victorioses guerres contra Dinamarca (1864), l'Imperi Austríac (1866) i França (1870-1871).³⁵⁸ Com que la creació de l'Imperi Alemany l'any 1871 trencava amb el fràgil sistema d'equilibris europeu, Bismarck realitzà un gran esforç diplomàtic per mantenir la pau a Europa, l'èxit del qual es veié amb les conferències de Berlín de 1878 (repartiment territorial dels Balcans) i de 1885 (repartiment territorial d'Àfrica). Però Bismarck també tingué fracassos diplomàtics, especialment a partir de la dècada de 1880, com l'intent d'aliança amb el Regne Unit o l'augment de les tensions amb l'Imperi Rus, el qual acabaria sent aliat de la República Francesa durant la dècada de 1890.³⁵⁹ Pel que fa a política interior, Bismarck pogué crear un Imperi Confederal sota el predomini del Regne de Prússia; però el Canceller Imperial hagué d'afrontar fracassos, com l'intent de contenció dels partits catòlic i socialdemòcrata, la persecució dels quals acabà convertint-los en els partits més votats del *Reichstag* a partir de la dècada de 1890.³⁶⁰ Pel seu enorme poder dintre del *Kaiserreich* i la seva gran influència en la política internacional, Bismarck va rebre molts pseudònims, dels quals destaca el del «*Canceller de Ferro*».³⁶¹

Un cop el Kàiser Guillem II va fer dimitir Bismarck el març de l'any 1890, el poder dels cancellers va decaure en els següents 28 anys que durà l'Imperi. Els següents Cancellers de l'Alemanya Guillermina foren el Comte Leo von Caprivi (1831-1899), entre els anys 1890 i 1894, el Príncep Clodwitz de Hohenlohe-Schillingsfürst (1819-1901), entre els anys 1894 i 1900, el Príncep Bernhard von Bülow (1849-1929), entre els anys 1900 i 1909, Theobald von Bethman-Hollweg (1856-1921), entre els anys 1909 i el juliol de 1917, Georg Michaelis (1857-1936), entre el juliol i l'octubre de 1917, el Comte Georg von Hertling (1843-1919), entre el novembre de 1917 i l'octubre de 1918, i el Príncep

³⁵⁶ Ídem; pàg. 19-24

³⁵⁷ MOMMSEN, Wilhem; «*Bismarck*»; Salvat; Barcelona; 1988; pàg. 59

³⁵⁸ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 35-56

³⁵⁹ Ídem; pàg. 73-92

³⁶⁰ Ídem; pàg. 98-109

³⁶¹ MOMMSEN, Wilhem; «*Bismarck*»; Salvat; Barcelona; 1988; pàg. 7

Maximilian de Baden (1867-1929)³⁶², entre el 3 i el 9 d'octubre de 1918. Cap d'aquests Cancellers tingueren ni el poder ni la influència de Bismarck.

L'obra d'Otto von Bismarck tingué un gran impacte en el món polític i cultural català de la segona meitat del segle XIX. Per una banda, hi havia una enorme admiració cap al «*Canceller de Ferro*» com a estadista, però d'altra banda hi havia un enorme rebuig cap a la seva figura, especialment per part de catòlics militants i catalanistes, per les seves polítiques anticatòliques (*Kulturkampf*) i els intents d'uniformització de les minories nacionals i regionals de l'Imperi.³⁶³

Quan el «*Canceller de Ferro*» hagué de dimitir pressionat per l'Emperador Guillem II l'any 1890, hi hagué consciència des de Catalunya que es tancava un període de la història europea. El periodista i escriptor Ezequiel Boixet i Castells (1849-1916), en un article titulat «*El Príncipe de Bismarck*» publicat al diari liberal *La Vanguardia* el dia 22 de març de l'any 1890, considerava que Bismarck havia sigut l'estadista europeu més important de la segona meitat del segle XIX:

«Durante este último tercio de siglo se ha abusado del calificativo de hombre de Estado, adjetivándolo además con lo de ilustre y eminente y conspicuo, y aplicándolo con frecuencia á políticos cuyas pretensiones corrían parejas con sus impotencias, que el llamar simplemente hombre de Estado á Bismarck resulta casi dictado insignificante y baladí.»

*El Canciller alemán ha sido en realidad desde que desapareció la épica figura de Napoleón I, la más completa personificación de la fuerza y del genio en el orden político. Sus concepciones han sido grandes: la ejecución tan grande como la idea.»*³⁶⁴

Però hi hagueren veus que veieren a Bismarck com un individu que va utilitzar tots els mecanismes polítics per augmentar el seu poder personal. En un article firmat amb el pseudònim de «*Constant*», publicat al diari catalanista conservador *La Renaixensa* el dia 21 de març de l'any 1893, es posà en èmfasi com Bismarck canvià constantment d'aliats polítics per mantenir-se en el poder:

«A la constancia inquebrantable en l'exterior, correspon una inconstancia completa en l'interior: tractava ab los partits com un trevallador tracta ab sas eynas: prenia y

³⁶² Els successors de Bethman-Hollweg mai tingueren cap poder real ja que a partir de 1916, durant la Primera Guerra Mundial, l'Imperi Alemany es convertí de facto en una dictadura sota el domini de l'Estat Major Militar Alemany, dirigit pel Mariscal Paul von Hindenburg (1846-1934) i el General Erich Ludendorff (1865-1936) [WILLMOTT, H. P.; «*La Primera Guerra Mundial*»; Inédita, Barcelona; 2004; pàg. 252].

³⁶³ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 344

³⁶⁴ BOIXET, Ezequiel; «*El Príncipe de Bismarck*»; *La Vanguardia*; Any X; núm. 1408; (22/03/1890); pàg. 1

deixava segons las necessitats de moment, sense escrúpols de cap mena. Lo partit nacional lliberal li serví una temporada, la del Kulturkampf, després canvià de direcció. Lliure cambista primer, fou després estremadament proteccionista.»³⁶⁵

Però fou el catolicisme militant el que tingué una visió més negativa de l'obra del «Canceller de Ferro». Un exemple d'això seria un article publicat pel canonge Jaume Collell, titulat «Espurnes del caliu» i publicat a la revista *La Veu de Catalunya* el dia 10 de maig de l'any 1891. En aquest article, Collell criticà la creació de l'Imperi Alemany sota el paraigües del Regne de Prússia i idealitzava l'antiga Confederació Germànica:

«L'Alemanya d'altre temps era una confederació bon xich mes gran, bon xich mes felis y molt mes respectada que l'actual Imperi. [...] Lo geni de Bismarck no ha volgut á Alemanya res més que l'afexugador militarisme prussià y l'omnipotencia del Estat á la prussiana. [...] ... y'l poble alemany, tot sentint que la fortor de quartel no es pas la flayra dels llorers de la guerra, comensa á sentir l'anyorament de las patrias petitas que'l Bismarck ha intentat esborrar en tot lo territori que va desde'l Báltich al Danubi.»³⁶⁶

Després de la seva dimissió, Otto von Bismarck es retirà gradualment de la vida política fins a la seva mort el 30 de juliol de 1898, a l'edat de 83 anys. En el moment de la mort del «Canceller de Ferro», el catolicisme militant català no havia perdonat la política anticatòlica del seu Govern. Un exemple d'això el trobaríem en un article titulat «Bismarck», firmat amb les inicials G.P. i publicat a la revista catalanista catòlica militant *La Veu de Montserrat* el dia 6 d'agost de l'any 1898, pocs dies després de la mort de l'antic Canceller del *Kaiserreich*. En aquest escrit es considerà la mort de Bismarck com alleujament a nivell mundial:

«se'n va á la fossa la més característica personificació d'aqueix desastrós sistema polítich dels grans Estats, armats de punta en blanch y sempre mirantse de reull, que ha afogat la vida dels pobles. [...] Ab en Bismarck ha mort lo gan uniformador, lo gran assimilador[...]. Cantem, donchs, aleluya.»³⁶⁷

Quan morí Bismarck, també hi hagueren veus fora de l'àmbit eclesiàstic que eren absolutament crítiques amb la seva política. Un exemple seria el cas del periodista, escriptor i ideòleg regionalista mallorquí Miquel dels Sants Oliver i Tolrà, el qual publicà un article titulat «En la mort den Bismarck» a la revista *Catalonia* el dia 15 d'agost de l'any 1898. El periodista mallorquí considerava a Bismarck com un tirà que no ha beneficiat al poble alemany:

³⁶⁵ BURGAYA, Josep; «La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 345

³⁶⁶ Ídem; pàg. 346

³⁶⁷ Ídem; pàg. 344

«L'èxit den Bismarck haurá sigut tant gran com se vulgui: però significa en el camí de l'avenç un retrocés tant més gran com més ampla i absoluta resulta la victòria. Els pobles que es lliguen per aital admiració a eixes figures, se lliguen tard o prest a la tirania.»³⁶⁸

A més a més, Sants d'Oliver era absolutament crític amb la contradicció dels alemanys d'admirar la política exterior del «*Canceller de Ferro*» i criticar la seva política interior quan les dues eren conseqüència de la mateixa política autoritària del Govern del *Kaiserreich*:

«Se diu que a Alemanya no es discutia l'obra exterior den Bismarck, la qual era obehida i aplaudida cegament; i en cambi, sa política interior sempre era rebutjada, incompresa i combatuda. Però'n Bismarck era'l mateix adintre i a fora; usava en una part i en l'altre idèntics procediments: bons pels alemanys quan no açotaven en llur esquena, dolents quan eren ells els açotats.»³⁶⁹

Però quan morí el «*Canceller de Ferro*» la majoria de cròniques admiraven la seva talla com a Home d'Estat però criticaren algunes de les seves polítiques. Aquest fou per exemple el cas de Johannes Fastenrath, a partir d'una carta enviada a Verdaguer i Callís i que fou publicada a la revista *La Veu de Catalunya* el dia 7 d'agost de l'any 1898. En aquest escrit, Fastenrath criticava polítiques com la persecució dels catòlics, l'ocupació de bona part de la península de Jutlàndia després de la guerra de 1864 i la germanització de Polònia. Però al mateix temps, l'escriptor alemany admirava a Bismarck per crear un gran Imperi Confederal:

«Si segons nostre criteri es censurable Bismarck quan uneix y conserva territoris de rassa eslava y escandinava, es digne d'aplaudiments quan confedera los pobles de rassa alemanya.»³⁷⁰

Aquesta admiració per l'habilitat d'aconseguir la Unitat d'Alemanya es veu en un article escrit per Francesc Cambó, publicat a la revista *La Veu de Catalunya* el dia 2 de novembre de l'any 1898, on esmentà la valentia de la política de Bismarck per aconseguir els seus objectius:

«La guerra de 1865 contra Dinamarca fou lo primer acte pera arribar á la realisació del plan colossal que va realisar En Bismarck ab una seguretat, una constancia y una falta d'escrúpols, de que hi ha poch exemples en la historia: enfortir la Prussia,

³⁶⁸ SANTS OLIVER; Miquel dels; «*En la mort den Bismarck*»; *Catalonia*, 1a sèrie, núm. 12-13 (15-31/8/1898), pàg. 189

³⁶⁹ Ídem; pàg. 190

³⁷⁰ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 347

debilitar l'Austria y la Fransa y fer la unitat alemana ab la base del predomini prussià, era'l somni del Canciller de Ferro.»³⁷¹

A partir de l'any 1898, la visió de Bismarck per part de la cultura i la política catalana anà millorant progressivament. La crisi política i social que tindrà el Regne d'Espanya a partir de la pèrdua de les Colònies d'Amèrica i el Pacífic va fer que inevitablement es comparés una potència en auge, com era l'Imperi Alemany, amb una estat considerat decadent, com era l'Espanya de la Restauració. En un article titulat «*La Dictadura*», publicat originàriament al diari *La Veu de Catalunya* el dia 6 de juny de l'any 1899, Enric Prat de la Riba considerava que a Espanya no hi havia hagut mai cap líder de la capacitat de Bismarck per dirigir-la en moments de crisi:

«És ben cert que en los períodos críticos de la vida dels pobles, l'home providencial que els salva comença per fer callar el Parlament i imposa la seva voluntat a les colles d'intrigants que xafardegen com pescateres, tenint als llavis fórmules aparatoses de sobirania nacional i al cor tota mena de passions petites, d'egoismes repugnants.[...] Però per fer-ho en benefici del país, per a exercir una dictadura tutelar, s'ha de ser Cromwell, Napoleó o Bismarck, i a Espanya no n'hi ha hagut mai, d'homes d'Estat d'aquesta alçada.»³⁷²

En un article titulat «*La idea de la personalidad en la cultura alemana*», publicat a la revista noucentista *La Cataluña* el dia 22 d'octubre de l'any 1910, Manuel de Montoliu reflexionà sobre la figura del buròcrata. Pel filòleg tarragoní, el buròcrata significava la creació d'una nova i eficient elit governant:

«La burocracia no es una aristocracia en el sentido de privilegio, ni en el sentido de sangre hereditario, sino en el sentido de individuo capaz... El espíritu de la burocracia en sentido moderno, en tanto se tomen en consideración su organización y su formación, está caracterizado por un sentido individual aristocrático de una especie filosófica y completamente nuevo.»³⁷³

En el mateix article exemplificà el càrrec de Canceller del *Kaiserreich* com un exemple del primer buròcrata d'un sistema institucional funcional i eficient:

«La primera y más radical conquista de la idea de la personalidad, el dominio de uno solo, la monarquía, está muy lejos de poder realizar de una manera absoluta cuando se la pone frente al poder del más alto empleado de la nación, armado también de una

³⁷¹ Ídem; pàg. 346-347

³⁷² PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 2*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 285

³⁷³ MONTOLIU, Manuel de; «*La idea de la personalidad en la cultura alemana*», *La Cataluña*, Any II, núm. 159 (22/10/1910), pàg. 666

*gran fuerza de personalidad [...]. En este alto cargo resplandece la idea del individuo gobernante como faro iluminando toda la vida social alemana.»*³⁷⁴

Durant la dècada de 1890, els conflictes entre el Kàiser Guillem II i Bismarck tingueren força ressò a la premsa catalana del moment. Per tant, hi hagué una inevitable comparació entre els estils de govern dels dos mandataris. Aquesta contraposició entre el Kàiser i el «*Canceller de Ferro*» augmentà un cop entrat en el segle XX, sobretot en matèria internacional: mentre que per l'opinió pública catalana de principis del segle XX Bismarck volia evitar una Gran Guerra a l'Europa Occidental, les accions i paraules del Govern de l'Emperador Guillem II posava en risc la fràgil pau del Vell Continent. Tot i que la figura del «*Canceller de Ferro*» era cada cop més llunyana, el fet que acabés el seu mandat barallat amb el Kàiser Guillem II encara omplia més pàgines a les publicacions catalanes. Sobre aquest tema, Eugeni d'Ors escrigué una glosa titulada «*La força de no publicar*», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 27 d'abril de l'any 1911. Tot i que havien passat dotze anys de la mort de Bismarck, el filòsof noucentista es va fer ressò de la publicació del tercer volum de les seves memòries i del temor de l'editor alemany d'una possible censura per part del Govern del *Kaiserreich* per si es criticava massa la figura del Kàiser Guillem II:

*«Un editor alemany és el propietari del volum tercer de les Memòries de Bismarck. Aquest volum encara inèdit; s'hi conté la narració dels aconteixements que conduïren a la desgràcia del canceller i a son llicençament per l'emperador. Com se comprèn, la responsabilitat de la publicació és molt gran, i l'editor no gosa per avui afrontar-la. Pero mentrestant, del fet de tenir en ses mans aquest gran dipòsit ne treu gran partit. Res millor, en aquesta baixa terra, que l'heure fama de guardar a casa una bomba i no acabar de gitar-la mai.»*³⁷⁵

Després de la Primera Guerra Mundial hi hagueren autors que reflexionaren sobre el llegat de Bismarck a l'Imperi Alemany abans de l'esclat de la Gran Guerra. En les seves memòries, en Pere Bosch i Gimpera escrigué que durant la seva estada a Berlín observà com la figura del «*Canceller de Ferro*» estava molt valorada en l'opinió pública alemanya.³⁷⁶ Cal tenir en compte que després de la Gran Guerra es van fer comparacions entre l'èxit estadista de Bismarck i la política imperialista del Kàiser Guillem II, les accions del qual es consideraven que havien portat a la caiguda de l'Imperi Alemany l'any 1918. Però els diferents estudis historiogràfics que s'han fet sobre aquesta qüestió han demostrat que les accions polítiques dels dos individus més poderosos del Segon Reich Alemany eren degudes al context polític, social i internacional que els va tocar governar.

³⁷⁴ Ídem; pàg. 666

³⁷⁵ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 593-594

³⁷⁶ BOSCH GIMPERA, Pere; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 1980; pàg. 74

La figura de l'Emperador Alemany: l'exemple de Guillem II

Fins el 1871 Alemanya no es va constituir com a Estat-Nació. Entre els anys 962 i 1806 existí el Sacre Imperi Romanogermànic, una institució que teòricament agrupava a tots els principats del Centre d'Europa sota un sol Monarca (Emperador) que havia de ser, a més a més, el Senyor de la Cristiandat Occidental. En alemany, el títol d'Emperador és «*Kaiser*», paraula que prové del llatí «*Caesar*», és a dir, «Cèsar». Però realment, el Sacre Imperi fou principalment un associació de principats feudals de tot tipus que poques vegades van deixar de lluitar entre ells. Els dirigents dels principats més poderosos de l'Imperi tenien la facultat d'elegir l'Emperador, per aquest motiu, tenien el títol oficial de Prínceps Electors. Aquest sistema feia que teòricament els prínceps més poderosos del l'Imperi poguessin ser Emperadors, però de facto, aquests emperadors elegits només controlaven les terres de la seva dinastia.³⁷⁷ Per exemple, els dirigents de la Dinastia Hasburg foren Emperadors del Sacre Imperi des de l'any 1453 fins a l'any 1806, però durant el segle XVIII el seu control efectiu es concentrà en els seus dominis directes a Àustria, a Silèsia, a Bohèmia, al Regne d'Hongria, a Eslovènia, a Croàcia, al sud de Polònia i als Països Baixos Catòlics. L'any 1804, en el context de les Guerres Napoleòniques, l'Arxiduc d'Àustria i Emperador del Sacre Imperi Josep II (1768-1835) es proclamà Emperador d'Àustria sota el nom de Josep I. L'any 1806 va decretar la desaparició del Sacre Imperi Romà Germànic.³⁷⁸

El títol d'Emperador per anomenar el Monarca dels territoris de parla alemanya no tornà a ser oficial fins a l'any 1871. La dinastia regnant que obtingué aquest títol foren els Hohenzollern. Els Hohenzollern era una família aristocràtica provinent del Sud de l'actual Alemanya que l'any 1415 es van convertir en els Prínceps Electors de Brandenburg, un petit territori situat a l'oest del riu Oder. L'any 1525, una branca de la Família Hohenzollern obtingué el control d'un territori de parla alemanya situat al nord de l'actual Polònia, fora dels límits del Sacre Imperi, creant així el Ducat de Prússia. L'any 1618, el Príncep Elector de Brandenburg Johann Sigismund von Hohenzollern (1572-1619) es convertí en Duc de Prússia, creant una unió dinàstica entre Brandenburg i el Ducat de Prússia. La desestabilització del Sacre Imperi Romanogermànic arran de les Guerres de Religió i l'expansió cap a terres germàniques per part dels Regnes de França, Suècia i Dinamarca durant el segle XVII van permetre als Hohenzollern expandir el seu territori i influència política.³⁷⁹ L'any 1701, aprofitant els dominis que tenia fora del Sacre Imperi, el Príncep Friedrich III va decidir unificar el Ducat de Prússia i el Principat de Brandenburg per crear el Regne de Prússia, convertint el Príncep Friedrich en el nou Rei de Prússia amb el nom de Frederic I. Gràcies a una moderna gestió política i militar, el Regne de Prússia augmentà el seu territori i es

³⁷⁷ SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 23-44

³⁷⁸ Ídem; pàg. 79

³⁷⁹ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 26

convertí en el rival directe de la Dinastia Hasburg per veure quin era el principat més poderós del Sacre Imperi. A finals del segle XVIII, el Regne dels Prússia era considerat una potència de primer ordre.³⁸⁰ Durant les Guerres Revolucionàries i Napoleòniques entre 1789 i 1815, el Regne dels Hohenzollern fou un dels grans opositors a la França Revolucionària i Imperial i fou un dels actors principals que contribuí a la derrota definitiva del Primer Imperi Francès l'any 1815. Per aquest motiu, Prússia fou recompensada en el Congrés de Viena de 1815 amb l'adquisició del Rheinland, territoris que feien frontera amb França.³⁸¹

El primer cop que es plantejà que un membre de la família Hohenzollern pogués ser elegit Emperador d'Alemanya fou durant la Revolució Alemanya dels anys 1848 i 1849. Després de la victòria dels liberals alemanys a diferents estats de la Confederació Germànica el març de 1848, l'Assemblea de Frankfurt, composta per 585 membres provinents de tota la geografia alemanya, va buscar un monarca constitucional pels territoris alemanys fora d'Àustria (*Kleindeutschland*³⁸²).³⁸³ Per continuar amb la tradició històrica, el Cap d'aquest nou Estat Alemany de caire liberal obtindria el títol d'Emperador. Com que l'estat alemany no austríac més poderós era Prússia, l'Assemblea de Frankfurt proposà al Rei Frederic Guillem IV (1795-1861)) que es convertís en Emperador d'Alemanya. Però el Monarca Prussià va rebutjar l'ofertament. Aquest fou un dels múltiples motius del fracàs de la revolució alemanya dels anys 1848 i 1849.³⁸⁴ Fins a la Guerra Franco-prussiana dels anys 1870 i 1871 no hi hagué un altre membre de la Dinastia Hohenzollern que se li proposà el títol imperial, en aquest cas fou el Rei Guillem I, germà de Frederic Guillem IV i Monarca de Prússia des de l'any 1862. En un principi, a Guillem I se li volia conferir al títol de «*Kaiser von Deutschland*», és a dir, Emperador d'Alemanya. Com que el concepte Alemanya en aquest període era sinònim de tots els territoris de parla alemanya, els quals incloïa estats que no estaven sota influència prussiana com Suïssa, Àustria o Luxemburg, es canvià el títol pel de «*Deutscher Kaiser*», és a dir, Emperador Alemany. Guillem I es convertí en Emperador Alemany el gener de 1871.

La Secció IV de la Constitució de l'Imperi Alemany de l'any 1871 establia que el «*Deutscher Kaiser*» era jurídicament el President del Consell Federal. És a dir, en política interior, l'Emperador era més un «*primus inter pares*» dels diferents monarques de l'Imperi que no pas un governant absolut. Només tenia veritable poder i influència sobre Prússia, ja que els Emperadors Alemanys n'eren reis.³⁸⁵ Tot i això, els Kàisers

³⁸⁰ Ídem; pàg. 27

³⁸¹ Ídem; pàg. 28

³⁸² La traducció en català seria «*Petita Alemanya*»

³⁸³ SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 124

³⁸⁴ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 593

³⁸⁵ Ídem; pàg. 701

tenien un gran poder militar perquè eren els comandants suprems de la Marina i dels quatre exèrcits reials del Segon Reich.³⁸⁶

L'enorme poder que exercí Bismarck sobre l'Imperi, va fer que el Kàiser Guillem I tingués un paper més aviat modest, i es limità sobretot a exercir el títol de Rei de Prússia. Quan l'Emperador Guillem I morí a l'edat de 90 anys el març de l'any 1888, fou succeït pel seu fill, Frederic III (1831-1888), el qual gaudia d'un enorme prestigi pel seu paper com a cap militar durant les guerres d'unificació i estava connectat amb el moviment liberal alemany³⁸⁷. El Kàiser Frederic III només pogué ser emperador durant tres mesos degut a un càncer de gola. Fou succeït pel seu fill gran, que governaria amb el nom de Guillem II.³⁸⁸

Friedrich Wilhelm Viktor Albert von Hohenzollern, Emperador Alemany i Rei de Prússia entre el juny de 1888 i el novembre de 1918 amb el nom de Guillem II, és una de les figures més polèmiques de l'Imperi Alemany. Nascut a Postdam l'any 1859, era fill del futur Kàiser Frederic III i de la Princesa Victòria (1841-1901), la filla gran de la Reina Victòria I (1819-1901), Monarca del Regne Unit entre 1837 i 1901. Un cop en el tron imperial, el nou Kàiser Guillem II va xocar amb les polítiques de Bismarck, fet que provocà la dimissió del «*Canceller de Ferro*» l'any 1890. A partir de llavors, l'Emperador va exercir un poder més gran en el Govern Imperial. Per exemple, abans de 1890, els ministres del Segon Reich només tenien audiència amb el Kàiser si Bismarck també hi era present; després de la dimissió del «*Canceller de Ferro*», els ministres podien tenir una audiència amb el Monarca Imperial sense la presència del Canceller. En política interior, l'Emperador Guillem II va promoure una política de tolerància cap als agents polítics perseguits per Bismarck, com per exemple, els socialistes, els catòlics i algunes minories com serien els alsacians.³⁸⁹ Però en política exterior, el Kàiser Guillem II es va caracteritzar per una política d'expansió imperial, fet que provocà tensions amb altres potències europees.³⁹⁰

El Kàiser Guillem II fou una figura mediàtica. Va captar l'atenció de l'opinió pública més que qualsevol dels seus predecessors i de qualsevol monarca de la seva època. Mai cap monarca de la dinastia Hohenzollern va fer tants discursos públics com l'Emperador Guillem II. Per exemple, entre els anys 1897 i 1902, va fer 233 visites a 123 ciutats i pobles de tota la Confederació.³⁹¹ Però el Kàiser realitzava discursos molt polèmics, que

³⁸⁶ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 6

³⁸⁷ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 702

³⁸⁸ Ídem; pàg. 703

³⁸⁹ STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 119-140

³⁹⁰ Ídem; pàg. 143-161

³⁹¹ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 704

causaren problemes tant a l'interior com a l'exterior de l'Imperi, com per exemple, quan l'any 1899 l'Emperador Guillem II donà suport públic als rebels Bòer que estaven lluitant contra el Regne Unit, tensant les relacions entre el Segon Reich Alemany i l'Imperi Britànic.³⁹²

La majoria de notícies sobre política de l'Imperi Alemany que sortiren entre els anys 1890 i 1914 a Catalunya tenien a veure amb el Kàiser Guillem II. El Monarca Hohenzollern representava la imatge del Segon Reich Alemany en el món. Per això, la visió que es tenia políticament de l'Imperi Alemany anava lligada amb les accions de l'Emperador. Per tant, hi havia un gran debat per si les accions del Kàiser Guillem II eren positives o negatives.

Durant la dècada de 1890, el món intel·lectual català felicità la política interior que estava duent a terme el Kàiser Alemany. Per exemple, en un article titulat «*Política reparadora*», publicat al setmanari *La Veu de Catalunya* el dia 28 de febrer de l'any 1892, Jaume Collell comparava la flexibilitat política del Kàiser amb la que la rigidesa de Bismarck:

*«La cayguda del princep Bismarck era necessaria, perque á política nova, homes nous. Tot lo sistema bismarckià estava resumit en establir y consolidar la hegemonia de Prussia sobre tota la Alemanyia, y governar la nació ab la reglamentació de quartel. Per ell no hi havia autonomías que respectar: lo pangermanisme era 'l seu ideal.»*³⁹³

Un cop entrat en el segle XX, hi hagueren veus que admiraven la figura de l'Emperador Guillem II, perquè comparaven l'estabilitat i ordre polític de l'Imperi Alemany amb la conflictivitat política i social del Regne d'Espanya. Fins i tot aquesta visió positiva del «*Deutscher Kaiser*» ho podem veure en un article escrit per Miquel Vidal i Guardiola durant la seva estada becat a l'Imperi Alemany, en un article titulat «*Alemania. Política internacional...*», publicat a la revista *La Cataluña* el dia 12 d'octubre de l'any 1907. En aquest article, l'economista català reivindicava la figura del Kàiser Guillem II a partir de dos discursos que havia realitzat recentment: El primer, tractava sobre el progrés històric alemany de l'últim segle, i el segon sobre la superació de l'estancament diplomàtic que s'havia dut a terme durant l'Era Bismarck i apel·lava l'Esperit Nacional i l'Esperit Imperialista. Vidal Guardiola considerava que tan debò hi haguessin en els països liberals dirigits amb el carisma de l'Emperador Alemany:

«Puedes variar las opiniones, pude afirmarse que hay otros ideales más profundamente eficaces que el propuesto por Guillermo II; pero, aunque su ideal fuese el más reaccionario de todos, yo seguiría envidiando el pueblo alemán la posesión de un

³⁹² STÜRMEER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 143-161

³⁹³ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 347

*Emperador que ejerce su imperio imponiendo un ideal. Cuidemos nosotros, los pueblos democráticos, de buscarle un substituto.»*³⁹⁴

Però no tot el món polític i cultural català admirava la figura del Kàiser Guillem II. L'agressiva política expansionista, el rearmament de l'Imperi i els seus discursos polèmics portaren a considerar a l'Emperador Alemany un irresponsable que posava en perill la supervivència de la fràgil pau europea. Però en política interior, també es criticava el manteniment de l'autoritarisme de l'Era Bismarck i el culte a la personalitat entorn a la figura del Kàiser i de la Dinastia Hohenzollern. Els germans Montoliu foren de les personalitats que més criticaren la figura de l'Emperador Guillem II. En un article titulat «*Acció Social. El militarisme d'Alemanya*», publicat a *El Poble Català*, el 10 de desembre de l'any 1904, arrel d'un accident que havia hagut en unes maniobres militars que es realitzaren a l'Imperi Alemany, l'arquitecte Cebrià de Montoliu acusava el Kàiser i els Exèrcits del *Kaiserreich* de ser uns autoritaris i poc honestos amb els seus súbdits:

«El cas és que, malgrat el pregon silenci que'l cesarisme germanic imposa en aquesta mena de desgracies y accidents ocorreguts en les darreres maniobres d'aquell exèrcit, suscitant una indignació general contra aquestes batalles de pantomima que, per lo vist, van resultant tant ferotges y funestes com les de debò. [...] d'aquí resulta una nova font de murmuració y descontentament contra'ls abusos d'una institució què, més que la salvaguarda de la nació, sembla devenir una refinada joguina de passatemps imperial, gens lleugera pera'l país.

*Però a Alemania tothom sofreix y calla per força, y sols en els periodics forasters ressonen de tant en tant els planys y les protestes d'un poble victima del séu poder formidable»*³⁹⁵

Quan Manuel de Montoliu va ser becat a Halle, també fou crític amb la figura del Kàiser Guillem II. Mesos després dels fets de la Setmana Tràgica, Manuel de Montoliu escrigué un article titulat «*Coses d'Alemanya. L'opinió sobre Catalunya*», publicat a *El Poble Català*, el dia 15 de novembre de l'any 1909, on feia esment de la visió que tenia l'opinió pública del Segon Reich Alemany sobre la revolta social que va trasbalsar Catalunya el juliol de 1909. En aquest escrit, Montoliu es queixà sobre la falta d'informació dels mitjans alemanys sobre la Setmana Tràgica, però, sobretot criticà la bona opinió que es tenia de l'Escola Moderna, el director de la qual havia sigut executat per ser instigador de la revolta. El filòleg tarragoní tenia dubtes sobre si un sistema governat sota l'autoritat del Kàiser Guillem II hagués permès que existís una institució com l'Escola Moderna:

³⁹⁴ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Política internacional...*», *La Cataluña*, Any I, núm. 2 (12/10/1907), pàg. 11

³⁹⁵ MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. El militarisme d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any I, núm. 4 (10/12/1904), pàg. 3

«Molt se tindria de discutir sobre'l dret y els aires de superioritat que s'atribueixen els lleals súbdits del semi-autòcrata Guillem II al judicar desde una altura inaccessible la nostra societat, qual fons tradicional de llibertat y democracia s'escapa a la llur observació superficial, que solament descobreix aquesta crosta de clericalisme oficial, que, desgraciadament, encara no està definitivament extirpada de la nostra vida política y social.»³⁹⁶

Uns mesos més tard, Manuel de Montoliu escrigué un article crític amb el culte a la personalitat de l'Emperador Alemany titulat *«Coses d'Alemanya. Nadal»*, publicat a *El Poble Català*, el dia 27 de desembre de l'any 1909. En una descripció detallada de la celebració del Nadal de l'any 1909 a Halle, el filòleg escrivia que fins i tot a les xarcuteries hi havia la imatge del Kàiser Guillem II, fet que considerava absolutament exagerat:

«El fetitxisme ressorgeix, encarnat en la figura del Porc que crida als seus devots, exposat a l'adornació damunt d'un altar de pernils macissos y succulentes butifarres que s'acurullen als aparadors. Per un moment aquesta imatge sembla voler fer la competència de popularitat an altre gran fetitxe nacional de l'Alemanya present: S. M. Guillem II, que es l'obsessió perpetua dels ulls de l'extranger que visita Alemanya.»³⁹⁷

Durant la dècada de 1910, un dels grans defensors de la figura de Guillem II fou Eugeni d'Ors. El Kàiser representava pel filòsof noucentista un retorn al Sacre Imperi Romà Germànic. Ors creia que el sistema polític de l'Imperi Alemany era l'adient per crear un Imperi Europeu federal, autoritari i jerarquitzat. Però Eugeni d'Ors mai estigué a favor d'una guerra entre la República Francesa i el Segon Reich Alemany, ja que una guerra d'aquestes característiques posava en perill la construcció d'una nova civilització europea.³⁹⁸ En una glosa titulada *«Gentil carta»*, publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 4 de gener de l'any 1913, el filòsof noucentista admirà la valentia dels discursos del Kàiser Guillem II, i els considerava un exemple a seguir per part de la política catalana:

«L'emperador Guillem s'ha declarat mant cop, pensant en l'exèrcit comercial que l'Alemanya té escampat damunt el planeta, <<el primer comissionista de son imperi>>. –Que els nostres homes aprenguin a pensar aixís. Que els diputats bens catalans pensin que no representen únicament els homes d'un districte per quinze dies de navegació. Que els escriptors i poetes pensin que no escriuen solament per a

³⁹⁶ MONTOLIU, Manuel de; *«Coses d'Alemanya. L'opinió sobre Catalunya»*; *El Poble Català*, Any VI, núm. 1720 (15/11/1909), pàg. 2

³⁹⁷ MONTOLIU, Manuel de; *«Coses d'Alemanya. Nadal»*, *El Poble Català*, Any VI, núm. 1761 (27/12/1909), pàg. 1

³⁹⁸ FUENTES CODERA, Maximiliano; *«España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural»*; Akal; Madrid; 2014; pàg. 57

*catalans qui són a sa vora, sinó per a altres que quan llegeixen els nostres comentaris [...], viuen tal volta entre les ardències d'un roig estiu.»*³⁹⁹

Política Exterior: la diplomàcia de l'Imperi Alemany i la preocupació d'un possible esclat armat des de Catalunya

La violenta fundació de l'Imperi Alemany entre els anys 1864 i 1871 provocà un daltabaix en l'equilibri de potències que dominava l'Europa del segle XIX. Durant els 43 anys que van seguir des de la proclamació de l'Imperi fins a l'esclat de la Gran Guerra l'agost de l'any 1914, l'Alemanya Guillermina es convertí en la primera potència política, econòmica, militar, etc. del Vell Continent. El fet de tenir un estat tant poderós en el Centre d'Europa va fer que l'Imperi Alemany fos vist com una amenaça per part de les diferents potències europees. Per aquest motiu, des del Segon Reich s'intentà adoptar diferents polítiques en matèria exterior per tal que l'Imperi Alemany tingués un lloc entre els imperis més poderosos del món.⁴⁰⁰

Després de la creació del *Kaiserreich*, Bismarck adoptà una política internacional marcada per aïllar la República Francesa d'un possible intent de venjança per les pèrdues territorials d'Alsàcia i Lorena, les dures reparacions imposades pel Tractat de Frankfurt de 1871 i l'ocupació de territori francès fins a l'any 1875 . D'altra banda, Bismarck fou partidari d'una política d'equilibris a nivell europeu. L'any 1873, l'Imperi Alemany es reconcilià amb el seu antic enemic, l'Imperi Austrohongarès. Aquestes dues monarquies, juntament amb l'Imperi Rus, crearen la Lliga dels Tres Emperadors. El motiu d'existència principal d'aquesta Lliga era garantir l'estabilitat política a l'Est d'Europa, marcada pels intents de diferents minories nacionals (com per exemple els polonesos, els quals estaven dividits entre les tres potències), les quals podien posar en perill el control intern dels Imperis.⁴⁰¹ Però l'any 1878, la Lliga es trencà degut a la guerra entre els Imperis Rus i Otomà pel control dels Balcans entre els anys 1877 i 1878. Aquesta guerra a l'Est d'Europa fou aprofitada per la Monarquia Dual per conquerir Bòsnia, la qual estava sota domini de la Sublim Porta des de feia quatre segles. Rússia donava suport els serbis, els quals reivindicaven Bòsnia i no veien amb bons ulls la presència austrohongaresa en els Balcans, fet que provocà una escalada de tensions entre els Imperis Rus i Austrohongarès. D'altra banda el Regne Unit havia amenaçat amb la guerra si Rússia no parava la seves ambicions territorials als Balcans. Per evitar una guerra d'escala mundial, Bismarck organitzà una Conferència a Berlín l'any 1878. L'Imperi Alemany es posicionà al costat del Regne Unit i d'Àustria-Hongria, d'aquesta manera s'allargà la presència de l'Imperi Otomà en els Balcans durant tres dècades més. El resultat de la Conferència de Berlín, més el començament

³⁹⁹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1912-1913-1914»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 404

⁴⁰⁰ MACMILLAN, Margaret; «1914. De la paz a la guerra»; Turner; Madrid; 2013; pàg. 123

⁴⁰¹ STÜRMER, Michael; «El Imperio alemán (1870-1918)»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 78

d'una guerra d'aranzels entre l'Imperi Alemany i Rússia, trencaren tota possibilitat d'aliança entre les dues potències. Les tensions entre l'Alemanya Guillermina i la Rússia Tsarista anaren creixent fins el punt que l'Imperi dels Romanov començà l'any 1891 un seguit de negociacions amb la República Francesa que acabarien donant fruit a una aliança definitiva l'any 1894.⁴⁰²

L'any 1879, els Governos de Berlín i Viena encetaren una aliança per aturar l'expansionisme rus cap als Balcans. A principis de la dècada de 1880, el Regne d'Itàlia tenia un conflicte amb França pel control de Tunísia, la qual era un protectorat sota sobirania francesa des de l'any 1881. Aquestes tensions pel control del nord d'Àfrica, fou aprofitada per Bismarck per convertir a Itàlia en un aliat preferent contra la República Francesa. L'any 1882 es creà la Triple Aliança entre l'Imperi Alemany, l'Imperi Austrohongarès i el Regne d'Itàlia, la qual durarà fins a l'any 1915.⁴⁰³ Pel que fa la relació amb el Regne Unit, Bismarck intentà buscar una aliança posicionant a l'Imperi Alemany a favor de la política britànica a Àsia contra l'Imperi Rus. Però el Segon Reich Alemany mai aconseguí una aliança militar amb el Regne Unit com la que tenia amb la Monarquia Dual i el Regne d'Itàlia.⁴⁰⁴ Durant el mandat de Bismarck, l'Imperi Alemany creà un imperi colonial. Entre les dècades de 1850 i 1860 s'havien establert un seguit d'assentaments comercials alemanys arreu del món, entre els quals destacaven els del delta del riu Camerun, els de la costa de Zanzíbar i els d'algunes illes de l'actual arxipèlag Bismarck, al nord de Nova Guinea. Entre el novembre de 1884 i el febrer de 1885 es celebrà a Berlín una conferència on foren convidades les catorze potències mundials del moment⁴⁰⁵ per dividir el Continent Africà en diferents zones d'influència. Bismarck no era un gran partidari de crear un gran imperi colonial, per aquest motiu l'Imperi Alemany obtingué només tres colònies a Àfrica: *Deutsch-Ostafrika*, actuals Tanzània, Ruanda i Burundi; *Deutsch-Südwestafrika*, actual Namíbia; *Deutsch-Westafrika*, dividida entre els actuals Togo i Camerún. A més a més, es creà al mateix any una colònia al nord de l'actual Papua Nova Guinea: *Deutsch-Neuguinea*.⁴⁰⁶

La caiguda del «*Canceller de Ferro*» l'any 1890, fou el començament de la *Weltpolitik* i l'inici de la desestabilització de l'equilibri de potències a nivell global. El successor de Bismarck, el general Leo von Caprivi, continuà els intents del seu antecessor de crear una aliança amb el Regne Unit i de no ampliar el nombre de territoris colonials. També intentà una política d'entesa amb l'Imperi Rus, però les relacions entre els dos estats

⁴⁰² Ídem; pàg. 79

⁴⁰³ Ídem; pàg. 82

⁴⁰⁴ Ídem; pàg. 81

⁴⁰⁵ Les potències eren l'Imperi Alemany, L'Imperi Austrohongarès, Bèlgica, Dinamarca, l'Imperi Otomà, el Regne d'Espanya, els Estats Units d'Amèrica, França, el Regne Unir, el Regne d'Itàlia, Portugal, l'Imperi Rus i Suècia.

⁴⁰⁶ WEHLER, Hans-Ulrich; «*Bismarck Imperialism 1862-1890*»; Past & Present; n. 48; 1970; pàg. 119-155

s'agreguaren fins el punt que Rússia i la República Francesa firmarien la seva aliança definitiva l'any 1894.⁴⁰⁷ El mateix any 1894, Caprivi fou substituït pel Príncep de Hohenlohe-Schillingsfürst. Aquest esdeveniment provocà un canvi radical de la política exterior de l'Imperi Alemany. El Kàiser Guillem II, amb l'ajuda de l'almirall Alfred Tirpitz (1849-1930), ordenà la construcció d'un estol de guerra capaç de rivalitzar amb l'estol del Regne Unit, el més poderós a finals del segle XIX i principis del XX. L'any 1897, el Ministre d'Exterior Bernhard von Bülow proclamà que l'Imperi Alemany tenia «un lloc en el Sol», per tant, tenia dret a ser la primera potència mundial.⁴⁰⁸ L'any 1899, el Kàiser Guillem II va fer unes declaracions donant suport a la Rebel·lió Bòer.⁴⁰⁹ La creació de l'Estol de Guerra i les declaracions contra els interessos del Regne Unit per part dels alts dirigents del *Kaiserreich* van trencar qualsevol possibilitat d'aliança formal entre els Imperis Alemany i Britànic. L'any 1897 el Segon Reich Alemany i l'Imperi Otomà augmentaren les seves bones relacions arrel del viatge del Kàiser Guillem II a diferents territoris governats per la Sublim Porta (Haifa, Jerusalem i Bagdad) per promocionar la línia ferroviària entre Berlín i Bagdad. L'any 1899, l'Imperi Alemany expandí el seu domini colonial amb l'obtenció de la ciutat xinesa de Tsingtao, les Illes Carolines i les Illes Samoa.⁴¹⁰

El segle XX accentuà encara més la política d'aliances entre les diferents potències europees. L'Imperi Britànic sempre havia tingut un interès en conservar l'equilibri de potències. Per aquest motiu, i també per assegurar el seu enorme imperi colonial, va començar a tenir bones relacions amb altres imperis de proporcions similars. L'any 1905, l'Imperi Japonès derrotà militarment a Rússia en territori xinès i conquerí Porth Arthur, una de les possessions russes més destacades del Pacífic. Aquesta situació preocupà a les autoritats del Regne Unit, les quals veieren la possibilitat que l'Imperi dels Romanov s'interessés per la Índia Britànica, la qual feia frontera amb la Rússia Tsarista. D'aquesta manera l'Imperi Britànic començà a tenir bones relacions amb l'Imperi Rus. A més a més, el Regne Unit va apropar-se a França, la qual dominava un enorme imperi colonial a Àfrica i havia sigut l'enemiga tradicional d'Anglaterra, i posteriorment de la Gran Bretanya, durant segles. El 1904 es materialitzà aquesta aliança amb la firma de l'*Entente Cordiale*, una aliança entre el Regne Unit i la República Francesa. L'any 1907, aprofitant l'apropament de l'Imperi Britànic cap a la Rússia Tsarista i la l'aliança que tenia aquesta amb la República Francesa, es creà la Triple Entesa l'any 1907.⁴¹¹

⁴⁰⁷ STÜRMEER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 125

⁴⁰⁸ MACMILLAN, Margaret; «*1914. De la paz a la guerra*»; Turner; Madrid; 2013; pàg. 123

⁴⁰⁹ La Segona Guerra Boer es produí entre els anys 1899 i 1902 entre l'Imperi Britànic i les repúbliques afrikaans d'Orange i Transvaal. La guerra acabà amb la conquesta i aneixió de les dues repúbliques a la colònia britànica de Sud-àfrica.

⁴¹⁰ STÜRMEER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 148

⁴¹¹ Ídem; pàg. 155

El Govern i l'opinió pública de l'Imperi Alemany consideraven que aquestes aliances encerclaven el Segon Reich (*Einkreisung*) i impedièn la seva posició en el món, fet que comportà un augment de l'agressivitat germànica a la política internacional. El març de l'any 1905, el Kàiser Guillem II va fer una demostració de força anant a la ciutat de Tànger, al Marroc, acompanyat d'un gran estol de guerra, on va fer un discurs a favor de la sobirania marroquina. Aquesta acció provocà una greu tensió amb França, ja que el Marroc era un territori dominat per la República Francesa i el Regne d'Espanya. El conflicte acabà amb la Conferència d'Algeciras l'any 1906, on es reforçà legalment la sobirania francesa i espanyola en el Magreb. El juny de l'any 1911, esclatà una revolta popular contra el Sultà del Marroc que suposà la intervenció dels exèrcits francesos i espanyols per reprimir-la. Aprofitant aquesta sublevació, el Govern Imperial Alemany envià un vaixell de guerra, el *HSH Panther*, davant de les costes de la ciutat d'Agadir. Aquest incident provocà una forta tensió entre l'*Entente* i l'Imperi Alemany, coneguda com la Segona Crisi del Marroc. Aquest conflicte diplomàtic es solucionà quan l'any 1912 es firmà al Tractat de Fez: es crearen oficialment els protectorats espanyol i francès al Marroc i l'Imperi Alemany renunciava tota pretensió colonial sobre el Nord d'Àfrica, tot i que se li cedí territoris propers a la colònia del Camerun. Les tensions del Marroc enfortiren més les aliances entre la República Francesa i el Regne Unit.⁴¹²

L'altre focus d'atenció de principis del segle XX va ser la zona dels Balcans. L'octubre de l'any 1908, trenta anys després de conquerir-la militarment, l'Imperi Austrohongarès annexionà oficialment Bòsnia i Hercegovina, fet que provocà la radicalització del nacionalisme serbi i de les tensions més dures amb l'Imperi Rus. L'Alemanya Guillermina reforçà la seva aliança amb la Monarquia Dual donant-li tot suport diplomàtic per part del Cancellier Bernhard von Bülow. La crisi acabà l'any 1909 amb una Conferència a Berlín, la qual s'acceptà la nova adquisició de la Monarquia Dual, fet que provocarà un apropament més gran de Rússia cap als seus aliats.⁴¹³ Entre els anys 1912 i 1913, esclatà la Primera Guerra Balcànica, un conflicte entre els regnes de Sèrbia, Bulgària, Grècia i Montenegro contra l'Imperi Otomà, que acabà amb el final del domini turc als Balcans, reduït a la zona de Tràcia. L'any 1913, esclatà la Segona Guerra dels Balcans, quan el Regne de Bulgària fou atacat per Sèrbia, Romania, Grècia i, en menor mesura, l'Imperi Otomà. Aquestes guerres dels Balcans provocaren l'apropament de la Sublim Porta i el Regne de Bulgària cap als Imperis Alemany i Austrohongarès. Així doncs es formà el quadre diplomàtic que causaria les tensions que provocaren la Gran Guerra l'any 1914.⁴¹⁴

Les relacions entre l'Espanya de la Restauració i l'Alemanya Guillermina tingueren alts i baixos entre els anys 1871 i 1914. L'any 1877, l'Imperi Alemany i el Regne d'Espanya arribaren a un acord d'ajuda mútua. Fins i tot, durant la dècada de 1880,

⁴¹² MACMILLAN, Margaret; «1914. De la paz a la guerra»; Turner; Madrid; 2013; pàg. 461-488

⁴¹³ Ídem; pàg, 489-526

⁴¹⁴ Ídem; pàg, 557-594

l'Estat Espanyol intentà entrar a la Triple Aliança, fet que es va fer públic l'any 1904.⁴¹⁵ Però les pressions de la República Francesa cap al Regne d'Espanya fracassaren qualsevol intent d'apropament cap al Segon Reich. A més a més, l'any 1885 es produí el conflicte de les Carolines, unes illes de sobirania espanyola situades a l'Oceà Pacífic, relativament a prop de Papua Nova Guinea. L'Imperi Alemany volia tenir el control d'aquestes illes, fins i tot envià un estol per ocupar-les, fet que mobilitzà l'exèrcit espanyol de la zona. Després de la intervenció del Vaticà en les negociacions entre les potències confrontades, Bismarck retirà l'exèrcit alemany de la zona i es creà el Pacte de Roma: es reconegué que el Regne d'Espanya era la sobirana de les Carolines però l'Imperi Alemany obtindrà privilegis sobre aquestes.⁴¹⁶ Quan l'Espanya Borbònica perdé Filipines degut a la Guerra contra els Estats Units d'Amèrica l'any 1898, les Illes Carolines es convertiren en una plaça aïllada i difícil de mantenir. Després de llargues negociacions, el Regne d'Espanya vengué els seus dominis sobre les Illes Carolines, Marianes i Palaos al Segon Reich Alemany.⁴¹⁷

A principis del segle XX les relacions entre l'Imperi Alemany i el Regne d'Espanya estaven marcades pel domini dels mars per part del *Kaiserreich* i les crisis del Marroc, fets que provocaran la pèrdua de l'Espanya de la Restauració com a possible soci de la Triple Aliança. La pressió per part del de l'Imperi Alemany per obtenir el control i la protecció de les Canàries, les Balears i les illes de Muni i Fernando Poo incomodaren profundament les autoritats espanyoles, les quals no volien tornar a repetir un episodi com la pèrdua dels territoris del Carib i del Pacífic per part dels Estats Units d'Amèrica l'any 1898. Sobre les crisis del Marroc, el Regne d'Espanya temia que provoquessin una guerra contra França per la sobirania d'aquest territori del nord d'Àfrica. L'Espanya Borbònica fou la gran medidora entre la República Francesa i l'Imperi Alemany durant les Conferències d'Algeciras i de Fez.⁴¹⁸

La complicada política exterior del Segon Reich i les repercussions que tingueren en el marc europeu preocuparen al món polític i cultural de la Catalunya entre 1890 i 1914. La major part de les informacions periodístiques que es rebia sobre l'Imperi Alemany durant aquest període era l'acció internacional del Segon Reich. Tot i això, la tranquil·litat de la política interior de l'Imperi Alemany, la sensació de pau a Europa i la inestabilitat política de la Catalunya de finals del segle XIX i principis del segle XX va fer que hi haguessin pocs escrits que profunditzessin sobre la política exterior de l'Alemanya Guillermina. Fins i tot, les relacions entre el Segon Reich Alemany i

⁴¹⁵ ESPADAS BURGOS, Manuel; «Alemania y España: de la época bismarckiana a la Gran Guerra»; BERNECKER, Walther L. (ed.); «España y Alemania en la Edad Contemporánea»; Vervuert; Frankfurt am Main; 1992; pàg. 64

⁴¹⁶ IZQUIERDO BALLESTER, Santiago; «Les Engrunes de 1898: el Pacífic colonial espanyol: les illes Carolines, Mariannes i Palau»; La Magrana; Barcelona; 1998; pàg. 101-125

⁴¹⁷ Ídem; pàg. 284-288

⁴¹⁸ ESPADAS BURGOS, Manuel; «Alemania y España: de la época bismarckiana a la Gran Guerra»; BERNECKER, Walther L. (ed.); «España y Alemania en la Edad Contemporánea»; Vervuert; Frankfurt am Main; 1992; pàg. 71-74

l'Espanya Borbònica tampoc donaren peu a grans reflexions ni periodístiques ni literàries. Per exemple, la venda de les Illes Carolines al Segon Reich Alemany per part del Regne d'Espanya fou notícia constant durant els primers mesos de l'any 1899, però no suposà l'escriptura de grans articles d'opinió o grans proclames en contra de la venda. Però el fet més destacat dels articles i escrits sobre la política exterior de l'Alemanya Guillermina que s'anaren publicant al llarg de les dècades de 1890 i 1914, és la preocupació constant per la possibilitat de l'esclat d'una Gran Guerra Europea, especialment entre la Tercera República Francesa i l'Imperi Alemany. Tot i això, hi ha visions diferents pel que fa el paper del Segon Reich en l'escenari internacional.

Per començar, la major part dels escrits fets entre els anys de la *Belle Époque* a Catalunya són una crítica generalitzada pel Kàiser Guillem II i els successors de Bismarck en el càrrec de Cancellier. S'ha de tenir en compte que degut a la proximitat geogràfica amb França, la majoria de notícies de l'estranger que arribaven a Catalunya provenien de l'Agència *Havas*, per tant, moltes notícies estaven esbiaixades pels interessos de la República Francesa, la qual era hostil a qualsevol acció internacional duta a terme per l'Imperi Alemany.⁴¹⁹ Tot i això, algunes de les crítiques més dures cap a la política internacional de Guillem II provenien d'autors que havien viatjat al Segon Reich Alemany.

Un dels exemple d'això el podríem trobar a la dècada de l'any 1890 amb el llibre d'Alfred Opisso. L'autor, el qual havia viatjat al *Kaiserreich* abans d'escriure aquest relat, criticà la visió del nacionalisme alemany en política exterior no tant sols pel tema colonial sinó també per la idea d'expandir l'Estat Alemany dintre de la pròpia Europa, fet que trencaria l'equilibri de poders al Vell Continent. En un moment del relat, el personatge de Don Cándido Salamanca, conservador i profundament germanòfil fins a la caricatura, surt escandalitzat per un mapa dels territoris reivindicats pel Pangermanisme que hi ha penjat en una aula d'una escola a Hamburg:

«En el fondo del salón de actos había un inmenso mapa, no del Imperio alemán, sino de Alemania, esto es, del conjunto de países en que se habla la lengua tedesca.

Debajo de este mapa se leía la siguiente alarmante inscripción: <<Los límites naturales del Imperio Alemán son: el mar Báltico, el mar Teutónico (mar del Norte), la línea de partición de aguas entre las cuencas del Ródano y del Sena, yendo desde Boloña á Langres, los montes Faucilles, el Iura, el Ródano, los Alpes, el golfo de Fiume, en el Adrático, los Cárpatos de Hungría, y el Narova, en el golfo de Finlandia.>> [...]

⁴¹⁹ BURGAYA, Josep; *«La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»*; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 363

<<Los límites políticos de Alemania resultan mucho más acá de sus límites naturales, y es de lamentar que, en nuestros días, tengamos que ver cómo una tercera parte de la patria alemana (Vaterland) pertenezca al extranjero.>>»⁴²⁰

Durant els primers anys del segle XX, diversos autors observaven que les accions de l'Imperi Alemany augmentaven la seva presència en l'àmbit internacional, tot i que criticaren la seva actitud agressiva. Eugeni d'Ors fou un exemple d'autors que remarcaren l'èxit del Segon Reich. El filòsof noucentista fou enviat com a corresponent per *La Veu de Catalunya* per cobrir els esdeveniments de la Conferència d'Algeciras durant els mesos de gener i febrer l'any 1906. A més a més, Ors aprofità el viatge per visitar ciutats amb conflictes de sobirania com Gibraltar o Tànger. Des d'allà, Ors escrigué un seguit d'articles titulats «*<<La Veu>> a Algeciras*» on explicava amb detall les anècdotes i observacions que anotava durant els dies que va ser al voltant de l'Estret de Gibraltar, els quals foren publicats a *La Veu de Catalunya* entre els dies 22 de gener i 22 de febrer, firmats amb les seves inicials «E. D'O.».⁴²¹ Una de les coses que més li cridaren l'atenció fou un comentari del Ministre d'Estat del Regne d'Espanya, Juan Manuel Sánchez y Gutiérrez de Castro (1850-1906), Duc Consort d'Almodóvar, el qual expressà la necessitat de convertir el Marroc en un territori d'explotació internacional. Per Ors, aquest fet era una demostració de l'èxit de la política exterior de l'Imperi Alemany:

«Cal estar en certs antecedents pera comprendre l'extraordinari valor de l'afirmació feta pel duc d'Almodovar en aquella sessió, sobre la necessitat de mantenir al Marroch una política de porta oberta sense senyalar pllasso ni ficar condicions. [...] La política de la porta oberta era l'ambició del Kaiser [...]. Y ja desde aquest moment triomfava Alemania, logrant vencer la que pera ella representa la primera y principal dificultat en la conferencia.»⁴²²

Un any després, en una glosa titulada «*L'arma de la sinceritat contra Don Antoni Maura*», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 21 de juny de l'any 1907, continuava destacant la capacitat dels diplomàtics alemanys per aconseguir els seus objectius durant la Conferència d'Algeciras. Una de les coses que més li cridaren l'atenció a Ors fou el fet que un dels representants de l'Imperi Alemany, el Comte Christian von Tattenbach⁴²³, va aconseguir els seus objectius polítics «*amb l'arma de la sinceritat*».

⁴²⁰ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 14

⁴²¹ PLA, Xavier; «*Presentació*»; D'ORS ROVIRA, «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. XXII

⁴²² D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeciras II*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; n. 2440 (23/1/1906); Ed. Vespre; p. 1

⁴²³ Christian, Comte de Tattenbach, fou representant del Reich Alemany a Tànger des 1889 fins el 1895 (tornaria ser-ho provisionalment l'any 1905), fou representant diplomàtic del Reich a Lisboa entre els anys 1897 i 1908, i fou Ambaixador a Madrid des del 1908 al 1910. [RICH, Normand; FIRSCHER; M.

D'aquesta manera, Eugeni D'Ors contraposava la «sinceritat» del diplomata alemany amb el comportament erràtic i no sincer d'Antoni Maura, President del Govern Espanyol l'any 1907.⁴²⁴

Però hi ha qui consideraven que la diplomàcia agressiva del Segon Reich Alemany no era un model d'èxit. Per exemple, Miquel Vidal i Guardiola creia que la política exterior de l'Imperi Alemany era un absolut fracàs. En article titulat «*Alemania. Política internacional...*», publicat a la revista *La Catalunya*, deia que la política internacional de l'Alemanya Guillermina era dèbil. Primer de tot, l'economista noucentista argumentava que el Segon Reich Alemany era diplomàticament massa agressiu, i ho exemplificava amb els pocs beneficis que havia obtingut amb la Conferència d'Algeria de 1906. Segon, Vidal i Guardiola criticà l'aliança que tenia l'Imperi Alemany amb l'Imperi Austrohongarès, que havia suposat un l'aïllament diplomàtic amb altres potències i perquè l'Àustria dels Hasburg havia sigut el rival històric de la Prússia dels Hohenzollern pel domini del centre d'Europa. Tercer, considerava que la Triple Aliança és massa feble i ho exemplificava amb dos casos, la intervenció del Canceller Imperial Bernhard von Bülow en les disputes entre el Regne d'Itàlia i la Monarquia Dual pel control dels Balcans, i la visita de Bülow al Papa Pius X amb el rerefons de la repressió alemanya contra els polonesos (majoritàriament catòlics), provocant incomoditat a l'opinió pública italiana, ja que des de l'any 1870, el Vaticà es negava a reconèixer l'Estat Italià. Finalment, Vidal i Guardiola creia que l'Alemanya Guillermina havia perdut massa oportunitats per fer d'àrbitre internacional, com per exemple el repartiment del Marroc entre el Regne d'Espanya i França o la pau entre els Imperis Rus i Japonès després de la Guerra de 1904.⁴²⁵

A més a més, Vidal i Guardiola creia que un dels principals motius de la política expansionista de l'Imperi Alemany era per motius econòmics. En un article titulat «*Alemania. Alemanya empuja. (Anéctodas de energía): IV. Alemanya en el mundo*», publicat a la revista *La Catalunya* el dia 4 de gener de l'any 1908, l'economista català considerava que el Segon Reich Alemany havia crescut massa industrialment i que necessitava un estoc urgent per vendre els seus productes:

«Alemania, como toda economía que se desarrolla, necesita del mundo para que éste le compre lo que le sobra y para que le dé lo que ella necesita. [...] Lo grave del caso de Alemania es la rapidez, casi brutalidad, con que se ha presentado en el mercado universal; en lugar de un pueblo de artesanos agremiados, que producen para el consumo local y de labriegos que exportan una regular cantidad de sus productos,

H.; «*The Holstein Papers. Volumen IV: Correspondance 1897-1909*»; University of Cambridge; Cambridge; 1963; pàg. 328]

⁴²⁴ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. 538-539

⁴²⁵ GUIRAO, Antoni; «*«La Catalunya»»; ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1997; pàg. 579-582

*trigo, madera, etc. (Alemania en 1800) nos encontramos con un pueblo que se acerca ya á la saturación industrial.»*⁴²⁶

Malgrat la creença d'Eugeni d'Ors que el Segon Reich es beneficiava de la seva diplomàcia agressiva, ell no volia una guerra entre França i l'Imperi Alemany. El filòsof noucentista mitificava una Europa que esperava el retorn mític de l'Imperi Carolingi i el Sacre Imperi Romà Germànic. A més a més, creia que la Roma i Grècia Antigues eren les bases comunes de les cultures llatines i germàniques, les quals havien construït la cultura europea. Eugeni d'Ors era partidari de construir una Europa federal subordinada a l'autoritat i ordre d'un govern format per una aristocràcia intel·lectual. Ors creia que el primer pas per crear aquest Imperi Europeu era la reconciliació entre la República Francesa i l'Imperi Alemany.⁴²⁷ Aquesta idea es veu reflectida, per exemple, en una glossa titulada «*Entorn de l'acord Franc-alemany*», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 13 de febrer de l'any 1909. Ors escriu un article sobre un acord diplomàtic entre la República Francesa i l'Imperi Alemany sobre la sobirania del Marroc. Per Ors era el primer pas per a la creació d'una Europa que estaria per damunt dels Estats Nació:

«La França i l'Alemanya se posen d'acord! Per primera volta, des de fa un segle, marxem la mà en la mà... [...] El cor ens bat de joia, als qui somniem, com en un ideal de llunyaduria, en la reconstrucció mítica de l'Imperi de Carlemany, refós en instrument magnífic per als fins de la justícia civil. – Com un dia l'ànima de l'Europa mitgeval, l'ànima de l'Europa moderna reclama avui també un cos orgànic, per damunt les nacions. Reclama l'heritatge de la tardició gibelina. Reclama una vida nova per al Sant Imperi romà-germànic, esquarterat per la Reforma. Vida impossible sense la unió de les seves parts cordials, que s'anomenen avui França i Alemanya – com podria anomenar-se d'una altra manera.

*Oh, com Napoleon –el nostre Napoleon!- la veia clara, la veia factible, la veia pròxima la realització d'aquest ensomni!... I, en un home com Napoleon, veure clara una cosa és fer-la. –Napoleon, doncs, refeia l'Imperi de Carlemany... –Avui els historiadors germànics ho han ben comprès (Goethe no va pas esperar tanta estona), i el <<napoleonisme>> és una cosa tan alemanya com francesa. –I els francesos, per la seva banda, han arribat a fer-se càrrec de que <<Napoleon, Emperador>>, no volia dir <<Emperador dels francesos>>, sinó simplement: <<Emperador>> -que només n'hi pot haver un, en terres cristianes!»*⁴²⁸

A mesura que avançava el segle XX, les crítiques cap al nacionalisme germànic agressiu foren augmentant degut als diferents episodis de tensió internacional que hi havia entre

⁴²⁶ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Alemania empuja. (Anéctodas de energía): IV. Alemania en el mundo*», *La Cataluña*, Any II, núm. 14 (04/01/1908), pàg. 8

⁴²⁷ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 57

⁴²⁸ D'ORS ROVIRA, «*Glosari 1908-1909*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2001; pàg. 413

l'Imperi Alemany contra la Triple Entesa. Manuel de Montoliu, poc després d'haver tornat de Halle, en un article titulat «*Desde Alemania. Contra el Pangermanismo*» publicat al diari *El Diluvio* el dia 9 d'octubre de l'any 1912, criticà els polítics alemanys i la seva deriva ideològica expansionista per haver destruït el fràgil sistema d'aliances europees construït pel Govern Bismarck durant la dècada de 1880:

«En el extranjero se engaña al atribuir al pueblo alemán una actitud agresiva. Es falso; pero es comprensible este error desde el momento que se presta oído a este alboroto <<superpatriótico>> de los pangermanistas. De todos los chauvinismos europeos, es quizá el más intolerable; en todo caso más intolerable que el imperialismo inglés[...].

[...]

Bismarck es el ídolo de los pangermanistas. Pero ¿cuál fué la política colonial del canciller de hierro? Bismarck no cultivó sino una política de extrema prudencia. A medida que avanzaba, procuraba asegurar el camino ganado por medio de convenios con Inglaterra. Al presente estos convenios son considerados como un obstáculo insuperable a la expansión de Alemania.

[...]

El problema anglo-alemán es el dominante en la política actual. Alemania tiene el derecho de aumentar su fuerza marítima pero ante todo es una potencia continental y jamás ha de hacer de la rivalidad colonial un casus belli. Bismarck declaró imposible la guerra con Inglaterra, mientras que una vez preparó la guerra con Rusia. Ahora los pangermanistas empujan a la nación a una aventura anti-inglesa. Es un mal servicio, precisamente en el momento en que el Gobierno y la opinión británicos parecen volver del error de su política antialemana.»⁴²⁹

En un article titulat «*Desde Alemania. El imperialismo alemán*», publicat al diari republicà *El Diluvio* el dia 6 d'agost de l'any 1912, Montoliu veia amb preocupació el suport de la major part dels partits polítics del *Reichstag* a la política exterior de l'Imperi Alemany. Fins i tot considerà que la política exterior el Segon Reich Alemany és un intent d'imitació de la política imperialista del Regne Unit:

«Exceptuando, pues, a los socialistas y a los partidos que se mueven en las fronteras de éstos, todos los partidos políticos del Imperio simpatizan, cuando no adoptan explícitamente los ideales imperialistas que han aprendido directamente de la nación rival, Inglaterra [...]. No se olvide al execrar el militarismo y el imperialismo alemán, que ahora amenazan la paz del mundo, que Alemania en este punto no es más que una provechada discípula de Inglaterra.»⁴³⁰

⁴²⁹ M.; «*Desde Alemania. Contra el Pangermanismo*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 303 (09/10/1912), pàg. 21-22

⁴³⁰ M.; «*Desde Alemania. El imperialismo alemán*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 219 (06/08/1912), pàg. 18

Per no tot foren crítiques cap a l'actitud de l'Imperi Alemany. Hi hagueren autors que criticaven l'existència de l'*Entente Cordiale* i comprenien l'actitud defensiva del Segon Reich Alemany. Un dels defensors d'aquesta idea fou Enric Prat de la Riba. En un article escrit durant les Guerres Balcàniques, titulat «*La Crisi d'Europa*» i publicat originàriament a *La Veu de Catalunya* el dia 27 de març de l'any 1913, considerava que la creació de la Triple Entesa i l'aparició de nous agents internacionals, com els Estats Units d'Amèrica i l'Imperi Japonès, podien posar en perill a la fràgil pau europea. A més a més, el llavors President de la Diputació de Barcelona era molt crític amb la intervenció de la Triple Entesa i el Regne d'Itàlia⁴³¹ contra l'Imperi Otomà ja que suposaria pels Imperis Alemany i Austrohongarès l'amenaça d'estar aïllats del món:

«[...] Alemanya[...] sent com va disminuint el seu poder, no pas per propi recular, sinó per l'avenç formidable dels seus veïns i els seus rivals, per l'arribada del Japó i l'Amèrica del Nord al gran concert dels pobles europeus que imperialment regentava, pel sistema d'aliances pactades entre els Estats de França i d'Anglaterra, cansada del seu isolament.

La destrucció de Turquia ha vingut a esvaïr brutalment els somnis daurats de l'expansió austríaca, a enxiquir i acordonar l'imperi germànic, donant a la raça eslava un avenç formidable a dins d'Europa. Anglaterra, França, Itàlia i Rússia formaven ja un cercle formidable de llatins i eslaus i anglosaxons, a l'entorn de la raça germànica.»⁴³²

Tot i que després de la Primera Guerra Mundial l'opinió majoritària a Catalunya era crítica contra l'expansionisme de l'Imperi Alemany i la seva responsabilitat en l'esclat de la Gran Guerra, hi hagueren autors que matisaren aquest missatge, com seria el cas de Pere Bosch i Gimpera.⁴³³ En les seves memòries, Bosch i Gimpera defensà l'actitud de l'Imperi Alemany a nivell internacional, ja que se sentia amenaçat per les accions hostils de la Triple Entesa contra el Segon Reich Alemany:

«El nacionalisme alemany no era enemic de França ni d'Anglaterra; n'admirava els valors culturals, i hom somniava tant en un viatge a París com d'anar a Itàlia. Quan es parlava de la guerra franco-prussiana, ningú no pensava en la tortuositat de la política de Bismarck, sinó que fou Napoleó III qui la declarà i l'annexió d'Alsàcia i Lorena s'entenia com un retorn de territoris alemanys que Lluís XIV havia conquistat quan Alemanya era dèbil. Es parlava de tenir "un lloc al Sol" i de la construcció de l'esquadra com un dret enfront de l'imperialisme anglès que pretenia el domini dels

⁴³¹ Entre els anys 1911 i 1912, el Regne d'Itàlia atacà els territoris de Tripolitana i Cirenaica, actual Líbia, les quals estaven sota control de l'Imperi Otomà. La guerra finalitzà amb l'anexió italiana de Tripolitana, Cirenaica i les illes del Dodecanès, al mar Egeu. Aquesta guerra causaria fraccions dintre de la Triple Aliança, ja que l'Imperi Alemany tenia bones relacions amb l'Imperi Otomà.

⁴³² PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 3*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 716

⁴³³ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 153

mars que ell mateix s'havia adjudicat, sense cap animositat contra el poble britànic, com tampoc envers el francès. Els intents d'entesa els dificultaven els discursos poc prudents del Kàiser i la imbecil·litat dels seus consellers, així com l'antipatia d'Eduard VII pel seu nebot [...].

[...] la política de [...]l'Entente [...] s'interpretava com una política sistemàtica d'aïllar Alemanya (l'Einkreisung), de la qual era l'antídot la Triple Aliança amb Àustria i Itàlia.»⁴³⁴

Oposició política parlamentària dintre del Segon Reich: el Centrisme catòlic

L'Imperi Alemany no era un territori religiosament uniforme. Els protestants, els quals representaven el 60% de la població del *Kaiserreich*, eren majoritaris a les zones nord i centrals. D'altra banda els catòlics estaven situats majoritàriament al Rheinland, a Baviera, i a les zones habitades per polonesos situades a la Posnània i a la Silèsia, territoris que formaven part del Regne de Prússia. Durant els primers anys de l'Imperi, es produí un conflicte polític entre els catòlics i les institucions de l'Imperi, les conseqüències de les quals afectaren profundament a la política de l'Alemanya Guillermina.⁴³⁵

Des de l'Edat Mitjana, les relacions entre les institucions germàniques i l'Església Catòlica sempre havien sigut conflictives: des de les lluites de poder entre el Papa de Roma i l'Emperador del Sacre Imperi Romanogermànic durant cinc segles fins a l'aparició de la Reforma Protestant a principis del segle XVI, la qual provocà un seguit de guerres de religió que continuarien fins ben entrat el segle XVII. A finals del segle XVII i principis del segle XVIII, els Hohenzollern, prínceps de Brandenburg i posteriorment reis de Prússia, de fe protestant, començaren a fer una política de tolerància cap a diferents doctrines religioses. Aquesta permissivitat de fe es veié reflectida amb les anexions de la Silèsia (1740) i del Rheinland (1815), territoris de majoria catòlica els quals Prússia no va fer intents de convertir-los al Protestantisme.⁴³⁶

Un cop entrat en el segle XIX, el liberalisme influí en els pensaments intel·lectuals de les universitats catòliques d'arreu de la geografia germànica: primer a la Universitat de Bonn (situada en el Rheinland) i posteriorment a les universitats com les de Breslau, Tréveris, Colònia, Braunsberg i Münster. Aquest nou liberalisme catòlic donaria els seus fruits amb la creació l'any 1870 del *Deutsche Zentrumpartei*⁴³⁷, conegut com el *Zentrum*, fundat i liderat per Ludwig Windthorst (1812-1891), el qual dirigí el partit fins

⁴³⁴ BOSCH GIMPERA, Pere; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 1980; pàg. 74-75

⁴³⁵ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999;pàg. 340

⁴³⁶ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 98

⁴³⁷ La traducció en català seria «*Partit Alemany de Centre*»

a la seva mort.⁴³⁸ El *Zentrum* defensà els interessos de la població catòlica del Segon Reich. Però poc després de la seva fundació es convertí en una opció política que agrupava des de catòlics fins a protestants descontents amb les accions del Govern Bismarck. Socialment, el *Zentrum* era un partit on convivien diverses classes socials, tot i que hi predominaven les classes burgeses benestants i, en menor mesura, l'aristocràcia. A més a més, era un partit contrari al capitalisme lliure canvista i volia establir un règim on la solidaritat social estigués basat en la doctrina de la caritat cristiana.⁴³⁹

Entre els anys 1869 i 1870, coincidint amb les últimes etapes de la Unificació Alemanya, el Papa Pius IX⁴⁴⁰ convocà el Concili Vaticà I. Una de les mesures més destacades d'aquest Concili fou la proclamació de la infal·libilitat del Papat.⁴⁴¹

El creixement del *Zentrum* i la declaració d'autoritat del Papa de Roma foren vistes com una amenaça per la supervivència del recent creat Imperi Alemany. A més a més, les autoritats prussianes no veien en bons ulls l'apropament del *Zentrum* cap als polonesos del Segon Reich, majoritàriament catòlics, els quals habitaven al Regne de Prússia sense cap mena de reconeixement nacional. Per aquest motiu, l'any 1871, el Govern Bismarck, mitjançant principalment el Ministeri d'Educació i Cultura, dirigit per Adalbert Falk (1827-1900), començà a decretar un seguit de lleis per regular i reduir la influència catòlica de l'Imperi. Aquesta política anticatòlica del Govern Imperial Alemany durant la dècada de 1870 serà coneguda com la *Kulturkampf*^{442, 443}.

Les mesures dutes a terme per l'executiu del Segon Reich foren: la ruptura de relacions diplomàtiques amb el Papat; l'expulsió d'ordres religiosos (entre les quals destacava la Companyia de Jesús); l'aplicació de la Llei Paràgraf 130, on es podia condemnar fins a dos anys de presó als sacerdots que en els seus sermons tractessin temes de política (posteriorment també afectà aquesta mesura en els textos escrits); la introducció del matrimoni civil obligatori (1874-1875); la cancel·lació de la potestat de supervisar les escoles locals per part dels clergues (1872); la supressió del departament d'assumptes religiosos del Ministeri de l'Interior de Prússia; l'exigència d'un examen cultural per tots els clergues; la constitució d'un tribunal especial per tractar problemàtiques eclesiàstiques; l'obligació de la notificació amb antelació a les autoritats pels nous càrrecs eclesiàstics, etc. Aquestes lleis provocaren una persecució generalitzada de les autoritats policials cap al clergat catòlic, molts dels quals foren condemnats a llargues penes de presó o exili. A l'any 1878 només hi havia quatre bisbes catòlics que havien

⁴³⁸ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 99

⁴³⁹ Ídem; pàg. 100

⁴⁴⁰ Nascut com a Giovanni Maria Marai-Ferreti (1792-1878), fou Papa de Roma entre els anys 1846 fins el 1878.

⁴⁴¹ Ídem; pàg. 98

⁴⁴² La traducció al català seria «*Lluita cultural*»

⁴⁴³ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 101

mantingut els seus càrrecs durant la *Kulturkampf* i més de mil parròquies estaven oficialment clausurades. Moltes d'aquestes lleis també acabaren afectant al clergat protestant, fet que provocà l'oposició cap al Govern Bismarck per part d'un sector destacat dels conservadors prussians.⁴⁴⁴

Tot i la repressió, el *Zentrum* continuà creixent i augmentant en nombre de vots i escons en el *Reichstag*. La política anticlerical del Govern del Segon Reich va començar a relaxar-se quan l'any 1878 morí Pius IX i fou substituït per Lleó XIII⁴⁴⁵, de tarannà menys inamovible que el seu predecessor. A més a més, l'any 1879 l'Imperi Alemany firmà una aliança militar amb l'Imperi Austrohongarès, el qual era oficialment defensor de l'Església Catòlica. El creixement del *Zentrum*, el nomenament del nou Papa i l'aliança amb la Monarquia Dual feren insostenible l'aplicació de la *Kulturkampf* i a partir de 1879 s'anà desmantellant. Primer de tot, entre els anys 1878 i 1879, Bismarck trencà amb els liberals, els quals havien sigut aliats del Cancellier des dels temps de la creació de l'Imperi i havien donat suport a les seves polítiques anticlericals. Després, Falk fou destituït l'any 1879 i, entre els anys 1881 i 1887, foren derogades o deixaren de tenir efectivitat la major part de les lleis de caire anticatòlic o anticlerical, tot i que van haver-hi lleis, com la prohibició d'intervenir en l'educació per part de les comunitats religioses, que no s'arribaren a derogar. L'any 1904 desaparegué l'últim vestigi de la *Kulturkampf* quan s'eliminà la prohibició de la presència jesuïta a l'Imperi Alemany.⁴⁴⁶

Gràcies a la seva oposició a la *Kulturkampf*, el *Zentrum* esdevingué el gran partit de masses de les primes dècades de l'Imperi Alemany. L'any 1881 obtingué la primera victòria en vots i en escons en el *Reichstag*. Durant la dècada de 1880 fou primera o segona força en vots i escons a la Cambra Baixa de l'Imperi, i a partir de l'any 1890, fou ininterrompudament fins a l'any 1912 el primer partit en nombre d'escons. Des de l'any 1881 fins la desaparició del *Kaiserreich* l'any 1918, el *Zentrum* passà de ser un partit d'oposició total a acceptar el sistema imperial i integrar-se completament a la política del Segon Reich⁴⁴⁷. A més a més, moltes de les seves idees influïren amb la política social i econòmica no tant sols a l'Imperi Alemany sinó també arreu de la geografia europea.⁴⁴⁸

La política de la *Kulturkampf* i l'èxit del *Zentrum* tingueren un gran impacte en el món polític i intel·lectual de la Catalunya de la Restauració Borbònica.

⁴⁴⁴ Ídem; pàg. 100

⁴⁴⁵ Nascut com a Vincenzo Gioaccino Pecci (1810-1903), fou Papa entre els anys 1878 i 1903

⁴⁴⁶ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 100

⁴⁴⁷ Aquesta integració del *Zentrum* al sistema polític del Segon Reich trobaria el seu zenit quan Georg von Hertling (1843-1919), líder del partit en el Reichstag entre els anys 1909 i 1912, fou Cancellier entre el novembre de 1917 i el setembre de 1918.

⁴⁴⁸ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 102

Després de segles de dominació política, social i ideològica de l'Església Catòlica a la societat catalana, el segle XIX va donar lloc a un procés de laïcització i de pèrdua de poder per part del catolicisme degut a l'aparició del liberalisme a Espanya entre 1808 i 1876, el qual comportà un període marcat per la violència política i social. Amb el retorn dels Borbons l'any 1875, el Sistema de la Restauració intentà solucionar el conflicte religiós amb l'article 11è de la Constitució Espanyola de 1876, el qual deia que s'establiria la unitat catòlica d'Espanya, però a la vegada es tolerava altres creences i cultes.⁴⁴⁹ Aquesta jurisprudència no agradà a diferents sectors ideològics de la societat catalana: primer de tot, des dels sectors laics (especialment els republicans i els moviments obreristes), ho criticaren perquè es considerava que l'Església Catòlica continuava tenint un enorme poder ideològic dintre de les institucions de l'Estat; d'altra banda hi havia els sectors catòlics militants, els quals consideraven aquest article un atac a les essències culturals i espirituals d'Espanya. Dintre d'aquests sectors contraris a qualsevol laïcització de l'Estat Espanyol hi destacaren els carlins i importants membres del propi Partit Liberal Conservador, com seria el cas destacat del jurista Manuel Duran i Bas, el qual l'any 1883 afirmà «*que las naciones no pueden ser ateas; que el Estado ha de tener una religión; y que ésta en España ha de ser la católica, apostólica, romana, sin libertad de cultos.*»⁴⁵⁰

El conflicte entre laics i catòlics militants fou una de les problemàtiques polítiques i socials més destacades a Catalunya durant els últims anys del segle XIX i principis del segle XX. Fins al punt que això es traduí en episodis de violència anticlerical com l'Atemptat de Corpus del 7 de juny de 1896 o la crema d'edificis religiosos durant la Setmana Tràgica del juliol de 1909.

El món intel·lectual català també es va veure afectat per les divisions entre laics i catòlics militants. Durant les dècades de 1870, 1880 i 1890 es destacaren per l'entrada d'idees positivistes en el camp cultural del Principat, fet que va provocar grans friccions entre progressistes i conservadors. Un dels casos més destacats d'aquestes friccions fou el de l'Ateneu Barcelonès, el qual l'any 1877 patí una escissió del sector més liberal progressista que s'anomenà l'«Ateneu Lliure» el qual existí fins el 1882, any que hagué de clausurarà per motius econòmics.⁴⁵¹

Un dels sectors que més es posicionaren contra les noves idees positivistes foren els sectors propers al catolicisme militant. Una de les veus més destacats del antipositivisme d'aquest període fou la de José María de Urquinaona Bidot (1813-

⁴⁴⁹ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*»; La Magrana; Barcelona; 1990; pàg.108-134

⁴⁵⁰ RISQUES, Manel; «*Liberalisme, industrialització i pràctiques subalternes, 1833-1974*»; RISQUES, Manel (dir.);«*Història de la Catalunya Contemporània: de la Guerra del Francès al nou Estatut*»; Editorial Mina; Barcelona; 2006; pàg. 153

⁴⁵¹CASASSAS YMBERT, Jordi i COLL, Joaquim; «*La formació de l'Ateneu Lliure*»; CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.); «*L'Ateneu i Barcelona. Un segle i mig d'acció cultural*»; RBA-La Magrana; Barcelona; 2006

1883), bisbe de Barcelona entre els anys 1878 i 1883. També fou el debat religiós el qui influí en el recentment nascut Catalanisme amb la seva divisió entre els sectors més progressistes i els més conservadors. I fins i tot dintre dels catalanistes conservadors hi hagué un grup d'eclesiàstics que feren una fusió ideològica entre la catalanitat i el catolicisme. Aquests catalanistes catòlics militants estaven agrupats entorn al setmanari *La Veu de Montserrat*, publicat entre els anys 1878 i 1900. Entre els personatges destacats del catolicisme catalanista foren el canonge Jaume Collell, fundador de *La Veu de Montserrat*, l'escriptor i sacerdot Jacint Verdaguer, Josep Morgades i Gili (1826-1901), bisbe de Vic entre els anys 1882 i 1899 i de Barcelona entre els anys 1899 i 1901, i Josep Torras i Bages.⁴⁵²

El conflicte catòlic fou una de les preocupacions més destacada de la premsa conservadora pel que fa a la qüestió alemanya durant els anys 1890. Per la premsa catòlica militant com el carlí *El Correo Catalán*⁴⁵³ o *La Veu de Montserrat*, les polítiques de la *Kulturkampf* i les seves conseqüències era l'aspecte que més els preocupava de les polítiques de l'Imperi Alemany. Consideraven que un atac contra els catòlics alemanys era un atac a tot el catolicisme, fet que consideraven moralment i políticament inacceptable. Aquesta obsessió per la problemàtica catòlica deixà a altres assumptes del *Kaiserreich* en segon terme.⁴⁵⁴

D'altra banda hi havia altres mitjans de comunicació, com el setmanari *La Veu de Catalunya*, que consideraven la problemàtica catòlica com un conflicte entre una Prússia protestant i els territoris de tradició catòlica, la sobirania dels quals era atacada, identificant així el conflicte regional alemany amb el de la *Kulturkampf*.⁴⁵⁵ A més a més, des de *La Veu de Catalunya* es seguiren els posicionaments de les agrupacions catòliques provinents dels estats del Sud de l'Imperi Alemany, les opinions de les quals es prengueren com a referència d'opinió al setmanari catalanista sobre la política del Segon Reich.⁴⁵⁶

⁴⁵²MASSOT MUNTANER, Josep; «Església i societat a la Catalunya contemporània»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2003; pàg. 83-97

⁴⁵³ A mesura que vagi passant la dècada de 1890, després de la renúncia de Bismarck i la derogació dels últims vestigis de la *Kulturkampf*, *El Correo Catalán* adoptà progressivament una posició molt més favorable a les polítiques de l'Imperi Alemany.

⁴⁵⁴ BURGAYA, Josep; «La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 349

⁴⁵⁵ Ídem; pàg. 349

⁴⁵⁶Un dels casos més particulars que menciona el Dr. Josep Burgaya a la seva tesi «La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis» és el ressò que fa Francesc Cambó a la revista *Moviment Regionalista* entre l'abril i el juny de 1898, sobre un moviment polític que aparegué en el Ducat de Brunswick per mostrar-se en contra de la Regència del Príncep Albrecht, de la casa de Hohenzollern, i reconèixer a Ernst August von Hannover, Duc de Cumberland, com a monarca legítim del Ducat. Aquest episodi era considerat per Cambó com un factor de dinamització del particularisme i del regionalisme d'una certa importància. [BURGAYA, Josep; «La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa

La preocupació pel conflicte catòlic germànic era tant destacada pels conservadors catalans que fins i tot influí en la seva visió de la política internacional. Per exemple, Jaume Collell, en un article titulat «*La idea llatina*», publicat a *La Veu de Catalunya* el 10 de gener de l'any 1892, considerava que l'aliança entre el Regne d'Itàlia i el l'Imperi Alemany era una traïció a l'Europa catòlica i llatina per part del Regne dels Saboya. A més a més, considerava que aquesta aliança era la culminació màxima del domini del Segon Reich Alemany sobre Europa; per tant, els protestants anticatòlics eren els que en aquell moment dominaven la Cristiandat.⁴⁵⁷

Un cop entrat en el segle XX, amb el record llunyà del Govern Bismarck i la desaparició dels últims reductes de la *Kulturkampf*, va fer que des de Catalunya hi hagués menys preocupació sobre els assumptes religiosos de l'Imperi Alemany. Tot i això, hi hagueren intel·lectuals que van reflexionar sobre el que havia suposat la *Kulturkampf* per l'Alemanya Guillermina i els canvis polítics que hi havia hagut en conseqüència, especialment el creixement del *Zentrum* com a primera força parlamentària en el *Reichstag*. Pocs anys després de la creació de la Lliga Regionalista, Enric Prat de la Riba va escriure l'any 1905 un escrit que no publicà mai, titulat «*El Catalanismo no es algo transitorio, sino un fenómeno de raíces profundas*». En aquest article, Prat de la Riba feia una comparació del pragmatisme dels Governos del Segon Reich Alemany cap als catòlics a partir de la dècada de 1890, en comparació a la obstinació del Regne d'Espanya en no reconèixer la singularitat nacional de Catalunya:

«Ejemplo elocuentísimo, por cierto, que precisa y da relieve a las precedentes consideraciones es el caso del problema político planteado a los católicos en el Estado protestante alemán. Ni Bismarck ni Guillermo II han planteado el problema en el terreno doctrinal: ante el hecho de la existencia de un número de ciudadanos alemanes afectos al catolicismo de nada servía negar el problema, alegando que el Papado no fue fundado por Cristo y que el cuarto Evangelio es apócrifo. Este orden de consideraciones lo dejaron al cuidado de los teólogos protestantes. Los gobernantes en Alemania consideraron la fuerza de los católicos y creyéndola despreciable en los momentos de engrandecimiento de las grandes victorias, trataron de destruirla en aras de una unidad espiritual que hubiera fortalecido grandemente al imperio. Bismarck vio que había errado al apreciar la fuerza de los católicos y cesó el Kulturkampf y se procuró por Bismarck primero, por Guillermo II después, aprovechar la fuerza que no se había podido destruir, hacerla coincidir al engrandecimiento del Imperio asociándola más o menos al gobierno, por católico que fuese el centro y por protestante que siguiese siendo el Estado alemán.

De nada sirve en España negar fundamento a las aspiraciones de Cataluña. Eso es plantear el problema fuera de su terreno propio que es el político, Que choquen con

catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 350]

⁴⁵⁷ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 349

*esta o la otra teoría, que no encuadren con tal o cual concepción de las leyes de la evolución social, que vengan a desmentir premisas de historia nacional, son aspectos o puntos de vista propios de sociólogo o historiador, que sociólogos e historiadores en libre controversia pondrán en claro.»*⁴⁵⁸

A partir de la segona meitat de la dècada de 1900, les reflexions sobre la problemàtica religiosa del Segon Reich es veurà influenciada per dos grans motius: primer de tot, l'enviament de becaris catalans a l'Imperi Alemany, gràcies a la Diputació de Barcelona dirigida per Prat de la Riba l'any 1907 i la creació de la *Junta de Ampliación de Estudios* l'any 1908⁴⁵⁹; segon, la influència del Noucentisme en el món intel·lectual català a partir de 1906.

Els noucentistes consideraven que el Mar Mediterrani, representat per la Grècia i Roma antigues, era la base de la Civilització Europea; per tant, els països catòlics, descendents de la cultura clàssica eren els portadors de l'ordre i l'harmonia mentre que els països protestants eren els portadors del caos moral. Un dels defensors de la contraposició entre «catolicisme=civilització» i «protestantisme=barbàrie» va ser Eugeni d'Ors.⁴⁶⁰ En una article titulat «*L'altre perill*», publicat el dia 22 de març de l'any 1910 a *La Veu de Catalunya*, el filòsof noucentista criticà durament aquells que volien anar estudiar a Anglaterra i al Nord d'Alemanya, ja que podia suposar un perill pels valors estètics i morals de la civilització mediterrània :

*«És aquesta mentalitat protestanta una cosa encomanadissa, i ja és sabut que la feblesa facilita tots els contagis, i que, nosaltres, avui per avui, no podem pas presumir de forts... Ara bé, res com semblant infiltració podria esterilisar, encara per temps i temps, les ocultes potències, les virtuts pregoneres, que creiem que dormen en el fons de la nostra Raça, esperant la ocasió vernal de sortir a vida i a llum. La nostra Raça, essencialment <<clàssica>>, essencialment <<estètica>>, ha d'organitzar entorn de l'estètica la seva religiositat. En reduir l'<<estètica>> en favor de la <<responsabilitat>>, està tot el secret del protestanisme. Vol dir que, no solament el protestanisme, sinó àdhuc ses transcendències sentimentals, ses obscures conseqüències de caràcter, sos ritmes i maneres de pensament representarien per a nosaltres la mort.»*⁴⁶¹

Quan Eugeni d'Ors va ser becat per estudiar a Munic entre l'agost i el novembre de 1910, va escriure una glossa dedicada a la problemàtica religiosa titulada «*Més notes de*

⁴⁵⁸ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 2*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 615

⁴⁵⁹BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 45-52

⁴⁶⁰ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 37

⁴⁶¹ D'ORS ROVIRA, «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 87

Societat», publicada el dia 26 d'octubre de l'any 1910 a *La Veu de Catalunya*. El filòsof noucentista creia que els alemanys del nord són moralment bàrbars, tot i que defensava els intents de Martin Luther (1483-1546), pare del protestantisme alemany, per civilitzar l'ànima germànica:

«Tres grans temptatives de canvi en l'ànima germànica: Carlemany, Luter, Goethe. Les tres, fracassades. Se tractava de sotmetre els alemanys a una disciplina interior. Inútil.

En el cas del luteranisme, sobretot, és curiós veure, àdhuc avui dia –o sobretot avui dia– com el principi de luteranisme lluita contra la doctrina luterana o, en altres termes, com el viu exemple de Luter, que és quelcom de profundament germànic, lluita contra l'obra de Luter. El conflicte és, per tot alemany protestant, entre son cor i la Bíblia, entre l'esperit protestant i la Iglésia protestanta. Qui triomfa de veritat, és el primer element. [...] Vol dir que aquets s'han civilisat, s'han socialisat d'actitud, però no de cor. Vol dir que continuen més <<formals>> que <<seriosos>>.

*El fracàs de Carlemany és idèntic. El de Goethe, idèntic.»*⁴⁶²

Tot i que havien passat trenta anys des del final oficial de la *Kulturkampf*, alguns dels becaris enviats a l'Imperi Alemany s'adonaren que el conflicte catòlic era present. Per exemple, Manuel de Montoliu, en un article titulat «*Coses d'Alemanya. Jurament antimodernista*», publicat a *El Poble Català* el dia 29 de maig de l'any 1911, observà el malestar que hi havia a les universitats de l'Imperi Alemany, degut als intents del Papa Pius X d'intentar obligar els professors catòlics de comprometre's a lluitar contra la modernitat científica.⁴⁶³

Montoliu, el qual era un fervent catòlic practicant, atacava el positivisme des d'una perspectiva catòlica. En un article, titulat «*Desde Alemania. La crisi del Protestantismo*», publicat al diari republicà *El Diluvio* el dia 7 d'abril de l'any 1912, el filòleg tarragoní lloà la gran influència del catolicisme a les universitats de l'Imperi Alemany i ho posava com exemple per demostrar la decadència del positivisme en el món intel·lectual europeu:

*«Dejemos hacer al tiempo y tengamos confianza en el eterno sentido religioso de la Humanidad, que resurge en libertad cuando menos se espera y que con la misma facilidad se salva de los embates del ateísmo, que salta por encima de las barreras de las religiones positivas, ya caducas para encauzarse por sendas nuevas abiertas al porvenir.»*⁴⁶⁴

⁴⁶² Ídem; pàg. 329-330

⁴⁶³ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Jurament antimodernista*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2272 (29/05/1911), pàg. 2

⁴⁶⁴ M.; «*Desde Alemania. La crisi del Protestantismo*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 98 (07/04/1912), pàg. 28

Manuel de Montoliu continuà reflexionant sobre el conflicte religiós a l'Imperi Alemany al llarg de la seva vida. A la Biblioteca Pública de Tarragona hi ha conservat un escrit a mà i a màquina que no té data, tot i que sembla indicar que fou escrit en algun moment posterior a 1943, on Montoliu feia una reflexió sobre el prestigi del catolicisme en el món intel·lectual de l'Alemanya Guillermina a començaments de la dècada de 1910.⁴⁶⁵ Montoliu havia donat suport al bàndol rebel durant la Guerra Civil Espanyola, i entre els anys 1943 i 1945 fou monjo del Monestir de Poblet, per tant, els seus escrits de les seves últimes dècades de vida estan influenciats per aquests esdeveniments vitals.⁴⁶⁶ Aquest text, titulat «*Una crisis religiosa en la Alemania Imperial*», parlà d'una experiència anecdòtica durant la seva estada al *Kaiserreich*. Un company seu de la Universitat, del qual no diu el nom, va convidar a Montoliu i a la seva dona, Júlia Vidal, a passar el Nadal a casa d'un tiet seu, el qual era pastor luterà en un poble a prop de la frontera amb Dinamarca, a Schleswig-Holstein. La major part de l'escrit és la descripció detallada del dia de Nadal amb la família del pastor. L'últim paràgraf, Montoliu va fer una reflexió sobre la decadència del positivisme i el protestantisme a l'Imperi Alemany, fins i tot subratllant que havia clergues protestants que es passaren al catolicisme:

«Finalmente, voy a dedicar una breves líneas a la polémica que un grupo de libres pensadores por un lado, y de pastores protestantes por otro, sostuvieron que los evangelios fueron una ficción literaria por un lado y que la figura de Cristo, por el otro, es una creación puramente mítica y poética. Esta polémica se organizó en los primeros meses del primer año de mi estancia en Alemania. [...] Lo importante de esas extravagantes y extraviadas opiniones fue que los más acérrimos defensores de la teoría de un Cristo imaginario creyeron prudentemente retirarse de los estrados públicos y guardar silencio en adelante. Lo que se ha de poner en relación con esa extravagante tesis es la decadencia del clero intelectual protestante, ayudado de algún seglar luterano trasnochado o de un universitario fanático y atrevido. Mi buen amigo, el Pastor protestante no podía hablar con calma de esos locos que se atrevían a profanar con tan ridículas consideraciones la figura sagrada del Verbo de Dios hecho carne. Sólo le proporcionaba el cada vez más numeroso grupo de pastores y universitarios que en Alemania se convertían al catolicismo. Recuerdo la emoción con que la universidad de Halle, sobre todo su Facultad de Derecho, acogió la publicación y el éxito alcanzado cuyo autor desarrolla la tesis de que su fe católica es fruto que por la gracia de Dios cae en su espíritu removido por la sublimidad de la doctrina de la Santa Eucaristía.»⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Biblioteca Pública de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu: ST.017:027.1(467.1)LLE. Secció VI. Carpeta 2; pàg.1-6

⁴⁶⁶ BROCH, Àlex (ed.); «*Diccionari de la literatura catalana*»; Enciclopèdia Catalana; Barcelona; 2008; pàg. 656

⁴⁶⁷ Biblioteca Pública de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu: ST.017:027.1(467.1)LLE. Secció VI. Carpeta 2; pàg. 6

Oposició política i social parlamentària dintre del Segon Reich: la Socialdemocràcia

La industrialització arribà al territori alemany a mitjans del segle XIX. Entre la dècada de 1850 fins a l'any 1873 hi hagué un ràpid creixement industrial i urbà. En aquest marc, aparegueren dos sectors socials els quals guanyarien enorme protagonisme durant les següents dècades: primer de tot, una nova classe mitjana moderadament rica; segon; el creixement d'una gran massa de proletaris industrials. En aquests anys, en el marc de l'aparició i divisió de les diferents ideologies obreristes, sorgí la socialdemocràcia alemanya. Provenent dels sectors més moderats del marxisme, creia que si la classe obrera participava en la política institucional es podrien millorar les seves condicions de vida. Les mesures proposades per la socialdemocràcia alemanya eren el sufragi universal, la jornada laboral de deu hores, l'abolició de la legislació a les activitats socials dels treballadors, la desaparició dels impostos indirectes, la creació d'un impost progressiu sobre l'acumulació de capitals, l'educació obligatòria dels menors a partir dels cinc anys, entre altres coses.⁴⁶⁸

L'any 1863 apareixien els primers partits socialdemòcrates alemanys. El primer fou el *Allgemeiner deutscher Arbeiterverein*⁴⁶⁹, fundat per Ferdinand Lassalle (1825-1864), el qual també va rebre el suport de part de la naixent classe mitjana. L'*Allgemeiner deutscher Arbeiterverein* era també partidària de la creació d'un Estat Alemany centralitzat sota el paraigua del Regne de Prússia. Quan morí Lassalle, fou substituït per l'aristòcrata Johann Baptist von Schweitzer (1833-1875), els qual dirigí el partit fins a la seva mort. El segon partit socialista que aparegué l'any 1863 fou el *Verband Deutscher Arbeitervereine*⁴⁷⁰, fundat per Wilhem Liebknecht (1826-1900) i August Bebel (1840-1913). En el Congrés de Nuremberg de l'any 1868 es proclamà que la *Verband Deutscher Arbeitervereine* era partidària del particularisme alemany però contraria a l'autoritarisme de Prússia. A més a més, el partit adoptà per adherir-se a l'obrerista Associació Internacional dels Treballadors. Finalment, en el Congrés celebrat a Eisenach l'agost de 1869, la *Verband Deutscher Arbeitervereine* es transformà en el *Sozialdemokratische Arbeiterpartei*⁴⁷¹, el programa del qual era la defensa de les tesis socialistes de Karl Marx (1818-1883) i Friedrich Engels (1820-1895). A les eleccions del *Reichstag* de 1871, els dos partits socialistes que existien a l'Imperi Alemany obtingueren més de 100.000 vots, i per les eleccions de 1874 obtingueren 351.670 vots,

⁴⁶⁸ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg.104

⁴⁶⁹ La traducció al català seria «*Associació General dels Treballadors Alemanys*»

⁴⁷⁰ La traducció al català seria «*Unió de les Associacions de Treballadors Alemanys*»

⁴⁷¹ La traducció al català seria «*Partit Socialdemòcrata dels Treballadors*»

el 6% de l'electorat: tres diputats pels seguidors de Schweitzer i sis diputats pels de Liebkecht i Bebel.⁴⁷²

La consolidació de l'Imperi Alemany, la persecució política i el poc èxit electoral van portar a la unificació de les dues organitzacions socialistes en el Congrés de Gotha de l'any 1875, sota el nom de *Sozialistische Arbeiterpartei Deutschland*⁴⁷³, programa del qual fou redactat per Liebkecht. El SAPD aconseguí 493.000 vots i 12 diputats a les eleccions del *Reichstag* de l'any 1877. El SAPD era molt crític amb la política duta a terme pel Govern Bismarck. A nivell internacional, el SAPD era contrari a l'anexió d'Alsàcia i Lorena i era defensor de la Comuna de París de l'any 1871. Aquestes opinions eren considerades pel Govern Imperial perilloses pel prestigi de l'Imperi Alemany, per aquest motiu, el SAPD fou vist com una amenaça. Entre el maig i el juny de 1878, el Kàiser Guillem I patí dos atemptats dels quals sortí il·lès. Aquest context fou aprofitat per Bismarck, el qual aconseguí l'octubre de l'any 1878 que el *Reichstag* aprovés una llei d'excepció antisocialista per 221 vots a favor i 149 en contra. Aquesta legislació seria prorrogada en els anys 1884 i 1886 fins el 1890.⁴⁷⁴

La llei prohibia les agrupacions socialdemòcrates, les reunions, les manifestacions públiques, la premsa socialista, etc. Malgrat tot, no s'impedia que els socialdemòcrates fossin candidats a les eleccions o que fossin membres del *Reichstag*. Tot i que el SAPD fou víctima d'empresonaments, prohibicions de premsa afina, d'exilis, etc. continuà sent un partit dinàmic, l'activitat més rellevant es va fer fora de les fronteres de l'Imperi Alemany, en els Congressos de Zúric (1882), de Copenhaguen (1883) i Saint-Gall (1887). El SAPD utilitzà les publicacions del *Sozialdemokrat*, dirigit per Eduard Bernstein (1850-1932), i de la *Neue Zeit*, dirigit per Karl Kaustky (1854-1938), per simplificar el missatge marxista i arribar a una proporció més gran de població. A més a més, el SAPD feia propostes com la reivindicació del sufragi femení per atraure els elements intel·lectuals més progressistes de la societat alemanya. El SAPD es convertí d'aquesta manera en un dels partits socialistes més grans d'Europa. Fins i tot rebé el suport de bona part de la classe mitjana, bona part de la qual s'havia empobrit amb la crisi de 1873.⁴⁷⁵

El nombre de vots dels socialdemòcrates augmentà exponencialment durant la dècada de 1880: 549.000 vots el 1884 i 763.000 el 1887. Veient l'augment electoral del SAPD, Bismarck va promulgar un seguit de lleis socials per intentar disminuir el suport socialdemòcrata entre els anys 1881 i 1885: eren lleis que s'assegurava econòmicament als treballadors en cas d'accident, en cas de malaltia i en cas de jubilació. L'any 1889, el nou Kàiser Guillem II va denegar a Bismarck la utilització de l'exèrcit per enfrontar-se als socialdemòcrates i al moviment obrer. El gener de 1890, la pressió política va fer

⁴⁷² STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 67

⁴⁷³ La traducció al català seria «*Partit Socialista dels Treballadors d'Alemanya*»

⁴⁷⁴ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg.104

⁴⁷⁵ Ídem, pàg. 105

que es derogués el decret d'excepcionalitat contra els socialdemòcrates. El SAPD es convertí llavors amb el *Sozialdemokratische Partei Deutschland*⁴⁷⁶, el seu nom definitiu. A les eleccions al *Reichstag* del 20 de febrer de 1890, el SPD obtingué 1.427.000 vots, fet que el convertí en el primer partit de l'Imperi Alemany en nombre de vots (no en escons). Després de la dimissió de Bismarck el març de 1890, el Kàiser Guillem II es comprometé a garantir mesures socials per millorar el benestar dels treballadors de l'Imperi.⁴⁷⁷

Amb la legalització i el seu triomf electoral i polític, el SPD aprofità per renovar el seu programa, redactat per Karl Kaustky, en el Congrés del Partit a Erfurt l'any 1891. El partit es mantingué en l'ortodòxia marxista, en la socialització dels mitjans de producció, en la idea de la dictadura del proletariat, etc... però considerava que aquests objectius havien de ser obtinguts dintre del sistema parlamentari, i per tant, transformar la societat de manera progressiva i pacífica. Les mesures inclourien la reivindicació del sufragi femení, la imposició progressiva sobre la renda, la jornada laboral de vuit hores, entre moltes altres coses. El SPD continuà sent durant les dècades de 1890 i de 1900 el primer partit del *Reichstag* en nombre de vots. L'any 1912 es celebrà les últimes eleccions al *Reichstag* abans de la caiguda del *Kaiserreich*: el SPD es convertí en el primer partit de la Cambra Baixa en nombre de vots (34%) i d'escons (110), suposant la força política més reeixida de l'Alemanya Imperial. Tot i la fidelitat a les seves doctrines ideològiques, entre 1890 i 1914, el SPD s'integrà plenament en el sistema polític del Segon Reich, fins el punt que, quan esclatà la Gran Guerra entre el juliol i l'agost de 1914, no dubtaren en posicionar-se a favor de la política bèl·lica de l'Imperi. La potència del SPD alemany va permetre que hi hagués més feina, salaris més alts i una legislació social que donava oportunitat a l'obrer per cotitzar i formar part d'un sindicat-partit que li solucionés els seus problemes reals.⁴⁷⁸ Fet que no passava amb l'obrerisme català.

El món sindical català nasqué durant la dècada de 1840. Ideològicament, aquests sindicats estaven influenciats per un socialisme utòpic: la creació d'una societat sense classes, on els individus lliures, sense estar sotmesos a la religió i als propietaris (ni Fe ni Patró), i compartint els béns comuns. A més a més, els membres de la comunitat podrien viure en un món feliç sense discriminacions, ni contradiccions, ni diferències de cap tipus.⁴⁷⁹

Després de dècades de domini d'un sindicalisme utòpic, la convulsa situació política i social del Sexenni Democràtic (o Revolucionari) entre els anys 1868 i 1874, va

⁴⁷⁶ La traducció al català seria «Partit Socialdemòcrata d'Alemanya»

⁴⁷⁷ STÜRMEER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 120

⁴⁷⁸ HOBBSAWM, Eric; «*La Era del Imperio, 1875-1914*»; Editorial Planeta; Barcelona; 2013; pàg. 146

⁴⁷⁹ TERMES, Josep; «*Història de moviment anarquista a Espanya, 1870-1980*»; L'Avenç; Barcelona; 2011; pàg. 22-23

propiciar l'entrada de les idees de l'Associació Internacional dels Treballadors a Catalunya. L'any 1870, amb l'arribada de l'AIT a Barcelona i la difusió de l'anarquisme de Mikhail Bakunin (1814-1876), les associacions obreres catalanes es tornaren més pragmàtiques com la reivindicació laboral, el dret a fer associacions obreres, la creació de lleis socials i tribunals mixtos de mediadors en els conflictes.⁴⁸⁰ A partir de l'any 1872, els diferents governs espanyols prohibiren i dissolgueren els sindicats i les seccions de l'AIT. L'adopció de l'anarcosindicalisme i la repressió van portar a una progressiva radicalització del moviment obrer català. No va ser fins l'any 1881, amb l'arribada al Govern Liberal Fusionista de Sagasta, que els anarquistes no van poder crear la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE), la qual existí fins l'any 1888. Catalunya, juntament amb Andalusia, era el territori del Regne d'Espanya que més federats tingué: 13.000 l'any 1882.⁴⁸¹

D'altra banda, hi hagué durant la dècada de 1880 una reestructuració del sindicalisme associatiu republicà de mitjans del segle XIX, el qual havia sigut il·legalitzat pel Règim de la Restauració. A partir de la creació de l'any 1876, de la Societat Cooperativa de Teixidors de Mà a la Vila de Gràcia, la xarxa de societats cooperativistes va créixer exponencialment arreu de Catalunya. A finals del segle XIX hi havia cooperatives obreres a Barcelona, a Sabadell, a Vic, a Sant Fruitós de Bages, a Sant Feliu de Llobregat, entre molts altres llocs.

Els anys 1880 i 1890 també es destacà l'entrada a Catalunya del Partit Socialista Obrer Espanyol, dirigit per Pablo Iglesias Posse (1850-1925), de caire marxista, el qual va fundar a Barcelona la Unió General de Treballadors l'any 1888. Però l'anarcosindicalisme i les societats cooperativistes, disposades a arribar a acords amb els republicans i els sectors més progressistes dels liberals, van donar poc marge al PSOE i la UGT, els quals durant els següents dècades serien absolutament minoritaris a Catalunya. Per aquest motiu, la UGT abandonà Barcelona com a seu principal l'any 1898.⁴⁸²

Però fou la dècada de 1890 el punt d'inflexió del moviment obrer a Catalunya. Entre els anys 1885 i 1892, especialment entre els anys 1890 i 1892, l'obrerisme anarcosindicalista adoptaria la vaga general com el principal mètode de lluita. El vaguisme va permetre el creixement de la popularitat de l'anarquisme a la Catalunya entre les dècades de 1880 i 1890. Però la desarticulació per part de l'Estat Espanyol del sindicalisme de la Federació de les Tres Classes de Vapor a principis de la dècada de 1890, suposà una estocada al moviment vaguista català. A partir de 1893, l'estratègia vaguista va donar lloc a altres molt més agressives. La dècada de 1890 és l'auge de la Propaganda de Fet, una teoria proposada pel pensador anarquista Piotr Kropotkin (1842-1921), el qual creia que fer accions directes contra el poder animaria a altres

⁴⁸⁰ Ídem ; pàg. 24

⁴⁸¹ Ídem; pàg. 77-89

⁴⁸²Ídem; pàg. 139-142

individus a unir-se a la causa obrera. Aquestes accions suposaren l'assassinat de diversos caps d'estat i presidents de govern com el President de França Marie François Sadie Carnot, l'any 1894, el President del Govern Espanyol Antonio Cánovas del Castillo, l'any 1897, l'Emperadriu Consort de l'Imperi Austrohongarès, l'any 1898, el Rei d'Itàlia Umberto I, l'any 1900, o el President dels USA William McKinley, l'any 1901, entre altres.

A Catalunya la Propaganda del Fet es traduï en tres destacats atemptats a Barcelona: el setembre de 1893, l'intent d'assassinat contra Arsenio Martínez-Campos, Capità General de Catalunya; el novembre de 1893, el llançament de dues bombes el Liceu que provocaren 22 morts; i el juny de 1896, l'atemptat contra la Processó de Corpus al carrer Canvis Nous, que ocasionà dotze morts. Aquesta onada d'atemptats fou durament reprimida pel Govern de Cánovas del Castillo: les societats obreres, les publicacions d'ideologia progressista i diversos intel·lectuals foren perseguits. Es detingué centenars de persones, i es culminà amb la sol·licitud de 57 penes perpètuas i 28 penes de mort, de les quals se n'executaren cinc. Aquesta persecució, la qual tingué el nom de Procés de Montjuïc, fou durament criticada per múltiples sectors socials.⁴⁸³ Els conflictes derivats de les accions de l'anarcosindicalisme, els problemes econòmics derivats de la pèrdua de l'Imperi d'Ultramar Espanyol al Carib i al Pacífic entre els anys 1898 i 1899 foren cabdalats per la progressiva radicalització del moviment obrer. A més a més, cal sumar-hi la crisi social del camp català degut a la plaga de la fil·loxera i el ràpid creixement de la població urbana, essencialment obrera, amb tots els canvis socials que això comportà.⁴⁸⁴

Durant la dècada de 1890, des de la intel·lectualitat i política catalana no s'observen comparacions entre l'obrerisme català i el seu homòleg alemany. Tot i això, les incipients mesures socials fetes pels diferents governs europeus degut a les pressions del moviment obrer van fer que hi hagués, fins i tot en els sectors conservadors, una reflexió sobre el fet social. Prat de la Riba fou un dels intel·lectuals que es preocupà sobre la problemàtica social durant la dècada de 1890. En unes jornades sobre el Dret Civil Català que organitzà la Joventut Catòlica a la Universitat de Barcelona l'any 1894, Prat de la Riba llegí un discurs titulat «*Limitacions de la Facultat d'alinejar. Conferència*», el qual fou publicat al mateix any a *La Reneixensa*. En aquesta conferència, el futur President de la Diputació de Barcelona posava en èmfasi com l'Imperi Alemany havia aprovat la creació un sistema d'ajut per famílies que estaven en risc d'exclusió social:

«*Alemanya, que avui en tot va a la vanguardia, ha pres la iniciativa entre les nacions europees. Lo Reichstag ha de discutir [...] un projecte de llei que presentaren l'any 1890 nombrosos diputats conservadors, lo general Moltke i varis membres del Centre Catòlic. Aquesta llei se proposa la creació d'una llar estable, heimatte, es proposa que la família no haja de disoldre's o enfeblir-se per la mort del que l'ha sostinguda; o per*

⁴⁸³ Ídem; pàg. 146-153

⁴⁸⁴ Ídem; pàg. 153-162

la pèrdua de la casa que ha cobejat sa formació i creixença i l'ha abrigada i defensada; que l'esposa o la viuda per culpa o per desgràcia del marit no haja de veure's llençada al carrer am sos fills [...].»⁴⁸⁵

A més a més, Prat de la Riba considerava que aquest tipus d'institucions serien importantíssimes pel desenvolupament social de Catalunya i contraposava els esforços de les institucions del Segon Reich per solucionar el conflicte social amb l'actitud del Govern del Regne d'Espanya:

«No cal dir quant utilíssima fóra aquesta institució a Catalunya [...] per a aixecar l'agricultura de son estat de postració i promoure una creixença grandiosa del comerç i la indústria ja tan florents en nostra pàtria. Als legisladors castellans, més que cremar-se les celles cercant medis indirectes amb què destruir la llei catalana, més, molt més los hauria aprofitat estudiar i aplicar aqueixa preciosa institució que potser lograria despertar de son ensopiment aqueixes pobres regions espanyoles, que, perduda la consciència de sa personalitat, viuen totalment allunyades de la vida moderna.»⁴⁸⁶

Alemanya també fou protagonista d'un altre escrit de Prat de la Riba, titulat «*Los ataques al capitalismo en el siglo XVI*» i publicat originàriament a *Miscelánea Jurídica. Revista Jurídica de Cataluña* l'any 1895. En aquest article, el dirigent catalanista comparava els conflictes socials del territori alemany del segle XVI amb els de l'Europa de finals del segle XIX:

«La sociedad alemana del siglo XVI ofrece bajo este aspecto notable parecido con toda la civilización europea actual. Mientras el desarrollo de la industria había determinado la formación de un proletariado obrero, turbulento y poco contentadizo, que ora exigía la interdicción del trabajo de los obreros extranjeros, ora el señalamiento de un mínimo salario; mientras los pequeños maestros o patronos quedaban en gran número reducidos a la miseria; mientras la décima parte de la población vivía exclusivamente de la mendicidad, una reducida oligarquía de grandes comerciantes se entregaba al fausto, a la vanidosa ostentación de sus cuantiosas riquezas.»⁴⁸⁷

Un cop entrat en el segle XX, la conflictivitat social es va accelerar. El febrer de l'any 1902, Barcelona quedà paralitzada per una Vaga General començada pel sector de la metal·lúrgia, el qual reivindicada una jornada laboral de deu a nou hores. Posteriorment, a part dels obrers de la metal·lúrgia, s'hi apuntaren altres sectors industrials de la ciutat. Però la intransigència de la patronal i una forta repressió, la qual provocà dotze morts, 44 ferits i nombrosos detinguts, va fer fracassar la Vaga General del 1902. Les conseqüències foren diverses: molts obrers començaren a donar suport el

⁴⁸⁵ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. I*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 213

⁴⁸⁶ Ídem; pàg. 214

⁴⁸⁷ Ídem; pàg. 302

republicanisme lerrouxista; la UGT, la qual no havia donat suport a la Vaga, va perdre quasi tota la influència a Catalunya; les societats cooperativistes es veieren afectades per ser considerades per diversos sectors de l'obrerisme com ineficaces. L'any 1907, es fundà a Barcelona la *Solidaridad Obrera*, una federació que aplegava anarquistes, socialistes, sindicalistes i obrers d'altres tendències. La *Solidaridad* buscava aplegar diverses societats i sindicats obrers partidaris d'un sindicalisme apolític i de lluita sindical directa, amb un pragmatisme que permetés la unitat d'acció entre totes les tendències obreres.⁴⁸⁸

La radicalització del conflicte social a principis del segle XX va ser una de les preocupacions més destacades del món polític i cultural català, el qual va començar a buscar a fora de les fronteres de l'Estat Espanyol un model polític i social de referència per apaivagà la violència entre les institucions i el moviment obrer. La tranquil·litat social de l'Imperi Alemany i el comportament no violent del SPD fou vista com un exemple a seguir. A més a més, dels socialdemòcrates s'admirava el compromís nacional i cap a les institucions de l'Imperi Alemany. Un exemple d'aquesta admiració del patriotisme del SPD seria un article d'Enric Prat de la Riba, titulat «*Exemple*», publicat originàriament a *La Veu de Catalunya* el 11 de maig de l'any 1906:

*«A Alemanya, els obrers, tant com obrers són alemanys; el socialisme, tan escampat i poderós entre ells, no ha destruït en el seu cor el sentiment de la pàtria germànica i vibren alhora amb tots els altres alemanys en les qüestions que afecten els supremes interessos d'Alemanya. Res d'internacionalismes, res d'afeblir la força de l'imperi. Ells, primer dintre d'Alemanya; Alemanya la primera entre les nacions. Aquest és el seu pensament, el seu programa.»*⁴⁸⁹

Fins i tot hi hagueren intel·lectuals que valoraven molt positivament la capacitat de les diferents seccions del SPD de participar en les gestions administratives. Eugeni d'Ors, en un una glossa titulada «*Cordialitat*», publicada originalment a *La Veu de Catalunya* el 3 d'octubre de l'any 1908, celebrà el pragmatisme del SPD dels estats alemanys del sud contra el dogmatisme ideològic de la seu central del partit a Berlín:

«Un Congrés de la Social-Democràcia alemanya s'ha celebrat a Nuremberg no fa molt. I el seu episodi capital ha consistit en l'esclat d'una aspra divergència entre els <<camarades>> de l'Alemanya del Nord i els bavaresos, culpables, als ulls dels primers, d'un governamentalisme que els ha dut sos vots a l'aprovació dels pressupostos del Gran Ducat.

[...]

La vida civil en els petits Estats germànics presenta una nota especialíssima, que és difícil que nosaltres imaginem, i que, per lo vist, també és difícil imaginar o comprendre

⁴⁸⁸ TERMES, Josep; «*Història de moviment anarquista a Espanya, 1870-1980*»; L'Avenç; Barcelona; 2011; pàg. 202-207

⁴⁸⁹ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. II*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 106-107

de Berlín estant: la d'una oberta simplicitat en les relacions entre els homes; simplicitat barrejada ab un profund respecte al sentit romàntic de les fórmules cavallesques d'educació. Penseu que al cap d'aquests pobles figuren unes Corts petites, ab no gaires quartos; penseu que lo més aristocràtic en ells són les Universitats, i els professors, les figures de més distinció en les viles; penseu que els prínceps s'hi matriculen, en aquestes Universitats, com els demás joves, i estudien Filologia o Farmàcia ab els fills de cervesers, i remen plegats en els rius històrics, i festegen sentimentalment ab les mateixes criades...»⁴⁹⁰

I hagueren veus que consideraven que les derrotes i la repressió patida durant el Govern Bismarck van fer despertar als socialdemòcrates un sentit pragmàtic per aconseguir els seus objectius polítics. Durant la seva estada a Berlín, l'economista Miquel Vidal i Guardiola, en un article titulat «*Alemania. Asamblea anual socialista. – Revolucionarios y revisionistas ó siempre la misma cosa*», publicat a la revista *La Cataluña* el 10 d'octubre de l'any 1908, deia que el pragmatisme del SPD fou clau pel seu èxit:

«La unidad espiritual y táctica no ha existido jamás en el partido socialista. Y se comprende. Cuando un partido se constituye, no para servir de escalón á directores más o menos ambiciosos, sino que es una reunión de hombres que aspiran á un ideal, sea el que fuere los principios revolucionarios. Todo el programa es una protesta contra una organización político-social que no responde exactamente á los ideales reconocidos como buenos; la táctica de destrucción, táctica puramente negativa. Con el tiempo, con las derrotas, con la contemplación del desgaste inútil de preciosas energías, se abre paso el convencimiento de que no es la inclusión pura y simple de un ideal, en el programa, la mejor manera de convertirlo en realidad; de que hay que atacar el enemigo en todas sus posiciones y exponerse á todas las inclemencias de la lucha; de que hay que empezar infiltrando casi insensiblemente el propio espíritu en las instituciones ajenas y la propia manera de pensar y obrar en los hombres todavía no convencidos ; de que hay que arrastrar todas las impurezas, mancharse de sangre y de lodo para penetrar en lo más íntimo de las instituciones que quieren reformarse; de que sin todo este cúmulo de esfuerzos y sacrificios no hay derecho á esperar éxito de ninguna clase.»⁴⁹¹

Vidal i Guardiola comparava l'efectivitat alemanya a l'hora de rebaixar la tensió social amb el poc interès que hi havia en el Regne d'Espanya, on la conflictivitat augmentava a mesura que passava el temps. En un article titulat «*Alemania. Una visita á la <<Berliner Gewerkschaftshaus>>*» publicat a *La Cataluña* el dia 8 de febrer de l'any 1908, Vidal i Guardiola observà que fins i tot a les universitats alemanyes hi havia estudis preocupats per la classe obrera:

⁴⁹⁰ D'ORS ROVIRA, «*Glosari 1908-1909*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2001; pàg. 273-274

⁴⁹¹ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Asamblea anual socialista. – Revolucionarios y revisionistas ó siempre la misma cosa*», *La Cataluña*, Any II, núm. 54 (10/10/1908), pàg. 649

«Aquí, en la Universidad y fuera de ella se explica y estudia <<Política social>> y los obreros pueden mostrarnos orgullosos su palacio; en mi tierra se charla muchísimo sobre la cuestión social, no creo que se enseñe en ninguna parte y los obreros no han podido ir más allá de la <<Casa del Pueblo>>»⁴⁹²

Però un dels escrits més destacats sobre la diferenciació entre com s'afrontava el problema social a l'Imperi Alemany i al Regne d'Espanya és un discurs titulat «*Hacia la nacionalización de la Economía*», llegit per en Guillem Graells i Moles (1846-1927) en el Saló d'Actes del Foment del Treball el dia 10 d'octubre de l'any 1908, i publicat a la revista *La Catalunya* el dia 17 d'octubre del mateix any. Guillem Graells fou un economista i historiador urgellenc. A començaments de la seva carrera va arribar a secretari del President Estanislau Figueras durant la I República l'any 1873. L'any 1888, abandonà Madrid en ple auge de la campanya a favor del proteccionisme a Catalunya. L'any 1890, escrigué diferents articles on s'analitzava els diferents problemes que afectaven al Regne d'Espanya en aquell moment: entre els que destacaven la situació dels aranzels i el conflicte cubà. Ideològicament, Graells va evolucionar de republicà federalista a catòlic amb preocupació social. L'any 1902 donà un seguit de conferències en el Foment del Treball sota el títol de «*La cuestión catalana*». Allà fa un anàlisi de l'economia catalana a partir del seu comerç i indústria. A més a més, Graells va fer un seguit de reivindicacions per afrontar els problemes derivats de la pèrdua de l'Imperi d'Ultramar Espanyol del Carib i el Pacífic: entre les quals estava l'ampliació i la modernització del port de Barcelona i la millora dels transports interiors.⁴⁹³ Graells, que en aquell moment era Secretari del Foment del Treball, va fer aquest discurs poc després d'haver fet un viatge per Europa, on havia sigut testimoni de les diferents polítiques socials portades a terme pels diferents estats. Pel que fa el cas de l'Imperi Alemany, Graells admirava la capacitat del Segon Reich de formar i d'atendre les necessitats socials dels seus ciutadans:

«El problema que está de moda en aquellos países es el problema social.[...] Estudiar ese problema era otro de los objetivos que me llevaban principalmente á Alemania, porque yo creo que el Ejército, como las Universidades, son impotentes para crear una gran nación, si no se eleva la inmensa masa nacional que llamamos pueblo; y después del viaje estoy todavía más convencido de que aquella nación será más poderosa que sea toda ella, y no unos cuantos, más culta, más educada y mejor considerada. Así que puse los pies en Alemania, ya vi en qué consistía parte de su grandeza. Hasta las criadas de servir, que me las agenció para pedir las direcciones escritas, tienen una letra elegante. Y no se puede negar que es allí tradicional [...] preocuparse de la suerte del pueblo, como es tradicional en la raza latina despreciarlo. La asistencia obligatoria que data allí de siglos, es el alma de los Municipios y una escuela elevadísima de moral

⁴⁹² VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Una visita á la <<Berliner Gewrkschaftshaus>>*», *La Catalunya*, Any II, núm. 19 (08/02/1908), pàg. 89

⁴⁹³ COSTA RUBIAL, Oscar; «*L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional*»; Institut Cambó; Barcelona; 2002; pàg. 68

social. [...] Por todas partes se ven allí instituciones para el bienestar del pueblo: <<Arbeiterwohlfahr⁴⁹⁴>>. Desde el emperador de Alemania, [...] al último ciudadano, se ve un afán vivísimo en todas las clases para mejorar la suerte del pueblo, que realmente se está elevando con la rapidez que cabe en las masas.»⁴⁹⁵

En el mateix discurs, Graells era molt crític amb la deixadesa de les institucions espanyoles sobre la falta d'eficàcia i d'estímuls perquè els obrers no se sentin exclosos del sistema:

«Ya sabéis que he expresado muchas veces el temor de que no llegaremos á tener aquí verdadera vida municipal porque no pasaremos de la esfera de unos cuantos mandones y sus protegidos; y ningún interés pueden tener los trabajadores y los pobres por una población que no se cree obligada á mantenerlos y á darles trabajo en los trances extremos.»⁴⁹⁶

L'any 1909, esclatà la Guerra del Rif. Aquesta guerra al Marroc fou considerada pel Govern Conservador d'Antoni Maura de vital importància geoestratègica pel Regne d'Espanya, per aquest motiu, es va decretar la mobilització de reservistes. La guerra i la campanya de reclutament militar foren profundament impopulars a Catalunya i provocaren una gran campanya de rebuig. El 26 de juliol de 1909 es convocà una vaga general. Però com que ni els comitès de vaga, ni la *Solidaridad Obrera*, ni republicans, ni lerrouxistes van poder, ni voler, ser capdavanters dels esdeveniments, la vaga general desembocà cap a una revolta violenta a Barcelona i en altres ciutats industrials de Catalunya. Aquests esdeveniments són recordats amb el nom de la «Setmana Tràgica». Després d'una setmana d'enfrontaments entre revoltats i l'Exèrcit Espanyol, la revolta acabà amb la victòria del Govern Espanyol. La sublevació popular provocà un centenar de morts i la destrucció d'esglésies i centres religiosos i d'algunes infraestructures arreu de la geografia catalana. Després de la Setmana Tràgica començà una de les repressions més dures del Règim de la Restauració: cinc afusellaments (destacat el cas de Francesc Ferrer i Guàrdia⁴⁹⁷, director de l'Escola Moderna, considerat l'instigador dels fets), centenars de desterrats, milers d'empresonats, clausura de sindicats, de les escoles laiques i de centres obrers i republicans.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ La traducció al català seria «Benestar dels treballadors».

⁴⁹⁵ GRAELLS; Guillem; «Hacia la nacionalización de la Economía», *La Cataluña*, Any II, núm. 55 (17/10/1908), pàg. 667

⁴⁹⁶ Ídem; pàg. 667

⁴⁹⁷ Francesc Ferrer i Guàrdia (1859-1909), fou un pedagog anarquista, conegut per haver fundat l'any 1901 l'Escola Moderna, escola de caire llibertari, obrerista i racionalista. L'any 1906 es clausurà l'Escola Moderna degut a l'empresonament del seu fundador [SOLÀ GUSSINYER, Pere; «El Centenari de Ferrer, un balanç historiogràfic i pedagògic»; *Educació i història: Revista d'història de l'educació*; núm. 16; 2010; pàg. 15-30]

⁴⁹⁸ TERMES, Josep; «Història de moviment anarquista a Espanya, 1870-1980»; L'Avenç; Barcelona; 2011; pàg. 221-227

Els fets de la Setmana Tràgica van radicalitzar encara més el conflicte social. Fins i tot, molts moviments polítics, com el cas del catalanisme, augmentaren més les diferències entre els sectors conservadors més afins a la patronal i els sectors progressistes més afins al moviment obrer. La *Solidaridad Obrera* es convertí l'any 1910 en Confederació General del Treball i l'any 1911 en la Confederació Nacional del Treball, la qual adoptaria la ideologia anarcosindicalista. Durant la dècada de 1910, la CNT arribà a ser un dels sindicats amb més federats del Regne d'Espanya, rivalitzant amb la UGT.⁴⁹⁹

Els fets de la Setmana Tràgica de l'any 1909 marcaren profundament la societat catalana. Fins i tot arribaren a afectar als estudiants que estaven becats a l'Imperi Alemany. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. L'opinió sobre Catalunya*», publicat a *El Poble Català*, el dia 15 de novembre de l'any 1909, el filòleg Manuel de Montoliu escrivia des de la ciutat de Halle criticant durament la visió que es tenia de la Setmana Tràgica per part de l'opinió pública de l'Imperi Alemany. A més a més, Montoliu també atacava la bona consideració que es tenia des del *Kaiserreich* de la figura de Francesc Ferrer i Guàrdia, l'execució del qual fou criticada arreu d'Europa, i l'Escola Moderna:

«Ara fa poc, els apassionats judicis sobre el cas Ferrer y la setmana tràgica, han donat lloc a una recrudescencia d'aquesta confusió. Segons uns periòdics, Catalanisme y Anarquisme eren una sola cosa; la revolta passada, segons ells, era un esforç desesperat per conquerir l'independencia catalana y establir el més ferotge règim de terror anarquista; tot a la vegada. El mot d'anticlerical es, en aquest país, un justificant suficient de tots els excessos y violencias que's puguin cometre; y els fets deplorables de la setmana roja provocaren en l'opinió del país, quasi exclusivament, un moviment unànim de furiosa indignació contra l'Espanya clerical; en ella's ferem caure totes les culpes y responsabilitats y semblà com si l'opinió volgués cobrir tota la nefasta obra de destrucció a que s'entregaren les turbies en la nostra ciutat, ab un vel d'indulgencia. Ab el cas Ferrer s'ha concentrat en sa figura tot l'anticlericalisme català, com si constituís sa única manifestació, y s'ha parlat a Alemanya de la seva <<Escuela Moderna>>, com si's tractés de la única salvació d'Espanya, sense considerar que sols una ombra de los constituia'l fons de l'Ensenyansa d'aquesta Escola no seria tolerada en aquest país [...].»⁵⁰⁰

El filòleg tarragoní sempre considerà que a l'Imperi Alemany hi havia un enorme desconeixement generalitzat sobre Catalunya. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. Una tauleta de cafè*», atribuïa aquest fet al desinterès dels alemanys per conèixer alguna cosa si aquesta no els podia aportar cap benefici:

«La forsa incontestable de l'industria y del comerç alemanys està en quan aquesta gent van a un nou mercat coneixen per endavant els seus gustos y les sebes necessitats millor potser que qualsevol indígena del país. Però mo'ls demaneu res més que això als

⁴⁹⁹ Ídem; 227-232

⁵⁰⁰ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. L'opinió sobre Catalunya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1720 (15/11/1909), pàg. 1-2

alemanys; fòra de lo que 'ls interessa pels llurs negocis, res saben de nosaltres, tant poc com en les altres nacions civilitzades. Estic ja cansat de veure ulls oberts d'extranyesa y de sentir aquests guturals <<Ach!>> d'admiració, al dir per primer cop davant de gent realment il·lustrada y que's creuen conèixer el món, que a Catalunya parlem una <<Llengua>> pròpia, distinta del castellà, y que tenim tota una gran literatura antiga y moderna totalment autònoma.»⁵⁰¹

Així ho reafirmà en un article dedicat a la literatura catalana traduïda a l'alemany, titulat «Coses d'Alemanya. L'Alemanya negra» i publicat a *El Poble Català* el dia 19 d'abril de l'any 1910:

«Espanya y amb ella Catalunya la coneixen, en aquelles terres exclusivament al través dels gastats [...] tòpics del romanticisme francès.»⁵⁰²

Un any més tard, Montoliu, en un article titulat «Fransa; Anglaterra; Alemanya. Entre tres cultures», publicat a *El Poble Català*, el dia 9 d'agost de l'any 1911, va reflexionar sobre el socialisme alemany, el qual considerava un referent filosòfic que permetia avançar i anar més enllà de l'individualisme liberal i de la barbàrie del conflicte social:

«El Socialisme, virtualment ha triomfat; positivament, no trigarà a triomfar. Però més enllà? Què hi ha més enllà? Una era de l'humanitat acaba: qui comensara la nova? Es el pensament alemany modern el qui contesta, y el que 'ns prepara 'ls camins per aquest més enllà ont s'atura el Socialisme, Y l'idea sagrada de l'individu torna a reconquerir els seus drets. La nova era que comensarà en aquest <<més enllà>> se basarà com en una pedra angular en l'individu, en l'individu d'una humanitat socialisada a la perfecció; y les llevors d'aquesta era futura es Alemanya la qui sembla[...]»⁵⁰³

El Kaiserreich i les minories nacionals: el model confederal alemany és un referent pel món intel·lectual i polític català?

L'Imperi Alemany era una confederació formada per quatre regnes (Prússia, Baviera, Saxònia i Wüttemberg), sis grans ducats (Baden, Hesse, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz, Oldenburg, Saxònia-Weimar-Eisenach), cinc ducats (Anhalt, Brunswick, Saxònia-Altenburg, Saxònia-Coburg-Gotha, Saxònia-Meiningen), set principats (Lippe, Reuss-Gera, Reuss-Greiz, Schaumburg-Lippe, Schwarzburg-Rudolstadt, Schwarzburg-Sondershausen, Waldeck-Pyrmont), tres ciutats Hanseàtiques (Bremen, Hamburg, Lübeck) i la província imperial d'Alsàcia-Lorena. Cada estat de la

⁵⁰¹ MONTOLIU, Manuel de; «Coses d'Alemanya. Una tauleta de cafè», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1092 (11/2/1909), pàg. 1

⁵⁰² MONTOLIU, Manuel de; «Coses d'Alemanya. L'Alemanya negra», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1873 (19/4/1910), pàg. 1

⁵⁰³ MONTOLIU, Manuel de; «Fransa; Anglaterra; Alemanya. Entre tres cultures», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2344 (9/8/1911), pàg. 1

Confederació era sobirà en qüestió de justícia, educació, obres públiques, cultes, etc... A més a més, aquests estats enviaven els seus delegats en el *Reichsrat*, la Cambra Alta del *Kaiserreich*, la qual estava formada per 43 membres: 17 corresponien a Prússia, 6 a Baviera, 4 a Saxònia, 4 a Wüttemberg, 3 a Baden, 3 a Hesse, 2 a Mecklenburg-Schwerin, 2 a Brunswick, 3 a Alsàcia-Lorena a partir de l'any 1911 i 1 als 17 estats restants. Fins i tot, durant el Segon Reich no va existir unes forces armades alemanyes, sinó que els quatre regnes principals de l'Imperi tenien els seus propis exèrcits: el prussià, el bavarès, el saxó i el de Wüttemberg.⁵⁰⁴

Tot i aquesta organització confederal, el Segon Reich era subjecte de tensions regionals per diversos motius. Primer de tot, l'autoritarisme dels Kàisers i dels seus Governos.⁵⁰⁵ Segon, la preeminència del Regne de Prússia, fet que provocà conflictes amb altres estats, com per exemple, Baviera. Tercer, la *Kulturkampf*, la política anticatòlica de Bismarck la qual va despertar un fort catolicisme militant de les regions catòliques de l'Imperi, destacant el cas del Rheinland, Baviera i la minoria polonesa.⁵⁰⁶ Quart, el dur centralisme del Regne de Prússia contra les seves minories; Prússia ocupava més d'un terç de la superfície de l'Imperi, i a més a més, dintre de les seves fronteres hi havia habitants de cultures no-alemanyes destacades com els danesos de Schleswig-Holstein, els lituans de Memel o els polonesos occidentals. El Regne de Prússia va desenvolupar una duríssima política d'assimilació cultural contra aquestes minories.⁵⁰⁷ Cinquè i últim, l'anexió dels territoris d'Alsàcia i Lorena l'any 1871 i les seves repercussions tan interiors (conflicte d'identitat) com exterior (tensions amb la República Francesa).⁵⁰⁸

L'organització territorial de l'Imperi Alemany va ser objecte de debat per part dels intel·lectuals catalans entre els anys 1890 i 1914. Un exemple d'aquesta consciència de la diversitat de l'Imperi Alemany, és la descripció que va fer Alfred Opiisso sobre la composició demogràfica del Segon Reich:

*«Su superficie es de 540.792 kilómetros cuadrados; población, 57.500.000 habitantes; advirtiendo que cada año aumenta 800.000. Sin embargo, hay 3 millones que no son alemanes, sino daneses, polacos y franceses; por otra parte, es evidente que existen importantes semejanzas entre los alemanes del Norte y del Sur.»*⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ WILLMOTT, H. P.; *«La Primera Guerra Mundial»*; Inédita Ediciones, Barcelona; 2004; pag. 38

⁵⁰⁵ WALLER, Bruce; *«Bismarck»*; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 64

⁵⁰⁶ Ídem; pàg. 99

⁵⁰⁷ BURGAYA, Josep; *«La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»*; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 175

⁵⁰⁸ Ídem, pàg. 375

⁵⁰⁹ OPISSO, Alfred; *«Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres»*; Bastinos; Barcelona; 1906; pàg. 62

Bona part de la elit intel·lectual catalana va establir paral·lelismes i contraposicions amb el conflicte territorial Catalunya-Espanya. Hi havia una certa admiració per l'organització territorial del Segon Reich, els estats dels quals gaudien d'unes enormes competències. A més a més, hi havia una admiració de la gran riquesa cultural de molts estats i ciutats alemanyes més enllà de Berlín, i fins i tot del Regne de Prússia. Un exemple d'aquest fet, és l'admiració que tenia Alfred Opisso per l'enorme potencial cultural de la ciutat de Dresden, capital del Regne de Saxònia:

*«La supremacía de Berlín no ha sido obstáculo á que Dresde haya conservado su privilegiada categoría de capital de las artes, del buen gusto y de las letras; allí afluyen todos los viajeros que van en busca de goces artísticos, para lo cual les brindan sus salas los Museos y su escenario los teatros, verdaderos templos de la buena música y de la mejor literatura.»*⁵¹⁰

Però el cas del *Kaiserreich* presentava un punt feble des del punt de vista català, la contradicció entre l'organització confederal de l'Imperi Alemany i els conflictes amb les diferents minories nacionals, les quals havien de resistir davant els intents uniformitzadors dels diferents Governos Imperials. Ucelay Da-Cal definí clarament els problemes que van tenir els polítics i intel·lectuals catalans per comparar Catalunya amb el funcionament del sistema confederal alemany i amb la conflictivitat de les minories no germàniques:

*«Desde la perspectiva catalanista [...] la lectura del modelo alemán era más problemática. Los catalanistas <<puristas>> tradicionalmente se habían incomodado con las tendencias anticatólicas del Reich o la germanización de sus minorías nacionales (polacos, daneses, alsacianos) [...]. Un dualismo España-Cataluña era [...] el esquema base del catalanismo; era una confederación de dos Estados. Pero ¿Cómo asegurar que Cataluña no quedara supeditada dentro del sistema? [...]. En el caso alemán, Baviera, como segundo Estado de la Monarquía tenía rey y dinastía propios, y además, podía plantear una consulta a los príncipes de las restantes monarquías y ducados, que podía llegar a traducirse en una acción política en la cámara imperial, el Reichsrat. Nunca ocurrió tal cosa, pero era factible, y, como amenaza teórica, existió como limitación estructural a un abuso estatal prusiano, aunque tanto los admiradores como los detractores del <<prusianismo>> dudaran de la eficacia de semejante acción. Pero Cataluña nunca podría presumir de recurso semejante, al carecer de punto de partida [...].»*⁵¹¹

Tot i que l'Imperi Alemany estava format per 26 estats i tenia dotze minories no alemanyes dintre del seu territori, aquí s'ha optat per escollir els tres casos que més van cridar l'atenció des de Catalunya. Cada minoria escollida representa una problemàtica

⁵¹⁰ Ídem; pàg. 46

⁵¹¹ UCELAY-DA CAL, Enric; *«El Imperialismo catalán : Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España»*; Edhasa, Barcelona; 2003; pàg. 508

nacional diferent: una nació sense estat (Polònia), un estat de la Confederació (Baviera) i un problema fronterer (Alsàcia-Lorena).

Polònia

Des del seu naixement, Polònia havia sigut un dels regnes més poderosos de l'Europa central fins el segle XVIII. Durant aquest segle, els conflictes interiors i les ambicions territorials dels seus veïns van provocar la desaparició del regne l'any 1795 i la seva partició entre Prússia, Àustria i l'Imperi Rus. Després d'un breu període de semi-independència entre el 1807 i 1813 sota la tutela de la França Napoleònica amb el nom de Ducat de Varsòvia, les fronteres de la partició quedaren fixades l'any 1815 i patirien pocs canvis fins l'any 1914⁵¹². Al llarg del segle XIX, hi hagué diferents moviments d'alliberació nacional polonesos: a la Polònia sota domini rus hi hagueren les revoltes dels anys 1830 i 1864, a l'Imperi Austríac hi hagué una sagnant revolta l'any 1846 i al Regne de Prússia n'hi hagué una l'any 1848.⁵¹³ Totes les sublevacions poloneses acabaren fracassant i comportaren grans nivells de repressió, entre morts, empresonats i exiliats. L'autonomia que tenia la Polònia sota domini rus pràcticament va desaparèixer després de les revoltes de 1830 i 1864; fins i tot, a la dècada de 1880 es va fer desaparèixer el polonès com a llengua de l'administració i l'educació i el nom de la Polònia russa va passar de dir-se Regne de Polònia a País del Vístula. A l'Imperi Austríac (a partir de l'any 1867 Imperi Austrohongarès) es va permetre al territori de la Galítsia (territori polonès sota el domini dels Hasburg) que obtingués la seva pròpia autonomia, fins i tot el polonès es va convertir en la llengua oficial de l'administració del territori.⁵¹⁴ El cas de Prússia i després amb l'Imperi Alemany fou completament diferent.

Els polonesos que vivien a l'Imperi Alemany estaven situats al sud de la Prússia Oriental, a la zona sud de Silèsia i a la Província de la Posnània, la capital de la qual era Posen (Poznan en polonès), on eren majoritaris. Aquestes tres regions formaven part del Regne de Prússia, el qual no va permetre cap mena d'autonomia polonesa dintre del seu territori. Fins i tot, amb la creació de l'Imperi Alemany, la política del Regne de Prússia sobre la minoria polonesa no es va suavitzar. Durant l'Alemanya Guillermina es van realitzar dures campanyes de germanització dels polonesos prussians, com la prohibició de llengües no alemanyes en l'educació o una campanya de moviments de població les quals incloïa la colonització d'alemanys ètnics a zones de parla polonesa a l'expulsió de polonesos de Prússia. La repressió del Regne de Prússia contra els polonesos també va

⁵¹² La ciutat de Cracòvia continuaria sent una ciutat amb sobirania pròpia fins que fou annexada a l'Imperi Austríac l'any 1846.

⁵¹³ MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa; *«La lucha por la diversidad en la Europa central y oriental»*; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 9-10

⁵¹⁴ Ídem; pàg. 17-18

augmentar amb l'aplicació de la *Kulturkampf*, degut a que la majoria dels polonesos eren catòlics.⁵¹⁵

La situació política i nacional dels polonesos va atraure la curiositat, i fins i tot la simpatia, dels polítics i intel·lectuals catalans. Aquesta simpatia va ser continuada des de finals del segle XIX fins a l'esclat de la Gran Guerra. En molts casos es comparava el cas polonès amb el cas català. Per exemple, l'any 1890, en el discurs inaugural del Curs 1890-1891 en el Centre Escolar Catalanista, fet pel seu jove president, Enric Prat de la Riba, es va fer una comparativa entre la partició de Polònia entre Àustria, Rússia i Prússia i la poca unitat administrativa del territori català:

«Existeix Polònia, trossejada per l'ambició dels senyors poderosos que l'envolten [...].

*I Catalunya, sí, que han trossejat com Polònia [...], que porta l'argolla de l'esclavitud no al coll com els esclaus d'abans, sinó al pensament.»*⁵¹⁶

La dècada de 1890, l'element catòlic fou clau per la defensa dels drets dels polonesos, especialment pels sectors catalanistes conservadors. Aquestes simpaties pro catòliques coincideixen amb la caiguda d'Otto von Bismarck del Govern Imperial, i amb l'auge del catòlic *Zentrum* com a primer partit del *Reichstag* en nombre d'escons entre els anys 1890 i 1912; fets que provocaran la retirada progressiva de la política anticatòlica de la *Kulturkampf*. El cas polonès era vist com un element més de la lluita del catòlics alemanys en contra les polítiques religioses de l'Imperi.⁵¹⁷ Un exemple de la relació que feien els mitjans catalans entre catolicisme militant del *Zentrum* i la particularitat dels polonesos del *Kaiserreich* és un article escrit per Jaume Collell, titulat «*Espurnas del caliu*», publicat al setmanari *La Veu de Catalunya* el 10 de maig de 1891. En aquest article, Collell observa com el *Zentrum* defensa els polonesos com una manera de defensar als catòlics alemanys de les polítiques del Govern Imperial i comparava el centralisme de la Dinastia Hohenzollern amb el de la Dinastia Borbònica:

*«Esperam[...] la senyal d'una campanya regionalitzadora que apoyada vigorosament per lo Centre catòlich, podria contenir las creixents invasions del Cessarisme, que si fou funest, per los estats llatins, quan era personificat per los Borbons catòlichs, més ho ha de ser per la Germania, encarnat en los Hohenzollern protestants.»*⁵¹⁸

Aquesta simpatia cap a Polònia també es veu reflectida en l'obra d'Alfred Opisso. Els personatges que viatgen per l'Alemanya Guillermina en el relat fictici «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*», publicat originàriament l'any 1896 (i reeditat i actualitzat l'any 1906), no

⁵¹⁵ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 61

⁵¹⁶ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 1*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 131

⁵¹⁷ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 349

⁵¹⁸ Ídem; pàg. 349

simpatitzen amb la política de l'Imperi contra els polonesos. Fins i tot, el personatge de Don Cándido, que és germanòfil fins a la caricatura, la situació de la minoria polonesa l'incomoda:

«Por un periódico se enteró luego D. Cándido de que Prusia se empeñaba en la obra de germanizar á aquellos polacos, y se perseguía hasta á los niños en las escuelas que se enseñaban en hablar en ellas su lengua en vez del habla del Kaiser y del príncipe de Bulow.

[...]

-Esto es muy triste- dijo D. Cándido al regresar á la fonda.

-Y que no se andan con chiquitas en Berlín; por cualquier manifestación, el destierro. ¡Se comprende que al visitarles últimamente el emperador Guillermo se encerrasen en sus casas y no le gritasen ningún ¡hoch!»⁵¹⁹

La comparació entre Catalunya i Polònia continuà a principis del segle XX. L'any 1905, Prat de la Riba escrigué el pròleg del llibre *«Regionalisme y federalisme»* de Lluís Duran i Ventosa, titulat *«L'obra d'en Duran en l'Evolució del pensament polític català»*. El polític catalanista comparà els esperits de supervivència de les nacions catalana i polonesa, les quals havien de sobreviure al centralisme dels diferents estats:

«L'Estat quedava fonamentalment diferenciat de la Nació, perquè l'Estat era una organització política, un poder independent en l'exterior, suprem en l'interior amb força material d'homes i diners per a mantenir la seva independència i la seva autoritat. No podia identificar-se l'una amb l'altre com es feia quasi sempre, fins pels mateixos patriotes catalans que deien o escrivien <<nació catalana>> en sentit d'Estat català independent. Polònia, Hongria, Grècia eren exemples contemporanis que ens ho confirmaven. Polònia, al ser esquarterada, havia perdut l'organització política independent, havia deixat de ser un Estat, però no havia perdut la llengua, no havia perdut l'esperit nacional, deu fecunda de la seva individualitat. [...] I a casa nostra mateix ens ho trobàvem: Catalunya va seguir sent Catalunya després de segles d'haver perdut el govern de si mateixa.»⁵²⁰

També hi hagué altres autors que foren crítics amb la situació dels polonesos com a ètnia dintre de l'Imperi Alemany. En un article publicat al diari republicà *El Diluvio* el dia 17 de març l'any 1912 sobre la problemàtica de la Polònia prussiana, titulat *«Desde Alemania. La cuestión polonesa»*, Manuel de Montoliu considerava que la repressió del Govern Imperial sobre aquesta minoria havia fet augmentar el rebuig dels polonesos cap al *Kaiserreich*:

⁵¹⁹ OPISSO, Alfred; *«Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres»*; Bastinos; Barcelona; 1906; pàg. 38-39

⁵²⁰ PRAT DE LA RIBA, Enric; *«Obra completa. Vol. 2»*; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 606

*«Desde que en el año 1815 cayó una parte del despedazado reino de Polonia en manos de Prusia, no ha habido monarca de ésta que no haya probado de establecer un régimen de paz y concordias en las provincias anexionadas del antiguo reino y hacer así olvidar todas las discordias y todos los odios de raza que alimenta el alma nacional de aquel pueblo contra sus opresores. Pero cada tentativa ha sido un fracaso. No se suprimen tan fácilmente las ansias de independencia de un pueblo consciente de su nacionalidad.»*⁵²¹

Malgrat que no estava gens d'acord amb la política del Segon Reich sobre la seva minoria eslava, el filòleg tarragoní creia que l'Imperi Alemany, en comparació els últims trenta anys del segle XIX i la primera dècada del segle XX, havia relaxat lleugerament la repressió un cop entrat a la dècada de 1910. Tot i aquest alleujament, considerava que la manca d'unitat nacional i històrica entre els alemanys i els polonesos agreujava encara més el conflicte:

*«Era y es inutil pensar en reconciliaciones mientras subsistan y se apliquen estas odiosas leyes opresoras que, como las de la colonización alemana de las provincias polonesas, tienden directamente á quitar la tierra a la patria polonesa de las manos de sus hijos para pasarla á manos extranjeras. A pesar de los últimos intentos de suavización, los poloneses siguen irreconciliables. Se trata de un odio de razas, se trata de la incompatibilidad de dos caracteres nacionales que se han combatido á muerte durante todo el curso de la Historia.»*⁵²²

Però també hi hagueren veus que no foren tant crítiques amb la política del Segon Reich sobre els polonesos. Aquest fet es dona a partir dels primers anys del segle XX, sobretot amb l'arribada de Prat de la Riba a la presidència de la Diputació de Barcelona l'abril de 1907 i la donació de beques per anar estudiar a l'estranger per part de les administracions, molts dels quals anirien a estudiar a l'Imperi Alemany. L'exemple més destacat d'aquesta suavització de les crítiques a la política del Govern Imperial contra els polonesos és Eugeni d'Ors. En una de les seves gloses publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 13 de desembre de l'any 1912 titulat *«Les aspiracions autonomistes a Europa II: Polònia»*, defensava la política administrativa, social i d'aportació cultural del Segon Reich cap als polonesos, tot i que era crític amb la campanya de germanització:

*«Els polonesos de l'imperi alemany han de lluitar contra la germanisació i defensar també la seva llengua, a voltes brutalment proscriu, i vigilar les petites llibertats que els resten; però, en canvi, ha beneficiat el país l'administració prussiana i son progrés econòmic i cultural: <<La dominació prussiana és opressiva i minuciosament tirànica, però civilisatriu>>»*⁵²³

⁵²¹ M.; *«Desde Alemania. La cuestión polonesa»*, *El Diluvio*, Año LIV, núm. 77 (17/3/1912), pàg. 28

⁵²² Ídem, pàg. 29

⁵²³ D'ORS ROVIRA, Eugeni; *«Glosari 1912-1913-1914»*; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 365

Baviera: regionalisme polític

Sota domini del Casal de Wittelsbach des de l'any 1180, Baviera havia esdevingut primer un Ducat, després un Principat Elector del Sacre Imperi Romà Germànic a partir de 1623 i un Regne independent a partir de 1809. Entre el 1815 i 1871, Baviera també fou protagonista del llarg procés que portaren a la creació de l'Imperi Alemany, des de la Unió Aduanera (*Zollverein*) de 1834, la Revolució Alemanya dels anys 1848 i 1849, i les guerres d'Unificació entre els anys 1864 i 1871. Durant la Guerra Austroprussiana de l'any 1866, Baviera havia lluitat al costat de l'Imperi Austríac, però malgrat perdre la guerra, a diferència d'altres estats alemanys, com per exemple el Regne de Hannover o la ciutat de Frankfurt, continuà conservant la seva independència. L'any 1870, quan el Regne de Prússia, juntament amb la resta d'estats de la Confederació Germànica del Nord, entraren en guerra contra l'Imperi Francès, el Regne de Baviera, juntament amb Württemberg, Baden, Hesse i Saxònia, va entrar al conflicte bèl·lic al costat de Prússia. Amb la proclamació de l'Imperi Alemany el gener de 1871, el Regne dels Wittelsbach entrà a formar part del *Kaiserreich*, tot i que conservà completament la seva sobirania.⁵²⁴

Amb la creació del Segon Reich Alemany, Baviera es convertí en el segon estat més gran i més poderós de l'Imperi després del Regne de Prússia. Políticament, la Baviera dintre de l'Alemanya Guillermina estigué marcada pel *Prinzregentenzeit* (temps del Príncep Regent). L'any 1886, el rei Lluís II de Baviera va ser declarat incapacitat i el seu tiet, el Príncep Luitpolt (1821-1912), va ser proclamat Príncep Regent del Regne. Pocs dies després morí el rei Lluís II i va ser substituït pel seu germà, el qual obtingué el títol de Rei de Baviera amb el nom d'Otto I. Però els problemes psicològics del nou monarca l'impediren governar. Per aquest motiu, el Príncep Luitpold continuà mantenint la Regència fins a la seva mort l'any 1912. El seu fill Ludwig Luitpold el substituï en la Regència, però l'any 1913, aconseguí destronar el seu cosí, el rei Otto I, i es coronà com a nou Rei de Baviera, amb el nom de Lluís III. El nou monarca regnà fins el final de la Primera Guerra Mundial, l'any 1918. El *Prinzregentenzeit* fou marcada per una relativa estabilitat política, pel creixement econòmic i per una gran explosió cultural. Com a la resta de l'Imperi, a nivell social, Baviera experimentà forts canvis demogràfics, fets que determinaren profundament al Regne. Per exemple, la capital de Baviera, Munic, augmentà de 260.000 habitants, l'any 1885, cap a 500.000, l'any 1900, i 640.000, l'any 1913.⁵²⁵

Tot i que políticament i socialment era tan conservador com Prússia, el Regne dels Wittelsbach era vist com un contrapunt al poder central de Berlín. Primer de tot, Baviera

⁵²⁴ WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999; pàg. 55

⁵²⁵ KNEPER, Gennadi; «*Política, cultura y sociedad en el Múnic de la Belle Époque*»; UCELAY-DACAL, Enric, PICH MITJANA, Josep (eds.); «*La fi de la Belle Époque i la Gran Guerra*»; Nova Editorial; Barcelona; 2016; pàg. 135-136

era l'estat catòlic més extens d'Alemanya, per tant, durant la *Kulturkampf* es va convertir en un focus de resistència contra les polítiques anticatòliques de Bismarck. Segon, des del Regnat de Lluís II, Baviera era un focus d'una gran diversitat artística i cultural en comparació a la uniformització promoguda pel Govern Imperial. Tercer, la situació geogràfica de Munic, situada entremig de les grans capitals europees (426 km de Viena, 584 km de Berlín, 829 km fins a París, 920 km de Roma), provocà un enorme intercanvi ideològic, moltes vegades contradictoris entre ells: modernitat contra tradicionalisme, protestantisme contra catolicisme, elements nòrdics contra els mediterranis, elements conservadors contra els més progressistes.⁵²⁶

La singularitat política i cultural del segon estat de l'Imperi Alemany despertà una gran simpatia i curiositat en el món polític i intel·lectual català. Ja a la dècada de 1890, Joan Maragall, en un article titulat «*Pàtria i Religió*», publicat en *El Diario de Barcelona* entre l'abril i el maig de 1897, ja parlava de les múltiples identitats que pot tenir un europeu exemplificant amb el cas dels bavaresos:

«[...]l'europeu que retorna d'Amèrica o d'Àsia, en posar el peu a Europa experimenta la sensació de penetrar en un lloc propi per contraposició al que deixa darrere. Si és, verbigràcia, un alemany, en traspassar la frontera de l'Imperi, de l'Estat polític que s'anomena Alemanya, se sentirà encara més a casa seva que quan entrà a Europa; i si aquest alemany és bavarès, aquella sensació serà cada vegada més intensa en arribar a Baviera, a la seva comarca, al seu poble, a casa seva.»⁵²⁷

Però el protagonisme que tenia del Regne de Baviera en l'opinió intel·lectual i política catalana va ser per diferenciar-lo del Regne de Prússia. Fins i tot aquesta separació entre bavaresos i prussians dintre de l'Imperi Alemany va fer que sorgís, una comparació entre catalans i castellans dintre del Regne d'Espanya, especialment en els entorns més catalanistes. Això es veu reflectit en un article titulat «*Desarrollo de la burocràcia en los Estados Modernos*», publicat originàriament a *Miscelánea Jurídica. Revista Jurídica de Cataluña* l'any 1896. El llavors jurista Enric Prat de la Riba va fer una crítica ferotge sobre les burocràcies dels estats moderns i denuncià com aquestes utilitzaven les majories nacionals/ètniques més importants contra la diversitat que hi havia en aquests estats:

«[...] la centralización lleva consigo un aumento considerable de empleados, tanto por el engranaje de sus dilatadas jerarquías, como por su afán nunca satisfecho de ensanchar la esfera de acción de intervención de los poderes públicos en menoscabo de las libertades individuales y privadas. [...] [La centralización] ha[...] concurrido a engendrar la empleomanía, gravísimo mal de los Estados modernos, agravado en algunos países como España, Alemania, Rusia, etc., por la tendencia de la nacionalidad en cada uno de dichos Estados predominante (la castellana, la prusiana, la moscovita

⁵²⁶ Ídem; pàg. 138-139

⁵²⁷ MARFANY, Joan-Lluís; «*Articles polítics/Joan Maragall*»; La Magrana; Barcelona; 1988; pàg. 24-25

respectivamente) a la vida burocrática, a hacer del desempleo de las funciones políticas y administrativas una especie de modus vivendi, de industria nacional.»⁵²⁸

Prat de la Riba també va fer una comparació entre Catalunya i Baviera a nivell jurídic. Les dècades de 1880 i 1890 són marcades jurídicament per les polítiques de liberalisme econòmic i de centralització del Codi Civil que volia dur a terme per diferents governs del Regne d'Espanya (especialment els dirigits pel Partit Liberal Progressista de Sagasta), fet que comportà una oposició per part d'amplis actors socials i polítics a Catalunya. Durant el mateix període, l'Imperi Alemany dugué a terme la creació d'un codi civil per tot al *Kaiserreich*. La creació d'aquest Codi Civil Alemany durà prop de vint anys entre comissions del *Reichstag* i dels parlaments locals (*Landtag*), tot i que la majoria de codis civils locals romangueren intactes. Aquests processos de centralització jurídica tant dels governs espanyols i alemanys provocaren que el futur president de la Mancomunitat s'interessés pel cas de Baviera i el comparés amb el català. Un exemple d'aquesta similitud es veu en un article titulat «*El régimen sucesorio y la crisis agrícola. Semejanza de las soluciones adoptadas en Alemania con las instituciones tradicionales en Catalunya*», publicat a *Miscelánea Jurídica. Revista Jurídica de Cataluña* l'any 1898, on Prat de la Riba va fer una anàlisi dels codis rurals bavaresos i els comparava amb el cas català:

«En Baviera el patrimonio familiar se ha conservado a pesar de la legislación que en su conjunto es favorable al régimen de división. La oposición entre el derecho escrito y la costumbre es radical. La transmisión de los fundos patrimoniales se opera casi en todas partes en virtud de un acto ínter vivos que hace las veces de testamento y recibe el nombre de Gutsübergabevertrag. Llegado a la edad de sesenta años el padre cede el dominio a uno de sus hijos, comúnmente al mayor, reservándose una pensión. Se otorga generalmente este acto al contratarse el casamiento del presunto heredero. Éste debe satisfacer sin embargo a sus hermanos ciertas indemnizaciones. La semejanza de esta práctica consuetudinaria con las de Cataluña es sorprendente.»⁵²⁹

Tot i que continuà sent vigent la crítica del tracte polític de l'Imperi Alemany contra Baviera, aquesta es suavitzà un cop entrat al segle XX. Un dels casos més destacats és el de Lluís Duran Ventosa (1870-1954), polític⁵³⁰, advocat i periodista, en el seu important llibre «*Regionalisme y federalisme*», publicat el 1905. Sobre el cas del Segon Reich i la seva organització territorial, tot i que Duran reconeixia el gran poder que tenia el Govern Imperial sobre els estats de la Confederació, afirmava que l'Imperi Alemany els donava moltes llibertats pel que fa tant a la política interior i com l'exterior:

«Vint y sis membres diferents componen la federació, veritable Estat federal, coneguda ab el nom d'Alemanya o Imperi Alemany, y tots aquelles entitats polítiques tenen una

⁵²⁸ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 1*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 363

⁵²⁹ Ídem, pàg. 665

⁵³⁰ Arribà a ser breument alcalde de Barcelona l'any 1917.

organización peculiar, y gairebé totes són lliures y autònomes en quan se refereix el seu Govern interior, si be és innegable que'l poder federal, per totes elles constituït y que representa el conjunt, té per circumstancies especials moltes atribucions que li donen una esfera d'acció més extensa de la que hauria de tenir si's limités a garantir els drets y llibertats individuals y corporatius al interior y la la independència dels Estats al exterior.»⁵³¹

Tot i això, Duran creia que la supremacia del Regne de Prússia sobre els altres estats de l'Imperi feia que provoqués malestar en les relacions entre aquests i el poder central, tot i que els considerava nacionalment alemanys, a diferència d'altres pobles que habitaven a l'Imperi, com seria el cas dels polonesos :

«En quant a Alemanya sembla existir realment una nació alemanya, y això explica el consentiment gairebé sense protestes d'un Estat federal, de pas poch absorbent, en substitució d'una Confederació: és veritat, que alguns dels antics Estats senten no poch rezel per la hegemonía de Prusia: mes això pot explicarse, y té la seva raó d'ésser, en el perill que enclou tota constitució federal desequilibrada, però indica més els defectes de la forma actual, que la falta del esperit comú, que esmentava més amunt

No tinch, emperò, elements pera indicar si Baviera y Saxonia, per exemple, tenen condicions de vida nacional; si aixís fos, passaria ab elles, quelcom de lo que succeix ab certs territoris anexionats al Imperi, per que son part d'altres nacionalitats. Al parlar de la realitat de la existencia de la nació alemanya y fer anteriors observacions, és clar que no'm refereixo als països anexionats al Estat imperial, però manifestament pertanyents a altres nacions com la Polonia, etz.»⁵³²

Tot i que durant la dècada de 1890 Prat de la Riba havia sigut crític amb el tracte que rebia el Regne de Baviera per part del Govern Central, a partir de la dècada de 1900 ja havia canviat el seu discurs. En un escrit titulat, *«La cuestión catalana. Los senadores y diputados regionalistas, al País»*, publicat el dia 12 de gener de l'any 1906, el dirigent de la Lliga Regionalista demanava una descentralització del Regne d'Espanya, exposant l'eficàcia del sistema federatiu que tenien les primeres potències mundials com l'Imperi Alemany o els Estats Units d'Amèrica:

«En cambio, en los países organizados federativamente, el poder central queda aligerado de todo lo especial y privativo de las regiones y no debe cuidar más que de las funciones fundamentales, de los grandes intereses nacionales: relaciones internacionales, aranceles, tratados de Comercio y Aduanas, ejército de mar y tierra, obras de defensa y enseñanza militar, correos y comunicaciones ferroviarias, telegráficas y telefónicas interregionales, obras públicas interregionales también, reforma de las ramas de legislación común a todo el Estado, justicia federal. De este modo se establece una división del trabajo que, como siempre, se traduce en aumento de habilidad, en superior perfección de la obra realizada. Y gobiernan y administran

⁵³¹ DURAN VENTOSA, Lluís; *«Regionalisme y federalisme»*; Barcelona; Francisco Puig; 1905; pàg. 117

⁵³² Ídem; pàg. 92

mejor y más de prisa las regiones lo suyo, lo que tienen cerca y conocen perfectamente, y sin el peso muerto de los asuntos regionales, gobierna y administra mejor y más de prisa, sin funestos retardos ni vergonzosos olvidos, el poder central los grandes intereses nacionales. Así se explica la altura sin igual a que en orden de funciones de gobierno han llegado Alemania, los Estados Unidos e Inglaterra; así se explica el estancamiento y la decrepitud de todos los países centralizadores.»⁵³³

Aquesta diferenciació política entre Prússia i Baviera també l'observaven aquells catalans que viatgen a Munic. El cas més conegut és el d'Eugeni d'Ors. Durant els mesos que va estar en aquesta ciutat, entre el juliol i el novembre de 1910, Ors va escriure més de seixanta glosses per *La Veu de Catalunya*, en les quals tractava tota mena d'aspectes relacionats amb la capital dels Wittelsbach: des de política, societat, sistema universitari, cultura, etc.⁵³⁴ El filòsof noucentista es quedà meravellat amb Munic des del moment que arribà, com ho demostra una glosa titulada «*La ciutat nova*» publicada el dia 29 de juliol de l'any 1910 a *La Veu de Catalunya*:

«Té carrers, places fèrvides de gent, temples, palaus, biblioteques, espectacles d'art i de singularitat. Les botigues són obertes, corren els tranvies, brollen les fonts monumentals, i haurà llibreries, ab la delícia dels milers de llibres colorits i profusos, i camiseries de modes, en riques fustes, i cafès, com a joiells, ornats per les mil petites gemmes que són els licors, en les ampolles i ens els vasos... Hi haurà els records dels sigles i les novetats del darrer crit. Hi haurà dones hermoses i cantarelles de venedor ambulant. Hi haurà Museus, on l'admiració m'apreterà el cor com una grapa. Hi haurà inexplorables laberintes de cantonades. Hi haurà diversions divines per l'esguard.»⁵³⁵

Ors detectà clarament la diferenciació, i fins i tot hostilitat, dels bavaresos cap als dirigents del *Kaiserreich*. En una glosa publicada el dia 9 d'agost 1910 sota el títol «*Autonomia*», observava que les figures polítiques més destacades de l'Imperi Alemany, com els Kàisers Hohenzollern o Bismarck, no estaven representades en cap monument a la capital de Baviera, a diferència del que passa a qualsevol lloc d'Alemanya Guillermina, com per exemple Heidelberg, on Ors hi va estar l'any 1908:

«¿I el Kàiser? ¿I Bismarck?... [...] Quan, una excursió a Heidelberg, jo havia vist en totes les ciutats alemanyes, en totes, fins en les més petites, un monument enfàtic a l'Arquitecte gloriós de l'Imperi. Si altra cosa pogut no havien, un bust. I també en la majoria de les llars havien trobat, presindint-les, una imatge de l'Emperador o, si no de

⁵³³ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. III*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 32

⁵³⁴ HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 35-36

⁵³⁵ D'ORS ROVIRA, «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 225

l'Emperador actual, de Guillem I. I això que les terres visitades per mi no eren precisamet les de Prússia... Però Baviera és Baviera.»⁵³⁶

En el mateix article, el filòsof noucentista criticà que ni en els llocs de venda d'imatges de personatges famosos surtien ni els Hohenzollern ni els seus cancellers:

«Sí, però sembla que en lo d'oblidar que són Alemanya i que tenen un Emperador al front de tot, podrien posar-hi un xic menys d'afectació. – Arreu, en els aparadors dels marxants, els retrats de la família reial bàvara s'ostenten profusos. Hi ha els reis morts, i l'actual Príncep Regent, i sos fills i nebots i parents [...]... Hi ha també sovint es sobirans d'altres països, al d'Anglaterra, el d'Espanya, i àdhuc [el President de França] M. Fallières, i àdhuc [el President dels Estat Units d'Amèrica] M. Roosevelt, que oficialment, no és un sobirà... – Solament manquen, entre tants visatges reials o plebeus, entre tantes figures enèrgiques o melancòliques, la quadrada arrogància, els mostatxos geomètrics de Guillem II.

I més. Hi ha aquí botigues d'objectes d'escriptori que exposen col·leccions completíssimes de celebritats modernes i contemporànies, començant per les locals arribant a les més exòtiques, prínceps, filòsofs, cantors, ballarines, revolucionaris, pastors. S'hi troben, costat per costat, Pius X i Wundt, Frederic Nietzsche i la Tortajada, Lleó Tolstoi i Edmond Rostand, Wagner i els regidors de la vila. Però Bismarck, no. Però el Kàiser, no... [...] La imatge del Kàiser únicament una vegada, al Circ, a on uns acròbates anglesos que feien quadres plàstics representaven per apoteosis – segurament mal informats – una mena de monument a Guillem II.»⁵³⁷

Però no tot són crítiques a Baviera pels seus intents de diferenciar-se políticament del Govern del *Kaiserreich*. En una glossa titulada «*Petites corts*», publicada el dia 17 de juliol de l'any 1913, Ors criticà durament al *Kronprinz* Guillem de Hohenzollern, perquè havia ordenat la censura d'una obra de teatre estrenada a Breslau que commemorava el centenari de l'Alliberació d'Alemanya del jou de la França Napoleònica. Ors no tan sols acusà al Príncep Hereu d'autoritarisme arbitrari, sinó també atacà a la família Hohenzollern per ser uns pèssims mecenes d'arts. Fins i tot, ho contraposà amb la defensa que fa Baviera de l'alta cultura, exemplificant aquest fet amb l'estreta relació que va tenir el compositor Richard Wagner (que en aquell moment es commemorava el centenari del seu naixement) amb el rei Lluís II:

«Moltes són els gents de Barcelona que aquests dies acuden a admirar les aventures de la vida de Wagner, representada en film. L'episodi de l'amistat amb el rei de Baviera hi és dels més curiosos. Un episodi aixís ¿podria reproduir-se dins la Germània actual? – Avui el Kàiser gusta de la òpera italiana i el Kronprinz abomina, tot mancant el més elementals respectes ala la literatura [...]. –I, encara que, per un remot atzar, el Kàiser i el Kronprinz arribessin a agradar-se d'un nou Wagner del dia, ¿creieu que podrien

⁵³⁶ Ídem; pàg. 234

⁵³⁷ Ídem; pàg. 235-236

fer per ell lo que per l'altre podia fer el rei Lluís? ¿Quina diferència de responsabilitats!»⁵³⁸

Baviera: regionalisme cultural

Una de les coses que criden més l'atenció és la diferenciació que es fa entre Munic i Berlín. No tan sols fou política sinó també es contraposà models de civilització ben diversos: catolicisme bavarès contra el luteranisme prussià; o segons alguns intel·lectuals, la barbàrie germànica prussiana contra la civilització «l·latina» bavaresa. Aquesta visió de Baviera com la «Germània Civilitzada» fou sobretot corrent entre aquells catalans que viatjaren a Munic.⁵³⁹ Ja en els anys 1890, Alfred Opisso, en el relat fictici «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*», quan els seus personatges arriben a Munic, en Juan, un dels joves fills de Don Cándido i un dels personatges menys germanòfils del relat, té una gran simpatia cap al regne dels Wittelbach. Els motius d'aquesta empatia és perquè els bavaresos són morenos (com el mateix personatge), són de tradició catòlica i (segons el personatge) antigament es parlava la llengua romanx en aquelles terres:

«El fervor católico de los bávaros era ya de por sí motivo de simpatía para nuestros españoles, á lo cual hay que añadir que Juanito –que era moreno,- vió con mucho que abundaban los rostros trigueños. La lengua era el alemán; pero sin ser un gran filólogo, ya sabía que los bávaros hablaban antes el ladino, dialecto neo-románico, análogo al romancho, actualmente en uso aún en el cantón de los Grisones.»⁵⁴⁰

En resum, que Baviera estava més a prop de els països mediterranis que no pas de la nòrdica Prússia. Ja entrat en el segle XX, Eugeni d'Ors fou un dels grans defensors d'aquesta idea durant el seu viatge a Munic l'any 1910. El Noucentisme defensava les arrels civilitzadores de la Grècia i la Roma antigues com puntals civilitzadors de la Mediterrània. El fet que Munic era un centre cultural molt destacat a l'Alemanya Guillermina, que tingués forces edificis neoclàssics, que fos la capital de l'Estat catòlic més poderós de la Confederació i que estigués situada al sud de l'Imperi, eren motius perquè Ors considerés el Regne dels Wittelsbach com un territori «l·latí» més. En una glossa titulada «*Luteranisme i Helenisme*», publicada a *La Veu de Catalunya* el 22 de novembre 1910, Ors contraposà una Baviera hereva de la cultura clàssica contra el luteranisme «bàrbar» del nord Prússia:

⁵³⁸ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1911-1912-1913*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 625

⁵³⁹ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 37

⁵⁴⁰ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 38-39

«És la frontera entre dos mons la qui marca [...] son ardent desig d'incorporar-se a l'un d'ells, el millor. Entre la lliure Germània i Atenes la civil, Baviera dóna, en cada un d'aquells edificis, en cada frontís, en cada columna, son vot per la ciutat de Pallas⁵⁴¹. [...] No, lo bàvar no és un cas particular de lo germànic! No es, el luteranisme no pot entreveure's quan s'examina sincerament lo bàvar...! –Les palpitations dels temps anuncien com a pròxima una batalla entre dos mons ideals oposats: el luteranisme i l'helenisme... Quan arribi el jorn veurem, com la vella Baviera [...] protegeix son senyor l'helenisme, contra l'avançada del luteranisme, i salva a Plató de l'escomesa de Luter.»⁵⁴²

Baviera també significà el punt entremig de les cultures germàniques i mediterrànies. Pel filòsof noucentista, mentre que els llatins eren civilitzats individualment però caòtics pel que fa a l'organització col·lectiva, els alemanys havien necessitat crear un estat civilitzat i organitzat per controlar els sentiments bàrbars dels seus habitants. Per Ors, el Regne dels Wittelbach representava el punt d'equilibri entre els germànics i els llatins:

«La Baviera té quelcom fronterís entre dos mons ideals: el del luteranisme, el de l'helenisme. Posat a tria entres aquests dos mons, ella, per un acte de pur albir, s'enamora del millor, del que la pot lligar a la tradició helènic-occidental, i es fa, contra el luteranisme romàntic, clàssica i helenitsant...»⁵⁴³

Alsàcia i Lorena

L'Alsàcia i la Lorena eren territoris de parla alemanya que formaven part del Sacre Imperi Romà Germànic fins que foren incorporades al Regne de França durant la segona meitat del segle XVII. Durant les guerres revolucionàries franceses entre 1789 i 1815, hi ha hagué una gran participació d'habitants d'aquests territoris tant a l'exèrcit revolucionari, primer, com al napoleònic, després. Aquest fet, sumat al procés de creació de l'Estat-Nació Gal al llarg del segle XIX, va fer que els alsacians i els lorenesos s'identifiquessin molt més amb l'Estat Francès que no pas amb Alemanya.⁵⁴⁴

Però com que eren territoris de parla alemanya, el nacionalisme alemany del segle XIX considerava que Alsàcia i Lorena formaven part de la Nació Alemanya. Amb la derrota francesa a la Guerra Francoprussiana (1870-1871) i el naixement de l'Imperi Alemany, Alsàcia i Lorena es convertiren en una sola província administrada pel Segon Reich. Malgrat ser territoris de cultura i parla germànica, el procés d'identificació amb França

⁵⁴¹ Pallas és com es coneix també a la Deesa grega Atenes.

⁵⁴² D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 369

⁵⁴³ Ídem, pàg. 371

⁵⁴⁴ BURGAYA, Josep; «La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 363

estava accelerat, cosa que feia que la major part dels habitants dels nous territoris fossin hostils a les noves autoritats. Per començar, tot i que la Pau de Frankfurt de 1871, entre l'Imperi Alemany i la República Francesa, deia que els habitants dels territoris annexionats al Segon Reich podrien escollir entre la nacionalitat francesa o alemanya, es calcula que entre 500.000 i 600.000 alsacians i lorenesos van marxar cap a França entre 1871 i 1909 (d'un territori de 1,6 milions d'habitants). Les autoritats imperials van fer tot el possible per integrar aquests territoris a la resta de l'Imperi. A nivell cultural, es feren esforços per fer desaparèixer el francès, prohibint-lo tant a l'administració com a l'educació, tot i que mai tingueren èxit.

Tot i l'autoritarisme de l'Imperi, la província d'Alsàcia-Lorena tingué una àmplia autonomia. El 1877 obtingueren una cambra territorial (*Landesausschuss*) i a partir de 1879, un governador (*Statthalter*) per l'administració del territori. A partir de finals de la dècada de 1880 i principis de 1890, la repressió política i social en aquests territoris va disminuir. A més a més, el Govern del *Kaiserreich* va augmentar les inversions econòmiques en aquests territoris per tal d'incorporar-los millor a l'Imperi. Després d'una llarga lluita política, l'any 1911, la província d'Alsàcia-Lorena va ser reconeguda com un Estat més de la Confederació, amb dret a ser representada en el *Reichsrat*.⁵⁴⁵

A Catalunya hi hagué un gran interès pel cas d'Alsàcia i Lorena. La situació política d'aquestes regions eren un dels motius principals d'hostilitat entre la Tercera República Francesa i l'Imperi Alemany. A més a més, per motius geogràfics, la major part de la informació internacional que es rebia a Catalunya era a partir d'agències franceses, com seria el cas d'*Havas*. Aquest fet provocà que la majoria dels escrits que es fessin des de terres catalanes fossin hostils a la presència alemanya sobre Alsàcia i Lorena.

Hi hagué dues visions contraposades sobre la situació d'aquesta província del Segon Reich. D'una banda, hi havia la idea que Alsàcia i Lorena eren regions amb un caràcter propi que eren víctimes de les pretensions imperialistes tan per part d'Alemanya Guillermina com per França; per tant, tenien dret a ser reconegudes com una nació/particularitat com serien, per exemple, els polonesos. El diari catalanista conservador *La Renaixensa* fou un dels grans defensors d'aquesta idea. Fins i tot es publicaren articles defensant la independència d'Alsàcia i Lorena. En un escrit titulat «*L'autonomia d'Alsàcia*», publicat a *La Renaixensa* el dia 15 de febrer de l'any 1889, l'escriptor Sebastià Fernés i Badó (1854-1934) argumentava que la creació d'un estat entre la República Francesa i l'Imperi Alemany fomentaria la pau a l'Europa Occidental:

«*Lo dia que un y altre poble sian amos de lo seu; lo dia que la llibertat y la autonomia d'un y altre sian un fet, ells seran los que, cumplint ab la misió que la providencia 'ls ha*

⁵⁴⁵ Ídem; pàg. 364

confiat, allargaran los brassos als pobles que 'ls rodejan, pera celebrar junts lo pacte de germanó á que 'ls crida 'l critianisme, d'acort ab la rahó humana.»⁵⁴⁶

D'altra banda, hi havia la idea que malgrat Alsàcia i Lorena lluités per l'autonomia i contra la germanització, no considerava aquesta com una comunitat nacional, sinó que era una part de França ocupada per l'Imperi Alemany, per tant, poc homologable amb altres regions amb minories nacionals.⁵⁴⁷ Un exemple d'això ho veiem en un article publicat al 8 de juliol de l'any 1894 al llavors setmanari *La Veu de Catalunya*:

«La campanya de germanisació dels territoris d'Alsacia y Lorena, ab tot y les sues durades y energia, no aconsegueix gran cosa. Tot sovint se troba 'l govern alemany no manifestacions que li diuen que 'l esperit francès, que es l'esperit patriòtich no s'adorm ni's debilita en lo cor dels pobles esquinqats de la França per la Lley del vancedor.»⁵⁴⁸

Però hi hagueren publicacions que relativitzaren sobre la situació de la província d'Alsàcia-Lorena dintre del Segon Reich. La relaxació de la conflictivitat política en aquestes regions per les relaxacions de la mà dura per part del Govern Imperial a la dècada de 1890, van cridar l'atenció del setmanari catòlic catalanista *La Veu de Montserrat*. En un article publicat el 16 de setembre 1893, es considerà que els alsacians i els lorenesos s'adaptarien al domini que sigui mentre rebessin una bon tracte:

«Si 'ls lorenesos, per exemple, son francesos avuy y alemanys demá, y després altra vegada francesos y per altra invasió novament alemanys ¿quina será al d'avall la séva patria? Som en temps positivista y 'ls lorenesos y alsacians acabarán per sentir lo patriotisme de qui 'ls tracte més bé, y's deixerán d'ideologias y d'entussiasmes.»⁵⁴⁹

Dues dècades després, aquesta idea serà defensada per Eugeni d'Ors. El dia 23 de juliol 1910, mentre viatjava cap a Munic, Ors va fer una parada a Alsàcia i escrigué una frase que resumia el seu pensament sobre aquell territori: *«passant per aquesta Alsàcia que té un problema»⁵⁵⁰*. Però la preocupació d'Ors per Alsàcia i Lorena era principalment per les relacions entre la República Francesa i l'Imperi Alemany. A principis del segle XX, les tensions creixents entre aquestes dues potències amenaçava la llarga pau que hi havia a l'Europa Occidental des de la dècada de 1870. Ors estava absolutament en contra d'una guerra entre aquests dos estats. Quan, a la dècada de 1910 el Segon Reich

⁵⁴⁶ LLORENS VILA, Jordi; *«La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític: dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià, 1891-1903»*; Abadia de Montserrat; Barcelona; 1992; pàg. 251

⁵⁴⁷ BURGAYA, Josep; *«La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis»*; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 363

⁵⁴⁸ Ídem; pàg. 371

⁵⁴⁹ Ídem; pàg. 372

⁵⁵⁰ HINA, Horst; *«<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»*; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 35

va concedir la categoria d'Estat de la Confederació a la província d'Alsàcia-Lorena, fou celebrada pel filòsof noucentista com una pas cap a la unitat dels europeus. En una glossa titulada «*L'Autonomia de l'Alsàcia-Lorena*», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 19 de març l'any 1910, Ors considerava que la categoria de *Reichsstaat* d'aquestes regions rebaixarien la conflictivitat entre França i l'Alemanya Guillermina i que seria la llavor d'un Imperi Ari que anés de la Península Ibèrica fins a l'Elba, com a l'època de Carlemany (segles VIII-IX), començant així una nova era daurada per la Civilització Europea:

«Ab la instauració de l'autonomia a l'Alsàcia-Lorena, qui rep cop més dur no és el nacionalisme alemany, sinó el nacionalisme francès. Aquell perd una ilusió, però aquest perd un lloc comú, i un lloc comú que li és gairebé indispensable. – No podent ja parlar de l'«esclavitud» de l'Alsàcia-Lorena, els cridaners de la Revanxa se veuran forçats a callar més sovint, i sobretot, a gesticular menys [...].

En canvi, els alegres ab això som aquells qui acariciem el vast ensomni d'una unió de la França i de l'Alemanya, d'una reconstitució de l'Imperi de Carlemany, dins d'una síntesis en virtut de la qual la civilització ària seria duta a un incalculable esplendor...»⁵⁵¹

En una glossa titulada «*Les aspiracions autonomistes a Europa VI: Alsàcia-Lorena*», publicada a *La Veu de Catalunya* el 18 de desembre 1912, el filòsof noucentista considerava que Alsàcia-Lorena s'aniria integrant culturalment poc a poc a la resta de l'Imperi, tot i que criticà al Govern del *Kaiserreich* pel tracte polític que rebien els habitants d'aquesta regió:

«A Alsàcia [...] se debat la frontera de dues cultures. Mes, a l'una banda i a l'altra se creu, en el fons, que la solució de la lluita és qüestió de temps. Les generacions de cultura francesa aniran abandonant l'escena, segons curs natural de la vida; les generacions que vinguin a ocupar el seu lloc seran ja germanisades, i germanisades cada dia més completament. – Caben sorpreses, per damunt, aquest vaticini, és clar; mes, ni la raça, ni la parla natural del país, ni el caràcter, ni la situació política actual, les fan preveure.

Situació política qui ofereix ses dificultats, però reductibles totes sense massa conflicte. Els Alsacians se planyen de la seva posició d'inferioritat dins l'imperi i aspiren a no ésser considerats més com a província conquistada, sinó com un estat més dels que integren la Confederació. I segurament que a Berlín no es judica injusta aquesta aspiració, mes, en tot cas, inoportuna. Els governs no volen anar acreixent les llibertats sinó en la mesura en què acreixen les garanties. L'avenç de la obra d'autonomia serà paral·lel al de la obra de germanisació.»⁵⁵²

⁵⁵¹ D'ORS ROVIRA, «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 369

⁵⁵² D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1911-1912-1913*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 377-378

Tot i això, Ors creia que la creació d'autonomies com la d'Alsàcia-Lorena era la millor manera per superar al Nacionalisme liberal del segle XIX i posar les bases d'un futur Imperi Europeu. El filòsof noucentista defensà aquesta idea en una glosa titulada «*Les aspiracions autonomistes a Europa VIII: Conclusió (a)*», 20 de desembre de l'any 1912:

«[...] com de fa set anys venim dient en el *Glosari, el Nacionalisme, com a Nacionalisme, és ja cosa morta dins la consciència universal. [...] Allà a on hi havia abans individualisme, avui socialisme, en sos graus i escoles diferents; allí a on hi havia nacionalisme, avui tendències, més o menys clares, a constituir imperis, és a dir, sobre-nacions. Els problemes autonomistes pogueren tenir un dia el seu caràcter de conflictes de <<llibertat>>; avui –n'hem vist la comprovació constantment—tenen, ademés i substancialment, el caràcter de conflictes de <<voluntat de puixança>>»⁵⁵³*

L'impacte institucional de l'Imperi Alemany

Com s'ha vist al llarg d'aquest capítol, a nivell institucional, el Segon Reich fou motiu de debat en el món polític i cultural català. La singularitat de l'Imperi Alemany dintre del panorama europeu va fer que no hi hagués una opinió unificada sobre aquest per part dels intel·lectuals del Principat. A més a més, els canvis polítics, socials i culturals que va tenir Catalunya entre els anys 1890 i 1914 van modificar al llarg del temps els criteris sobre el model institucional del *Kaiserreich*. Per això, cal tenir en compte les següents qüestions:

Primer de tot, la visió que es tenia de l'elit governant del Segon Reich fou vista de maneres molt diferents per part dels sectors intel·lectuals catalans. D'una banda, en aquell període es veia l'Imperi Alemany com un dels sistemes polítics més estables i eficients d'Europa, en comparació, per exemple, del Regne d'Espanya. Aquesta admiració pel sistema germànic es pot veure en el cas del Cancellier Otto von Bismarck, ja que era considerat com un dels millors estadistes polítics del segle XIX (només cal recordar l'elogi a Bismarck que havia fet Prat de la Riba l'any 1899, comparant-lo amb l'erràtica classe política del Regne d'Espanya)⁵⁵⁴. En el cas del Kàiser Guillem II també se l'admirava perquè va corregir els errors de Bismarck en la política interior del Segon Reich. Però d'altra banda, bona part del món intel·lectual català va veure com les elits del *Kaiserreich* havien sigut massa intransigents a dos aspectes destacats: la intolerància dels diferents Governos Imperial sobre les minories nacionals, religioses i polítiques (el catalanisme conservador de finals de finals del segle XIX, degut a la persecució sobre les minories nacionals, regionals i religioses de l'Imperi tenia poques simpaties cap al sistema polític del *Kaiserreich*), i el creixent culte a la personalitat del Kàiser Guillem

⁵⁵³ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1911-1912-1913*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 381-382

⁵⁵⁴ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 2*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 285

II, el qual anava acompanyat d'una agressiva política internacional i d'un creixent militarisme autoritari i expansiu.

Segon, la política internacional del Segon Reich a partir de la dècada de 1890 fou en general durament criticada des de Catalunya perquè no tant sols havia provocat un aïllament de l'Imperi Alemany a nivell internacional sinó també posava en perill la fràgil pau europea. Tot i això, també hi hagué destacats individus de la societat catalana que defensaren l'actitud internacional del *Kaiserreich*, com seria el cas de Prat de la Riba i Pere Bosch i Gimpera, ja que consideraven que l'Imperi Alemany se sentia atacat per les diferents potències internacionals degut a les aliances internacionals, com per exemple la Triple Entesa entre el Regne Unit, la República Francesa i l'Imperi Rus l'any 1907.⁵⁵⁵

Tercer, l'oposició del *Zentrum* a la *Kulturkampf* i el seu èxit polític i electoral a partir de la dècada de 1880 fou un referent pel món conservador català. Fins i tot, a partir de la dècada de 1900 s'arribaren a fer comparatives entre l'actitud del Regne d'Espanya contra el catalanisme polític i la del Govern Bismarck amb el catolicisme.⁵⁵⁶ El catolicisme fou utilitzat pel món intel·lectual català, especialment a partir de l'auge del noucentisme, per exemplificar l'element religiós per separar el llatanisme, portador de la civilització, del germanisme, portador de la barbàrie. Fins i tot, els noucentistes consideraven que les regions catòliques de l'Imperi Alemany eren en veritat llatines, mentre que el nord del *Kaiserreich*, representat simbòlicament pel protestantisme i pels habitants del Regne de Prússia, eren els autèntics bàrbars germànics.

Quart, l'èxit polític i electoral del SPD a partir de la dècada de 1890 fou vist des del món intel·lectual català com l'exemple del que havia de ser un obrerisme allunyat de la violència social que vivia el Principat en aquell període. La dècada de 1890 ja començaven haver-hi veus que admiraven les polítiques de l'Imperi Alemany en matèria social, i les exemplificaven perquè es poguessin aplicar també al Regne d'Espanya. Un cop entrat en el segle XX, el món polític i cultural català veia als socialdemòcrates alemanys i les polítiques socials del Segon Reich com la solució a la creixent conflictivitat social que vivia la Catalunya d'aquell moment. La Setmana Tràgica de l'any 1909 va augmentar el prestigi del SPD fins el punt que hi hagué veus que proclamaren que el socialisme era el camí alternatiu entre el fallit liberalisme i l'obrerisme radical anarquista.⁵⁵⁷

Cinquè i últim, el problema de les minories nacionals i territorials del Segon Reich generaren un enorme debat entre els anys 1890 i 1914. D'una banda s'admirava el fet que l'Imperi Alemany era una Confederació d'Estats els quals gaudien de gran autonomia política i podien ser escoltats en el *Reichsrat*. Però el món intel·lectual català

⁵⁵⁵ BOSCH GIMPERA, Pere; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 1980; pàg. 74-75

⁵⁵⁶ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 2*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 615

⁵⁵⁷ MONTOLIU, Manuel de; «*Fransa; Anglaterra; Alemanya. Entre tres cultures*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2344 (9/8/1911), pàg. 1

era molt crític amb el poder del Regne de Prússia en comparació als altres estats i la tendència uniformitzadora per part dels diferents Governos Imperials. A més a més, la política de repressió del Segon Reich contra les minories no germàniques de l'Imperi fou durament criticat, tot i que, a partir de la dècada de 1910 aquestes crítiques començaren a disminuir, com seria el cas d'Eugeni d'Ors.⁵⁵⁸

⁵⁵⁸ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1912-1913-1914*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 365

CAPÍTOL TERCER

Model Nacional: Alemanya és un exemple per una nació catalana en construcció?

Renaixement Nacional

El segle XIX europeu va ser un període marcat pel gran creixement dels nacionalismes moderns. Des de finals XVIII havien aparegut al Vell Continent una gran varietat de moviments nacionals en forma i objectius polítics ben diferents: per exemple, hi havia nacionalismes que buscaven reforçar l'autoritat de l'Estat, com seria el cas del nacionalisme francès, i també hi havia nacionalismes que buscaven una independència nacional, com seria el cas del nacionalisme polonès. Però el segle XIX també veié el naixement d'un nacionalisme que tenia com a objectiu unir els territoris que teòricament compartien la mateixa cultura i la mateixa llengua.⁵⁵⁹ Aquest nacionalisme va aconseguir creà dos nous estats al centre d'Europa que canviaren l'equilibri de potències del segle XIX: el Regne d'Itàlia (1861) i l'Imperi Alemany (1871).⁵⁶⁰

A finals del segle XIX, l'existència de l'Imperi Alemany fou considerada un cas d'èxit de renaixement nacional: s'havia aconseguit crear un Estat Nacional Alemany més de sis dècades més tard de l'extinció del vell Sacre Imperi Romà Germànic. A més a més, el Segon Reich Alemany es convertí en la potència més poderosa i dinàmica del Vell Continent, sent capdavantera en els camps de la política, de l'exèrcit, de l'econòmica i del món intel·lectual.⁵⁶¹

El món polític i intel·lectual català de finals del segle XIX i principis del segle XX admirà la capacitat dels alemanys de no tan sols per recuperar la seva nació i sinó també per convertir-la en un dels estats més eficients d'Europa. La crisi política i social que afectà el Regne d'Espanya a partir de la segona meitat de la dècada de 1890 i el creixement del catalanisme com a opció política a partir de l'any 1901, van fer que es mirés el cas alemany com un exemple a seguir.

Per aquest motiu, sobretot a partir de l'any 1898, es començà a publicar una gran quantitat d'articles que intentaven explicar el motiu i l'origen del perquè Alemanya havia realitzat un canvi polític, social i cultural tant gran en menys d'un segle. A més a més, la majoria d'aquests escrits reflexionaren si des de Catalunya s'estava preparat per

⁵⁵⁹ HOBSBAWM, Eric; «*Nacions i nacionalisme des del 1780: Programa, mite, realitat*»; Universitat de València; 2011; pàg. 21-45

⁵⁶⁰ Cal tenir en compte quan es completa la creació del Regne d'Itàlia i l'Imperi Alemany durant les dècades de 1860 i 1870, els nacionalismes dels respectius estats consideraven que encara no havien culminat els propis processos nacionals, ja que hi faltaven alguns territoris sota sobirania d'altres potències estrangeres. Aquest fet fou motiu de conflicte polític a Europa fins a l'any 1945. [STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 213-217]

⁵⁶¹ STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 24-34

poder copiar el model de l'Imperi Alemany, el qual era considerat el més eficient del moment.

Renaixença política: les lliçons del segle XIX

En un article titulat «*El Régimen corporativo*», publicat originàriament a *Miscelánea Jurídica. Revista Jurídica de Cataluña* l'any 1897, el encara doctorant de dret Enric Prat de la Riba creia que l'esperit individualista de la Revolució Francesa havia tingut nefastes conseqüències en els països mediterranis. A més a més, comparava els països llatins amb el món germànic, el qual, segons Prat de la Riba, era més eficient perquè tenia una mentalitat molt més col·lectiva perquè no estava contaminat per l'egoisme liberal:

*«En los países germánicos no se interrumpieron tan completamente la tradiciones corporativas, como en los pueblos de civilización latina, porque no tuvo en ellos, la Revolución francesa y el conjunto de ideas y doctrinas que la engendraron y acompañaron, la influencia decisiva que ejerció en las regiones meridionales de Europa; y también porque la vida corporativa ha siempre florecido con más vigor y lozanía en los países calificados de individualistas, que en las sociedades animadas de un espíritu igualitario y comunista, en los lugares donde el individuo es hombre y hombre respetado y considerado en lo que es y en lo que vale concretamente, en cada caso, que en los lugares en donde el individuo es una abstracción, una unidad englobada en el número, una entidad perdida en la masa, una enésima parte de un todo compuesto en fracciones idénticas entre sí.»*⁵⁶²

Des de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648), el Sacre Imperi Romà Germànic havia entrat en una forta decadència degut a la debilitat de les estructures imperials causades per les lluites entre els diferents principats i la pressió d'altres potències europees.⁵⁶³ A causa de l'esclat de les Guerres Revolucionàries Franceses a partir de l'any 1792, bona part del territori germànic va ser conquerit i tutelat (i algunes zones annexionades) per part l'Estat Francès. L'any 1806, desaparegué definitivament el Sacre Imperi Romà Germànic. L'any 1811, els territoris germànics estaven repartits entre el Regne de Prússia, l'Imperi Austríac, l'Imperi Francès i una coalició d'estats alemanys tutelats per França, anomenada Confederació del Rin. Aquesta situació comportà el naixement del nacionalisme alemany a nivell identitari. La derrota definitiva de Napoleó Bonaparte, el Congrés de Viena i la creació de la Confederació Germànica (*Deutsches Bund*) no van fer més que augmentar el moviment nacional alemany.⁵⁶⁴ Durant les següents cinc dècades el moviment nacional alemany conegué èxits com la Unió Duanera del Nord

⁵⁶² PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. I*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 520

⁵⁶³ SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 76-103

⁵⁶⁴ MOSSE, George L.; «*Nationalization of the Masses: Political Symbolism and Mass Movements in Germany from the Napoleonic Wars Through the Third Reich*»; H. Fertig; Nova York; 1975; pàg. 16-41

d'Alemanya, conegut com el *Zollverein*, on s'aconseguí la unitat econòmica de la major part dels regnes i principats del nord germànic (posteriorment s'adheriren els estats del sud), i fracassos com l'intent del nacionalisme liberal de crear un estat-nació alemany entre els anys 1848 i 1849.⁵⁶⁵ No fou fins les dècades de 1860 i 1870 que la major part dels territoris de parla alemanya no s'unificaren sota el paraigües del Regne de Prússia.⁵⁶⁶

Prat de la Riba destacava l'enorme importància de les Guerres Napoleòniques per sacsejar la consciència nacional alemanya. Especialment destacava el cas del Regne de Prússia. L'exèrcit prussià va ser derrotat pels exercits imperials napoleònics el dia 14 d'octubre de l'any 1806 a les batalles de Jena i Auerstedt. La derrota prussiana fou tant dura que el Regne dels Hohenzollern no pogué enfrontar-se a l'Imperi Francès fins a l'any 1813.⁵⁶⁷

En un article titulat «*L'obra de sempre*», publicat originàriament a *La Veu de Catalunya* el dia 12 de març de l'any 1901, Prat de la Riba comparà la Catalunya del moment amb la Prússia derrotada a la Batalla de Jena. A principis de l'any 1901, el món polític català estava marcat per la tensió entre les classes polítiques espanyola i catalana degut als fracassos dels Governos Estatals reformistes que havien aparegut després de la pèrdua de les colònies espanyoles del Carib i el Pacífic l'any 1898, la repressió per l'episodi del Tancament de Caixes l'octubre de l'any 1899 i el naixement del catalanisme polític entre els anys 1900 i 1901.⁵⁶⁸ Prat de la Riba considerava que si el Regne de Prússia havia superat una hecatombe com la batalla de Jena per derrotar l'Imperi Francès, Catalunya també podria superar les seves dificultats polítiques i socials:

«Els pobles forts reaccionen contra la mort, i per això els grans desastres assenyalen en la seva vida l'arrencada d'una nova era. En el seu exemple, s'havia de mirar Espanya, com s'hi va mirar Catalunya. Mai cap poble no ha sofert un daltabaix tan immens com el d'Alemanya després de la desfeta de Jena, i, això no obstant, de Jena ve la regeneració política d'Alemanya: la impressió de la derrota va fer néixer de dalt a baix del poble grans propòsits de reforma que es varem encarnar en dues tendències vigoroses: transformar l'organització militar per a prevenir futurs desastres i enfortir el cos social creant pertot nuclis autònoms, municipis i regions autònomes. I així va

⁵⁶⁵ Ídem; pàg. 104-112

⁵⁶⁶ STÜRMEER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 24-34

⁵⁶⁷ CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016; pàg. 377

⁵⁶⁸ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996; pàg. 36

ésser com al cap de mig segle, alemanya, renovada i forta, va poder humiliar el poder dels Napoleons i de la França.»⁵⁶⁹

Prat de la Riba admirava la capacitat de la nació alemanya per haver sortit de les situacions més adverses i convertir-se en un model a seguir per a moltes nacions. En un article titulat «*Exemple*», publicat originàriament a *La Veu de Catalunya* el dia 11 de maig de l'any 1906, el polític catalanista considerava que a principis del segle XIX els alemanys tenien un enorme complex d'inferioritat respecte altres nacions europees però que des de finals del segle XIX i principis del segle XX ja havien recuperat totalment la seva autoestima. Prat de la Riba considerava que l'esperit col·lectiu dels alemanys havia fet superar totes les dificultats nacionals, més enllà de les diferències socials i polítiques:

«L'alemany, que un segle enrere s'averkonyia d'ésser-ne, i menyspreant tot el propi, tot el germànic, imitava apassionadament la cultura francesa i l'anglesa, avui també, reintegrat en la possessió de la pròpia personalitat, sent l'orgull de la seva raça, de la seva terra.

I aquest nacionalisme vigorós, que és un dels secrets capitals de la força i de l'esplendor d'aquestes grans potències, no és pròpi d'una casta privilegiada, no. És sentiment comú, general, universal. És flama via en el cor de tots, humils i poderosos, savis i ignorants, rics i pobres, aristòcrates, burgesos, treballadors... Tots, pel damunt de l'interès de casta, de classe o de partit, hi posen la causa suprema de la pàtria.»⁵⁷⁰

La comparació que fa Prat de la Riba entre Prússia i Catalunya aparegué fins i tot en el últim paràgraf del seu llibre més destacat, «*La Nacionalitat Catalana*», publicat l'any 1906. El polític catalanista creia que de la mateixa manera que el Regne de Prússia havia donat l'empenta per crear l'Imperi Alemany, Catalunya podia ser la capdavantera d'un gran Imperi Ibèric que portaria l'expansió de la civilització llatina:

«Llavors serà hora de treballar per reunir tots els pobles ibèrics, de Lisboa al Roine, dintre d'un sol Estat, d'un sol Imperi; i si les nacionalitats espanyoles renaixents saben fer triomfar aqueix ideal, saben imposar-lo, com la Prússia de Bismarck va imposar l'ideal de l'imperialisme germànic, podrà la nova Ibèria enlairar-se al grau suprem d'imperialisme: podrà intervenir activament en el govern del món amb les altres potències mundials, podrà altra vegada expansionar-se sobre les terres bàrbares, i servir els alts interessos d'humanitat guiant cap a la civilització els pobles endarrerits i incultes.»⁵⁷¹

En el camp polític, no tan sols hi havia una enorme admiració pel despertar institucional de la Nació Alemanya sinó també en el camp de l'administració, la qual era considerada

⁵⁶⁹ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. II*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 403

⁵⁷⁰ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. III*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 106-107

⁵⁷¹ Ídem; pàg. 170

a principis del segle XX una de les més eficients del món.⁵⁷² Per aquest motiu, hi hagueren veus dintre del món intel·lectual català que admiraven l'enorme capacitat organitzativa dels habitants del Segon Reich i com es podia des de Catalunya tenir un sistema igual d'eficient. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. Petites coses*», publicat a *El Poble Català* el dia 19 de gener de l'any 1909, poques setmanes d'haver arribat a la ciutat de Halle, Manuel de Montoliu escrivia les grans virtuts de l'administració pública germànica. A més a més, afegia que si els alemanys, un poble de mentalitat bàrbara, havia evolucionat de manera tant ràpida, els catalans, com a membres de la civilització llatina i hereus directa de la Cultura Clàssica, també ho podrien fer:

«Tot aixó 'ns ensenya als catalans a no desanimarnos. Aquest poble alemany sense base d'una experiència previa en el domini casolà y familiar ha assolit una extraordinaria perfecció en l'organització dels serveis públics y en l'administració dels seus interessos. Doncs, qué no podem arribar a fer en la nostra Catalunya el dia en que'ns decidim a treure les ensenyances de nostre admirable esperit d'organització familiar pera aplicar-lo en els termes y proporcions degudes, al bé de tota la vida pública?»⁵⁷³

Un cop obtinguda la Presidència de la Diputació de Barcelona, Prat de la Riba continuà reflexionant sobre què havia suposat la derrota de Jena per Prússia. En un article titulat «*Profitosa iniciativa*», publicat originàriament a *La Veu de Catalunya* el 27 de març de l'any 1909, Prat de la Riba creia que gràcies a la derrota de l'any 1806, el Regne de Prússia havia après dels seus errors, fet que provocà una meritoriosa política expansionista que va culminar amb la creació de l'Imperi Alemany:

«A la primeria del segle XIX, Prússia tenia l'apariència de gran Estat, però res més que l'apariència. En topat amb Napoleó, tota l'aparatosa carcassa va esfondrar-se, Jena va ésser per als prussians una dolorosa lliçó de coses: governants i governants varen veure, a través de la derrota i de la invasió estrangera, la trista realitat.

Si el poble hagués estat en una d'aquestes davallades que periòdicament es presenten en la vida mil·lenària de les nacions, a la il·lusió infundada hauria succeït un pessimisme atúidor i Prússia hauria caigut més de pressa encara. Però Alemanya ja havia entrat llavors en una tongada ascensional, en una nova renaixença, i la visió del seu no-res va ésser el reactiu més vigorós que a les seves dormides energies podia aplicar-se.

Des de llavors una febre de reconstrucció nacional va fer vibrar intensament tota la terra alemanya i per la reconstrucció de les institucions de govern local va inaugurar-se. Durant anys i anys va ésser aquesta la preocupació més profunda, més persistent.

⁵⁷² OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 68-74

⁵⁷³ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Petites coses*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1069 (19/1/1909), pàg. 1

És així com Prússia va començar a forjar el seu imperi.»⁵⁷⁴

L'economista Miquel Vidal i Guardiola també comparà el Regne de Prússia de principis del segle XIX amb la Catalunya de principis del segle XX. En un article titulat «*Prusia y Cataluña*», publicat a la revista *La Cataluña* el dia 27 de març de l'any 1909, Vidal i Guardiola creia que a diferència de Prússia, Catalunya estava motivada per millorar el seu sistema administratiu però que no trobava a ningú per encarrilar la situació:

«Tenemos, pues, por un lado en Prusia (1808) un pueblo mal preparado, una administración bastante defectuosa, ningún entusiasmo; por otra parte en España – Cataluña (1908) un pueblo igualmente mal preparado, una administración quizás más defectuosa pero un entusiasmo sin límites. Y el entusiasmo, en otras palabras, el idealismo es la única palanca que mueve y eleva los pueblos. Sólo falta que haya quien lo encauce. Ahí está el problema.»⁵⁷⁵

Prat de la Riba també creia que es podia imitar l'eficàcia administrativa de l'Imperi Alemany. En el primer capítol de l'anuari de la Diputació de Barcelona de l'any 1910⁵⁷⁶, titulat «*Obres públiques, cultura, beneficiència, hisenda provincial. Memòria adreçada a la Diputació de Barcelona pel seu President el 29 de novembre de 1910*», dedicat a les obres públiques, el President de la Diputació de Barcelona es queixava de com podia ser que països industrialitzats com el Regne de Bèlgica, el Segon Reich Alemany o el Regne Unit tinguessin unes bones infraestructures mentre que Catalunya, amb una enorme capacitat industrial, no en pogués tenir:

«Ha de continuar indefinidament aquesta vergonya? És que no podem fer nosaltres lo que fan a Bèlgica i a Anglaterra i a Alemanya? És que som homes d'una altra espècie, més pròxima dels quadrumans que no pas de l'home veritable, que no sapiguem progressar del propi impuls per obra d'una imitació tardana i defectuosa, que en l'exèrcit de la civilització ens manté sempre a reressaga, amb impedimenta?»⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Ídem; pàg. 411

⁵⁷⁵ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Prusia y Cataluña*», *La Cataluña*, Any III, núm. 78 (27/03/1909); pàg. 193

⁵⁷⁶ Cal recordar que durant aquell any Enric Prat de la Riba tenia tres grans complicacions: La primera era la desaparició de la Solidaritat Catalana arran de la Setmana Tràgica el juliol de l'any 1909; la segona era la creació de la Unió Federal Nacionalista Republicana, l'abril de l'any 1910, l'agrupació catalanista i republicana que aquell mateix any es convertí en la gran competència de la Lliga Regionalista; i la tercera era la caiguda del Govern del conservador Antoni Maura l'any 1909 i la pujada al poder el liberal fusionista José Canalejas, de tarannà més centralista, fet que va fer fracassar els intents de reforma de mancomunitat de diputacions i municipis que havia dut a terme l'anterior govern. No fou fins a l'any 1911 que els Governats Prat de la Riba i Canalejas no negociaren l'embrió de la futura Mancomunitat de Catalunya, nascuda l'any 1914 [BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996; pàg. 51-54]

⁵⁷⁷ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. III*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 507

D'altra banda, Eugeni d'Ors a diferència d'altres autors, creia que eren les conquestes de l'Imperi Napoleònic qui havia portat la civilització en terres germàniques, no el nacionalisme alemany. En una glosa escrita des de Munic, capital del Regne de Baviera, titulada «*Reformes*» i publicada el dia 15 d'agost de l'any 1910, el filòsof noucentista argumentava que els bavaresos van trobar la civilització gràcies a l'obra civilitzadora del Primer Imperi Francès:

«Fa un sigle, els senyors a Baviera restaven sovint tant primitius i ignorats, tan ficats en els seus cauets, entre caceres i borratxeres, que, en 1810, alguns d'ells moriren sense haver arribat a sospitar l'existència de Napoleó Bonaparte.

*Avui Munic és l'empori d'un senyoriu cosmopolita, esclarit, aciençat, artista, combregant en Wagner, en l'Art Decoratiu, en la Ciència i en el plaer. I entre totes les aristocràcies que aquí se congreguen, encara la del país obté primícia, per lo oberta, i lliure de prejudicis, per lo ilustrada, per lo veneradora dels grans valors ideals.»*⁵⁷⁸

La idea que l'Imperi Napoleònic havia sigut clau perquè arribés la civilització a les terres germàniques l'aprofundí en una glosa titulada «*Napoleón i l'Alemanya*», publicada el dia 23 de juny de l'any 1913. En aquest escrit, Ors arribà a comparar la missió civilitzadora del Primer Imperi Francès en terres germàniques amb la cristianització d'Amèrica que havia portat a terme la Monarquia Hispànica el segle XVI:

«L'intensitat, la persistència del culte napoleònic a Alemanya, o almenys, una part d'ella, és un dels aspectes de la política sentimental contemporània que més fortament m'ha impressionat. Trobant-se a Munic, el Glosador se plavia alguna vegada en comparar el número de les imatges del Kàiser, del rei de Baviera i del <<petit caporal>> que li saltaven els ulls. Sempre les de l'últim superaven les del primer.

[...]

*Se veu que, si l'independència alemana fou feta <<contra>> l'obra de Napoleón, l'Alemanya en ella mateixa, la moderna Alemanya fou feta en gran part, <<per>> obra de Napoleón. En cert sentit –i amb alguna exageració, és clar—pot dir-se que aquest fou per a aquella lo que per a l'Amèrica foren els espanyols. El qui robava l'independència, donava, en canvi, llum de pensament i civil dignitat. Llum de pensament civil i dignitat, que eren la base d'una altra independència futura, i millor.»*⁵⁷⁹

⁵⁷⁸ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 241

⁵⁷⁹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1912-1913-1914*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 601-602

Renaixença política: la força cultural del poble alemany

Però no tothom creia que els esdeveniments del segle XIX eren la causa del renaixement nacional d'Alemanya. El filòleg Manuel de Montoliu creia que era el caràcter no civilitzat dels germànics el que havia portat a crear un estat tant poderós com era l'Imperi Alemany. Montoliu escrigué un article titulat «*Coses d'Alemanya. El culte de l'energia. A l'amic Joan Palau*», publicat a *El Poble Català* 17 de juny de l'any 1909. Aquest article era una dedicatòria a l'obra del pedagog i geògraf Joan Palau i Vera (1875-1919), un dels precursors pedagògics de la Catalunya de principis del segle XX.⁵⁸⁰ Acompanyant aquest escrit hi havia una nota de la redacció del diari *El Poble Català* en la qual sostenien que no estaven d'acord amb les idees que es defensaven tot i que donaven llibertat d'expressió al seu autor:

«Publiquem aquest article del nostre estimat col·laborador don Manuel de Montoliu, tal com publicàrem el seu article anterior sobre'l mateix tema, sense que això signifiqui que estem d'acord ab totes les afirmacions que s'hi fan. (N [ota] de la R[edacció])»⁵⁸¹

En aquest article, el filòleg tarragoní considerava que els pobles mediterranis, com que eren massa civilitzats, s'havien tornat dèbils en comparació amb els germànics:

«Després d'haver conviscut un quant temps en un país com l'alemany, s'arriba a la ferma convicció de que'ls catalans d'avui sentim un menyspreu verament suïcida contra l'idea de <<Forsa>>; sí; aquesta idea de Forsa encarnada, diguemho ab paraules clares, en un gran exèrcit y en una gran marina, reflexada pel setiment popular en l'amor de l'Energia espiritual y corporal, en el sentiment de confiansa en sí mateix resultant d'una Voluntat de ferro, y en l'unió compacta, indestructible d'una multitud de voluntats y punys ferrenys en un Poble Guerrer. Aquesta es l'Alemanya d'avui.

En el nostre país, els que's diuen intellectuals, els que creuen interpretar en el més recte sentit y dirigir pel camí més segur les ansies de civilització del nostre poble, han pensat lo contrari: han estat pacifistes y han abominat del sà sentit pagànic d'Energia y de Guerra, que nosaltres llatins haviem d'haver heradat com indestructible llegat de l'antiga Roma. Tenim del nostre poble y de la seva civilització un ideal purament femení, vivificat no més pel sentiment de Tolerancia, que per sí sol no pot engendrar més que esperits febles. Aquest ideal d'una pau perpètua, de la suavitat de la vida, pot esser l'ideal d'un poble de burgesos y mercaders, però mai el d'un poble que tingui un concepte més espiritual de la seva grandesa, y una visió més elevada dels seus destins.»⁵⁸²

⁵⁸⁰ VILLAGRASA HERNANDEZ, Fèlix; «*Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana*»; Afers; Barcelona; 2015; pàg. 44

⁵⁸¹ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El culte de l'energia. A l'amic Joan Palau*»; *El Poble Català*, Any VI, núm. 1667 (17/6/1909); pàg. 1

⁵⁸² Ídem; pàg. 1

Montoliu exemplificava la valentia dels pobles germànics amb els estudiants que practicaven l'esgrima *Mensur*, els quals es caracteritzaven per tenir cicatrius en el rostre degut a la seva activitat:

*«Creieume, amic lector; quan veig passar pel meu costat, aquí, en aquesta ciutat alemanya, als estudiants ab les galtes horriblement senyelades ab talls de sabre, ja no me'n ric com abans: penso més aviat que es infinitament millor que la massa del jovent burgés doni com aquí excepcionals mostres de sa energia, ja que no les pot donar de talent y d'espiritualitat, y que un pobre diable vulgar no per això deixa de formar part del poble, pugui al menys, en la buidor de la seva vida, vanagloriarse d'un cop de sabre rebut ab perfecta impassibilitat. Un poble compost de aquests homes vulgars pot arribar a fer alguna cosa. L'única salvació per un esperit vulgar es esser valent y de cor brau y generós.»*⁵⁸³

Tres anys després, la defensa de la singularitat nacional alemanya el va portar a ser molt crític amb la política colonial del Segon Reich. En un article titulat *«Desde Alemania. Mezcla de razas»*, publicat al diari *El Diluvio*, el dia 16 de desembre de l'any 1912, el filòleg tarragoní es feia ressò d'una llei aprovada pel Govern del Reich, en el qual es permetia el casament entre alemanys i indígenes de les colònies. Per Montoliu, aquesta llei era nefasta ja que podia ser un perill per les aspiracions expansionistes de l'Alemanya Guillermina:

«Es una lección de la Historia asimismo el hecho observado de que en todos los conflictos entre la metrópoli y las colonias el elemento mestizo se pone del lado de los indígenas. De manera que favorecer la propagación de una población mestiza es, en último resultado, contribuir a crear enemigos de los colonizadores.

*En estos tiempos, en que el pangermanismo levanta orgullosos su brazo amenazador y no más sueña en la germanización del mundo, es realmente incompresible que haya podido pasar en el Reichstag una medida tan desgermanizadora como esta de la legalización de la mezcla de razas en las colonias.»*⁵⁸⁴

Renaixença cultural: intel·lectuals i artistes

En les últimes pàgines del relat dedicat a l'Imperi Alemany del llibre *«Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres»* d'Alfred Opisso, els personatges ficticis que han viatjat arreu del Reich comenten les seves impressions personals abans de tornar a Espanya. El patriarca de la família Salamanca, Don Cándido, el qual és profundament germanòfil, exalta la gran potència cultural i intel·lectual de l'Imperi Alemany:

⁵⁸³ Ídem; pàg. 1

⁵⁸⁴ MONTOLIU, Manuel de; *«Desde Alemania. Mezcla de razas»*, *El Diluvio*, Año LIV, núm. 351 (16/12/1912), pàg. 22

«¡Admirable país en que hay de todo! [...] músicos como Beethoven, como Wagner; poetas como Goëthe y Schiller; sabios como toda esa retabilla de físicos, químicos, naturalistas, fisiólogos, microbiólogos, médicos, operadores, que llenan con su fama el mundo; historiadores y filólogos; y por contera, pintores como Menzel, como Uhde, como Brocklin, que aunque suizo este, debe ser considerado también como alemán...»⁵⁸⁵

Des de mitjans del segle XVIII fins el segle XX, el món germànic va viure un gran auge de la seva cultura. Acadèmicament, els alemanys destacaven en el camp de la Història (ex. Theodor Mommsen), de la Filosofia (ex. Georg Wilhelm Friedrich Hegel), de la Física (ex. Albert Einstein), de la Química (ex. Otto Wallach), de la Ciències Naturals (ex. Alexander von Humboldt), etc. Pel que fa al món artístic, Alemanya havia destacat en la majoria d'estils i camps possibles: des de la música (ex. Johannes Brahms), la literatura (ex. E. T. A. Hoffmann), la pintura (ex. Wilhem Libl) i l'arquitectura (ex. Peter Behrens).⁵⁸⁶

El despertar cultural alemany fou unànimement motiu d'admiració pel món intel·lectual català entre els anys 1890 i 1914. No tant sols hi havia una gran consideració a la qualitat del món cultural germànic sinó també es ressaltava la seva capacitat de construir el seu propi camí.

Fins i tot, sobretot durant la dècada de 1890, hi hagueren veus que arribaren a comparar la riquesa i imaginació de la cultura alemanya amb l'autoritària política del Segon Reich. El dia 15 d'agost de l'any 1898, va sortir un article escrit per Miquel del Sants Oliver al quinzenal *Catalonia* titulat «*En la mort den Bismarck*». En aquest article, es criticava l'obra del Canceller Imperial Otto von Bismarck, el qual havia mort al dia 30 de juliol del mateix any. Un dels paràgrafs més destacats d'aquest escrit, és la diferenciació que feia el periodista mallorquí entre el sistema polític de l'Imperi Alemany amb la cultura germànica:

«Treguem de Germania, no l'exemple dels [...] Bismarcks, sinó l'esperit de fecon individualisme que isqué dels boscos primitius en la riudada de l'invasió barbre; treguem, no l'exemple de la duresa junker personificada en son capítost ni l'adoració de l'hegemonia prussiana, arrenjarant les curenyes dels seus canons i les potes dels seus cavalls, sobre les planes superbes d'una filosofia sublim; treguem-ne'l record gloriós de l'Alemanya del niu d'aligues de Weimar⁵⁸⁷, no de la Prússia militaresca i

⁵⁸⁵ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg.

⁵⁸⁶ SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 15

⁵⁸⁷ Es refereix a l'escriptor Johann Wolfgang von Goethe, el qual va desenvolupar part de la seva obra literària a la ciutat de Weimar [QUINTANA TRIAS; «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*»; *Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*; núm. 19-20; 2000; pàg. 55-68]

aquarterada; de l'Alemanya que donà cent concepcions de l'Univers i investigà les lleis de la Bellesa; de la que'ns ha llegat la moderna ciència política; de la que ha incorporat definitivament a la cultura dels pobles la noció del Rechtsstaat o estat de dret, com organització integral de la nació en forma jurídica, pel fi jurídic, am medis exclusivament jurídics...»⁵⁸⁸

Un cop entrat en el segle XX, el món cultural i intel·lectual alemany continuava despertant admiració. Un dels personatges que més teoritzà sobre l'auge de la cultura germànica fou Manuel de Montoliu. En un article titulat «*Coses d'Alemanya*», publicat a *El Poble Català* el dia 3 de febrer de l'any 1909, Montoliu creia que la reacció de l'ocupació francesa de finals del segle XVIII i principis del XIX havia portat als alemanys a buscar una arma per ser més poderosos. El filòleg tarragoní considerava que fou el reforçament de la intel·lectualitat, la qual anomenà «*Coneixensa*» o «*Ciència*», el que havia portat a la Nació Alemanya a la seva actual esplendor:

«La Ciència es quelcom que se sent iure, que's palpa, que's respira en aquesta terra. Realment es una nova religió; sí, religió en el sentit de la popularitat, en el sentit de la fe, fins i tot en el sentit del sacrifici y del martiri. L'Alemanya moderna ha fet de la Ciència la seva mateixa entranya, y n'ha fet també la seva formidable arma de combat en aquesta guerra de la concorrencia y rivalitat dels pobles moderns en busca del domini del món; arma més formidable y de poder és positiu que tot el seu formidable exèrcit. Alemanya es un poble jove encara; y quan nasqué a la vida del progrés y comensà a lluitar per una preponderancia mundial y comensà a organitzar el seu potent imperialisme ara farà cosa d'un sigle des de la caiguda de Bonaparte, se trobà ab tot el món ocupat, ab totes les fonts de riquesa, que també ho són de poder y dominació. Monopolisades, per dirho així, per altres pobles de civilització més vella que la seva. Vegè llavors, que en les esferes d'activitat que havien portat la prosperitat als pobles rivals no hi tenia lloc de moment, que no hi podia entrar d'un salt; y escullí pera arribarhi una via indirecte, un instrument d'eficacia formidable que encara mimgú em tota sa virtual potencia: la Coneixensa, la Ciència. Y aquesta, en efecte, en pocs anys li ha posat en les mans totes les armes de la lluita per la vida; y la Coneixensa sembrada com bona llevor anys y més anys ab heròica perseverancia en l'ànima del poble ha fet sorgir del seu sí ab màgica rapidesa tots els factors de la moderna civilització, totes les activitats materials y espirituals d'una societat progressiva, que avui ja no caben dintre dels seus límits y s'expandeixen y s'escampen per tot el món. Y Alemanya té plena conciencia avui de l'ancert ab que'ls precursors de sa nova civilització triaren l'arma de conquesta modial, el màgic talismà de virtuts insospitades que dona el seu poseidor tots els altres dons de dominació universal; y, gelosa de tant gran tresor, el cuida cada

⁵⁸⁸ SANTS OLIVER; Miquel dels; «*En la mort den Bismarck*»; *Catalonia*, 1a sèrie, núm. 12-13 (15-31/8/1898), pàg. 190

dia ab més sollicitut, com si fos el veritable tresor nacional, el preciós secret de la vida superioritat present y futura.»⁵⁸⁹

Uns mesos més tard, en article titulat «*Coses d'Alemanya. Les biblioteques*», publicat a *El Poble Català* el 13 d'abril de l'any 1909, Manuel de Montoliu considerava que el Segon Reich Alemany era la civilització intel·lectual més poderosa d'aquell moment a nivell mundial:

«El que digué que havia estat el mestre de estudi que havia vensut a Sedán, posá de relleu ab aquesta frase'l veritable fonament de la superioritat de l'Alemanya moderna sobre'ls altres pobles civilisats. [...] Avui Alemanya es el centre colossal de tot el món científic; s'es constituïda en suprema reguladora de totes les branques del coneixement; es un immens taller de treball intel·lectual armat de l'utilatge més formidable que's pugui imaginar; y de ella no'n poden prescindir tots els que's pugui imaginar; y de ella no'n poden prescindir tots els que's dediquen a qualsevol ram de la ciencia, perquè en ella troben el laboratori ideal de totes les especialisacions y l'aprenentatge metòdic de totes les especulacions de l'esperit humà.»⁵⁹⁰

L'admiració de Montoliu cap al món intel·lectual alemany era tan gran que s'estranyava que il·lustres cognoms de la cultura germànica eren en realitat més comuns i usuals del que ell pensava. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. Marginalla*», publicat el dia 14 d'abril de l'any 1909 a *El Poble Català*, el filòleg català expressava la seva frustració com cognoms com Wagner i Schumann eren habituals en les classes baixes alemanyes, en comptes de ser únics i irrepetibles:

«La trasfiguració apoteòsica que aquests grans noms de la cultura alemana havien prés en la meva imaginació, ha tingut de sofrir d'un xoc violent de la realitat brutal. Aquests noms que sonaven per mí ab la cadencia de mots sagrats, de paraules rituals; aquests noms que a mí me semblaven com <<definicions>> inspirades d'una revelació divina, com segells nobiliaris d'una aristocràcia ultrahumana, els he vistos de sobte vilment democratisats, han sonat en ma orella ab vulgaritat de qualsevol crit de carrer, m'han descobert irreverentment l'entranya de llur etimologia y significació terriblement burgesa, en un mot, els he vist y els he sentit usurpats y profanats per sastres y carnicers, sabaters y drapaires. Oh Schumann⁵⁹¹ y Weber⁵⁹², Fichte⁵⁹³ y Bach⁵⁹⁴, noms

⁵⁸⁹ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1084 (03/02/1909), pàg. 1

⁵⁹⁰ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Les biblioteques*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1152 (13/4/1909), pàg. 1

⁵⁹¹ Es refereix a Robert Schumann (1810-1856), compositor i pianista del Romanticisme alemany. . [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁵⁹² Es refereix a Carl Maria von Weber (1786-1826), compositor del Romanticisme alemany. . [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

que creia tituls exclusius d'immortalitat, es veritat que en essència no sou més que'ls nostres Sabater y Teixidor, els nostres Pi y Riu y Torrents, posats a Alemanya?»⁵⁹⁵

El filòleg tarragoní considerava que el món intel·lectual alemany era un referent incontestable a nivell mundial. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. La ciutat de llibre*», publicat a *El Poble Català* el dia 2 de novembre de l'any 1910, Montoliu creia que un dels grans errors comesos des de Catalunya era no prioritzar el coneixement de l'univers cultural de l'Imperi Alemany, fet que havia suposat des de la Península Ibèrica un retrocés intel·lectual:

«Vivim encara massa apartats d'aquest món immens de la ciència alemanya que per la majoria dels de la nostra terra es encara com una rondalla d'un país d'ensomni; y no'ns acabarem d'encarrilar per la veritable senda de la cultura intel·lectual en totes ses esferes fins que, després d'haver passat per la ciència francesa, poguem danar ab seguretat per aquesta mar immensa y profunda de la sabia germànica. Díguiho, si no, l'Italia, díguiho, si no, el Japó, díguiho si no, els països escandinaus. L'alemany es la primera llengua estrangera que se hauria d'ensenyar als nostres infants.»⁵⁹⁶

El filòleg tarragoní intentà buscar el perquè el món cultural germànic gaudia d'un prestigi tant gran. En un article titulat «*El nostre sentit pràctic*», publicat a *El Poble Català* el dia 8 de juny de l'any 1911, Montoliu creia que el món intel·lectual alemany destacava perquè tenia com a base una generació de grans pensadors i literats germànics que van viure a finals del segle XVIII i principis del segle XIX:

«Alemanya, la moderna, passa als ulls dels nostres bons burgesos y bona part dels intel·lectuals com un engendre miraculós de la Pedagogia, com una Minerva eixida tota armada del front cavilós del Mestre d'Escola. Res més fals. L'Alemanya moderna, com totes les altres grans nacions, es filla exclusiva del seus Grans Homes. Abans que s'hi pensés en fundar Escoles, [...] Alemanya era ja aquell poble dels Lessing⁵⁹⁷, dels

⁵⁹³ Es refereix a Johann Gotlieb Fichte (1762-1814), filòsof germànic nacionalista romàntic. [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁵⁹⁴ Es refereix a Johann Sebastian Bach (1685-1750), un dels més destacats compositors del Barroc Alemany. . [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁵⁹⁵ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Marginalla*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1154 (14/4/1909), pàg. 1

⁵⁹⁶MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La ciutat de llibre*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2068 (2/11/1910), pàg. 1

⁵⁹⁷Es refereix a Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), el poeta més destacat de la Il·lustració Germànica. [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

*Schlegel*⁵⁹⁸, *dels Humboldt*⁵⁹⁹, *dels Kant*⁶⁰⁰, *dels Fichte*, *dels Herder*⁶⁰¹ y *dels Goethe*, es dir, un poble de sabis y de pensadors.»⁶⁰²

Tot i això, el filòleg tarragoní sempre considerà que els pobles mediterranis no havien de copiar el model intel·lectual germànic, sinó que havien de buscar el seu propi camí. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. Imitació?*», publicat a *El Poble Català* el dia 13 de juny de l'any 1911, mesos després d'haver tornat a Catalunya, creia que es podia obtenir el coneixement cultural i intel·lectual de potències poderoses com la República Francesa, el Regne Unit o l'Imperi Alemany, però que mai s'havia de caure en la imitació:

*«Quin poble hem d'imitar? Se demana encara bona part de la nostra burgesia y dels nostres intel·lectuals. Y mentres els uns criden <<Fransa>>, els altres criden <<Anglaterra>> y últimament criden <<Alemanya>>. Ni Fransa, ni Anglaterra, ni Alemanya, dic jo amb molts altres que jutjo ben orientats. Nosaltres, sols nosaltres mateixos podem ser els nostres mestres. Y tot lo que poguem aprendre dels altres pobles se redueix en últim terme a ben poca cosa. Són elements purament externs, accessoris, els que podem imitar y assimilarnos dels altres pobles superiors. En el fons queda sempre'l problema espiritual, el problema de la nostra personalitat, del nostre organisme veritable, de l'estructura del nostre cos social que s'ha de tallar a sa propia mida y segons ses propis necessitats els vestits amb que s'ha de presentar en la vida de la civilització.»*⁶⁰³

Hi hagueren altres individus que reflexionaren sobre el despertar cultural i intel·lectual del Segon Reich Alemany. Un dels casos més destacats és l'escriptor Josep Folch i Torres (1880-1950). El setembre de l'any 1913, Folch i Torres, finançat per la Diputació de Barcelona, començà un viatge de mig any arreu d'Europa per anar estudiar el funcionament de diferents museus, especialment aquells que contenien col·leccions

⁵⁹⁸ Es refereix als germans August Wilhelm von Schadel (1767-1845) i Karl Wilhelm Friedrich von Schlegel (1772-1829), poetes i intel·lectuals destacats del Romanticisme Alemany. [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁵⁹⁹ Es refereix al naturalista i geògraf Alexander von Humboldt (1769-1859) i el seu germà, el lingüista i polític Wilhelm von Humboldt (1767-1837). [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁶⁰⁰ Es refereix a Immanuel Kant (1724-1804), filòsof prussià més destacat de la Il·lustració Germànica. [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁶⁰¹ Es refereix a Johann Gottfried Herder (1744-1804), filòsof i creador del *Sturm und Drang*, moviment artístic antecessor del Romanticisme. [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13]

⁶⁰² MONTOLIU, Manuel de; «*El nostre sentit pràctic*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2282 (8/6/1911), pàg. 1

⁶⁰³ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Imitació?*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2287 (13/6/1911), pàg. 1

tèxtils. Les ciutats que visità l'escriptor català foren Lió, París, Bruges, Brusel·les, Londres, Viena i Budapest. Folch i Torres també anà les ciutats de l'Imperi Alemany: tingué contacte amb el Museu d'Arts Decoratives de Colònia, el Museu de l'Escola de Krefeld (ciutat situada al nord del Rheinland), el Museu de l'Escola de Nuremberg i el *Kaiser Friedrich Museum* de Berlín, on tindria contacte amb el prestigiós historiador Willhem von Bode (1845-1929), director dels museus de Berlín des del 1905 fins el 1914.⁶⁰⁴ A més a més, durant la seva estada a l'Imperi Alemany el desembre de 1913 al gener de 1914 coincidí amb Pere Bosch i Gimpera, el qual estava becat a Berlín.⁶⁰⁵ Durant el seu viatge per Europa durant els anys 1913 i 1914, l'escriptor català tingué força correspondència amb Prat de la Riba.⁶⁰⁶ El dia 30 de desembre de l'any 1913, Folch i Torres envià una carta a Prat de la Riba des de la capital del *Kaiserreich*, on expressava la seva enorme admiració pel bon funcionament cultural i intel·lectual germànic, però sobretot, destacava com l'obra de l'Imperi Alemany havia suposat la creació d'un camí cultural propi. A més a més, Folch i Torres considerava que el model cultural alemany era el referent del qual es podia inspirar l'Institut d'Estudis Catalans:

«L'Alemanya, Sr. Prat, és una lliçó que mai estudiarem prou. L'Alemanya és la lliçó del poble que fa. Berlín és una ciutat que creix de dia en dia, i es veu com creix. L'art de les escoles oficials és l'art que es veu pels carrers, per les cases, als cafès, als teatres i a les botigues. [...] Tot plegat fa pensar que s'han pres seriosament l'obra de fer una gran civilització, i la fan de pressa i corrents sense perdre una hora, i armen tot el que necessiten, escoles, universitats, laboratoris, museus, biblioteques, etc. Com pot suposar, aquest espectacle d'un poble que creix i que es fa tan ràpidament, m'ha divertit molt. És cert, que tenen diners, i la seva tradició nacional a més de ser més forta que la nostra, no era tan morta a mitjan del segle XIX, quan comença l'empresa de fer la Nació. Des del Palau ridículament versallesc de Potsdam, que habitava Frederic el Gran, on es troben encara els jardins pavellonets neoclàssics amb temes i llegendes francesos, a l'alemanyització absoluta d'avui en l'art i en la ciència, hi ha tot un camí de progrés les etapes del qual es veuen tan clares, que fa venir pessigolles de ganes de començar a casa nostra aquesta obra, que a dir veritat, per a fer-la ja tenim començat amb l'Institut [d'Estudis Catalans] i les ganes de fer-ho.»⁶⁰⁷

Folch i Torres acabava la mateixa carta expressant l'admiració per l'eficàcia i el bon gust estètic dels alemanys, tot i que pensava que en aquell moment no hi havia cap autor artístic i intel·lectual d'importància, fet que no ho considerava greu:

⁶⁰⁴ VIDAL JANSÀ, Mercè; *«Teoria i crítica en el Nocentisme: Joaquim Floch i Torres»*; Publicacions Abadia de Montserrat; Barcelona; 1991; pàg. 131

⁶⁰⁵ GRACIA ALONSO, Francisco; *«Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio»*; Marcial Pons; Madrid; 2011; pàg. 51-90

⁶⁰⁶ VIDAL JANSÀ, Mercè; *«Enric Prat de la Riba i les arts: recull epistolar 1911-1916»*; Cubert; Barcelona; 2014

⁶⁰⁷ Ídem; pàg. 199

«Sr. Prat, a Alemanya ja ni les bagatel·les que venen els quincallaires són lletges. Tot es mou a un mateix ritme, tot camina al mateix compàs. No en tenen, no obstant actualment, cap geni de l'art, ni falta que els fa. Jo crec que aquest és el camí bo i la resta és literatura.»⁶⁰⁸

Renaixença cultural: la puresa lingüística

Quan es creà l'Imperi Alemany l'any 1871, el territori de parla alemanya es caracteritzava per tenir una enorme varietat de dialectes, els quals eren tant diferents que fins i tot arribaven a ser intel·ligibles entre ells. Només les classes cultes parlaven *Hochdeutsch*⁶⁰⁹, és a dir, la llengua alemanya escrita i estandarditzada formada lentament durant segles i convertida en llengua de parla a partir de principis del segle XIX. Les institucions imperials intentaren mitjançant l'educació convertir el *Hochdeutsch* en la llengua del Segon Reich. Però no va ser fins ben entrat el segle XX, amb els moviments de població interns i els mitjans de comunicació, quan la llengua alemanya estàndard es convertí en la llengua social.⁶¹⁰

Però no tants sols hi va haver intents d'unificar la llengua sinó també hi havia la voluntat de purificar-la d'estrangerismes. L'any 1871, poc després de la creació de l'Imperi Alemany, Herman Riegel (1834-1900), conservador de museu i historiador de l'art de Mannheim, va publicar un llibre titulat «*Ein Hauptstück von unserer Muttersprache. Mahnruf an alle national gesinnten Deutsche*»⁶¹¹. En aquest llibre, Riegel feia una crida per crear una associació per purificar el vocabulari alemany paraules d'altres llengües, especialment del francès, i en menor mesura de l'anglès. L'any 1885, Riegel, amb el suport d'acadèmics i polítics que defensaven les seves tesis, va crear la «*Allgemeiner Deutscher Sprachverein*»⁶¹², de la qual Riegel fou el primer president. Els objectius de l'ADSV eren continuar purificant la llengua alemanya d'elements forans, preservar i renovar el caràcter «únic» de la llengua alemanya i tenir una consciència dels assumptes que concernien a Alemanya en general.⁶¹³

L'ADSV fou una de les associacions lingüístiques més potents de l'Alemanya Guillermina. La política de purificació de vocabulari feta pel món intel·lectual alemany

⁶⁰⁸ Ídem; pàg. 199

⁶⁰⁹ La traducció seria en català «*Alt Alemany*»

⁶¹⁰ STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003; pàg. 89

⁶¹¹ La traducció en català seria «*Un element important de la nostra llengua materna. Recordatori per a tots els alemanys de mentalitat nacional*».

⁶¹² La traducció en català seria «*Associació Universal de la Llengua Alemanya*».

⁶¹³ RUEBSANEM, Silja; «*Language Purification Attempts during the German Empire: The "Allgemeiner Deutscher Sprachverein"*»; Grin Verlag; Munic; 2007; pàg. 2

va causar un rebuig important per part del món lingüístic català. Manuel de Montoliu fou una de les veus més crítiques amb el model purista de l'ADVS.

Montoliu fou un gran admirador de la parla germànica. Aquesta admiració es veu en un article titulat «*Lletres catalanes. El misteri de les llengües*», publicat a *El Poble Català* el dia 21 de desembre de l'any 1908, poc després de la seva arribada a Halle. En aquest escrit, el filòleg tarragoní expressava la seva voluntat d'aprendre la parla local i com li agradava escoltar els alemanys parlant en la seva llengua pròpia:

«Parleu, car mai com ara que no us entenc, vos entendre. Ara'l veig el vostre esperit revelat en música, en pura música de sons no explicables altrament que per sí mateixos. Ara veig les vostres boires y les vostres neus, les vostres selves negres y sinistres y els vostres rius ont s'amaga l'or encantat, els vostres castells de gòtiques llegendes y les vostres ciutats de bons burgesos; visc les vostres rondalles y bec la vostra deliciosa cervesa; m'enamora de las vostres Gretchen de llargues trenes rosses y soc amic dels estudiants d'Heidelberg; me capfica la vostra boirosa filosofia y sento encara les prediques de Luter; y tot, tot això ho visc com en un somni, ho veig com en una fantasmagoria y ho frueixo en un moment de compenetració meravellosa y de concentració inexplicable al travers d'aquesta ruda música de la vostra llengua que tot el dia sento vibrar al meu voltant sense compendre gaire bé totalment sa significació mental. Tota la vostra sentimentalitat, en cambi, mai clarament, tant sintèticament, com ara la podré capir. Ara comprenc en lo més pregon del meu esperit, sense que ho pugui explicar en paraules, perquè parleu diferent de mí, y veig en un moment d'iluminació les tenebroses deus d'on brolla'l vostre verb.»⁶¹⁴

En un article titulat «*Coses d'Alemanya. Francesisme*», publicat a *El Poble Català*, el dia 23 de maig de l'any 1909, Montoliu considerava que, tot i els esforços per treure les paraules d'origen francès del vocabulari alemany, el món acadèmic mundial es veia influenciat culturalment per les cultures franceses i britàniques, per tant, era absurd, aïllar la cultura alemanya de l'estranger:

«Poden els alemanys haver purificat la seva llengua de tots els francesismes que l'envaïen abans del seu resorgiment nacional; poden haver fundat un poderós Imperi de potencia incontrolable; poden haver tingut els poetes, els músics y els filòsops més grans del món; no per això l'afrancesament en la vida alemanya deixa d'esser una viva realitat [...]. El món continua encara girant en torn de l'eix que té per pols les dues [...] dictadures esperituals: la francesa y l'anglesa. La Ciència, aquesta nova funció de la societat moderna, podrà esser y potser ja ho es alemanya: vetaquí, potser, a seva real dictadura. Però la Vida, l'espiritualitat del món modern, no es alemanya, no ho serà... per ara.»⁶¹⁵

⁶¹⁴ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. El misteri de les llengües*», *El Poble Català*, Any V, núm. 1041 (21/12/1908), pàg. 3

⁶¹⁵ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Francesisme*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1642 (23/5/1909), pàg. 4

Un dels objectius del Govern Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans fou la normalització de la llengua catalana.⁶¹⁶ Durant les primeres dècades del segle XX, hi hagué un enorme debat sobre com havia de ser la normativa lingüística del català. Un dels casos més famosos fou la desavinença que hi havia entre Pompeu Fabra, de caire més científic, i Antoni Maria Alcover, de caire més conservador.⁶¹⁷ Eugeni d'Ors també participà en el debat lingüístic amb una glosa titulada «*Les <<Qüestions de Gramàtica Catalana>> d'en Pompeu Fabra*», publicada a 13 de febrer de l'any 1911. En aquest escrit, el filòsof noucentista era contrari a eliminar vocabulari de la llengua castellana del català i ho comparava amb les accions que havien realitzat els puristes de la llengua alemanya amb el vocabulari francès:

«Certament, l'episodi d'aquesta descastellanització plebicitària, que alguns volgueren fer sofrir a la nostra llengua, prenent-la com ànima vil per a mil experiments barbres, és dels més còmics que hagi registrat la història universal de la pedanteria. No perquè altres no hagin conegut i coneguin quelcom de semblant. El fet de que la cultura de l'Aufklärung⁶¹⁸ fos produïda a Alemanya per influència francesa principalment, feu nàixer més tard en aquell país, per moda de reacció, tota una campana de germanisme ultrancer, que tingué la seva traducció filològica en un prurit de netejar l'idioma de galicismes, àdhuc els més susceptibles de discussió. Encara aquesta campanya fa la viu-viu, i sembla i tot haver-se reviscolat ab motiu d'una bullanga moguda avui per varis professors repatanis i impressors àvars, contra disposicions acadèmiques recentíssimes tendint a substituir els tipus gòtics pels romàntics. Ni ha mancat a Alemanya tampoc la sacra fúria dels diletants de bona fe creient veure supí afrancesament en el tribut necessari que el vocabulari tècnic i savi de tots els pobles moderns paga al grec i al llatí...»⁶¹⁹

Un any més tard, Montoliu continuaria criticant els puristes de la llengua alemanya des de el diari *El Diluvio*. En un article titulat «*Desde Alemania. La anglificación de Alemania*» publicat el dia 25 de juny de l'any 1912, Montoliu creia que el fet d'intentar eliminar tota referència cultural de França havia provocat que l'Imperi Alemany cada vegada fos més anglòfil, provocant una conseqüència no desitjada pels puristes culturals i lingüístics alemanys:

«Pero hete aquí que mientras los filósofos puristas alemanes y los pangermanistas respiraban con honda satisfacción en vista de la obra nacionalizadora realizada en la lengua y en general en la vida social, antes sujeta a la esclavitud del espíritu francés, hete aquí, digo, que sia ruido y por vías sutiles y profundas empezaba a iniciarse

⁶¹⁶ BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 38

⁶¹⁷ MASSOT MUNTANER, Josep; «*Antoni M. Alcover i la llengua catalana*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 1985; pàg. 153

⁶¹⁸ Nom donat al període de la Il·lustració a les terres germàniques.

⁶¹⁹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 483-485

lentamente y con paso seguro otra influencia extranjera mucho más peligrosa que la francesa porque procedía de una raza hermana estrechamente unida a la teutona, como que es una rama del mismo tronco étnico: la influencia anglosajona. Esta influencia no ha hecho más que crecer rápidamente y prosperar con tal pujanza dentro de la sociedad alemana que empiezan ya a levantarse espíritus previsores dando la voz de alarma contra estos nuevos vientos de extranjería que soplan en la vida alemana desde el otro lado del canal. Ejemplo curioso y típico este, que se ha repetido muchas veces en la historia de la Humanidad de un pueblo que ejerce su máxima influencia sobre otro, no precisamente en época de paz y concordia, sino en tiempo de guerra, enemistad o rivalidad, como es el caso presente en las relaciones de Inglaterra con Alemania.»⁶²⁰

Comportament social i educació

L'aparició d'idees racionalistes a la segona meitat del segle XIX, els ràpids canvis sociològics i demogràfics i la gran conflictivitat social i política van provocar un progressiu augment de l'interès dels intel·lectuals catalans entre els anys 1890 i 1914 sobre les temàtiques socials i educatives.⁶²¹ Per aquest motiu, una de les característiques més comunes de les cròniques escrites per aquells individus que viatjaren a l'Imperi Alemany els últims anys del segle XIX i principis del segle XX, fou la descripció detallada dels comportaments social i educatiu dels habitants del *Kaiserreich* i comparar-los amb els de la Península Ibèrica. La major part dels escrits sobre aquesta qüestió foren fets a partir de les observacions personals dels qui escrivien aquests articles, cosa que provocà que hi haguessin múltiples interpretacions sobre aquests i com es podien aplicar a Catalunya.

Comportament Social

El comportament social dels alemanys fou una de les temàtiques més mencionades en els escrits publicats pels intel·lectuals catalans que anaren a l'Imperi Alemany. La majoria d'aquestes publicacions intentaren remarcar les grans diferències que hi havia entre els habitants del *Kaiserreich* i de Catalunya o el Regne d'Espanya. Per començar hi hagué veus que creien que els alemanys eren un exemple de comportament social que s'havia d'imitar a la Península Ibèrica. Un dels exemples de l'admiració del comportament social dels alemanys fou l'escriptor Alfred Opisso, el qual, en el seu relat de viatges fictici «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su*

⁶²⁰ M.; «*Desde Alemania. La anglicación de Alemania*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 177 (25/6/1912), pàg. 23-24

⁶²¹ HINA, Horst; «*Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*»; Península; Barcelona; 1986; pàg. 271

geografía, su arte y sus costumbres» exposa com els seus protagonistes es queden meravellats de les actituds dels germànics:

«D. Cándido lanzó un suspiro de satisfacción al encontrarse á bordo del vapor, pareciéndole que respiraba ya los aires de Alemania [...]. Nada de gritos, ni risotadas, ni escándalos, ni ligerezas, ni impertinencias, como en otras partes; todo era orden y respeto á los demás.»⁶²²

Quan a partir de 1907 i 1908 es començaren a enviar els primers estudiants becats per la Diputació de Barcelona i la *Junta de Ampliación de Estudios*, molts d'aquests pensionats quedaren meravellats pel funcionament social de l'Imperi Alemany. Fins i tot foren crítics amb la visió que es donava del Segon Reich Alemany des de Catalunya, ja que estava molt influenciada per la informació provinent de la República Francesa, la gran rival de l'Imperi Alemany.⁶²³ L'economista Miquel Vidal i Guardiola fou un dels grans defensors del comportament social dels alemanys. En un article escrit durant la seva estada a Berlín, titulat «*Alemania. Alemania empuja. (Anéctodas de energía): II. Un discurso del trono*», publicat a la revista *La Cataluña* el dia 14 de desembre de l'any 1907, defensava que el motiu pel qual s'atacava els habitants del *Kaiserreich* era pel desconeixement general que havia de la cultura germànica:

«[...] el carácter alemán, el pensamiento alemán, el estilo alemán no son oscuros, nubulosos, rebuscados, incomprensibles, como pretende el vulgo y aun alguno de mis mejores amigos. (No tiene derecho á llamar obscuro é incomprensible un libro alemán –traducido- el que no cree del caso hacer un pequeño esfuerzo para leerlo y comprenderlo).»⁶²⁴

Durant el temps que Vidal i Guardiola residí a Berlín, es produïa a l'Imperi Alemany un dels escàndols polítics i socials més destacats de l'Alemanya Guillemina, conegut com el cas Harden-Eulenburg. El periodista Maximilian Harden (1861-1927), director del *Die Zukunft*, setmanari polític i artístic de tendència socialdemòcrata, va fer publicar l'abril de l'any 1907 un seguit d'articles acusant al Príncep Philipp d'Eulenburg (1847-1921), membre del grup personal de confiança del Kàiser Guillem II, i de facto un dels individus més poderosos del *Kaiserreich*, d'haver tingut relacions homosexuals amb altres membres de la Cort de l'Emperador, entre els quals destacava el Tinent General Kuno von Moltke (1847-1923). En el moment de l'escàndol, l'Imperi Alemany tenia una de les legislacions d'Europa més dures en contra de l'homosexualitat, coneguda com el «*Paragraph 175*», vigent legalment fins a l'any 1994, que preveia penes de

⁶²² OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 6

⁶²³ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 339

⁶²⁴ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Alemania empuja. (Anéctodas de energía): II. Un discurso del trono*», *La Cataluña*, Any I, núm. 11 (14/12/1907), pàg. 7

presó per la realització d'actes homosexuals. Durant els següents dos anys, es van celebrar judicis amb acusacions creuades que no només afectaren a Harden, el Príncep d'Eulenburg i al general von Moltke, sinó també d'altres destacats personalitats del Segon Reich com el Canceller Bernhard von Bülow.⁶²⁵

En un article titulat «*Alemania. Kuno von Moltke versus Max Harden*», publicat a la revista *La Cataluña*, el dia 18 de gener de l'any 1908, Vidal i Guardiola es va fer ressò d'un dels judicis que es van fer contra Max Harden per haver atacat l'honor del General Kuno von Moltke. En aquest escrit, Vidal i Guardiola considerava que el Cas Harden-Eulenberg no podia ser una excusa per atacar l'exèrcit alemany per part de la premsa estrangera però tampoc es podia criticar l'acció periodística de Harden:

*«A la verdad no había para tanto. ¿Que en el ejército alemán se habían cometido excesos homosexuales? Desgraciadamente esto es vicio endémico en casi todos los ejércitos y marinas. No busquen los que aborrecen –sin conocerlo- el militarismo alemán nuevos argumentos para justificar su odio; pero no vengan tampoco los puristas con la pretensión de que Harden es un vulgar y rastrero explotador del chantaje. Y no pida sobre todo nadie al cronista una opinión, porque no la tiene, porque después de haber vivido el bullir de la opinión durante los mismos, no pude tenerla.»*⁶²⁶

Però l'economista català també criticà alguns aspectes morals del comportament social alemany. En un article titulat «*Alemania. ¿Französisch oder Englisch*», publicat a la revista *La Cataluña* el dia 11 de gener de l'any 1908, Vidal Guardiola considerava que els alemanys eren tossuts i que això podia tenir conseqüències en tots els aspectes socials i culturals:

*«No puede concebirse algo más inaguantable que un alemán que se mete algo en la cabeza. Para conseguir su fin, para realizar su ideal, molestará y atropellará todo el mundo.»*⁶²⁷

També Eugeni d'Ors fou crític amb el comportament social dels alemanys. Durant les dues vegades que va viatjar al *Kaiserreich*, Ors sempre adoptà una visió noucentista de

⁶²⁵ ROGGE, Helmuth; «*Harden, Maximilian*»; GRAF ZU STOLBERG-WERNIGERODE, Otto; GLAUBRECHT, Martin; HENTIG; Hans Wolfram von; KÖRNER, Hans; OTTO, Mechtild; RIECKENBERG, Hans Jüngen; RONGE, Grete; «*Nueve Deutsche Biographie 7*»; Duncker & Humbolt; Berlin; 1966; pàg. 647-651

⁶²⁶ VIDAL GUARDIOLA, Miquel ;«*Alemania. Kuno von Moltke versus Max Harder*», *La Cataluña*, Any II, núm. 16 (18/1/1908), pàg. 39

⁶²⁷ VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. ¿Französisch oder Englisch*», *La Cataluña*, Any II, núm. 15 (11/1/1908), pàg. 25-24

la realitat social dels alemanys. Això significava contraposar la filosofia civilitzadora del món clàssic mediterrani amb el que considerava «la barbàrie germànica».⁶²⁸

Durant el seu viatge pel Congrés Internacional de Filosofia de Heidelberg, el setembre de l'any 1908, Ors escrigué sobre el comportament social que hi havia a la ciutat universitària. Ors va fer una petita descripció de la ciutat, amb el castell, el riu Neckar, el centre històric, etc. Tot i que el filòsof noucentista admirava el món universitari local i el seu món social al voltant de les cerveseries locals, considerava que els habitants de Heidelberg eren molt immadurs. Ors va fer una curta definició sobre la ciutat universitària:

*«Tu ets com jo tenia quinze anys.»*⁶²⁹

Ors creia que els habitants de Heidelberg eren «innocents», «erudits» i «pedants» i que no volien madurar com a societat. Cal recordar que el filòsof noucentista creia que l'estadi de maduració social era abandonar el romanticisme nòrdic i adoptar la racionalitat llatina i mediterrània.⁶³⁰

Un dels pensionats que més reflexionà sobre el comportament social del Segon Reich Alemany fou Manuel de Montoliu. El filòleg tarragoní dedicà forces escrits en comparar les actituds culturals dels alemanys amb les dels catalans o directament amb els pobles llatins. En un article titulat «*Coses d'Alemanya*», publicat a *El Poble Català* el dia 21 de febrer de l'any 1909, Montoliu comparava el caràcter dels alemanys, que el considerava massa autoritari i intransigent, amb el dels catalans, que el considerava massa anàrquic. El filòleg tarragoní creia que la única manera perquè els catalans progressessin com a civilització era adoptant la part autoritària dels germànics:

«Si en aquesta justa ponderació que hi ha de haver en tota societat civilisada entre la autoritat del superior y l'obediència de l'inferior, el poble alemany peca per excès de la primera, crec que en el nostre peca per defecte, per un gran defecte la segona. La rebelió es en nosaltres no solament una constant y característica de l'individu, sinó, podriem dir, també una espiritual instrucció social que impedeix assentar sobre bases fermes y estables l'obra de la nova civilisació. El nostre problema català es abans de tot y sobretot un problema moral, un problema d'educació. El dia que fundem una <<Nova Educació>> y l'apliquem a les noves generacions, aquell dia tindrem clarament disenyat davant dels ulls a punt d'esser incorporat en la realitat, el plà complet y perfecte de la nostra definitiva organització nacional, en totes les seves esferes materials i espirituals. Y mai se sent més l'essència moral d'aquest poble tant diferent com l'alemany, els defectes del qual són precisament les virtuts que'ns

⁶²⁸ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 35

⁶²⁹ Ídem; pàg. 34-35

⁶³⁰ Ídem; pàg. 34

*manquen a nosaltres. Aprenuem, doncs, de aquest excessiu autoritarisme que domina en aquest poble, y que'l seu excès vingui a suplir el nostre defecte.»*⁶³¹

Com molts intel·lectuals catalans de l'època, Montoliu es veié influenciat pel Noucentisme, per tant, sempre intentà remarcar el caràcter civilitzador de les cultures del Mar Mediterrani, ja que eren hereves directes de la Grècia i Roma antigues.⁶³² En un article titulat «*Coses d'Alemanya. <<Soc català!>>*», publicat a *El Poble Català* el dia 25 de novembre de l'any 1909, Montoliu considerava que els alemanys eren uns incivilitzats amb un bon sistema polític, mentre que els catalans tenien un sistema polític que no feia justícia al seu caràcter civilitzat:

*«Y així com m'atreveixo a afirmar que l'Individu català no té'l govern que es mereix, gosaré també declarar que, al contrari, l'Individu alemany té un govern que no's mereix. Qui sàpiga una mica l'història d'aquest país y conegui la seva vida social, té de reconèixer que tota la cultura, tota la civilització, tota l'administració social de que ara disfruta y de que tant s'enorgulleix, no ha sigut un fruit directe del poble, no ha sigut el coronament d'una evolució progressiva de la massa, sinó que ha sigut efecte de una imposició, d'una imposició tirànica y tot, d'unes aristocracies ilustrades y superiors, que han fet seguir, ab mà de ferro, a les multituds pels camins del progrés y de la civilització. Aquesta contradicció entre lo que realment y de per sí <<es>> l'Individu alemany y lo que'l <<fan esser>>, per la forsa incontrastable de la llei, se sent vivament a cada pas, un cop s'està familiarisat ab la vida d'aquesta societat. Encara, si visqués avui, repetiria Goethe que al fons de cada alemany hi ha l'antic teutó y barbre; un semiselvatge, no per esperit indòmit y rebel (això queda reservat als nostres venerables aborígens), sinó per un esperit cec y esclau de disciplina, per un esperit servil d'obediència y de mansuetut davant del temut capdill, que [...] es Guillem II. El poble alemany, ab tot el seu esplendor de civilització, no es més que un gran Remat disciplinat.»*⁶³³

Bona part dels escrits publicats pel filòleg tarragoní dedicats a l'Imperi Alemany foren una crítica constant a les actituds socials dels habitants del *Kaiserreich*. Una de les coses que més li cridaren l'atenció a Manuel de Montoliu fou el sentiment comunitari de la societat alemanya. Fins i tot creia que aquest sentiment col·lectiu dels habitants de l'Imperi Alemany era més una jerarquia social pròpia dels règims feudals que no pas una comunitat de ciutadans d'un estat modern. Així ho expressà en un article titulat «*Coses d'Alemanya. L'Alemanya negra*», publicat a *El Poble Català* el dia 19 d'abril de l'any 1910:

⁶³¹ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1102 (21/02/1909), pàg. 1

⁶³² FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009; pàg. 113

⁶³³ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. <<Soc català!>>*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1730 (25/11/1909), pàg. 1

«Aquest poble alemany ha entrat en el socialisme sense passar pels <<drets de l'home>>, y aquí està'l seu mal y en això consisteix la seva miseria. Malgrat la seva il·lustració, no té l'educació moral suficienta pera capir la dignitat de l'home. Ha passat d'esser un remat d'esclaus a esser un remat de socialistes; però li falta'l nirvi de l'individualitat y encara es el concepte de multitut, de remat, lo que constitueix la seva forsa. Ara obeeixen com un sol home als capítostos del partit, com els avantpassats llurs obeïen al senyor feudal; y mal que'ls ideals d'aquest partit siguin els més dignes y elevats no s'ha desvetllat encara l'Home en llur interior y en aparenta la forsa llur no es lo que aparenta en l'exterior. El foc de la Revolució no l'ha batejat encara an aquest poble alemany adorador d'un Lluís XIV, rediviu.»⁶³⁴

Montoliu creia que era l'organització col·lectiva dels habitants del Segon Reich el que havia provocat l'augment del prestigi internacional del món intel·lectual alemany. Així ho va expressar en un article titulat «Coses d'Alemanya. Gloses a la Primavera», publicat a *El Poble Català* el dia 24 d'abril de l'any 1910:

«A Alemanya no es sols la vida industrial la que està basada en aquest senzill principi de l'«Aprofitarho tot», sinó també y en gran escala la vida intel·lectual en tots els ordres. Tots els cervells dels súbdits alemanys els posa a contribució aquesta formidable organització intel·lectual d'aquest país. No hi ha cervell per pobre que sigui que no pugui contribuir segons el grau de ses forces a l'obra comú.»⁶³⁵

Mesos més tard, quan Eugeni d'Ors viatjà a Munic entre el juliol i el novembre de 1910, continuà mantenint la teoria que la societat del Segon Reich era completament immadura, fet que es veié reflectida en una glosa titulada «Notes de Societat», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 24 d'octubre de l'any 1910, especialment el nord del *Kaiserreich* protestant, representat pel Regne de Prússia:

«L'alemany contemporani –el prussià en especial... té sovint la psicologia de l'adolescent. Curiosos homes, els de l'alta burgesia germànica! Als quaranta anys són encara en la <<edad del pavo>>. [...]No hi ha snob tan snob al món com l'snob berlinès.»⁶³⁶

Nou dies abans, es publicà el dia 15 d'octubre de l'any 1910 a *La Veu de Catalunya* una glosa d'Ors, titulada «Contribució a l'estudi de la civilitat alemanya», en la qual el filòsof noucentista descrivia una escena anecdòtica vista a Munic que demostrava la immaduresa social dels alemanys:

⁶³⁴ MONTOLIU, Manuel de; «Coses d'Alemanya. L'Alemanya negra», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1873 (19/04/1910), pàg. 1

⁶³⁵ MONTOLIU, Manuel de; «Coses d'Alemanya. Gloses a la Primavera», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1881 (24/04/1910), pàg. 1

⁶³⁶ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 326-327

«Avui, per primera vegada a la meua vida, he vist a una ciutat aquest espectacle: un grup, d'una trentena de persones, homes i dones, rient sorollosament d'aquesta cosa tràgica que és un cavall qui cau.»⁶³⁷

Però al mateix temps, Ors es sorprenia de la capacitat disciplinària dels alemanys. Una de les frases més repetides en els escrits de «Xènius» durant la seva estada a la capital bavaresa és «Alemanya és Tècnica»⁶³⁸. En una glosa titulada «La joguina mecànica» publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 1 d'agost de l'any 1910⁶³⁹, poc després d'arribar a Munic, el filòsof noucentista descrigué un grup de treballadors del carrer, i com el capatàs, amb una sola paraula feia que tots els treballadors deixessin de treballar de cop i mengessin tots botifarra. Ors creia que la feina i el moment de menjar produïen una «regularitat perfecta, simètrica, matemàticament»⁶⁴⁰. Pel filòsof noucentista, el funcionament mecànic d'aquests treballadors era la representació⁶⁴¹ d'una Alemanya Guillermina caracteritzada per la disciplina, l'ordre i l'esperit de subordinació.⁶⁴² Aquesta reflexió sobre la disciplina social de l'Imperi Alemany es veu reflectida en un glosa titulada «Més notes de Societat», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 26 d'octubre de l'any 1910, el qual Ors creia que la disciplina alemanya era una manera de corregir el «no civilitzat» dels habitants del *Kaiserreich*:

«Una mica endins de l'ànima germànica. –L'explicació de moltes aparents contradiccions, que desorienten al primerenc en la psicologia d'aquest poble, és la següent: l'alemany ha aconseguit fer una separació [...] entre l'«individu home» i l'«home ciutadà»... Per a què l'individu sia lo més independent possible, lo més lliure de traba i coerció, el ciutadà se sotmet ab una passivitat quasi completa. Quasi no hi ha veritable oposició política: tothom, ben mirat, és governamental; però una noia de disset primaveres diu un matí descaradament a la seva mare: --«Mare, he pres un xicot» i afegeix: «I ens volem casar» o, al contrari: «I no ens volem

⁶³⁷ Ídem; pàg. 328-329

⁶³⁸ HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 36

⁶³⁹ ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 226

⁶⁴⁰ HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 36

⁶⁴¹ El tema de la disciplina jeràrquica dels habitants de l'Imperi Alemany es convertí en un dels tòpics més comuns per descriure l'Imperi Alemany. A Europa, aquesta caricatura vingué sobretot per part de la República Francesa, la qual, propagandísticament deia que la disciplina social dels alemanys era la falta de representació de llibertats que hi havia en els territoris sota el domini del Govern Imperial. [HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 36]

⁶⁴² HINA, Horst; ««*Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!*»» *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 36

casar>>... Regna la disciplina. Però gairebé no existeix la Moda... Un soldat sembla una joguina automàtica; mes deixa l'uniforme i ja el teniu abillat, sense por al ridícul, sense tenir compte de ningú, d'una manera tan personal i extravaganta, que ratlla en follia... Aixís, una de les primers impressions que vaig escriure al trobar-me a Alemanya, fou: <<Els alemanys són molt més formals que seriosos.>>

Entre nosaltres, la posició corrent és inversa. L'home ciutadà, tant vol ésser independent, que es torna un revoltat i perd àdhuc tot caràcter de ciutadania. En canvi, l'home individual mai gosa ésser ell mateix. –Som al país dels qui, a la plaça pública se mostren anticlericals i antireligiosos, però que en sa vida privada se casen per l'Iglésia, bategen sos fills, etc. –Això no és sempre hipocresia, com tampoc és sempre hipocresia el cas contrari de l'alemany. Se tracta d'un desdoblament. Resta compatible ab la sinceritat, ab <<certa>> sinceritat. Pot ésser sincer l'espanyol anàrquic per fora, i sumís per dintre; com pot ésser sincer l'alemany sumís en lo exterior, anàrquic interiorment.»⁶⁴³

Per Ors, els alemanys eren uns bàrbars que necessitaven una gran jerarquia social perquè, a diferència dels països mediterranis, els habitants del *Kaiserreich* encara no s'havien acostumat a viure en civilització. Aquesta opinió del filòsof noucentista es veu reflectida en una glosa titulada «Resum», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 23 de novembre de l'any 1910:

«L'Alemanya és encara, fonamentalment, una terra bàrbara. La civilitat és allí cosa recenta i superficial. Forta, això sí. Forta per l'educació, per la disciplina, pel militarisme vigorós, per la burocràcia senzilla i robusta, per la política d'autoritat. Essencialment anàrquic pel dins, l'alemany és, en canvi, en sa conducta exterior, el més dòcil ciutadà que Estat conegui. És que, pecisament, per a guardar intacta la llibertat interior, aquest home se somet en lo extern sense protesta. A canvi de sa independència d'individu, dóna tota ses submissions com a ciutadà [...].»⁶⁴⁴

Durant les seves estades a Heidelberg i a Munic, Ors també va descriure el comportament social de les dones alemanyes. L'element femení només aparegué a les cròniques de Heidelberg a partir de la descripció que va fer de les treballadores de les cerveseries:

«[A Heidelberg hi ha] les seves cerveseries ombrívols, servides per mosses blondes, altes, esculturals, pulquèrrimes i promptes al riure.»⁶⁴⁵

Quan Ors va estar becat a Munic per la Diputació de Barcelona, també dedicà algunes línies per descriure les treballadores de les cerveseries de la capital bavaresa. Però a

⁶⁴³ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 226

⁶⁴⁴ Ídem; pàg. 371

⁶⁴⁵ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 34

diferència de Heidelberg, mai les destacà per la seva bellesa. Un dels elements que més li cridaren l'atenció de les cerveseries de Munic és que es podia agafar el braç o la mà de les treballadores, així ho expressà en una glosa titulada «*Restaurant*», publicada el dia 4 d'agost de l'any 1910:

«[...] tanta minyona blanca, que us donarà llargament la mà, i prou, o bé el braç si ho estimeu més, el braç i prou.»⁶⁴⁶

Una de les coses que més li criden l'atenció al filòsof noucentista és l'emancipació laboral d'algunes dones alemanyes. Durant la seva visita a la *Frauenklinik* de Munic l'agost de l'any 1910, Ors es fixà amb una dona⁶⁴⁷, que l'anomenà «*petita estudianta jueva vestida de blanc*»⁶⁴⁸, la qual realitzà en la dissecció del cadàver d'una criatura menor d'un any. El filòsof noucentista recollí l'opinió d'aquesta dona, la qual deia que era socialista i opinava que totes les persones havien de ser iguals en el món laboral. Ors considerava que l'emancipació professional de les dones anava lligat amb el sexual, i que això era perillós i inacceptable. El filòsof noucentista atacava durament a la «*petita estudianta jueva*» dient que hi havia dos tipus de dones: «*la de les que tenen fills, i la de que n'obren cadàvers al laboratori*».⁶⁴⁹

Els articles escrits des de l'Imperi Alemany per part d'Eugeni d'Ors i Manuel de Montoliu foren durament criticats en un article titulat «*La moralitat alemanya*», publicat a *El Poble Català* el dia 30 d'agost de l'any 1910, escrit per Amadeu Maurel i Miró, un estudiant que al maig de l'any 1910 l'Ajuntament de Barcelona li va concedir una beca per anar estudiar Organització de les Escoles de Comerç a l'Imperi Alemany.⁶⁵⁰ Maurel començà l'escrit lloant la forma d'escriptura dels dos becats però era molt crític amb Eugeni d'Ors perquè considerava s'equivocava de manera greu:

«*Tots dos escriuen ab una elegancia d'estil y casabcitat de llenguatge que'ls hi envejo. Però l'un s'equivoca llastimosament y l'altre ha fet feina incompleta [...]*»⁶⁵¹

L'autor de l'article considerava al filòsof noucentista com un gran desconexedor de la realitat social del Segon Reich. Especialment fou crític pel que fa al tema de les treballadores de les cerveseries, ja que afirmava que l'assetjament sexual a l'Imperi

⁶⁴⁶D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 231

⁶⁴⁷ Fins el 1908, les dones no podien matricular-se regularment a les universitats del Reich [SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019; pàg. 178]

⁶⁴⁸ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 29

⁶⁴⁹ Ídem; pàg. 29-30

⁶⁵⁰ Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona. Experient: D-980; A183 Comissió de Governació

⁶⁵¹ MAUREL, Amadeu; «*La moralitat alemanya*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2005 (30/8/1910), pàg. 2

Alemanya estava prohibit, a més a més, insistia que les lleis en el Segon Reich es feien respectar:

«En <<Xènius>> a la <<Veu>> ens conta una pila de coses boniques de Baviera, totes filles d'observacions a flor de pell y sense preparació experimental. Estic segur que en <<Xènius>> o no hi ha viscut mai en aquestes terres o s'hi ha estat poc temps. Parlant de les cerveseries diu que les dònes que us serveixen són amables y que fàcilment podreu agafarles la mà y potser fins el bras y tot; però més, no. Quina ingenuïtat! Això me recorda lo que escrigué el sabi mossén Alcover a propòsit de la moral alemanya, dient que allí les noies viatgen soles, però ¡ai! Del que se atreveixi a miràrseles de certa manera![...] es senzillament perquè la llei ho té prohibit, y an aquí la llei s'aplica sempre, o quasi en tota la seva rigurositat. Y sort ne té la suposada moralitat alemanya.»⁶⁵²

Un cop tornat a Catalunya el març de l'any 1911, Manuel de Montoliu va matissar el seu discurs contra el comportament social dels habitants del *Kaiserreich*. En un article titulat *«Impressions d'arribada»*, publicat a *El Poble Català*, el dia 15 de març de l'any 1911, es lamentava del caos i la falta de disciplina social i cultural que hi havia a Barcelona en comparació a l'organització col·lectiva que havia a les ciutats de l'Imperi Alemany:

«Munich, Dresden Leipzig, que sou al costat de la meva Barcelona en aquest aspecte del luxe emení? Luxe... luxe desenfrenat... símptoma, un dels símptomes més eloqüents d'una societat decadent... Serà veritat? Els passeigs de Barcelona convertits en un saló, els tramvies transformats en rengleres de butaques d'un teatre en dus de funció de gala... Una festa continua, mai interrompuda per carrers y plasses. Oh, dones prussianes, vosaltres que correu a grans gambades, vosaltres que troteu pels carrers desbocades, cada una a la seva feina, senyores riques que aneu a plassa cada matí, estudiantes que aneu adalerades a la universitat el gran paquet de llibres sota el bras, veniu a la meva ciutat a presenciar el contrast, a veure aquests aixams perfumats de dones passejadores ostentant brillants en les arracades pera anar a fer compres, veniu y dieume quina impressió si aneu a dir quina impressió us fa l'espectacle. [...] Oh, no busqueu, no busqueu a les vores d'aquests passeigs y avingudes ont s'arrosega aquesta onada d'esplèndides plomes y velluts, sumptuoses biblioteques, grandioses Universitats, intitucions de cultura, magnífiques Escoles públiques. No, no les busqueu, que no les trobareu. Aquests magnífics edificis són temples, temples on les estatués venerandes com parteixen el luxe desenfrenat de robes y joies de les nostres dames, colegis on s'educa a la joventut amb normes del sigle XVI, palaus que no tenen altra significació que la vanitat sense fré dels nostres adinerats. Res més, res més! Però no'ns acuseu,

⁶⁵² Ídem; pàg. 2

*no; espereu encara; som una minoria concient d'aquesta vergonyosa contradicció, y no pararem fins a transformar aquest luxe en obra social.»*⁶⁵³

Mesos més tard, el filòleg tarragoní escrigué un article titulat «*El problema de l'Educació. L'art de ser agradable*», publicat a *El Poble Català* el dia 23 de setembre de l'any 1911. A partir d'una anècdota que li havia passat durant la seva estada a Halle, Montoliu comparà les actituds i les fisonomies entre els alemanys i els catalans:

*«Quan me trovaba en terres d'Alemanya me va sorprendre un dia el judici d'un turista alemany, que en l'obra en que descrivia els seus viatges, contant l'impressió que li havia fet Barcelona, feia ressaltar la especialment desagradable que li havien produït els rostos foscos (finester) de la gent que tranzitava per les rambles. El cronista la va creure una pura ximpleria la observació del turista alemany y's va contentar amb somriure despectivament. Però quan va tornar a Barcelona, no fou petita la seva sorpresa quan la sensació consignada del turista alemany la va experimentar ell mateix amb una intensitat que mai haguera pogut sospitar. El contrast entre aquelles cares del nord, afables y plàcides, y les de la nostra gent, sorrudes y adustes, me va sobtar.»*⁶⁵⁴

Quan l'any 1912 Montoliu començà a treballar pel diari republicà *El Diluvio*, tornà a fer articles crítics del comportament social dels habitants del Segon Reich Alemany. Un exemple d'aquest atac al model social alemany el trobaríem en un article titulat «*Desde Alemania. Lúgubres cifras*», publicat el dia 15 de juliol de l'any 1912. El filòleg tarragoní considerava que tot i els avenços tecnològics, la societat de l'Imperi Alemany era essencialment jeràrquica i feudal:

«Uno de los emporios de la civilización moderna es esta de Alemania, país que se comparar a una soberbia locomotora de acero bruñido, en que todas las piezas son nuevas y flameantes y de un funcionamiento impecable. Por dentro de su complicado e ingenioso mecanismo social y político, en que todos los émbolos y rodajes se mueven con riguroso y precisión impecable, algo hay falso y baladí que impide la marcha regular en toda la máquina oponiéndose a que vaya con la velocidad que fuera de esperar por las vías del progreso, por las que con tanto brío se ha encarrilado hace ya más de un siglo. Alemania para decirlo de una vez, es un pueblo pobre, un país donde la vida es disfrutada por los hombres en la más horrible e implacable lucha que se pueda imaginar, una tierra pletórica de hombres que se arrebatan mutuamente la escasez de pan que, a pesar de las leyes sociales del Imperio, toca a cada individuo, donde la vida del trabajador es más dura y arrastrada; un pueblo, en fin, que tiene

⁶⁵³ MONTOLIU, Manuel de; «*Impressions d'arribada*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2201 (15/3/1911), pàg. 1

⁶⁵⁴ MONTOLIU, Manuel de; «*El problema de l'Educació. L'art de ser agradable*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2388 (23/9/1911), pàg. 1

*gastos de gran señor con sus ejércitos y sus escuadras formidables, sin que por ahora tenga sus ingresos proporcionados.»*⁶⁵⁵

Durant el temps que publicà en *El Diluvio* no sempre fou crític amb el comportament social dels habitants de l'Imperi Alemany. En un article titulat «*IMPORTANTÍSSIMO. Desde Alemania. El sentimiento de ciudad*», publicat al dia 24 de maig de l'any 1912, el filòleg tarragoní observava l'harmonia de les ciutats alemanyes, posant el seu focus en els seus parcs i jardins, i ho contraposava amb el descontrol urbà que hi havia a Barcelona. Montoliu opinava que aquesta diferència es donava perquè els germànics tenien un sentiment de col·lectivitat i del bé comú, mentre que els mediterranis eren molt més individualistes:

*«¿Cuál es la razón secreta de tan enorme diferencia? Sencillamente, en que entre nosotros no existe sentido colectivo de ninguna especie y, por tanto, no existe tampoco el sentimiento de ciudad. Entre nosotros todo lo que se halla fuera del dominio de propiedad privada nos importa un comino. ¿Qué extraño, pues, que nuestros ciudadanos dejen con su pasividad cometer á nuestros Municipios las barrabasadas más atentatorias contra la belleza, la higiene y la limpieza de la ciudad? Yo no me puedo imaginar, por ejemplo, que los ciudadanos de cualquier ciudad de Alemania dejasen de protestar ruidosamente y prácticamente el día que al salir de sus casas fuesen sorprendidos por el desagradable espectáculo de una manos armadas de hachas abatiendo sin piedad las frondosas copas de los castaños ó los tilos seculares que son el orgullo de sus paseos y el encanto de sus ríos. No, no se concibe tal espectáculo entre gentes á la que ya en los bancos de la escuela les ha inculcado como uno de los principios de su sentido religioso amor á la Naturaleza. No se concibe tampoco entre estas gentes esta indiferencia, esta insensibilidad de brutos al ver destruir lo que es la alegría de todos y de todos los corazones.»*⁶⁵⁶

Educació

Els ràpids canvis polítics, culturals i socials que es donaren entre els anys 1890 fins el 1914 provocaren la necessitat de reflexionar sobre els models educatius que hi havia a Catalunya. L'any 1887, dues tercers parts de la població catalana era analfabeta. Les diferents administracions catalanes van fer tot el possible per erradicar el percentatge de població il·letrada. L'any 1900 la població analfabeta s'havia reduït al 39 per cent i fins a l'any 1930 no s'arribà al 34 per cent.⁶⁵⁷ Per erradicar l'analfabetisme, es buscà altres

⁶⁵⁵ M.; «*Desde Alemania. Lúgubres cifras*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 197 (15/7/1912), pàg. 26-27

⁶⁵⁶ M.; «*IMPORTANTÍSSIMO. Desde Alemania. El sentimiento de ciudad*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 145 (24/5/1912), pàg. 20-21

⁶⁵⁷ GARRABOU, Ramon (coord.); «*Història agrària dels Països Catalans. Volum IV: Segles XIX-XX*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2006; pàg. 491-492

models educatius fora del Regne d'Espanya que haguessin tingut bons resultats generals. L'Imperi Alemany fou un d'ells.

El sistema educatiu del Segon Reich Alemany era un dels més avançats del món. L'escola elemental era obligatòria dels sis als catorze anys. L'any 1906, l'Imperi Alemany tenia 59.348 escoles elementals on assistien oficialment 8.924.779 alumnes, on hi treballaven 124.027 professors. Per aquell mateix any, el Segon Reich Alemany havia reduït el percentatge d'il·letrats juvenils a un 4 per cent.⁶⁵⁸

Quan s'acabava l'escola elemental primària, els estudiants podien escollir quatre camins diferents: la primera opció era anar durant nou anys al *Gymnasium*, on els estudiants adquirien coneixements del Llatí, el Grec Clàssic i una llengua moderna per després poder anar a la Universitat; la segona opció era anar durant nou anys al *Realgymnasium*, on es focalitzava en el coneixement del Llatí, de llengües modernes, ciències i matemàtiques per poder anar posteriorment a la Universitat; la tercera opció era anar durant nou anys al *Oberrealschule*, on es focalitzava en llengües modernes, ciències i matemàtiques per poder anar posteriorment a la Universitat; la quarta opció era anar durant sis anys a la *Realschule*, per aprendre algun ofici tècnic o industrial sense possibilitat d'entrar a la Universitat.⁶⁵⁹

L'organització del món educatiu alemany cridà l'atenció al món cultural català. En el seu llibre de ficció «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*» Alfred Opiisso intentà buscar l'explicació del perquè del bon funcionament del sistema educatiu germànic. En la secció dedicada a l'Imperi Alemany, un dels personatges ficticis ironitza sobre el clima del *Kaiserreich*, ja que aquest provoca que la gent es quedi a casa i faci activitats interiors, com seria el cas d'estudiar:

«*Comprendo perfectamente que se diga, [...] que el clima favorece mucho la ilustración de un país, y que el frío y la lluvia, con obligar á los alemanes á quedarse en casa, les inducen á estudiar. En cambio en España, con nuestro templado clima ¿cómo no echarnos á la calle y salir á paseo?*»⁶⁶⁰

Poc després es fa una anàlisi més seriosa sobre el model educatiu de l'Imperi Alemany. Es remarca el caràcter obligatori de l'educació elemental i la seva eficàcia en comparació al Regne d'Espanya. A més a més, es reflexiona sobre el fet que l'èxit de la creació de l'Imperi Alemany la dècada de 1870 era degut a la formació educativa dels futurs habitants del Segon Reich:

«*Tenemos en Alemania la instrucción primaria obligatoria, bajo pena de multa y aun de prisión. Por supuesto que no se les hace pagar la multa ó se mete en la cárcel á los*

⁶⁵⁸ OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906; pàg. 69

⁶⁵⁹ Ídem; pàg. 70

⁶⁶⁰ Ídem; pàg. 61

niños que no van á la escuela, sinó á sus padres. Así se da el caso de que al llegar la época de las quintas sólo haya un 4 por 100 de jóvenes que no saben leer. El hecho sorprendió tanto á los franceses, después de las derrotas del año 70 y 71 que algunos políticos, si bien infundadamente, dijeron que no había alcanzado la victoria el fusil de aguja, sino el maestro de escuela, y á buen seguro que esto fue una de los principales motivos que determinó á los franceses á desarrollar con tanta prisa la instrucción primaria.»⁶⁶¹

Però Opisso creia que l'objectiu final del model educatiu del Segon Reich Alemany era promoure un sentiment patriòtic extrem en els seus habitants. En el començament del relat, el personatge de Don Cándido Salamanca li comenta a un dels seus guies a Hamburg que està meravellat pel sentit pragmàtic del sistema educatiu germànic, però l'alemany li contesta que el sistema serveix per educar els alumnes per ser fidels a la Nació Alemanya:

«- Crea V. que he quedado maravillado del sentido práctico en que están inspiradas esas escuelas, - decía D. Cándido, - y en cuanto á instrucción, creo que esos niños serán una enciclopedia...

-No, señor; se equivoca V., - respondió con vivacidad el alemán. – Ni aquí ni en toda la extensión del Imperio germánico, se aspira á que los chicos salgan hechos unos sabiondos. El primer deber y el primer cuidado del maestro [...] es infundir á sus discípulos el amor á la patria, presentando á Alemania como la primera en todo entre todas las naciones: Alemania es la nación más poderosa, más honrada, más virtuosa, más trabajadora, más adelantada, por lo cual le está reservada la conquista del mundo. La base de la enseñanza primaria está formada por la lectura, la escritura, la gramática y el cálculo, con algunas nociones de geografía y de historia [...].

Quiero decir que esa geografía y esa historia son, ante todo, patrióticas; tal vez no están acordes con la verdad, pero conviene infundir á los niños la idea de que todo lo bueno que hay en el mundo es alemán... ó debe serlo; que jamás hemos cometido ninguna mala acción ni atacado á nadie, sino que hemos sido provocados... y así de lo demás.»⁶⁶²

Qui va reflexionar més sobre el model educatiu alemany fou Manuel de Montoliu. Durant la seva estada a Halle, el filòleg tarragoní aprofundí sobre les característiques i les problemàtiques que suposava els mètodes educatius de l'Imperi Alemany. En un article titulat «Coses d'Alemanya», publicat a *El Poble Català* el dia 3 de febrer de l'any 1909, Montoliu considerava que l'educació dels habitants del *Kaiserreich* estava massa marcada pel militarisme prussià, en conseqüència, estava massa caracteritzat per la violència:

⁶⁶¹ Ídem; pàg. 15

⁶⁶² Ídem; pàg. 15

«Del militarisme alemany me n'havia format, abans de venir aquí, una idea equivocada o s'is vol inexacta o poc precisa. Un exèrcit formidable y disciplinat posat per un poble en el més alt graó de la gerarquia social, acaparador d'atàvics privilegis, idolatrat pel poble y cuidat com si fós una nina de llurs ulls pels més alts poders de l'Estat, imponent a tot el país una actitud altanera y agressiva enfront de tots els altres pobles y fent impossible l'efectivitat dels ideals pacifistes de la civilització moderna; tals eren les idees que tenia jo abans sobre un país militarista com la Prússia. Però en la realitat, no es això precisament, més ben dit, es això y molt més greu encara. El militarisme no viu reclòs als quartels, no es una modalitat simplement de la política d'aquest país; es també en ell una modalitat social, una educació nova que ha trascendit fora del seu lloc adequat y s'ha vessat y s'ha extès com una taca d'oli per tota la vida social, filtrantse fins a ses mateixes entranyes. Alemanya es un immens quartel y per tot transpua'l sabre y per tot se deixa sentir l'influència de l'autoritat indiscutible y de l'obediència cega, d'aquests dos elements que constitueixen els dos fonaments indispensables de la vida militar. Ni l'educació en les escoles ni la vida de família, ni la missió de la dona dintre de la llar se salven d'aquesta tremenda invasió del militarisme. El principi indiscutible d'una bona criansa dels infants es aquí el contingut en aquestes senzilles paraules: <<garrotada seca>>»⁶⁶³

Montoliu creia que les metodologies germàniques no eren aplicables a altres civilitzacions. En un article titulat «Coses d'Alemanya», publicat a *El Poble Català* el dia 21 de febrer de l'any 1909, Montoliu considerava que els pobles mediterranis no podien copiar el model educatiu de l'Alemanya Guillermina degut al caràcter anàrquic i poc propens a l'ordre dels llatins amb la disciplina autoritària del Segon Reich:

«Si en aquesta justa ponderació que hi ha de haver en tota societat civilitzada entre la autoritat del superior y l'obediència de l'inferior, el poble alemany peca per excés de la primera, crec que en el nostre peca per defecte, per un gran defecte de la segona. La rebelió es en nosaltres no solament una nota constant y característica de l'individu, sinó, podriem dir, també una espiritual instrucció social què impedeix assentar sobre bases fermes y estables l'obra de la nova civilització. El nostre problema català es abans de tot un problema moral, un problema d'educació. El dia que fundem una <<Nova Educació>> y l'apliquem a les noves generacions, aquell dia tindrem clarament dissenyat davant dels ulls y a puny d'esser incorporat en la realitat, el plà complet y perfecte de la nostra definitiva organització nacional, en totes les seves esferes materials y espirituals. Y mai se sent més l'essència moral d'aquest problema com quan es viu en un poble tant diferent del nostre com l'alemany, els defectes del qual són precisament les virtuts que'ns manquen a nosaltres. Aprenguem, doncs, de

⁶⁶³ MONTOLIU, Manuel de; «Coses d'Alemanya», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1084 (3/2/1909), pàg.

aquest excessiu autoritarisme que domina en aquest poble, y que'l seu excès vingui a suplir el nostre defecte.»⁶⁶⁴

El filòleg tarragoní no deixava d'admirar l'eficàcia del sistema educatiu alemany. És més, considerava que els països mediterranis tenien grans pretensions individuals però fracassaven en les col·lectives. Aquesta opinió de Montoliu es veu reflectida en un article titulat «*Coses d'Alemanya. Els dos pedantisme*», publicat a *El Poble Català* el dia 17 de juliol de l'any 1909:

«Aquí, a Alemanya, per cada aspirant a Poeta hi ha cent estudiants a Especialista. A casa nostra, al contrari; per cada estudiant a Especialista hi ha cent aspirants a Poeta. De això podem dir que es molt llatí, molt mediterrani: però desgraciadament no podem dir que sigui senyal de que un dels més essencials caràcters de la civilització moderna s'hagi encarnat ja definitivament en la nostra societat. Civilització no es sols entusiasme líric, intuïció ràpida, culte de la bellesa; es també y essencialment, concentració de l'intel·ligència, estudi perseverant y disciplina intel·lectual, culte de la veritat y domini de la natura per l'esperit de l'home.»⁶⁶⁵

Una de les coses que més sorprenia a Montoliu era la importància de la natura i les ciències que donaren els alemanys en l'educació dels seus ciutadans. En un article titulat «*Coses d'Alemanya. El culte de la natura*», publicat a *El Poble Català* el dia 10 de juliol de l'any 1909, el filòleg català contraposava el poc interès que tenien els països mediterranis amb l'educació sobre la natura amb la importància que li donava el sistema educatiu alemany. Fins i tot Montoliu creia que aquesta admiració que tenien per la natura era un dels puntals més destacats de l'Imperi Alemany:

«Ab tot y haverse desviat cap a una orientació exageradament cerebral, l'educació de la rassa alemanya té per fonament el culte més fervent de la natura, aquest culte que entre nosaltres està tant mancat de sacerdots y de fidels. L'amor de la natura no s'ha de traduir solament en arrossades y fontades; s'ha de traduir, si's vol que sigui quelcom més que un pur instint, en passió y en coneixensa, en poesia y en ciència. Aquests són els veritables altars d'aquest culte de la Natura [...] constitueix un tret característic de l'Alemanya d'avui.»⁶⁶⁶

Durant la seva estada a l'Imperi Alemany, el filòleg tarragoní intentà donar una explicació racional sobre quins eren els objectius de l'estricta educació germànica. En un article titulat «*L'organització de la vida intel·lectual II*», publicat a *El Poble Català*, el

⁶⁶⁴MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1102 (21/2/1909), pàg. 1

⁶⁶⁵MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Els dos pedantisme*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1697 (17/7/1909), pàg. 1

⁶⁶⁶MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El culte de la natura*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1690 (10/7/1909), pàg. 1

dia 13 de gener de l'any 1910, Manuel de Montoliu remuntava l'origen del sistema educatiu alemany en la mentalitat col·lectiva i jeràrquica dels pobles germànics:

«[A Alemanya] el sentit colectivista de la rassa ha concentrat tota sa energia educativa en l'Estat. Es l'Estat el que vessa a dojo l'or de les seves arques pera enrobustir y conservar aquesta potencia de vida intel·lectual que es la seva gloria més gran. Abans de la constitució de l'Imperi, les minories superiors del país ja havien educat la massa del poble; les iniciatives privades havien conseguit fer d'un poble tosc y apàtic un poble modern y il·lustrat; l'obre de l'Escola alemanya, implantant ja en la primera meitat del sigle XIX els nous mètodes de la pedagogia moderna, havia ja obrat el miracle de despertar el poble dormit a la plena claror de la vida moderna y de dotarlo de totes les armes espirituals pera conquerir el lloc envejable de civilització que avui ocupa. Però feta la Confederació dels Estats alemanys, s'imposà d'una manera decisiva el criteri estatista tan arrelat en aquest poble, y l'Estat recullí y aplegà en la seva mà tots els esforços y resultats obtinguts per l'iniciativa privada y s'erigí en suprem y únic tutor de tota cultura intel·lectual de la nació. No hem de repetir aquí, perquè es de sobres conegut, com l'ha exercida l'Estat alemany aquesta misió que s'ha imposat y quins esplèndits resultats ha donat y està donant la seva tutela sobra tota la vida cultural del país. Basti fer constar que avui totes les classes socials alemanyes, fins les més humils, podrien proporcionar minories prou il·lustrades pera pendre al seu càrreg desde l'altura del govern aquesta missió pedagògica, aquesta tutela intel·lectual. No es això un principi de la conversió total de a democràcia en aristocràcia, que es el somni de la civilització? Llàstima per altra banda que al costat d'aquesta esplèndida preparació intel·lectual, manqui encara al poble alemany, per defecte segurament de veritable y sòlida educació moral, el sentit polític indispensable en els temps moderns y ab el que podrien anorrear per sempe totes les funestes supervivències d'autocràticisme y de feudalisme que l'esclavisen encara!»⁶⁶⁷

La visió que tenia Montoliu del model educatiu alemany va ser durament criticat per Amadeu Maurel en el seu article «La moralitat alemanya», publicat a *El Poble Català* el dia 30 d'agost de l'any 1910. Maurel considerava que el filòleg tarragoní havia «fet feina incompleta»⁶⁶⁸ sobre el seu anàlisi del sistema escolar alemany. Per començar, Maurel diu que el sentiment jeràrquic i disciplinari dels habitants del Segon Reich no provenia del sistema educatiu sinó del temor social:

«[...] don Manuel de Montoliu ha dit que l'obediència en que aqueix país prové de l'educació. No hi ha el més petit dubte; però també prové de la por, ¿Y fòra aquesta obediència que an aquí s'observa per tot arreu, si les lleis no fossin de ferro, si la gent fos <<tolerat>> y sobre tot si aquesta's preocupés més de la raó que de la conveniència propia? Si aquesta obediència depengués solament de l'educació, podria

⁶⁶⁷ MONTOLIU, Manuel de; «L'organització de la vida intel·lectual II», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1778 (13/1/1910), pàg. 1

⁶⁶⁸ MAUREL, Amadeu; «La moralitat alemanya», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2005 (30/8/1910), pàg. 2

explicar-nos el per què d'aquell <<Verboten>> (prohibit), ab totes les seves variants de <<Polizeilich verboten>>, etc., etc., que se troba per tot arreu?

Es la por, senyor Montoliu, lo que 'ls fa obeir ab molta frequencia. Els jovenets que van a l'Institut <<Gimnasium>> tenen prohibit fumar cigarrets fins que són de l'últim o penúltim curs. Deixen de fumar per això? Al carrer sí, perquè si els veu el mestre, saben que 'ls castigarà y que 'ls donarà un disgust els exàmens, per mor d'aquesta desobediencia ¿Què més? Si fins als urinadors públics hi ha un rètol que diu <<abans de sortir poseuvos la roba en ordre>>!»⁶⁶⁹

A més a més, Maurel criticava a Montoliu per tenir una visió esbiaixada de la realitat alemanya perquè només feia observacions des de la ciutat de Halle, mentre que oblidava altres grans ciutats de l'Imperi Alemany, les quals tenien realitats ben diferenciades:

«No us mireu l'Alemanya desde Halle solament; aneu a Berlín, a Hamburg, a Colonia, a qualsevol ciutat d'aquesta terra y veureu confirmat lo que a mi se m'ha dit en tota gran ciutat alemanya: al preguntar quina es, ont <<relativament>> hi regna major immoralitat, per tot arreu me han respost, en aquesta. Y un poble immoral, no pot esser obedient en aquest sentit amable que de les vostres ratlles se'n pot despendre. Si no's rebelen es pera evitar-se 'ls inconvenients subsegüents y perquè sols els oficials y els que han passat el batxillerat tenen dret (y obligació) a tenir una idea de l'honor. Com ells dien, <<Das hat Keinen Zweck>> (no en treuriem res). Tenen por, senyor de Montoliu; por y massa carn pera preocuparse de la raó de les coses. La conveniencia propia y... la conveniencia colectiva. Aquesta, perquè han assolit una educació que 'ls ha fet veure com la conveniencia colectiva es bona pera tots y cada hu.»⁶⁷⁰

Mesos després d'haver tornat a Catalunya, Montoliu escrigué un article titulat «Coses d'Alemanya. Familia y Escola», publicat a *El Poble Català* el dia 11 de juliol de l'any 1911, on comparava el sistema educatiu del Regne Unit amb el de l'Imperi Alemany. Montoliu creia que model educatiu del Segon Reich, a diferència del britànic, no donava importància al nucli familiar:

«L'individu alemany, en contraposició a l'anglès que tot ho espera de sí mateix, ho espera tot de l'Estat. El tipu d'una educació alemanya no existeix, així com existeix un tipu d'educació anglesa; y això es precisament perquè així com la gran font de l'educació anglesa es a Familia de la qual l'Escola es sols una continuació en el mateix sentit, en el poble alemany manca gaire bé totalment aquesta font y tot se concentra en l'acció de l'Escola; y ja se sap que aquesta acció se limita gaire bé tota a la formació del caràcter y de la voluntat es l'obra de la Familia. Un tipu d'educació no pot existir sense aquesta part moral de la formació de caràcter.»⁶⁷¹

⁶⁶⁹ Ídem; pàg. 2

⁶⁷⁰ Ídem; pàg. 2

⁶⁷¹ MONTOLIU, Manuel de; «Coses d'Alemanya. Familia y Escola», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2315 (11/7/1911), pàg. 1

Un any més tard, després del seu retorn a Catalunya, Montoliu escrigué un article titulat «*Desde Alemania. Niños suicidas*», que es publicà al diari *El Diluvio* el dia 6 de juny de l'any 1912. En aquest article, el filòleg tarragoní es fixà en el gran percentatge de suïcidis infantils que hi havia al Segon Reich Alemany i considerà que la duresa del sistema educatiu era la principal causa. Montoliu considerà que tot i l'eficàcia del model educatiu germànic, la falta d'humanitat d'aquest no podia ser beneficiosa pels infants i només amb un amor cristià es podia millorar el benestar dels individus:

«Estos suicidios de escolares demuestran con la fuerza enorme de los hechos que no todo consiste en dar buenos asilos y buenas escuelas á los niños; que no todo consiste en llenarles la cabeza de una multitud de conocimientos sólidos; que no todo consiste, en una palabra, en formar cerebros. Lo que falta en la sociedad moderna es formar caracteres, llenar el corazón al mismo tiempo que llenar la cabeza. Y el corazón no se llena con libros. Se llena con la sabiduría que mana del sentido religioso universal de la Humanidad y que tendrá toda su eficacia el día que la moral no sea puramente cívica, como pretenden muchos utopistas modernos, ni sea puro monopolio de las religiones positivistas, que enturbian con su espíritu de secta y su fanático egoísmo las aguas cristalinas de esta eterna fuente de sabiduría oculta en el corazón del hombre. El día que haya apóstoles convencidos de este sentido religioso universal, que vengan á sustituir á los fariseos de las confesiones petrificadas del presente y á los materialistas que han anulado todo ideal altruista aquel día, aquel día empezará á llenarse de nuevo el vacío inmenso que hay en el corazón del hombre moderno y éste verá en la vida algo más que la lucha por el pan y por el poder, será superior á sus dolores y miserias y su creencia en la divinidad no se verá enturbiada por todas las impurezas del dogma y toda la inmoralidad del fanatismo religioso, que hoy apartan de la religión á un gran contingente de hombres inteligentes.»⁶⁷²

La influència nacional del Segon Reich Alemany

La Catalunya intel·lectual entre els anys 1890 i 1914 no fou indiferent a l'èxit del món germànic durant tot el segle XIX i principis del segle XX:

Políticament, el fet que Alemanya fos un territori dividit i conquerit durant les Guerres Revolucionàries i Imperials franceses i es convertís en la potència més poderosa de l'Europa Continental a les últimes dècades del segle XIX, fou vist des del Principat com un exemple de com fer renéixer una nació de les cendres. Sobre com es veu aquest fet a Catalunya hi ha dos punts destacats: la comparació entre l'estabilitat institucional del *Kaiserreich* i el desordre polític i social dels estats d'arrel llatina; i, des de la perspectiva més catalana, el fet que una identitat nacional prengui consciència pròpia i que amb poc temps es tradueixi en la creació d'un institucionalisme poderós i eficient.⁶⁷³ Tot i això,

⁶⁷² M.; «*Desde Alemania. Niños suicidas*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 161 (9/6/1912), pàg. 23-24

⁶⁷³ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un Estat Català*»; Editorial Base; Barcelona; 2007; pàg. 19-20

sobre l'origen de l'èxit nacional del Segon Reich hi hagué diversitat d'opinió: entre els que donaren el tret de sortida en la conscienciació de la derrota contra França Revolucionària i Imperial (ex. Prat de la Riba i Vidal Guardiola), els que consideraven que fou la tasca civilitzadora de l'ocupació de l'Imperi Napoleònic (ex. Eugeni d'Ors) i els que creien que la forta força de voluntat germànica els havia donat l'empenta per convertir-se en una potència de primer ordre (ex. Manuel de Montoliu).

Segon, culturalment, l'Imperi Alemany fou de manera unànime molt ben vist pel món intel·lectual català (amb algunes excepcions, com per exemple la política lingüística, que fou acusada per Montoliu i Ors de ser excessivament intransigent). Hi havia una opinió generalitzada que els artistes, intel·lectuals i acadèmics germànics havien contribuït a l'esplendor del Segon Reich. Però dintre del món cultural català hi havia divergències entre els que creien que s'havia d'imitar el model cultural alemany (ex. Folch i Torres) i els que creien que des de Catalunya s'havia de prendre un camí diferent degut a les grans diferències culturals entre llatins i germànics (ex. Montoliu).⁶⁷⁴

Tercer, les diferències culturals entre alemanys i mediterranis fou el fil conductor per explicar la moral dels ciutadans del Segon Reich. D'una banda, hi hagué autors que admiraven l'ordre i la disciplina social dels alemanys (ex. Opisso). N'hi hagueren però, sobretot els individus vinculats al noucentisme, que argumentaren que els germànics eren individualment éssers d'esperit rebel i bàrbar però que la consciència col·lectiva i el sistema institucional de l'Imperi Alemany els disciplinava i feia que la societat pogués continuar funcionant. A més a més, creien que els mediterranis eren individus més civilitzats però que socialment eren massa anàrquics i que els seus sistemes de govern eren massa poc eficients.

Quart, pel que fa a l'educació, hi havia una gran consciència sobre l'enorme efectivitat del sistema escolar de l'Imperi Alemany i com aquest havia contribuït en la conversió del Segon Reich en la potència més important del continent europeu. L'argument més utilitzat a principis del segle XX per argumentar sobre l'eficàcia de l'organització educativa del Segon Reich era la disciplina social del poble germànic, fet que, segons Manuel de Montoliu, era impossible d'aplicar en els països mediterranis. Però el sistema escolar de l'Imperi Alemany també rebé dures crítiques: hi hagueren els que argumentaren que l'objectiu del Segon Reich era crear un estat d'opinió favorable a l'expansionisme nacional d'Alemanya (ex. Opisso) i els que opinaren que el sistema educatiu de l'Imperi era massa estricte i brutal, el qual provocava la infelicitat dels seus ciutadans (ex. Amadeu Maurel).⁶⁷⁵

⁶⁷⁴ MONTOLIU, Manuel de; «*El nostre sentit pràctic*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2282 (8/6/1911), pàg. 1

⁶⁷⁵ MAUREL, Amadeu; «*La moralitat alemanya*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2005 (30/8/1910), pàg. 2

CAPÍTOL QUART

Model Cultural i Artístic: a la recerca de referents provinents de les «Deutsche Kultur und Kunst» per part del món intel·lectual català

El segle XIX alemany estigué influenciat pel Romanticisme. El Romanticisme és un corrent artístic, cultural i fins i tot filosòfic molt difícil d'explicar, degut, principalment, a les múltiples interpretacions que es produïren als diferents països i, en alguns casos, a la seva llarga influència (com el cas de la música que durà fins ben entrat el segle XX).⁶⁷⁶ El filòsof Rüdiger Safrinski, en el seu llibre «*Romantik. Eine deutsche Affäre*», traduït al castellà com «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*», va fer una definició sobre les contradiccions del moviment romàntic:

*«El espíritu romántico es multiforme, musical, rico en prospecciones y tentaciones, ama la lejanía del futuro y la del pasado, las sorpresas en lo cotidiano, los extremos, lo inconsciente, el sueño, la locura, los laberintos de la reflexión. El espíritu romántico no se mantiene idéntico; más bien, se transforma y es contradictorio, es añorante y cínico, alocado hasta lo incomprensible y popular, irónico, y exaltado, enamorado de sí mismo y sociable, al mismo tiempo consciente y disolvente de la forma.»*⁶⁷⁷

En terres germàniques el Romanticisme estigué estretament lligat al naixement d'Alemanya com a Estat Nació durant el segle XIX, tot i que els inicis del Romanticisme en terres germàniques es remunta a les darreres dècades del segle XVIII.⁶⁷⁸ Durant el període de les guerres revolucionaries franceses i l'ocupació napoleònica a Alemanya, el romanticisme germànic es definia per dues grans característiques: la creació d'un art basat en la necessitat de ser lliure, les passions i l'espontaneïtat, i la recuperació d'un sentiment alemany comú. Aquests primers anys del segle XIX hi hagué diferents autors que influenciaren internacionalment en camps tant diversos com la filosofia (ex. Johann Gottlieb Fichte), literatura (ex. Friedrich Schille), pintura (ex. Caspar David Friedrich) o la música (ex. Ludwig van Beethoven).⁶⁷⁹

Les idees del primer romanticisme van influenciar de ple durant les vuit dècades següents del segle XIX. A més a més, el conflictiu període des de la derrota napoleònica

⁶⁷⁶ CAZURRA, Anna; «*Introducció a la Música: de l'antiguitat als nostres dies*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2001; pàg. 256

⁶⁷⁷ SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 15

⁶⁷⁸L'any 1769 es considerat l'any que començà el Romanticisme alemany, quan el filòsof Johann Gottfried Herder va crear el terme *Sturm un Drang* (tempesta i ímpetu) com una manera de parlar dels pensaments foscos i individuals (recordem que el segle XVIII és el període que es desenvolupen les idees sobre «l'individu» que seran la base ideològica de l'Època contemporània). [SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 13].

⁶⁷⁹ CAZURRA, Anna; «*Introducció a la Música: de l'antiguitat als nostres dies*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2001; pàg. 209

l'any 1815 fins a la creació de l'Imperi Alemany l'any 1871 contribuï a la continuïtat del romanticisme en la cultura alemanya. Aquesta perspectiva romàntica innovà en camps tant diversos com la filosofia (ex. Friedrich Nietzsche) o el teatre musical (ex. Richard Wagner). Fins i tot, ja entrat en el segle XX, hi hagué autors que, tot i no ser romàntics, es veieren influenciats per aquest, com seria el cas de l'escriptor Thomas Mann (1875-1955).⁶⁸⁰

La Catalunya del segle XIX es veié influenciada pel Romanticisme amb un moviment cultural que seria conegut com la Renaixença. La Renaixença reivindicava la història, la llengua i el catolicisme catalans com a eixos vertebradors de la cultura del Principat.⁶⁸¹ A partir de la dècada de 1880, la Catalunya de la Restauració Borbònica va patir enormes canvis polítics, socials i també culturals. Les idees de la Renaixença continuaren sota noves figures literàries i intel·lectuals com serien Jacint Verdaguer i Santaló o Àngel Guimerà i Jorge (1845-1924). A més a més sorgiren altres moviments culturals i artístics preocupats per les problemàtiques polítics, socials o econòmiques, a partir d'autors com Santiago Rusiñol i Prats (1861-1931) o Narcís Oller i Moragas (1846-1930).⁶⁸²

Fou en aquest context de dinamisme cultural dels anys de la Restauració Borbònica que sorgí la necessitat intel·lectual de buscar referents a nivell europeu. Fou llavors quan el Romanticisme alemany entrà de ple en el món cultural i intel·lectual català. Durant el segle XIX, s'havien traduït al castellà diversos autors romàntics alemany, com fou el cas de les transcripcions fetes pel poeta valencià Teodor Llorente Olivares (1836-1911). Però entre les dècades de 1890 i 1910 es començaren a traduir els autors romàntics alemanys al català. L'escriptor modernista Joan Maragall i Gorina hi jugà un paper clau en aquest període.

Maragall és una figura imprescindible per entendre la visió que es tenia de la cultura alemanya a la Catalunya de la *Belle Époque*. El poeta modernista creia fermament que la traducció era una eina per modernitzar una llengua, en aquest cas, el català. Durant la seva joventut, Maragall havia entrat en contacte amb la cultura germànica a partir de la traducció al castellà d'obres Schiller, Heine i Goethe fetes per Teodor Llorente.⁶⁸³ Per comprendre i analitzar millor les obres dels autors germànics, el poeta modernista va aprendre alemany de manera autodidacta, tenint de referència un manual en francès titulat «*Premières leçons d'allemand ou grammaire élémentaire et pratique de la langue*

⁶⁸⁰ SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 14

⁶⁸¹ HINA, Horst; «*Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*»; Península; Barcelona; 1986; pàg. 102-108

⁶⁸² Ídem; pàg. 250

⁶⁸³ NICOLAU D'OLWER, Lluís; «*Joan Maragall*»; Els Marges; n. 49; 1994; pàg. 81

allemande» d'Eugène Favre.⁶⁸⁴ A partir de l'any 1882, començà a rebre classes particulars per part d'en Jacob Sturzeneger, un ciutadà alemany d'origen bavarès que vivia a prop de la casa d'en Joan Maragall. Posteriorment, Sturzeneger i Maragall continuaren mantenint contacte al llarg de les seves vides.⁶⁸⁵ A part de la seva obra literària, en Joan Maragall destacà com un dels primers traductors al català de les obres d'autors germànics del Romanticisme i de finals del segle XIX⁶⁸⁶. Actualment aquestes traduccions no són considerades del tot fidedignes, fins i tot, l'any 1907, el mateix poeta modernista confessà que tenia serioses dificultats per dominar la llengua alemanya.⁶⁸⁷ Amb tot, Maragall va ser molt important per la difusió de destacats autors germànics a la Catalunya de la Restauració, fins el punt que tota referència que posteriorment fessin altres crítics literaris sobre diversos autors alemanys, inevitablement havien de mencionar la figura del poeta modernista.⁶⁸⁸

Els autors preferits per Joan Maragall foren Goethe, «*Novalis*», Wagner i Nietzsche, els quals també foren els més mencionats en els seus escrits. Per això s'han escollit aquests autors, per exemplificar la relació que tenien els intel·lectuals catalans de finals del XIX i principis del XX amb la cultura i art alemanys.

Goethe: el gran referent universal

Johann Wolfgang von Goethe fou un novel·lista, poeta, dramaturg germànic, tot i que al llarg de la seva vida també arribà a exercir de funcionari i científic. És una de les figures cabdals de la literatura alemanya i universal. Goethe a finals del segle XVIII fou un dels precursors del *Sturm und Drang* (tempesta i ímpetu), un moviment artístic i intel·lectual precursor del Romanticisme. Publicà importants obres com «*Goetz von Berlichingen*» (1773) o «*Lieder des jungen Werthers*»⁶⁸⁹ (1774), traduïda al català com «*Werther*», considerada la primera novel·la moderna. L'any 1774, Goethe anà a viure a Weimar, a la Cort del Duc Karl August de Saxònia-Weimar-Eisenach, on exercí de filòsof, científic i servidor públic. Els anys de la Revolució Francesa impactaren plenament a l'obra de Goethe, el qual va ser molt crític amb aquests esdeveniments⁶⁹⁰, fet que

⁶⁸⁴ GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català"; núm. 2; octubre 2006

⁶⁸⁵ TUR, Jaume; «*Maragall i Goethe: Les traduccions de Faust*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1974; pàg. 40

⁶⁸⁶ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 5

⁶⁸⁷ Ídem; pàg. 7

⁶⁸⁸ Ídem; pàg. 8

⁶⁸⁹ La traducció al català seria «*Els patiments del jove Werther*»

⁶⁹⁰ SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 38

influencià en l'escriptura entre els anys 1795-1796 «*Wilhem Meisters Lehrjahre*»⁶⁹¹, la qual tindria una continuació sota el títol de «*Wilhem Meisters Wanderjahre*»⁶⁹² (1821). En els següents anys s'apartà cada vegada més de la vida pública. Fou llavors quan escrigué dues antologies de poemes entre els anys 1795 i 1811. Però l'obra magna de Goethe va ser el drama «*Faust*», obra començada l'any 1774 que no es completaria fins pocs mesos abans de morir l'any 1832, a l'edat de vuitanta-dos anys.⁶⁹³

L'obra de Goethe arribà al Regne d'Espanya a principis del segle XIX, amb la novel·la «*Werther*», traduïda al castellà per l'editor Mariano de Cabrerizo Bascuas (1785-1868), l'any 1819. Cabrerizo publicà altres obres de Goethe, com «*Herman und Dorothea*» l'any 1828⁶⁹⁴, les quals no tingueren una gran difusió i actualment són considerades males traduccions. A partir dels anys 1840, gràcies a la premsa escrita, l'obra del poeta de Weimar fou cada cop més coneguda. Les dècades de 1860, 1870 i 1880 foren marcades per un auge de les traduccions de Goethe al castellà. Una de les més conegudes i destacades seria la traducció de «*Faust*» que va fer Teodor Llorente l'any 1882. La importància que va adquirir Goethe era tal que, per exemple, es convertí en el novè autor més representat a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès l'any 1874 amb nou obres. Però fou en Joan Maragall qui introduí Goethe al català.⁶⁹⁵

Goethe vist per Maragall

Maragall va conèixer l'obra de Goethe a principis de la dècada de 1880, a partir de les traduccions fetes per Teodor Llorente. A més a més, el poeta modernista coneixia l'obra de Goethe a partir de les traduccions franceses d'obres com «*Werther*» o «*Faust*».⁶⁹⁶ Les primeres traduccions del poeta de Weimar fetes per en Joan Maragall foren entre els anys 1889 i 1891 per la revista *La Il·lustració Catalana*. A partir de l'any 1892, Maragall traduí l'obra de Goethe per la revista *L'Avenç*, amb obres tant destacades com «*Iphigenie auf Tauris*», l'any 1898, traduïda amb el nom d'«*Ifigènia a Tàurida*». Ja entrat en el segle XX, publicaria les seves traduccions en format llibre, on hi destacaren la reedició d'«*Ifigènia de Tàurida*» com la primera part de «*Faust*», l'any 1904, sota el

⁶⁹¹ La traducció al català seria «*Els anys d'aprenentatgede Wilhem Meister*»

⁶⁹² La traducció al català seria «*Els anys de viatge de Wilhem Meister*»

⁶⁹³ LLOVERA JUNCÀ, Anna; «*Johann Wolfgang von Goethe 1749-1932*»; Almirall. Portal del pensament i cultura del segle XIX; publicat el 22/06/2012

⁶⁹⁴ CABRERIZO, Mariano de; «*Herman y Dorothea: Poema alemán del célebre Goethe. Publícale en español Mariano de Cabrerizo*»; Imp. De José Jimeno; València; 1828; pag. 1

⁶⁹⁵ LLOVERA JUNCÀ, Anna; «*Johann Wolfgang von Goethe 1749-1932*»; Almirall. Portal del pensament i cultura del segle XIX; publicat el 22/06/2012

⁶⁹⁶ NICOLAU D'OLWER, Lluís; «*Joan Maragall*»; Els Marges; n. 49; 1994; pàg. 81

nom de «*La Margarideta: Escenes del Faust*». ⁶⁹⁷ Gràcies a les traduccions de l'obra de Goethe fetes per en Joan Maragall, s'introduí en el món literari català el Romanticisme alemany de caire filosòfic i moral, per tant, molt diferent a l' historicisme que havia caracteritzat la Renaixença de segle XIX. ⁶⁹⁸

Goethe sempre va ser l'autor predilecte de Joan Maragall. El poeta modernista considerava l'autor de «*Faust*» com el model a seguir en la poesia lírica, en el model intel·lectual i en la creació de mites. ⁶⁹⁹ A més a més, Maragall creia que l'obra de Goethe transcendia en el temps i l'espai. Aquesta idea es veu reflectida en un article titulat «*Goethe*», publicat originàriament al *Diario de Barcelona* el dia 16 d'agost de l'any 1899. L'article començava fent una comparació entre Goethe i altres autors importants:

*«Hay otros grandes espíritus que, con abrazar por su amplitud el mundo entero, permanecen, sin embargo, ligados a su nación, a su época. Wagner es esencialmente alemán; Víctor Hugo es, sobre todo, francés del siglo XIX; Cervantes es español antes que nada; pero el espíritu de Goethe, desligado del lugar y del tiempo, se levanta a la región serena de esa luz que corona a todos los pueblos y a todas las épocas.»*⁷⁰⁰

En el mateix article, el poeta modernista, el qual en aquell període era un gran defensor que els individus intel·lectuals més preparats es convertissin en una nova aristocràcia cultural ⁷⁰¹, creia que la capacitat de Goethe de convertir-se en un autor inigualable era degut al gran esforç intel·lectual que havia fet l'autor de «*Faust*» per trobar-se a si mateix:

*«La luz del alma fue el norte e ideal de toda su existencia. Al crear para los demás, Goethe iba elevando su alma. Levantar la propia pirámide es el aforismo que le legó como norma de vida. Él la fue levantando, serena y pacientemente, y en todas sus obras se ve el poderoso esfuerzo del hombre-artista, que no produce la obra artística instintivamente como el pájaro su gorjeo, sino que concientemente asciende por el camino de la belleza, levanta su pirámide en busca de la luz.»*⁷⁰²

⁶⁹⁷ GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català; núm. 2; octubre 2006

⁶⁹⁸ LLOVERA JUNCÀ, Anna; «*Johann Wolfgang von Goethe 1749-1932*»; Almirall. Portal del pensament i cultura del segle XIX; publicat el 22/6/2012

⁶⁹⁹ QUINTANA TRIAS; «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*»; *Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*; núm. 19-20; 2000; pàg. 55-68

⁷⁰⁰ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 16

⁷⁰¹ VALENTÍ FIOL, Eduard; «*El primer moderismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Barcelona; 1973; pàg. 330

⁷⁰² BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 17

Posteriorment considerava que la universalitat de l'autor de «*Werther*» podia servir com a exemple espiritual tant per aquell període (dècada de 1890) com per les generacions futures:

«[...] Goethe es, como quizás ningún otro grande artista, un perpetuo educador. No un inflamador de muchedumbres que canta la libertad dentro de un partido político como Víctor Hugo [...], por ejemplo, o un poeta a la moda de una época como Byron, sino un educador perpetuo que abarca la totalidad de la vida y tiene contantemente los ojos abiertos y fijos en la lontananza hacia donde la Humanidad camina. Por esto Goethe es hoy más moderno que en su tiempo, y mañana lo será tal vez más que hoy [...].»⁷⁰³

Goethe com un exemple de model nacional literari dels primers anys del segle XX

Un cop entrar al segle XX, Goethe continuà sent un dels referents intel·lectuals i literaris germànics més destacats pel món cultural català. Però degut als canvis polítics, socials i culturals que hi va haver a la Catalunya de principis del segle XX⁷⁰⁴, les interpretacions sobre la figura de l'autor de «*Faust*» foren diverses.

En un article titulat «*Lletres catalanes. Aclaracions*», publicat a *El Poble Català* el dia 14 de gener de l'any 1907, Manuel de Montoliu creia que si la literatura germànica gaudia d'un enorme prestigi gràcies a l'escriptor de «*Faust*», la literatura catalana necessitava algú amb les mateixes capacitats per augmentar i consolidar el seu fràgil prestigi:

«Solament un geni tant alt y tant pletòric, de sava humana com fou [...] un Goethe [...] podria arrencar la nostra literatura d'aquesta necessaria. Ano que insensible, tutela en la que viu ara, en totes les seves manifestacions de valor, y donarli la plena autonomia espiritual y'ls drets de la majoria d'atat.»⁷⁰⁵

Alguns intel·lectuals creien que Goethe era un element cultural primordial per la construcció nacional alemanya i l'èxit polític, social i cultural de l'Imperi Alemany. Aquesta idea fou defensada per Enric Prat de la Riba, el novembre de 1907, poc després d'obtenir la Presidència de la Diputació de Barcelona, quan va realitzar el discurs inaugural dels Jocs Florals a Sant Martí de Provençals:

«Qui gosarà que els poemes de Goethe [...] han preparat els viatjants alemanys al camí dels mercats del món? Qui pot desconèixer, doncs, que el cant d'aquests poetes han contribuït a enriquir materialment els industrials germanòfils i augmentar el benestar

⁷⁰³ Ídem; pàg. 18

⁷⁰⁴COSTA, Òscar; «*La brillant arrencada del segle XX*»; CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.); «*L'Ateneu i Barcelona. Un segle i mig d'acció cultural*»; RBA-La Magrana; Barcelona; 2006; pàg. 225

⁷⁰⁵ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Aclaracions*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 335 (14/01/1907), pàg. 3

*dels seus obrers, al mateix temps que enriqueix amb joies immortals el patrimoni espiritual de la gran pàtria alemanya.»*⁷⁰⁶

Eugeni d'Ors també destacava la importància de Goethe en aquell moment a l'Alemanya Guillermina. En el seu viatge a Munic l'any 1910, el filòsof noucentista escrigué el mes de novembre vuit glosses a *La Veu de Catalunya* sobre la literatura alemanya que s'havia publicat a finals del segle XIX i principis del XX. Aquest catàleg té el mèrit de ser el més complet sobre les obres en llengua alemanya del moment fet a la Catalunya de principis del segle XX, incloent obres que entraren en el món literari català dècades més tard. Tot i això, aquesta recopilació té errors greus gramaticals i és completament subjectiva, ja que Ors era contrari a la literatura d'assumptes terrenals (com el realisme i el naturalisme) i exaltava els llibres de caire més filosòfic i idealista, sobretot els més propers als ideals noucentistes.⁷⁰⁷ Aquesta defensa de l'idealisme es veu en la glosa «*Notes sobre la novíssima Literatura Alemanya I*», publicada el dia 3 de novembre de l'any 1910. Tal com ho havia fet Maragall a la dècada de 1890, Ors defensà la no temporalitat de l'obra de Goethe. És més, fins i tot considerava que era l'autor de principis del segle XIX més adient filosòficament pel segle XX:

*«Avui, a Alemanya, com pertot, les idees del romanticisme, del lliberalisme, del nacionalisme, les concrecions típiques de la vuitcentista mentalitat burgesa, han perdut tot prestigi en la consciència de la joventut. A l'era revolucionària començà a succeir arreu [...] l'era de les socialisacions noves. Un nou classicisme, més fort i més seriós que el del Renaixement, perquè ara ja no es tracta d'erudició, sinó de religió, ha reemplaçat el cicle romàntic, nova Edat Mitja... [...] A Goethe, [...] l'hem anat cada dia comprnent millor, estimant més. Sabem ja el <<per què>> pregon, admirable, de moltes accions i, sobretot, de moltes abstencions d'aquest magne esperit, que les generacions vuitcentistes no s'explicaven. Havem fet entrar en nosaltres —perque ja era nostre— son sentit de la continuïtat, de la calma, son respecte a la fórmula, sa cura constanta de la serenitat i la perfecció. Goethe ha devingut, completament, el nostre contemporani. Més aviat el sentim una mica més avançat que nosaltres tots...»*⁷⁰⁸

Goethe com a model filosòfic

Poc abans de marxar estudiar a Halle, Manuel de Montoliu va escriure alguns textos on comparava Catalunya amb els llibres de «*Wilhem Meister*». Aquesta obra de Goethe tracta d'un jove de família comerciant que emprèn un viatge el qual l'ajudarà a ser un individu més savi. En un article titulat «*Lletres catalanes. Comiat*», publicat a *El Poble*

⁷⁰⁶ PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 3*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 367

⁷⁰⁷ HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 40-41

⁷⁰⁸ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg.339-340

Català al 2 de novembre de l'any 1908, Montoliu feia la comparació entre «*Wilhem Meister*» i la necessitat d'estudiar fora per adquirir coneixements que puguin ser útils en un futur:

«El nou període s'hauria d'obrir en l'era heroica de la nostra regeneració nacional; y aquest període hauria d'ésser batejat ab el títul de la primera part del <<Wilhem Meister>> de Goethe: <<Anys d'aprenentatge>>. Catalunya com l'hèroe d'aquest llibre immortal està cercant el seu destí y no'l troba. Y no'l trobarà fins que estrant resoltament en aquesta segona etapa acabi d'aclari y d'illuminar les seves orientacions del seu instint, les impulsions innates de la seva intuïció, que han produït l'originalitat exontania del seu art y la seva literatura, ab la llum de la coneixensa plenament disciplinada, ab l'acceptació y l'assimilació del regim de ciencia implantat en totes les manifestacions de la seva vida, que'ns dotarà del sentit orgànic que tant ens manca pera arribar a constituir un poble verament modern.»⁷⁰⁹

Per Eugeni d'Ors, el pensament de Goethe també era vàlid com a referent moral pels problemes de totes les nacions. Per exemple, en una glosa titulada «*La República Xina I*», publicada el 6 de maig de l'any 1914 a *La Veu de Catalunya*, opinà sobre els conflictes constitucionals de la República Xinesa, la qual havia sigut creada recentment l'any 1912, i com el nou règim polític del Gegant Asiàtic podia utilitzar els llibres de «*Wilhem Meister*» de Goethe com a exemple per solucionar conflictes:

«Lo que mon correligionari Goethe aplicava a lo individual podríem aplicar-ho a lo nacional, també --¿Recordeu els primers llibres de Wilhem Meister? A l'acabar-se el primer, Goethe deixa son hèroe abatut sota el cop violent d'un cru del desengany d'amor. El relat se trenca aquí. I el llibre segon comença dient-nos que les hores de tormenta que immediatament a aquell cop seguien no seran contades pas; que millor és, saltant un període de temps, sorprendre l'hèroe, quan ja és guarit del mal i del decandiment, i en una fase d'activitat nova i productiva; car, períodes tempestuosos com aquest que es calla, no són sinó moments de preparació en què la natura disposa una vida a resultats millor.»⁷¹⁰

Opinions sobre el «mediterranisme» de Goethe

A principis del segle XX, els intel·lectuals catalans veien la influència de la cultura clàssica en l'obra de Goethe. Fins i tot Eugeni d'Ors posà èmfasi en l'aparició de un «nou classicisme, més fort i més seriós que el del Renaixement»⁷¹¹, del qual Goethe n'era un dels referents més destacats. L'autor de «*Faust*» va ser un gran admirador de la Grècia i la Roma antigues, fet que es reflectia en la seva obra, com el cas de «*Iphigenie*

⁷⁰⁹ MONTOLIU, Manuel de; «Lletres catalanes. Llatinisme», *El Poble Català*; 2/11/1908; Any V; núm. 992; pàg. 3

⁷¹⁰ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1912-1912-1914»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 614

⁷¹¹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg.340

aus Tauris», basada en una tragèdia grega d'Euròpides.⁷¹² Aquest drama de Goethe va ser molt conegut en el món literari català, degut a la traducció que va fer Joan Maragall l'any 1898, sota el nom d' «Ifigènia a Tàurida». A més a més, l'auge del Noucentisme a partir de la dècada de 1900, el qual considerava la tradició clàssica grecoromana com un valor absolutament destacat de la cultura intel·lectual catalana, va augmentar el prestigi d'aquesta obra. En un article titulat «Lletres catalanes. Llatinisme», publicat el 9 de juliol de l'any 1906, Manuel de Montoliu comentà el poema «Mignon», el qual surt a la novel·la «Wilhem Meisters Lehrjahre», per demostrar com Goethe admirava la cultura mediterrània:

«Y aquesta profunda diferenciació estètica no ve de la mateixa llei lògica y ètica qui produí l'escissió de les principals llengües europees en llatines, germàniques y esclaves, receptacles distints d'esperits distints, y la del cristianisme en les tres principals varietats catòlica, protestant y sismàtica, modulacions personalíssimes del sentiment religiós? No veiem aquesta personalitat de l'art llatí reconeguda y consagrada pel gran Goethe en la seva immortal creació de Mignon, símbol esplèndid de l'ànima mediterrània, imatge també de la fonda atracció que exercia sobre Goethe en mitg de les boires septentrionals la llum anyorada del país dels tarongers en flor?...»⁷¹³

Per Montoliu, l'autor de «Faust» no representa només la recuperació nacional i el contacte entre el món germànic i la cultura clàssica, sinó també el contacte entre les ciències i el gust artístic, és a dir, la connexió entre els elements més racionals amb els més sentimentals. En un article titulat «Lletres catalanes. L'esperit científic y la literatura», publicat en *El Poble Català* el 15 de juliol de l'any 1907, el filòleg tarragoní exemplificà en l'obra de Goethe com la literatura i el saber podien anar units:

«Y aquesta nota constant en tots els poetes y literats de valor universal s'acaba d'afermar d'una manera definitiva ab la aparició de la figura del gran Goethe, en el qual se realisa'l definitiu y perfecte maridatge de la ciencia y de l'art, del saber y de la poesia, de la consciencia y de l'instint. El fruit etern de l'obra de Goethe es l'haver iniciat en la literatura una tendència, una orientació cada día més constant vers la conscienciació de les forces espontànies de l'intuició creadora. El dever primordial que brolla de la moral resultant de la vida y de l'obra de Goethe y que s'es incorporat definitivament en l'ètica social y individual del món modern es el que'ns ordena, abans que tot altre acte d'altruisme, el fer créixer indefinidament el valor de la nostra propia individualitat, posant al seu servei tots els elements de cultura que trobem escampats en els camins de la vida [...].»⁷¹⁴

⁷¹² BOU, Enric; «La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 33

⁷¹³ MONTOLIU, Manuel de; «Lletres catalanes. Llatinisme», *El Poble Català*; 9/7/1906; Any III; núm. 146; pàg. 3

⁷¹⁴ MONTOLIU, Manuel de; «Lletres catalanes. L'esperit científic i la literatura», *El Poble Català*, Any IV, núm. 515 (15/7/1907), pàg. 3

Influenciat per la gran defensa de la cultura clàssica mediterrània, Eugeni d'Ors també considerava «*Ifigènia a Tàurida*» com una de les millors obres de Goethe, tal com ho expressà en una glosa titulada «*La malícia d'una pregunta*», publicada a *La Veu de Catalunya* el 12 de febrer de l'any 1913:

«*La Ifigènia [a Taurida], si que tothom reconeix com a una obra clàssica del tot. Obra intel·lectual, madura, d'assumpte antic, meravellosament clara, arquitecturalment composta, realisant la seva unitat en ella mateixa, independentament de l'esperit de l'autor.*»⁷¹⁵.

Novalis: el poeta de l'Esperit

Friedrich Leopold von Hardenberg va ser un enginyer, filòsof i escriptor germànic. Va ser un dels poetes i novel·listes més destacats del primer Romanticisme Alemany. Nascut al Principat de Saxònia el 1772, fill de d'una família aristòcrata, va estudiar dret a la Universitat Jena, on fou deixeble de l'historiador i escriptor Friedrich von Schiller (1759-1804). Posteriorment continuà els estudis de dret a la Universitat de Leipzig.⁷¹⁶ Després d'un cop personal molt dur l'any 1797, Hardenberg compaginà la feina de funcionari enginyer de mines de sal amb el començament d'una prolífica obra literària.⁷¹⁷ Els anys 1798 i 1799 escriu «*Hymnen an die Nacht*»⁷¹⁸, l'única recopilació de poemes de caire romàntic que realitzà al llarg de la seva vida.⁷¹⁹ Fou en aquest període que adoptà el pseudònim «*Novalis*».⁷²⁰ Entre els anys 1799 i 1800 començà a escriure la seva gran novel·la de temàtica medieval, «*Heinrich von Ofterdingen*» però no l'acabà perquè l'any 1800 emmalaltí de tuberculosi i morí d'aquesta malaltia el març de l'any 1801, a l'edat de vint-i-vuit anys. L'any 1802, els escriptors romàntics Johann Ludwig Tieck (1773-1858) i Karl Wilhelm Friedrich von Schlegel (1772-1829), amics de «*Novalis*», publicaren les seves obres pòstumes: entre les que destaquen «*Heinrich von Ofterdingen*» i «*Geistlichen Lieder*»⁷²¹, una recopilació de poemes de caire religiós. D'aquesta manera s'expandí l'obra de «*Novalis*» pels territoris de parla alemanya i al llarg del segle XIX per tot Europa.⁷²²

⁷¹⁵ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1912-1912-1914*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 454

⁷¹⁶ SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012; pàg. 102-103

⁷¹⁷ Ídem; pàg. 106

⁷¹⁸ La traducció al català seria «*Els himnes de la nit*»

⁷¹⁹ Ídem; pàg. 110

⁷²⁰ Ídem; pàg. 102

⁷²¹ La traducció al català seria «*Cant Espiritual*»

⁷²² Ídem; pàg. 100

Joan Maragall fou l'introduïdor de «Novalis» en els cercles literaris catalans. No se sap exactament quan el poeta modernista conegué l'obra de del poeta germànic, però se sap que l'any 1900 havia adquirit una edició de «*Heinrich von Ofterdingen*» publicada l'any 1898 per Eugen Diederich (1867-1930), editor que destacà per la publicació d'importantes obres de la literatura alemanya, com serien les primeres obres de l'escriptor Hermann Karl Hesse (1877-1962).⁷²³ Hi ha estudis que han demostrat que Maragall es veié profundament influït pel poeta romàntic; per exemple, el poema «*El comte Arnau*» (1900) estava inspirat amb «*Heinrich von Ofterdingen*» i el poema «*Cant Espiritual*» (1911) estava inspirat amb «*Geistlichen Lieder*». ⁷²⁴ Maragall traduï «*Heinrich von Ofterdingen*» entre els anys 1904 i 1907, el qual fou publicat l'any 1907 sota el nom de «*Enric d'Ofterdingen*». Aquesta novel·la fou publicada per l'editorial «*L'Avenç*». ⁷²⁵ En Joan Maragall creia que «Novalis» era un poeta pur, visionari filòsof de la individualitat. La idea que tenia Maragall del poeta germànic es veia molt influenciada pels corrents ideològics de l'última dècada del segle XIX, quan aparegué un moviment simbolista postromàntic que pregonava contra el sistema polític i cultural del moment, acusant-lo de decadent. Aquests simbolistes començaren a recuperar autors romàntics de finals del segle XVIII i principis del segle XIX, els quals consideraven visionaris espirituals incompresos pels seus coetanis. ⁷²⁶

Seguint l'estela dels simbolistes, Maragall creia que «Novalis» era més comprès i apreciat a finals del segle XIX i principis del XX que no pas en vida. Aquesta idea va ser defensada en un article titulat «Novalis», publicat al *Diario de Barcelona* el dia 3 d'abril de l'any 1901, on deia que l'obra del poeta romàntic a l'Alemanya de finals del segle XIX i el principis del segle XX cada cop estava més acceptada:

*«La gloria de Novalis – escribía hace poco un literato francés – vive como nunca. Todos los escritores alemanes de este siglo le han rendido homenaje; y su influencia se ha dejado sentir en todos los dominios del pensamiento alemán, pues ha creado una nueva forma de la antigua sensibilidad nacional, lo que podría llamarse un estado romántico fundamental y constante que no conoció la Alemania del siglo XVIII, y que, desde Novalis, ha sobrevivido a todas las variaciones de escuelas y de géneros.»*⁷²⁷

El poeta modernista lamentava que la mort prematura de «Novalis» havia tallat una carrera artística prometedora. En el pròleg de la traducció que havia fet de «*Heinrich*

⁷²³ GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català"; núm. 2; octubre 2006

⁷²⁴ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 9

⁷²⁵ NOVALIS; «*Enric d'Ofterdingen*»; Biblioteca Popular «*L'Avenç*»; Barcelona; 1907; pàg. 4

⁷²⁶ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 11

⁷²⁷ Ídem; pàg. 27

von *Ofterdingen*», Maragall reconeixia que el poeta romàntic encara no havia arribat a la maduresa quan va escriure la seva obra magna:

«I heu's aquí el desplegament d'aquest germen: el poeta no ha assolit encara el grau més alt de llibertat, perquè, si bé espiritualitza la realitat, no arriba encara a realitzar lo espiritual. No és encara el màgia. Ell és al màgic lo que un nin a un home fet. Així la faula dels fets meravellosos és un pressentiment infantil del perfecte idealisme màgic a què l'individu se sent cridat. El món de la faula és del tot oposat al món de la realitat, i justament per això li és tan semblant, com en el passat, però d'una ultra manera. El món futur és el caos racional, el caos que es penetra a si mateix.»⁷²⁸

Quan el poeta modernista publicà «*Enric d'Ofterdingen*» el 1907, l'obra de «*Novalis*» fou molt ben rebuda. La revista gràfica setmanal «*Il·lustració Catalana*» va publicar una crítica el dia 20 d'octubre de l'any 1907 en la que es lloava la tasca de Maragall pel bon gust en la traducció. En el mateix escrit, també s'elogiava la figura de «*Novalis*» com un dels poetes més destacats de la història tot i que podia arribar a ser un autor força rebuscat i confús:

«Es en Novalis poeta abans que tot y com a tal se l'ha de considerar fins en ses noveles y narracions en prosa. Una poesia vaporosa, súbtíl, que devegades se pert entre divagacions filosòfiques y símbols misteriosos, s'exten sempre com una boyrina sobre l'admirable producció del autor que no la dexa veure ab tota precisió: sobre ses imatges hi ha com un veí de somni qu'esborra gran part de l'impressió del conjunt encara qu'al fondres dexa un recort deliciós. En l'Enric d'Ofterdingen, tal com ha quedat (es veritat qu'en l'idea del autor tenia proporcions vastíssimes y havia de ser un veritable poema en vers y en prosa) s'hi observa més qu'enlloch l'afició d'en Novalis a identificar la filosofia ab la poesia convertint a aquesta, al concentrarse en l'esperit de l'home, en la sobirania del univers. Si exceptuém al gran Shelley, ningú com en Novalis ha tingut tan alta concepció de la transcendència de la poesia en l'humanitat mo de sa extraordinaria significació. Per a axò y a la bellesa del estil se reduheix tot l'interès de l'obra, qual acció passa en regions massa allunyades de la terra y devegades massa entre núbols per que s'entengui bé y arribi a comunicarnos l'atracció deguda.»⁷²⁹

Un dels intel·lectuals que més admiraren la traducció de «*Heinrich von Ofterdingen*» per part de Joan Maragall fou Eugeni d'Ors. En una glosa titulada «*Novalis, traduït per Maragall*», publicada a *La Veu de Catalunya* el 22 de maig de l'any 1907, el filòsof noucentista considerava que la literatura catalana necessitava referents per apropar-se el nivell del poeta romàntic:

⁷²⁸ Ídem; pàg. 38

⁷²⁹ «*Publicacions rebudes*»; *Il·lustració catalana. Revista setmanal il·lustrada*; Any V; núm. 229 (20/10/1907); pàg. 686

«*La Guerra i l'Orient, La Natura i la Història, son per a l'Enric [d'Ofterdingen] fonts de formació poètica. ¿Han actuat totes aquestes fonts sobre la moderna poesia catalana? ¿No s'anirà sempre una mica coixa, de falta de Guerra i Orient?*»⁷³⁰

Unes setmanes més tard, el dia 3 de juny de l'any 1907 sortí publicada en el diari *El Poble Català* una traducció del capítol VII d' «*Enric d'Ofterdingen*» el qual estava firmat com «*Joan Maragall trad.*». Acompanyant la traducció del poeta romàntic hi havia un article escrit per Manuel de Montoliu, titulat «*Lletres catalanes. Novalis-Maragall*»⁷³¹. En aquest escrit, el filòleg català comparava la importància de la poesia de Maragall en la literatura catalana amb la poesia de «*Novalis*» en la literatura alemanya. Per tant, el filòleg tarragoní remarcava la importància de la traducció de Joan Maragall, la qual considerava com un dels passos més importants per la modernització del pensament intel·lectual català:

«*Caldrà dir després de tot això l'amor, un veritable amor filial, ab que en Maragall ha fet la traducció de la gran obra del seu mestre Novalis? Bastarà dir, que en Maragall ha fet una traducció creació d'aquesta Bíblia dels poetes, que hi ha posat tota la seva ànima y que mai li agraiem prou tots els joves el gran servei espiritual que'ns ha fet portarnos a casa nostra un dels monuments més merevellosos del pensament modern.*»⁷³²

Posteriorment, Manuel de Montoliu continuaria mencionant a «*Novalis*» en els seus escrits. En un article titulat «*Lletres catalanes. RECORD*», publicat a *El Poble Català* el dia 17 de febrer de l'any 1908, el filòleg tarragoní feia una reflexió sobre els artistes oblidats o aquells que van tenir un reconeixement anys després de la seva mort. Montoliu posicionà a «*Novalis*» en la categoria d'autors que moriren joves i que foren coneguts molt posteriorment:

«*[...]aquests esperits prodigiosament organitzats, mal closos en un cos malaltís destinat a una mort prematura, semblen viure ab plena consciència de llur ineluctable fata; y es per això que concentres ab un febrós apressament, en les escasses hores que ells saben els resten de vida, tota l'energia que hauria hagut de vibrar serenamen y acompassada al ritme reposat dels anys d'una llarga existencia.*»⁷³³

⁷³⁰ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. 339-340

⁷³¹ MARAGALL, Joan (traductor); «*De l'obra de Novalis "Enric d'Ofterdingen". Capítol VII*», *El Poble Català*; Any IV; núm. 476; (3/6/1907); pàg. 3

⁷³² MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Novalis-Maragall*», *El Poble Català*; 3/6/1907; Any IV; núm. 476; pàg. 3

⁷³³ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. RECORD*», *El Poble Català*, Any V, núm. 731 (17/2/1908), pàg. 3

Wagner: el gran referent de l' «Art Total»

Richard Wagner fou un compositor, director d'orquestra, llibretista i assagista alemany. És una de les figures cabdals de la música germànica i universal. Fou el creador del concepte «Gesamtkunstwerk»⁷³⁴, on es volia integrar de manera simultània les diferents disciplines artístiques, com la música, el teatre o les arts plàstiques. Fou un gran innovador en alguns aspectes artístics com la música (introduint noves tonalitats i utilitzant *leitmotivs* temàtics en les seves obres) o el teatre (fou dels primers en utilitzar la sala fosca per augmentar la concentració del públic). Però la seva vida personal, els seus assajos d'opinió (per exemple, l'antisemític «*Das Judentum in der Musik*»⁷³⁵) i la utilització política de la seva figura durant el segle XX l'han convertit en una figura polèmica fins i tot als nostres dies.

Nascut a Leipzig l'any 1813, va passar la seva joventut viatjant arreu d'Europa per motius econòmics fins que l'any 1842 es traslladà a Dresden, on fou *Kapellmeister* de la Cort del Regne de Saxònia. Allà va estrenar les tres primeres òperes més importants: «*Rienzi*», «*Der fliegende Holländer*»⁷³⁶, «*Tannhäuser*». A més a més allà composà «*Lohengrin*», la qual fou estrenada l'any 1850 a Weimar.⁷³⁷ L'any 1849, degut a la seva participació en la Revolta de Maig de 1849 a Dresden, Wagner va haver d'exiliar-se fora de terres germàniques per un període de 15 anys. En aquesta etapa compongué «*Tristan und Isolde*», basada en un mite medieval, i començà la composició de la seva obra magna: «*Der Ring des Nibelungen*»⁷³⁸, una tetralogia operística basada en la mitologia germànica. L'any 1864 el rei Lluís II de Baviera, admirador de la seva obra, li perdonà tots els deutes i el convidà a viure a Munic. Allà a Munic estrenà «*Tristan und Isolde*» i «*Die Meistersinger von Nürnberg*»⁷³⁹, obra de caire historicista. Malgrat que continuà tenint el recolzament del monarca bavarès, els problemes amb la Cort Reial Bavaresa van fer que Wagner i la seva família es traslladin a Tribschen (Suïssa), on acabà de compondre «*Der Ring des Nibelungen*». L'any 1872 començà a Bayreuth, al nord de Baviera, la construcció d'un teatre per poder representar les obres de Wagner, obra finançada pel rei bavarès. L'any 1876 aconseguí estrenar oficialment la Tetralogia de «*Der Ring*», un esdeveniment que va aplegar bona part del món polític i cultural de l'Europa del moment. Instal·lat a Bayreuth des del 1874, Wagner començà el 1877 la composició de l'òpera «*Parsifal*», de caire místic i medieval, la qual s'estrenà a la

⁷³⁴ La traducció al català seria «*Art total*»

⁷³⁵ La traducció al català seria «*El Judaisme a la música*»

⁷³⁶ La traducció al català seria «*L'holandès errant*»

⁷³⁷ WESTERNHAGEN, C. von; «*Wagner. Richard*»; de HONEGGER, Marc; «*Diccionario biográfico de los Grandes Compositores de la Música*»; Espada Calpe; Madrid; 1993; pàg. 570

⁷³⁸ La traducció al català seria «*L'anell dels Nibelungs*»

⁷³⁹ La traducció al català seria «*Els Mestres Cantors de Nuremberg*»

mateixa localitat l'any 1882. Richard Wagner morí a Venècia l'any 1883 a l'edat de seixanta-nou anys.⁷⁴⁰

L'obra de Wagner arribà a Catalunya el 16 de juliol de 1862, quan el compositor i escriptor Josep Anselm Clavé i Camps (1824-1874), director de la «*Societat Coral Euterpe*», dirigí un concert que va interpretar, entre altres peces, el «*Cor dels Peregrins*» de l'òpera «*Tannhäuser*».⁷⁴¹ Però no fou fins el 1866 quan l'obra de Richard Wagner començà a divulgar-se en massa en els articles del setmanari artístic *La España Musical*.⁷⁴² Aquesta difusió continuà durant la dècada de 1870 gràcies a la figura del musicòleg Joaquim Marsillach i Lleonart (1859-1883), el qual l'any 1878 publicà la primera biografia del compositor de Bayreuth feta a Europa, sota el títol de «*Ricardo Wagner*», la qual tingué força èxit i fins i tot s'arribà a traduir a l'italià.⁷⁴³ Tot i que s'interpretaren algunes peces musicals de Wagner al llarg de les dècades de 1860, 1870 i 1880, no va ser fins el 1882, quan s'estrenà «*Lohengrin*» al Teatre Principal de Barcelona. Durant el segle XIX i la primera dècada del segle XX, les obres del compositor de Bayreuth estrenades a Catalunya s'interpretaren en llengua italiana. Posteriorment s'estrenaren al Liceu «*Der fliegende Holländer*» (1885), sota el títol de «*Il Vascello fantasma*», i «*Tännhäuser*» (1887).⁷⁴⁴ Fou en aquesta dècada quan aparegué les primeres traduccions al castellà de les obres de Wagner, com els catàlegs de les versions de «*Lohengrin*» i «*Parsifal*» fetes per T. Gorchs i Celestino Ballart entre els anys 1881 i 1882.⁷⁴⁵

A principis de la dècada de 1890, s'estrenaren en versió concert alguns segments de l'obra «madura» de Wagner (a partir de 1860 fins a la seva mort).⁷⁴⁶ Això fou la base perquè es pogués estrenar «*Die Walküre*», sota el títol de «*La Walkyria*», la segona òpera de la Tetralogia «*Der Ring des Nibelungen*», al Liceu el 25 de gener de l'any 1899.⁷⁴⁷ El 8 de novembre del mateix any s'estrenà al Liceu «*Tristan und Isolde*», sota el nom de «*Tristano e Isotta*».⁷⁴⁸ El 15 de novembre de l'any 1900, en el mateix Gran Teatre del Liceu s'estrenà «*Siegfried*», sota el títol de «*Sigfrido*», la tercera òpera de la

⁷⁴⁰ WESTERNHAGEN, C. von; «*Wagner. Richard*»; de HONEGGER, Marc; «*Diccionario biográfico de los Grandes Compositores de la Música*»; Espada Calpe; Madrid; 1993; pàg. 572

⁷⁴¹ JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983; pàg. 22

⁷⁴² Ídem; pàg. 23

⁷⁴³ INFIESTA, Maria; «*El Wagnerisme a Catalunya*»; Terra Nostra; núm. 43; maig 2001; pàg. 10

⁷⁴⁴ JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983; pàg. 66

⁷⁴⁵ Ídem; pàg. 75

⁷⁴⁶ Ídem; pàg. 68

⁷⁴⁷ Ídem; pàg. 69

⁷⁴⁸ Ídem; pàg. 71

Tetralogia de «*Der Ring*».⁷⁴⁹ Fou en aquest període que començaren les crítiques per utilitzar traduccions italianes per les òperes de Wagner, i no el castellà o el català.⁷⁵⁰

Però l'èxit total de l'obra del compositor de Bayreuth a Catalunya fou la creació de l'Associació Wagneriana de Barcelona, entre l'octubre i el novembre de 1901. El musicòleg Joaquim Pena i Costa (1873-1944) fou el primer president de la entitat. L'Associació tenia en els estatuts publicar i difondre tota l'obra de Wagner, des de les partitures fins els assajos i articles d'opinió. A més a més, la Wagneriana també fou un lloc on hi hagué un gran dinamisme cultural, com es pot veure en la publicació l'any 1908, sota el títol «*Conferències*», de les 25 conferències, on es tractaren tot tipus de problemàtiques intel·lectuals, culturals i artístiques, que es realitzaren a l'Associació entre els anys 1901 i 1908.⁷⁵¹ Fou a partir de la creació de l'Associació Wagneriana quan començaren a traduir les obres de Wagner al català. El primer cas fou «*Götterdämmerung*», la quarta òpera de la Tetralogia de «*Der Ring*», traduïda per l'escriptor Jeroni Zanné i Rodríguez (1873-1934) i el director d'orquestra Antoni Ribera i Maneja (1873-1956), sota el títol de «*El Crepuscle dels Déus*».⁷⁵² Durant la dècada de 1900, al Liceu es va estrenar en italià el «*Götterdämmerung*», sota el títol de «*Il crepuscolo degli dei*»⁷⁵³, el 16 de novembre de l'any 1901, i «*Die Meistersinger von Nürnberg*», sota el títol de «*I Mestri Cantori di Norimberga*», el 19 de gener de l'any 1905,⁷⁵⁴ i la Tetralogia complerta de «*Der Ring des Nibelungen*» l'any 1910.⁷⁵⁵ L'Associació Wagneriana aconseguí que s'estrenessin les obres de Wagner al català al mateix Gran Teatre a partir de la dècada de 1910. Finalment, l'última de les grans obres de Wagner, «*Parsifal*», s'estrenà en català el gener de 1914⁷⁵⁶.

El «Culte a Wagner» a finals del segle XIX

⁷⁴⁹ Ídem; pàg. 72

⁷⁵⁰ Ídem; pàg. 71

⁷⁵¹ INFIESTA, Maria; «*El Wagnerisme a Catalunya*»; Terra Nostra; núm. 43; maig 2001; pàg. 11

⁷⁵² UBEDA MOLLÀ, Àngela; «*Les traduccions de Wagner al català: La Walkiria*»; Universitat Jaume I; València; 2016; pàg. 10

⁷⁵³ JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983; pàg. 106

⁷⁵⁴ Ídem; pàg. 109

⁷⁵⁵ Ídem; pàg. 117

⁷⁵⁶ Richard Wagner havia dissenyat l'òpera «*Parsifal*» perquè no sortís de Bayreuth. Durant els trenta anys posteriors de la mort del compositor, l'òpera no es va representar fora del *Festpielhaus*, excepte per algunes funcions no autoritzades que es realitzaren a Amsterdam, a Zuric i a Nova York. Com que la família Wagner no prorrogà els drets d'autor del compositor, es va permetre l'estrena de l'última de les seves òperes fora de Bayreuth. Barcelona fou una de les pioneres en l'estrena de «*Parsifal*» fora del *Festpielhaus*. Cal tenir en compte que fins els anys 1940, els fusos horaris entre l'Estat Espanyol i els territoris de parla alemanya eren diferents. Això va ser aprofitat pel Liceu, que va estrenar l'òpera a les 22:30 del dia 31 de desembre de 1913 i acabà a la matinada de l'1 de gener de 1914, estrenant-la coincidint amb el final de la prohibició a Alemanya. [JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983; pàg. 128]

L'opinió sobre Richard Wagner que es publicà durant la dècada de 1890 provenia majoritàriament del món artístic. Un dels casos destacats fou el de Pompeu Gener i Babot (1846-1920), periodista, assagista i autor teatral. Gener escrigué un article titulat «*Digresiones sobre Wagner*», que es publicà el diari republicà *La Publicidad* el dia 31 de maig de l'any 1893, el qual estava dedicat a la figura de Francesc Virella i Cassañes (1856-1893), reconegut crític musical que havia mort el dia 27 de maig d'aquell any. En aquest escrit, Gener admirava la capacitat del compositor de Bayreuth d'haver fet triomfar les seves idees artístiques malgrat els múltiples problemes que pogués trobar al llarg de la seva complicada carrera:

«Wagner es un ejemplo viviente de esta teoría en tanto que no hacía ninguna concesión al oficio. Las mediocridades todo lo sacrifican á la factura, al procedimiento; los genios se distinguen de ellas por no hacer caso alguno de ello. Producen espontáneamente, sin pararse en la manera de producir. Así decía: <<O será tal cual yo lo he concebido ó no será.>> Esta fue su gloriosa divisa.»⁷⁵⁷

Tot i que creia en la internacionalitat de Wagner, Gener era de l'opinió que la fama i la influència de les idees del compositor de «*Parsifal*» arribarien el seu final degut a la naturalesa canviant dels gustos artístics:

«La obra del gran Wagner se extenderá y se pulverizará al infinito; dejará nuevas ideas, nuevas tendencias en lo que de bueno tiene como doctrina musical, y acabará por desaparecer como todo lo humano y habrá sido una de las manifestaciones superorgánicas más brillantes de nuestro planeta.»⁷⁵⁸

Durant la dècada de 1890, alguns musicòlegs catalans anaren al Festival de Bayreuth per conèixer l'obra «posterior» de Wagner, la qual no arribaria a Catalunya fins a l'any 1899. Un dels personatges més destacats que anà al *Festpielhaus* va ser el músic Lluís Millet i Pagès (1867-1941), fundador de l'Orfeó Català. El juliol de 1895, la revista *La Veu de Catalunya* va publicar un article de Millet titulat «*Des de Bayreuth*». En aquest escrit, feia una ràpida descripció de la població bavaresa i del teatre, però el més important de l'article fou l'enorme impacte que li provocà la producció de «*Der Ring des Nibelungen*»:

«Fer-vos una descripció de l'efecte que produeix aquesta obra colossal que es diu l'Anell del Nibelung és impossible; ara no en sóc capaç. Les grans forces de la Naturalesa, les passions humanes, tot s'hi remou, en aquell escenari grandios on viuen homes, déus i hèrois. I viuen lluitant: uns amb llur força, altres amb l'enginy i l'actúcia, altres amb llur traidoria. Tot lo que en el món és força natural i potencia humana, tot crida i brama, i xiscla, i canta, i mormola, rocegant l'ànima dels déu del Wallhalla, a les profunditats de la terra dels Nibelungs, als abisms de les aigües de les ondines o

⁷⁵⁷ GENER, Pompeyo; «*Digresiones sobre Wagner*»; *La Publicidad*; Any XVI; núm. 5030 (31/5/1893); pàg. 1

⁷⁵⁸ Ídem; pàg. 1-2

*pels boscos i muntanyes de la terra, on l'home lluita amb feres i amb les passions terribles. I tot això hi viu, en aquell escenari, grandiosament, ferotgement, amb vida primitiva, salvatge, de sang verge, que vat inflada per les venes, amb una forta betzegada.»*⁷⁵⁹

Richard Wagner fou un dels autors preferits de Joan Maragall.⁷⁶⁰ L'any 1896, cinc anys abans del naixement de l'Associació Wagneriana, el poeta modernista va traduir al català un fragment de l'òpera «*Parsifal*», titulat «*Parsifal: Troços de l'escena de la consagració del Graal*», per un programa d'un concert organitzat en el Teatre Líric de Barcelona el 21 de maig de 1896.⁷⁶¹ Amb la creació de la Wagneriana el 1901, els traductors més destacats de l'obra del compositor de Bayreuth fins el 1914 foren membres de l'Associació: Joaquim Pena, el music Antoni Ribera i Maneja, l'escriptor Jeroni Zanné, el dramaturg i traductor Salvador Vilaregut i Martí (1872-1937) i el poeta Xavier Viura i Rius (1882-1947)⁷⁶². Antoni Ribera va col·laborar amb la segona i última traducció al català que va fer Joan Maragall d'una òpera de Wagner: en aquest cas va ser «*Tristan und Isolde*», sota el títol de «*Tristan i Isolda*», que fou publicada en el quinzinari *Catalunya: revista literària quinzenal* el maig de 1904.⁷⁶³

A part de les traduccions, són destacades les opinions que tenia Maragall sobre el compositor de «*Parsifal*», especialment les publicades en *El Diario de Barcelona* a finals de l'any 1899. El primer d'aquests articles, publicat el dia 23 de novembre de l'any 1899, titulat «*Una mala intel·ligència*», va fer una crítica molt contundent amb motiu de l'estrena de «*Tristan und Isolde*» al Liceu. En aquest escrit, Maragall considerava que la versió que s'havia fet d'aquesta òpera de Wagner no era de cap manera fidel a les intencions del compositor. Segons el poeta modernista, els motius principals per aquest fracàs eren haver-la estrenat en italià, fet que provocava la pèrdua de les sotiletes de l'alemany original, i utilitzar actors italians, els quals eren massa «*dives*» per entendre la complexitat dramàtica de l'obra, segons el criteri del poeta modernista.⁷⁶⁴ Però la crítica més gran, la carregà contra el públic i els crítics que van anar a veure «*Tristan und Isolde*», els quals considerava massa ignorants i massa hipòcrites per entendre el missatge de l'obra Wagner:

⁷⁵⁹ LERIN VILARDELL, Miquel (ed.); «*Wagner i Catalunya. Antologia de textos i gràfics sobre la influència wagneriana a la nostra cultura*»; Cotal; Barcelona; 1983; pàg. 24

⁷⁶⁰ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 6

⁷⁶¹ JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983; pàg. 244

⁷⁶² BUJ CASANOVA, Anna; «*Les traduccions de Wagner al català: La Walkiria*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2007; pàg. 17

⁷⁶³ GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català; núm. 2; octubre 2006

⁷⁶⁴ LERIN VILARDELL, Miquel (ed.); «*Wagner i Catalunya. Antologia de textos i gràfics sobre la influència wagneriana a la nostra cultura*»; Cotal; Barcelona; 1983; pàg. 30

«Pero ¿Quién engaña a quién? ¿Wagner a los críticos, los críticos al público, o éste a los críticos y a sí mismo? Porque de que aquí media un engaño, no cabe duda. El público no es sincero, si siquiera consigo mismo. Un mediano observador que asista a estas representaciones notará que el público se aburre durante las tres cuartas partes de la velada. ¿Y cómo no, si lo que allí se les representa es una obra artística mutilada, es decir, sin el conjunto de la creación del autor, y por consiguiente sin la condición principal de su efecto? ¿Y es sano, artísticamente hablando, que el público, por miedo a pasar por ininteligente, disimule su impresión y se haga hipócrita, y que los críticos le aprueben y le alienten a continuar por este camino? ¿Adónde vamos a parar entonces? ¿A matar la santa espontaneidad artística que, activa o pasiva, es en arte la cosa más sagrada? ¿A hacer un público de snobs, de pedantes, que admita toda imposición y salga satisfecho del teatro cuando tenga las manos calientes de aplaudir, pero el alma helada?»⁷⁶⁵

En el segon article que escriu Maragall sobre Wagner pel *Diario de Barcelona*, titulat «Wagner fuera de Alemania», publicat originàriament el 6 de desembre de l'any 1899, aprofundí més sobre la qüestió si el gran públic podia entendre les intencions del compositor de Bayreuth. El poeta modernista arribà a la conclusió que Wagner era un autor exclusivament alemany, i que era completament aliè fora de les fronteres lingüístiques del territori germànic. Fins i tot defensà que cada país hauria de tenir un Wagner propi:

«Wagner es un gran maestro alemán y su teatro un teatro alemán.

Si Wagner tiene un valor universal, es como jefe de escuela. Su teoría sobre el teatro y sobre el drama lírico es susceptible de adaptarse al arte de todos los pueblos, pero en cada uno según su genio y su lenguaje. Los maestros de todas las nacionalidades pueden seguir la corriente wagneriana en el sentido de producir obras inspiradas originalmente en su lenguaje respectivo y en las que la música sea un medio de expresión, de intensificación prosódica de aquel lenguaje y sobre todo del espíritu del pueblo que lo habla y lo siente. No aplicar a él música de Wagner, sino hacer la música que Wagner hubiera hecho nacer en aquel país; ser cada uno, en la medida de sus fuerzas, un Wagner de su propia patria.»⁷⁶⁶

El «Culte a Wagner» després de la creació de l'Associació Wagneriana de Barcelona

Un cop entrat el segle XX, i amb la creació de l'Associació Wagneriana l'any 1901, començà l'auge de la valorització de la figura de Richard Wagner. Les conferències organitzades per la Wagneriana durant dècada de 1900 foren una demostració clara. La majoria de les conferències que parlaven de la figura del compositor de Bayreuth, era

⁷⁶⁵ Ídem; pàg. 31

⁷⁶⁶ BOU, Enric; «La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 26-27

per tractar alguns elements biogràfics, sobre la influència que tenia en l'art d'aquell moment i les personalitats que havien contribuït que es conegués a Catalunya. Però també es feia exaltació de la figura de Wagner. En una conferència titulada «*Fusió del més pur y serè Classicisme y del més fogós Romanticisme en l'art de Wagner*», escrita i llegida el novembre de 1903 pel director artístic de l'entitat, el musicòleg i compositor Miquel Domènech Español, es posava en èmfasi la capacitat del compositor de «*Parsifal*» per trobar el perfecte equilibri entre l'ordre i el caos, fet que cap autor ho havia arribat a fer amb tanta precisió:

«Wagner es un romantic; açò s'ha dit sempre. Doncs jo faig l'altra afirmació: Wagner es, al mateix temps, un classic; es tant classic com romantic. Dos elements, com ja s'ha dit també, regnen sobirans y's divideixen l'imperi de ses obres excelses: l'element sensual, mundà, y l'element religiós, diví: l'Holandès y Senta; Venus y Elisabeth; Ortruda y Lohengrin; els nans Nibelungs y els déus del Walhall; el Castell de Klingsor y el del Grial. El romanticisme es l'element idèntic al de la passió y amor sensual, el classicisme al diví. Wagner tenia aquests dos mons antitètics, complement, no obstant, l'un de l'altre, encarnats en les profunditats misterioses y sublimes del seu esperit d'artista, y a cada nova obra que creava, apareixien els dos ab claretat y força potentes, ab color totalment diferenta, l'un ombriu, apassionat, ardent; l'altre pur, serè, cristallí; l'un retorçant-se en les baixades y pujades musicals més inesperades y impetuoses, expressant el desitg, la falta de regla, l'intensa dolor, com en els motius de la bacanal de Tannhäuser, el d'Ortruda en Lohengrin, el del desitg mai satisfet en Tristany, el de l'anell en la Tetralogia, el de Klingsor en Parcival; l'altre manifestant-se amb acords perfets musicals, ab llimpiesa y claror divines, com en els cants dels pelegrins, el motiu de Lohengrin, el de la mort d'Isolda, els del Walhall, y tots els represius del temple del Grial, la Gloria, la Veu de Jesús, la Fè!»⁷⁶⁷

Alguns conferenciants de l'Associació Wagneriana eren conscients que pel públic general conèixer Wagner amb profunditat era molt difícil. Però hi hagué veus que creieren que el compositor de Bayreuth podia ser entès per tothom de manera instintiva. El dramaturg, escenògraf i empresari teatral Adrià Gual i Queralt (1872-1943), en una conferència titulada «*L'art escènic i el drama wagnerià*», llegida el dia 11 de març de l'any 1904, era defensor d'aquesta teoria i ho exemplificava amb l'estrena de «*Tristan und Isolde*» al Teatre del Liceu de Barcelona el novembre de 1899:

«[...] qui no sent un entusiasme flamejant, sent un respecte profunde, com les criatures quan recen, qui no saben lo que diuen, però hi creuen. De no ser així, còm ens podriem explicar el religiós silenci d'aquella nit d'estrena de Tristany y Isolda a Barcelona? Allò no era intel·ligència, era imposició respectuosa, qui vol dir bona disposició y aquesta bona disposició oportunitat perfeta. Molta part del gros public d'avui, arribarà a Wagner sèns l'estudi de les seves teories, com una bona part del poble arriba a la professió d'idees ultra-avençades, sèns la consulta de cap tractat sociologic; es la necessitat qui torna 'ls homes sensats o dirigibles, y els homes, com les besties qui saben

⁷⁶⁷ Ídem; pàg. 68

sense'l concell de ningú trobar les herbes qui poden allejarles de llurs dolences, se deixen sempre caure del costat qui mellor s'adapta a la complascencia de les seves mires sentimentals.»⁷⁶⁸

Per la Wagneriana, reivindicar la figura del compositor de Bayreuth també suposava la defensa d'estils artístics que teòricament estaven passats de moda o estaven desapareixent. Per exemple, en una conferència titulada *«Impressions wagnerianes»*, llegida pel poeta i autor teatral Xavier Viura i Rius el dia 2 de juny de l'any 1905, es considerava a Wagner el renaixedor de la poesia èpica:

«El món o l'obra de Wagner es esplendit y magnific de debò: ses imatges vibren y s'hi mouen ab aspectes magestuosos, epics moltes vegades; l'art epic, com ja qualche distingit critic ha dit, ha tingut en Wagner un de sos raríssims mestres, y quan en el segle passat més de quatre successors dels enciclopedistes del segle XVIII festejaven la mort de la poesia epica, algunes obres del mestre germanic poncellaven victoriosament.»⁷⁶⁹

Fora del cercle de l'Associació Wagneriana també hi hagueren autors que foren grans admiradors del compositor de *«Parsifal»*. Eugeni d'Ors, en una glossa titulada *«Els últims seran els primers»*, publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 4 de setembre de l'any 1906, comparà Bayreuth amb el Paradís:

«Pobres, bons amics metges, amics jutges, amics literats de vileta, digueu: ¿no la sentiú, la necessitat d'una millor existència, fora d'aquest món miserable? I, sentint-ne la necessitat, ¿com l'imagineu un aital cel de justícia? Com un inmens i suprem Bayreuth [...].»⁷⁷⁰

És més, el filòsof noucentista, degut a l'admiració que causava l'obra de Richard Wagner, en una glossa titulada *«La <<W.>>»*, publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 2 de novembre de l'any 1906, parlava directament del culte cap al compositor de Bayreuth:

«Sí. Tots ho sabem. La devoció al Profeta Wagner sol ser en les ànimes tan fervent que devé en elles idolatria. Ja no afició, mes culte [...].»⁷⁷¹

Manuel de Montoliu també fou un gran admirador de l'obre del compositor de Bayreuth. El culte a Wagner del filòleg tarragoní es veu reflectit en un article titulat *«Lletres catalanes. Noble missió»*, publicat en *El Poble Català* el dia 26 de novembre de l'any 1906. Montoliu considerava que el compositor de Bayreuth era el portador del pensament i de la moral del segle XIX (i fins i tot del XX):

⁷⁶⁸ Ídem; pàg. 88

⁷⁶⁹ Ídem; pàg. 103

⁷⁷⁰ D'ORS ROVIRA, Eugeni; *«Glosari 1906-1907»*; Quaderns Crema; Barcelona; 1996; pàg. 241-242

⁷⁷¹ Ídem; pàg. 301

«Y es que Wagner es el símbolo más gran de tot l'espiritualisme modern. En la formació de la seva obra gegantina han intervingut els ressorts espirituals més potents de la civilització moderna de tots els pobles. Ell sol es la merevallosa conscienciació d'aquest gran y trascendental fet de l'idealisme contemporani. En ell cristallisen tots els antecedents, en ell se resumeixen tots els concomitants, en ell viuen virtualment totes les resultancies d'aquest especial estat d'ànima del segle XIX, tant sedent, tant febrós d'alta idealitat, que en darrer terme s'hagué de resoldre en música.

[...]

Tots els mestres de l'espiritualisme modern, tant els pensadors, com els poetes, com els artistes, o han regat sense saberho ab aigües fecondes la terra d'on havia de brotar l'arbre gegant de l'art wagnerià o, si han vingut després, han viscut a la seva obra y s'han regalat ab els seus fruits immortals. Wagner en la construcció de la seva obra posà a contribució mig sigle y feu derivar de ella la corrent de l'altra meitat.»⁷⁷²

A més a més, Montoliu considerava que el compositor de «Parsifal» estava contribuint a la europeïtzació del pensament nacional català:

«L'incorporació de l'ànima catalana a l'espiritualisme modern, simbolisat per Wagner, foguera que branda formidable per tot el món civilisat y que aquí, on tanta llenya seca y inútil hauria de destruir, ab prou feines ha enviat una trista espurna que fassi concebir esperances del pròxim incendi. Y tinguin també un convenciment: que ningú contribuirà tant com ells a la futura solidesa de l'art y del pensament català, malgrat vagin a cercar els elements educatius molt lluny del fons secular de la nostra propia saviesa, perquè aquests elements són els puntuals y'l ciment necessaris pera que'l casal del nostre pensament nacional no s'enruni entre l'indiferencia y'l desconeixament dels nostres veïns més avensats y pugui esser digne habitacle de l'ànima europea...»⁷⁷³

El filòleg tarragoní considerava a Wagner com un continuador del folklore europeu. El dia 17 de febrer de l'any 1906 sortí publicat un article de Montoliu en *El Poble Català* que es titulava «Teatre popular», i estava dedicat a l'Adrià Gual. En un paràgraf d'aquest escrit, el filòleg tarragoní escrigué que l'obra de Richard Wagner, juntament amb Goethe, s'havia inspirat en els mites populars europeus i havia contribuït a la seva modernització i a la difusió:

«Les llegendes del passat oculten la llevor de l'art de l'avenir. Y n'hi ha prou ab citar els noms de [...] Goethe y Wagner, pera comprendre tota l'evidencia d'aquesta afirmació. ¿Quin camp més immens, més fèrtil, que el que ofereixen a la fantasia del poeta les nostres cançons populars! ¿Quina abundor, quina riquesa de primera materia d'inspiració! ¿Quins fonaments més sòlits, més profundament humans, pera les creacions de l'esperit! ¡Quina bella ocasió de reconstrucció y de modernisació, arriben

⁷⁷² MONTOLIU, Manuel de; «Lletres catalanes. Noble missió», *El Poble Català*, Any III, núm. 287 (26/11/1906), pàg. 3

⁷⁷³ Ídem; pàg. 3

a oferir aquests monuments mutilats ont l'inspiració anònima del nostre poble ya encarnarhi les més íntimes palpitations del séu cor! Son les nostres cançons populars com princeses encantades, y quiscuna d'elles espera serenament al través dels segles el séu hèroe redemptor que vingui a deslliurarla del malefici que la té encidada y la porti un altre cop a cantar y a dansar confosa en el ritme del mon actual.»⁷⁷⁴

En un article titulat «*Lletres catalanes. Lectures d'estiu*», publicat a *El Poble Català* el 28 d'agost de l'any 1907, Montoliu catalogava al compositor de Bayreuth com un autor a l'alçada d'autors com Horaci, Virgili, Petrarca o Voltaire. A més a més, el filòleg tarragoní admirava la capacitat de Wagner per conservar la frescor artística malgrat les dificultats dels seus primers anys de vida i la relaxació que podia haver tingut per l'estatus social que tingué els últims anys d'existència:

«Solament esperits excepcionals, de aquells que no apareixen més que de tard en tard en les literatures, poden resistir l'efecte disolvent d'una prosperitat. [...] més admirable es Wagner triomfant, en els seus temps afortunats, de tots els perills del servilisme d'una cort (perills que han mort en flor a més d'una ànima privilegiada), que no triomfant, en els comensos de la seva carrera, de les dificultats naturals de la vida, comunes a la majoria dels humans.»⁷⁷⁵

Montoliu considerava que Richard Wagner hauria de ser un referent pel món cultural català en un article dedicat als Jocs Florals de l'any 1908, titulat «*Lletres catalanes. Sobre'l mateix tema*» i publicat a *El Poble Català*, el dia 24 d'agost de l'any 1908. En aquest escrit, Manuel de Montoliu considerava que l'obra del compositor de Bayreuth havia de ser el gran model a seguir als Jocs Florals, la gran celebració de la lírica catalana:

«En un mot, s'hauria de intentar tornar de bell nou a la primitiva, ingènita unió de la poesia y de la música: y és precisament aquest ideal de re-unir dues arts bessones feia temps divorciades, és precisament aquesta alta finalitat sintètica, un del secrets de la gran feconditat de l'art wagnerià que ha obert nous horitzons a la poesia moderna, llensant al món del Geste y del Cant la paraula abans muda y purament literaria del Poeta.»⁷⁷⁶

Montoliu fou un gran defensor de les idees teatrals de Richard Wagner. En un article titulat «*Lletres catalanes. De crítica teatral*», publicat a *El Poble Català* el dia 28 de setembre de l'any 1908, el filòleg tarragoní creia que les reformes de Wagner eren degudes a una necessitat del teatre del segle XIX per modernitzar-se:

⁷⁷⁴ MONTOLIU, Manuel de; «*Teatre popular*», *El Poble Català*, Any III, núm. 67 (17/2/1906), pàg. 2

⁷⁷⁵ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Lectures d'estiu*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 557 (26/8/1907), pàg. 3

⁷⁷⁶ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Sobre'l mateix tema*», *El Poble Català*, Any V, núm. 922 (24/8/1908), pàg. 3

«D'aquesta decadència n'estava profundament convençut el gran Wagner quan ideà y realisà la seva nova estètica del teatre, que no tenia altra finalitat sinó la de portar aquest novament a ses veritables fonts y intentar dotarlo de bell nou dels propis, exclusius y característics instruments d'expressió que venen a reduirse tots en el Geste, traduïble, o bé en música, o bé en paraula.»⁷⁷⁷

La figura de Richard Wagner també fou molt present durant l'estada d'Eugeni d'Ors a Munic. En una glosa titulada «Concert», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 29 d'agost de l'any 1910, descrigué l'ambient d'un concert de l'obra del compositor de Bayreuth on el públic menjava i bevia mentre escoltava la música. Tot i que el filòsof noucentista considerava això com un fet estrany, acceptava que la gastronomia de la capital bavaresa era adient per escoltar música de Wagner:

«De primer un està temptat de cridar a profanació. Sentir Wagner aixís, tot l'auditori en taules parades, bevent cervesa, engolint truites o salsitxes. Després se diu que tot és afer de costums. Més tard sospita hi ha alguna vantatge en sentir Wagner d'aquesta faisó.»⁷⁷⁸

A més a més, Ors escrigué que el públic bavarès que anava a veure aquest concert era el reflex dels personatges de les òperes de Wagner:

«Almenys, tots aquests fragments dels Mestres Cantors tenen en aquesta sala, en aquest públic, una mena de perllongació simpàtica. Vet aquí a l'entorn meu les figures del drama, repetides de viu en viu. Vet aquí els menestrals, vet aquí els aprenents, vet aquí Hans Sachs en persona... —Però Parsifal, creació mística i profana, ¿serà per ventura ben lluny d'ambient?— Que no!! Vet-el' aquí Parsifal també entre el públic. És jove, és cast —wir junger maener⁷⁷⁹! És blanc, és ros, és valent i criatura com el del poema. És net de malícia, malgrat tenir ja un comerç de fotografies escandaloses —per a exportar-les a París—i tres fills naturals.»⁷⁸⁰

Tot i aquesta gran admiració per Wagner, Ors criticà les indicacions que havia donat el compositor sobre com s'havien de representar les seves obres. Durant la seva estada a Munic, el filòsof noucentista anà al *Prinzregentheater* a veure una representació de l'òpera «*Die Meistersinger von Nürnberg*». D'aquesta representació escriuria una crònica de l'espectacle en una glosa titulada «Wagner», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 30 d'agost de l'any 1910. En aquest escrit, expressava el seu desgrat per com es representaven les obres de Wagner i com les indicacions del compositor de Bayreuth eren poc adequades pels gustos bavaresos:

⁷⁷⁷MONTOLIU, Manuel de; «Lletres catalanes. De crítica teatral», *El Poble Català*, Any V, núm. 957 (28/9/1908), pàg. 3

⁷⁷⁸D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 260

⁷⁷⁹La traducció al català seria «Nosaltres homes joves!»

⁷⁸⁰D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1910-1911»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg. 261

«Les regles de l'«Art del pervenir» s'hi observen fidelment, almenys les no incompatibles ab certes exigències dels estómacs bavaresos. La orquestra resta tan soterrània com cal. —Això de com cal, ho dic per lo que li semblava Wagner, no per lo que em semblava a n'a mi. Personalment, salvo millor opinió, sospito que representar ab la orquestra oculta val, poc més o menys, com representar a teló corregut, i sentint-se les veus del dins. Plau-me, en un drama musical, veure els personatges; i, en rigor, en ell no és menys «personatge» un timbal a la orquestra que un personatge damunt les taules.»⁷⁸¹

El maig de l'any 1913 es celebrà el centenari del naixement del compositor de «Parsifal». Per aquesta ocasió, Eugeni d'Ors escrigué una glosa titulada «Wagner (En el centenari de sa naixença)», publicada a *La Veu de Catalunya* el dia 23 de maig de 1913. En aquest escrit, el filòsof noucentista considerava Wagner com un filòsof de la modernitat i a més a més, catalogava al compositor de Bayreuth com l'intel·lectual més influent de finals del segle XIX i principis del segle XX:

«Wagner ha estat, per tota una època, el vici sagrat. —Me direu: també va ser-ho Rousseau, per una altra època... —Sí, us respondré; però la de Wagner és ---què diable!—la nostra-.»⁷⁸²

Ors continuava el mateix article fent una oda a la música de Richard Wagner i com aquesta no deixava indiferent els esperits dels individus:

«¿Ni com ens defensariem d'amar-lo? Ell ha passat tan a la vora nostra —gairebé en carn i ossos l'hem vist—perquè sorprèn a voltes el pensar en lo recent que és Wagner, en què tants contemporanis nostres podien haver-lo conegut! —Ell ha passat, donant-nos de seguida, sense deixar possible dubitació, l'espectacle d'una humana grandesa. El geni era ahir mateix assentat a aquesta taula i vessava al nostre vas sa ubriaganta licor. I tots n'havem begut i, per a tots, les hores de ubriaguesa d'això se compten ara entre les més belles de la vida... --¿Com ens defensariem d'amarlo?»⁷⁸³

El Wagner social

A principis de segle XX, més enllà de l'enfocament musical i filosòfic, les obres de Richard Wagner també foren interpretades des d'una perspectiva política i social. L'èxit del Wagnerisme i la complicada situació social i política que vivia la Catalunya d'aquell període feia inevitable les referències al compositor de Bayreuth en aquest camp. Richard Wagner havia escrit al llarg de la seva vida assajos sobre política i d'assumptes socials; a més a més, durant la dècada de 1840 havia conegut al filòsof anarquista Mikhaïl Bakunin i havia participat a la Sublevació Revolucionària de Dresden de l'any

⁷⁸¹ Ídem; pàg. 262

⁷⁸² D'ORS ROVIRA, Eugeni; «Glosari 1911-1912-1913»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 577

⁷⁸³ Ídem; 577

1849, fet que provocà que s'exiliés durant anys fora de la Confederació Germànica.⁷⁸⁴ Posteriorment Richard Wagner va suavitzar algunes de les seves idees socials i polítiques quan es convertí en el protegit del Rei Lluís II de Baviera.⁷⁸⁵ Un dels autors que relacionà Wagnerisme i societat fou el sociòleg Cebrià de Montoliu i de Togores. En un article titulat «*Acción Social. L'ètica wagneriana y el teatro popular*», publicat a *El Poble Català* el dia 4 de febrer de l'any 1905, Cebrià de Montoliu posava d'exemple l'escena final del tercer acte de l'òpera «*Die Meistersinger von Nürnberg*» per demostrar les preocupacions polítiques i socials de Richard Wagner:

«Mes no es sols popular la moral o el fons ètic del drama. Veièm l'assumpto. ¿Pot donarse un quadro més palpitant de la vida burgesa alemana del temps de la Reforma que el que ens mostra aquesta obra en totes ses escenes y, sobre tot, en l'explèndit acte tercer? Quadro real y ideal ahora, car aquella burgesia no es ben be la burgesía luterana germànica, tota trista y tancada en una concepció religiosa austera y depriment. ¿Cóm sap transfigurarla En Wagner aquesta burgesía, ¡fent bategar impetuosamente son cor encara mitjeval ab les amples pulsacions del esperit democràtic modern nascut al escalf de la gran revolució sont tanta part ella hi tingué! ¡Y cómo hi sap fer ressaltar l'importancia del concepte social del art tan necessari en tota democracia y en tota societat ben constituída, ab l'encisador tipo popular de Hans Sachs, ab el magnànim acte den Pogner al donar la seva filla com premi del certamen y, sobre tot, en l'hermós símbol den Walter, el noble, que, per obra del amor y del art, la guanya, fent així aliansa ab el poble!»⁷⁸⁶

Aquesta comparació entre els conflictes polítics i socials i l'argument de les òperes de Wagner no foren inusuals durant els primers anys del segle XX. Durant la seva estada a Halle, Manuel de Montoliu escrigué un article titulat «*Coses d'Alemanya. La reforma electoral*», publicat a *El Poble Català* el dia 24 de febrer de l'any 1910. En aquest article, Montoliu utilitzà l'argument de l'òpera «*Siegfried*», la tercera òpera de la Tetralogia de «*Der Ring des Nibelungen*», per explicar als lectors catalans el conflicte entre el món intel·lectual alemany i els dirigents del Segon Reich:

«El Estat plutòcrata alemany ha instruït, ha educat el seu poble, ab el disegni de que servis als seus fills; d'ell han de sortir els diners y els homes pera'l seu exèrcit y els seus vaixells, pera ses empreses financieres y colonials, ell solament podia esser l'instrument de domini universal a que aspiren les oligarquies entronisades. Se torna a repetir el cas de Mime, educador de Siegfried, per seguir la felis comparansa d'un gran crític wagnerià. Siegfried sol podia matar el drac y apoderarse del tesor; per això Mime l'afalaga, l'educa. Però'l poble, com Siegdried, sempre sent a temps una veu profètica que li revela la veritat, que li avisa l'engany, que li senyala el perill. Y el

⁷⁸⁴ WESTERNHAGEN, C. von; «*Wagner. Richard*»; de HONEGGER, Marc; «*Diccionario biográfico de los Grandes Compositores de la Música*»; Espada Calpe; Madrid; 1993; pàg. 570

⁷⁸⁵ Ídem; 570-571

⁷⁸⁶ MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. L'ètica wagneriana y el teatro popular*», *El Poble Català*, Any II, núm. 13 (4/2/1905), pàg. 2

brillant Estat alemany, que ab sa política social, ab l'organisasió esplèndida dels seus serveis, ab l'impulsque ha sapigut donar a tot quant se refereix a la cultura intel·lectual, ha volgut bressar indefinidament el poble en el seu somni de felicitat aparenta, ara s'adona que'l seu jòc ha estat descobert y sent que'l poble clama resolt davant d'ell: <<Ja que m'has obert la cultura y la civilisació, dona 'm també'l poder de que sóc digne>>.»⁷⁸⁷

Nietzsche: l'infantament de la modernitat

Friedrich Wilhelm Nietzsche fou un filòsof alemany. És considerat un dels pensadors més influents de l'Era Contemporània. Nascut a Saxònia l'any 1844, passà els primers anys de joventut estudiant Filosofia en un seguit d'universitats germàniques (entre les quals hi havia Bonn i Leipzig) fins que l'any 1869 s'instal·là a Basilea, on exercí de Catedràtic de Llengua i Literatura Gregues per la Universitat d'aquesta ciutat fins a l'any 1879.⁷⁸⁸ Hi hagueren dos fets que marcaran la vida de Nietzsche en aquest període: el primer, la seva curta però intensa participació en la Guerra Francoprussiana l'any 1870; i segon, la seva amistat amb Richard Wagner, el qual va ser una gran influència pel filòsof, tot i que l'any 1878 acabarien enemistats. Durant el període que va viure a Suïssa, Nietzsche va escriure les seves primeres obres, de pensament romàntic, com el seu primer llibre «*Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*»⁷⁸⁹, publicat el 1872.⁷⁹⁰ Arran d'una greu malaltia l'any 1879, el filòsof deixà la Universitat de Basilea i es dedicà a viatjar arreu d'Europa. Fou el període que escrigué obres de caire positivista, com «*Die fröhliche Wissenschaft*»⁷⁹¹, llibre publicat el 1882.⁷⁹² Arran d'una mala experiència personal l'any 1882, publicà l'any 1883 la seva obra magna: «*Also Sprach Zarathustra: Ein Buch für Alle und Keinen*»⁷⁹³. En aquest llibre es feia una exaltació radical a la figura de l'individu i es feia un atac ferotge contra la cultura, la religió, la filosofia i la moral occidentals.⁷⁹⁴ La resta d'obres que

⁷⁸⁷ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La reforma electoral*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1820 (24/2/1910), pàg. 1

⁷⁸⁸ ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 26

⁷⁸⁹ La traducció en català seria «*El naixement de la tragèdia en l'esperit de la música*»

⁷⁹⁰ ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 31

⁷⁹¹ La traducció en català seria «*El gai saber*»

⁷⁹² ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 36

⁷⁹³ La traducció en català seria «*Així parlà Zaratusta. Un llibre per a tothom i per ningú*»

⁷⁹⁴ ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 55

escrigué durant la dècada de 1880 continuà mantenint aquest missatge en contra de l'establishment cultural i moral europeu, un exemple seria el seu llibre «*Der Antichrist. Fluch auf das Christenthum*»⁷⁹⁵, publicat el 1888. L'any 1889, una profunda depressió li provocà el començament d'una paràlisi cerebral progressiva, que acabà definitivament amb la seva activitat filosòfica i literària. Morí l'agost de l'any 1900, a l'edat de cinquanta-cinc anys.⁷⁹⁶

Les primera referència de Friedrich Nietzsche a Catalunya fou una menció indirecte de la biografia de Richard Wagner que va fer el musicòleg Joaquim Marsillach, publicada l'any 1878. Però els primers esments de l'autor de «*Also Sprach Zarathustra*» com a figura destacada en el món de la filosofia foren a la revista *L'Avenç* els primers anys de la dècada de 1890, amb articles de Jaume Brossa i Roger (1875-1919), i de Alexandre Cortada Serra (1865-1935), publicats els anys 1892 i 1893.⁷⁹⁷ Però en Joan Maragall fou el pioner en l'aprofundiment de la figura del filòsof alemany. Com els seus contemporanis catalans, el poeta modernista el coneixia a partir de publicacions franceses, com seria el cas d'una petita antologia francesa titulada «*À travers l'oeuvre de Frederic Nietzsche*», publicada l'any 1893. Maragall destacà també com un dels primers traductors de Nietzsche a la Península Ibèrica. El novembre de l'any 1893, la revista *L'Avenç* publicà uns fragments d'«*Also Sprach Zarathustra*», traduïts al català sota el pseudònim «*Pamphilos*». L'any 1898, la revista *Catalònia* publica tres capítols de «*Also Sprach Zarathustra*» traduïts per en Maragall: els dos primers capítols, titulats com «*A l'anar a sortir el sol*» i «*El coneixement pur*» foren publicats el dia 25 de febrer de l'any 1898 i el tercer i últim, titulat com «*Trossos del prefaci*» fou publicat el 15 de novembre de l'any 1898.⁷⁹⁸

Però un dels punts més interessants de la relació Maragall-Nietzsche fou la influència que tingué l'autor de «*Also Sprach Zarathustra*» en el poeta modernista, sobretot a la dècada de 1890. Després d'un conflictiu segle XIX i d'aconseguir certa estabilitat política a la dècada de 1870, en els últims vint anys de segle XIX els països mediterranis, els quals eren inestables tant socialment com econòmicament, s'estaven emmirallat cap un passat idealitzat. Això va provocar l'aparició d'un corrent de pensament durant la dècada de 1890, que es qüestionà el món de la raó, del materialisme, del positivisme i del sistema social. A més a més, hi hagué un fort

⁷⁹⁵ La traducció en català seria «*L'Anticrist. Maledicció sobre el cristianisme*»

⁷⁹⁶ ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 44

⁷⁹⁷ VALENTÍ FIOL, Eduard; «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Barcelona; 1973; pàg. 328

⁷⁹⁸ GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català»; núm. 2; octubre 2006

qüestionament a la democràcia liberal, per tant, hi havia una forta negació dels valors hereus de la Il·lustració i la Revolució Francesa.⁷⁹⁹

El descobriment de l'obra de Friedrich Nietzsche li permeté a Joan Maragall creure en la decadència de les societats europees.⁸⁰⁰ Durant la primera meitat de l'any 1893, Joan Maragall intentà publicar un article al *Diario de Barcelona*, sota el títol de «*Federico Nietzsche*», on volia donar a conèixer l'obra del filòsof alemany al públic català. En una carta escrita el dia 1 de juny de l'any 1893 al crític literari modernista Josep Soler i Miquel (1861-1897), Maragall creia que l'article patiria la censura degut a la radicalitat del missatge de Friedrich Nietzsche:

«Ja he fet l'article de Nietzsche, ja està imprès de proves, pro ara me'l faran passar pel sedàs de la censura eclesiàstica. Això a la llarga m'e..., que tantes camàndules! I és clar, des del seu punt de vista tenen raó que els sobra!. En Mañé diu que sóc un xicot que flâne pel carrer i se'n va saltant i picant de mans darrera cada música que passa. És molt just. Pro per ventura això no és lo més bonic? Diu que lo que em falta és verdader esperit cristià, que si el tingués a dins veuria totes les coses d'una altra manera i no tindria l'entusiasme tan fàcil: que entre uns articles i altres portaré la confusió a l'entreteniment dels lectors del Brusi. Jo trobo que no hi fa res que es confonguin una mica. Què tantes certituds i què tantes conviccions! Veiam què farà la censura: per supuesto que jo no passaré per més que per allò que pugui bonament passar. Suprimir lo que vulguin fins a cert punt, segons com atenuar, variar l'enfocament, no.»⁸⁰¹

Com que no li deixaren publicar en el *Diario de Barcelona*, el poeta modernista decidí fer-ho a la revista *L'Avenç* el juliol del mateix any. En aquest article, en un context on es produïren els grans atemptats anarquistes, Maragall utilitzava a Nietzsche per dir que la barbàrie i la inestabilitat social portarien a la salvació de la civilització, i per tant, sorgirien nous individus sense cap mena de debilitat moral:

«Como reacción a nuestra época de intelectualismo y de degeneración fisiológica anunciase ya una época guerrera; se levanta una aurora de hombres fuertes, sanos de cuero y de alma, de verdaderos aristócratas que vendrán a marcar con el sello de la esclavitud al vulgo de los débiles e incompletos; a los esclavos que hoy se educa como a señores, de cuya civilización hay que precipitar la ya visible decadencia: no corregirla, no apuntalarla, no contenerla, sino empujarla y precipitarla para acabar

⁷⁹⁹ PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un Estat Català*»; Editorial Base; Barcelona; 2007; pàg. 19-20

⁸⁰⁰ MARFANY, Joan-Lluís; «*Articles polítics/Joan Maragall*»; La Magrana; Barcelona; 1988; pàg. 10

⁸⁰¹ VALENTÍ FIOL, Eduard; «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Barcelona; 1973; pàg. 330

*con ella y para que de su aniquilamiento, de su arrasamiento completo surjan esos pocos, esos escogidos que han de ser los héroes europeos, los señores de mañana.»*⁸⁰²

A més a més, en el mateix article, el poeta modernista creuia que la filosofia de Friedrich Nietzsche era un referent contrari al decadent sistema liberal democràtic:

*«Además, tras tanta democracia y tantas instituciones democráticas que por temperamento nos repugnan y nos cansan, el radicalismo aristocrático de Nietzsche, con toda su genial brutalidad, nos refresca y nos infunde consuelo y fortaleza.»*⁸⁰³

Aquesta contraposició entre la decadència del sistema liberal democràtic i l'esperit nietzscheà que va fer Joan Maragall ha sigut vista per part d'un sector de la historiografia catalana com un exemple de les intencions que tenia el poeta modernista per contraposar els models nacionals català i espanyol. Un dels defensors d'aquesta idea és Joan Lluís Marfany, el qual defensà aquesta teoria en el pròleg d'una recopilació d'articles d'en Joan Maragall que va fer el mateix historiador i va publicar l'any 1988:

*«Hom se sentia atret pel vitalisme nietzscheà per una altra raó encara. A Madrid no hi havia bombes, ni atemptats anarquistes, ni trasbalsos d'aquesta mena. Justament, perquè Madrid era la capital, el resum, i el símbol de l'Espanya decadent i exsangüe de les darreries del segle XIX. Catalunya, en canvi, domava, literalment, senyals de vida. ¿Com podria, doncs, seguir endavant i créixer, aquesta cosa viva, lligada a una de morta? [...] I els arguments accessoris, directament o indirectament vinculats a Nietzsche, s'acumulaven sobre aquesta base: tothom podia veure que l'energia històrica residia ara en els països del Nord, als quals pertanyia el futur, mentre els del Sud dequeïen, arrapats a les relíquies arnades del passat; els aris eren la raça superior, els semites la inferior, i els catalans eren gots, i doncs aris, mentre que els castellans no es podien treure del damunt la influència semítica de set segles de dominació àrab.»*⁸⁰⁴

Però a principis del segle XX, en Joan Maragall fou més crític amb la figura Nietzsche. Aquest canvi d'opinió es veuria reflectit en un article titulat «*Federico Nietzsche*», publicat el dia 19 de setembre de l'any 1900, dedicat al filòsof nihilista, el qual havia mort l'agost del mateix any. En aquest article Maragall considerava a Nietzsche un autor excessivament superb, fet que repercutia negativament a la seva obra i en la seva persona:

«Nietzsche es un sediento de absoluto, un sediento de Dios: pero no quiso bajarse a beberlo en la fuente de la fe, y murió de sed. Una gran potencia había en su espíritu le hizo soberbio como no se puede serlo un hombre: el límite de nuestra razón y de nuestros sentidos lo despreció, y quiso comprender lo incomprendible, lo que hay que

⁸⁰² BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 20

⁸⁰³ Ídem; pàg. 21

⁸⁰⁴ MARFANY, Joan-Lluís; «*Articles polítics/Joan Maragall*»; La Magrana; Barcelona; 1988; pàg. 11

*presentir y adorar con humildad. No vio la altísima dignidad que encierra esa humildad humana que puede orar trémula y ansiosa en su presentimiento de lo eterno; negó todo lo que no comprendía, e intentó crear un mundo a su imagen y semejanza. Un hombre que quiere hacerse Dios, ¡tragedia terrible y grande!»*⁸⁰⁵

Un cop entrat en el segle XX, el creixent nombre de traduccions de l'obra de l'autor de «*Also sprach Zarathustra*» (sobretot en castellà⁸⁰⁶) i el complex moment polític i social que vivia Catalunya en aquell període, la figura de Friedrich Nietzsche era cada cop més coneguda i valorada. Un dels exemples més destacats d'aquesta admiració cap al filòsof alemany seria Eugeni d'Ors. L'any 1903, en una ponència presentada al Primer Congrés Universitari Català titulada «*Extensió de les ensenyances especulatives*», el filòsof noucentista utilitzà l'exemple de Friedrich Nietzsche per exemplificar el conflicte que vivia ideològicament el món de l'art entre les idees positivistes i les noves idees filosòfiques sorgides a partir de la dècada de 1890.⁸⁰⁷ Però no fou amb la redacció de la seva tesi doctoral, titulada «*Genealogía ideal del Imperialismo*» i publicada l'any 1905, quan Ors aprofundí en el missatge de l'autor de «*Also sprach Zarathustra*». En aquesta tesi, el filòsof noucentista va fer un estudi sobre la relació que teinia l'individu superdotat (semblant a l'ideal *Übermensch*⁸⁰⁸ nietzscheà) amb l'Estat. Ors considerava a Nietzsche com un romàntic que s'enfrontava als conceptes de racionalitat del segle XIX amb una gran lucidesa. A més a més, el filòsof noucentista interpretà conceptes nietzscheans per aplicar-los a la seva obra: el concepte «*Ewige Wiederkunft*»⁸⁰⁹ per entendre la repetició de certs esdeveniments històrics; el concepte *Übermensch* per parlar de com reflecteix l'art en els artistes.⁸¹⁰

Un altre exemple de la valoració de Friedrich Nietzsche en la primera dècada del segle XX fou la del filòleg Manuel de Montoliu en un article titulat «*Lletres catalanes. El Poeta y El Crític*», publicat a *El Poble Català* el dia 11 de febrer de l'any 1907, on deia

⁸⁰⁵ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 22

⁸⁰⁶ ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 55

⁸⁰⁷ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Papers anteriors al Glosari*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1994; pàg. 241

⁸⁰⁸ *Übermensch*, és un concepte complicat de traduir en català la traducció, el significat aproximat seria «*Sobrehome*». L'*Übermensch* era el nom que donava Nietzsche a l'ésser que no està lligat a cap moral o doctrina, per tant era completament lliure. S'ha de dir que aquest concepte ha sigut molt polèmic per les seves diverses interpretacions que s'ha fet des de diversos camps ideològics. [ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 55].

⁸⁰⁹ La traducció seria en català «*Etern Retorn*»

⁸¹⁰ ACOSTA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010; pàg. 109

que l'autor de «*Also Sprach Zarathustra*» oferia «*la doble dignitat de Poeta y de Crític*»⁸¹¹ en contraposició al sistema cultural i polític de l'Europa del moment.

A finals de la dècada de 1900, la figura de Friedrich Nietzsche se la relacionà amb les característiques polítiques i socials de l'Imperi Alemany. Aquest fet coincidí amb la victòria de Prat de la Riba i de la creació de la *Junta de Ampliación de Estudios* l'any 1908, amb l'enviament de becaris a estudiar a diferents universitats del Segon Reich Alemany⁸¹². Un exemple clar d'aquesta relació entre Nietzsche i el *Kaiserreich* es veu reflectida en alguns escrits periodístics de Manuel de Montoliu. En la seva estada com a becari a Halle, Montoliu escrigué un article titulat «*Coses d'Alemanya. Nietzsche y les Escoles*», publicat a *El Poble Català* el 31 d'agost de l'any 1910. En aquest escrit, el filòleg tarragoní creia que el món intel·lectual alemany es veia inspirat clarament per Nietzsche com un intent de trencar les rigideses socials de l'Alemanya Guillermina:

*«La societat no té altre fi que la producció de l'Hèroe, del Superhome y això precisament en bé del vulgue, de la comunitat. Per consegüent, en nom de la comunitat no hi ha cap dret a sacrificar l'educació intensiva dels grans talents y dels genis. Aquestes tendències, aquests ideals infundeixen una vida nova, una sava verge an aquesta potent intel·lectualitat alemanya dels nostres dies. Una visió de una nova humanitat palpita en tots aquests idealismes que ab mà tan pròdiga sembrà el gran Nietzsche y que avui germinen y fermenten prodigiosament en totes les esferes.»*⁸¹³

Aquesta idea que la intel·lectualitat alemanya s'inspirava amb les tesis de Nietzsche fou també defensada tres anys més tard en un article titulat «*Desde Alemania. Maximiliano Harden*», publicat en *El Diluvio* el dia 13 de març de l'any 1912, dedicat a la figura de Maximilian Harden, director del *Die Zukunft*, setmanari polític i artístic de tendència socialdemòcrata, conegut en aquell moment per haver fet publicar un seguit d'articles l'any 1907 on destapava l'escàndol sobre les relacions homosexuals que havien tingut destacats individus del cercle de confiança del Kàiser Guillem II.⁸¹⁴ Montoliu elogià a Harden per la seva crítica cap al Sistema Imperial Alemany, fins el punt d'utilitzar la figura de l'*Übermensch* nietzscheà per descriure la tasca del periodista alemany:

«En Harden palpita un temperamento de luchador que estalla en todas las ocasiones favorables; es un representante legítimo de la <<voluntad de domino>> del hombre

⁸¹¹ MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. El Poeta y el Crític*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 363 (11/2/1907), pàg. 3

⁸¹² BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011; pàg. 45-52

⁸¹³ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Nietzsche y les Escoles*»; *El Poble Català*; Any VII, núm. 2006 (31/8/1910); pàg. 1

⁸¹⁴ ROGGE, Helmuth; «*Harden, Maximilian*»; GRAF ZU STOLBERG-WERNIGERODE, Otto; GLAUBRECHT, Martin; HENTIG; Hans Wolfram von; KÖRNER, Hans; OTTO, Mechtild; RIECKENBERG, Hans Jüngen; RONGE, Grete; «*Nueve Deutsche Biographie 7*»; Duncker & Humbolt; Berlin; 1966; pàg. 647-651

moderno, del alto tipo humano que Nietzsche descubrió y entronizó en el hombre de acción del Renacimiento; en él se agita un afán insaciable de llegar al influjo personal inmediato sobre el mundo circundante, un afán de poder y dominio que hace aparecer al <<hombre del Libro>> como un pigmeo al lado del <<hombre de Acción>>»⁸¹⁵

El gran impacte del món cultural germànic a Catalunya

L'admiració que el món intel·lectual català entre els anys 1890 i 1914 tenia de les figures de Goethe, «Novalis», Wagner i Nietzsche fou un reflex tant de la simpatia cap a la cultura alemanya de finals del segle XVIII i de tot el segle XIX com la recerca per inspirar-se en un estil estètic i filosòfic propi. Els grans canvis polítics, culturals i socials de la Catalunya d'aquest període van fer que els autors miressin cap aquests artistes i filòsofs germànics per buscar un referent per poder construir una nova cultura intel·lectual i artística:

En primer lloc, sobre els romàntics de finals del XVIII i principis del segle XIX, és a dir de Goethe i de «Novalis», el món polític i cultural català va tenir dues visions diferenciades: els que creien que les obres d'aquests artistes havien contribuït a la formació nacional de l'Alemanya moderna (ex. Prat de la Riba); i els que consideraven que aquests autors germànics eren la representació ideal del concepte d'artista i d'intel·lectual amb qualitats excepcionals que intentaven buscar el seu propi camí per desenvolupar una literatura única i universal (ex. Joan Maragall). Fins i tot alguns autors catalans de la *Belle Époque* creien que el missatge filosòfic de Goethe i de «Novalis» era més adient en el context cultural de finals del segle XIX i principis del segle XX que no pas en el període que visqueren aquests autors (ex. Ors).⁸¹⁶

Segon, el concepte de «*Gesamtkunstwerk*» Wagnerià fou de vital importància en la cultura catalana de finals del segle XIX i principis del segle XX. Les innovacions del compositor de Bayreuth influencià tant al món musical com a altres sectors culturals. Tot i que l'admiració cap a Wagner era pràcticament unànime en el món intel·lectual català entre 1890 i 1914, hi havia diferències sobre la figura del compositor: hi havia autors, sobretot a finals del segle XIX, que veien a l'autor de «*Parsifal*» com un compositor exclusivament germànic (ex. Joan Maragall) o que podia arribar a passar de moda (ex. Pompeu Gener); d'altra banda, hi havia autors que remarcaren la universalitat i la immortalitat de l'obra de Wagner (ex. Eugeni d'Ors). L'utilització de la figura del compositor germànic fou tant destacada, que fins i tot els germans Montoliu l'agafaren com exemple per explicar les lluites polítiques i socials que estava vivint l'Europa del període.⁸¹⁷

⁸¹⁵ M; «*Desde Alemania. Maximiliano Harden*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 73 (13/3/1912), pàg. 31

⁸¹⁶ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003; pàg.339-340

⁸¹⁷ MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. L'ètica wagneriana y el teatre popular*», *El Poble Català*, Any II, núm. 13 (04/2/1905), pàg. 2

Tercer i últim, la interpretació de la figura de Friedrich Nietzsche a la Catalunya de la *Belle Époque* està lligada amb la traducció i exaltació que va fer Joan Maragall durant la dècada de 1890, que el veia com un profeta que havia de trencar amb les convencions polítiques i socials de l'època. A partir del segle XX, amb la matisació de Maragall sobre l'autor de «*Also sprach Zarathustra*», la figura de Nietzsche fou vista com la d'un intel·lectual romàntic que servia d'exemple per aquells alemanys crítics amb els errors comesos pel sistema del *Kaiserreich*.⁸¹⁸

⁸¹⁸ MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Nietzsche y les Escoles*»; *El Poble Català*; Any VII, núm. 2006 (31/8/1910); pàg. 1

Conclusions

Com hem vist al llarg de la tesi, la història cultural és una disciplina historiogràfica que desconfia de les valoracions relacionades amb els àmbits generals i globals. Per tant, li és més còmode utilitzar referents com més homogenis i reduïts millor per facilitar al màxim els resultats analitzats. Malgrat tot, mai s'ha de renunciar al que alguns historiadors han anomenat els «*grans sostres d'època*»⁸¹⁹, és a dir, el context general que es van desenvolupar aquests esdeveniments.

Aquest punt és l'element bàsic per entendre l'estudi i el contingut d'aquesta tesi doctoral. Degut als esdeveniments que marcaren la història del Principat dels primers 80 anys del segle XX, el *fin de siècle* català, sobretot, pel que fa respecte als intel·lectuals i polítics relacionats amb el catalanisme conservador, ha sigut víctima d'enormes prejudicis per part del món historiogràfic català i espanyol des de finals del Franquisme fins a l'actualitat. L'Alemanya del segle XIX i primera meitat del segle XX, per circumstàncies mencionades a la introducció, també ha patit prejudicis per part del món acadèmic català, molt més que no pas a la resta de l'Estat Espanyol. En conseqüència, els treballs que han tractat la relació entre el món cultural català i l'Imperi Alemany abans de 1914 són escassos i, en la majoria de casos, són referències biogràfiques.

Per aquests motius vull remarcar la importància d'aquesta tesi d'aportar elements per millorar l'estudi de la història de la cultura catalana, espanyola i europea. A més a més, he intentat sempre mantenir una ambició científica allunyada dels tòpics que malauradament han fet (i continuant fent) mal a la història cultural i política de la Catalunya i de l'Alemanya de finals del segle XIX i principis del segle XX.

Com influeix la praxi política alemanya en el món cultural català?

Hi ha pocs estudis que han tractat l'opinió sobre la praxi política del *Kaiserreich* per part del món polític i cultural català. La majoria dels escrits bibliogràfics que han tractat aquesta qüestió són petits capítols o petites anotacions que estan situades en un tema més general.

En la seva tesi sobre la premsa catalanista dels últims 30 anys del segle XIX, Josep Burgaya dedicà un capítol sobre la visió que tenia aquest moviment polític sobre l'Imperi Alemany. Els punts claus que marcava Burgaya sobre la visió dels catalanisme abans de 1901 eren la crítica absoluta cap a la *Kulturkampf*, la diferenciació de la visió sobre el Govern Bismarck entre progressistes (negativa) i conservadors (positiva malgrat la *Kulturkampf*), i la simpatia dels moviments catalanistes cap a les minories

⁸¹⁹ CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La historia cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 1; 1998; pàg. 10

nacionals que habitaven a l'Imperi Alemany (destacant els casos d'Alsàcia-Lorena, els danesos de Schleswig-Holstein i els polonesos de Prússia).⁸²⁰

En el capítol dedicat als articles que escrigueren alguns intel·lectuals noucentistes sobre l'Imperi Alemany de la tesi doctoral de l'Antoni Guirao, un anàlisi en detall sobre la revista catalanista conservadora *La Catalunya*, es remarcà principalment la contraposició entre les visions de Vidal Guardiola i les de Manuel de Montoliu. Pel que fa a la qüestió de la cultura política i social del Segon Reich, Guirao ho focalitzà principalment en les opinions polítiques i socials de Vidal Guardiola (i en menor mesura a les de Guillem Graells). El punt clau sobre la influència de la cultura política alemanya a Catalunya en el capítol de la tesi de Guirao, és que Vidal Guardiola era partidari de la imitació política i social (amb el tema cultural ja era més ambigu) del *Kaiserreich* per poder fer front al greu conflicte social que vivia Catalunya des de la dècada de 1890, malgrat que reconeixia que l'Imperi Alemany cometia errors com seria la gestió de la política internacional.⁸²¹ Però Guirao no va ser l'únic que tractà la preocupació social dels economistes noucentistes. En la tesi de Costa Rubial sobre la ideologia imperial del noucentisme també es mencionà com la política econòmica proteccionista i social de l'Imperi Alemany influí en el debat intel·lectual català, destacant com alguns individus relacionats amb el món universitari i la patronal (ex. Guillem Graells) influïren en un grup de joves estudiants, alguns dels quals viatjaren a l'Alemanya Guillermina (destacant els casos de Miquel Vidal Guardiola i Manuel Reventós).⁸²²

Sobre la visió d'Alemanya per part de Prat de la Riba, la majoria dels treballs historiogràfics han focalitzat majoritàriament en els filòsofs germànics (essencialment els romàntics de principis del segle XIX) que més influenciaren en la seva ideologia política. Una de les poques excepcions acadèmiques sobre aquest fet és el cas del capítol introductori de la recopilació de l'obra completa de Prat de la Riba, que es va publicar l'any 1998, on Albert Balcells comentà breument que Prat de la Riba veia amb bons ulls la política del Segon Reich per tranquil·litzar el moviment obrer.⁸²³ Per la seva banda, Ucelay-Da Cal considerà que la qüestió política germànica era de poca importància ja que fou un fet incòmode pel catalanisme degut a l'acció institucional del Segon Reich contra les seves minories, i a més a més, segons Ucelay-Da Cal, l'Imperi Alemany només va ser un exemple per la creació de pactes parlamentaris i per

⁸²⁰ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 339-379

⁸²¹ GUIRAO, Antoni; «*«La Catalunya»»; ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1997; pàg. 579-597

⁸²² COSTA RUBIAL, Oscar; «*L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional*»; Institut Cambó; Barcelona; 2002; pàg., 68-70

⁸²³ BALCELLS, Albert; «*Evolució del pensament de Prat de la Riba*»; PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. I*»; Proa; Barcelona; 1998; pàg. 56

contraposar el catalanisme amb el model nacional espanyol, el qual copiava el cas francès.⁸²⁴

Finalment cal mencionar les anàlisis historiogràfiques que s'han fet sobre la visió política del Segon Reich per part de dos dels filòsofs i escriptors catalans més influents dels últims anys del segle XIX i principis del segle XX: Joan Maragall i Eugeni d'Ors. Sobre el cas Maragall, els que més han destacat en aquest debat són Eduard Valentí Fiol⁸²⁵ i Joan-Lluís Marfany, els quals remarcaven la figura d'un Maragall que a principis de la dècada de 1890 estava influenciat per la filosofia de Friedrich Nietzsche i exaltava la violència social com el principal element transformador d'un sistema el qual considerava decadent. Fins i tot Marfany creia que el pensament de l'autor d'«*Also sprach Zarathustra*» també influí en la visió del debat Catalunya-Espanya que tenia el poeta modernista.⁸²⁶ D'altra banda, una de les poques referències historiogràfiques de l'opinió política de l'Imperi Alemany d'Eugeni d'Ors abans de la Gran Guerra és en els estudis fets per Fuentes Codera sobre el debat intel·lectual al Regne d'Espanya que es produí durant la Primera Guerra Mundial. Segons Fuentes Codera, el filòsof noucentista considerava el sistema polític del Segon Reich com el model perfecte per un possible Imperi Europeu.⁸²⁷

Una de les coses claus que s'ha d'entendre sobre el període entre els anys 1890 i 1914 és que el Principat es caracteritzà políticament per la creixent voluntat dels intel·lectuals per assaltar al poder. A més a més, a partir del segle XX, amb l'arribada de Prat de la Riba a Presidència de la Diputació de Barcelona, hi hagué una gran comunió i col·laboració entre l'institucionalisme i els intel·lectuals. Com que aquests intel·lectuals des de la dècada de 1890 volien reformar unes estructures de poder considerades «decadents» per part d'ells, fou inevitable que busquessin referències fora del Regne d'Espanya. D'aquesta manera l'Imperi Alemany es convertí gradualment, sobretot un cop entrat en el segle XX, com un exemple institucional a seguir per part de la cultura política catalana d'abans de la Gran Guerra.

A nivell institucional, el món cultural català es veu fortament influenciat per la cultura política del Segon Reich d'abans de 1914. A principis de la dècada de 1890, com s'ha demostrat historiogràficament, l'hostilitat política cap a l'Imperi Alemany per part dels intel·lectuals catalans és innegable, degut, principalment, a la política autoritària de Bismarck contra l'oposició política (principalment els catòlics) i les minories nacionals. Encara que hi havia amplis sectors intel·lectuals que admiraven la capacitat administrativa del Govern Bismarck, durant la dècada de 1890 hi hagué sectors que

⁸²⁴ UCELAY-DA CAL, Enric; «*El Imperialismo catalán : Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*»; Edhasa, Barcelona; 2003; pàg. 508-511

⁸²⁵ VALENTÍ FIOL, Eduard; «*El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Esplugues de Llobregat; 1973; pàg. 328-330

⁸²⁶ MARFANY, Joan-Lluís; «*Artículos políticos/Juan Maragall*»; La Magrana; Barcelona; 1988; pàg. 10

⁸²⁷ FUENTES CODERA, Maximiliano; «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*»; Akal; Madrid; 2014; pàg. 57-59

foren completament crítics, com seria el cas de Miquel dels Sants d'Oliver en el seu article publicat a la revista *Catalonia* poc després de la mort del «*Canceller de Ferro*» l'estiu de 1898. Però a mesura que passaren els anys, les simpaties cap al sistema institucional de l'Alemanya Guillermina anaren augmentant. Aquest fet és degut a les diferents evolucions polítiques dels dos territoris: mentre que a la Catalunya de la Restauració els conflictes polítics i socials no pararen d'augmentar, l'Imperi Alemany es caracteritzà per un gran període de pau interior, per la consolidació institucional i per un gran creixement social i cultural. Aquest fet provocà que progressivament, a partir dels del segon quart de la dècada de 1890 i clarament a partir de l'any 1900, una part del món polític i cultural català veiés el sistema polític del Segon Reich Alemany positivament, des del sistema confederal fins a figures anteriorment rebutjades. Un exemple d'això seria un article que escrigué Prat de la Riba a *La Veu de Catalunya* l'any 1899, on es comparava l'eficiència política d'Otto von Bismarck amb la incapacitat dels dirigents del Regne d'Espanya, el qual estava immers en una greu crisi política degut a la pèrdua de les possessions territorials del Carib i del Pacífic entre els anys 1898 i 1899. A més a més, sobretot un cop entrat al segle XX, hi hagué per part del món polític i intel·lectual català la necessitat d'intentar entendre perquè aquell territori anomenat «Alemanya» passà de ser un territori dividit i pobre a convertir-se en un Imperi nacional molt poderós i temut internacionalment. Es formularen moltes teories, des de buscar l'origen en la reflexió del Regne de Prússia després de la derrota de 1806, opinió defensada, per exemple, per Enric Prat de la Riba i per Miquel Vidal Guardiola, en la influència de l'Imperi Napoleònic (el defensor més destacat d'aquesta idea fou Eugeni d'Ors) o en la pròpia genètica germànica, defensada sobretot per Manuel de Montoliu, el qual creia que l'exemple alemany, malgrat la seva eficàcia, no podia ser imitat a Catalunya per les diferències culturals entre els dos territoris. Però el que està clar és que tots aquests individus que admiraren la «Renaixença Alemanya» intentaren buscar respostes per saber quines lliçons es podien treure des del *Kaiserreich*, i com aquestes podien ser utilitzades per millorar l'institucionalisme català. Però els fets que provocaren una creixent simpatia del món polític i cultural català cap a l'Imperi Alemany fou la tolerància religiosa (supressió de la *Kulturkampf*), una creixent política social i, en menor mesura, un relaxament de la repressió sobre les minories nacionals.

El món cultural català tingué un gran interès sobre els aspectes relacionats amb la *Kulturkampf*, l'èxit del *Zentrumspartei* i la identitat dels catòlics del Segon Reich. La majoria del sector intel·lectual del Principat contraposà els catòlics amb els protestants, representats pel Govern Imperial, el qual era sinònim de Prússia. I com que Catalunya, com la resta del Regne d'Espanya, era un territori amb un domini absolut del catolicisme, les simpaties cap als catòlics del Segon Reich era unànime. Això va contribuir que, fins i tot, sectors no necessàriament catalanistes es posicionessin a favor dels moviments contestataris provinents de regions catòliques de l'Imperi Alemany, com podia ser Baviera, Alsàcia o els polonesos de Prússia. Tot i que els últims vestigis de la *Kulturkampf* van desaparèixer l'any 1904, en els anys posteriors encara es continuaria parlant de les diferències entre catòlics i protestants dintre del *Kaiserreich*, sobretot gràcies a la irrupció del Noucentisme en el panorama cultural català. El

Noucentisme reivindicava les Roma i Grècia antigues com a base de la civilització mediterrània, per tant, s'exaltava la identitat catòlica com la continuació de la civilització clàssica, contraposant-ho al protestantisme, representat per Prússia, la qual era pels noucentistes el reflex dels pobles bàrbars germànics que van destruir la cultura clàssica a finals de l'Edat Antiga. És interessant que intel·lectuals catalans de generacions i mentalitats diferents reivindicaren, per exemple, el cas del catòlic Regne de Baviera i la seva capital, Munic, com a membres de la civilització llatina en contraposició a la «barbàrica» Prússia i la seva capital, Berlín. Però si entrem en l'aspecte més relacionat amb el catalanisme conservador, s'intentà comparar la lluita i els objectius del *Zentrum* amb els del catalanisme polític: de la mateixa manera que observaven com els centristes catòlics volien ser alemanys sense deixar de ser catòlics, el catalanisme majoritari de finals del segle XIX i principis del segle XX volia reivindicar el ser espanyol sense deixar de ser català. És més, fins i tot Prat de la Riba reivindicà les accions polítiques del *Zentrum* com a exemple a seguir pel catalanisme polític: de la mateixa manera que els Governos Imperials van deixar de reprimir els catòlics gràcies a la força política del centristes, la classe dirigent del Regne d'Espanya deixaria de ser hostil al catalanisme si aquest era políticament fort.

El món cultural català també s'interessà per la socialdemocràcia alemanya perquè l'èxit electoral d'aquesta suposà una major pau social al Segon Reich Alemany fins el 1914. De la mateixa manera que observaven com el *Zentrum* havia provocat que les autoritats imperials alemanyes fessin desaparèixer gradualment les lleis de la *Kulturkampf*, els intel·lectuals del Principat també s'adonaren que la creixença electoral dels socialdemòcrates havia provocat des de finals de la dècada de 1880 que els Governos del Segon Reich haguessin promulgat un seguit de lleis de benestar laboral per garantir la pau social. La calma obrera de l'Imperi Alemany gràcies a aquestes lleis socials i la participació del SPD tant al *Reichstag* com a altres institucions parlamentàries d'arreu del *Kaiserreich* eren vistes amb admiració per part del món polític i cultural català, el qual estava enormement preocupat pel greu conflicte obrer que visqué el Principat a finals del segle XIX i principis del segle XX. Des de la dècada de 1890 hi hagué articles admirant les polítiques socials del Segon Reich, com seria el cas d'alguns articles jurídics de Prat de la Riba. Quan a partir de l'any 1902 es veié clara l'hegemonia sindical anarquista a Catalunya, començaren a sorgir articles comparant la tranquil·litat del SPD alemany amb la violència social del Principat. Una de les coses que més admiraven aquests intel·lectuals catalans era la participació dels socialdemòcrates en l'institucionalisme de l'Imperi Alemany. No només foren els economistes noucentistes els que admiraren el col·laboracionisme del SPD, com s'ha demostrat historiogràficament, sinó també provocà simpaties d'altres actors culturals, com per exemple l'Eugeni d'Ors, el qual destacava com els socialdemòcrates alemanys participaven i col·laboraven sense problemes en la vida política d'alguns parlaments regionals de l'Imperi Alemany. A partir dels esdeveniments de la Setmana Tràgica l'any 1909, apareixien escrits que consideraven que la socialdemocràcia alemanya era l'opció més adient entre el capitalisme liberal i l'anarquisme. Per exemple, a finals de l'any

1909 i principis del 1910, Manuel de Montoliu pregonava el triomf del socialisme d'estil alemany per sobre d'altres models socials.

Però durant els 24 anys anteriors a la Gran Guerra, la cultura política de l'Imperi Alemany també fou durament criticada. Primer de tot, hi hagué intel·lectuals catalans que criticaren al règim institucional del Segon Reich pel seu autoritarisme, pel seu militarisme i pel culte a la personalitat del Kàiser Guillem II, l'exemple més destacat seria el cas dels germans Montoliu. És més, fins i tot alguns d'aquests autors acabaren exaltant figures que havien sigut un maldecap per les autoritats imperials alemanyes, com seria el cas d'un article dedicat al periodista Maximilian Harden, escrit per Manuel de Montoliu i publicat al diari *El Diluvio* el dia 13 de març de l'any 1912, el qual comparà l'esperit crític de l'articulista socialdemòcrata amb la figura de l'«*Übermensch*» de Friedrich Nietzsche.⁸²⁸ Segon, el món intel·lectual i polític del Principat criticà durament la persecució política i cultural de les minories nacionals de l'Imperi Alemany. Fins i tot des del catalanisme es feia una comparació entre els centralismes de Castella, dintre del Regne d'Espanya, i Prússia, dintre de l'Alemanya Guillermina. A part dels catalanistes, també hi hagueren altres actors polítics i culturals que foren crítics cap al tracte del Segon Reich contra les seves minories nacionals per diversos motius: des de l'antiliberalisme de les institucions de l'Imperi, la simpatia cap al catolicisme d'aquestes minories o les informacions que provenien de l'estranger mitjançant l'agència francesa *Havas*. Com hem vist historiogràficament, les opinions contra la persecució de minories nacionals del Segon Reich Alemany foren una constant entre 1890 i 1914. Però a partir de la segona meitat de la dècada de 1900, degut a la relaxació de les autoritats imperials cap a les minories, com per exemple, la conversió d'Alsàcia-Lorena en un *Land* de ple dret de la Confederació l'any 1911, les crítiques contra la política regional-nacional del Segon Reich disminuïren, fins i tot destacaren en alguns casos la funció civilitzadora de l'Alemanya Guillermina, com seria el cas d'Eugeni d'Ors en un article dedicat als polonesos de Prússia l'any 1912.⁸²⁹ Finalment, la principal crítica cap a la cultura institucional de l'Imperi Alemany fou la política exterior. La major part dels intel·lectuals catalans de finals del segle XIX i principis del segle XX foren absolutament crítics amb la diplomàcia agressiva dels Governos Imperials després de 1890, ja que consideraven que posava en perill la fràgil pau europea. Fins i tot es comparava la pacificadora política exterior d'Otto von Bismarck després de la creació de l'Imperi Alemany amb la que feren els seus successors, de caire més bel·ligerant. Però també hi hagué veus minoritàries, com la de Prat de la Riba, que, tot i que eren contràries a l'esclat d'una guerra europea, matisaren o justificaren la política exterior del Segon Reich Alemany, especialment en els últims anys abans de l'esclat de la Gran Guerra.

⁸²⁸ M.; «*Desde Alemania. Maximiliano Harden*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 73 (13/3/1912), pàg. 30-29-31

⁸²⁹ D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1912-1913-1914*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005; pàg. 365

Quins són els intermediaris catalans de la cultura germànica?

Els tres principals actors tractats majoritàriament per la historiografia catalana sobre els intermediaris catalans de la cultura germànica entre 1890 i 1914 són en Joan Maragall, l'Eugeni d'Ors i el Wagnerisme.

La majoria dels treballs acadèmics que han tractat el camp teutó de Joan Maragall ho han focalitzat en les traduccions que va fer el poeta modernista de diversos autors germànics. Altres investigadors han posat l'accent en la influència que tingueren aquests autors alemanys en la literatura i en el pensament de Joan Maragall, com el cas de «*Novalis*» (Enric Bou considerà que fou la influència literària d'obres com «*El Comte Arnau*» i el «*Cant Espiritual*»⁸³⁰), com el cas de Goethe (exemple, els treballs escrits fets per Quintana Trias⁸³¹ i Roser Campi⁸³², els quals remarcaven com Maragall veia l'autor de «Faust» com un referent modernista) i com el cas de Nietzsche (tractat principalment per Valentí Fiol i Josep-Lluís Marfany).

La majoria de treballs que han tractat la relació entre Eugeni d'Ors i la cultura alemanya, han analitzat principalment com influïa l'obra filosòfica germànica del Romanticisme al pensament de l'autor noucentista (un exemple destacat seria el cas de Norbert Bilbeny). En altres casos, com seria els treballs de Jordi Jardí i Quintana Trias el protagonisme germànic d'Ors recau en la figura de Johann Wolfgang von Goethe (fins i tot Quintana Tria considerava que Ors es reflectia amb l'autor de «*Faust*»). Però el treball més destacat sobre la relació entre el filòsof noucentista i la cultura alemanya és l'article que escrigué Horst Hina l'any 1991, on feia un repàs de les experiències, les opinions (Hina remarcà essencialment les visions sociològiques de «*Xènius*») i, fins i tot, la tasca realitzada (com el recull d'obres durant la seva estada a Munic) que va fer Ors durant els dos viatges a l'Imperi Alemany els anys 1908 i 1910 respectivament.

Però l'esdeveniment germànic de la Catalunya de finals del segle XIX i principis del segle XX més estudiat des de la perspectiva cultural és el Wagnerisme. La majoria dels treballs que han tractat el Wagnerisme català d'aquell període s'han focalitzat en les traduccions i en l'arribada de l'obra del compositor de Bayreuth al Principat, remarcant, sobretot la funció divulgadora cultural de l'Associació Wagneriana de Barcelona a partir de l'any 1901. Tot i això, hi ha algun treball, com el de Claudi Fuster Sobreperè,

⁸³⁰ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 9

⁸³¹ QUINTANA TRIAS, Lluís; «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*»; Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona; núm. 19-20; 2000; pàg. 55-68

⁸³² CAMPI, Roser; «*Joan Margall i J.W. Goethe. La influència de l'escriptor alemany en el pensament civil de Maragall*»; Els Marges; núm. 68; 2000; pàg. 47

el qual remarcà el Wagnerisme com un important element de nacionalització de la cultura catalana de la segona meitat del segle XIX.⁸³³

Altres difusors culturals tractats per la historiografia és el contacte i la correspondència entre intermediaris culturals catalans i alemanys. A la tesi d'en Josep Burgaya s'esmenta la correspondència entre Johannes Fastenrath amb els cosins Jacint i Narcís Verdager, la qual fou publicada al setmanari *La Veu de Catalunya*, i la correspondència entre Otto Denk i Joaquim Rubió i Ors.⁸³⁴ D'altra banda, a la seva biografia sobre Pere Barnils, escrita per Julià Muné, es remarcà la importància de la correspondència i contacte cultural entre Mossèn Alcover i Berhand Schädel.⁸³⁵

El món intel·lectual català entre 1890 i 1914 acceptà de manera unànime la qualitat cultural del món germànic del segle XIX. A més a més, es considerà aquest com un dels elements que havia contribuït a l'auge del Segon Reich com a potència mundial. Els enormes canvis intel·lectuals que s'estaven produint a Catalunya des de finals de la dècada de 1880 van contribuir a una major difusió dels elements culturals alemanys. Degut a la complexa situació política i social de finals del segle XIX, hi hagué en el món cultural català un abandó del positivisme i historicisme que havien caracteritzat tot el segle, i sorgiren i floriren altres moviments que intentaren donar resposta als canvis que s'estaven produint en aquell període: fou el moment d'auge del Simbolisme i del Modernisme. A partir de la primera dècada del segle XX, aquests dos moviments culturals perderen protagonisme degut a la creixent influència del Noucentisme. Tot i que hi hagué autors germànics que abans de la dècada de 1890 ja havien sigut traduïts al castellà i publicats amb èxit a la Península Ibèrica, com seria el cas de Goethe, els canvis culturals que es produïren a la Catalunya del *fin de siècle* van fer que importants autors alemanys, sobretot relacionats amb el romanticisme espiritual i amb el romanticisme tardà, entressin amb força en el món cultural català, i fins i tot, que es produïssin les primeres traduccions d'aquests autors al català. Però un dels elements claus que cal entendre de la interpretació que es va fer sobre aquests autors germànics és la visió ideològica dels diferents corrents culturals de l'època: per exemple, mentre que Maragall remarcà la idea modernista que «*La llum ve del nord*»⁸³⁶ en la interpretació dels elements culturals germànics, els pensadors noucentistes intentaren convertir-los en elements mediterranis, com serien les ressenyes fetes per Eugeni d'Ors i Manuel de

⁸³³ TERMES, Josep; «*Història del catalanisme fins al 1923*»; Pòrtic; Romanyà de la Selva; 2000; pàg. 348

⁸³⁴ BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999; pàg. 342-343

⁸³⁵ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 18

⁸³⁶ BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 5-14

Montoliu entre 1906 i 1913 sobre «*Iphegenie aus Tauris*» de Johann Wolfgang von Goethe.

Historiogràficament s'ha demostrat la innegable gran aportació de Joan Maragall en la difusió d'artistes i intel·lectuals alemanys a Catalunya. No tant sols fou pioner en la traducció al català de l'obra de Goethe, sinó també fou un dels primers exportadors al Regne d'Espanya d'autors germànics tant destacats com seria Friedrich Nietzsche o «*Novalis*». Com s'ha demostrat en aquesta tesi, tot i que el poeta modernista era un gran admirador de les obres dels autors romàntics alemanys, la interpretació que feia de cadascun d'ells era completament diferent, per exemple, reivindicava que Goethe era un autor que transmetia un missatge universal però considerava a Wagner com un autor completament germànic, per tant, incomprendible a Catalunya. Però el punt important de la meua investigació ha sigut demostrar que Maragall es convertí en el referent més destacat per part del món cultural català pel que fa a la difusió d'obres d'autors alemanys abans de 1914. Un exemple d'això serien les ressenyes que es feren l'any 1907 en motiu de la traducció de «*Heinrich von Ofterdingen*» de «*Novalis*» feta pel poeta modernista. Fins i tot, algunes opinions de Maragall sobre els romàntics alemanys influenciaren a altres intel·lectuals catalans, com seria, per exemple, la reivindicació de la universalitat de Goethe, la qual també seria defensada per Eugeni d'Ors.

Historiogràficament s'ha demostrat també que el Wagnerisme català de finals del segle XIX i principis del XX fou un actor clau en la difusió d'elements culturals alemanys al Principat, sobretot gràcies a partir de la creació de l'Associació Wagneriana l'any 1901. Però un dels elements més destacats que he volgut demostrar en aquesta tesi és que l'obra de Richard Wagner, a diferència d'altres autors germànics, tingué una diversitat d'opinions a l'hora d'interpretar-la. Tot i que no es negà pas el talent de Wagner, hi hagué autors que el consideraven un compositor exclusivament germànic (com seria el cas de Joan Maragall) i fins i tot, en alguns casos, es considerava que la seva obra no era més que una moda efímera (com seria el cas de Pompeu Gener). D'altra banda, i sobretot un cop entrat en el segle XX, hi hagué intel·lectuals que remarcaren la universalitat i la immortalitat de l'obra de Wagner (com seria el cas d'Eugeni d'Ors). Fins i tot en alguns casos, la figura del compositor de Bayreuth fou tant destacada, que també s'utilitzà com a exemple per explicar les lluites polítiques i socials que vivia l'Europa del període, com seria el cas dels germans Montoliu.

A part dels difusors culturals anteriors, historiogràficament s'ha demostrat que hi havia un intercanvi cultural entre alguns sectors intel·lectuals catalans i alguns hispanòfils i catalanòfils alemanys. Però una de les coses que he volgut remarcar en aquesta tesi doctoral és que un dels actors que més ajudaren a difondre la cultura germànica a Catalunya foren els que viatjaren a l'Alemanya Guillermina durant aquells anys, essencialment els estudiants pensionats per part de les diferents administracions governamentals a partir de l'any 1908. Per exemple, un dels casos més destacats fou el d'Eugeni d'Ors, el qual, durant la seva estada a Munic l'any 1910, es dedicà recopilar títols de llibres de les novetats literàries alemanyes i del catàleg de la biblioteca de la universitat local i publicar-los a el seu «*Glosari*» de *La Veu de Catalunya*, o els estudis

de filologia que realitzà Manuel de Montoliu a la Universitat de Halle entre els anys 1908 i 1911.

El fet de viatjar a terres germàniques és sinònim d'admiració cap al sistema polític i cultural del «Deutsches Kaiserreich»?

Bona part dels escrits historiogràfics que han tractat el tema dels que viatjaren a l'Imperi Alemany entre 1890 i 1914 ho han analitzat principalment com un esdeveniment purament biogràfic. En la majoria d'escrits acadèmics es concentren bàsicament en les experiències personals d'aquests individus i poques vegades hi ha un aprofundiment extensiu del context de l'època, el qual podria ajudar a entendre el que suposà el viatge d'aquests catalans a l'Alemanya Guillermina en el context de dinamització cultural del Principat durant aquest període. Tot i això, hi ha excepcions, com seria la biografia de Pere Barnils feta per Julià Muné, on s'explica el context cultural de la filologia catalana de principis del segle XX.⁸³⁷

No tots els treballs han tractat aquest tema des d'una perspectiva biogràfica. L'estada de Vidal Guardiola a l'Imperi Alemany està tractada historiogràficament com un element per entendre el noucentisme econòmic de la dècada de 1900. A la tesi d'Antoni Guirao, es contraposaren els articles de Manuel de Montoliu amb els de Vidal Guardiola per analitzar dos punts de vista diferents per part de dos pensionats que estudiaren a l'Alemanya Guillermina.⁸³⁸ També s'ha d'esmentar l'estudi de Mercè Vidal sobre el viatge de Folch i Torres per Europa entre els anys 1913 i 1914, on mencionà la importància que tenien aquests pensionats per part de l'administració Prat de la Riba per millorar el sistema cultural català.⁸³⁹ I tampoc es pot deixar de banda els múltiples escrits d'Albert Balcells sobre el dinamisme cultural del món acadèmic català del primer terç del segle XX, on menciona la importància dels pensionats en la modernització de les estructures de poder i intel·lectuals del Principat. Però cal destacar un petit llibre escrit per en Fèlix Villagrassa, titulat «*Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana*», on hi ha un important recull (amb petita nota biogràfica) dels diferents pensionats catalans que estudiaren fora del Regne d'Espanya beneficiats per les diferents administracions catalanes i espanyoles, entre els quals hi ha els noms d'aquells individus que viatjaren a l'Imperi Alemany abans de 1914.⁸⁴⁰

⁸³⁷ JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000; pàg. 18-35

⁸³⁸ GUIRAO, Antoni; «*«La Cataluña»»; ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1997; pàg. 579-597

⁸³⁹ VIDAL JANSÀ, Mercè; «*Entorn del recull epistolar 1911-1916*»; «*Enric Prat de la Riba i les arts: recull epistolar 1911-1916*»; Cubert; Barcelona; 2014; pàg. 64

⁸⁴⁰ VILLAGRASA HERNÁNDEZ, Fèlix «*Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana*»; Afers; Barcelona; 2015; pàg. 21-28

Les opinions d'aquells personatges que viatjaren al Segon Reich entre 1890 i 1914 són imprescindibles per entendre bé la visió de l'Imperi Alemany per part de la cultura catalana. Aquests intel·lectuals són importants perquè estigueren físicament a l'Alemanya Guillermina i podien fer descripcions a partir de les seves experiències sense la necessitat d'intermediaris. Això és un punt destacat, ja que cal recordar que la major part de la informació del Segon Reich que arribava a Catalunya era filtrada des de la República Francesa, la qual era la rival directe de l'Imperi Alemany pel domini de l'Europa Occidental. Tot i això, cal entendre que les percepcions que tingueren aquests individus sobre el Segon Reich eren subjectives i estaven lligades a les seves pròpies ideologies i a l'experiència viscuda personalment. A més a més, algunes d'aquestes persones, com per exemple alguns dels pensionats, només viatjaren a una o dues ciutats de l'Alemanya Guillermina, per tant, moltes vegades les vivències i observacions que podien tenir d'una localitat concreta ho extrapolaven a tot l'Imperi Alemany.

Però una de les coses que s'ha d'entendre d'aquests individus que viatjaren a l'Alemanya Guillermina és que no només foren importants perquè hi viatgessin. Aquests intel·lectuals eren destacats en els seus camps laborals i acadèmics. Això és un punt importantíssim, perquè molts d'ells, sobretot els pensionats que s'enviaren a l'Imperi Alemany partir dels anys 1907-1908, ocuparien càrrecs de vital importància durant les següents dècades, des de posicions administratives a la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat a partir de 1914, com el cas de Rubió Balaguer que fou el primer president de la Biblioteca de Catalunya entre 1914 fins el 1939,⁸⁴¹ fins a importants posicions acadèmiques, com el cas de Pere Bosch i Gimpera, que gràcies als seus estudis a Berlin i a Munic es convertí en un dels primers prehistoriadors acadèmics del Regne d'Espanya i el primer rector de la Universitat Autònoma de Barcelona entre els anys 1933 fins el 1939.⁸⁴²

No tots els individus que viatjaren a l'Imperi Alemany i publicaren les seves opinions ho feien pels mateixos motius. Hi hagué individus que anaren al *Kaiserreich* per descriure i divulgar al gran públic aspectes generals d'altres països, com seria el cas del llibre d'Alfred Opisso. Però en aquesta tesi s'ha focalitzat majoritàriament en aquells catalans que viatjaren a l'Alemanya Guillermina per estudiar i analitzar múltiples aspectes del món acadèmic, científic i cultural germànic i com aquests podrien ser útils per la modernització de les institucions del Principat. Cal recordar, com hem dit abans, que és un període caracteritzat políticament per l'assalt dels intel·lectuals en estructures de poder, per tant, el fet d'estudiar altres realitats fora del Regne d'Espanya, ajudaria a contribuir en aquests objectius.

Per parlar dels intel·lectuals que anaren a l'Alemanya Guillermina per estudiar-la i analitzar-la, primer cal esmentar aquells que per motius laborals feien llargs viatges, la ruta dels quals passava per diferents ciutats europees, entre les que s'inclourien les de

⁸⁴¹BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996; pàg.453-457

⁸⁴² BOSCH GIMPERA, Pere; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 1980; pàg. 74

l'Imperi Alemany. Un exemple d'aquests viatjants foren els casos de Guillem Graells i de Folch i Torres, els quals es dedicaren a recopilar informació que podia ser útil per ser aplicada al Principat. Però són els pensionats els que destacaren en l'acumulació de coneixements provinents del món germànic ja que anaren a estudiar a les diferents institucions acadèmiques de l'Alemanya Guillermina a partir dels anys 1907 i 1908, amb l'arribada de Prat de la Riba a la Presidència de la Diputació de Barcelona i la creació de la *Junta Ampliación de Estudios* per part de les administracions del Regne d'Espanya. A més a més, aquests joves becats també es convertiren en els cronistes catalans més destacats sobre la política, la societat i la cultura de l'Imperi Alemany entre els anys 1908 i 1914. Aquest fet és degut a que la majoria d'aquests individus passaren llargues temporades a l'Alemanya Guillermina i podien analitzar més en detall la realitat que els envoltava.

Però no tots els estudiants que anaren a l'Imperi Alemany tingueren la mateixa experiència. Per començar, les estades acadèmiques foren en alguns casos d'uns mesos, com el cas d'Eugeni d'Ors a Munic l'any 1910, i en altres d'anys, com el cas de Pere Barnils a Halle entre els anys 1908 i 1911. Alguns pensionats visqueren també situacions complicades, com seria el cas de Manuel de Montoliu a Halle. En aquesta tesi s'ha analitzat en detall l'experiència universitària del filòleg tarragoní, el qual no només tingué dificultats econòmiques per la falta de finançament per part de la Diputació de Barcelona sinó també acadèmiques a causa de la forta discussió que tingueren ell i els seus companys amb en Bernhard Schädel.

Però un dels punts més interessants és la diversitat d'opinions que aquests individus tenien sobre el comportament cultural dels habitants de l'Imperi Alemany. A nivell general els intel·lectuals que viatjaren a l'Alemanya Guillermina quedaren meravellats per l'organització administrativa, acadèmica i cultural, la qual consideraven que era molt més avançada que la que hi havia a Catalunya i a la resta del Regne d'Espanya. Però on hi havia més divergència i debat era en els aspectes de comportament social i educatiu. Pel que fa a la socialització dels habitants del Segon Reich, alguns dels viatgers catalans admiraven la disciplina i l'ordre dels germànics en comparació a la que consideraven que era la disbauxa mediterrània, com seria el cas del llibre d'Alfred Opisso. Però hi hagué d'altres, sobretot pensionats relacionats culturalment amb el noucentisme, que consideraven que els habitants de l'Imperi Alemany eren individualment de caràcter anàrquic i bàrbar però que la duresa del sistema polític i social feia que fossin disciplinats; contràriament al que passava amb els mediterranis, que eren individualment civilitzats però amb uns sistemes polítics «mediocres». Aquests noucentistes argumentaven que si els governs mediterranis fossin tant eficients com els germànics, la civilització llatina seria superior a les del Centre i Nord d'Europa. Pel que fa a l'educació, els intel·lectuals que viatjaren a l'Imperi Alemany veieren el sistema d'ensenyança germànic com un dels pilars essencials que havia fet que el Segon Reich fos una de les primeres potències culturals del Continent Europeu. Però el sistema educatiu de l'Imperi Alemany fou criticat per algunes veus, com el cas d'Opisso, que consideraven l'ensenyament germànic com un disseny fet per afavorir l'agressiva

política exterior del Segon Reich. Però la majoria d'opinions negatives cap al model educatiu del *Kaiserreich*, com les de Manuel de Montoliu o Amadeu Maurel, era per la seva duresa i brutalitat, fet que repercutia negativament en els escolars alemanys.

Però un dels punts claus d'aquesta tesi doctoral ha sigut entendre que la gran divergència d'opinions per part dels autors catalans que viatjaren a l'Imperi Alemany era sobre quins elements culturals germànics podien ser aplicables al Principat i quins no.

Primer de tot, hi hagué viatjants que creien que els elements polítics, socials i culturals de l'Alemanya Guillermina podien ser exportables a Catalunya. A nivell sociològic, autors com Vidal Guardiola creien que s'havia de copiar el model alemany perquè era la millor manera de pacificar el greu conflicte obrer que vivia el Principat. A nivell cultural, autors com Folch i Torres creien que l'Imperi Alemany havia arribat a ser influent perquè havia buscat les seves pròpies arrels i havia promogut una forta política cultural, per tant, Catalunya havia d'imitar-la en aquest aspecte per posar les bases de la seva nacionalització.

D'altra banda hi hagué autors que creien que els elements culturals de l'Imperi Alemany no eren exportables al sud d'Europa, incloent-hi Catalunya. Els motius pels quals aquests autors defensaven aquesta idea eren ideològics. Els liberals, com per exemple l'Alfred Opisso, creien que l'Imperi Alemany era ideològicament massa estricte i autoritari per ser aplicat a la Península Ibèrica. Però els qui més s'oposaren a copiar el model cultural alemany foren alguns intel·lectuals noucentistes, com seria el cas de Manuel de Montoliu. Tot i que els pensionats noucentistes que viatjaren a l'Alemanya Guillermina eren capaços d'admirar l'eficàcia política, social i cultural de l'Imperi, creien que les diferències culturals entre el món germànic i el món mediterrani eren tan grans que feia impossible que el model del Segon Reich es pogués aplicar a Catalunya. Aquests estudiants noucentistes creien que si l'Imperi Alemany havia aconseguit ser una gran potència era per la seva disciplina interior, per tant, la civilització llatina seria esplendorosa si fos institucionalment eficient.

Reflexions finals

Com he anat reiterant al llarg de tota la tesi, malgrat que l'estudi tracti un tema específic en un territori concret, aquest pot ajudar a entendre processos que es produeixen a nivell més general. Recercar sobre la visió que tenia el món cultural català sobre l'Imperi Alemany abans de 1914 ajuda a entendre el context intel·lectual del *fin de siècle* no tant sòls a Catalunya, sinó també al Regne d'Espanya, al Continent Europeu i a nivell global. Una de les coses que reivindico més en aquesta tesi és que els individus que viuen en un territori o estat específic poques vegades estan aïllats i és inevitable que s'adaptin o s'influeixen per elements exteriors. En el cas concret del període entre 1890 i 1914 l'intercanvi cultural no tant sòls es va accelerar a nivell europeu sinó també a nivell mundial de manera mai vista. Tot i això trobo que hi pocs treballs que tractin com

la cultura i la política catalana de la *Belle Époque* recercava referències a altres territoris fora del Regne d'Espanya, i la majoria d'aquests s'han concentrat en uns territoris que a nivell d'investigació han sigut còmodes de tractar per motius culturals i lingüístics, com els casos hispanoamericà, italià, francès i anglosaxó. Crec, sincerament, que també s'hauria d'endinsar en la visió que es tenia sobre altres territoris a nivell europeu, com per exemple, els casos dels regnes escandinaus, de la Rússia dels Romanov, del Regne dels Hel·lens o l'Imperi Austrohongarès, les característiques del qual tinc la hipòtesi que podria haver sigut subjecte de debat per part de la política i la cultura de la Catalunya de la Restauració. També es podria donar un cop d'ull a altres països fora de l'àmbit europeu, com seria el cas de la Xina o l'Imperi Japonès, els quals a finals del segle XIX i principis del segle XX visqueren esdeveniments polítics, culturals i socials que foren transcendentals a nivell mundial.

Una altra reflexió que faig sobre la meua tesi és quina continuació poden tenir els temes tractats en el meu estudi. És a dir, quina seria la visió d'Alemanya per part de la política i cultura catalanes fora de la cronologia tractada en aquesta tesi doctoral, en resum, abans de 1890 i després de 1914. D'una banda, en el cas dels anys posteriors a 1914 s'ha tractat amb profunditat els períodes entre 1914 i 1918, corresponents a la Primera Guerra Mundial, i entre 1933 i 1945, corresponents amb els anys de l'Alemanya Nazi; per tant, seria interessant saber quina era la visió del món intel·lectual català sobre Alemanya durant els anys de la República de Weimar (1918-1933) i després de l'any 1945, des de l'ocupació militar, a la divisió entre les dues repúbliques fins a la *Bundesrepublik* actual. A partir d'aquesta cronologia, es podria continuar investigant les opinions dels autors que han sigut tractats en aquesta tesi, ja que la majoria d'ells destacaren en el seu camp d'influència intel·lectual després de l'any 1914. D'altra banda, també es podria analitzar les opinions del món polític i cultural català abans de l'any 1890, és a dir, com es veuria al Principat al llarg procés de creació d'un Imperi Nacional Alemany que acabaria sota el paraigües de l'autoritari Regne de Prússia.

També aquesta tesi pot ser la base per estudiar les visions sobre l'Alemanya Guillermina que es produïren a altres llocs del Regne d'Espanya fora de Catalunya durant la cronologia tractada (o anterior o posterior a aquesta). Per exemple, com influeix la praxi política del Segon Reich en el món polític i cultural d'altres llocs de la Península Ibèrica? Quins són els difusors de la cultura germànica a altres territoris espanyols, com seria el cas de Madrid? Els estudiants d'altres llocs de la geografia espanyola beneficiaris de la *Junta de Ampliación de Estudios* tingueren experiències o opinions similars a la dels seus homòlegs catalans? Són exemples de preguntes que podrien donar fruit a tot tipus d'investigacions acadèmiques.

Entrant una altra vegada en la temàtica de la tesi doctoral és important saber que la Catalunya entre els anys 1890 i 1914 va viure grans canvis polítics, socials i culturals. Els intel·lectuals del període n'eren conscients i per aquest motiu buscaren en altres països europeus les respostes per intentar solucionar els problemes interiors del país, i l'Imperi Alemany fou un d'ells. Tot i que mai fou una de les grans preocupacions de la majoria de la població catalana de la *Belle Époque*, el debat generat al voltant del Segon

Reich Alemany influencà en la modernització i en el dinamisme del món cultural del Principat. Fins i tot donà una base ideològica a una elit intel·lectual que a finals del segle XIX i principis del XX estava adquirint gradualment una enorme influència i poder.

Tot i que el món intel·lectual català admirà la seva tranquil·litat política i social i la seva enorme potència acadèmica i cultural, l'Alemanya Guillermina generà opinions ben diverses, fins i tot en alguns casos completament oposades. Això demostra que no podem parlar només d'una sola visió sobre l'Imperi Alemany de finals del segle XIX i principis del XX per part del món polític i cultural català, sinó de diversos punts de vista.

La història cultural ens ajuda, com a acadèmics, a entendre com els individus han reaccionat davant dels esdeveniments o quina opinió han tingut sobre aquests. La visió del món polític i cultural del Principat sobre el Segon Reich Alemany no fou més que un reflex de les preocupacions dels intel·lectuals que visqueren en una Catalunya, una Espanya i una Europa víctimes d'uns canvis polítics, socials i culturals tant grans que en aquest segle XXI encara ens influeix.

Arxius i fonts primàries

Arxius

Arxiu Nacional de Catalunya

- Llegat Prat de la Riba i Dachs (ANC1-137-T-1046)
- Llegat Puig i Cadafalch (ANC1-137-T-2797)

Arxiu Contemporani de Barcelona

- Expedient D-980; A183

Biblioteca de Catalunya

- Llegat Manuel de Montoliu (Ms.3114)

Biblioteca de Tarragona

- Llegat Manuel de Montoliu (ST 017:027.1 (467.1)LLE)

Hemeroteca

Catalonia:

- SANTS D'OLIVER, Miquel; «*En la mort den Bismarck*»; *Catalonia*, 1a sèrie, núm. 12-13 (15-31/8/1908), pàg. 189-190

La Cataluña:

- GRAELLS, Guillem; «*Hacia la nacionalización de la Economía*», *La Cataluña*, Any II, núm. 55 (17/10/1908), pàg. 661- 669
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Al empezar...*», *La Cataluña*, Any I, núm. 1 (5/10/1907), pàg. 8
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Política internacional...*», *La Cataluña*, Any I, núm. 2 (12/10/1907), pàg. 10, 11
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. El <<Verein für Sozialpolitik>>. Notas de espíritu corporativo, -I-*», *La Cataluña*, Any I, núm. 6 (9/11/1907), pàg. 10, 11

- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. El <<Verein für Sozialpolitik>>. *Notas de espiritucorporativo, -II*», *La Catalunya*, Any I, núm. 7 (16/11/1907), pàg. 7
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. El <<Verein für Sozialpolitik>>. *Notas de espiritucorporativo, -III*», *La Catalunya*, Any I, núm. 8 (23/11/1907), pàg. 5-6
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Alemania empuja. (Anéctodas de energía), -I, sobre el viaje a Inglaterra*», *La Catalunya*, Any I, núm. 6 (9/11/1907), pàg. 10, 11
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Alemania empuja. (Anéctodas de energía): II. Un discurso del trono*», *La Catalunya*, Any I, núm. 11 (14/12/1907), pàg. 6, 7
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Alemania empuja. (Anéctodas de energía): III. Alemania<<Weltmacht>>*», *La Catalunya*, Any I, núm. 12 (14/12/1907), pàg. 7
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Alemania empuja. (Anéctodas de energía): IV. Alemania en el mundo*», *La Catalunya*, Any II, núm. 14 (4/1/1908), pàg. 8
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *¿Französisch oder Englisch*», *La Catalunya*, Any II, núm. 15 (11/1/1908), pàg. 25, 24
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Kuno von Moltke versus Max Harden*», *La Catalunya*, Any II, núm. 16 (18/1/1908), pàg. 39, 40
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Una visita á la <<Berliner Gewrkschafthaus>>*», *La Catalunya*, Any II, núm. 19 (8/2/1908), pàg. 88, 89
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Burocracia. – Carta abierta al amigo M. Reventós. - I*», *La Catalunya*, Any II, núm. 20 (15/2/1908), pàg. 103, 104
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Burocracia. – Carta abierta al amigo M. Reventós. - II*», *La Catalunya*, Any II, núm. 26 (28/3/1908), pàg. 200
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «Alemania. *Burocracia. – Carta abierta al amigo M. Reventós. - III*», *La Catalunya*, Any II, núm. 27 (4/4/1908), pàg. 216, 217

- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. La escuela superior de comercio de Colonia. –I. Sobre estudios superiores de comercio en general*», *La Cataluña*, Any II, núm. 20 (16/5/1908), pàg. 311, 312
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. La escuela superior de comercio de Colonia. –II. Vida de escuela*», *La Cataluña*, Any II, núm. 34 (23/5/1908), pàg. 327, 328
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Un Congreso, un viaje y un proyecto*», *La Cataluña*, Any II, núm. 44 (1/8/1908), pàg. 485, 486
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Un Congreso, un viaje y un proyecto, -II*», *La Cataluña*, Any II, núm. 47 (22/8/1908), pàg. 534, 534
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Un Congreso, un viaje y un proyecto, -III*», *La Cataluña*, Any II, núm. 49 (5/9/1908), pàg. 567, 568
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. Asamblea anual socialista. – Revolucionarios y revisionistas ó siempre la misma cosa*», *La Cataluña*, Any II, núm. 54 (10/10/1908), pàg. 649, 650
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Alemania. El <<Hamburgisches Kolonial Institut>>*», *La Cataluña*, Any II, núm. 57 (30/10/1908), pàg. 485, 486
- VIDAL GUARDIOLA, Miquel; «*Prusia y Cataluña*», *La Cataluña*, Any III, núm. 78 (27/3/1909); pàg. 192-194

El Diluvio:

- M.; «*Desde Alemania. La higiene en la escuela*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 42 (11/2/1912), pàg. 27-28
- M.; «*Desde Alemania. Una nueva obra de Gustavo Frenssen*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 56 (25/2/1912), pàg. 28-29
- M.; «*Desde Alemania. Maximiliano Harden*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 73 (13/3/1912), pàg. 30-29-31
- M.; «*Desde Alemania. La cuestión polonesa*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 77 (17/3/1912), pàg. 28-29-30
- M.; «*Desde Alemania. Nuevas orientaciones del derecho penal*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 94 (3/4/1912), pàg. 18-19

- M.; «*Desde Alemania. La crisi del Protestantismo*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 98 (7/4/1912), pàg. 27-28
- M.; «*Desde Alemania. La instrucció religiosa en la escuela*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 105 (14/4/1912), pàg. 26-27
- M.; «*Desde Alemania. Literatura patològica*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 129 (8/5/1912), pàg. 28-29
- M.; «*IMPORTANTÍSSIMO. Desde Alemania. El sentimiento de ciudad*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 145 (24/5/1912), pàg. 20-21
- M.; «*Desde Alemania. Niños suicidas*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 161 (9/6/1912), pàg. 23-24
- M.; «*Desde Alemania. La anglificaci3n de Alemania*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 177 (25/6/1912), pàg. 22-23-24
- M.; «*Desde Alemania. Alemania y Italia*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 1898 (7/7/1912), pàg. 28-29
- M.; «*Desde Alemania. Lúgubres cifras*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 197 (15/7/1912), pàg. 26-27
- M.; «*Desde Alemania. Una Exposici3n interesante*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 206 (24/7/1912), pàg. 24-25
- M.; «*Desde Alemania. El imperialismo alemán*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 219 (6/8/1912), pàg. 17-18
- M.; «*Desde Alemania. Una Estadísticas de poblaci3n*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 234 (21/8/1912), pàg. 20-21
- M.; «*Desde Alemania. El inglés y el alemán*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 234 (25/8/1912), pàg. 22-23
- M.; «*Desde Alemania. El libro de un chino*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 264 (20/9/1912), pàg. 24-25
- M.; «*Desde Alemania. Un nuevo asunto Iatho*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 294 (30/9/1912), pàg. 26-27
- M.; «*Desde Alemania. Contra el Pangermanismo*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 303 (9/10/1912), pàg. 21-22

- M.; «*Desde Alemania. El Futurismo. I*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 301 (27/10/1912), pàg. 26-27-28
- M.; «*Desde Alemania. Los italianos austriacos*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 331 (25/2/1912), pàg. 24-25
- M.; «*Desde Alemania. Mezcla de razas*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 351 (16/12/1912), pàg. 22
- M.; «*Desde Alemania. La cuestión polonesa*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 358 (24/12/1912), pàg. 27-28
- M.; «*Desde Alemania.*», *El Diluvio*, Año LV, núm.3 (13/1/1913), pàg. 20-21

La Il·lustració Catalana:

- «*Publicacions rebudes*»; *Il·lustració catalana. Revista setmanal il·lustrada*; Any V; núm. 229 (20/10/1907); pàg. 686

El Poble Català:

- MARAGALL, Joan (traductor); «*De l'obra de Novalis "Enric d'Ofterdingen". Capítol VII*», *El Poble Català*; Any IV; núm. 476; (3/6/1907) pàg. 3
- MAUREL, Amadeu; «*La moralitat alemanya*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2005 (30/8/1910), pàg. 2
- MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. El militarisme d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any I, núm. 4 (10/12/1904), pàg. 3
- MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. L'ètica wagneriana y el teatre popular*», *El Poble Català*, Any II, núm. 13 (4/2/1905), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Literatura Extranjera: Decadentisme*», *El Poble Català*, Any I, núm. 4 (3/2/1904), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Gloses al Futurisme I*», *El Poble Català*, Any II, núm. 43 (2/9/1905), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Gloses al Futurisme II*», *El Poble Català*, Any II, núm. 48 (7/10/1905), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Gloses al Futurisme III*», *El Poble Català*, Any II, núm. 53 (11/11/1905), pàg. 1-2

- MONTOLIU, Manuel de; «*Moments d'espectació*», *El Poble Català*, Any III, núm. 63 (20/1/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Teatre popular*», *El Poble Català*, Any III, núm. 67 (17/2/1906), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Teatre popular (continuació)*», *El Poble Català*, Any III, núm. 69 (3/3/1906), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Les traduccions*», *El Poble Català*, Any III, núm. 67 (28/5/1906), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Llatinisme*», *El Poble Català*, Any III, núm. 146 (9/7/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Dialecte*», *El Poble Català*, Any III, núm. 182 (13/8/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. L'Apeles Mestres I*», *El Poble Català*, Any III, núm. 217 (17/9/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. L'Apeles Mestres (acabament)*», *El Poble Català*, Any III, núm. 224 (24/9/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Noble missió*», *El Poble Català*, Any III, núm. 287 (26/11/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Puntualisant*», *El Poble Català*, Any III, núm. 294 (3/12/1906), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Aclaracions*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 335 (14/1/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Purisme desviats*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 342 (21/1/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. El Poeta y el Crític*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 363 (11/2/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Els nostres classics*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 439 (29/4/1907), pàg. 3

- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Els nostres classics II*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 445 (6/5/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Novalis-Maragall*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 476 (3/6/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Els nostres classics III*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 480 (10/6/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Shakespeare en català*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 508 (8/7/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. L'esperit científic i la literatura*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 515 (15/7/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Lectures d'estiu*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 557 (26/8/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. <<Glosari>>*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 648 (25/11/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Un poeta neo-romàntic*», *El Poble Català*, Any IV, núm. 662 (9/12/1907), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Fantasia*», *El Poble Català*, Any V, núm. 689 (6/1/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Objecions*», *El Poble Català*, Any V, núm. 717 (3/2/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. RECORD*», *El Poble Català*, Any V, núm. 731 (17/2/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Im memoriam*», *El Poble Català*, Any V, núm. 800 (27/4/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. De estètica*», *El Poble Català*, Any V, núm. 820 (18/5/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Sobre'l mateix tema*», *El Poble Català*, Any V, núm. 922 (24/8/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. <<Cançoner selecte>>*», *El Poble Català*, Any V, núm. 957 (28/9/1908), pàg. 3

- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. De crítica teatral*», *El Poble Català*, Any V, núm. 957 (28/9/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. L'Erudició de l'Alomar*», *El Poble Català*, Any V, núm. 978 (19/10/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Comiat*», *El Poble Català*, Any V, núm. 992 (2/11/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*L'Universitat de Halle*», *El Poble Català*, Any V, núm. 1034 (14/12/1908), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. El misteri de les llengües*», *El Poble Català*, Any V, núm. 1041 (21/12/1908), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Petites coses*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1069 (19/01/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1084 (03/02/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Revista de Dialectologia Romana*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1089 (8/2/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Una tauleta de cafè*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1092 (11/02/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1102 (21/02/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Pròleg*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1117 (8/3/1909), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Associacions d'estudiants*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1069 (19/3/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Les biblioteques*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1152 (13/4/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Marginalla*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1154 (14/4/1909), pàg. 1

- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Un nou catalanòfil*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1158 (19/4/1909), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La <<Passió de S. Mateu>> de Bach*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1617 (28/4/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Francesisme*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1642 (23/5/1909), pàg. 4
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Halle a la tarda. An en J. Maragall*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1661 (11/6/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El culte de l'energia. A l'amic Joan Palau*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1667 (17/6/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Més sobre'l Culte de l'Energia*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1069 (29/6/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Rondalles*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1685 (5/7/1909), pàg. 3
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El culte de la natura*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1690 (10/7/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. Rondalles*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1695 (15/7/1909), pàg. 5
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Els dos pedantisme*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1697 (17/7/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*De les <<Consverses de Goethe>> ab Eckerman*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1699 (19/7/1909), pàg. 4
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El Nacionalisme a Alsacia-Lorena*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1690 (10/7/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*<<La Vida Austera...>>*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1715 (10/11/1909), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. L'opinió sobre Catalunya*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1720 (15/11/1909), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. <<Soc català!>>*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1730 (25/11/1909), pàg. 1

- MONTOLIU, Manuel de; «*Ab vosaltres*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1739 (4/12/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. D'urbanitat*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1749 (14/12/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. L'esperit de continuïtat*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1752 (17/12/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Nadal*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1761 (27/12/1909), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*L'organització de la vida intel·lectual I*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1773 (8/1/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*L'organització de la vida intel·lectual II*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1778 (13/1/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*L'organització de la vida intel·lectual III*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1789 (21/1/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Elogi de la curiositat*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1800 (8/1/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La reforma electoral*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1820 (24/2/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Cerebrals y intuitius*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1860 (6/4/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Una crida!*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1863 (9/3/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. L'Alemanya negra*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1873 (19/4/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Gloses a la Primavera*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1881 (24/4/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. L'Alemanya negra*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1873 (19/4/1910), pàg. 1

- MONTOLIU, Manuel de; «*L'organissació de la vida intel·lectual IV*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1893 (10/5/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*L'organissació de la vida intel·lectual VII*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1903 (20/5/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Impressió de Leipzig*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1921 (7/6/1910), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El problema del llatí*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1936 (22/6/1910), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Examen de consciència*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1941 (27/6/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Estadística eloqüent*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1948 (4/7/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Crit d'alarma*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1956 (12/7/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Lletres catalanes. <<Pòrtic>> (Primer llibre den J. Massó y Ventón)*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1977 (2/8/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Retificació*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1989 (14/8/1910), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Nietzsche y les Escoles*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2006 (31/8/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Un mal y un remei*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2012 (7/9/1910), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La caravana moderna*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2023 (16/9/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Per la biblioteca. No hi fa res...*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2016 (21/9/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El centenari de La universitat de Berlín*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2057 (22/10/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Un assaig atrevit*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2065 (30/10/1910), pàg. 1

- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La ciutat de llibre*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2068 (2/11/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Els estudiants y la política*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2081 (15/11/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. <<Lehrbücher>>*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2083 (17/11/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Dia dels morts (Impressió)*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2101 (5/12/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Magna qüestió*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 2106 (10/12/1910), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. L'Arbre-Altar*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2128 (2/1/1911), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Una silueta*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2147 (21/1/1911), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Sobre la joia de escriure*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2128 (27/1/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Una visita an en Wundt*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2160 (3/2/1911), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Deliteratura alemanya. Gustau Frenssen*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2171 (13/2/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*De literatura alemanya. Més den Gustau Frenssen*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2178 (20/2/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*De literatura alemanya. Gustau Frenssen III*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2199 (13/3/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Impressions d'arribada*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2201 (15/3/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Impressió de Suïssa*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2208 (22/3/1911), pàg. 1

- MONTOLIU, Manuel de; «*La doctrina de l'Encarnació en l'Art. An en Joan Maragall*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2220 (4/4/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Sobre les traduccions alemanyes del català*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2227 (14/4/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*A l'Ateneu Barcelonès. Conferència den M. de Montoliu*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2247 (4/5/1911), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Jurament antimodernista*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2263 (20/5/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Jurament antimodernista*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2272 (29/5/1911), pàg. 2
- MONTOLIU, Manuel de; «*El nostre sentit pràctic*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2282 (8/6/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Imitació?*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2287 (13/6/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. La crisi religiosa. El cas Jatho. La mort dels dogmes*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2296 (22/6/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Voluntat y Religió*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2305 (1/7/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Família y Escola*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2315 (11/7/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Musica Vil*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2322 (18/7/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*Fransa; Anglaterra; Alemanya. Entre tres cultures*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2344 (9/8/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*La doctrina de la personalitat*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2351 (16/8/1911), pàg. 1-2
- MONTOLIU, Manuel de; «*El problema d'Espanya. Manca de personalitats*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2365 (30/8/1911), pàg. 1

- MONTOLIU, Manuel de; «*El problema de l'Educació. L'art de ser agradable*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2388 (23/9/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*L'expansió catalana*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2399 (4/10/1911), pàg. 1
- MONTOLIU, Manuel de; «*De psicologia nacional. Els dos individualismes*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2421 (26/10/1911), pàg. 1

La Publicidad:

- GENER, Pompeyo; «*Digresiones sobre Wagner*»; *La Publicidad*; Any XVI; núm. 5030 (31/5/1893); pàg. 1

La Vanguardia:

- BOIXET, Ezequiel; «*El Príncipe de Bismarck*»; *La Vanguardia*; Any X; núm. 1408 (22/3/1890); pàg. 1

La Veu de Catalunya:

- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras I*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2439 (22/1/1906); Ed. Vespre; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras II*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2440 (23/1/1906); Ed. Vespre; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras III*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2441 (25/1/1906); Ed. Matí; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras IV*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2442 (25/1/1906); Ed. Vespre; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras VI*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2443 (26/1/1906); Ed. Vespre; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras IX*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2447 (30/1/1906); Ed. Vespre; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras X i XI*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2449 (1/2/1906); Ed. Vespre; p. 1
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*<<La Veu>> a Algeiras XII*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2451 (3/2/1906); Ed. Vespre; p. 1

- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «<<La Veu>> a Algesiras XIII»; *La Veu de Catalunya*; Any XVI; núm. 2457 (9/2/1906); Ed. Vespre; p. 1
- «E. d'O.»; «*El III Congrés de Filosofia I*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3371 (8/9/1908); Ed. Vespre; p. 1
- «E. d'O.»; «*El III Congrés de Filosofia II*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3372 (9/9/1908); Ed. Vespre; p. 1
- «E. d'O.»; «*El III Congrés de Filosofia III*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3373 (10/9/1908); Ed. Vespre; p. 1
- «E. d'O.»; «*El III Congrés de Filosofia IV*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3377 (14/9/1908); Ed. Vespre; p. 2
- «E. d'O.»; «*El III Congrés de Filosofia V*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3379 (16/9/1908); Ed. Vespre; p. 2
- «E. d'O.»; «*El III Congrés de Filosofia VI*»; *La Veu de Catalunya*; Any XVIII; n. 3381 (18/9/1908); Ed. Vespre; p. 2

Publicacions en llibre abans de 1914

ALCOVER, Antoni (ed.); «*Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Octubre de 1906*»; Estampa d'en Joaquim Horta; Barcelona; 1908

CABRERIZO, Mariano de; «*Herman y Dorotea. Poema alemán del célebre Goethe. Publícale en español Mariano de Cabrerizo*»; Imp. De José Jimeno; València; 1828

DURAN BAS, Manuel; «*Prólogo*»; SAVIGNY, M. F. C.; «*Sistema del derecho romano actual*»; Madrid; Centro editorial de Góngora; 1876; pàg. 7-39

DURAN VENTOSA, Lluís; «*Regionalisme y federalisme*»; Barcelona; Ed. Francisco Puig; 1905

NOVALIS; «*Enric d'Ofterdingen*»; Biblioteca Popular «*L'Avenç*»; Barcelona; 1907 [Edició a càrrec de Joan Maragall]

OPISSO, Alfred; «*Los Tres Imperios: Alemania, Austria-Hungria, Rusia: historia, su geografía, su arte y sus costumbres*»; Barcelona; Bastinos; 1906

Llibres Post-1945

BOSCH GIMPERA, Pere; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 1980

GRIERA, Antoni; «*Memòries*»; Instituto Internacional de cultura romànica; Sant Cugat del Vallès; 1963

ROVIRA VIRGILI, Antoni; «*Prat de la Riba*»; Edicions 62; Barcelona; 1968 [Document escrit durant la dècada dels anys 1940, publicat pòstumament per Edicions 62 l'any 1968]

DE SAGARRA, Josep Maria; «*Memòries*»; Edicions 62; Barcelona; 2012 [La primera edició es publicà l'any 1954 per l'editorial Aedos: DE SEGARRA, Josep Maria; «*Memòries*»; Aedos; Barcelona; 1954]

ZWEIG, Stefan; «*El món d'ahir. Memòries d'un europeu*», Quaderns Crema; Barcelona; 2001 [La primera edició es publicà pòstumament l'any 1942 a Estocolm: ZWEIG, Stefan; «*Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Eurpäers*»; S. Fischer; Estocolm; 1942]

Bibliografia

ACOSA, Luis A.; «*Introducción*»; NIETZSCHE, Friedrich; «*Así habló Zaratustra*»; Ediciones Cátedra; Madrid; 2010

ÁLVEREZ GUTIÉRREZ, Luis; «*Intentos alemanes para contrarrestar la influencia francesa sobre la opinión pública española en los años precedentes a la I Guerra Mundial*»; «*Espanoles y franceses en la primera mitad del siglo XX*»; Centro de Estudios Históricos; Madrid; 1986

ARITZETA ABAD, Margarida; «*Obra crítica de Manuel de Montoliu*»; Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV; Tarragona; 1988

AYMES, Jean-René i SALAÛN, Serge; «*Les fins de Siècles en Espagne*»; Presses Sorbonne Nouvelle; París; 2001; pàg. 125-145

BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi; «*La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*»; Proa; Barcelona; 1996

BALCELLS, Albert; «*Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una universitat catalana*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 2011

BERNECKER, Walther L. (ed.); «*España y Alemania en la Edad Contemporánea*»; Vervuert; Frankfurt am Main; 1992

BILBENY, Norbert; «*Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme*»; La Magrana; Barcelona; 1988

BLOM, Phillipp; «*Años de vértigo. Cultura y cambio en Occidente, 1900-1914*»; Anagrama; Barcelona; 2010

BOFILL MATES, Jaume; «*Prat de la Riba i la cultura catalana*»; Edicions 62; Barcelona; 1979 [Edició de Jordi Casassas Ymbert]

BROCH, Àlex (ed.); «*Diccionari de la literatura catalana*»; Enciclopèdia Catalana; Barcelona; 2008

BURKE, Peter; «*¿Qué es la historia cultural?*»; Paidós; Barcelona; 2006

BURKE, Peter; «*Formas de historia cultural*»; Alianza; Madrid; 2011

BURROW, John W.; «*La Crisis de la Razón. El pensamiento europeo, 1848-1914*»; Crítica; Barcelona; 2001

CACHO VIU, Vicente; «*Revisión de Eugenio d'Ors (1902-1930), seguida de un epistolario inédito*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1997

CACHO VIU, Vicente; «*El nacionalismo catalán como factor de modernización*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1998

- CARROL, E. Malcom; «*Germany and the great powers, 1866-1914: A study in public opinion and foreign policy*»; Pretince-Hall; Nova York; 1938
- CASANOVAS, I., GÓMEZ, M. G. y RICO, E. J. (ed.), «*Actas de las III Jornadas de Investigación en Edición, Cultura y Comunicación*»; Universidad de Buenos Aires; Buenos Aires; 2015
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Jaume Bofill i Mates. L'adscripció social i l'evolució política*»; Curial; Barcelona; 1980
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*»; La Magrana; Barcelona; 1990
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Els ambients intel·lectuals a Catalunya a la fi del segle XIX*»; Afers; Barcelona; 1998
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: materials per un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*»; Pòrtic; Barcelona; 1999
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats*»; Proa; Barcelona; 2005
- CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.); «*L'Ateneu i Barcelona. Un segle i mig d'acció cultural*»; RBA-La Magrana; Barcelona; 2006
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX*»; Afers; Barcelona; 2009
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La nació dels catalans. El difícil procés de la nacionalització de Catalunya*»; Afers; Barcelona; 2014
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La voluntat i la quimera: el noucentisme català entre la Renaixença i el marxisme*»; Pòrtic; Barcelona; 2017
- CASTELLANOS, Jordi; «*Raimon Casellas i el Modernisme*»; Curial; Barcelona; 1983
- CASTELLANOS, Jordi; «*Intel·lectuals, cultura i poder*»; Edicions La Magrana; 1998
- CATTINI, Giovanni C.; «*Prat de la Riba i la histografia catalana: intel·lectuals i la crisi política a la fi del segle XIX*»; Afers; València; 2008
- CAZURRA, Anna; «*Introducció a la musica: De l'antiguitat als nostres dies*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2001
- CLARK, Christopher; «*El Reino de Hierro: Auge y caída de Prusia. 1600-1947*»; La Esfera de los Libros; Madrid; 2016
- CORTADE, Eugeni; «*Catalunya i la Gran Guerra*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1969

- COSTA RUBIAL, Oscar; «*L'Imaginari imperial: el noucentisme català i la política internacional*»; Institut Cambó; Barcelona; 2002
- DALMAU, Antoni; «*El Procés de Montjuïc: Barcelona al final del segle XIX*»; Base; Barcelona; 2010
- DÍAZ-PLAJA, Fernando; «*Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*»; Dopesa; Barcelona; 1972
- DOSSE, François; «*La marcha de las ideas: Historia de los intelectuales, historia intelectual*»; Universitat de València; València; 2007
- ELISARE PÉREZ-GRUESO, María Dolores; «*España en el Pacífico: la colonia de las Islas Carolinas, 1885-1899: un modelo colonial en el contexto internacional del imperialismo*»; Instituto de Cooperación para el Desarrollo; Madrid; 1992
- FONT DE RUBINAT, Iolanda i MARTIN, Jordi; «*1898: entre la crisi d'identitat i la modernització: actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, 20-24 d'abril de 1998, Volum 1*»; Abadía de Montserrat; Barcelona; 2000
- FONTANA, Josep; «*L'ofici d'historiador*»; Acàdia; Barcelona; 2018
- FRADERA, Josep M.; «*Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme a Catalunya (1838-1868)*»; Curial; Barcelona; 1992
- FREIXA, Mireia; «*Antoni Badrinas, 1882-1969: Una vida dedicada a l'art*»; Fundació Caixa Terrassa, Terrassa; 2003
- FUENTES CODERA, Maximiliano; «*El Campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni D'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*»; Universitat de Lleida; Lleida; 2009
- FUENTES CODERA, Maximiliano; «*España en la Primera Guerra Mundial: Una movilización cultural*»; Akal; Madrid; 2014
- FUENTES CODERA, Maximiliano i ARCHILÉS, Ferran (ed.); «*Ideas comprometidas. Los intelectuales y la política*»; Akal; Madrid; 2018
- GARRANOU, Ramon (coord.); «*Història agrària dels Països Catalans. Volum IV: Segles XIX-XX*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2006
- GIL NOVALES, Alberto (ed.); «*La Prensa en la Revolución Liberal : España, Portugal y América Latina : actas del coloquio internacional que sobre dicho tema tuvo lugar en la Facultad de Ciencias de la Información, Universidad Complutense, los días 1, 2 y 3 de abril de 1982*»; Universidad Complutense de Madrid; Madrid; 1983
- GÓMEZ ROJO, María Encarnación; «*El pensamiento político, económico y social de Manuel Reventós i Bordoy*»; Universitat de Màlaga; Màlaga; 1993

GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro Carlos; «*Maeztu. Biografía de un nacionalista español*»; Marcial Pons; Madrid; 2003

GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro Carlos; «*El pensamiento político de la derecha española en el siglo XX. De la crisis de la Restauración al Estado de partidos (1898-2000)*»; Tecnos; Madrid; 2005

GRACIA ALONSO, Francisco; «*Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio*»; Marcial Pons; Madrid; 2011

GRAF ZU STOLBERG-WERNIGERODE, Otto; GLAUBRECHT, Martin; HENTIG, Hans Wolfram von; KÖRNER, Hans; OTTO, Mechtild; RIECKENBERG, Hans Jüngen; RONGE, Grete; «*Nueve Deutsche Biographie 7*»; Duncker & Humboldt; Berlin; 1966

HAEBERLE, Erwin J.; «*Justitias zweischneidiges Schwert – Magnus Hirschfeld als Gutachter in der Eulenburg-Affäre*»; BEIER, Klaus M. (ed.); «*Sexualität zwischen Medizin und Recht*»; Gustav Fischer Verlag; Stuttgart; 1991

DE LA HERA MARTÍNEZ, Jesús; «*La política cultural de Alemania en España en el período de entreguerra*»; Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Madrid; 2002

HINA, Horst; «*Castilla y Cataluña en el debate cultural, 1714-1939: historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*»; Península; Barcelona; 1986

HOBBSAWM, Eric; «*Nacions i nacionalisme des del 1780: Programa, mite, realitat*»; Universitat de València; 2011

HOBBSAWM, Eric; «*La Era del Imperio, 1875-1914*»; Editorial Planeta; Barcelona; 2013

IZQUIERDO BALLESTER, Santiago; «*Les Engrunes de 1898: el Pacífic colonial espanyol: les illes Carolines, Mariannes i Palau*»; La Magrana; Barcelona; 1998

INFIESTA, María i MOTA, Jordi; «*Richard Wagner et la littérature espagnole. Le wagnerisme a la Catalogne*»; Infiesta; 2008

JANÉS NADAL, Alfonsina; «*L'obra de Richard Wagner a Barcelona*»; Rafael Dalmau; Barcelona; 1983

JARDÍ, Enric; «*El Pensament de Prat de la Riba*»; Alpha; Barcelona; 1983

JARDÍ, Enric; «*Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba*»; Institut d'Estudis Catalans; Barcelona; 1974

JARDÍ, Enric; «*Eugeni d'Ors: obra i vida*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1991

- JULIÀ DÍAZ, Santos; «*Vida y tiempo de Manuel Azaña (1880-1940)*»; Santillana; Madrid; 2008
- JULIÀ MUNÉ, Joan; «*Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000
- KNEPER, Gennadi; «*Política, cultura y sociedad en el Múnic de la Belle Époque*»; UCELAY-DA CAL, Enric, PICH MITJANA, Josep (eds.); «*La fi de la Belle Époque i la Gran Guerra*»; Nova Editorial; Barcelona; 2016
- LAIN ENTRALGO, Pedro; RIDRUEJO, Dionisió; «*Epistolario y escritos complementarios Unamuno-Maragall*»; Seminario y Ediciones; 1971
- LERIN VILARDELL, Miquel (ed.); «*Wagner i Catalunya. Antologia de textos i gràfics sobre la influència wagneriana a la nostra cultura*»; Cotal; Barcelona; 1983
- LLORENS VILA, Jordi; «*La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític: dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià, 1891-1903*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 1992
- MACMILLAN, Margaret; «*1914. De la paz a la guerra*»; Turner; Madrid; 2013
- MAINER, José-Carlos; «*La edad de plata (1902-1931). Ensayo de interpretación de un proceso cultural*»; Asenet; Barcelona; 1975
- MAINER, José-Carlos; «*Regionalismo, burguesía y cultura: Revista de Aragón (1900-1905) y Hermes (1917-1922)*»; Guara; Saragossa; 1982
- MAINER, José-Carlos; «*La doma de la Quimera (Ensayos sobre nacionalismo y cultura en España)*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1988
- MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa; «*La lucha por la diversidad en la Europa central y oriental*»; Ariel; Barcelona; 1999
- MARTÍNEZ FIOL, David; «*El Catalanisme i la Gran Guerra*»; La Magrana; Barcelona; 1988
- MASSOT MUNTANER, Josep; «*Antoni M. Alcover i la llengua catalana*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 1985
- MASSOT MUNTANER, Josep; «*Església i societat a la Catalunya contemporània*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2003
- MATA VIADIU, Jordi; «*El Wagnerisme a Barcelona: instrumentalització i façana*»; Agrupació per al Foment de la Cultura Catalana; Barcelona; 1994
- MARFANY, Joan-Lluís; «*Articles polítics/Joan Maragall*»; La Magrana; Barcelona; 1988

- MARFANY, Joan-Lluís; «*La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*»; Empúries; Barcelona; 1995
- MCALEER, Kevin; «*Dueling: The Cult of Honor in Fin-de-Siecle Germany*»; Princeton University Press; Princeton; 1994
- MOMMSEN; Wolfgang J.; «*Imperial Germany, 1867-1918: politics, culture and society in a authoritarian state*»; Arnold; Londres; 1995
- MOMMSEN, Wilhem; «*Bismarck*»; Salvat; Barcelona; 1988
- MOSSE, George L.; «*Nationalization of the Masses: Political Symbolism and Mass Movements in Germany from the Napoleonic Wars Throught the Third Reich*»; H. Fertig; Nova York; 1975
- MOSSE, George L.; «*La cultura europea del siglo XIX*»; Ariel; Barcelona; 1997
- OSTERHAMMEL, Jürgen; «*The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*»; Princeton University Press; Princeton; 2014
- OSTERHAMMEL, Jürgen; «*La transformación del mundo : una historia global del siglo XIX*»; Crítica; Barcelona; 2015
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Papers anteriors al Glosari*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1994 [Edició de Xavier Plà i Barbero]
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1906-1907*»; Quaderns Crema; Barcelona; 1996 [Edició de Xavier Plà i Barbero]
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1908-1909*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2001 [Edició de Xavier Plà i Barbero]
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1910-1911*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2003 [Edició de Xavier Plà i Barbero]
- D'ORS ROVIRA, Eugeni; «*Glosari 1912-1913-1914*»; Quaderns Crema; Barcelona; 2005 [Edició de Xavier Plà i Barbero]
- PANYELLA, Vinyet; «*Cronologia del noucentisme: (una eina)*»; Abadía de Montserrat; Barcelona; 1996
- PELLISTRANDI, Benoît (ed.); «*La historiografía del siglo XX y su acogida en España*»; Casa de Velázquez; Madrid; 2002
- PELLISTRANDI, Benoît i SIRINELLI, Jean-François (ed.); «*L'histoire culturelle en France et en Espagne*»; Casa de Velázquez; Madrid; 2008
- PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*La Secessió catalana: els corrents culturals europeus a la fi del segle (1872-1900)*»; Afers; Barcelona; 2007

- PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un Estat Català*»; Editorial Base; Barcelona; 2007
- PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 1*»; Proa; Barcelona; 1998 [Edició d'Albert Balcells i Josep Maria Ainaud de Lasarte]
- PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 2*»; Proa; Barcelona; 1998 [Edició d'Albert Balcells i Josep Maria Ainaud de Lasarte]
- PRAT DE LA RIBA, Enric; «*Obra completa. Vol. 3*»; Proa; Barcelona; 1998 [Edició d'Albert Balcells i Josep Maria Ainaud de Lasarte]
- PRAT DE LA RIBA, Enric; «*La Nacionalitat Catalana*»; La Magrana; Barcelona; 1993 [Edició d'Albert Balcells i Josep Maria Ainaud de Lasarte]
- RAFANELL, August; «*Notícies d'abans d'ahir. Llengua i cultura catalanes al segle XX*»; Acontravent; Barcelona; 2011
- RICH, Normand; FIRSCHER, M. H.; «*The Holstein Papers. Volumen IV: Correspondance 1897-1909*»; University of Cambridge; Cambridge; 1963
- RIERA TUÈBOLS, Santiago; «*Goethe, llums i ombres: una aproximació al gran humanista europeu*»; L'Albí; Barcelona; 2017
- RIQUER, Borja de; «*Epistolari de Manuel Duran i Bas: correspondència entre 1866 i 1904*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 1990
- RISQUES, Manel (dir.); DUARTE, Àngel; DE RIQUER, Borja; ROIG ROSICH, Josep Maria; «*Història de la Catalunya Contemporània: de la Guerra del Francès al nou Estatut*»; Editorial Mina; Barcelona; 2006
- RIUS, Mercè; «*La Filosofia d'Eugeni d'Ors*»; Curial; Barcelona; 1991
- ROCA, Francesc; «*Política econòmica i territori a Catalunya (1901-1939)*»; Ketres, Barcelona; 1979
- ROCA, Francesc; «*El pensament econòmic català (1900-1970): I Anàlisi i visió de les economies del món*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1994
- ROETZER, Hans Gerd i SIGUAN, Marisa; «*Historia de la literatura alemana: desde los inicios hasta la actualidad*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2012
- RUEBSANEM, Silja; «*Language Purification Attempts during the German Empire: The "Allgemeiner Deutscher Sprachverein"*»; Grin Verlag; Munic; 2007
- SAFONT PLUMED, Joan; «*Per França i Anglaterra. La I Guerra Mundial dels aliadòfils catalans*»; Acontravent; Barcelona; 2012
- SAFRINSKI, Rüdiger; «*Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*»; Tusquets; Barcelona; 2012

- SAID, Edward W.; «*Cultura e Imperialismo*»; Penguin Random House; Barcelona; 2018
- SANS PUIG, José Maria; «*Pere Bosch Gimpera*»; Columna; Barcelona; 1994
- SANTA, Àngels i LAFARGA, Francisco; «*Alexandre Dumas y Victor Hugo. Viaje de los textos y textos del viaje*»; Universitat de Lleida-Pagès; Lleida; 2006
- SCHORSKE, Carl E.; «*La Viena de fin de siglo: Política y cultura*»; Siglo XXI; Buenos Aires; 2011
- SCHULZE, Hagen; «*Estado y nación en Europa*»; Crítica; Barcelona; 1997
- SCHULZE, Hagen; «*The course of German Nationalism. From Frederick the Great to Bismarck, 1763-1867*»; Cambridge University Press; Cambridge; 2000
- SCHULZE, Hagen; «*Breve historia de Alemania*»; Alianza; Madrid; 2019
- SELLÉS; Magda; «*Foment del Treball Nacional, 1914-1923*»; Abadia de Montserrat; Barcelona; 2000
- STERNHELL, Zeev; «*El nacimiento de la ideología fascista*»; Siglo XXI; Madrid; 1994
- STORM, Eric; «*La perspectiva del progreso: Pensamiento político en la España del cambio de siglo (1890-1914)*»; Historia Biblioteca Nueva; Madrid; 2001
- STROMBERG, Roland N.; «*Historia intelectual europea desde 1789*»; Debate; Madrid; 1991
- STÜRMER, Michael; «*El Imperio alemán (1870-1918)*»; Mondadori; Madrid; 2003
- TERMES, Josep; «*Història del catalanisme fins al 1923*»; Pòrtic; Romanyà de la Selva; 2000
- TERMES, Josep; «*Història de moviment anarquista a Espanya, 1870-1980*»; L'Avenç; Barcelona; 2011
- TUCHMAN, Barbara W. ; «*Los Cañones de agosto: treinta y un días de 1914 que cambiaron la faz del mundo*»; Península; Barcelona; 2004
- TUR, Jaume; «*Maragall i Goethe: Les traduccions de Faust*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1974
- UCELAY-DA CAL, Enric; «*El Imperialismo catalán : Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*»; Edhasa, Barcelona; 2003
- UREÑA, Enrique M. i ÁLVAREZ LÁZARO, Pedro (ed.); «*La actualidad del krausismo en su contexto europeo*»; Parteluz; Madrid; 1999

VALENTÍ FIOL, Eduard; «*El primer moderismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*»; Ariel; Barcelona; 1973

VALLÈS, Josep; «*Prat de la Riba (1870-1917)*»; Escola d'Administració Pública de Catalunya; Barcelona; 2010

VERHEYEN, Dirk; «*The German question: A Cultural, Historical, and Geopolitical Exploration*»; Westview Press; Nova York; 1999

VIDAL JANSÀ, Mercè; «*Teoria i crítica en el Nocentisme: Joaquim Floch i Torres*»; Publicacions Abadia de Montserrat; Barcelona; 1991

VIDAL JANSÀ, Mercè; «*Enric Prat de la Riba i les arts: recull epistolar 1911-1916*»; Cubert; Barcelona; 2014

VILANOVA VILA-ABADAL, Francesc i CADEVILA CANDELL, Mireia; «*Nazis a Barcelona. L'esplendor feixista de postguerra (1939-1945)*»; L'Avenç; Barcelona; 2017

VILLACORTA BAÑOS, Francisco; «*Burgesía y cultura. Los intelectuales españoles en la sociedad liberal 1808-1931*»; Siglo XXI; Madrid; 1980

VILLAGRASA HERNÁNDEZ, Fèlix «*Mancomunitat i ciència: La modernització de la cultura catalana*»; Afers; Barcelona; 2015

WALLER, Bruce; «*Bismarck*»; Ariel; Barcelona; 1999

WEBER, Eugen; «*Francia. Fin de siglo*»; Debate; Madrid; 1989

WESTERNHAGEN, C. von; «*Wagner. Richard*»; de HONEGGER, Marc (ed.); «*Diccionario biográfico de los Grandes Compositores de la Música*»; Espada Calpe; Madrid; 1993

WINKLER, Heinrich August; «*Germany: The Long Road West . Vol. 1*»; Oxford Press University; Oxford; 2006

WINOCK, Michel; «*El siglo de los intelectuales*»; Edhasa; Barcelona; 2010

WILLMOTT, H. P.; «*La Primera Guerra Mundial*»; Inédita; Barcelona; 2004

Tesis Doctorals i de Màster

BUJ CASANOVA, Anna; «*Les traduccions de Wagner al català: La Walkiria*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2007

BURGAYA, Josep; «*La formació del catalanisme conservador i els models nacionals coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis*»; Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona; 1999

CASASSAS YMBERT, Jordi; «*Jaume Bofill i Mates. L'adscripció social i l'evolució política*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1977

COSTA RUBIAL, Oscar; «*La recepción del pensamiento imperialista en las élites barcelonesas del novecientos*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1989

FUENTES CODERA, Maximiliano; «*Un viaje por los extremos. Eugeni d'Ors entre la Gran Guerra y el Fascismo (1914-1923)*»; Universitat de Girona; Girona; 2011

FUSTER, Claudi; «*Aproximació de la premsa musical barcelonina dels seus orígens fins al final de la Guerra Civil, 1817-1939*»; Universitat Pompeu Fabra; Barcelona; 1999

GUIRAO, Antoni; «*«La Catalunya»; ideologia i poder a la Catalunya noucentista 1907-1914*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 1997

PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*La Recepció del pensament i la cultura europeus a la Catalunya de la Restauració: l'Ateneu Barcelonès i la seva Biblioteca com vehicles de recepció, assumpció i difusió*»; Universitat de Barcelona; Barcelona; 2005

UBEDA MOLLÀ, Àngela; «*Les traduccions de Wagner al català: La Walkiria*»; Universitat Jaume I; València; 2016

Articles de revistes

ÁLVAREZ JUNCO, José; «*La nación posimperial. España y su laberinto identitario*»; Historia Mexicana; vol. LIII; núm. 2; desembre 2003; pàg. 447-468

ARCHILÉS, Ferran i MARTÍ, Manuel; «*Una nació fracassada? La construcció de la identitat nacional espanyola al llarg del segle XIX*»; Recerques: Història, economia i cultura; núm. 55; 2005; pàg. 141-163

ARCHILÉS, Ferran; «*Vivir la comunidad imaginada. Nacionalismo español e identidades en la España de la Restauración*»; Historia de la Educación: Revista universitaria; núm. 27; 2008; pàg. 57-85

ARCHILÉS, Ferran i GARCÍA CARRIÓN, Marta; «*En la sombra del Estado. Esfera pública nacional y homogeneización cultural en la España de la Restauración*»; Historia Contemporànea; núm. 45; 2012; pàg. 483-518

ARCHILÉS, Ferran; «*Lenguajes de nación. Las «experiencias de nación» y los procesos de nacionalización: propuestas para un debate*»; Revista Ayer; núm. 90; 2013; pàg. 91-114

BALTÀ MONER, Jordi; «*El Dr. Jordi Baltà de Cela (1866-1937), un pedagog desconegut a la seva vila*»; Revista del Penedès, publicació de l'Institut d'Estudis Penedesencs; núm. 24; 2011; pàg. 52-79

- BALTAR, Rosalía; «[Reseña sobre] *Carl E. Schorske, La Viena de fin de siglo. Política y cultura. Buenos Aires, Siglo XXI, 2011, 284 páginas*»; *Orbis Tertius*; núm. 17; 2011; pàg. 1-3
- BOU, Enric; «*La llum que ve del nord: Joan Maragall i la cultura alemanya*»; Fundació Joan Maragall; núm. 37; 1997; pàg. 5-14
- CAMPI, Roser; «*Joan Margall i J.W. Goethe. La influència de l'escriptor alemany en el pensament civil de Maragall*»; *Els Marges*; núm. 68; 2000; pàg. 13-49
- CANOSA, Francesc; «*Eugeni Xammar: un superperiodista sobrevolant el futur*»; *Trípodos*; núm. 20; 2007; pàg. 71-78
- CARALT, David; «*L'arquitectura de la sensibilitat. Nicolau M. Rubió i Tudurí i el Pavelló d'Alemanya de Mies van der Rohe*»; *L'Avenç*; núm. 459; juliol 2019
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La historia cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal*»; *Cercles: revista d'història cultural*; núm. 1; 1998; pàg. 6-11
- CASASSAS YMBERT, Jordi; «*La renovació de la historiografia sobre la nació a finals del segle XX i el cas català*»; *Catalan Historical Review*; núm. 10; pàg. 203-2014
- CATTINI, Giovanni; «*Literatura i política catalanista: Josep Maria Valls i Vicens als inicis de la Restauració*»; *Cercles: revista d'història cultural*; núm. 7; 2004; pàg. 137-154
- FUENTES CODERA, Maximiliano; «*Germanófilos y neutralistas: proyectos tradicionalistas y regeneracionistas para España (1914-1918)*»; FUENTES CODERA, Maximiliano (ed.); «*La Gran Guerra en los intelectuales: España en Europa*»; *Revista Ayer*; núm. 91; 2013; pàg. 63-92
- GRAU, Ramon i LÓPEZ, Marina; «*Les columnes romanes de Barcelona. Sensibilitat romàntica contra erudició il·lustrada. El fil d'Ariadna I*»; *L'Avenç*, núm. 87; novembre 1985
- GRAU, Ramon i LÓPEZ, Marina; «*Pau Piferrer i Víctor Hugo: la llum no venia d'Alemanya. El fil d'Ariadna II*»; *L'Avenç*, núm. 89; gener 1986
- GRAU, Ramon i LÓPEZ, Marina; «*Arqueologia romàntica: espiritualisme versus materialisme. El fil d'Ariadna III*»; *L'Avenç*, núm. 91, març 1986
- GRAU, Ramon i LÓPEZ, Marina; «*La gènesis del positivisme historiogràfic: Barcelona revisitada (1844-1848). El fil d'Ariadna IV*»; *L'Avenç*, núm. 87, novembre 1985
- GRÜNEWALD, Heidi; «*Joan Maragall*»; *VISAT. Revista digital de literatura i traducció del PEN Català*; núm. 2; octubre 2006

HERNÁNDEZ SANDOICA, Elena; «*La historia cultural en España: tendencias y contextos de la última década*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 22; 2001; pàg. 51-79

HERNÁNDEZ SANDOICA, Elena; «*El presente de la historia cultural*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 22; 2019; pàg. 57-91

HINA, Horst; «<<Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!>> *La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors*»; «Dossier: Lletres alemanyes - lletres catalanes»; Revista L'Aiguadolç, Revista de Literatura; núm. 14; 1991; pàg. 27-47

INFIESTA, Maria; «*El Wagnerisme a Catalunya*»; Terra Nostra; núm. 43; maig 2001

JANUÉ MIRET, Mauricio (ed.) «*España y Alemania: historia de las relaciones culturales en el siglo XX*»; Revista Ayer; núm. 69; 1991

LLOVERA JUNCÀ, Anna; «*Johann Wolfgang von Goethe 1749-1932*»; Almirall. Portal del pensament i cultura del segle XIX; publicat el 22/06/2012

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, Jordi; «*El Congrés de 1903*»; Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació; núm. 5; 2001-2002; pàg. 132-143

NICOLAU D'OLWER, Lluís; «*Joan Maragall*»; Els Marges; núm. 49; 1994; pàg. 79-91

PÉREZ NESPEREIRA, Manuel; «*La recepció del pensament i la cultura europeus a Catalunya de la restauració. L'ateneu barcelonès i la seva biblioteca com vehicles de recepció; assumpció i difusió*»; Cercles: revista d'història cultural; núm. 9; 2006; pàg. 148-158

QUINTANA TRIAS, Lluís; «*Algunes lectures de Goethe a Catalunya (Maragall i Eugeni d'Ors)*»; Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona; núm. 19-20; 2000; pàg. 55-68

REVUELTA TUBINO, Matilde; «*Un Académico olvidado: Francisco María Tubino, a los cien años de su muerte (1833-1888)*»; Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando; núm. 68; gener-juny 1989; pàg. 59-102

RIBAS, Frederic; «*Miquel Vidal i Guardiola, l'oblit dels seus perfils*»; Revista de Catalunya; núm. 204; 2005; pàg. 94-101

RINGER, Fritz K.; «*Higher Education in Germany in the Nineteenth Century*»; Journal of Contemporary History; Vol. 2; núm. 3; juliol 1967; pàg. 123-138

ROVIRA SORIANO, Jordi; «*Any Montoliu*»; *La Vanguardia Tarragona*; (14/1/2011); pàg. 4 [Suplement de *La Vanguardia*, Any CXXX, núm. 46.431, 14/1/2011]

SOLÀ GUSSINYER, Pere; «*El Centenari de Ferrer, un balanç historiogràfic i pedagògic*»; Educació i història: Revista d'història de l'educació; núm. 16; 2010; pàg. 15-30

SOTELO VÁZQUEZ, Adolfo; «*Montoliu y la historia literaria*»; Cultura/s. Revista Cultural de la Vanguardia; 17/10/2015; pàg. 14

STORM, Eric; «*La cultura regionalista en España, Francia y Alemania: una perspectiva comparada*»; Revista Ayer; núm. 83; 2011-2012; pàg. 161-185

VILA, Montserrat; «*L'Ateneu barcelonès i el Wagnerisme a Catalunya*»; Wagneriana catalana; núm. 22; 2005

WEHLER, Hans-Ulrich; «*Bismarck Imperialism 1862-1890*»; Past & Present; núm. 48; 1970; pàg. 119-155

Annexes

Escrits provinents dels arxius personals de Manuel de Montoliu

Carta escrita per Josep Pijoan Soteras a Manuel de Montoliu, enviada el març de l'any 1909. Biblioteca de Catalunya, Llegat Manuel de Montoliu (Ms.3114)

Postal escrita per l'Antoni Griera a Manuel de Montoliu, enviada el dia 1 de novembre de l'any 1910. Biblioteca de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu (ST 017:027.1 (467.1)LLE)

Escrit de Manuel de Montoliu sense data titulat «*Una crisis religiosa en la Alemania Imperial*». Biblioteca de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu (ST 017:027.1 (467.1)LLE)

Articles dels germans Montoliu a *El Poble Català*

MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. El militarisme d'Alemanya*», *El Poble Català*, Any I, núm. 4 (10/12/1904), pàg. 3

MONTOLIU, Cebrià de; «*Acció Social. L'ètica wagneriana y el teatre popular*», *El Poble Català*, Any II, núm. 13 (4/2/1905), pàg. 2

MONTOLIU, Manuel de; «*L'Universitat de Halle*», *El Poble Català*, Any V, núm. 1034 (14/12/1908), pàg. 2

MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Les biblioteques*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1152 (13/4/1909), pàg. 1

MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Francesisme*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1642 (23/5/1909), pàg. 4

MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. El culte de la natura*», *El Poble Català*, Any VI, núm. 1690 (10/7/1909), pàg. 1

MONTOLIU, Manuel de; «*Coses d'Alemanya. Estadística eloqüent*», *El Poble Català*, Any VII, núm. 1948 (4/7/1910), pàg. 1

MONTOLIU, Manuel de; «*Impressions d'arribada*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2201 (15/3/1911), pàg. 1

MONTOLIU, Manuel de; «*Fransa; Anglaterra; Alemanya. Entre tres cultures*», *El Poble Català*, Any VIII, núm. 2344 (9/8/1911), pàg. 1

Articles de Manuel de Montoliu publicats a *El Diluvio*

M.; «*Desde Alemania. Maximiliano Harden*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 73 (13/3/1912), pàg. 30-29-31

M.; «*Desde Alemania. La crisi del Protestantismo*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 98 (7/4/1912), pàg. 27-28

M.; «*IMPORTANTÍSSIMO. Desde Alemania. El sentimiento de ciudad*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 145 (24/5/1912), pàg. 20-21

M.; «*Desde Alemania. Niños suicidas*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 161 (9/6/1912), pàg. 23-24

M.; «*Desde Alemania. Contra el Pangermanismo*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 303 (9/10/1912), pàg. 21-22

M.; «*Desde Alemania. Mezcla de razas*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 351 (16/12/1912), pàg. 22

M.; «*Desde Alemania. La cuestión polonesa*», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 358 (24/12/1912), pàg. 27-28

Carta escrita per Josep Pijoan Soterias a Manuel de Montoliu, enviada el març de l'any 1909. Biblioteca de Catalunya, Llegat Manuel de Montoliu (Ms.3114)

PARTICULAR

1) 12
2 quartilla

20 Mars 1909.

amici Montoliu. Vaig enviar-te
la carta pel caruti i en Wallmüller
ja s'ha gran esperances. Sabia
que en Schaedel no faria de nos
ni de menys per moraltes. Ha
contestat correctament. i prou.

Fa di sessions sul a l'Institut
es parla del teu assumpte sense aconsejar
un gran. Pel Nadal es va comissionar
a mi en Massó perquè ell i tu pro-
posaria una cosa concreta i cada
dia en Massó porta un nou plan,
sense donar cap en res precís i
practicis. He sentit llepis les teves
cartes ab gran alegria, perquè
veig que comprens lo que es arbo
del nou modern, i el seu ideal

Biblioteca de la
Caja de Pensiones
Vieja

el treball generós. hem de fer tots els
possibles perquè tu t'apuntis aquí
els tres anys, ho necessitem molt
tots. Tu necessites per això un ample
ment de impresos que t'ajudi en
ho que no arriba la Diputació. Jo se me
experiència la que es això a triar-se
sol en país foraster, exposat a careixes
de lo necessari i de l'espant que
dona aquesta soledat. Tu balau, en
Llueta i jo ens hi hem trobat en
la necessitat de fer unes quantes pèrtes,
donant conversació d'esperança, o
traduint... tu encara tens unes
necessitats per tenir aquí la senyora
i fill. Però t'has de convencer que
a tu mes que d'impresos et convé

que el teu treball sigui eficaç i útil,
perquè temps me durar tots tres
anys. Si lo que fessis, fos una cosa
molt important o discutible, ab el
presupost de l'Institut, que no es
gras i que seria magre ab el temps,
s'et discutiria i s'et suspendria aquesta
ajuda. I lo que tu proposes de escor-
collar catalochos impresos per ajutats
que siguin es una cosa que no t'
durarà. Jo he sigut sempre parti-
dari de que fessis còpies, vaig donar
l'idea del Meritaneu de Catalunya,
i veig ab alegría que tu insistís
en els manuscrits de Murisols.
i es per això que t'escric per
excitar-te a que requieris per aquest

carri. Tu no't pots aferrar lo que hi aprendras y gozaras en el ple dels estudis en que't trobes copiant un gran text antic com es el del Minutanes. So'm hauria volgut ferua mes instruccio'n que la de copiar la Biblia per ex. que hem donat a n'ca Fouldie. El Minutanes de Catalunya viuria, si tu vas a trobar el rector de l'Universitat y venous eel y terra. M'haacdel menteis, a consciencia vengethe difficultats. L'Italia es generosissima en prestar aquestos serveys.

Copiant tu el Minutanes, mes tost podrias encarregarhe de l'edicio'n de manuscrits del Minutanes

PARTICULAR

1 2 3
son no mes que uny o dos. A l'Institut en tenim un de magnifics y els altres son tots vells a Madrid. Perque tu at la base d'aquest de Catalunya venint aqui un i'tiu no podries prepara una edicio'n. Vols dir reservadament perquè se que en Rubro te l'idea de ferlo y en troba en bones condicions ab els seus estudis sobre geografia per les notes topografiques y topografiques. Per embarcat ab lo de l'expedicio'n, despta que faci uny el Minutanes y sense perdre'he de las mans, els podries anexasar tu.

Peranthe aquest treball a ras de lo que paguem las publicacions

potser junyades un altre curs
i sens dubte aprendries molt.

A més conta que a la família
de fletxes d'aquí hi han dit vacants
i jo t'has una especialitat, sinca
per força sera pe tu i si veus
en la Transatlantica no tens aquesta
solució.

Has de patir una mica i
apuntar-te com tota ben patit.

Això no val dir que de moment
no passis les notes dels catalaells
que s'et pagaran a tant lo papelote
segons acord pres ahir pe l'In.
tutut, pro jo us't recomanaria
que t'hi expresseris en aier.

11)
i abandoneris l'idea de les copies.
Es una cosa una mica estranya
copiar un impres, per raro que
sigui i no podentlo perificar
at els textos a pe la referència.
Tots els que han treballat en
catalaells i biblioteques fan
veus de la confusió que hi ha
en signatures dels textos catalans,
tant aiat com barrejats en
títols provençals, com castellans
o francesos. A més els Manys.
crits miscelaneos son sempre
mal catalogats, de manera que
lo que tu passis ha de ser un
perfeccioner.

Total que jo us't recomanaria

Postal escrita per l'Antoni Griera a Manuel de Montoliu, enviada el dia 1 de novembre de l'any 1910. Biblioteca de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu (ST 017:027.1 (467.1)LLE)

Zürich I. St. Leonhardstr. 12.
Estimat Manuel: carregat
de culpa; vergonya pagrebi no poto
compartir de després de tant dies.
Estas reventat pero joestic pen-
jat pel coll mira 100 ptes fe-
nia del semestre d'infia; ne ara
no podre arivar. Mira l'univer-
sitat sola m'ha costat 163 pes
rodons, el consolat 5, dos dies
d'Hotel 20, viatge 72,
llibres 60; figurat
com puc estar aci solitari
sense una persona coneguda
no hi puc quedar sense un
xavo figurat fins uns 1500
ptes fins qu'arivi el trimet-
re; noy me trovo separat.
En Gili m'he una la traduc-
cio i aixis que tingui de l'oi-
ginal com poder cobrar.
da vida aci es carissima. Estan
va fins ara en el Maximilianum
cora espansa per refudians catolics

havia de dormir ab un altre per
 que no tenen cabres suficients, ni a
 soc pagut de llavors una al
 preu de el següent 40 frs
 la Heilung no...
 llun 5
 Oeding 2
 sense cap al mati. 57 cada una
 Maximi biancamente sort pi ab
 o tindre tot i bé. Tu ho veus Manel!
 Esten com de... a la miseria.

Adresse del expedient
 Adresse des Absender
 Indirizzo del mittente

Union postale universelle
 Union postale universelle
 Weltpostverein Unione postale Universale
 SCHWEIZ SUISSE SWITZERLAND

From Manel de Montalvia
 Roma Strada 78

Viale a 19
 S. Umberto Land

Escrit de Manuel de Montoliu sense data titulat «Una crisis religiosa en la Alemania Imperial». Biblioteca de Tarragona. Llegat Manuel de Montoliu (ST 017:027.1 (467.1)LLE)

UNA CRISIS RELIGIOSA EN LA ALEMANIA IMPERIAL

Por Manuel de Montoliu

Tengo muchos y gratos recuerdos de las Fiestas de Navidad y de los Reyes pasadas en Alemania los tres años de 1908 a 1912. Creo que fué en 1910 cuando mi buena amistad con un condiscípulo mío en la Universidad de Halle a.S. me hizo conocer a un tío suyo, pastor protestante que ejercía desde largos años su curato en un pueblecito, metido en los bosques y vecino de la frontera de Dinamarca. El largo viaje que hube de hacer para llegar a esta pintoresca aldea, dejó en mi ánimo una interesante cadena de recuerdos, algunos de ellos exóticos, de los quince días pasados en la íntima y grata compañía del Pastor y de su anable familia. Aún recuerdo la impresión tan honda que me produjo la capital del antiguo principado. Me refiero a Schwerin, al aparecer a mis ojos la gran plaza de la ciudad, ocupada en su mayor parte por un hermoso y melancólico lago. El cielo gris se reflejaba en las aguas y en todo el ambiente una claridad mágica, y sus orillas casi desiertas contribuían con su silencio y quietud a darme a creer en algunos momentos que se trataba de un lago encantado donde dormían las sirenas. Nuestro carruaje avanzaba sin prisa por el

camino del bosque, hasta que de súbito nos dejó fuera de él. El campanario de un pueblo cercano nos dejó ver una familia de cigüeñas que nos saludaron con sus prolongados gritos. Llegamos sin novedad a la casa rectoral. La familia del Pastor estaba en el zaguán esperando la llegada del forastero desconocido. Recuerdo que en el grupo había unos niños rubios como el oro y de ojos azules que sonreían en silencio con los ojos clavados en mi rostro.

Sin ningún incidente digno de comentarlo transcurrieron los días de mi hospedaje. Toda la jornada estaba dedicada al trabajo por el Pastor y su familia. En el interior de varias habitaciones lucían en las paredes sencillos y típicos armarios atiborrados de libros. El sobremesa de la comida era breve. La conversación después de la cena era más larga e interesante. Yo hablaba aún mal el alemán. Pero la familia hablaba bastante bien el francés, y, así, la conversación fluía sin grandes dificultades. Lo más solemne y al mismo tiempo íntimo de la vida casera de aquella familia era la media hora o la hora entera después de comer. Mi buen amigo se levantaba de la mesa y en compañía de todos tomaba asiento en una salita. Llevaba un libro en la mano, siempre el mismo. Abría el libro y, en tono medio solemne, medio familiar, leía con voz firme y correcta pronunciación tres o un par de páginas. Mis cultos lectores habrán ya adivinado que se trataba de la Sagrada Biblia. Esta sesión diaria

me conmovía y me intrigaba por la gran seriedad y convicción con que era leído el Libro sagrado de todos los cristianos. La familia del Pastor era eclesíástica desde un remoto pasado. Tengo la íntima convicción de que Dios habrá sido misericordioso para con ellos. Y cuando recuerdo esta sesión de lectura bíblica y evangélica, tengo también la firme esperanza de que a su última hora habrá llevado a esta piadosa familia a ocupar un alto sitio en el Reino de Dios. Así sea. Yo, al menos, tengo la costumbre de rogar por todos ellos en la Comunión.

Otra de las observaciones que recogí durante mi estancia en aquel remoto rincón de la Alemania septentrional es la que se refiere a la educación de la infancia en el hogar paterno. La hermana del Pastor había accedido a pasar algunas semanas en aquel pintoresco y solitario rincón del mundo. Se había alojado en la casa pastoral junto con tres de sus hijos: dos niñas y un hermoso niño de unos tres años que era el recreo y la distracción de todos los huéspedes. El niño era de temperamento equilibrado y yo le incitaba a jugar con mí mismo con toda clase de engaños, empujándole en todas direcciones y cogiéndole en mis brazos y alzándole en mis manos, simulando con él una refiada e incansable lucha, o bien corriendo tras él a través de la sala hasta cogerle y zarandearle. Pronto noté que las caras de los demás concurrentes indicaban

contrariedad y desaprobación. No tardó, en efecto, la madre del niño a recogerle en su falda, llenarle el rostro de caricias y apartar al niño de la persecución de que era objeto por mi parte. La madre, al fin, tomó la palabra para declararme con una amable sonrisa en los labios, que los niños eran seres delicados que requerían un trato humano y cordial de parte de los mayores. Me impresionó todo lo que aquella madre alegó para convencirme de que, siendo los niños de tan delicada constitución nerviosa, merecían un trato más humano y pacífico que el que yo acababa de exhibir con aquél niño y que sólo podía tener el resultado de producir un desequilibrio constante en sus delicados nervios.

Asociado con todos estos recuerdos, otro de ellos ha quedado firmemente arraigado en mi memoria. Sólo aquí: Era el primer día de las fiestas de Navidad. Mi mujer y yo habíamos recibido una amable invitación de nuestros buenos amigos M. Ahrens y señora para acompañarles en la Noche de Navidad en la fiesta íntima que se celebraría en su domicilio en torno al Weihnachtsbaum y en torno de los libros y objetos de regalo que se veían suspendidos en las ramas del árbol. Agradable fué nuestra sorpresa cuando la señora de la casa, haciéndonos acercar al Arbol de Navidad, descolgó uno tras otro dos bellos

libros de regalo que depositó en nuestras manos. El aposento fué presto medio a oscuras; ~~en~~ bajo los ~~ojos~~ ^vjugos benignos de las velas y farolillos encendidos entre las ramas los concurrentes a la fiesta entonaron una serie de bellos e ingenuos lieder (cantos populares), referentes a la dulce alegría de las fiestas navideñas. Se concluyó el repertorio musical y al instante, unos sentados, otros de pié, se sumieron en un silencio absoluto con los ojos fijos en el árbol navideño. En algunos la emoción fué tan honda que les hizo brotar de los párpados alguna lágrima indiscreta y silenciosa. El bullicio no interrumpió la fiesta, sino desde el instante en que estuvimos sentados en torno a la mesa.

Finalmente, voy a dedicar unas breves líneas a la polémica que un grupo de libres pensadores por un lado, y de pastores protestantes por otro, sostuvieron que los evangelios fueron una ficción literaria por un lado y que la figura de Cristo, por el otro, es una creación puramente mítica y poética. Esta polémica se organizó en los primeros meses del primer año de mi estancia en Alemania. No me propongo, claro está, entrar en el estudio de esta polémica en el fondo fantástica y absurda, además de ridícula. Sólo queremos hacer constar que en Alemania al cabo de algunos meses de apasionada propaganda ~~ta~~ tan ridícula tesis de un Jesús puramente imaginativo, sustentada por algunos

que no sabían la trascendencia real y absolutamente histórica de la figura de Salvador en la humanidad y en la historia de la cultura, la polémica, sin necesidad de insistir en la teoría de los mitos, fué rápidamente menguando de interés. La polémica duró poco y no tardó en retirarse cautamente en el silencio. Lo importante de esas extravagantes y extraviadas opiniones fué que los más acérrimos defensores de la teoría de un Cristo imaginario creyeron prudente retirarse de los estrados públicos y guardar silencio en adelante. Lo que se ha de poner en relación con esa extravagante tesis es la decadencia del clero intelectual protestante, ayudado de algún seglar luterano trasnochado o de un universitario fanático y atrevido. Mi buen amigo, el Pastor protestante no podía hablar con calma de esos locos que se atrevían a profanar con tan ridículas consideraciones la figura sagrada del Verbo de Dios hecho carne. Sólo un consuelo lograba calmar su espíritu enfurecido. Este consuelo era el que le proporcionaba el cada vez más numeroso grupo de Pastores^y universitarios que en Alemania se convertían al catolicismo. Recuerdo la emoción con que la Universidad de Halle, sobre todo su Facultad de Derecho, acogió la publicación y el éxito alcanzado cuyo autor desarrolla la tesis de que su fe católica es el fruto que por la gracia de Dios cae en su espíritu renovado por la sublimidad de la doctrina de la Santa Eucaristía.

- - - - -

Articles publicats a *El Poble Català*

MONTOLIU, Cebrià de; «Acció Social. El militarisme d'Alemanya», *El Poble Català*, Any I, núm. 4 (10/12/1904), pàg. 3

ACCIÓ SOCIAL

El militarisme a Alemanya — Una correspondència de Berlin a un periodic yankee ens informa d'algunes inefables y innocentes delícies d'aquest sport imperial per excelència que s'anomena *les manobres militars*. El cas és que, malgrat el pregon silenci que 'l cesarisme germanic imposa en aquesta mena d'assumptes, s'ha fet ja public el sens fi de desgracies y accidents ocorreguts en les darreres manobres d'aquell exèrcit, suscitant una indignació general contra aquestes batalles de pantomima que, per lo vist, van resultant tant ferotges y funestes com les de debò.

Sobre tot, aquelles cargues de cavalleria, tant brillants com inútils, que tant complauen al Kaiser, resulten unes veritables *cargues* pera 'l país, com pot comprovarse pels següents fets que apuntem: En una d'elles uns cinquanta homes caigueren de cavall, sofrint ferides més o menys graves. En altra, en que les cavalleries enemigues arribaren a toparse, un soldat atravessà un husar ab sa llança, matantlo en l'acte, y un altre husar fou ferit per un llancer a la cama, que tingué d'esser amputada. En altra carga hi hagué dos oficials y vint homes ferits, y, finalment, un combat parcial ocasionà la tute-sa de quaranta-vuit desgracies semblants, varies d'elles mortals.

En les altres branques del servei, els accidents, si bé menys nombrosos, no deixen d'esser considerables. Un voluntari d'infanteria fou mort d'un tret; un soldat de la propia guardia imperial va perdre 'ls ulls d'una descarga; un oficial fou gravement ferit per l'explosió d'un globo militar y una semblant explosió costà la vida d'un pobre sargent. En un altra d'infanteria un sargent fou mort y un dragó horriblement traspasat per un llancer. Y això és sols lo que se sab, doncs la relació to-

(1) *L'Humanisació de l'Art*. És el primer treball del llibre *Art y Literatura*, volum 31 de la *Biblioteca Popular de «L'Avenç»*.

tal dels accidents és clar que no s'ha fet pública, ni mai se sabrà.

Afegeix el corresposnal que també 's comenta molt el fet, que sempre 's repeiteix, de que en totes les maniobres resulti esser el Kaiser el comandant del exèrcit triomfador. Aquesta vegada ha arribat a donarse 'l cas extrany de que primer l'emperador ha triomfat al front de l'exèrcit invasor, y després s'ha encarregat de l'exèrcit defensor y també ha guanyat la partida. Tot lo qual sols pot explicarse, o bé pensant que en Guillem sigui un geni més que napoleonic, o bé que els àrbitres siguin massa sensibles al seu poc dissimulat prurit de triomfar; més, com que en lo primer ningú hi creu, d'aquí resulta una nova font de murmuració y descontentament contra 'ls abusos d'una institució que, més que la salvaguarda de la nació, sembla devenir una refinada joguina de passatemps imperial, gens lleugera pera 'l país.

Però a Alemanya tothom sofreix y calla per força, y sols en els periodics forasters ressonen de tant en tant els planys y les protestes d'un poble victima del seu poder formidable.

Reformes a Rússia. — *L'Humanité* publica una declaració dels partits d'oposició y de les organitzacions revolucionaries de Rússia, que és d'un gran interès per el poble català.

Tots aquests partits, reunits en Congrès, han decidit unir llur acció contra l'absolutisme czarista y han formulat en aquests termes llurs reivindicacions:

Prim r. Abolició de l'autocràcia; revocació de totes les mides atentatories als drets constitucionals de Finlàndia.

Segon. Substitució de l'autocràcia per un regim democràtic, basat en el sufragi universal.

Tercer. Dret pera cada nacionalitat de decidir ella mateixa els seus interessos; llibertat garantida pera les lleis del desenrotllament nacional; supressió de tota violència per part del Govern rus envers les diferents nacionalitats.

Aquesta declaració és firmada pels representants dels principals agrupaments socialistes, federalistes y nacionalistes russos, com l'Unió de la Lliberació (els constitucionalistes demòcrates russos), la Lliga Nacional Polonesa, els partits socialista polonès, socialista revolucionari rus, federalista revolucionari georgià, la Federació revolucionaria armeniana y el partit finlandès de resistència activa, haventshi adherit posteriorment l'Aglomeració Socialista de la Rússia Blanca.

Com se veu, mercès a la gran commoció produïda per la guerra, el moviment revolucionari reformista a Rússia està en plena activitat, corrent paralelment al moviment reformista evolutiu representat aquí per les notables y agitades reunions dels Zemtvos (consells administratius municipals) de que parlarem altre dia. Una sola cosa notarem avuy y és el caracter marcadament nacionalista que distingeix a aquestes declaracions que contenen tot un programa d'autonomisme integral. Prengui exemple el poble català d'aquesta aliança que a Rússia s'estableix entre les reivindicacions nacionalistes y les democràtiques, tant llogicament imposada, no sols per la situació política d'aquell país, sinó també per la natural connexió dels principis autonomistes individuals y socials.

CEBRIÀ MONTOLIU

Acció social

L'ètica wagneriana y el teatre popular. — No està renyida ab l'art l'acció social, ans al contrari, una y altre se combinen y s'ajuden belament, com per lo que segueix ho veurà qui en dubti. Siguius, doncs, permès introduir avui en aquestes notes socials un poc del divi art que ab son ritme sonor distreu la freda monotonia de la prosa. La representació dels *Mestres Cantors* serà el meu tema.

No es el meu objecte tractar de la significació y transcendència d'aquest succés teatral del dia, assumpto important que, sigui dit de passada, no veig que hagi sigut tractat ab prou justesa per aquells a qui correspon. Tampoc me proposo abordar de ple el tema gaire be inexplorat, que jo sàpiga, de l'ètica social wagneriana. Es el meu únic objecte exposar breument algunes consideracions ètic-socials que l'audició dels *Mestres Cantors* m'ha suggerit, revelantme, ab més força que mai, el gran fons d'esperit democràtic universal, de socialisme en el seu veritable sentit, que batega en l'obra total den Wagner.

Y consti que, en axò fent, no reclamo cap especial competència tècnic-musical, que ni tinc ni crec necessària pera el meu objecte. Reclamo, sí, el dret indiscutible de tot home, es a dir, de tota persona que tracti de pensar y sentir pel seu compte, a judicar sincerament tota obra d'art, que al cap y a la fi a ell se dirigeix com a públic, y es aquest per dret propi el jutje que en darrera instancia ha de fallarla.

En primer lloc, y pera entrar d'un cop en materia, remarcaré d'un cop la rodona desmentida que aquesta sola obra dona a aquells ultra-wagneristes devots de certs temples d'iniciats que talment no semblen voler veure an En Wagner altra cosa que un *Sancta Sanctorum* inexecrable, un misteri cobert de misteris sols accessible als pocs escullits que s'hi consagren en absolut.

Siguim permès, abans de passar a discutir aquesta opinió, observar que aquesta extraordinària gelosia, per molt explicable y fins excusable que sigui com efecte de *trop de zelo* o amor mal entès, no es gens aposta pera el fi que persegueixen alguns dels seus mateix defensors, puig es en el fons un gran obstaculo que s'interposa a la franca entrada de Wagner en l'esperit popular.

Tots els genis han hagut de patir dels comentadors, però a ningú potser tan com a aquest li escau tan be l'adagi popular: «Guardim Déu dels meus amics, puig dels meus enemics ja m'en se guardar jo».

Anèm ara a veure com els *Mestres Cantors* ens mostra la certesa de la opinió exposada, que anque naturalment es tot menys exclussiva meva y original, no crec que hagi tingut fins ara prou defensors; sense tocar per res la qüestió indiscutible dels misteris, que, com tota genuïna obra d'art, conté aquesta sols accessibles als esperits cultivats y especialment instruits, anèm a veure per l'entremetj d'ella l'obra general den Wagner com una obra francament y decididament democràtica, y que lluny d'esser un llibre de set sagells, com se pretén, es, pot ser una de les que més s'acosten als ideals moderns del teatre popular.

Aquí, tot, l'assumpto y la manera de tractar-lo, l'argument y la manera de resoldre'l, el quadro, la tendència general y el fonament de l'obra son populars.

¿Quina es la moral de la comedia? Simplement el triomf del geni per sobre totes les traves del dogmatisme acadèmic, acomplert per obra y gracia de l'opinió popular, tema afavorit den Wagner que apareix sovint baix diverses formes en ses altres obres, però que sols en aquesta assoleix son ple desenrotllament.

Y notis sobre tot en el seu final apoteósic com la simpatia del poble es la mà salvadora del héroe. «El geni no es planta d'hivernacle, ve a dirnos el poeta; s'no'l busqueu en les escoles que sols dissecarlo saben després que l'han mort; busqueu-lo en el poble, en mitj del qual floreix lliurement y ab qual sava's nodreix».

Mes no es sols popular la moral o el fons ètic del drama. Veiem l'assumpto. ¿Pot

donarse un quadro més palpitant de la vida burgesa alemana del temps de la Reforma que el que ens mostra aquesta obra en totes ses escenes y, sobre tot, en l'explèndit acte tercer? Quadro real y ideal alhora, car aquella burgesia no es ben be la burgesia luterana germànica, tota trista y tancada en una concepció religiosa austera y depriment. ¿Com sab transfiguraria En Wagner aquesta burgesia, fent bategar impetuosament son cor encara mitjeval ab les amples pulsacions del esperit democràtic modern nascut al escalf de la gran revolució aont tanta part ella hi tingué! Y com hi sab fer ressaltar l'importància del concepte social del art tan necessari en tota democracia y en tota societat ben constituïda, ab l'encisador tipo popular de Hans Sachs, ab el magnànim acte den Pogner al donar la seva filla com premi del certamen y, sobre tot, en l'hermós simbol den Walter, *el noble*, que, per obra del amor y del art, la guanya, fent axí aliansa ab el poble!

Y si d'aquí passèm als personatjes, veurèm com en Wagner se complau en els tipos que més impressionen l'esperit popular, y com no content d'axò encara els accentúa fins els darrers limits de la caricatura y de l'idealissació pera fer més vivament l'imaginació del poble. Veginse no més els tres principals personatjes d'aquesta obra, Beckmesser, Walter y Hans Sachs, tres caracters vivents, que, en mitj de llurs necessaries contradiccions, se completen y equilibren mutualment. Aquests tres tipos, que En Wagner fa jugar en sa trama d'interès purament musical, son universals y els trobem arreu en tots els ordres y esteres de la vida. Son l'esquerra, la dreta y el centre de totes les mil formes de l'activitat humana; l'ortodoxia y l'heretjia; la conservació y la revolució ab el seny comú com a centre de gravetat y d'equilibri; la resistencia, la potencia y el punt d'apoió de tota palanca y de tota forsa.

No més que, com En Wagner, se sent naturalment més Walter que Beckmesser, exagera aposta segonsses inclinacions abdos caracters, y axis tan com afalagat l'un, surt l'altre mal parat de ses mans implacables. ¿Be prou que vaga l'acudir a sa biografia pera comprendre lo que aquest Walter, com tots els Walters haguts y per haver, hagué de patir dels seus Beckmessers, y massa que's veu al gran revolucionari politic en el sol tret d'aquesta crudel venjansa artistica!

Però aquesta exageració cessa en la figura de Hans Sachs. Sembla que aquí Wagner no la ha creguda necessaria. Y té raó, perque ¿què es Hans Sachs sinó la personificació del mateix poble, es a dir, del poble en son estat normal, just y extrany equilibri de prosa y poesia; utilitari per necessitat, somniador per temperament? En Sachs no es ni progressiu ni regressiu, ni esquerra ni dreta; ni tan sols centre pot dirse en absolut. Ell es, y res més; es ab ell mateix y ab tots els altres, siguin mestres empellats en les vitrines acadèmiques, siguin genis lliures com el vent. Ell dona una mà al passat y altra al esdevenidor que abraça, sense dexar d'esser ell mateix, y es vell y jove alhora y universal sempre perque sab renovar-se a temps. Axis mateix es el poble quan circumstancies extraordinaries no l'treuen de lloc y l'empenyen ja a crucificar sants heretics, ja a decapitar reis innocents. El *seny* y la *bonhomia* son les seves virtuts especials y per axò no li costa cap esfors véureles simplement retratades en la figura del Sabater-Poeta.

C. M.

L'Universitat de Halle

L'impressió que produeix una universitat alemanya a un estudiant procedent de les universitats espanyoles, és de les que no s'obliden fàcilment. Jo, de mí puc dir que m'ha produït la mateixa impressió d'entrar en un temple, tant grans són el silenci y el reculliment que regnen no sols en les aules, sinó també en els corredors y patis de aquesta universitat.

L'Universitat d'Halle, ademés, abans de arribarhi, la veia ja voltada d'un auriola de gloria, d'un nimbe de grans records immortals, escrits indeleblement en l'història de l'humanitat, que me la feien aparèixer més solemnia, més respectable que una altra qualsevol d'Alemanya. Aquesta Universitat, en efecte, és l'hereva de la famosa de Wittenberg; en la qual era lector de Teologia el reformador Luther, en el temps en que's declarà en oberta rebel·lió contra l'autoritat del papa Lleó X. Fou en aquesta universitat de Wittenberg ont ell aixecà la seva veu irada contra la corrupció romana, y d'ont eixí la primera espurna d'aquell gran incendi espiritual que havia d'arborar tota l'Europa per més de dos sigles y que havia de senyalar el comensament d'una nova fase en l'història de l'esperit humà. Aquests records fan aparèixer com sagrada als ulls dels alemanys y als de tots aquells esperits oberts a les corrents renovadores aquesta Universitat de Wittenberg, avui traslladada a Halle, que per sagellar tant grans y memorables records se nomena oficialment: «Universitat de Halle-Wittenberg». Aquest noble origen és el seu orgull, y els alemanys han estat gelosos guardadors del seu prestigi y han volgut que conservés sempre'l seu caràcter històric y la tradició gloriosa que

li donà nomenada universal. Per això aquesta Universitat se pot dir que és clàssica per l'ensenyansa de la Teologia protestant. La Facultat de Teologia d'aquesta Universitat és de les més importants, si no la més important, de totes les d'Alemanya y se pot ben dir que és actualment la Meca del luteranisme.

Per a fervos càrrec de l'importància d'aquesta Universitat, amics lectors, bastarà dirvos que compta actualment ab poc menos de 200 professors, entre Professors oficials y Privatdozents y uns 2.500 estudiants: Està dividida l'ensenyansa en les Facultats de Teologia, Dret, Medicina, Filosofia, Matemàtiques y Astronomia, Ciències naturals y Geografia, Ciència política y Agricultura, Colonisació, Història, Filologia y Lingüística (dividida en Clàssica, Germànica, anglesa y Romànica), Art y Gimnasia.

Alguns detalls de la vasta organització de l'ensenyansa universitària en Alemanya bastaran pera que'l lector se formi càrrec de l'intens treball intelectual que's veuen obligats a fer els professors d'aquesta Universitat. Cadascú d'ells, ademés de fer al menys un curs públic sobre matèries generals, per assistir al qual basta haver pagat la matrícula general, té conferències privades ont ensenya les especialitats de la branca de coneixements a la que's dedica. Hi ha professor que arriba a donar sis cursos diferents. Ademés cada professor numerari té al seu costat, o més ben dit al seu davant, un «privatdozent» al menys, que no és, com sembla, a primer cop de vista, lo que aquí en diem un «auxiliar», sinó un contrincant, un rival del professor oficial, que aixeca càtedra davant de ell pera ensenyar les mateixes matèries y el menassa continuament, si se distreu y no estudia, ab emportàrseli els estudiants y deixarlo sense alumnes, perquè'ls estudiants tenen aquí plena facultat d'elegir el professor que vulgin, cosa que poden

a. fer sempre, car se troben al menys ab dos
ir, catedràtics que'ls poden ensenyar la ma-
nt teixa materia, sense comparar ab la lli-
rs bertat absoluta de traslladarse d'una universi-
ra tat a qualsevolga altra.

rs D'aquí resulta infaliblement que'l pro-
ir fessor que té la càtedra oficialment no's
fi pot adormir, esperonat constantment per
ts la viva competència d'un rival jove y en
s, la plenitut de sa forsa que «ha plantat bo-
n tigua» davant de la seva. Quant diferent
ja a.xò d'aquesta fatal indiferència per l'estu-
di que ataca a tot professor oficial de
ls nostres universitats, al qual l'Estat asse-
n gura perpetuament el sou y els alumnes,
la temptantlo a.xí d'una manera irresistible
i a un beatífic dormir sobre'ls llibres tan-
s cats, ben repapat en la seva càtedra de-
s generada en poltrona! Quin estimol al ma-
teix temps pera l'«Priva dozent», el vat a
2 la mateixa categoria intelectual del pro-
fessor oficial, y no com a Espanya rebai-
xant a l'ofici de criat, d'«auxiliar»! Quin es-
timol pera un jove que comensa, veure
ó que'l posen desde'l principi davant per
l davant de les més grans eminències en
la materia que vol ensenyar! Y com re-
sultat final, queis ventatges, quin benefi-
ci positiu pera l'estudiant.

D'aquí resultá també una indefinida es-
pecialisació de les coneixenses, ja que per
procurarse deixebles tant els «privatdo-
zents» com els «professors» fujen de les
materies generals que té per má la ma-
joria, y agafen una branca desconeguda
o poc estudiada de la seva materia pera
ferse valer y fer tant com sia possible,
indispensables llurs estudis y ensenyances.
Aquesta tendència moderna vers una pro-
gressiva especialisació de la ciencia que
infaliblement resulta d'aquesta organisa-
ció, explica el fet, que potser a molts
deu semblar inexplicable, de que tres ca-
talans hagin hagut de sortir de Catalunya
y anar al estranger pera estudiar al cal-
alá. No el catalá, sino el dialecte o va-
rietat dialectal que's parla en el més ig-
norat recó de Catalunya, tindrem d'anar
a estudiar a Alemanya! o a (un altre pais
extranger, si no'ns aixeribim y no curem
d'imitar l'intensa activitat intelectual dels
centres docents extrangers que porten llur
atenció y llur sed d'investigació fins a
les més petites y insignificants concrecions
de la vida universal. Una vegada conegut
l'esperit de conquesta esperitual que anima
aquests sólids y infadigables cerebres teu-
tons, ja no extranya ni sorpren que en
aquesta Universitat de Halle, de la qual
a Catalunya no saviem poc temps ha ni el
nom ni l'existència, hagi pogut sortir un
jove de 29 anys, com el Dr. Schádel que
hagi «descobert» el nostre catalá y l'hagi
volgut estudiar segons els métodos de la
ciencia moderna. Y si el Dr. Schádel ha
trobat el nostre catalá y s'hi ha dedicat
ha sigut solament mercès an aquesta ten-
dència irresistible a l'especulació que em-
peny a la gent estudiosa d'aquí a la ex-
ploració de terres verges encara en el
món de la coneixensa. Però'l Dr. Schá-
del y la seva significació dintre l'Univer-
sitat de Halle mereixen un capítul apart.

MANUEL DE MONTOLIU

COSES D'ALEMANYA

LES BIBLIOTEQUES

El que digué que havia estat el mestre de estudi que havia venut a Sedán, posá de relleu ab aquesta frase'l veritable fonament de la superioritat de l'Alemanya moderna sobre'ls altres pobles civilisats. Si l'empena que porta aquest poble es irresistible, es perquè hi ha una base de sòlida instrucció popular y ensemps perquè «la carrera oberta als talents» segons l'alt ideal de Napoleó, es aquí un fet real y positiu en tots els ordes de la vida; y són en conseqüència les «capacitats» les que dominen y les que governen, formant una veritable aristocràcia intel·lectual en la qual són Concellers nats, ab veu y vot, tots els que s'elevan intel·lectualment per damunt del nivell vulgar. Avui Alemanya es el centre colossal de tot el món científic; s'es constituïda en suprema reguladora de totes les branques del coneixement; es un immens taller de treball intel·lectual armat de l'utilitatge més formidable que's pugui imaginar; y de ella no'n poden prescindir tots els que's dediquen a qualsevol ram de la ciència, perquè en ella troben el laboratori ideal de totes les especialisacions y l'aprenentatge metòdic de totes les especulacions de l'esperit humà. Un amic meu que actualment està estudiant Psicologia y Pedagogia a Nord-Amèrica m'escríu que per les tres quartes parts de lo que ell té d'estudiar en la seva especialitat, s'ha de servir de llibres alemanys. Y lo mateix passa en totes les altres matèries.

Aquesta potència colossal, aquesta terrible centralisació de la ciència realisada per aquest país queda explicada veient solament la gegantina organissació del Món dels Llibres que aquí existeix. Jo havia llegit moltes vegades y meditat, sense acabarles de comprendre, aquelles paraules de Carlyle que són una real profecia: «L'Universitat que compregués completament aquest gran fet nou, l'existència de Llibres Impresos, y que's posés simplement sobre una base conforme al sigle 19, com la de París ho feu respecte al sigle 13, aquesta Universitat no es vinguda encara... La veritable Universitat dels temps presents es una Colecció de Llibres».

Doncs bé, al meu entendre aquesta Universitat dels somnis de Carlyle es ja nascuda; es una plena realitat en l'Alemanya

d'avui. L'Alemanya actual es una immensa, una formidable Colecció de Llibres, no amagats en els prestatges de les Biblioteques, esperant que «vingui» la mà de l'estudiós a trèurels de llurs recons, sinó «anant» ells mateixos a trobar a l'estudiós en la seva taula d'estudi, escampantse als quatre vents y oferint generosament llur tresor de saviesa a tot aquell que'l desitgi. L'organissació admirable de les biblioteques d'aquest país fa que qualsevol tingui a la seva disposició tot l'immens tresor de llibres de l'Alemanya sense que's tingui de molestar ni gastar un céntim en viatges. Les biblioteques universitàries serveixen d'intermediàries en aquest intercanvi de llibres, y per medi d'una senzillíssima tramitació arriben en pocs dies a mans del que ho desitja'ls llibres demanats de la ciutat més apartada de l'imperi. Si un desitja un llibre que no's troba en les biblioteques de la ciutat ont resideix, no té més que adreçar una carta al «Aus. Kunft-Bureau» (oficina d'informacions), de Berlin, donant el títol exacte del llibre. Al cap de pocs dies reb la resposta d'aquell Centre, ab una targeta en que consta la Biblioteca d'Alemanya ont se troba'l llibre demanat y la signatura corresponent que porta en el Catàleg. Llavors no té més que anar a la Biblioteca de l'Universitat del lloc ont viu y aquesta demana'l llibre en qüestió a la Biblioteca indicada pel «Aus. Kunft-Bureau»; y al cap d'uns quantes dies arriba'l llibre que l'interessat pot anar a recollir y emportarse a casa seva ab el dret de retenirlo durant quatre setmanes, y si es professor, durant tot un semestre.

Ab aquesta senzilla organissació, l'estudiant disposa de tots els llibres de l'Imperi. Afegeixis an això, que'ls cursos universitàris estan aquí disposats en vista a donar a l'estudiant un temps de vagances igual al dels cursos, ab l'objecte de que pugui aprofitar y madurar en els llibres les ensenyances dels professors, que solament expliquen y no pregunten (en les classes que no són de pràctica o especials d'exercicis); afegeixis a més que cada branca de la ciència, desde la més alta especulació filosòfica fins a la més mínima especialisació de les ciències naturals, compta cada una ab una serie de magnífiques publicacions periòdiques que posen a l'estudiant al corrent de totes les novetats del seu ram científic; afegeixis també que cada Facultat posseeix en l'Universitat una Biblioteca particular d'obres d'especialisació, y diguis si es d'extranyar que, ab una facilitat d'estudi tant extraordinària com la que aquí té l'estudiant, s'hagi posat Alemanya a una

altura tant gran en tot lo concernent a l'activitat intel·lectual. Realment aquí s'ha d'esser un negat, o tenir francament mala voluntat pera no sortir aprofitat dels centres d'ensenyansa y no trobar una especialitat per petita que sembli que pugui esser objecte d'una activitat ilimitada.

Totes les Biblioteques públiques d'Alemanya disfruten de subvencions esplèndides del Govern. Es per milers y milers de volums que creixen anyalment y sense interrupció les biblioteques d'aquest país, y la biblioteca universitària que ab menys llibres compta, sempre arriba a la ratlla de 200,000 volums. En primera linia's troben la Reial Biblioteca de Munich ab un milió y mitg de volums y la Reial de Berlin que allí per l'any de 1886 comptava ab 800,000 volums, y ara'n posseïx dos milions.

Aquests dos milions de llibres de la gran biblioteca berlinesa han estat ara traslladats precisament al nou edifici que se'ls ha destinat. Aquest terrible trasbals ha estat un model d'organització que ha merescut els elogis de tot el món. En unes sis setmanes han estat trasbalsats tots aquests milers de llibres d'un edifici a l'altre y, com diuen els periòdics, «s'ha batut» ab aixó'l «record» de la llestesa en el trasbals de Biblioteques. Tres grans ascensors foren disposats en l'exterior del vell edifici, que rebien directament les capsas de llibres per les finestres engrandides expressament per aquest servei. Fa ja dies que està enllestit el gran trasbals comensat a primers de març; y aviat tornarà a funcionar la venerable Biblioteca que, segons diuen, es estotjada en un palau soberb, digne de la seva importància que ostentará fama en el seu frontis les mateixes emblemàtiques paraules que's veien esculpides en el de l'antic edifici: «Nutrimentum spiritus».

MANUEL DE MONTOLIU

Halje a S. 9-IV-909.

COSES D'ALEMANYA

FRANCESISME

Passa com un axioma que en el món modern existeixen dues úniques civilitzacions-típus, al voltant de les quals giren totes les altres: la civilització francesa y l'anglesa. Aquesta afirmació ab caràcter d'axioma sembla de primer cop una mica exagerada, sobre tot al present que al costat d'aquestes dues civilitzacions imperials que's divideixen tot el món entre elles, han nascut aquestes altres dues civilitzacions avui en ple vigor de joventut, com són la nordamericana y l'alemanya. Fins a quin grau d'originalitat podien haver arribat aquestes dues, era cosa per mí de difícil averiguació; però per les mostres soperbes de cultura esperitual que Alemanya, sobre tot, ha donat al món desde principis del sigle passat, per l'influencia decisiva que'ls seus filòsops y els seus poetes han exercit sobre l'esperitualitat moderna, sospitava jo abans que's tractava realment d'un tercer tipus de civilització, potser no ben definit encara, però vigorós d'originalitat intrínseca y d'un avenir decissiu en l'evolució de l'esperit humà. Doncs bé: aquesta presumpció que jo creia fonamentada, s'ha esvat en el meu interior ab el poc temps que fa que «visc» aquesta cultura alemanya y resta en mí més ferma que mai la convicció de que'l món realment continua com abans ab les dues úniques grans civilitzacions-model, que absorbeixen y s'assimilen totes les altres, l'alemanya inclo-a. M'he pogut convèncer, y cada dia lo que veig y lo que sento, lo que lleigeixo y estudio me'n convens més íntimament, de que, malgrat l'enorme treball intelectual de la moderna Alemanya y dels seus esforços per doxarse d'una cultura independent y dominadora, aquest poble encara no s'ha pogut lliberar de la atracció irresistible, insuperable, que exerceix sobre ella la vella civilització llatina representada en el seu més alt sentit de modernitat per la Fransa de la Revolució.

Aquesta influencia de Fransa li arriba a les mateixes entranyes y cal viure dintre'l mateix país alemany per arribarse a con-

vèncer de la realitat y de l'importancia de aquesta influencia.

Poden els alemanys haver purificat la seva llengua de tots els francesismes que l'envalen abans del seu resorgiment nacional; poden haver fundat un poderós Imperi de potencia incontrastable; poden haver tingut els poetes, els músics y els filòsops més grans del món; no per això l'afrancesament en la vida alemanya deixa d'esser una viva realitat encara en aquesta època. L'article d'un periòdic de Berlín ha fet cristallisar en la forma definitiva d'una convicció concreta una multitud d'impressions personals que he recullit al través dels homes y de les coses viscudes per mí en aquest país y que un altre dia potser relataré. Aquest article ve a esser una auto-confessió d'afrancesament, ab tot y que'l seu sentit es rabiosament anti-francès, «L'extrangerisme de la Prempsa» es el seu títol y pot dirse que'l seu contingut es motivat per un sarcasme llensat per un famós crític parisenc contra Alemanya a propòsit de la mort recenta del gran actor alemany Adalbert Maltowsky: «Aquest (Maltowsky, venia a dir en substancia l'esmentat crític, sembla haver estat un famosíssim actor alemany; però s'ha de confessar que més célebre ha estat Coquelin a Alemanya que Maltowsky a Fransa».

Aquesta simple afirmació, cínica però veritat, com confessa l'articulista alemany, li dona peu no a fer esclatar el seu furor patriòtic, ni a contestar ab apassionades invectives, sinó a meditar sobre'l fons de veritat que conté y a donar el toc d'avis a l'opinió alemanya, fentli veure per medi d'eloqüents exemples, trets de la realitat, fins ont arriba aquest «extrangerisme» (lleigeixis «francesisme») de la «prempsa» (lleigeixis de la «vida alemanya» y particularment «berlinesa»). El crític francès, diu ell, entre altres coses, no hauria tingut necessitat d'acudir al nom de Coquelin; no li hauria calgut més que citar el d'un qualsevol literat de Boulevard de 16.ª categoria pera afirmar que aquest senyor plé d'«esperit» mereix del públic alemany una acullida superior a la que pot esperar un bon escriptor nacional. Pera la majoria dels periòdics de Berlín (y podria afegir de l'opinió berlinesa, car els periòdics viuen de l'opinió) es encara París la capital esperitual, y en conseqüencia omplen les llurs columnes ab relacions detallades de totes

les indiferentes frivoltats franceses. No se pot representar en els teatres de París qualsevol farsa ridícula, sense que'l corresponal parisenc li consagri en els periòdics d'aquí un llarg article, mentres creuen haver complert dedicant a la representació a provincies d'un drama alemany quatre o cinc ratlles en la secció de notícies. Y lo més eloqüent de tot es el fet de que molts autors alemanys acostumen a donar a les llurs pesses un nom y fins un «milieu» francès, tot ab el fi de captarse més fàcilment el favor dels directores, de la prempsa y de l'opinió. Fins arriba la moda a que'ls autors dramàtics ocultin la llur nacionalitat alemanya soa pseudònims francesos y això'ls assegura l'èxit. Després dels autors francesos són els autors italians l'objecte de les preferencies de la prempsa, segons l'articulista: pels autors alemanys com Liencron., Keller, Storm, Klacis Groth, presos tots plegats, no's fa tant de reclam com per l'italià D'Annunzio solament.

Italia y Fransa... que més fa l'opinió de la gran capital d'Alemanya, me demano jo ara, sinó seguir l'exemple del més gran poeta y el del més robust pensador que ha tingut l'Alemanya moderna, cotocats l'un al comens, l'altre a la fi del sigle de la seva meravellosa renaixensa: Goethe y Nietzsche? Què més va fer el gran Goethe sinó ungir ab un gesté immortal l'esperit de l'enciclopedia francesa ab tot l'aroma del «país dels tarongers en flor», que atreia irresistiblement el seu íntim y integral sentit de la bellesa? Què més ha fet Nietzsche sinó «humanisar», tot portant fins les darreres conseqüencies, les teories del seu compatriota purament teutó Kant, infonent en les seves grans abstraccions la sang sempre jove y ardenta del paganisme mediterrani? No; l'Alemanya no ha donat encara naixensa a un tercer tipus de civilització. El món continúa encara girant en torn de l'eix que té per pols les dues esmentades dictadures esperituais: la francesa y l'anglesa. La Ciencia, aquesta nova funció de la societat moderna, podrà esser y potser ja ho es alemanya; vetaquí, potser, la seva real dictadura. Però la Vida, l'esperitualitat del món modern, no es alemanya, ni ho serà... per ara.

MANUEL DE MONTOLIU

LA MODELO • Venta de joyas

COSES D'ALEMANYA

EL CULTE DE LA NATURA

L'Astolf, en Fèlix y en Moritz, són tres amiguets meus, de dotze a catorze anys, molt quiets, molt silenciosos, molt ben criats. Cada dia, durant l'època de l'estiu, se lleven a les sis pera estar en l'escola a les set. Porten en llurs espatlles una cartera carregada de llibres, y pel carrer no corren, no salten ni donen que fer als municipals o urbans de la ciutat. Semblen nens tristos; però no ho són; es pura aparença. Són homes prematurs. D'aquí vé ja llur gravetat. No coneixen qué es jugar. Un d'ells té una joguina que es un petit tren automàtic que va ab riels. La seva família no li permet treure'l tren de la calaixera sinó en les festes senyalades. Baix la mirada vigilant dels pares el tren dona voltes unes quantes hores y després se torna a desar religiosament. Crec que fa deu anys que'l té. Segurament que quan serà vell encara'l tindrà, intacte com el primer dia y li servirà per recordar els ditxosos dies de l'infantesa.

L'Astolf, en Fèlix y en Moritz no saben jugar, ni'ls agrada jugar. Estudien, estudien, estudien; tenen més coneixements que'l terme mitg dels homes madurs de la meua terra. Y en l'estudi troben el joc llur. La part recreativa de la ciencia'ls ofereix una mena de joc cerebral que'ls satisfà l'instint d'expansió y curiositat que hi ha en el fons de tot infant. L'Astolf té per joc la cria de papellones. En Fèlix se dedica a la cria de salamandres. En Moritz ha triat per entreteniment el cultiu d'uns curiosos peixos japonesos. Les papellones estan en una gavia especial plena de plantes y flors. Pels peixos y les salamandres tenen aquariums de joguina que reproduïxen fidelment el fons d'un riu y d'una mar respectivament ab plantes aquàtiques y algues marines y provistos del respectiu termòmetre, gracies al qual, pot regular-se la temperatura necessaria a la vida de aquelles bestioles. Moltes hores, ho tinc de confessar, he passat davant de la gavia y davant dels aquariums en miniatura, escoltant les explicacions dels meus petits mestres, als qui dec més d'un coneixement nou d'Historia natural y Biologia. L'alimentació, la procreació, les curioses costums d'aquells animalets plenes d'interès, d'un interès comparable al que desperta el més complicat drama humà, han tingut en aquells ingenus llavis infantils savis y detallats comentaris y descripcions, reveladors d'un amor entranyable a la natura, y d'una sagacitat cerebral admirable per llurs pocs anys. Jo, que en el meu temps he

estat un nen carregat no més que de retòrica y humanitats, m'he humiliat més de un cop interiorment davant dels meus amiguets Astolf, Fèlix y Moritz, y he comprès en les lliçons que he rebut dels meus petits mestres el per què d'aquesta rassa teutona surt una quantitat tant inversemblable de savis y d'homes de ciencia.

Aquesta ciencia alemanya, avui dominant en totes les esferes del coneixement, s'ha desenrotllat y ha crescut sense esforços mercès an aquesta afició entranyable que a totes les revelacions de la vida de la natura han sabut despertar en els infants els institutors y educadors d'aquest poble. Aquí cada mestre es un representant lligitim de les avensades de l'humanitat en aquesta lluita èpica de l'intel·ligència moderna contra'l misteri de la vida. D'aquest rite de profanació perennial, que en el fons es la més profunda adoració, són els mestres d'aquí'ls sacerdots gelosos y els iniciadors fervents. El respecte a tota vida gran o petita es el «credo» d'aquesta educació. D'aquest respecte naix necessàriament la fervorosa contemplació de la natura, y ab la contemplació l'irresistible curiositat, y ab la curiositat l'incansable investigació de totes les lleis y fenòmens naturals.

Quan l'Astolf, en Moritz y en Fèlix siguin grans potser seran comerciants o advocats o militars; però sempre conservaran el rastre indeleble d'aquesta educació que'ls ha obert els ulls del còs y de l'ànima davant de les meravelles de la natura, y se enterniran y s'interessaran davant de la primera flor o del primer insecte que'ls caigui sota la vista. Particularment les flors, pot dirse que constitueixen una veritable passió nacional entre'ls alemanys. Jo he sorprès somriures beatífics en el rostre dels vells davant d'una toia de lilàs o un test de geranis, y s'ha de veure ab quin amor y quina sollicitut se cuiden els jardins y els parcs en aquesta terra que passa mitg any sepultada en les neus.

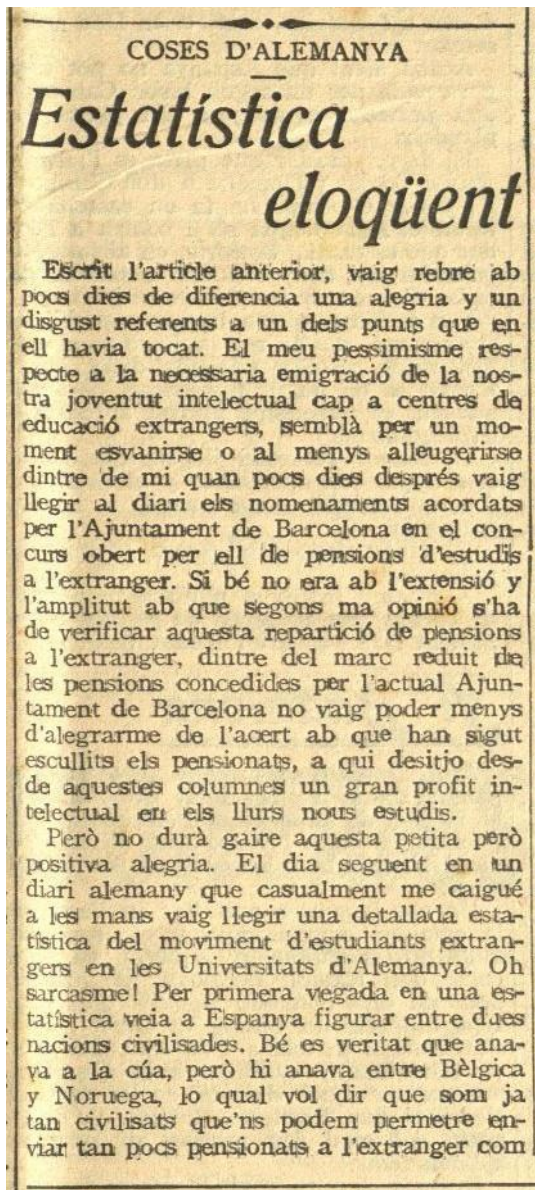
Si en Joanet, en Quimet y en Peret van al camp ab l'Astolf, en Moritz y en Fèlix, els primers correran, botaran, cridaran pera explaiar l'esperit bulliciós de la rassa. En cambi, els segons, quiets, silenciosos, els veureu com van en busca de papellones, de caragols o de minerals pera enriquir llurs coleccions o millorar les cries. Quí dels dos grupus senyala la norma de la més sana educació? Jo crec que cada un d'ells ha d'apendre de l'altre. En l'educació de l'infancia d'aquest país lo que'n diem «infant» no té cap valor positiu als ulls de l'educador. En l'infant se veu solament l'«home» que prepara la seva eclosió: la poncella no té cap valor sinó en vista de la flor o millor del fruit que ha de produir. Entre nosaltres, en cambi, l'infant

té un valor substantiu, es quelcom ab autonomia propia: a l'infant el tractem com infant, com un ser inferior. En aquesta terra'l tracten com a home y com a tal el respecten, fins al punt que les persones grans se lleven el barret pera saludar als nens; Per això l'amor a la natura, que es una de les bases més fermes de l'educació moderna, se'ls inculca als infants d'aquí no solament ab passejades a fòra ont pugui esclatar sorollosament a l'aire lliure l'instint del joc en tota sa lliure expansió, sinó d'una manera conscient, comensant a donar com joc a l'intel·ligència del nen lo que més tard ha d'esser objecte d'aprofundit estudi. Aquesta orientació purament cerebral ha estat aquí portada a un grau tant extremat de rigor y exageració que ja fa molts anys s'es iniciada una forta reacció inspirada en els ideals de la educació anglesa, que, formant un viu contrast ab l'alemanya, porta l'instint del joc fins a l'edat madura en contes de portar, com aquí, l'afició a la ciencia fins l'infancia. Aquest terme mitg es el sà. Ni un home ha de tenir per única ciencia'l joc, encara que sigui en forma de «sport», ni un nen ha de tenir per únic joc la ciencia.

Ab tot y haverse desviat cap a una orientació exageradament cerebral, l'educació de la rassa alemanya té per fonament el culte més fervent de la natura, aquest culte que entre nosaltres està tant mancat de sacerdots y de fidels. L'amor de la natura no s'ha de traduir solament en arrossades y fontades; s'ha de traduir, si's vol que sigui quelcom més que un pur instint, en passió y en coneixensa, en poesia y en ciencia. Aquests són els veritables altars d'aquest culte de la Natura, que al costat del culte de l'Energia, constitueix un tret característic de l'Alemanya d'avui.

MANUEL DE MONTOLIU

Halle a S. 7-VII-09.

les petites y cultíssimes Noruega y Bèlgica! En cambi Turquia, el nostre antic parió mediterrani-oriental que sempre'n s'ha fet de brasset en les estadístiques, estava allí molt apartada de la nostra Espanya, perquè's trobava al cap d'arriant de la llista. Però entrem en detalls, perquè crec que es materia d'interès pels lectors del nostre diari.

El nombre d'estudiants estrangers que acudeixen a les Universitats alemanyes, pera ampliar llurs estudis o per cursar-hi tota una carrera, ha crescut d'una manera imponent en el curs dels darrers 10 anys. Això sol prova'l crèdit científic, l'excel·lent prestigi universal de que frueixen aquestes Universitats. L'estadística a que abans me referia se centra a la comparació, en aquesta materia, del curs actual de 1909-10 ab el d'ara fa quatre anys 1905-06. L'aument constant en aquest lapse de temps del nombre d'estudiants estrangers en aquestes Universitats solament sofrí una lleugera interrupció entre 1907 y 1908. Pera fer veure en grans línies aquest augment posava l'estadística les xifres següents: en 1860-61, 753 estudiants estrangers; en 1880, 1,150; en 1896, 2,200; en 1905-06, 3,555 y aquest darrer hivern de 1910, 4,409.

Ara, si se consideren separadament cada un dels països estrangers que han contribuït a aquesta immigració d'estudiants estrangers en les Universitats alemanyes, resulta que totes, quina més, quina menys, han augmentat llurs contingents excepte Anglaterra, Italia, Suïssa y els Països Escandinaus; y s'explica perquè, fóra de la primera, se tracta de països profundament germanisats en lo que toca a altura intel·lectual, inclòs Italia. L'aument més poderós de l'onada estrangera d'estudiants prové principalment del pròxim y de l'extrem Orient, y especialment del Japó, Bulgària, Rumania, Turquia y Rússia. Prenent apart cada Estat, resulten les xifres següents: Russos 1,859 (ara fa quatre anys 1,326), Txecs y hongaresos 792 (648), Suïssos 302 (359), Búlgars 186 (119), Anglesos 142 (159), Rumans 116 (80), Servis 74 (58), Grecs 73 (53), Luxemburgesos 58 (41), Turcs 48 (33), Francesos 46 (51), Holandesos 47 (43), Italians 31 (49), Suecs y Noruecs 28 (38), ESPANYOLS 29 (20), Belgues 19 (17) y Danesos 10 (4). D'Euro-

pa, en conjunt, n'hi ha actualment 3,862, contra 3,107 ara fa quatre anys, y d'aquests estudiants 200 són dones. D'Amèrica's compten ara 335 estudiants (contra 309) de qual xifra una tercera part són dones. Els asiàtics, y d'ells la majoria japonesos, donen un contingent de 184 (contra 104), d'Àfrica 22 (15) y d'Àustralia 6 (11).

Altres punts interessants conté l'estadística però no són de tan palpitant interès per nosaltres com els que precedeixen. Deixeu-me apuntar solament, com curiositat, que la Facultat que més ha augmentat d'estudiants estrangers en aquest últim quadrienni ha sigut la de Medicina; venint després la Filologia y l'Historia. En quant a les Universitats que més favoreixudes s'han vist en aquest gran creixement dels estudiants estrangers se posen en primera línia les tres grans Universitats de Berlín, Munic y Leipzig ab 1,349 (1,246), 749 (392), 618 (515) respectivament: segueix immediatament l'Universitat d'Halle ab 277, Heidelberg 211, etc.

De comentaris, no cal que'n fem. Les xifres són prou eloquents y porten ab elles llur propi comentari. Tots els països que se troben a un mateix nivell cultural que Espanya se donen pressa a enviar la flor de sa joventut en onades creixents a les terres en plena florida de civilització, ad aquests santuaris de la ciencia moderna ont com en un nou baptisme, reben els joves l'iniciació a una nova vida y els obren l'esperit a nous ideals que han d'aixecar la postració de la patria y conduir-la per camins de gloria y prosperitat. Solament Espanya mira indiferent encara aquesta noble emulació y dorm. Però tind la fe absoluta de que aquests 29 solitaris que pelegrinem per aquestes Universitats alemanyes n'arrossegarem ben aviat molts d'altres y que entre tots acabarem per despertar-la an aquesta Espanya pera que aboqui d'un cop a grans onades la seva joventut en aquests emporis de ciencia y cultura intel·lectual. Y que desperti perquè així com Bulgària y Turquia li han passat al davant, si massa distreta viu li passarà al davant la mateixa Àfrica, que ja envia'ls seus 22 estudiants a Alemanya al costat dels nostres míseros 29!

MANUEL DE MONTOLIU

Halle, a. S. 29-6-910.

IMPRESSIONS D'ARRIBADA

Vetaquí, amable llegidor, una serie de impressions rebudes en la meua arribada a Barcelona després de dos anys y mitg d'ausencia;

EL CATALÀ

Al vagó, al sortir de Porbou. Dues senyores parlen en català. Després de les agrors forestes de l'Alemanya, després de les nasalss resonanses de fanfara del francès, aquest suau rodolament del català. Quí ha parlat de la duresa de la nostra llengua? És un arpejar de clavicorni un xic monòton però d'una dolçor indefinible, el nostre català en llavis femenins. Les orelles que durant alguns anys han sigut l'enclusa ont ha descarregat el mall selvatge de la llengua tedesca, copsen com un enfollat de perles, com un degotís de gotes de rosada, aquesta sonoritat de consonants, aquesta deliciosa matisació de vocals del nostre català. Quí ha parlat de la rudesca del català? Precisament es una llengua tota femenina, potser massa blana, potser massa sense esclat ni pompa; un rósoco de sedes per damunt de blanques catifes. L'abundor de les vocals neutres, sonoritats mates, avellutades, es potser la nota més característica de la fonètica de la nostra llengua. Y aquestes vocals neutres la fan cantar sempre en sordina; són com els registres dominants d'una orga prelujant en el moment august d'una consagració... Les senyores parlen. La mar, la nostra mar llatina, allí al fons, agrada en el voluptuós ensopiment de la mitgdiada, trena les seves blavors immaculades en un ritme suavíssim d'ones blanques que s'escampen per les platges. Y la dolçíssima onada del català brollant dels llavis femenins rima cadenciosament amb la palpació de les ones de la mar nostra. No tindrà aquesta una bona part del secret de la música del nostre català? Y el repatriat s'adorm en un son dolçíssim, bressolat per la música de la seva llengua anyorada, com un infant s'adorm al cantusseig de la mare que ha via perdut y que ha tornat a trobar.

LA RAMBLA

Les set del vespre. La Rambla bull de gentada. El repatriat que ha visitat les grans urbs d'Alemanya no recorda haver rebut mai una sensació tan formidable de Multitud. La Rambla es l'institució més gran, o més ben dit, la manifestació més potent de la nostra Democràcia. A les ciutats alemanyes no's veu o al menys no se sent la Multitud, no's troba el Demos. A Alemanya la Multitud s'ha transformat en Exèrcit. Per tot s'hi sent la Mú directra, dominant, de l'Aristocràcia senyalant els camins de cada individu que passa pel carrer. Aquí, a la Rambla es la Plebs abandonada a sí mateixa, triant se'ls seus camins. Indolència en el caminar, pas poc ferm, sobreabundor de gestes, l'onada anònima escampantse caòtica y avassallancho tot. Jo no sé pas com explicarmho, però al veure la Rambla se té l'impressió d'un poble indisciplinat, d'un poble flux, d'un poble no endurit en la gimnàstica de la Disciplina social. No se oblidí que'l que aixó escriu ve d'Alemanya, ont fins en les manifestacions dels Socials-democràtes els manifestants van formats com un exèrcit a quatre o cinc de fons. Allí no's veu Multitud, allí's veu cada Individu obeint una Llei, anant pel seu camí senyalat per una mà superior que sols amb un gestic fa obeir. Per aixó la Rambla'm fa una impressió indefinible de por, d'esglai, davant d'una farsa monstruosa, caòtica, desenfrenada, aquesta farsa que's diu Plebs, Demos, Multitud, que allí cirula y s'arrossega com una serp apocalíptica. Sana o insana, jo't saludo, Rambla barcelonina, centre de fermentació de totes les coses terribles que formen la nostra tràgica vida social! Ets quelcom d'infernal, però també quelcom de gros. Ets la via lluminosa d'unes Patanènces desordenades y tumultuoses en que la multitud no va presidida pel gestic august d'Athena tronant desde'l Trirrem, d'una divinitat que es obeida en els seus oracles.

EL LUXE

Luxe en les dones, luxe en les cases! Un luxe desenfrenat, un luxe sense ob-

jecte. Pells sumptuoses cascadejant desde les espatlles fins a la cintura de les noetres dames, sota un cel primaveral, sota un sol esplèndit, en una temperatura teba y deliciosa! Munich, Dresden, Leipzig, que sou al costat de la meua Barcelona en aquest aspecte del luxe femení? Luxe... luxe desenfrenat... símptoma, un dels símptomes més eloqüents d'una societat decadent... Será veritat? Els passeigs de Barcelona convertits en un saló, els tramvies transformats en rengleres de butaques d'un teatre en dia de funció de gala... Una festa continua, mai interrompuda, per carrers y places. Oh, dones prussianes, vosaltres que correu a grans gambades, que troteu pels carrers desbocades, cada una a la seva feina, senyores riques que aneu a plassa cada mati, estudiants que aneu adalerades a l'Universitat el gran paquet de llibres sota el bras, veniu a la meua ciutat a presenciar el contrast, a veure aquests aixams perfumats de dones passejadores ostentant brillants en les arregades pera anar a fer compres, veniu y dijeume quina impressió us fa l'espectacle. Però no us precipiteu si aneu a dir que us trobeu davant d'una nova Bizanci, en que tots els diners se'n van en ostentació... Oh, no busqueu, no busqueu a les vores d'aquests passeigs y avingudes ont s'arrossega aquesta onada d'esplèndides plomes y velluts, sumptuoses biblioteques, grandioses Universitats, institucions de cultura, magnífiques Escoles públiques. No, no les busqueu, que no les trobareu. Aquests magnífics edificis són temples, temples ont les estatures venerandes comparteixen el luxe desenfrenat de robes y joies de les nostres dames, coleigs ont s'educa a la joventut amb normes del sigle XVI, palaus que no tenen altra significació que la vanitat sense fré dels nostres adinerats. Res més, res més! Però no'ns acuseu, no; espereu encara; som una minoria concient d'aquesta vergonyosa contradicció, y no pararem fins a transformar aquest luxe en obra social.

Passeig de Gracia amunt m'ha deturat la nova casa den Gaudí. La primera pregunta que un se fa la primera vegada de contemplar aquella montanya de pedra es: Es aquesta arquitectura, europea? Pertany aquesta concepció com totes les den Gaudí al cercle ètnic de la civilització europea? No'ns trobem davant d'un nou cas d'Iberisme? Iberisme... heusaquí una realitat espiritual que encara no s'ha estudiat. Será veritat el fet d'una civilització autòctona, independent tant de l'europea com de l'oriental, en tota la Península ibérica, una civilització que seria espiritualment lo que es geogràficament, materialment, el tros de terra lligat a Europa pels Pirineus, ni europeu, ni africà? Davant de manifestacions com l'art de Goya, el teatre clàssic espanyol y la novel·la picaresca, la «Atlántidas» den Verdaguer y l'arquitectura den Gaudí, crec trobarme davant d'una tònica espiritual completament extraeuropea y davant d'una revelació d'un món clos d'una cultura tota apart de la dels pobles europeus. Al menys jo no sé ara sobre tot que l'impressió es fresca y soptada, trobar la fórmula d'enllás entre aquesta exuberancia inflada, hiperbòlica de l'art revelat per la casa den Gaudí y aquesta ponderació y equilibri que domina en tota l'arquitectura civil europea fins en els darrers intents de renovació sorgits a Alemanya. La flora proporcionada a la decoració de l'arquitectura gaudinesca es completament exòtica a l'europea, y per aixó veiem fulles monstruoses de plantes tropicals revinclarse atormentades pels balcons de l'última creació den Gaudí y tota la casa demana una avinguda plantada de bambús gegantins. En Gaudí es un dels genis més representatius de l'ànima ibérica. Llástima que una casa com la darrera que ha fet, al darrera d'aquelles columnes formidables de temple salomònic, no obri els seus recintes a l'adoració d'un ídol, d'una divinitat o d'un tabernacle! Llástima que sota aquella mole de pedra imponent no hi hagi més que quatre o cinc pisos habitats per uns quants honorables burgesos barcelonins! Aquest es el pecat més greu, el pecat de l'hipèrbole! La desproporció entre'l contingut y el continent.

MANUEL DE MONTOLIU,

FRANSA; ANGLATERRA; ALEMANYA

ENTRE TRES CULTURES

La possibilitat d'una guerra entre les tres nacions que avui porten la més alta representació de la civilització, fa passar una frivola d'angoixa mortal per tots aquells esperits que saben apreciar en llur altíssim valor el tresor de cultura, la flor d'humanitat que cadascú d'aquests tres pobles ha aportat a la família humana. Així, baix una base d'absoluta igualtat en l'apreciació del valor cultural d'aquests tres pobles, es com hem de mirar nosaltres, la gent de la trista Espanya, la possibilitat menassadora d'un conflicte armat entre ells que anorrearà llur tresor inestimable de cultura; així, y de cap altra manera; que bé prou necessita el nostre pobre país de l'ajuda de l'exemple y del mostratge dels pobles superiors per poder passar-se del respecte a qualsevol d'ells y pera entretenir-se en un joc de preferències puerils discutint el valor cultural que pera nosaltres pugui tenir qualsevol d'ells sobre dels dos restants. Fransa, Anglaterra y Alemanya tenen cada una d'elles el seu verb propi y fort en aquest concert de la cultura y totes tres ens poden donar lliçons igualment profitoses en el nostre peresós desvetllament.

Ja sé que amb aquestes franques declaracions la meua veu dissonarà amb la de la majoria dels esperits liberals de la meua terra, conduïts equivocadament, irreflexivament, cap a una admiració exclusiva a la cultura francesa y per reflexe a l'anglesa y a una viva antipatia envers l'alemanya. Però mal que pugui aparèixer avui com «el defensor del diable», vull gosar donar aire a l'altíssim concepte que en la meua educació intel·lectual y en la meua estada al país alemany, m'he format de la seva cultura. Estic convençut de que més d'un amic que la menyspreua es perquè no la coneix abastament.

El qui coneix a fons la cultura alemanya en la seva prodigiosa evolució desde principis del segle XIX fins avui, té el fondo convenciment que Alemanya es la segona Europa que ve a renovar y a rejuvenir la primera. Si en esperit l'Europa del segle 17 fou l'Anglaterra, si l'Europa del 18 y principi del 19 fou la Fransa, l'Europa de fins del 19 y del 20 es Alemanya. Entenguin-se bé les meves paraules. Cada poble aporta un element propi, una contribució personal a la cultura del món. La vida espiritual del món se concentra en cada època en aquella cultura que ve a sobreposar un element nou damunt la capa dels vells ideals de l'humanitat. Abans del triomf dels ideals vells en marxa sembrats en el passat per un poble, un altre poble ja sembla les llevors d'altres ideals futurs, y així les glòries cullites se succeeixen sense interrupció! L'esperit del lliure examen aportat per Luter no va triomfar fins la proclamació dels Drets de l'Home de la Revolució francesa: els drets de l'individu purament espiritual varen ésser afirmats abans dels de l'individu complet, de l'individu-home. Durant la lenta germinació d'aquest esperit del lliure examen, l'Anglaterra dels Puritans va fer la seva Revolució, va posar el seu esforç propi an el progrés universal; esforç caracteritzat per la sobtada conversió d'un valor religiós, com era el de l'obra de Luter, en valor polític: els drets de l'individu davant de Déu se convertiren en drets d'ell davant de l'Estat. Però els puritans eren àvids de la llibertat civil sols com element de la religiosa. En l'Anglaterra de Cromwell els interessos polítics s'identificaren amb els religiosos, els reformadors religiosos foren homes d'Estat y com diu un historiador «el liberalisme anglès com-

paregué vestit a l'estil bíblic y de l'evangeli de caritat ne va fer un Alcoran de guerres».

Mancava, doncs, a l'obra d'emancipació realitzada per l'Anglaterra del 17 per devenir universal, que's despregués de la crosta religiós-dogmàtica, calla humansa i del tot y aquesta fou l'obra de l'Enciclopèdia y de la Revolució francesa. La transcendència d'aquesta es tan manifesta y ha sigut objecte de tan pregous comentaris, coneguts de tots nosaltres, que prescindiré de gloriaria.

Però el triomf d'un ideal significa la seva mort. Proclamats y reconeguts en la consciència social els Drets de l'Home, per més que manquesin molts detalls en la llei positiva pera portarlos a la més absoluta realitat, calla mirar més enllà, més lluny de la fita a la que l'home havia arribat. Després de la Revolució, emprò, molts varen seguir mirant en la mateixa direcció y volgueren «perfeccionar» l'obra de la Revolució y «completar» la seva obra ja triomfant y va sorgir d'aquí el Socialisme. El Socialisme no té valor propi ni original; no té altre valor sinó'l d'un mer corolari, simple continuació de la Revolució; no té cap valor, en cambi, com ideal nou, no senyala cap nova etapa en la consciència de l'humanitat, senzillament perquè se reduceix a ésser una «reforma de masses», y no es una «reforma de l'individu». Y ja se sab que les grans èpoques de l'humanitat se distingeixen per aquestes reformes de l'individu que són les que aporten els elements verament nous y sobre les que's basa l'ulterior reforma de les masses. Per això l'època moderna se fa arrencar amb tanta raó de la Reforma de Luter, que partia de la relació pura sense intermediari de l'individu amb Déu per contrast amb la concepció mitgeval de l'Església catòlica. Reforma, Revolució, Socialisme, són tres fases del mateix moviment, tres etapes de la mateixa evolució. Socialisme representa solament perfeccionament dels detalls de justícia social que no va poder assolir la Revolució, el final d'una simfonia sublim.

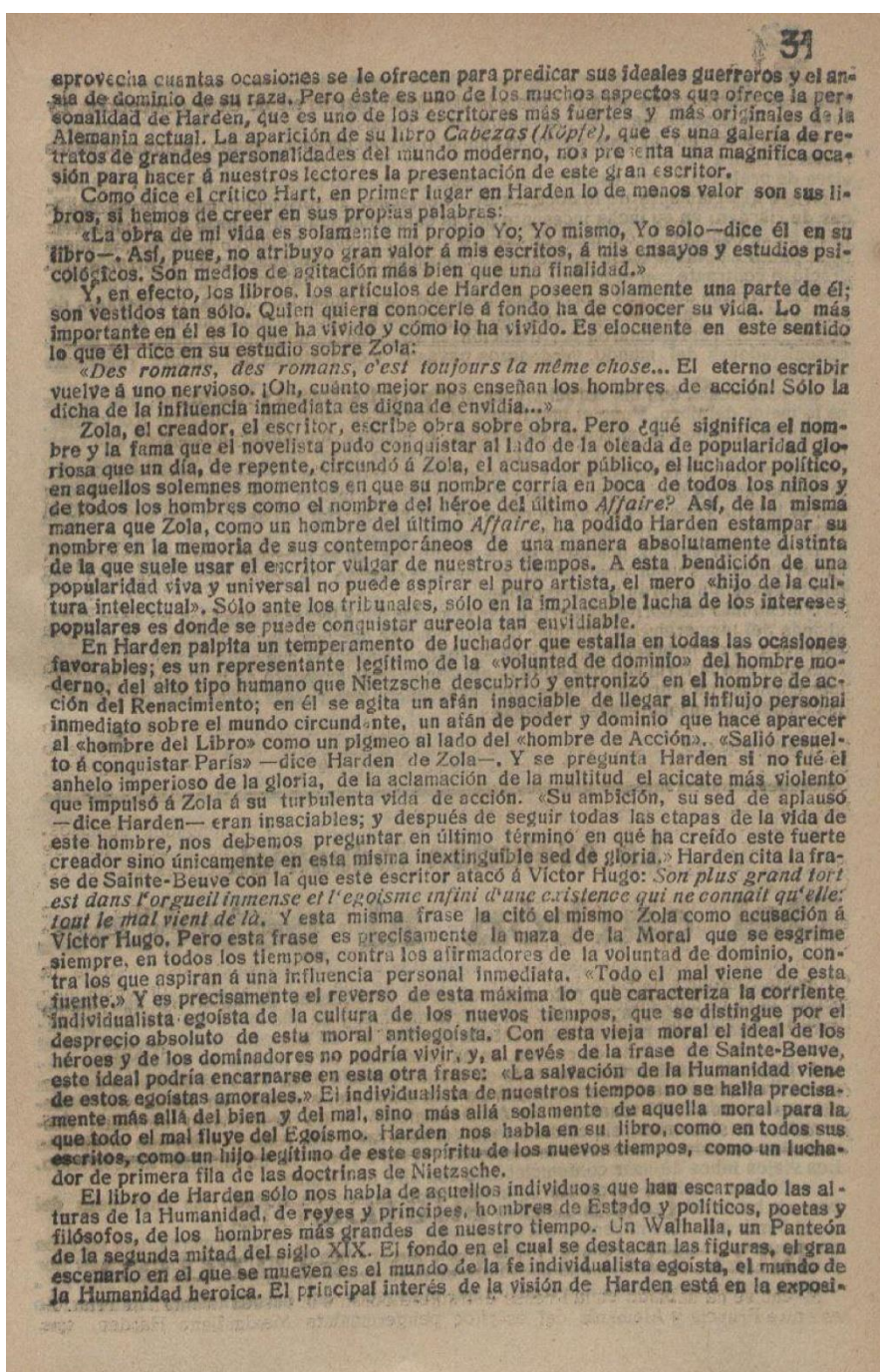
Calla un poble jove que mirés més enllà de la Revolució y del Socialisme. Al cap y al fi l'ideal del Socialisme igual que el de la Revolució no passen d'ésser més que la realització completa de les pures nocions del Dret natural tal com ja'l varen concebir els juristes del segle XVI. El Socialisme, virtualment, ha triomfat; positivament, no trigarà a triomfar. Però més enllà? Què hi ha més enllà? Una era de l'humanitat acaba: quí comensarà la nova? Es el pensament alemany modern el qui contesta, y el que'ns prepara'ls camins per aquest més enllà ont s'atura el Socialisme. Y l'idea sagrada de l'individu torna a reconquerir els seus drets. La nova era que comensarà en aquest «més enllà» se basarà com en una pedra angular en l'individu, en l'individu d'una humanitat socialisada a la perfecció; y les llevors d'aquesta era futura es Alemanya ja qui les sembla, malgrat el seu militarisme, malgrat el seu despotisme, no sols ara sinó desde la seva magna oclusió a principis del segle XIX.

Quin es aquest futurisme aportat a l'humanitat pel pensament alemany? Quin es aquest element nou que'ns porta Alemanya al nostre fons de cultura occidentalista y que li fes merèixer el dictat de segona Europa que li hem aplicat? Ho veurem en l'article següent.

MANUEL DE MONTOLIU

Artículos de Manuel de Montoliu publicats a *El Diluvio*

M.; «Desde Alemania. Maximiliano Harden», *El Diluvio*, Año LIV, núm. 73 (13/3/1912), pàg. 30-29-31

ción de la vida interior de sus héroes, dirigida constantemente por el ideal de la voluntad de dominio; nos hace ver cómo logran desplegar su ambición y alcanzar las alturas de la dominación efectiva sobre el espíritu y los destinos de la Humanidad. Como héroe de los héroes, como el más alto señor de este mundo, sobresale entre todas la figura gigante de Bismarck en el libro de Harden. Bismarck es la figura que sirve de pretexto á este escritor para desplegar toda su personal visión de la historia, derivada directamente de la doctrina de Nietzsche. Precisamente en las ideas políticas de Harden, en su lucha incesante por la consolidación del poderío del pueblo alemán, en su concepción del ideal de cultura de este pueblo, es donde se halla claramente el punto de enlace entre la acción de Bismarck y el pensamiento de Nietzsche. En gracioso contraste con el retrato espiritual de Bismarck hallamos en el libro de Harden los retratos de reyes y príncipes trazados con la más fina ironía, los retratos de falsos héroes y heroínas que sólo por la gracia de Dios alcanzaron las alturas del poder y sólo representaron por tradición la voluntad de dominio, la grandeza de los conquistadores del mundo, verdaderos payasos y caricaturas del hombre realmente dominador.

La obra acaba con un estudio comparativo entre Tolstoi y Rockefeller, que quizás es lo mejor del libro. Pone el uno frente al otro en un vivísimo contraste: Rockefeller, el egoísta; Tolstoi, el altruista; Rockefeller, el hombre dominador, armado de una fuerte voluntad de poder; Tolstoi, el profeta del viejo ideal nazarénico de los esclavos y de la aspiración á la impotencia y la resignación, el odiador de todo poder; Rockefeller, el que se agarra á la tierra, el que exige tan sólo un influjo personal inmediato; Tolstoi, el hijo de Dios, el nuncio del reino de los cielos. Harden declara que puesto en el trance de escoger entre uno y otro, preferiría ser Rockefeller antes que Tolstoi, y que aquel luchador yanqui, por tanta gente odiado, es, en su concepto, un factor de cultura de mucho más valor que Tolstoi, el hombre querido de todos, cuyo Idealismo sólo puede llevar á una gran desorientación.

Mucho más me correspondería decir para dar á los lectores una idea un poco aproximada del temperamento singular de este hombre que nos hace olvidar su talento de escritor con su intervención continua en todos los asuntos que apasionan á sus conciudadanos, con la furia con que agita la opinión á cada momento de la vida pública. Plumas como las de Harden son más bien espadas, ó, mejor, teas inflamadas en medio de las oleadas de las multitudes humanas.

Berlín 2-II-912.

M.

Desde Alemania.

La crisis del Protestantismo.

No es solamente el Catolicismo el que está atravesando en los actuales momentos una honda crisis en todo el mundo civilizado. Las causas y los factores que debilitan y disuven la doctrina y la acción de la Iglesia romana son demasiado hondas y universales para que no trasciendan á las demás ramas de la religión cristiana y, en general, á todas las religiones positivas. El individualismo religioso característico de nuestros tiempos es un intenso disolvente de todo sistema ó dogmatización de las creencias del hombre moderno. Puede decirse que el individualismo religioso que causó la Reforma protestante á principios de la Edad Moderna resurge ahora con más intensa exacerbación en todas las conciencias y va en camino de provocar un nuevo protestantismo, no enfrente de la Iglesia católica, como en los tiempos pasados, sino enfrente del Cristianismo en general, considerado como un sistema de moral y de creencias. Así se comprende que entre las víctimas de este nuevo movimiento haya de contarse asimismo el protestantismo oficial y organizado de las Iglesias disidentes y, por tanto, su más antigua y legítima representante, ó sea la Iglesia evangélica.

Aquí van unas cuantas cifras y observaciones que harán ver claramente esa crisis actual del Protestantismo.

En el año 1910 se registraron solamente en el dominio de Prusia 9,260 bajas oficiales en la Iglesia evangélica. Esta cifra, sin embargo, es pequeña comparada con la del año anterior de 1909, en que se contaron en el mismo dominio 14,855 salidas, de las cuales nada menos que 8,997 correspondieron á Berlín. Esta disminución notada en 1910 se debe principalmente, según algunos, á la agitación antirreligiosa durante el período del movimiento electoral que ha absorbido la atención y la actividad del país durante dos años, en vista á las elecciones del Reichstag de principios del año actual.

La *Kreuz-Zeitung*, órgano oficial de la Iglesia evangélica, ha anunciado que va á ser organizada en breve, bajo un plan vasto y bien meditado, por las fuerzas liberales y democráticas de Alemania, la disidencia en masa de la Iglesia evangélica. La Sociedad Weimarer-Kartell de los librepensadores y otras Asociaciones semejantes que luchan por la igualdad civil de los disidentes han fundado un Comité *no confesionalista* que tendrá por misión organizar la disidencia en masa y en especial infundir ánimos á aquellos ciudadanos que temen perjudicarse social y económicamente por efecto de su disidencia religiosa. El método ó procedimiento que se aplicará á estos planes es, resumido en breves palabras, como sigue:

En cada ciudad se escogerá un hombre de confianza. Este recibirá del Comité central unas listas en las cuales se inscribirán los ciudadanos que se declaren dispuestos á salir de la Iglesia evangélica, con la condición de que una serie de otras personas salgan al mismo tiempo que ellos. Este número de declaraciones de disidencia mutuamente garantidas se calculará previamente en proporción á la importancia de la ciudad ó la de las personas que se hayan comprometido. La acción del Comité se ha de confiar en cada caso particular al conocimiento de la localidad que posea el hombre de confianza previamente elegido. Así que por todo el país se haya extendido una tupida red de Asociaciones de esta clase, se ajustará por medio de una conferencia el día, en que se habrán de enviar, todas juntas y al mismo tiempo, las declaraciones de disidencia recogidas al Tribunal supremo de la Iglesia evangélica.

Para la ejecución de este plan se han declarado hasta ahora dispuestos multitud de ciudadanos, muchos de ellos de alta categoría social: maestros superiores, profesores de Universidad, magistrados, alcaldes, médicos, abogados, ingenieros, altos empleados, etc. Todas estas personas, que ya ocupan cargos del Estado, al separarse de la Iglesia no serán sujetos á medida disciplinaria por efecto de su disidencia. En cambio, se aconseja á los maestros y empleados que aun no tengan colocación que se abstengan de ejecutar oficialmente su separación de la Iglesia. De esta manera se confía «abrir una herida mortal en el seno de la Iglesia evangélica».

El plan, como se ve, es hábil y bien calculado al parecer. Pero ¿quién puede asegurar su éxito? Los protestantes fanáticos, los elementos convencidos del evangelismo alemán muestran, en cambio, una gran confianza y aun muchos de ellos auguran que

la separación en masa de todos los disidentes que por este medio pueda lograrse no hará más que beneficiar á la Iglesia evangélica que de este modo se verá libre del peso muerto de los elementos tibios é indiferentes y de los enemigos vergonzantes que roen sus propias entrañas, entrando de esta manera en un período de franco saneamiento.

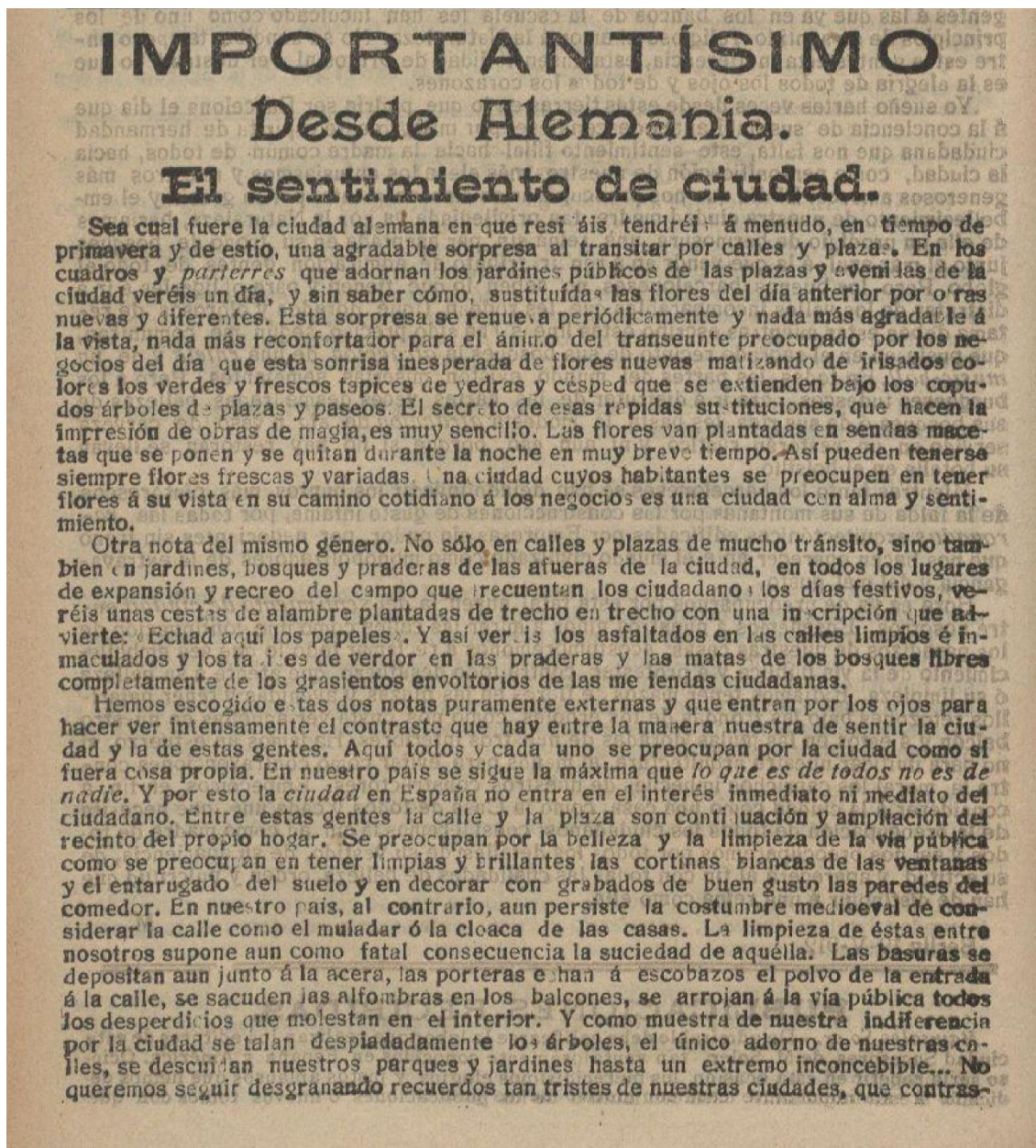
También es un dato que ha de tenerse en cuenta en la apreciación de estos movimientos de la opinión antirreligiosa el hecho de que un número, aunque pequeño, de disidentes hace bautizar á sus hijos. En Prusia el año de 1910 fueron 57 los niños que fueron de esta manera incorporados á la Iglesia evangélica. Naturalmente, los motivos que alegaron los padres para esta acción eran de carácter puramente exterior. Temían ocasionar á sus hijos perjuicios económicos y sociales en su futura carrera. ¡Triste estado el de las Iglesias que aun se aguantan gracias á la pura inercia de los intereses creados por una tradición secular muerta!

Como factor disolvente de la Iglesia evangélica en Alemania hay que contar asimismo con el gran número, cada año en aumento, de niños que quedan sin bautizar. Sólo en Berlín el año 1910 subió á un 13'29 por 100 el número de niños no bautizados, hijos de padres evangélicos, y el número total de éstos en toda Prusia fué en los últimos tres años de 80,825. De estos datos se desprende bien claramente que dentro del pueblo aun cristiano de Prusia va surgiendo una generación que en una no pequeña parte ha roto toda relación con el cristianismo, poniendo en serio peligro la existencia futura de la Iglesia nacional alemana, cuyos miembros dispersos irían á parar en parte á un ateísmo organizado y en parte al catolicismo, que recogería los elementos aun cristianos, huyendo de la destrucción final de su Iglesia. Tales son las profecías desoladas de algunos Jeremías de la Iglesia evangélica, aterrizados de un lado por los progresos de la irreligión creciente del pueblo alemán y por otro por la cohesión formidable de la Iglesia romana, firme en sus antiguas posiciones y en su esencial fanatismo é intransigencia.

Dejemos hacer al tiempo y tengamos confianza en el eterno sentido religioso de la Humanidad, que resurge en libertad cuando menos se espera y que con la misma facilidad se salva de los embates del ateísmo, que salta por encima de las barreras de las religiones positivas, ya caducas para encauzarse por sendas nuevas abiertas al porvenir.

Berlín 29-III-912.

M.

tan aun más cuando se repasan en la memoria en medio de estas pulcras, limpias y afiladas ciudades de Alemania, que parecen tazas de plata bañadas cada día en aguas cristalinas.

¿Cuál es la razón secreta de tan enorme diferencia? Sencillamente, en que entre nosotros no existe sentido colectivo de ninguna especie y, por tanto, no existe tampoco el sentimiento de ciudad. Entre nosotros todo lo que se halla fuera del dominio de la propiedad privada nos importa un comino. ¿Qué extraño, pues, que nuestros ciudadanos dejen con su pasividad cometer á nuestros Municipios las barrabasadas más atentatorias contra la belleza, la higiene y la limpieza de la ciudad? Yo no me puedo imaginar, por ejemplo, que los ciudadanos de cualquier ciudad de Alemania dejasen de protestar ruidosamente y prácticamente el día que al salir de sus casas fuesen sorprendidos por el desagradable espectáculo de unas manos armadas de hachas abatiendo sin piedad las frondosas copas de los castaños ó los tilos seculares que son el orgullo de sus paseos y el encanto de sus ríos. No, no se concibe tal espectáculo entre gentes á las que ya en los bancos de la escuela les han inculcado como uno de los principios de su sentido religioso el amor á la Naturaleza. No se concibe tampoco entre estas gentes esta indiferencia, esta insensibilidad de brutos al ver destruir lo que es la alegría de todos los ojos y de todos los corazones.

Yo sueño hartas veces desde estas tierras en lo que podría ser Barcelona el día que á la conciencia de sus habitantes descendiese por milagro este espíritu de hermandad ciudadana que nos falta, este sentimiento filial hacia la madre común de todos, hacia la ciudad, como personificación de nuestros más elevados entusiasmos y nuestros más generosos amores. El día que nos preocupáramos amorosamente por la gracia y el embellecimiento de nuestra ciudad madre, tan privilegiada ya por la Naturaleza, haríamos de ella un prodigio de hermosura, una reina sin par asentada en su trono de bosques junto al mar azul, á la que vendrían á rendir tributo de admiración gentes de todo el globo. Pero los buenos barceloneses no saben lo que tienen y para obligarles á ir á disfrutar de los valles incomparables que les rodean (¡qué dorados y olorosos de retama deben estar mientras escribo estas líneas!) ha sido preciso, según me comunican, que pusiesen en el sagrado recinto de sus bosques la *atracción* de una *ruleta* y de un *music-hall*. En todas las partes del mundo existen miserias semejantes. Pero á los burgueses tudescos, para ir á disfrutar de las hartas veces desmejoradas bellezas de sus bosques ó de sus ríos, les basta la modesta *atracción* de algún vaso de cerveza servido en un restorán rústico, y ni aun eso, porque si no hay restorán se llevan su botella en el bolsillo.

Mientras tanto los barceloneses se han dejado invadir los puntos más pintorescos de la falda de sus montañas por las construcciones de gusto infame, por todas las *varonadas* arquitectónicas edificadas por Empresas sin pudor, por negociantes sin freno que nos hacen aparecer ante el mundo civilizado como monopolizadores de la extravagancia y del mal gusto.

Hora es ya de preocuparnos por esta fatal ausencia del *sentimiento de ciudad* entre nosotros. Enseñemos á nuestros niños á mirar las calles como una continuación de los pasadizos de nuestras casas; acostumbremos á reclamar todo lo que sea embellecimiento de la vía pública y á protestar contra todo desafuero que atente á su belleza ó su limpieza. Exijamos tener mazos de flores en las plazas y avenidas y tener pajajillos retozones bajo las frondas de los árboles, como nos gusta ver aquéllas en nuestro balcón y á éstos en las jaulas doradas de nuestros interiores. Hagamos un esfuerzo, si no para utilitar nuestra arquitectura, al menos para evitar como contravenciones contra la moral los caprichos imbéciles de nuestros constructores. Empecemos, en fin, á considerar á la ciudad como una casa, como la Casa de todos y cada uno, que necesita de la preocupación de todos los ciudadanos; consideremos la ciudad como madre de todos y así nos preocuparemos por todos los detalles de su vestido, de su apariencia, de su actitud, y aparecerá al fin con todas las cualidades de belleza, orden y pulcritud que han de distinguir á una reina como ella.

Berlín 12-V-912.

Desde Alemania. Niños suicidas.

Como todos los años al llegar la época de Pascua, también este año los periódicos vinieron en aquella fecha llenos de noticias y relaciones de suicidios de escolares. Para los directores y docentes de algunas escuelas perseguidas especialmente por esta plaga ha llegado a ser ésta un verdadero espectro que les tiene amedrentados y desorientados. Por otro lado, es natural que este periódico recrudescimiento de suicidios de escolares, que coincide siempre con el período de la censura escolar, mantenga una constante excitación en todos los padres de familia. Es muy humanamente comprensible que éstos atribuyan la responsabilidad del mal no a los muchachos ni a sí mismos, sino a la escuela. La opinión pública está al lado de los padres en este juicio y condena unánimemente el sistema escolar vigente en Alemania.

Hace muchos años que se cierne esta plaga sobre la sociedad alemana y que se escribe y se discute de mil maneras sobre su gravedad y sus remedios. Hay que confesar en primer lugar, para poner las cosas en su sitio, que se trata de una manifestación morbosa social más que escolar. En primer lugar, se nota la particularidad que los muchachos suicidas se reclutan en todas las clases de la escuela, desde las inferiores hasta las superiores. Muchos ven el móvil de estos suicidios en la ambición contrariada por las malas notas de la censura, que obligan al alumno a repetir el mismo curso. Pero el tipo del escolar suicida no es generalmente el del ambicioso. Este es generalmente aplicado, figura entre los alumnos modelo y no siente ninguna inclinación al suicidio.

También se ha indicado como móvil posible en estos casos el excesivo rigor de los padres, el miedo al castigo severo que el alumno mal calificado en la censura cree haber de recibir en su casa. Pero tampoco es esta explicación plausible, porque la calificación de los alumnos, tal como viene consignada en la censura, no es ninguna sorpre-

sa para sus padres, ya que antes de su entrega se participa á los padres el resultado del curso.

El mal de que se trata es un mal social, según los juicios más autorizados. No es la escuela ni la familia las que tienen la culpa en sí mismas de esta calamidad; ambas están enfermas de la misma enfermedad del medio ambiente social en que viven. Como observa un eminente pedagogo sobre este asunto, estamos hoy muy orgullosos de que disminuya la mortalidad, de que se descubran y se destruyan los gérmenes de las enfermedades; pero así como se ha de confesar que ha progresado el arte de alargar la vida, no ha progresado, en cambio, en lo más mínimo el arte de vivir. Es la incapacidad de adueñarnos de la vida, de sujetarla á una norma y á una ley rigurosa lo que conduce á la muerte á las generaciones en flor.

Es algo esto que no puede ser comprendido por aquellos compatriotas nuestros que no han vivido largamente en una sociedad moderna, plenamente moderna, agitada por la fiebre del vivir intenso, tan intensamente enamorada del trabajo como del placer, que es su recompensa, saturada de un egoísmo exacerbado que tiende á disgregar los individuos en una lucha bárbara, despiadada, por la existencia, en que todas las armas son licitas y en que todo éxito es siempre coronado por la aprobación social; no puede comprenderlo quien no habiendo vivido en el medio ambiente de una ciudad europea más allá de los Pirineos, no haya visto la sed de dominio y de placer que arrastra á los individuos á un ataque desesperado contra todos los obstáculos que se oponen á la consecución de este ideal, quien no haya visto á la multitud de caídos, sobre los que pasan indiferentes los vencedores afortunados.

En estos tiempos nuestros, en que sólo se habla de los derechos del individuo, del vivir para sí, es un sarcasmo cruento que no haya capacidad sino para educar seres buenos sólo para nadar á merced de la corriente, seres que no poseen la más leve huella de individualidad y que fallan en el momento que se inicia la más insignificante lucha. Todos creen en nuestros tiempos tener derecho á vivir tan regaladamente como se pueda; pero nadie quiere reconocer el deber de soportar los afanes y las molestias de la vida.

Y este siglo, en que tales monstruosidades pasan, es el que se ha llamado á sí mismo *el siglo de los niños*. Estos suicidios de escolares demuestran con la fuerza enorme de los hechos que no todo consiste en dar buenos asilos y buenas escuelas á los niños; que no todo consiste en llenarles la cabeza de una multitud de conocimientos sólidos; que no todo consiste, en una palabra, en formar cerebros. Lo que falta en la sociedad moderna es formar caracteres, llenar el corazón al mismo tiempo que llenar la cabeza. Y el corazón no se llena con libros. Se llena con la sabiduría que mana del sentido religioso universal de la Humanidad y que tendrá toda su eficacia el día que la moral no sea puramente cívica, como pretenden muchos utopistas modernos, ni sea puro monopolio de las religiones positivas, que enturbian con su espíritu de secta y su fanático egoísmo las aguas cristalinas de esta eterna fuente de sabiduría oculta en el corazón del hombre. El día que haya apóstoles convencidos de este sentido religioso universal, que vengan á sustituir á los fariseos de las confesiones petrificadas del presente y á los materialistas que han anulado todo ideal altruista, aquel día empezará á llenarse de nuevo el vacío inmenso que hay en el corazón del hombre moderno y éste verá en la vida algo más que la lucha por el pan y por el poder, será superior á sus dolores y miserias y su creencia en la divinidad no se verá enturbiada por todas las impurezas del dogma y toda la inmoralidad del fanatismo religioso, que hoy día apartan de la religión á un gran contingente de hombres inteligentes.

Desde Alemania. Contra el Pangermanismo.

A mediados del mes pasado apareció en la *Deutsche Revue*, importante revista que se publica en Stuttgart, un artículo anónimo con el título de «Obstáculos en el camino de la política exterior de Alemania». Este artículo causó enorme sensación en Alemania y después de un mes de publicado dura aún la apasionada polémica que a su alrededor se ha promovido.

Casi toda la Prensa ha creído ver en el artículo de referencia una declaración inspirada por el Gobierno. La *Gaceta de la Cruz* lo calificó de «el acontecimiento más importante de la semana». La Redacción de la *Deutsche Revue* ha declarado después que el artículo no emanaba del Gobierno. Pero, sea como sea, el artículo hizo tanto ruido, y sigue aun haciéndolo, que bien vale la pena de dar a nuestros lectores un breve extracto de su contenido, tanto más cuanto que en pocas ocasiones como en esta se ha visto más rudamente combatida la insolencia pangermanista.

El autor del artículo se congratula de que el Parlamento alemán haya votado con una tan importante mayoría los créditos necesarios para el aumento de las fuerzas militares del Imperio. Pero la nación, a pesar de ello, ya no está unida en lo que se refiere al empleo de estas fuerzas. Alemania al presente no ha de temer ya una falta de patriotismo, sino más bien su exageración. Hay actualmente multitud de corrientes que tienden a convertir este patriotismo en un verdadero frenesí. La Asociación de la escuadra, la Asociación colonial, la acción de un gran número de escritores militares y, sobre todo, la de los pangermanistas mantienen en su tensión máxima la cuerda del sentimiento nacional, que pronto se rompería en sus manos, provocando los más serios conflictos internacionales. Todos estos elementos tienen gran influencia en la Prensa y, por consiguiente, en la gran masa de los elementos burgueses. Con sus exageraciones no hacen más que perjudicar al Imperio y su política extranjera.

La política de un gran Estado exige multitud de compromisos y consideraciones para con los otros; requiere la apreciación exacta del equilibrio internacional de las fuerzas políticas. Pero los pangermanistas gritan en toda ocasión: «Alemania se humilla siempre; le hace falta un Bismarck.» Esto es un verdadero terrorismo. En el extranjero se engaña la opinión al atribuir al pueblo alemán una actitud agresiva. Es falso; pero es comprensible este error desde el momento que se presta oído a este alboroto «supernacionalista» de los pangermanistas. De todos los *chauvinismos* europeos, es qui-

zas el más intolerable; en todo caso, más intolerable que el imperialismo inglés, cuya finalidad es conservar el dominio actual de la nación, más bien que la de extenderlo.

Todo lo que precede está expresado, sin ambages, en el artículo de la *Deutsche Revue*. Bismarck es el ídolo de los pangermanistas. Pero, ¿cuál fué la política colonial del canciller de hierro? Bismarck no cultivó sino una política de extrema prudencia. A medida que avanzaba, procuraba asegurar el camino ganado por medio de convenios con Inglaterra. Al presente estos convenios son considerados por muchos como un obstáculo insuperable a la expansión de Alemania. Se dice que las cosas han cambiado, que Inglaterra no quiere dar a su rival lo que le es de toda necesidad. Todo esto sería difícil de probar, mientras la emigración alemana disminuya, mientras la industria sea tan floreciente y la colonización interior tenga aún tantas cosas por hacer.

Se oyen también quejas sobre la mengua que sufre en el mundo el prestigio de Alemania. Estas quejas son tan vanas como ridículas. Las grandes potencias dan muestra de una gran consideración hacia el poder alemán y la influencia alemana va siempre creciendo en todos los países vecinos.

¿A qué vino aquel movimiento de indignación en ocasiones como la del discurso de Lloyd George? En 1888 Bismarck habló de ofensas y de humillaciones infligidas por Rusia a Alemania, sin abandonar por esto el camino de la moderación. Son los conservadores principalmente los que debieran apoyar al Gobierno; pero prefieren manifestar su odio contra Inglaterra, exagerando la importancia de la amistad rusa.

El problema anglo-alemán es el dominante en la política actual. Alemania tiene el derecho de aumentar su fuerza marítima; pero ante todo es una potencia continental y jamás ha de hacer de la rivalidad colonial un *casus belli*. Bismarck declaró imposible una guerra con Inglaterra, mientras que una vez preparó la guerra con Rusia. Ahora los pangermanistas empujan a la nación a una aventura anti-inglesa. Es un mal servicio, precisamente en el momento en que el Gobierno y la opinión británicos parecen volver del error de su política antialemana.

Los pangermanistas, reunidos hace una semana en la Asamblea de Erfurt, han fulminado sus anatemas contra este artículo. Su jefe, el doctor Class, ha declarado que juzgaba imposible que emanase del Gobierno. Muchos periódicos han aplaudido esta contundente diatriba contra los pangermanistas. Es un síntoma de que el pueblo alemán comienza a cansarse de los manejos y del vocerío de los *Alldeutschen* o pangermanistas, que tanto daño han hecho ya al buen nombre de Alemania en el resto del mundo.

M.

Desde Alemania. Mezcla de razas.

Uno de los problemas más graves que se presenta a Alemania como potencia colonizadora es el de la relación social entre sus colonos y los indígenas de los territorios coloniales. Este no es otro que el magno problema biológico de las razas. ¿Es conveniente la mezcla de razas o trae fatalmente malos resultados? Y, prescindiendo de este aspecto, ¿hay que hacer a poderosas consideraciones morales la concesión de permitir esta mezcla?

Hasta hace poco había subsistido en los dominios coloniales alemanes la prohibición a los nacionales de contraer matrimonio con individuos de las razas indígenas. Pero, como es de suponer, esta prohibición sólo había tenido por efecto el desarrollo del concubinato entre blancos y negros y el surgimiento de una población mestiza, bastarda, cada vez más numerosa. Poderosas razones morales, más que de otra clase, y la necesidad de legalizar lo que era en realidad vigente, determinaron hace algunos meses a la mayoría del Reichstag a levantar la prohibición de matrimonios mixtos y en consecuencia a permitir legalmente la unión matrimonial entre blancos y negros en las colonias alemanas.

La decisión del Reichstag alarmó con razón a todos los elementos patriotas, que miran el porvenir de su patria íntimamente unido con la conservación a todo trance de la pureza de su raza en sus dominios coloniales. Y, así, la Administración colonial, la Compañía Colonial alemana, las representaciones de la población blanca de las colonias y las Misiones del Sudoeste africano alemán protestaron solemnemente del acuerdo como atentatorio a los supremos intereses de la raza germánica y elevaron al canciller del Imperio y al Reichstag la petición de que subsistiese la prohibición anterior.

Grave cuestión es esta para toda nación colonizadora y con razón afirman los que combaten la decisión del Reichstag que una decisión como esta, de tan fundamental importancia, ha sido tomada por el Parlamento con una increíble ligereza y con una imperdonable superficialidad en el examen de tan trascendental cuestión. Quien conozca las lecciones que en este punto nos da la Historia—dicen—sabe positivamente que se puede dictar un juicio definitivo sobre los resultados que ha dado en general la mezcla de razas completamente distintas y en particular la mezcla de arios y negros. La terrible decadencia de la gran cultura árabe, antes tan floreciente, que tuvo lugar en el Norte de África, se debió principalmente al cruce funesto de los conquistadores con la población negra indígena. Repasemos en nuestra imaginación la triste situación de las colonias portuguesas del África, la inferioridad manifiesta de las Repúblicas de negros y mestizos de Haití, Santo Domingo y Liberia y el desarrollo de la cuestión de los negros en los Estados Unidos, y se tendrá que reconocer el mal resultado que para los altos intereses de la cultura, sobre todo, tiene la mezcla de razas tan diferentes.

En el fondo de esta cuestión que se está debatiendo en Alemania se discute la elección entre dos tipos de colonización: el español o el inglés. España hizo en América y Oceanía la experiencia en gran escala de la mezcla de su raza con la indígena. Inglaterra, en cambio, en todas sus colonias ha mantenido celosamente la pureza de su raza y si en todas partes no ha acabado con la raza indígena, como en los Estados Unidos, ha sido por no haber visto la posibilidad para lograrlo. Sean cuales sean las ventajas y la equidad de ambos sistemas, no hay duda que para una política imperialista o de expansión de raza ha de ser más halagüeña la perspectiva de tener en el mundo vastos dominios poblados de su misma sangre, limpia de toda contaminación con la de otra raza salvaje o inferior.

Los que han protestado contra la mencionada decisión del Reichstag alegan también, con razón, que la permisón legal de los matrimonios mixtos sólo contribuye a dar fuerza a los elementos indígenas, salvajes casi totalmente en los dominios africanos alemanes. Es una lección de la Historia asimismo el hecho observado de que en todos los conflictos entre la metrópoli y las colonias el elemento mestizo se pone del lado de los indígenas. De manera que favorecer la propagación de una población mestiza es, en último resultado, contribuir a crear enemigos a los colonizadores.

En estos tiempos, en que el pangermanismo levanta orgulloso su brazo amenazador y no más suena en la germanización del mundo, es realmente incomprensible que haya podido pasar en el Reichstag una medida tan desgermanizadora como esta de la legalización de la mezcla de razas en las colonias.

Leipzig 2-XII-1912.

M.

